CORPVS CHRISTIANORVM

Series Graeca

3

AMPHILOCHII ICONIENSIS

OPERA

BREPOLS — TURNHOUT
1978

AMPHILOCHII ICONIENSIS

OPERA

ORATIONES, PLVRAQVE ALIA QVAE SVPERSVNT, NONNVLLA ETIAM SPVRIA

QVORVM EDITIONEM CVRAVIT

CORNELIS DATEMA

TURNHOUT
BREPOLS

LEUVEN
UNIVERSITY PRESS

1978

AVANT-PROPOS

La préparation de mon édition des homélies d'Astérius d'Amasée a éveillé en moi un intérêt toujours croissant pour la littérature homilétique grecque. Je suis convaincu qu'il y a là un terrain de recherche énorme, encore à peine déblayé.

C'est par mon étude d'Astérius que je suis arrivé aussi à m'intéresser au cercle des Cappadociens ; en particulier j'ai découvert dans l'œuvre d'Amphiloque un attrait spécial, bien que cet auteur fût relativement peu connu. D'emblée j'avais envisagé l'édition de ses homélies, dont plusieurs étaient inédites ; mais je me suis aperçu que l'édition complète de son œuvre dans un volume rendrait beaucoup de service, et tel est le livre que je présente aujourd'hui aux lecteurs. Mon seul regret est qu'il n'a pas été possible d'y ajouter l'excellente édition des *Iambi ad Seleucum* faite par M. E. Oberg.

Je voudrais remercier l'Organisation Néerlandaise pour le Développement de la Recherche Scientifique (Z.W.O.) de l'aide financière qui m'a permis de voyager en 1972 en Grèce et à Rome, afin de collationner sur place certains manuscrits. Je dois mes remerciements aussi à l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes à Paris : les directeurs successifs de la Section Grecque, M. l'abbé Marcel Richard et le R.P. Joseph Paramelle, m'ont facilité le prêt des microfilms de beaucoup de manuscrits, et le premier m'a aidé très généreusement par ses conseils avant sa mort.

La présente publication voit le jour dans le cadre du travail de la "Section des Langues Grecque et Latine du premier christianisme" de l'Université Libre d'Amsterdam. Le Prof. J.J. Thierry a collaboré avec moi pour la préparation du livre, notamment pour établir le texte des Homélies III, VI, VIII. En outre, M. B. Kraan m'a beaucoup aidé dans la rédaction des *Indices*.

C'est grâce à la collaboration de M. L. Van Rompay que nous pouvons inclure à la fin deux exemples (un copte et un syriaque) des versions orientales de l'œuvre d'Amphiloque.

Je pense avec beaucoup de reconnaissance à mes premiers contacts avec M. M. Geerard, et j'apprécie l'excellent accueil donné à mon volume par la Direction de la *Series Graeca* du *Corpus Christianorum*.

Enfin, je n'oublierai pas l'appui heureux que j'ai trouvé auprès du R.P. Joseph Munitiz et de M. Jacques Noret dans les dernières étapes décisives de l'impression de mon texte.

C. Datema

ACO = *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, ed. E. Schwartz, Berlin, 1914-1940.

Aldama = de Aldama (J.A.), *Repertorium pseudochrysostomicum* (Documents, études et répertoires publiés par l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes), Paris, 1965.

BHG = *Bibliotheca hagiographica graeca*, troisième édition par F. Halkin (Subsidia Hagiographica 8a), Bruxelles, 1957.

BHG[a] = *Auctarium bibliothecae hagiographicae graecae*, par F. Halkin (Subsidia Hagiographica 47), Bruxelles, 1969.

Bonis (C.G.), *The Heresies Combatted in Amphilochios' «Regarding False Asceticism»*, The Greek Orthodox Theological Review IX (1963), 79-96.

Cavallera (F.), *Les fragments de S. Amphiloque dans l'Hodegos et le tome dogmatique d'Anastase le Sinaïte*, RHE 8 (1907), 473-497.

Cavallera (F.), *Amphilochiana*, RSR 3 (1912), 68-74.

CC = *Corpus Christianorum, Series Latina*, Turnhout, 1953 sqq.

CCG = *Codices Chrysostomici Graeci* (Documents, études et répertoires publiés par l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes).

I. *Britanniae et Hiberniae* (M. Aubineau), Paris, 1968.

II. *Germaniae* (R.E. Carter), Paris, 1968.

III. *Americae et Europae Occidentalis* (R.E. Carter), Paris, 1970.

Combefis = Combefis (F.), *SS. Patrum Amphilochii Iconiensis, Methodii Patarensis et Andreae Cretensis opera omnia*, Paris, 1644.

Datema (C.), *Amphiloque d'Iconium et Pseudo-Chrysostome*, JÖBG 23 (1974), 29-32.

Devreesse (R.), *Essai sur Théodore de Mopsueste* (Studi e Testi 141), Città del Vaticano, 1948.

Diekamp (F.), *Doctrina Patrum de incarnatione Verbi. Ein griechisches Florilegium aus der Wende des siebenten und achten Jahrhunderts*, Münster i.W., 1907.

Ehrhard (A.), I-III, *Ueberlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfangen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, I-III (Texte und Untersuchungen 50-52), Leipzig, 1937-1952.

Ficker (G.), *Amphilochiana*, 1. Teil, Leipzig, 1906.

Gallandi = Gallandi (A.), *Sancti Amphilochii Iconiensis opera quae extant integra. Accesserunt ... Fragmenta*, Bibliotheca veterum patrum antiquorumque scriptorum ecclesiasticorum 6, Venetiis, 1770, 457-514.

Gstrein (H.), *Amphilochios von Ikonion. Der vierte «Grosse Kappadokier»*, JÖBG 15 (1966), 133-145.

HOLL (K.), *Amphilochius von Ikonium in seinem Verhältnis zu den grossen Kappadoziern*, Leipzig, 1904.

LENDLE (O.), *Gregorius Nyssenus, Encomium in sanctum Stephanum protomartyrem*, Leiden, 1968.

LEROY (F.J.), *L'homilétique de Proclus de Constantinople. Tradition manuscrite, inédits, études connexes* (Studi e Testi 247), Città del Vaticano, 1967.

MARX (B.), *Procliana. Untersuchungen über den homiletischen Nachlass des Patriarchen Proklos von Konstantinopel* (Münsterische Beiträge zur Theologie 23), Münster i.W., 1940.

MOSS (C.), *S. Amphilochius of Iconium on John 14, 28 « The Father who sent me is greater than I»*, Le Muséon 43 (1930), 317-364.

OBERG (E.), *Amphilochii Iconiensis Iambi Ad Seleucum* (Patristische Texte und Studien 9), Berlin, 1969.

OBERG (E.), *Das Lehrgedicht des Amphilochios von Ikonion*, JbAC 16 (1973), 67-97.

OBERG (E.), *Ὡς παρά : Wer schrieb den sogenannten 150. Brief des Basileios?*, ZKG 85 (1974), 1-10.

ORTIZ DE URBINA (I.), *Mariologia Amphilochii Iconiensis*, OCP 23 (1957), 186-191.

PG = *Patrologia Graeca*, ed. J.P. Migne, Paris 1857-1886.

RICHARD (M.), *Le fragment XXII d'Amphiloque d'Iconium*, Mélanges E. Podechard, Lyon, 1945, 199-210.

ROC = *Revue de l'Orient chrétien*, Paris 1896 sqq.

SALTET (L.), *La théologie d'Amphiloque*, BLE 1905, 121-127

SC = *Sources Chrétiennes*, Paris, 1941 sqq.

SCHWARTZ (E.), *Publizistische Sammlungen zum Acacianischen Schisma* (Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Klasse, N.F. 10), München, 1934.

SIEGMUND (A.), *Die Ueberlieferung der griechischen christlichen Literatur in der lateinischen Kirche bis zum zwölften Jahrhundert* (Abhandlungen der Bayerischen Benediktiner-Akademie 5), München, 1949.

ZELLINGER (J.), *Studien zu Severian von Gabala* (Münsterische Beiträge zur Theologie 8), Münster i.W., 1926.

INTRODUCTION

1. La vie d'Amphiloque d'Iconium

Les événements principaux de la vie d'Amphiloque d'Iconium nous sont assez bien connus (1) grâce à ses rapports avec les trois grands Cappadociens et à la correspondance qui en fut la conséquence. D'une importance spéciale à cet égard sont les lettres de Basile de Césarée, bien que les réponses d'Amphiloque, qui étaient nombreuses (2), ne soient pas conservées.

Amphiloque est né dans la région de Cappadoce et probablement dans la même ville de Diocésarée (3) (une petite ville dans le Sud-Ouest de la Cappadoce), où est né son père (4). Puisqu'il était encore très jeune en 373, début de son épiscopat, la date la plus vraisemblable de sa naissance serait à situer entre les années 340-345. Son père, qui portait lui aussi le nom d'Amphiloque, était un rhéteur réputé dans sa ville natale. Il descendait d'une famille riche et aristocratique qui pratiquait la religion chrétienne. Sa sœur, Nonna, devint la mère de Grégoire de Nazianze (5), et lui-même eut trois enfants de sa femme, Livia (6) : deux garçons, Amphiloque et Euphémius, très attachés l'un à l'autre (7), et une fille, Théodosia, qui deviendrait bien connue parce qu'elle s'occuperait de l'éducation d'Olympias (8).

Le père d'Amphiloque se chargea de la première éducation de ses deux fils et de Grégoire de Nazianze, mais il envoya Amphiloque et Euphémius ensuite à Antioche, où enseignait depuis 354 son ancien compagnon d'études, Libanius. Euphémius mourut à l'âge de vingt ans après la fin de ses études, quand il était sur le point de se marier et d'entreprendre une carrière prometteuse (9). La mère d'Amphiloque était déjà morte (10), et celui-ci, depuis les années 360-361, poursuivait, non sans succès semble-t-il, la carrière de rhéteur dans la capitale, Constantinople. Mais vers la

(1) La biographie d'Amphiloque par K. Holl, *Amphilochius von Ikonium* p. 6-42 est complète. La *Vita S. Amphilochii* (PG 39, 13-26) et la *Vita* écrite par Syméon le Métaphraste (PG 116, 955-970) n'ont pas de valeur historique.

(2) Grégoire de Nazianze, *Ep.* 171 μυριάκις γράφων.

(3) *Anth. Gr.* VIII, 135.

(4) *Anth. Gr.* VIII, 132 ; 138.

(5) C.G. Bonis, *Γρηγόριος ὁ θεολόγος. Πατρολογικὴ καὶ γενεαλογικὴ μελέτη*, Athènes 1953, p. 12-22.

(6) *Anth. Gr.* VIII, 118 ; 119.

(7) *Anth. Gr.* VIII, 121.

(8) L'opinion de Bonis que Theodosia était la mère d'Olympias n'est pas juste (cf. E. Oberg, *Amphilochii Iconiensis iambi ad Seleucum* p. 48 et 78).

(9) *Anth. Gr.* VIII, 122-130 ; Bonis *o.c.* p. 29-33.

(10) *Anth. Gr.* VIII, 120.

fin des années 60, Amphiloque se trouva compromis dans une affaire infamante et quoique sorti indemne, grâce en grande partie à l'intercession de Grégoire de Nazianze (11), il dut quitter sa carrière et il se retira des affaires.

Grégoire profita probablement de cette occasion pour encourager son cousin à se consacrer complètement à Dieu. La preuve qu'il y avait déjà pensé se trouve dans les lettres d'Héraclide à Amphiloque insérées parmi les lettres de Basile, notamment la lettre 150 (12) : elles nous apprennent qu'Amphiloque encore à Constantinople avait formé avec son ami Héraclide le projet de fonder ensemble une anachorèse. Pour l'instant, Amphiloque se retire à Ozizala, dans la propriété de son père, et s'occupe de celui-ci, qui est maintenant très âgé. Il semble avoir conseillé par lettre à Héraclide de consulter Basile sur leur plan. L'évêque de Césarée réussit à le convaincre d'abandonner un tel projet, et Héraclide écrit à son tour à Amphiloque pour le persuader de faire une visite à Basile et d'adopter la forme d'ascèse recommandée par celui-ci. Une lettre de Grégoire de Nazianze nous montre qu'Amphiloque suivit en partie ce conseil : il prit contact avec Basile (13). Mais pour le moment, il resta auprès de son père qui avait besoin de lui.

Ce premier contact avec Basile fut le commencement d'une sincère et solide amitié entre les deux hommes. En 373 les habitants d'Iconium demandèrent à Basile de leur trouver un évêque. Après s'être demandé si cela relevait bien de sa juridiction, Basile se décida et opta pour Amphiloque, qu'il considérait déjà comme son propre fils (14). Ce choix rencontra beaucoup d'opposition de la part des deux Amphiloque, père et fils, qui résistèrent tant qu'ils pouvaient (15) ; celui qui l'accueillit avec joie fut l'ancien rhéteur, Libanius, qui y voyait l'occasion pour son ancien élève de démontrer son talent oratoire (16).

Lancé de cette façon inattendue en pleine vie ecclésiastique, Amphiloque, qui manque de préparation, recourt constamment à l'expérience de Basile et les liens d'amitié entre les deux évêques deviennent encore plus solides, fondés sur des rencontres fréquentes. Amphiloque ne manque pas de problèmes : la ville d'Iconium vient d'être élevée au rang de métropole pour la

---

(11) Grégoire de Nazianze. *Epp.* 22-24.

(12) E. Oberg, Ὡς παρά : Wer schrieb den sogenannten 150. Brief des Basileios, *ZKG* 85 (1974), 1-10.

(13) Grégoire de Nazianze, *Ep.* 25.

(14) Basile de Césarée, *Ep.* 138 ; *Ep.* 161.

(15) Basile de Césarée, *Ep.* 161 ; Grégoire de Nazianze, *Ep.* 63.

(16) Libanius, *Ep.* 1226.

nouvelle éparchie, à laquelle les provinces avoisinantes ont dû céder des domaines ; plusieurs sièges épiscopaux sont vacants, en particulier le siège important d'Isaura, et la situation est extrêmement délicate pendant le règne de l'empereur Valens, qui ne cache pas ses sympathies pour l'arianisme.

Les lettres envoyées par Basile à Amphiloque reflètent bien les préoccupations et difficultés du nouvel évêque ; la plupart touchent le domaine des dogmes et la lutte contre les différentes tendances hérétiques. Amphiloque se montre un défenseur résolu de la foi orthodoxe, qui suit fidèlement la ligne tracée par Basile. Il préside un synode local pour défendre la divinité du Saint-Esprit ([17]), et un autre, entre 383 et 394, contre les Messaliens ([18]).

Avec la mort de Basile en 379, notre source principale d'informations sur Amphiloque se tait et on ne trouve que quelques rares références à son activité et à son importance : elles laissent entrevoir pourtant l'autorité qu'il avait acquise pendant les années qui entourent le deuxième Concile œcuménique, celui de Constantinople en 381. Ainsi, il y a l'anecdote racontée par Théodoret ([19]).

En outre, les deux édits impériaux de 381 et 384 témoignent de l'influence décisive d'Amphiloque, et l'honneur en lequel il était tenu parut au moment du synode convoqué à Constantinople en 394 pour célébrer la consécration de l'église en honneur des saints apôtres, construite par Rufin à Chalcédoine ([20]).

Pendant ses dernières années, Amphiloque continua à maintenir ses contacts avec les deux Grégoire, de Nazianze et de Nysse, et on voit qu'il fréquentait aussi le cercle formé à Constantinople ([21]) autour d'Olympias. Son nom n'apparaît pas dans les récits des événements qui affectèrent la vie de Jean Chrysostome pendant les années 403 et 404, et un tel silence de la part d'un ami d'Olympias constitue un argument assez fort, et généralement admis, pour supposer qu'Amphiloque est mort auparavant.

---

(17) *Cf.* H. Dörries, De Spiritu Sancto. *Der Beitrag des Basilius zum Abschluss des trinitarischen Dogmas*, Göttingen 1956, p. 171-173.

(18) Holl, *o.c.* p. 31-34 ; H. Dörries, Urteil und Verurteilung. Kirche und Messalianer, in *Wort und Stunde*, Göttingen 1966, I, 335-336.

(19) Théodoret, *H.E.*, V, 16.

(20) Mansi III, 854 ; Holl p. 41 ; E. Honigmann, *Trois mémoires posthumes d'histoire et de géographie de l'Orient Chrétien*. Subs. Hagiog. 35, Bruxelles 1961, 25.

(21) Palladius, *Dialogus de vita Chrysostomi* 17 (PG 47, 61).

2. L'ŒUVRE D'AMPHILOQUE

L'œuvre d'Amphiloque d'Iconium comprend plusieurs genres: iambes, homélies, un traité, une lettre synodale et un symbole. En outre, il y a les fragments, qui méritent une discussion à part.

A. Les Iambes à Séleucus

Depuis 1969 nous disposons de l'édition critique des Iambes à Séleucus faite par E. Oberg ([22]). Il a publié une nouvelle fois son texte grec avec quelques modifications en 1973 dans le *Jahrbuch für Antike und Christentum* ([23]), où il a ajouté une traduction allemande et une introduction; dans celle-ci il présente une étude sur le caractère et le but des iambes.

Pour apprécier ce poème, il faut le considérer comme une collection de conseils adressés par Amphiloque, en tant que précepteur ou "tutor", aux jeunes gens qui lui ont été confiés pour faire leurs études à Iconium. Le poème est un pendant métrique au traité de Basile de Césarée *Ad adolescentes de legendis libris gentilium*, et Amphiloque a puisé dans ce traité quelques détails de son poème. M. Oberg propose d'y voir aussi quelques emprunts à Cyrille de Jérusalem, mais les parallèles en question semblent trop peu textuels pour qu'on puisse parler d'une stricte dépendance de la part d'Amphiloque.

B. Les Homélies

Homélie I (*BHG* 1907) – Cette homélie est un *encomium* de la fête de Noël. La façon de parler d'Amphiloque (par exemple, son usage des mots πανσεβάσμιος, πανύμνητος pour qualifier la fête de la nativité du Christ) nous porte à croire que l'homélie ne date pas de la première période de son épiscopat; ce n'est que vers l'année 380 que la fête de Noël est instaurée en Cappadoce et dans les régions voisines ([24]). Le plan de l'homélie suit le modèle traditionnel pour un *encomium*: dans la première partie l'orateur met en valeur la signification de la fête; ensuite, pour la partie

---

(22) E. OBERG, *Amphilochii Iconiensis Iambi ad Seleucum* (PTS 9), Berlin 1969.

(23) E. OBERG, Das Lehrgedicht des Amphilochios von Ikonion, *JbAC* 16 (1973), 67-97.

(24) *Cf.* J. MOSSAY, La Noël et l'Épiphanie en Cappadoce au IVe siècle, dans *Noël, Épiphanie, retour du Christ* (Lex Orandi 40), Paris 1967, 211-236.

centrale, il fait un exposé sur le mystère, et il termine en incitant les fidèles à vivre selon leurs convictions.

Homélie II (*BHG*ª 1964) – Le sujet de cette homélie est le passage de Luc (2, 21-38), qui raconte la rencontre de Siméon et Anne avec Jésus dans le Temple.

L'homélie devint la lecture liturgique préférée pour la fête de l'*Hypapantè* (2 février), et on a généralement soutenu qu'Amphiloque est un des premiers témoins de l'existence de cette fête. Dans ce cas, on devrait supposer qu'à l'époque d'Amphiloque le calendrier des fêtes accordait déjà sa place à la fête de l'*Hypapantè*, ce qui nous semble impossible si tôt après l'introduction de la fête de Noël. Pourtant il serait faux de mettre en question l'authenticité de cette homélie. La tradition des manuscrits est unanime en sa faveur. Naturellement on pourrait arguer qu'une preuve, qui prend pour base la tradition manuscrite, est assez faible dans le domaine de la littérature homilétique, où la pseudépigraphie n'est pas chose rare. Mais dans le cas de cette homélie, l'analyse de son contenu apporte la confirmation, et nous permet de voir clair ([25]).

Le prédicateur commence par un éloge de la virginité, mais il ajoute que le mariage ne lui est pas inférieur (c. 1) ; c'est la lecture du passage de Luc 2 qui lui suggère cette ligne de pensée (c. 2). Il prévient tout de suite une objection : ces versets de l'évangile n'impliquent aucune critique de la virginité de Marie (c. 3). Il passe ensuite à l'éloge du veuvage, et se reporte dans son commentaire au passage de Luc 2 qui parle d'Anne et de sa prophétie (c. 4-6) : son intérêt pour la triade virginité – mariage – veuvage l'a forcé à laisser de côté les versets de Luc qui concernent Siméon. Il continue avec un bref exposé sur les secondes noces (c. 7), avant de reprendre la péricope de Luc, qu'il avait omise, c'est-à-dire les paroles de Siméon (c. 8).

Cette analyse démontre que toute l'homélie n'est qu'un commentaire sur un passage de l'Évangile. Il n'y a rien qui indique que le passage en question constituait à cette époque la lecture habituelle pour la fête de l'*Hypapantè*, le prédicateur ne soufflant mot d'une telle célébration. Tout porte à croire que le lien entre la lecture et la fête s'est établi plus tard, et que ce n'est qu'après l'institution de la fête que l'homélie d'Amphiloque est devenue une partie des lectures habituelles.

---

(25) Il faudra revenir dans une autre étude à l'opinion de M. SACHOT, qu'il faut attribuer les homélies II et III à Léonce de Constantinople (*Revue des Sciences Religieuses 51* (1977), 234-245) : personnellement je ne partage pas cette opinion.

Dans ce contexte, un détail digne de remarque concerne le titre de cette homélie : au début de la tradition manuscrite, le titre était "Sur la Mère du Christ et sur Siméon et Anne" ([26]), tandis que plus tard il fut modifié et devint plus court, "Sur l'*Hypapantè* de notre Seigneur Jésus-Christ" ([27]).

En conclusion, tout en admettant l'authenticité de cette homélie, nous nous refusons à croire qu'à l'époque d'Amphiloque d'Iconium on célébrait déjà la fête de l'*Hypapantè*.

Homélie III (*BHG* 2228) – Le thème de cette homélie est la résurrection de Lazare. Les mots par lesquels elle commence, φέρε πάλιν εἰς μέσον τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, sont peut-être un indice que l'homélie faisait partie de toute une série d'homélies sur l'évangile de Jean. Elle est remarquable par la vivacité de son style, l'introduction de plusieurs dialogues fictifs inspirés du texte biblique, par exemple. On voit qu'Amphiloque s'efforce d'animer et de clarifier la lecture évangélique, et son exemple a été suivi par plusieurs orateurs ecclésiastiques, entre autres par Proclus de Constantinople et par Basile de Séleucie.

Homélie IV – On retrouve dans cette homélie le même style vivant que dans la précédente, mais surtout un emploi fréquent de prosopopées. Amphiloque a pris comme thème la pécheresse lavant les pieds de Jésus, et il conclut son discours par de nombreuses exhortations à la pratique des vertus.

L'homélie en a influencé une autre qu'on trouve attribuée par la tradition manuscrite aussi bien à Chrysostome qu'à Sévérien de Gabala ([28]). Dans celle-ci les phrases Τοσαῦτα ἀρώματα ἐκ γῆς βλαστήσαντα, ῥόδον τὸ καλλίχροον καὶ καλλίπνοον ἄνθος καὶ τῶν λοιπῶν δὲ ἀνθῶν τὴν καλλιπρεπῆ εὐωδίαν... καὶ ζημίαν ὁ θεὸς οὐκ ἐλογίσατο καὶ σὺ δι' ὀλίγον μύρον τὸ προχωρῆσαν εἰς τὸν κύριον ζημίαν ἐλογίσω (143, 10-14), ont été calquées sur quelques lignes de notre homélie (289-296) ; et on trouve d'autres emprunts dans les mots suivants — Ἀντέστραπται ἡ τάξις· δοῦλος δεσπότην πωλεῖ (144, 25-26) — qui correspondent à la question — Ἄθλιε, δοῦλος δεσπότην πωλεῖ; Ἀντέστραπται ἡ τάξις (332-333) dans notre homélie.

Homélie V – Il s'agit d'un *encomium* du Samedi-Saint, de caractère fortement rhétorique, qui se termine par une brève exhortation morale.

---

(26) Εἰς τὴν θεοτόκον καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα καὶ Ἄνναν.

(27) Εἰς τὴν ὑπαπαντὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(28) *Cf.* J. ZELLINGER, *Studien zu Severian von Gabala*, Münster 1926, 142-146, *Oratio de proditione Iudae*.

Homélie VI – Elle appartient au groupe des homélies polémiques. Dans chaque cas, Amphiloque prétend se disputer avec un hérétique fictif à propos de l'interprétation d'un verset biblique. Le verset en question ici est celui de Matthieu 26, 39 ("Mon Père, s'il est possible, que cette coupe s'éloigne de moi"), qui prit une grande importance dans la polémique avec les Ariens.

Son texte, édité pour la première fois par Karl Holl, fut mis en question par H. Gstrein ([29]) : selon lui, le texte authentique serait la recension conservée dans le *codex Sinaiticus graecus* 492. Une défense de l'authenticité de notre texte, pour laquelle on peut citer les témoignages de Théodoret et de Facundus d'Hermiane, se trouve dans l'article ([30]) où nous avons réfuté les arguments de Mr Gstrein.

*
* *

Telles sont nos remarques à propos des homélies grecques déjà publiées. Il faudra revenir ci-dessous à l'homélie sur la fête de la Mi-Pentecôte, attribuée à Amphiloque et publiée sous son nom, parce qu'à notre avis cette homélie n'est pas authentique. Mais ici nous voudrions présenter les textes homilétiques que nous éditons pour la première fois.

Homélie VII (*BHG*[a] 1936q) : *editio princeps*. L'homélie se compose de deux parties : une glorification du jour de Pâques ; une énumération des titres du Christ, avec l'explication de chacun. Elle a été conservée non seulement dans la tradition grecque, mais dans des versions arménienne et géorgienne. L'attribution de l'homélie est différente dans chaque tradition : des deux manuscrits grecs, un seulement donne l'attribution à Amphiloque, l'autre à Chrysostome ; la version arménienne porte les noms de Chrysostome et d'Épiphane ; et la version géorgienne celui d'Épiphane ([31]). En outre, avant d'essayer de résoudre le problème de l'authenticité, il faut constater qu'on trouve de nombreux parallèles dans plusieurs homélies pseudo-Chrysostomiennes : la liste suivante sera utile à cet égard.

---

(29) H. Gstrein, Amphilochios von Ikonion. Der vierte "Grosse Kappadokier." *JÖBG* 15 (1966), 133-145.

(30) C. Datema, Amphiloque d'Iconium et Pseudo-Chrysostome, *JÖBG* 23 (1974), 29-32.

(31) *Cf.* M. van Esbroeck, Archéologie d'une homélie sur la Pâque attribuée à Chrysostome ou Épiphane de Chypre, *Armenian and Biblical Studies* ed. by M.E. Stone, Jérusalem 1976, 165-181.

5 ποικίλοι ὄρνεις ἀνὰ τὸν αἰθέρα πετόμενοι	PG 61,763,30 *ab imo* καὶ πᾶς ὀρνίθων χορὸς ἀνὰ τὸν αἰθέρα πετώμενος (32)
10 τὰς τῶν ἀνθρώπων ὄψεις φαιδρὰς ... μεταρρυθμιζομένας	763,26 *ab imo* τὰς ὄψεις μεταρρυθμίζουσι
16 τὸ δὲ θεῖον καὶ ἀκήρατον ἔαρ ἡμῶν Χριστὸς	763,10 *ab imo* τὸ οὐράνιον ἔαρ Χριστὸς
30 ὧδε τῶν πατέρων οἱ φοίνικες τοῖς βαΐοις τῆς νίκης κατεστεμμένοι	PG 61,739,29 ἄλλος δέ ἐστιν ὥσπερ φοίνιξ τοῖς βαΐοις τῆς κατὰ διαβόλου νίκης κατεστεμμένος
37 πολύκαρπον τὸν κλάδον τῆς εὐποιΐας τοῖς πένησι προβαλλόμενα	739,30 τὸν γλυκύτατον καρπὸν τῆς εὐποιΐας τοῖς πένησι προβαλλόμενος
45 νῦν τὸ πένθος τῶν νεκρῶν ἐδραπετεύθη, τὸ γὰρ φέγγος τῆς ἀναστάσεως ἐλήλυθεν	*cf.* NAUTIN, p. 155, num. 1 (Aldama 263) (33)
63/65 Οὐκέτι – ἐνεδυσάμην	*cf.* NAU, *ROC* 15 (1910), p. 121, 9-11 (34)
65/68 οὐρανὸς εἶ – ἐπουράνιοι	PG 61,782,40-37 *ab imo*
68/71 δεῖ ἡμᾶς – ἐσόμεθα	NAU, *ROC* 15 (1910), p. 121, 15-18: δεῖ με λοιπὸν νεφέλαις ἐπιβῆναι καὶ οὐρανὸν ἀναδραμεῖν διὰ τῆς τοῦ βασιλεύσαντος Χριστοῦ χάριτος. οὐκ ἀμάρτυρος ὁ λόγος· «ἁρπαγησόμεθα γὰρ ἐν νεφέλαις», Παῦλος βοᾷ, «εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου, καὶ οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα».

---

(32) PG 61, 763-768 (Aldama 319) a de fortes ressemblances avec la pièce PG 59, 489-492 (Aldama 289).

(33) P. NAUTIN, *Le dossier d'Hippolyte et de Méliton*, Paris 1953, p. 155.

(34) L'homélie éditée par F. Nau est une partie d'une homélie pseudochrysostomienne plus longue, dont l'incipit est: Ὑπὸ ἐχίδνης δηχθεὶς ὁ Παῦλος (*CPG* 4738; Aldama 152).

89 θάνατος ἄδικος ἦν τὸ φαινόμενον καὶ θάλαμος ἅγιος ἦν τὸ γινόμενον	PG 61,754,72 ἐμοὶ μέν ἐστι θάλαμος, ἐκείνῳ δὲ θάνατος [35]
90 σταυρὸς ἦν τὸ φαινόμενον καὶ παστὸς ἦν τὸ τελούμενον	PG 61,754,70-71 οὐκ οἶδεν ὅτι ὃν μέλλει ἱστᾶν σταυρόν, ἐμοὶ μέν ἐστι παστός, ἐκείνῳ δὲ σταυρός
100 οὐκέτι Εὔα φοβεῖται – ἀνασέσωσται	NAU, *ROC* 15 (1910), p. 121, 20-21 : οὐκέτι Εὔα φοβεῖται τὸν Ἀδὰμ ὀνειδίζοντα· ἐν γὰρ Μαριὰμ τὸ ταύτης ἥττημα ἀνασέσωσται
107 λέλυταί μου ἡ ἀρχαία λύπη	NAU, *ROC* 15 (1910), p. 121, 9 : λέλυταί μου ἡ ἀρχαία κατάρα
109 ἐξηράνθησαν – ἐπετέθη	NAU, *ROC* 15 (1910), p. 121, 7-8 : αἱ ἄκανθαι τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν ἐξηράνθησαν, ὁ τρίβολός μου ἐξεριζώθη, καὶ τρίπλοκος χάρις τῆς κεφαλῆς μου ἐπετέθη
112 καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπὸ πιστῶν τρυγᾶται καὶ ὁ καρπὸς ἀδαπάνητος μένει	PG 61,707,6 καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑφ' ἡμῶν ἐσθίεται καὶ ἀδαπάνητος μένει
165 πρὸς εὐσέβειαν καὶ φρόνησιν ἀναθερμαίνεται	PG 61,774,19 πρὸς εὐσέβειαν καὶ φρόνησιν τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐκθερμαίνοντα [36]

Cependant ces passages n'excluent pas les trois possibilités — ou que l'homélie d'Amphiloque fut le modèle, ou qu'il les a utilisés comme sources, ou qu'il y avait une source commune.

Un autre problème se présente si l'on considère les traditions de la seconde partie de l'homélie. Elles ne sont pas d'accord sur

(35) L'auteur de cette homélie (PG 61, 751-756, Aldama 355) a connu en tout cas l'homélie VI d'Amphiloque. *Cf.* C. DATEMA, *a.c.* p. 31-33.

(36) Selon B. MARX, *Procliana*, Münster 1940, p. 36-37, cette homélie (PG 61, 771-776, Aldama 160) est du même auteur qu'Aldama 355.

l'ordre des titres du Christ dans l'*énumération* (37), mais dans l'*explication* de ces titres elles suivent toutes l'ordre qu'on retrouve dans l'énumération de la version arménienne de Chrysostome : chemin, porte, sel, agneau, pasteur, perle, lumière, pierre, soleil, grain, ver, homme.

C'est la tradition indirecte de la version arménienne qui fournit d'une façon imprévue les éléments pour une appréciation plus juste de cette partie de l'homélie. La passion arménienne d'Abo de Tiflis (écrite par Jean de Sabanisdze peu après le martyre du saint, qui eut lieu pendant la fête de l'Épiphanie en 786) contient aussi une énumération des titres du Christ dans la partie qui est une explication générale en l'honneur des martyrs. Il y en a seize, et l'ordre est le suivant : porte, chemin, agneau, pasteur, pierre, perle, sel, fleur, ange, homme, dieu, lumière, terre, grain, ver, soleil de justice (38). Bien que quatorze seulement de ces titres figurent dans les *énumérations* des traditions de l'homélie d'Amphiloque, les deux autres se retrouvent dans son *explication.* Il est évident que la tradition indirecte a conservé la liste intégrale des titres, qui a été tronquée dans les traditions directes. Mais une autre conclusion s'impose, et est plus importante : c'est que le texte de l'homélie, tel que nous l'avons aujourd'hui, est plus court que le texte original.

Les arguments en faveur de l'authenticité de toute l'homélie sont les suivants :

a. – Il y a une polémique anti-eunomienne qui se cache derrière les paroles : Ὁ πολυώνυμος Χριστὸς καὶ εἷς ὑπάρχων, πολυώνυμος ὁ υἱὸς καὶ εἷς ὢν οὐ τρεπόμενος, οὐ μεταβαλλόμενος, ἄτρεπτος γὰρ ἡ θεότης· ἀλλ' ἑκάστῳ πράγματι κατὰ τὴν ἐνέργειαν ἁρμοζόμενος ἴδιον ὄνομα ἑκάστῃ ἐνεργείᾳ τεθεικώς. (122-125). Ainsi Amphiloque s'oppose tacitement à l'opinion d'Eunome en suivant la tradition ancienne, qui distingue consciencieusement le nom et l'énergie signalée par le nom.

b. – La manière de traiter les noms du Christ dans cette homélie

---

(37) Amphiloque : porte, chemin, agneau, pasteur, ver, pierre, perle, fleur, ange, homme, Dieu, lumière, terre, soleil.
Chrysostome grec : porte, chemin, sel, agneau, pasteur, ver, pierre, perle, fleur, ange, homme, lumière, Dieu, source, splendeur, soleil.
Épiphane géorgien : porte, chemin, agneau, pasteur, ver, pierre, perle, fleur, ange, homme, Dieu, lumière, source, soleil.
Épiphane arménien : chemin, porte, agneau, pasteur, ver, pierre, perle, ange, homme, lumière, terre, soleil.
Chrysostome arménien : chemin, porte, sel, agneau, pasteur, perle, lumière, pierre, soleil, grain de sénevé, ver, homme.

(38) *Cf.* M. van Esbroeck, *a.c.* p. 168-170.

ressemble à celle de l'homélie sur Jean 14, 28; par contre, Épiphane adopte une tout autre façon d'aborder le thème quand il parle de ces noms (39).

c. – Le plus ancien manuscrit, *Sinaïticus gr.* 492, VIIIe-IXe siècle, attribue l'homélie à Amphiloque.

Homélie VIII (*BHG* 2473): *editio princeps.* Cette homélie commente l'épisode de Zachée, et elle appartient au même genre que les homélies II, III et IV, l'explication d'une lecture biblique.

La tradition de cette homélie est particulièrement pauvre : nous n'avons qu'un manuscrit en très mauvais état, où l'attribution à Amphiloque ne peut inspirer que peu de confiance. On aurait pensé que l'homélie en question est celle dont parle Amphiloque au commencement de l'homélie IV: ἱκανῶς ἡμᾶς πρώην ἐψυχαγώγησεν ὁ Χριστὸς παρὰ Ζακχαίῳ. Mais si ces mots font penser à une homélie d'Amphiloque sur Zachée, ils se rapportent à une homélie prononcée à Iconium, ce qui n'est pas le cas pour la nôtre. A la fin de son discours, l'orateur semble indiquer qu'il n'est que l'invité chez un autre : τῷ ἐν ἀρεταῖς πλουτοῦντι πατρὶ τὸν λόγον καταλείψωμεν· ἀκόλουθον ‹γὰρ› τὸν φιλόξενον τοῦ ‹φιλο›ξένου διηγήσασθαι ‹τὰς ἀρε›τάς. En toute probabilité, Amphiloque se trouvait chez Basile de Césarée, dont l'hospitalité est bien connue.

L'argument le plus fort pour l'authenticité se fonde sur l'emploi dans l'homélie d'un verset de Matthieu (11, 17): Ηὐλήσαμεν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ἐκόψασθε. Amphiloque reprend ces mots pour mettre en évidence la mauvaise volonté de ses adversaires; ils trouvent toujours quelque chose à critiquer: Ἄν τε γὰρ θεραπεύσῃ τυφλόν, ἁμαρτωλὸν αὐτὸν λέγετε· ἄν τε ἁμαρτωλοῖς συμφάγῃ, διασύρετε ὡς ἀναξίως τοῖς ἁμαρτωλοῖς συνεσθίοντα (VIII, 208-210). Nous trouvons ce même emploi de Matthieu 11, 17, dans l'homélie sur Jean 14, 28 : "C'est pourquoi il est temps que nous disions à leur sujet — *Nous avons joué de la flûte, mais vous n'avez pas dansé ; nous avons entonné un thrène pour vous, mais vous ne vous êtes pas frappé la poitrine.* Dirons-nous, *Mon Père est plus grand que moi*? Mais l'hérétique murmurera contre lui. Dirons-nous qu'il est égal? Mais le Juif le lapidera avec des pierres." (40)

Le monologue de Zachée ressemble beaucoup à celui de la pécheresse dans l'homélie IV (135-169): par exemple, les formules pour introduire et terminer chaque dialogue – ἐλογίσατο ἐν

---

(39) *Cf.* Épiphane, *Panarion* ed. K. Holl (GCS 37), Leipzig 1933, p. 183.
(40) *Cf.* L'homélie syriaque, *In illud, «Quia Pater maior me est»*, Moss, p. 348.

ἑαυτῇ (IV, 135) et λογισάμενος παρ' ἑαυτῷ (VIII, 148); ταῦτα εὐσεβῶς ἐπισκεψαμένη (IV, 170) et ταῦτα δὲ ἐνθυμουμένου αὐτοῦ (VIII, 175). On retrouve aussi les mêmes exclamations — ὢ χάριτος ἀφράστου ! ὢ φιλανθρωπίας ἀρρήτου ! (IV, 53 et 355 ; VIII, 182) — que nous n'avons pas rencontrées ailleurs.

En conséquence, même si l'emploi de critères d'ordre interne reste un argument fragile, il n'y a rien qui permette de contester l'attribution fournie par le *codex Blatadon* 6 : 'Αμφιλοχίου ἐπισκόπου 'Ικονίου. L'absence des mots habituels, τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν, n'est peut-être qu'un archaïsme, qui viendrait confirmer la valeur du titre.

Homélie IX – Ce texte est un très long fragment d'une homélie sur Jean 5, 30. Le seul témoin, *codex Vallicellianus* E. 40, contient une chaîne sur l'évangile de Jean, dont le fragment fait partie. L'authenticité de l'homélie est hors de doute, puisque quelques fragments du texte sont attribués à Amphiloque dans la tradition indirecte([41]). D'autre part le style appartient au même genre polémique que nous avons déjà rencontré chez Amphiloque, par exemple dans l'homélie VI.

Homélie sur Jean 14, 28 (syriaque). L'homélie sur le texte de s. Jean, "Le père est plus grand que moi", n'est conservé intégralement qu'en syriaque. Elle appartient, avec les Homélies VI et IX, au genre polémique. Quelques fragments de l'original grec sont conservés et nous les publions ensemble dans notre Fragment II.

Homélie sur Abraham (copte). Le texte d'une homélie sur Abraham et le sacrifice d'Isaac (Genèse 22) n'existe que dans une version copte mutilée. La manière d'expliquer le passage biblique, dans un style vivant et plein de dialogues fictifs, rappelle les Homélies III et IV.

Homélie sur la Mi-Pentecôte. En 1776 C.F. Matthaei publia une homélie sur la Mi-Pentecôte attribuée à Amphiloque d'Iconium. Il basait son édition sur un seul manuscrit, *Mosquensis gr.* 217. Ensuite Karl Holl signala que cette homélie a été transmise également sous le nom de Jean Chrysostome, précédée par le même exorde qui commence une autre homélie pseudochrysostomienne sur la Mi-Pentecôte (Aldama 566: PG 60, 763-766). L'ironie du sort veut que de tous les témoins que je connais de notre texte, seul le *Mosquensis gr.* 217 omet l'exorde, et il résulte de l'établissement du texte qu'il nous faut accepter l'exorde comme authentique.

Mais il existe un autre problème: la relation entre notre homélie et Aldama 566. La solution, à mon avis, n'est pas difficile

(41) *Cf. Préface* de l'homélie IX.

à trouver: l'image au début des deux homélies ne continue que dans Aldama 566: – Ὥσπερ ἡ φαεσφόρος σελήνη τὰ τῆς νυκτὸς ἀμαυρὰ λευκαίνουσα, τοῖς τε κατὰ γῆν καὶ θάλατταν πλωτῆρσί τε καὶ ὁδοιπόροις τὸ κάλλος δᾳδουχοῦσα, ἀνεμπόδιστον ἑκάστῳ τὴν πορείαν κατεργάζεται, ὡσαύτως καὶ ὁ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλος δίκην σελήνης τὰς τῆς θεογνωσίας λαμπηδόνας διὰ λόγου αὐγάζων τούς τε ἐν τῷ πελάγει τοῦ βίου τούτου τὴν ἁλμυρίδα τῶν ἡδονῶν παρατρέχοντας, καὶ τοὺς τὴν χριστοφόρον ὁδὸν βαίνοντας, ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν Χριστὸν παραπέμπει (PG 60, 763, 56-47 *ab imo*). Dans notre homélie nous lisons une version raccourcie de cette image: – Ὥσπερ ἡ φαεσφόρος σελήνη τὰ τῆς νυκτὸς λευκαίνουσα τά τε κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν πλωτῆρσι καὶ ὁδοιπόροις τὸ φάος δᾳδουχοῦσα ἀνεμπόδιστον τὴν πορείαν ἑκάστῳ κατεργάζεται, ὡσαύτως ἐν σαββάτῳ πρὸς τὸν παράλυτον ὁ κύριος... (5-8).

Si l'on accepte que notre texte est postérieur à Aldama 566, il faut supposer une date pour cette homélie vers la fin du VIe siècle, puisqu'Aldama 566 date du milieu du VIe siècle.

Mais en outre, il y a une nouvelle donnée qui peut résoudre le problème de l'authenticité amphilochienne de cette pièce. L'Homélie IX, dont nous donnons l'*editio princeps*, traite du même passage biblique que l'homélie sur la Mi-Pentecôte, à savoir Jean 5, 1-16. En confrontant les deux exégèses, nous constatons une différence remarquable, en particulier dans l'explication des paroles – θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι. Cette divergence renforce notre conviction que les deux homélies sont de deux auteurs différents. Nous consignons donc cette homélie parmi les *Spuria* (42).

C. Traité sur la fausse ascèse

En 1906 G. Ficker publia la première édition de ce traité en utilisant comme base pour son texte le seul manuscrit qui nous l'a transmis, *codex Scorialensis* T-I-17 (43). Malheureusement le manuscrit est incomplet et ne contient plus ni le commencement ni la fin du texte; on n'y retrouve aucun nom d'auteur. Mais Ficker démontra de façon convaincante que le traité est d'Amphiloque (44), et personne n'a pu mettre en question son

(42) J'espère revenir à cette homélie dans un article sur la fête de la Mi-Pentecôte.

(43) G. Ficker, *Amphilochiana*, 1. Teil, Leipzig 1906, 23-77.

(44) G. Ficker, *o.c.* 111-169.

jugement; les études postérieures de C.G. Bonis l'ont confirmé (45). Il se base sur deux arguments importants :

a. – le fait que l'auteur du traité affirme : Ὃ γέγονε καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως γενομένου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου ἐν τῷ οἴκῳ Ὀνησιφόρου (18, 674-676)

b. – le fait que les groupes hérétiques combattus par Amphiloque dans le traité sont ceux-là mêmes dont parle Basile de Césarée dans une de ses lettres canoniques à Amphiloque, une lettre écrite à la demande de celui-ci (Basile, *Epist.* 199, canon 47).

L'auteur du traité s'adresse à quelques fidèles, qui par ignorance se sont unis à deux groupes hérétiques : les Encratites et leur branche dissidente, les Apotactites. Ces deux groupes, comme l'a démontré le Prof. Bonis, ressemblent à d'autres mouvements hérétiques déjà connus, mais il n'y a pas de doute qu'ils se rattachent surtout aux Encratites (46). Le traité est important parce qu'il contient une polémique détaillée, dirigée exclusivement contre ce mouvement et parce qu'il révèle les problèmes d'une Église provinciale face à plusieurs groupes hérétiques, tous composés de gens simples et ignorants. Le but du traité explique le choix des moyens : l'argumentation d'Amphiloque est très simple et exprimée surtout dans un langage biblique.

Il est vraisemblable que dans la première partie, perdue, Amphiloque ait commencé par une présentation des groupes qu'il propose de combattre : dans le c. 1 actuel, on voit la fin d'une telle démarche. Il affirme que quelques personnes plutôt simples essaient d'une façon sournoise de persuader les autres de se joindre à leur manière de vivre. Il passe ensuite, après cette introduction, à la réfutation de leurs opinions : toutes les hérésies, explique-t-il, viennent du diable, qui n'a pas trouvé d'autre moyen, après l'échec des persécutions, que d'inciter frauduleusement les gens à abandonner la religion par l'*apotaxie* et l'*enkrateia*. Ce qui est plus grave, les victimes de cette ruse refusent de communier au sang du Christ : ils sont convaincus de leur justice et de leur sainteté, et ils se croient supérieurs même au sang du Christ. En outre, ils sont avares, ils manquent de respect à leurs

(45) C.G. Bonis, Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου (c. 341/5 – 395/400) "Περὶ ψευδοῦς ἀσκήσεως", *Θεολογία* 45 (1974), 19-29, 205-220, 417-432, 593-607 ; 46 (1975), 7-22, 257-272, 465-481, 681-688 ; 47 (1976), 7-14, 209-217, 417-429, 625-635 ; 48 (1977), 7-20, 217-224, 433-441, 641-657 ; 49 (1978), 22-29, 209-217 ...

(46) C.G. Bonis, *Τίνες αἱ καταπολεμούμεναι αἱρέσεις ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ἀμφιλοχίου "Περὶ ψευδοῦς ἀσκήσεως"*, Athènes 1961 (= The Heresies Combatted in Amphilochios' « Regarding False Asceticism », *The Greek Orthodox Theological Review* IX (1963), 79-96).

parents, tant charnels que spirituels, et ils refusent de se marier. Mais ces hérétiques devraient se rendre compte qu'il y a place dans l'Église pour l'*apotaxie*, mais que les fidèles n'ont pas l'obligation de se priver ni du sang du Christ, ni de ce que Dieu a créé (c. 2-8).

Dans les chapitres suivants Amphiloque trace l'histoire de ces hérésies : elles remontent à Simon le Mage ; son élève Gemellus les transporta en Asie. Avec le temps, toutes sortes de scissions se sont produites dans les groupes hérétiques (c. 9-12). Mais tous ces groupes ont en commun qu'ils ne respectent pas le prochain, ni entre eux ni dans l'Église (c. 13-15). Ils s'appellent Encratites et Apotactites, mais on devrait les qualifier transgresseurs, puisqu'ils transgressent les commandements de Dieu (c. 16). Amphiloque poursuit sa critique sur deux points : ces hérétiques n'ont pas raison quand ils refusent de se servir des ustensiles dont d'autres ont fait usage ; et leur refus de manger toute viande manque de justification. Il développe cette dernière remarque : une telle interdiction ne se trouve pas dans la Bible ; Dieu permet à l'homme d'utiliser tout ce qu'il a créé, à condition qu'il le fasse en rendant grâces (c. 17-20). Même si quelque saint s'est abstenu de manger de la viande, il n'a pas agi de cette façon parce qu'il croyait que la viande était impure (c. 21). Le Christ et les apôtres en ont mangé eux-mêmes, et ils n'ont jamais interdit la viande aux autres (c. 22). Aussi incompréhensible est l'interdiction de consommer les œufs (c. 23).

Le texte conservé se termine par un passage où Amphiloque répète que le Christ mangeait de la viande avant et après la Passion ; et il se demande comment on peut continuer à s'opposer à Dieu ou persister à se priver de la chair des animaux (c. 24-26).

D. Lettre synodale

Il est possible de dater la lettre synodale d'Amphiloque des dernières années de la vie de Basile de Césarée († 379), puisque dans la lettre, Amphiloque remarque que, même si Basile ne peut pas assister lui-même au synode, il possède un texte de la main de Basile qui traite de la question principale. Cette référence renvoie au traité *De spiritu sancto* dédié par Basile à Amphiloque et reçu en 376 (47).

(47) *Cf.* Basile de Césarée, *Sur le Saint-Esprit* ed. B. PRUCHE (SC 17 bis), Paris 1968, 46-57.

La lettre est la réponse d'Amphiloque à certains évêques, qui lui avaient demandé des éclaircissements sur la doctrine du Saint-Esprit. Elle est pleine d'allusions à l'œuvre de Basile (48).

E. *Le Symbole (syriaque)*

Attribué à Amphiloque, transmis seulement dans une version syriaque, ce symbole a été publié pour la première fois en 1930 par R. Abramowski. On y trouve soulignées, d'une part l'unité de Dieu, et d'autre part l'activité et la nature de l'Esprit-Saint. La valeur de ce texte est discutable: "Mehr als ein Entwurf kann es nicht gewesen sein" (49). Mais on trouvera une discussion détaillée des différents problèmes posés, dans la Préface donnée à ce symbole par Dr. L. Van Rompay (p. 311-313).

F. *Fragments*

L'histoire de la publication des fragments d'Amphiloque tourne autour de quelques dates:

1904 – Karl Holl fut le premier à entamer la discussion critique sur les fragments attribués à Amphiloque; il rejeta comme non authentiques plusieurs fragments inclus dans l'édition de Migne, c'est-à-dire les fragments IV a (2ème partie), IV b, V, IX, XVII a et b, XX et XXI; mais il défendit l'authenticité des autres (50).

1905 – Dans une première étude, Louis Saltet démontra que les fragments conservés par Théodoret venaient d'une collection préparée en 431 à Éphèse: les fragments I, II, VII, XI, XII. Cette collection aurait servi aussi à Gélase et à Facundus (51).

La même année Saltet publia un autre article à propos d'Amphiloque: il rejeta l'authenticité du fragment XV et celle de la lettre à Seleucus. Entre autres arguments, il allégua que la doctrine christologique était post-Chalcédonienne et qu'il était invraisemblable que les auteurs de florilèges christologiques aient passé sous silence une telle mine d'affirmations doctrinales sur le Christ (52).

1906 – En fouillant les actes des Conciles, Gerhard Ficker réussit

(48) *Cf.* H. Dörries, De Spiritu Sancto. *Der Beitrag des Basilius zum Abschluss des trinitarischen Dogmas*, Göttingen 1956, 171-173. *id.*, *Wort und Stunde. Gesammelte Studien zur Kirchengeschichte des vierten Jahrhunderts*, Göttingen 1966, I, 140-141.

(49) R. Abramowski, Das Symbol des Amphilochius, *ZNW* 29 (1930), 134.

(50) K. Holl, *o.c.* p. 42-58.

(51) L. Saltet, Les sources de l''Ερανιστής de Théodoret, *RHE* 6 (1905), 289-303, 513-536, 741-754.

(52) L. Saltet, La théologie d'Amphiloque, *BLE* 1905, 121-127.

à trouver quelques fragments jusqu'alors inconnus: deux fragments de notre homélie IX sur Jean 5, 19; quatre fragments de l'homélie sur Jean 14, 28 (notre fragment II); le fragment dans lequel Amphiloque affirme qu'il faut suivre l'exemple des saints, plutôt que d'en reproduire les portraits (notre fragment XI); un fragment inauthentique d'une homélie sur la Nativité (notre fragment V dans les *Spuria*) ([53]).

1908 – Contre les arguments de Saltet, F. Cavallera essaya d'établir l'authenticité de la lettre à Seleucus; mais il n'accepta pas les fragments XIX b et XXII ([54]).

La même année F. Diekamp mit en question l'authenticité du fragment VIII: il avait trouvé le même fragment attribué à Athanase d'Alexandrie ([55]).

1945 – Après un long intervalle, Marcel Richard attira de nouveau l'attention sur les fragments d'Amphiloque et sur le problème de l'authenticité de la lettre à Seleucus ([56]): il soutint que la publication du *Contra Grammaticum* de Sévère d'Antioche apportait la preuve de l'inauthenticité de la lettre; il relevait notamment les mots (cités selon la traduction latine de l'édition de Lebon): *Cum autem Grammaticus postea locos apposuerit Amphilochii, qui fuit episcopus iconiensis, age, illos quoque pro posse nostro consideremus. Ex quibus primum quidem dicit esse ex epistula ad Seleucum, nepotem Traiani. At nos, Dei amantissimi Amphilochii opera plurimum legentes, unam eius ad Seleucum epistulam novimus, ubique celebratissimam, metricis commatibus scriptam. Aliam autem ad Seleucum epistulam, neque ipse legi, neque a quoquam alio ex iis, qui divina callent, lectam esse comperi* ([57]). Mais M. Richard consacra la plus grande partie de son article à l'origine du fragment inauthentique, le XXII.

Depuis 1945 aucune étude importante n'a paru sur les fragments: nous pouvons donc accepter les conclusions établies à cette date, en rejetant les fragments IV (sauf la première phrase), V, IX, XV, XVII, XIX b, XX, XXI et XXII et en considérant comme douteux le fragment VIII.

*

* *

(53) G. Ficker, *o.c.* p. 4-16.

(54) F. Cavallera, Les fragments de S. Amphiloque dans l'Hodegos et le tome dogmatique d'Anastase le Sinaïte, *RHE* 8 (1907), 473-497.

(55) F. Diekamp, Doctrina Patrum de incarnatione verbi. *Ein griechisches Florilegium aus der Wende des siebenten und achten Jahrhunderts*, Münster i. W., 1907, p. XLVI.

(56) M. Richard, Le fragment XXII d'Amphiloque d'Iconium, dans *Mélanges E. Podechard*, Lyon 1945, 199-210.

(57) J. Lebon, *Severi Antiocheni liber contra impium Grammaticum* (CSCO 102), p. 139, 14-22.

Dans notre édition nous apportons quelques nouveaux fragments grâce à une collection non éditée jusqu'à présent : la chaîne sur l'Évangile de Jean, type D (58). Elle a conservé non seulement le très long fragment que nous publions sous le titre d'homélie IX, mais aussi trois fragments attribués à Amphiloque à propos de Jean 6, 5 ; 11, 34-35 ; 19, 38 qui se trouvent tous dans le *codex Vallicellianus* E 40. Le deuxième assez certainement, mais peut-être le premier aussi, faisait partie d'une homélie sur Lazare, où Amphiloque parla de l'ἄγνοια du Christ ; les deux fois, le compilateur de la chaîne a ajouté les mêmes mots d'introduction pour présenter plus clairement l'intention d'Amphiloque, mais nous croyons que la phrase est plus justifiée pour le premier fragment que pour le deuxième. Celui-ci montre beaucoup moins d'homogénéité dans les vingt premières lignes. Le troisième fragment parle du baptême et on pourrait mettre en question son authenticité ; le *codex Vallicellianus* E 40 se trompe pourtant très rarement dans ses lemmes, et on ne voit aucune raison spéciale pour rejeter ici son témoignage.

Aux trois fragments conservés en grec nous pouvons ajouter un quatrième en syriaque. Il se trouve dans l'œuvre déjà mentionnée de Sévère d'Antioche, *Contra Grammaticum*, et il traite du verset : *Pourquoi m'appelles-tu bon ? Il n'y a de bon que Dieu seul* (Marc 10, 18) (59). Autant le style que le contenu du fragment rappellent l'œuvre d'Amphiloque.

Enfin, nous rejetons un seul fragment comme inauthentique, le fragment XIII. Le seul témoin de ce fragment est le *Parisinus gr.* 1115, f. 204, qui a conservé un autre fragment inauthentique (le XV). Le fragment XIII est anonyme, mais porte le lemme : – ἑρμηνεία εἰς τὸ Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Combefis, voyant que ce fragment suivait le fragment XV, attribué à Amphiloque, conjectura qu'il était du même auteur. Mais le scribe de ce manuscrit a l'habitude de répéter le nom de l'auteur dans ces cas, ou d'écrire le lemme : – μεθ' ἕτερα, τοῦ αὐτοῦ. Le plus probable, par conséquent, est que le scribe ne croyait pas que notre fragment XIII était d'Amphiloque, et en effet il n'y a rien dans ces lignes qui le rappelle : la ponctuation dans le manuscrit indique que le fragment est écrit en vers (les dodécasyllabes byzantins ordinaires), et quelques mots (notam-

---

(58) *Cf.* J. Reuss, *Matthäus-, Markus-, und Johannes-Katenen nach den handschriftlichen Quellen untersucht*, Münster 1941, 196-210 ; R. Devreesse, *Essai sur Théodore de Mopsueste* (Studi e Testi 141), Città del Vaticano 1948, 296-298.

(59) J. Lebon, *o.c.* p. 143-144.

ment : ζωαρχίου, σαφεστάτως et ἀψευδεστάτως) sont des formes byzantines.

3. Le rang d'Amphiloque parmi ses contemporains

Comme les auteurs modernes ne sont pas d'accord sur le rang et l'importance théologique qu'on doit accorder à Amphiloque, il convient d'esquisser d'abord les opinions à son égard de ceux qui furent ou ses contemporains ou ses successeurs immédiats.

Nous avons déjà fait référence, dans notre biographie sommaire d'Amphiloque, à ses relations avec Basile de Césarée. Celui-ci témoigne que son ami était beaucoup plus pour lui qu'un disciple : par exemple, dans la lettre 201 il écrit : "Pour bien des raisons je désire me rencontrer avec toi, afin de te prendre aussi comme conseiller pour les affaires présentes..." (60). C'est vrai que ces paroles sont de quelqu'un qui aimait s'adresser à Amphiloque en disant : ὦ φίλη κεφαλὴ καὶ τιμιωτάτη μοι πασῶν, ἀδελφὲ Ἀμφιλόχιε (61). Mais il est clair que l'amitié de Basile s'accompagnait d'une grande admiration : il loue en particulier la capacité intellectuelle d'Amphiloque, sa σύνεσις, sa φιλομάθεια et sa φιλοπονία (62) et il nous révèle qu'Amphiloque avait l'habitude de travailler pendant la nuit à l'aide d'une lampe, debout et grignotant de temps en temps des fruits confits (63). Par Basile nous apprenons aussi que la population de Césarée l'aimait beaucoup (64).

On trouve des phrases semblables à celles de Basile à propos d'Amphiloque sous la plume de Grégoire de Nazianze (65). Pour Jérôme, Amphiloque occupe le même rang que Basile ou Grégoire (66). Théodoret aussi le tient en grande estime en disant : ὁ πανεύφημος, ὁ θαυμάσιος, ὁ πάντων ἄριστος (67). Il ne faut pas oublier non plus le *kontakion* qui existe en honneur d'Amphiloque pour la célébration de sa fête, 23 novembre : Ἡ θεία βροντή, ἡ σάλπιγξ τοῦ πνεύματος, πιστῶν φυτουργέ, καὶ πέλεκυς τῶν αἱρέσεων, ἱεράρχα Ἀμφιλόχιε, τῆς τριάδος θεράπον μέγιστε, σὺν ἀγγέλοις πέλων ἀεί, πρεσβεύων μὴ παύσῃ ὑπὲρ πάντων ἡμῶν.

---

(60) Y. Courtonne, *Saint Basile. Lettres*, tome II, Paris 1961, p. 166.
(61) Basile de Césarée, *Sur le Saint-Esprit* 1, 5-6 (SC 17 *bis*, p. 250).
(62) Basile, *Sur le Saint-Esprit* 1, 1 ; *Epist.* 188, 199.
(63) Basile, *Ep.* 232.
(64) Basile, *Ep.* 176.
(65) Grégoire de Nazianze, *Ep.* 171.
(66) Jérôme, *Ep.* 70.
(67) PG 82, 1144 B, 1229 A, PG 83, 432 C.

Après ces éloges il est surprenant de trouver que la plupart des auteurs modernes sont d'un autre avis. Karl Holl, par exemple, croyait qu'on ne peut pas comparer Amphiloque aux grands Cappadociens (68). Il y a cependant quelques exceptions : F. Loofs lui assigne une place au-dessus de Grégoire de Nysse (69), et récemment H. Gstrein a essayé de l'insérer comme le quatrième parmi les grands Cappadociens (70).

Pour apprécier d'une façon objective l'importance d'Amphiloque comme théologien, il faut se demander quelle fut sa contribution à la solution des problèmes théologiques de son époque. Or, il suffit de se rappeler les œuvres d'Amphiloque pour constater qu'il ne fut jamais un théologien d'audace. Toutes ses explications théologiques furent les réponses aux problèmes posés dans la polémique, surtout avec les Ariens : il a commenté presque tous les versets bibliques qui figuraient dans cette discussion. Mais Amphiloque montre clairement dans ses remarques exégétiques un manque complet non seulement de formation, mais aussi d'intérêt philosophique. Il ne propose jamais une conception théologique qui lui soit propre ; il se contente de se ranger du côté de ses prédécesseurs. Ainsi il peut attribuer au Christ, en tant qu'homme, tout ce qu'il n'aurait pas pu lui attribuer, en tant que Dieu *homoousios* au Père. Amphiloque aboutit ainsi à une claire distinction entre les deux natures du Christ, et tandis que le nom "Christ" vise la nature divine, le nom "Jésus" vise la nature humaine. Les relations entre ces deux natures restent obscures ; il n'a jamais élaboré une christologie (71). Même dans sa polémique avec les Apollinaristes (quelques traces dans les fragments VII et XII, et indirectement dans l'homélie VI), il s'occupe des objections qui sont plutôt banales ; là aussi, on rencontre la même absence de dispositions philosophiques. Une exception, peut-être, dans ce domaine, fut la défense qu'Amphiloque semble avoir soutenu contre Apollinaire, de la liberté de la volonté humaine dans le Christ (fragment IX).

On voit une autre preuve du caractère incomplet de ses notions christologiques dans l'imprécision de sa terminologie : le terme "chair" et ses synonymes s'échangent sans rigueur avec le terme

---

(68) HOLL, *o.c.* p. 263.

(69) *RE*³ I, 464.

(70) H. GSTREIN, *a.c.* p. 135 : "Jedenfalls sollte Amphilochios von Ikonion auch in der Patrologie und theologischen Byzantinistik wieder jenen Platz einnehmen, den er im Bewusstsein seiner Zeit innehatte : der vierte im Bunde der grossen Kappadokier zu sein".

(71) *Cf.* J. LIÉBAERT, *Christologie. Von der Apostolischen Zeit bis zum Konzil von Chalcedon* (451) (Handbuch der Dogmengeschichte, Band III, Ia), p. 91-92.

"homme". Il est probable que la conviction d'une nette distinction entre les deux natures est un corollaire de sa manière de concevoir l'économie du salut ; pour Amphiloque il faut que ce soit un homme qui accomplisse la loi, pour le salut des hommes, et qui vainque le diable (72). Les deux natures subsistent dans le Christ même après la résurrection (73).

Amphiloque se rapproche par ses positions théologiques de l'école antiochienne et il est tout à fait plausible que Théodoret l'ait loué avec les paroles citées plus haut. Mais le fait que Cyrille d'Alexandrie l'a cité nous rappelle que les Alexandrins aussi trouvèrent dans ses écrits plusieurs éléments de leur propre système théologique.

Un dernier aspect de l'œuvre d'Amphiloque, qu'il faut prendre en considération pour former un jugement sur sa valeur théologique, est son exégèse. Cet aspect n'est représenté actuellement que par les homélies et par quelques chapitres sur la fausse ascèse. Or, il est remarquable que dans les homélies polémiques, aussi bien que dans les homélies explicatives, Amphiloque s'évertue à donner une explication complète du texte qui est au point de départ. Ainsi, dans les homélies polémiques, où il ne s'agit que d'un seul verset biblique, il prend tout le passage biblique dans son explication, afin que celle-ci soit aussi justifiée que possible (74). L'exégèse en question est toujours littérale ; il n'y a qu'un exemple d'exégèse allégorique (75). Toute cette prédication montre le souci d'instruire dans la bonne doctrine et d'encourager à la bonne conduite.

Une lacune curieuse dans l'œuvre d'Amphiloque est l'absence d'homélies à la louange des martyrs. Il semble évident qu'il en a prononcé, comme l'ont fait tous ses contemporains. Peut-être a-t-il utilisé ces occasions tout simplement pour expliquer un passage de l'Écriture et par conséquent, n'a-t-il pas jugé nécessaire de les diffuser.

*

* *

Pour résumer, nos conclusions sont les suivantes : Amphiloque fut un défenseur actif de l'orthodoxie dans les discussions

(72) *Cf.* Homélie VI, 136-158.

(73) *Cf.* les Fragments VI et XII.

(74) Homélie IV, 49-51 : ἐὰν γὰρ τοῦ ὕφους τοῦ ἀναγνώσματος ἐπακούσητε, ῥᾳδίως καὶ τῆς ἑρμηνείας τὴν ἔννοιαν ἀναμάσσεσθε.

(75) Homélie VIII, 96-103.

trinitaires et christologiques de son époque. Pourtant, il n'a pas indiqué de voies nouvelles, et on ressent dans son œuvre le manque d'une éducation proprement philosophique et l'absence d'une curiosité individuelle pour les questions posées par ses contemporains. Malgré sa grande réputation posthume, surtout parmi les Antiochiens, nous ne croyons pas que ce théologien foncièrement traditionnel mérite l'épithète de "quatrième grand Cappadocien".

ORA

ORATIO I

IN NATALITIA DOMINI

PRÉFACE

L'homélie sur la nativité du Christ n'a été transmise que par deux manuscrits :

P *Parisinus gr.* 1173 (ff. 54-55^v)
m. s. XI ff. 300 37 × 28 2/28/28
panégyricon italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 156-157

B *Vaticanus Barb. gr.* 436 (ff. 15-19^v)
chart. a. 1627 ff. 198 22 × 17
collection d'homélies copiées par Lucas Holstenius
AB 19 (1900), 84-85.

Comme B n'est qu'une copie faite sur P, ce dernier reste le seul témoin pour l'établissement du texte.

C'est à F. Leroy (1) que nous devons une analyse récente de P et c'est pourquoi je me limite à citer quelques remarques empruntées à celui-ci. Tout d'abord nous avons affaire à une collection ancienne : 11 textes sur un total de 116 qu'on trouve en P sont d'auteurs postérieurs au cinquième siècle. Comme traits archaïques on peut noter le système en partie prébyzantin des péricopes pour le temps du carême, et le fait que, plusieurs fois, les auteurs ne sont pas désignés par le nom de "Saints Pères". D'après l'ornamentation, ce ms. est très vraisemblablement originaire de Rossano.

Il n'existe pas de doute que Combefis a utilisé ce ms. pour l'*editio princeps* de notre homélie : *Hanc orationem, necnon aliam in quatriduanum Lazarum, aliaque Amphilochii ex regiis codicibus exscripta* ... Il faut attribuer les différences entre P et l'édition de Combefis (*cf. app. crit.*) à l'inexactitude de Combefis. D'ailleurs je l'ai déjà signalé dans mon édition des homélies d'Astérius d'Amasée (2), et dans la préface de l'homélie IV nous aurons la même constatation à faire.

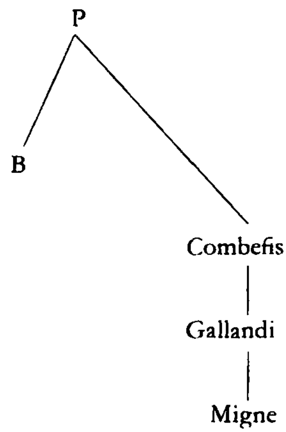
Le texte de Combefis a été reproduit par Gallandi, *Bibliotheca Veterum Patrum*, t. 6, et à son tour, l'édition de Gallandi a été reproduite par Migne, PG 39.

---

(1) F.J. LEROY, *L'homilétique de Proclus de Constantinople. Tradition manuscrite, inédits, études connexes*. Studi e Testi 247. Città del Vaticano 1967, p. 44-46.

(2) C. DATEMA, *Asterius of Amasea. Homilies I-XIV. Text, introduction and notes*. Leiden 1970, p. 56.

STEMMA CODICVM

CONSPECTVS SIGLORVM

Parisinus gr. 1173 m. s. XI ff. 54-55^{v}
textus vulgatus editionis Mignei PG 39, 35-44
Numeri in margine paginas huius editionis indicant.

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου εἰς τὰ γενέθλια τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

1. Ὁ μὲν πνευματικὸς οὗτος καὶ λαμπρὸς λειμών, ὁ τῷ τῶν 36
οὐρανίων ἀνθῶν κάλλει πεποικιλμένος καὶ ταῖς ἀποστολικαῖς καὶ ἀχράντοις εὐωδιάζων ἀποφοραῖς, τύπον ἔχειν τοῦ θείου παραδείσου μοι φαίνεται. Ὃν γὰρ τρόπον ὁ αἰσθητὸς ἐκεῖνος καὶ ἀκήρατος χῶρος δένδρεσιν ἀφθάρτοις καὶ καρποῖς ἀθανάτοις καὶ μυρίοις ἄλλοις ὑπερλάμπροις φαιδρύνεται κάλλεσιν, οὕτω δὴ καὶ οὗτος ὁ θεοειδέστατος τῆς ἱεροπρεπεστάτης ἐκκλησίας θίασος νοητοῖς καὶ ἀρρήτοις καταλαμπρύνεται μυστηρίοις, ὧν κρηπὶς ἡμῖν ἀρραγὴς καὶ θεμέλιος ἀστεμφὴς καὶ ἀρχὴ σωτήριος καὶ κορυφὴ πανσεβάσμιος ἡ σήμερον τῶν ἁγίων Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν γενεθλίων ἐστὶν ἑορτή· δι᾽ ἣν καὶ τὰ παλαιὰ πεπροφήτευται τυπικῶς καὶ τὰ νέα διαρρήδην εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην κεκήρυκται, δι᾽ ἣν οὐρανὸς ἠνέῳκται καὶ γῆ εἰς θεῖον ὕψος ‹με›μετεώρισται, δι᾽ ἣν παράδεισος ἀνθρώποις ἀποδέδοται καὶ θανάτου κράτος κατήργηται, δι᾽ ἣν φθορᾶς δύναμις πεπάτηται καὶ διαβόλου σέβας ὀλέθριον πέπαυται, δι᾽ ἣν ἀνθρώπινα πάθη τεθανάτωται, ἀγγελικῆς δεσποτείας βίος ἀνακεκαίνισται, δι᾽ ἣν πλάνη δαιμόνων δεδίωκται, θεοῦ σοφία καὶ πάναγνος παρουσία μεμήνυται. *Οὐκ ἄγγελος* γάρ, φησίν, *οὐδὲ πρέσβυς, ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ κύριος ἥξει καὶ σώσει αὐτούς.* Ὢ θείων εὐαγγελίων πλοῦτος ἀμύθητος! Ὢ πανσόφων μυστηρίων γνῶσις ἀνεκδιήγητος! Ὢ θείων καὶ ἀφράστων δωρεῶν θησαυρὸς ἀνεξάλειπτος! Ὢ προνοητικῆς φιλανθρωπίας χάρις ἀναρίθμητος! *Αὐτὸς* γάρ, φησίν, *ὁ κύριος ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς.* Ἥξειν πρὸς ἡμᾶς τίνα τρόπον, ὦ θεῖε προφῆτα, κηρύττεις τὸν κύριον; Παρρησιάσομαι γὰρ ἐν 37
τούτῳ τῷ μέρει πρός σε τὸ τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν πρόσωπον ἀναδεδεγμένος, τῶν ταῦτα [εἰς] τὴν πανύμνητον μὴ ἑορτασάντων πανήγυριν, μήτε δὲ τοῦ καινοῦ καὶ πανάγνου τοκετοῦ τῆς ἀχράντου παρθένου πεπειραμένων, μήτε μὴν τὸν οὐράνιον θεασαμένων κήρυκα, φημὶ δὴ τὸν θεοειδέστατον ἀστέρα, μήτε τὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἑωρακότων σκιρτήματα, μήτε τὰς θείας ἀκηκοότων

21/22 Is. 63, 9 **25/26** Is. 63, 9

---

2 εὐλόγησον *post* Χριστοῦ *add.* P **3** τῷ: τῆς P **7** χορὸς Pv **15/17** δι᾽ ἣν – κατήργηται *post* ἀνακεκαίνισται (19) *coll.* v **17** φθορὰ P **18** διάβολος P ἀνθρωπίνη P **23** ἀμυήθητος P **24** καὶ *om.* v **28** ἀναδεδηγμένος P **29** εἰς *interclusit* v μὴ *scripsi:* μοι Pv **31/32** μήτε μὴν – ἀστέρα *om.* v **32** ἁγίων *om.* v

φωνὰς ἃς πρὸς τοὺς ἱερεῖς ποιμένας ἀνευφημοῦντες τὸν γεγεννημένον σωτῆρα γεγηθότες ἀπήγγελλον, μήτε μὴν τῶν μάγων τὰ δῶρα συνιέντων καὶ τὴν προσκύνησιν τὴν θεϊκήν· ἐκείνων ἀναδεξάμενος τὸ πρόσωπον ἐρωτήσαιμί σε τὸν τρόπον τῆς παρουσίας. Κατέπληττεν γὰρ αὐτοὺς εἰκότως λίαν τὸ λόγιον καὶ μικροῦ δεῖν τῷ πλήθει τοῦ δέους ἐξίστασθαι παρεσκεύαζεν τῶν φρενῶν. Οὐ γὰρ εἶχον νοεῖν ὅτι ὁ ἀθάνατος θεὸς πρὸς ἀνθρώπους γεωδεστάτους ἥξει καὶ ὁ ἀψηλάφητος πρὸς τοὺς αἰσθήτους, ὁ ἀθεώρητος πρὸς τοὺς ὁρατούς. Πῶς γὰρ ἂν καὶ ἥξειν τὸν θεὸν ᾠήθησαν, καὶ πῶς ὁραθήσεται; Ἐνίοις μὲν ἐδόκει πρότερον ὡς ὤφθη τῷ Ἀβραὰμ δι' ἀγγέλων, ἢ δ' αὖ πάλιν ὡς ὤφθη τῷ Μωϋσῇ διὰ πυρὸς ἐν τῇ βάτῳ, ἢ καθ' ὃν τρόπον ὤφθη τῷ Ἠσαΐᾳ διὰ τῶν σεραφίμ, ἢ τῷ Ἰεζεκιὴλ διὰ τῶν χερουβίμ. Οὕτω γὰρ πάντες θεὸν ἑωρακέναι διαμφοτέροις τρόποις μεμαρτυρήκασιν. Ποῖος τοίνυν τούτων τῶν τρόπων εἰς θεωρίαν θεοῦ ἐστιν ἄξιος; Δῆλον ὅτι οὐδὲ εἷς.

2. Πόθεν δὲ μάλιστα τοῦτο πιστούμεθα; Ἐκ τῆς ἑτέρας τοῦ προφήτου φωνῆς λεγούσης· *Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη*. Ὀπτασίας μὲν γὰρ ἐκεῖνα καὶ οὐ συναναστροφῆς ὑπῆρχε τεκμήρια, ταῦτα συναναστροφῆς καὶ οὐκ ὀπτασίας τυγχάνει κηρύγματα. Πῶς οὖν φησιν· *Αὐτὸς ὁ κύριος ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς*;. Λέγῃς ἂν ἡμῖν, ὦ μακάριε, πῶς ὁ ἀσχημάτιστος σχηματίζεται, ὁ ἀκίνητος ἀπὸ τῶν οὐρανίων θρόνων ἐπὶ τῆς γῆς πάλιν ἀντιμεθίσταται; Εἴπῃ δ' ἂν πρὸς αὐτοὺς ἀπαντῶν ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ, ὅτι δι' ἑτέρων λογίων τὸν τρόπον ἠκούσατε τῆς παρουσίας, τί περισσῶς πολυπραγμονεῖτε ἐνταῦθα τὸ λόγιον. Ἢ λέληθεν ὑμᾶς τὸ εἰρημένον ὅτι *Ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός*; Ἢ οὐκ ἀκηκόατε τὸ γεγραμμένον ὅτι *Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος*; Ἐκ τούτων τῶν λόγων τὸν τρόπον τῆς παρουσίας ἐπέγνωτε. Παρθένος γὰρ ἄφθαρτος

43/44 Gen. 17, 1 **44** Ex. 3, 2 **45** Is. 3, 2 **46** Ez. 10 sqq. **51/52** Bar. 3, 38 **54/55** Is. 63, 9 **60/62** Is. 7, 14 (Mt. 1, 23) **63/66** Is. 9, 5

---

34 γεγενημένον P **39** τῷ: τὰ P παρεσκεύασεν v **41** καὶ *om.* v **42** καὶ[1] *om.* v **43** ὁραθήσεται: ὀφθήσεσθαι v **48** τῶν *om.* v **54** τυγχάνειν P **55** ἥξειν P **58** ἀπ' αὐτῶν P **62** μεερμηνευόμενον P **64** βολῆς P

ἀποκυήσει σωματικῶς τὸν λύχνον τὸν ἄφθαρτον, μέχρι γὰρ 40 σαρκὸς δεῖ συγκαταβῆναι πρὸς ἡμᾶς τὸν πανσεβάσμιον τοῦ θεοῦ λόγον, ἵνα δὴ τοὺς ἀσωμάτῳ θεότητι παρ' αὐτοῦ δεδημιουργημένους ἀνακαινίσῃ διὰ σαρκώσεως, παλαιωθέντας διὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀφθάρτους κατασκευάσῃ διὰ τῆς ὁμοιότητος τῆς πρὸς τὴν φθοράν.

3. Ταῦτα τοῦ προφήτου πρὸς αὐτοὺς εἰρηκότος ἐροῦμεν καὶ ἡμεῖς. Ὦ παιδίον οὐρανοῦ παλαιότερον! Ὦ τρισόλβιος υἱός, ὅστις ἐπ' ὤμων ἥκει τὴν ἑαυτοῦ βαστάζων ἀρχὴν καὶ οὐ παρ' ἑτέρου ζητῶν αὐτὴν κομίσασθαι! Ἔμφυτον γὰρ τῷ λόγῳ τῶν πάντων ἄρχειν ὡς υἱῷ καὶ οὐκ ἐπείσακτον ὡς ποιήματι· *Ἡ ἀρχὴ* γάρ, φησίν, *ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ*. Ὦ μεγαλώνυμον γέννημα! *Μεγάλης* γὰρ *βουλῆς*, φησίν, ἄγγελος καὶ *θεὸς ἰσχυρὸς* ὀνομάζεται. Ὦ παντοδύναμος ἐξουσία! *Θαυμαστὸς* γὰρ *σύμβουλος* καὶ *ἄρχων εἰρήνης* ἐστίν. Πῶς τοίνυν δοξάσωμεν τὴν σήμερον ἑορτήν; Πῶς μακαρίσωμεν τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος μυστικωτάτην πανήγυριν; Τίς γὰρ ἐξιχνιάσει τὸν ταύτης τῆς ἡμέρας πλοῦτον ἀθάνατον; Ποίοις μεγαλήχοις καὶ ὑψηλοτάτοις ῥήμασιν ἀνακηρύξωμεν τὸ πανύμνητον τοῦτο καὶ τροπαιοῦχον τῆς ἀφθαρσίας μυστήριον; Ὦ ἡμέρα μυρίων ὕμνων ἀξία, ἐν ᾗ ἀνέτειλεν ἡμῖν τὸ ἄστρον τὸ ἐξ Ἰακὼβ καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ οὐράνιος, ὃς ὤφθη ἐξ Ἰσραήλ, καὶ ἐπεδήμησεν ἡμῖν ὁ *ἰσχυρὸς θεὸς* καὶ ὁ *τῆς δικαιοσύνης* ἐπεσκίασεν *ἥλιος* καὶ ὁ τῶν θείων ἀρετῶν ἠνέῳκται θησαυρὸς καὶ τὸ τῆς αἰωνίου ζωῆς φυτὸν ἀνθρώποις ἐβλάστησεν καὶ ἡ ἀνατολὴ ἐκ τοῦ ὕψους ἐπέλαμψεν καὶ ὁ τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων δεσπότης ἐκ παρθενικῶν λαγόνων ὑπὲρ κόσμου λυτρώσεως εἰς κόσμον φθαρτὸν ἐλήλυθεν. *Ἐγεννήθη γὰρ ἡμῖν σήμερον σωτήρ, ὅς ἐστιν Χριστὸς κύριος*, ὅστις φῶς ὑπάρχει ἐθνῶν καὶ σωτηρία οἴκου Ἰσραήλ. Ὢ τοῦ θαύματος! Ἐπὶ φάτνης ὡς παιδίον ηὐλίζετο ὁ ὑπὸ τῶν οὐρανῶν μὴ περιγραφόμενος, καὶ γυναικείαις ἀγκάλαις ἐθάλπετο ὁ λόγῳ βραχεῖ τὰ πάντα συστησάμενος, καὶ ἐγαλουχεῖτο ὑπὸ τῶν ἀμιάντων τῆς ἁγίας παρθένου μασθῶν ὁ πάσαις ταῖς ὑπερκοσμίαις δυνάμεσιν τὸ εἶναι κεχαρισμένος. *Ἐγένετο γάρ*, φησίν, καθὼς μαρτυρεῖ τὸ εὐαγγέλιον, *ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν*

78/82 Is. 9, 5 **87/88** Num. 24, 17 **89** Is. 9, 5 ; Mal. 3, 20 **91** Zach. 6, 12 **94/95** Luc. 2, 11 **95** Is. 42, 6 (Luc. 2, 32) **100/104** Luc. 2, 6-7

---

70 δὴ : διὰ P **72** τῆς[2] : τὴν P **85** ἀνακηρύξομεν v **87** τὸ[2] *om.* v **99** μαστῶν v

πρωτότοκον καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι.

4. Τίς ἡ καινὴ καὶ παράδοξος αὕτη μυσταγωγία; Τίς ἡ παντοδύναμος καὶ φθαρτοποιὸς τῆς θείας προνοίας εὐμένεια; Τί τὸ δεινὸν καὶ πάνσοφον κατὰ τοῦ διαβόλου στρατήγημα; Ἠλευθέρωται κόσμος διὰ παρθένου, ὁ διὰ ταύτης τὸ πρὶν ὑπὸ τὴν 41 ἁμαρτίαν πεσών. Διὰ παρθενικοῦ τοκετοῦ τεταρτάρωται δαιμόνων ἀοράτων τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα συστήματα. Σύμμορφος τοῖς δούλοις ὁ δεσπότης γέγονεν, ἵνα οἱ δοῦλοι γένωνται σύμμορφοι πάλιν θεοῦ. Ὦ Βεθλεέμ, πόλις ἡγιασμένη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συγκεκληρωμένη! Ὦ φάτνη, ὦ φάτνη συμμέτοχε τῶν χερουβὶμ καὶ ὁμότιμε τῶν σεραφίμ! Ὁ γὰρ αἰωνίως ὑπ᾿ ἐκείνων τῶν θρόνων ἐποχούμενος θεϊκῶς, νῦν ἐν σοὶ σωματικῶς πάλιν αὐλίζεται. Ὦ Μαρία, ὦ Μαρία, ἡ τὸν τῶν ἁπάντων δημιουργὸν πρωτότοκον κεκτημένη! Ὦ ἀνθρωπότης, ἡ τὸν ἀΐδιον τοῦ θεοῦ λόγον σωματικῶς οὐσιώσασα καὶ τῶν ἐπουρανίων καὶ νοερῶν δυναμέων ἐν τούτῳ τῷ μέρει προτετιμημένη! Οὐ γὰρ ἠξίωσεν Χριστὸς μορφωθῆναι πρὸς τὰς τῶν ἀρχαγγέλων μορφάς, οὔτε μὴν πρὸς τὰς τῶν ἀρχῶν καὶ δυνάμεων καὶ ἐξουσιῶν ἀτρέπτους εἰκόνας, ἀλλὰ πρὸς σὲ τὴν κατενεχθεῖσαν εἰς τροπὴν καὶ τοῖς ἀλόγοις ζῴοις παρασυμβεβλημένην. Οἱ μὲν γὰρ ὑγιαίνοντες οὐ χρείαν ἔχουσιν ἰατροῦ, ἡ δὲ νόσῳ συχνῇ κατασχεθεῖσα τηλικούτου καὶ τοιούτου τετύχηκεν ἰατροῦ, ὡς μείζονος τῆς ὑγείας εὐτυχὴς ἐστιν σωτηρίας τοῦ νοσήματος δραπετεύσαντος. Ἀλλὰ ποῦ νῦν ὁ δυσμενὴς καὶ ἀβρόντητος, ὁ ἀλάστωρ καὶ παμμίαρος δράκων, ὁ μετεωρίζειν εἰς ὕψος τὸν ἑαυτοῦ θρόνον ἐπαγγειλάμενος;

5. Διό, *ἀδελφοὶ* μακαρίας *κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι*, πρὸς υἱοθεσίαν θεοῦ καὶ ἀδελφότητα κεκλημένοι, εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν τῷ καλέσαντι ἡμᾶς καὶ παρέχειν ἑαυτοὺς ἀξίους εἶναι τοῦ παρέχοντος ἡμῖν τὴν ἀδελφότητα καὶ ὡς υἱοὺς ἀξίους εἶναι τοῦ δωρουμένου ἡμῖν τὴν υἱότητα καὶ δεξαμένου ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν. Ἑκόντες οὖν καὶ ἐξ ἀγάπης δουλεύσωμεν αὐτῷ ἕτοιμοι ὄντες πρὸς πᾶσαν δικαιοσύνης κατόρθωσιν, ἁγνείᾳ κοσμούμενοι, ἀκτημοσύνην διώκοντες, λόγοις θεοῦ προσκαρτεροῦντες, εὐχαῖς

123/124 Luc. 5, 31 **128** Is. 14, 13 **130** Hebr. 3, 1

---

103 τὸ πρωτόκον P **116** τῶν *om.* v **117** ἀΐδιον *om.* v **122** κατανεχθεῖσαν P εἰς: ἐπὶ v **125** μείζονα P **132** κελεύσαντι P **133/134** ὡς – καὶ *om.* v

ἁγίαις καὶ ὕμνοις θεοῦ ἱεροῖς ἀνακείμενοι, μετασχηματίζοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐπιλανθανόμενοι τῶν γηΐνων καὶ θνητῶν ἐπιθυμιῶν, νικῶντες *τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν, μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες*, μὴ λογιζόμενοι ἑαυτοῖς διατρίβειν ἐν τῇ γῇ, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύεσθαι, μετ' ἀγγέλων ἀναστρέφεσθαι, τῷ θρόνῳ τῆς οὐρανίου βασιλείας παραστῆναι. Ταῦτα τῶν ἱερῶν ἀποστόλων τὰ διδάγματα, ἐν τούτοις Χριστὸς ἡμῖν τὴν μακαρίαν καὶ αἰώνιον διαθήκην διέθετο. Θαυμασάτω τὴν ἀρετὴν ὑμῶν ὁ κόσμος, αἰσχυνθήτωσαν Ἰουδαῖοι τὸν νέον καὶ ἐκλεκτὸν λαὸν 44
θεωροῦντες, ὅσῳ κάλλει κεκόσμηται πνευματικῷ, ὅσῃ λαμπρότητι καταυγάζει τὸν κόσμον. Διὰ τοῦτο γὰρ ἡμᾶς μεμιγμένους ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἀφῆκεν, ἵνα φαινώμεθα ὡς *φωστῆρες ἐν κόσμῳ*, ἵνα σπέρμα σωτηρίας ὦμεν εἰς ἐπιστροφὴν θεωρούμενοι πᾶσιν τοῖς συνοῦσι καὶ συντυγχάνουσιν. Ὁρᾶτε μή τις δι' ὑμᾶς τῶν ἐθνικῶν βλασφημήσει θεόν· εὐφημείσθω δὲ ἐν ἡμῖν ὁ καλέσας καὶ ἁγιάσας καὶ σώσας. Ὁ βίαιος καὶ θρασὺς θαυμασάτω τὴν ἐπιείκειαν ἡμῶν καὶ μετριότητα· ὁ λοιδορῶν ἀντευφημούμενος ἐντρεπέσθω· ὁ περὶ χρημάτων φιλονεικῶν καὶ δικάζεσθαι βουλόμενος ἀταράχους ἡμᾶς εὑρισκέτω περὶ χρήματα μὴ νομίζοντας ἑαυτοὺς ἔχειν κτῆσιν ἐπίγειον, ἀλλὰ κρατοῦντας τὴν ἐπουράνιον· ὁ διὰ παρακλήσεως φιλικῆς προσιέμενος ἡμᾶς εἰς ἡδονὰς κοσμικὰς εὑρισκέτω σεμνούς, ἀμετακινήτους, σωφροσύνην ποθοῦντας, οὐχ ἡδονῇ δελεαζομένους, ἵνα εἴδωσιν πόσον ἰσχύει πνεύματος ἁγίου συνοίκησις φύσιν σαρκὸς ἐκνεκρώσαντος. Ὁ πρόχειρος εἰς ἐπιορκίαν εὑρισκέτω μηδὲ ὀμνύειν ἀνεχομένους ἡμᾶς, ἀλλὰ δεδοικότας τὸ τοῦ θεοῦ προσφέρειν ὄνομα περὶ ταπεινῶν καὶ γηΐνων πραγμάτων. Οὕτω γὰρ ἐσόμεθα πάντες διδάσκαλοι τῶν ἐντυγχανόντων ἡμῖν ἐν οἱῳδήποτε πράγματι. Οὕτω δὲ πολιτευόμενοι ἀληθῶς γενησόμεθα ζύμη ἁγία καὶ δι' ἡμῶν ζυμωθήσεται ὁ κόσμος εἰς σωτηρίαν καὶ πόλυς ἐξ ἡμῶν καρπὸς εὑρεθήσεται τῷ κυρίῳ πεφυλαγμένος καὶ δοξασθήσεται ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν κατὰ τὸν λέγοντα κύριον· *Ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ πατήρ, ἵνα ὑμεῖς καρπὸν πολὺν φέρητε καὶ γένησθέ μοι μαθηταί*. Δοξασθεὶς δὲ ὑφ' ἡμῶν ὁ κύριος δοξάσει ἡμᾶς τῇ αἰωνίῳ δόξῃ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

---

140 Rom. 12, 21 **140/141** Rom. 12, 17 **142** Phil. 3, 20 **149** Phil. 2, 15 **169/170** Ioh. 15, 8

---

141 ἑαυτοὺς v **145** ἡμῶν v **156/157** νομίζοντας ... κρατοῦντας *scripsi*: νομίζοντες ... κρατοῦντες Pv **161** ἐκνεκρώσαντος *scripsi*: ἐκνεκρώσαντες Pv **163** προφέρειν v **165** πολιτευσάμενοι v **166** ἀληθῶς *om.* v **172** τῶν αἰώνων *om.* v ἀμήν *add.* v

ORATIO II

IN OCCVRSVM DOMINI

PRÉFACE

Dans la liturgie byzantine, l'homélie d'Amphiloque sur l'*Hypapantè* comptait parmi les lectures préférées du 2 février. Ce texte a une tradition très riche notamment en manuscrits liturgiques : nous connaissons un peu plus de 160 manuscrits contenant cette homélie.

Collationner tous ces manuscrits aurait été une tâche presque impossible et, à mon avis, inutile. Je me suis donc limité aux manuscrits antérieurs au XIIIe siècle.

Bien qu'on puisse contester la méthode suivie, les 63 manuscrits collationnés intégralement garantissent, sans aucun doute, un texte sûr. L'examen des autres manuscrits nous donnera à peine quelques variantes pour l'établissement du texte.

Les douze manuscrits sur lesquels le texte a été établi, représentent chacun un groupe ou sous-groupe des deux familles de manuscrits dans lesquels notre homélie a été transmise. Pour faciliter une recherche postérieure des témoins non collationnés, je donnerai dans la discussion de chaque groupe ou sous-groupe, non seulement les variantes caractéristiques, mais aussi les lectures plus remarquables des manuscrits que j'ai éliminés après la recension.

D'abord j'énumère les 63 manuscrits collationnés qui seront examinés dans la préface. Dans la description de ces manuscrits je suis en grandes lignes les conseils donnés par O. Lendle dans son édition de l'*encomium* sur S. Étienne de Grégoire de Nysse (1).

1. *Atheniensis* 1027 (ff. 218-222)
   m. s. XII ff. 416 25,3 × 19,3 2/30/21
   Lectionnaire, type A
   Ehrhard I, 155-159

2. **A** *Athous Iviron* 26 (ff. 19-24^v)
   m. s. XI ff. 232 2/28/21
   Homiliaire, type B
   Ehrhard II, 277-278

---

(1) O. Lendle, *Gregorius Nyssenus, Encomium in sanctum Stephanum protomartyrem*, Leiden 1968, pp. 62-66.

3. *Athous Koutloumousiou* 23 (ff. 10-14)
m. s. XII ff. 304
Ménologe impérial B
Ehrhard III, 407-442

4. *Athous Koutloumousiou* 25 (ff. 212^{v}-218)
m. a. 1011 ff. 257 2/30/18
Métaphraste mêlé
Ehrhard III, 130-132

5. *Athous Lavra* Γ 87 (ff. 100^{v}-105^{v})
m. s. XI ff. 228 27 × 21 2/33/18
Lectionnaire, type B
Ehrhard I, 210-212

6. *Berolinensis gr.* 77 (Phillipps 1481) (ff. 19-24)
m. s. XII ff. 236 23,6 × 18,6 2/33/17
Panégyricon italo-grec, contamination entre types B-C
Ehrhard II, 183-186

7. *Cantabrigiensis Trinity College* B.8.7 (191) (ff. 149^{v}-154^{v})
m. s. XI ff. 475 30 × 22 2/30
Panégyricon pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 27-28

8. *Codex Chalki* τῆς Παναγίας 10 (ff. 349^{v}-357^{v})
m. s. XII ff. 411 35 × 25 2/28/20
Panégyricon tardif, pour trois mois, indépendant du Métaphraste
Ehrhard III, 509

9. **F** *Florentinus Laur.* VII 26 (ff. 133^{v}-138^{v})
m. s. X ff. 321 23,8 × 16,8 1/36/38
Panégyricon pour six mois, hiver, type B
Ehrhard II, 109-112

10. *Genuensis Bibl. Franzoniana* 34 (*olim Miss. Urb.* 34)
(ff. 1-6; *inc.* 2, 6)
m. s. XI ff. 236 29,5 × 21,5 2/32/14
Ménologe métaphrastique, tome 9
Ehrhard II, 648-650

11. *Hierosolymitanus Sab.* 60 (ff. 155^{v}-161^{v})
m. s. XII ff. 311 32,3 × 22,1 1/30/38
Métaphraste mêlé
Ehrhard III, 207

12. **H** *Hierosolymitanus Sab.* 79 (ff. 79-92^{v})

m. s. X ff. 207 24,2 × 17 1/15/30
Panégyricon italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 142-143

13. *Hierosolymitanus Sab.* 103 (ff. 38ᵛ-43)
m. s. XII ff. 197 25,5 × 18,2 1/33/39
Panégyricon pour l'année entière, type C
Ehrhard II, 69-72

14. *Londinensis Mus. Brit. Add.* 36.589 (ff. 4-7ᵛ)
m. s. XII ff. 208 29,5 × 22 2/36/19
Ménologe de février, métaphrastique amplifié
Ehrhard III, 78-80

15. *Lugdunensis gr.* 625 (ff. 206-211ᵛ)
m. s. XII ff. 385 31,2 × 22,6 2/32/20
Panégyricon tardif, indépendant du Métaphraste, type C, II
Ehrhard III, 495-498

16. *Mediolanensis Ambr. gr.* A 173 *sup.* (ff. 1-10ᵛ)
m. s. XI-XII ff. 305 32,7 × 23,4 2/24/13
Homiliaire, type B
Ehrhard II, 275

17. *Mediolanensis Ambr. gr.* C 123 *sup.* (ff. 186-191)
m. s. XI-XII ff. 198 36,5 × 25,5 2/29/18
Lectionnaire italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard I, 306-308

18. *Mediolanensis Ambr. gr.* C 124 *sup.* (ff. 179-184ᵛ)
m. s. XII ff. 270 37,5 × 24,7 2/30/19
Métaphraste mêlé
Ehrhard III, 212

19. *Mediolanensis Ambr. gr.* F 130 *sup.* (ff. 68ᵛ-73)
Partie I = ff. 1-105
m. s. XII-XIII ff. 105 32,2 × 23,2 1/34/42
Panégyricon pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 52

20. *Mediolanensis Ambr. gr.* G 63 *sup.* (ff. 143ᵛ-149)
m. s. XII ff. 176 (+ 4 chart.) 24,5 × 18
2/31/18
Collection sans ordre liturgique
Martini-Bassi I, 483-486

21. **T** *Codex Meteora* τῆς Μεταμορφώσεως 549 (ff. 180ᵛ-185ᵛ)
m. s. X ff. 346 37 × 24 1/30/37

Panégyricon pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 11-13

22. *Mosquensis gr.* 215 = 284/271 (ff. 150-155ᵛ)
m. s. IX-X ff. 406 26,6 × 17,2 1/30/48
Panégyricon pour l'année entière, type A
Le ms. provient du monastère d'Iviron, Athos
Ehrhard II, 6-9

23. *Oxoniensis Bodl. Barocc.* 180 (ff. 198-205)
m. s. XII ff. 219 31 × 25 2/28/15
Lectionnaire, type A
Ehrhard I, 191-192

24. *Oxoniensis Bodl. Cromwell* 23 (ff. 114ᵛ-123)
m. a. 1064/65 ff. 334 30 × 24,5 2/30/22
Panégyricon pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 21-23

25. *Oxoniensis Bodl. Misc.* 34 = *Auct.* E 2.6 (ff. 192-197ᵛ)
m. s. XII ff. 303 29 × 22 2/30/20
Panégyricon pour six mois, type C, I
Ehrhard II, 121-124

26. *Oxoniensis Bodl. Laud. gr.* 82 (ff. 96-101ᵛ)
m. s. XII ff. 347 32 × 23 2/31/17
Panégyricon métaphrastique pour l'année entière, type A
Ehrhard III, 208-209

27. *Panormitanus* I.E.10 (ff. 126-134)
m. s. XII ff. 242 21,7 × 17,8 1/24/30
Panégyricon métaphrastique pour l'année entière
Ehrhard III, 284-285

28. **P** *Parisinus gr.* 582 (ff. 137-148)
m. s. X pp. 552 36,5 × 24 2/37/16
Panégyricon pour l'année entière, type C
Ehrhard II, 76-80

29. *Parisinus gr.* 797 (ff. 200-204ᵛ) Partie III = ff. 197-261
m. s. X ff. 261 21 × 32,3 2/34/17
Panégyricon pour l'année entière, type C
Ehrhard II, 80-81

30. *Parisinus gr.* 1173 (ff. 92ᵛ-94ᵛ)
m. s. XI ff. 300 37 × 28 2/48/28
Panégyricon italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 156-157

31. *Parisinus gr.* 1173 A (ff. 55-59^{v})
m. s. XII ff. 263 30 × 20,5 2/33/18
Panégyricon métaphrastique pour l'année entière, type A
Ehrhard III, 210

32. *Parisinus gr.* 1174 (ff. 97-102)
m. s. XII ff. 345 30 × 20 1/29/30
Panégyricon pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 35

33. *Parisinus gr.* 1179 (ff. 204-208^{v})
m. s. XI ff. 320 32,5 × 22 2/34/23
Panégyricon pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 24-27

34. *Parisinus gr.* 1179 A (ff. 71-74) Partie II = ff. 19-74
m. s. XI ff. 74 39,5 × 28 2/36/21
Panégyricon pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 28

35. *Parisinus gr.* 1450 (ff. 23-29)
m. s. XI ff. 310 32 × 24 2/29/17
Ménologe de février, métaphrastique amplifié
Ehrhard III, 80-82

36. *Parisinus gr.* 1452 (ff. 6-7^{v}; inc. 123 τῆς Ἄννης)
m. s. X ff. 227 32 × 23 2/33/22
Ménologe de février
Ehrhard I, 577-580

37. *Parisinus gr.* 1478 (ff. 187-194)
m. s. XI ff. 317 39,5 × 30 2/38/22
Panégyricon pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 30-31

38. *Parisinus gr.* 1504 (ff. 25-29^{v})
m. s. XII ff. 215 27 × 22,2 2/25/21
Collection non liturgique
Halkin 187

39. *Parisinus gr.* 1529 (ff. 12-17^{v})
m. s. XII ff. 220 31,5 × 24,5 2/28/18 (col. prim.) - 21 (col. sec.)
Ménologe métaphrastique, tome 9
Ehrhard II, 598-599

40. *Parisinus Coisl.* 105 (ff. 257-261)
m. s. X-XI ff. 297 35 × 24 2/36/18

Lectionnaire pour six mois, hiver, type A
Ehrhard I, 234-238

41. *Romanus Angelicus gr.* 108 (ff. 146ᵛ-150ᵛ)
m. s. XI-XII ff. 288 34,7 × 25 2/35/20
Lectionnaire italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard I, 298-301

42. **E** *Scorialensis gr.* 236 = Φ-III-20 (ff. 182-188ᵛ)
m. s. IX-X unc. ff. 417 20,3 × 13,6 1/33/22
Panégyricon pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 4-6

43. *Sinaiticus gr.* 515 (ff. 24-31)
m. s. XII ff. 266 24,8 × 18,7 1/25/35
Ménologe de février, métaphrastique amplifié
Ehrhard III, 77-78

44. **U** *Sinaiticus gr.* 519 (ff. 229-231ᵛ)
m. s. XI ff. 253 38,5 × 28 2/38/27
Lectionnaire pour six mois, hiver, type A
Ehrhard I, 239-246

45. **S** *Sinaiticus gr.* 526 (ff. 214ᵛ-218)
m. s. X ff. 235 29 × 22,2 2/27/22
Lectionnaire pour six mois, hiver, type A
Ehrhard I, 239-246

46. *Thessalonicensis* τῶν Βλαταίων 7 (ff. 163-166ᵛ)
Partie II = ff. 153-254
m. s. XI ff. 256 32 × 25 2/28/34
Lectionnaire pour l'année entière, type A
Ehrhard I, 184-188

47. *Vaticanus gr.* 679 (ff. 279ᵛ-283ᵛ)
m. s. XI ff. 309 33,5 × 24 2/40/18
Collection non ménologique
Ehrhard III, 799-800

48. *Vaticanus gr.* 793 (ff. 222ᵛ-227)
Partie II = ff. 195-278
m. s. XII f. 278 40,5 × 31 2/29/17
Panégyricon pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 37-38

49. *Vaticanus gr.* 1216 (ff. 27ᵛ-32)
m. s. X-XI ff. 225 20 × 15 2/30/22

Panégyricon italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 149-152

50. *Vaticanus gr.* 1631 (ff. 145-149^{v})
m. s. XII ff. 229 36 × 26 2/30/21
Apparenté au lectionnaire italo-grec pour six mois
Ehrhard I, 323-325

51.**M** *Vaticanus gr.* 1633 (ff. 108-110^{v})
m. s. X-XI ff. 357 27,8 × 21,8 2/50/20
Panégyricon italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 134-142

52. *Vaticanus gr.* 1636 (ff. 91-94^{v})
m. a. 1063/64 ff. 242 35 × 26,5 2/39/23
Panégyricon italo-grec pour l'année entière, type B
Ehrhard II, 175-182

53.**K** *Vaticanus gr.* 1641 (ff. 168^{v}-171)
m. s. X-XI ff. 379 40,5 × 30,5 2/45/26
Lectionnaire italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard I, 286-293

54. *Vaticanus gr.* 1652 (ff. 65-67^{v})
m. s. XII ff. 132 39 × 30 2/44/27
Lectionnaire italo-grec pour l'année entière, type B
Ehrhard I, 308-311

55. *Vaticanus gr.* 1673 (ff. 30-32^{v})
m. s. XI ff. 230 31 × 22 2/42/27
Lectionnaire italo-grec pour l'année entière
Ehrhard I, 311-315

56.**V** *Vaticanus gr.* 1990 (ff. 63^{v}-69) Partie I = ff. 1-88
m. s. X ff. 280 32,4 × 23 2/33/15
Panégyricon pour l'année entière, type C
Ehrhard II, 81-83

57. *Vaticanus gr.* 2048 (ff. 80-83) Partie I = ff. 1-140
m. s. XI ff. 220 31 × 22,8 2/46/25
Lectionnaire italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard I, 302-306

58.**R** *Vaticanus gr.* 2119 (ff. 91-94^{v}) Les ff. 64-96 sont une partie du codex *Vaticanus gr.* 2013
m. s. X 24 × 17 2/35/24
Panégyricon italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 143-146

59. *Vaticanus Ottob. gr.* 1 (ff. 145-149^v)
m. s. XI ff. 359 37,3 × 21,5 2/34/24
Lectionnaire italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard I, 293-298

60. **O** *Vaticanus Ottob. gr.* 85 (ff. 67-72)
m. s. IX ff. 234 30,3 × 21,5 2/34/17
Panégyricon pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 13-17

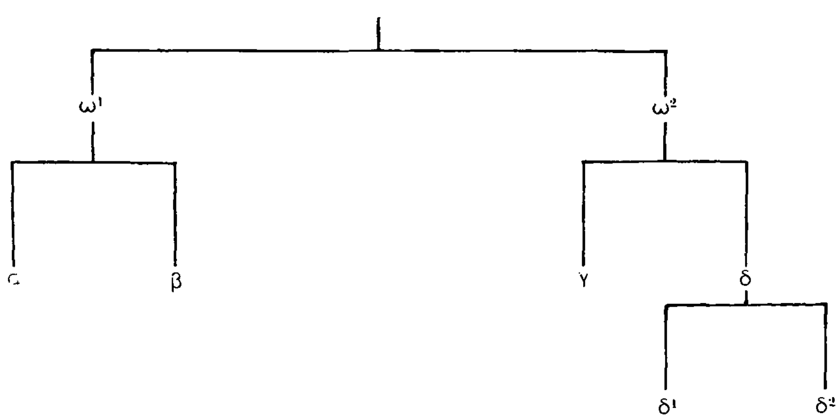
61. *Vaticanus Pal. gr.* 317 (ff. 146-150)
m. s. XI ff. 158 30,4 × 22,7 1/35/42
Lectionnaire pour l'année entière, type A
Ehrhard I, 188-190

62. *Vaticanus Pian. gr.* 21 (ff. 99-104^v)
m. a. 1012/13 ff. 156 23,5 × 19,5 2/28/19
Panégyricon italo-grec pour l'année entière
Ehrhard II, 158-164

63. *Vindobonensis hist. gr.* 3 (ff. 26-30)
m. s. XI ff. 390 41 × 28,5 2/39/21
Ménologe de février
Ehrhard I, 570-573

Les 63 manuscrits que nous utilisons, se répartissent nettement en deux familles, dont les hyparchétypes sont désignés ω^1 et ω^2. A l'intérieur de chacune de ces familles nous distinguons deux groupes, à savoir α et β, et γ et δ, tandis que δ à son tour se subdivise en deux sous-groupes (δ^1 et δ^2).

Ainsi nous pouvons établir le stemma suivant:

La scission entre ω^1 et ω^2 est clairement marquée dans:
4/5 ὡς - συνόμιλος *om.* ω^2
79 ὑπέρταται ω^1: ὑπέρτεραι ω^2
80 κεκράγασι ω^1: ἐκέκραγον ω^2
147 διήγαγεν ω^1: τοὺς ἐλπίσαντας ἐπ' αὐτὸν κεκονιαμένῳ ποδὶ διέσωσεν ω^2
198 παρθένος ὡς *add.* ω^2
207 τοῦ ποιητοῦ τῶν ἁπάντων *add.* ω^2
239 ἀντιλογίας ω^1: ἀντιλεγόμενον ω^2
242 πόθεν *add.* ω^2

Famille **ω**[1]

Groupe **a** Le représentant le plus important du groupe est le codex *Scorialensis* Φ-III-20 (**E**), un panégyricon pour l'année entière. Ce manuscrit, écrit soigneusement en onciale, est originaire de Constantinople. C'est le seul manuscrit oncial de notre homélie. F.J. Leroy a signalé la possibilité que la collection des textes telle que E nous la transmet, résulte de la fusion de deux sources: un ancien panégyricon qui pourrait remonter jusqu'au VIe siècle, voire au Ve siècle, et une source plus récente qui suppose un calendrier des fêtes mariales beaucoup plus développé (2).

En nous basant sur une deuxième copie de a, a[1] (voir ci-dessous p. 20-21), nous pouvons noter comme variantes caractéristiques de a:
8/9 ὡς ἁγνείας ἐπειλημμένη: ὡς ἁγνείᾳ ἐνειλημμένη a
124 κατένωπιον: ἐνώπιον a
λαλοῦσα: ἐλάλει a
125 ὕπαρχεν *post* χήρα *add.* a
138/139 τοῦτο - ἐθεμελίωσεν *post* ἐκαμάρωσεν *coll.* a
148 γῆν – ἐκληροδότησεν: τὴν ... ἐκληροδότησεν γῆν a

Hormis un certain nombre de fautes dues au copiste (3), E nous a transmis un texte très pur, sauf à un endroit (25/26) où E a combiné la leçon de ω^1 et ω^2. Avant la translittération donc, nous avons déjà à faire à une contamination.

Parce que E est un manuscrit oncial, nous pouvons conclure que a a été aussi un manuscrit en onciale, contenant probablement un panégyricon pour l'année entière.

Nous pouvons reconstruire a[1], une seconde copie de a, à l'aide des manuscrits suivants: *Ambros. gr.* F 130 *sup.* (19), panégyricon

(2) F.J. Leroy, *op. cit.* p. 39.
(3) Les plus marquantes sont à repérer à: 50, 75, 114, 131, 181, 236.

pour l'année entière; *Chalki* τῆς Παναγίας 10 (8), panégyricon pour trois mois; *Paris. gr.* 1504 (38), collection non liturgique; *Berolin. gr.* 77 (6), panégyricon italo-grec; et *Athous Koutloum.* 25 (4), métaphraste mêlé. Le texte de α^1 laisse percevoir un léger remaniement:

18 ταῦτα: τοσαῦτα α^1
45 καὶ *ante* ἐπὶ *add.* α^1
47 μὲν *post* κύριον *add.* α^1
77 κέκλεισται: ἐκέκλειστο α^1
198 εἰκὸς: εἰκότως α^1
208 πάντα *ante* κόσμον *add.* α^1
241 πῶς καὶ *ante* πόθεν *add.* α^1
256 τε *ante* καὶ *add.* α^1

A part ces endroits, nous pouvons en signaler cinq autres où des variantes de ω^2 ont été insérées:

80 κεκράγασι: ἐκέκραγον α^1
207 τοῦ ποιητοῦ τῶν ἁπάντων *add.* α^1
214 ἀντιλογίας: ἀντιλεγόμενον α^1
217 καλάμῳ τύπτοντες *habet* α^1: *om.* ω^1
240 τὴν ψυχὴν τῆς παρθένου *habet* α^1: *om.* E

Puisque α fut un manuscrit en onciale, il est vraisemblable que ce remaniement a eu lieu au moment de sa translittération.

Dans α^1 le codex *Koutloumousiou* 25 se différencie des autres témoins par le titre et un certain nombre de leçons propres ([4]). Entre *Ambros. gr.* F 130 *sup.* (19) et le *codex Chalki* τῆς Παναγίας 10 (8) nous constatons des ressemblances non accidentelles ([5]).

Un dernier représentant de α^1 est *Bodl. Barocc. gr.* 180 (23). La

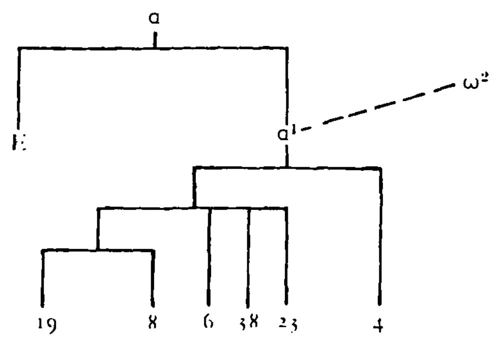
---

(4) La différence du titre: *Koutloumousiou* 25 · Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου λόγος εἰς τὴν ὑπαπαντὴν τοῦ κυρίου καὶ εἰς τὸν δίκαιον Συμεῶνα καὶ εἰς τὴν Ἄνναν (tandis que le titre ordinaire est - Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου λόγος εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα καὶ εἰς τὴν Ἄνναν). Les leçons propres sont les suivantes: 74 δι' ἧς αὐτὸς *ante* εἰσελεύσεται *add.* 4; 75 τοίνυν *ante* πρὸς *coll.* 4; 88 ἀγῶνα *ante* τῶν *coll.* 4; 121 ἐξωμολογεῖτο 4; 141 ἐξάγει (i.m. ἐκβάλλει) 4; 145/146 διὰ – βακτηρίας *post* ἠλευθέρωσε *coll.* 4; 146/147 ἑαυτοῦ *ante* λαὸν *add.* 4; 148 τούτοις *ante* τὸ *add.* 4; 149/150 ἐπαρθῆναι διὰ τῶν ἡμετέρων παρεσκεύασεν πατέρων 4; 169 καταλύσασα 4; 236/237 οὐδέπω γὰρ ἐγίνωσκεν *ante* ὅτι ἐκ γειτόνων ἡ ἀνάστασις *coll.* 4; 242 φαμὲν οὖν ὅτι *ante* ἐξ *add.* 4; 256 προσεγγίσητε 4; 257 τίμιος *ante* σταυρὸς *add.* 4; 257/258 διὰ – ἡμῶν: διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ σαρκὶ προσπαγέντος Χριστοῦ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν 4.

(5) 24 ὡς – δεχόμενος *om.* 8 et 19; 79 ἠνέῳκτο 8 et 19; 134 καὶ *ante* λέγουσα *add.* 8 et 19; 194 τὸ *ante* τί *add.* 8 et 19; 228 τῆς παρθένου *om.* 8 et 19; 239 τοίνυν *om.* 8 et 19. La relation entre ces deux mss fut remarquée déjà par O. LENDLE, *op. cit.*, p. 245.

raison pour laquelle ce manuscrit ne trouve qu'une mention ici tient au fait que, dans la seconde partie, ce manuscrit nous offre un texte fort remanié, tel que nous le connaissons par *Mosq. gr.* 215 (22). Nous en parlerons plus loin. A partir de la ligne 120 le copiste de ce manuscrit (ou un de ses modèles) s'appuie sur un autre modèle que celui employé dans la première partie.

Stemma du groupe α

Groupe **β** Les témoins de β ne sont pas seulement plus nombreux que ceux de α, mais ils nous offrent aussi un texte plus varié. Nous distinguons trois branches.

β¹ Les manuscrits *Vindob. hist. gr.* 3 (63) ménologe de février, et *Genuensis Bibl. Franzoniana* 34 (10), ménologe métaphrastique, sont les témoins manifestes de β¹. Les leçons communes de ces deux manuscrits sont:

151 τιθέμενον: προτιθέμενον 63 *et* 10
152 τῷ πλήθει *post* οὐρανοῦ *add.* 63 *et* 10
190 πάσης: παρούσης 63 *et* 10
245 τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας *om.* 63 *et* 10

Apparentés à *Vindobonensis hist. gr.* 3 sont *Paris. gr.* 1450 (35), ménologe de février; *Athous Iviron* 26 (2), homiliaire; *Ambros. gr.* A 173 *sup.* (16), homiliaire. Leurs rapports s'expriment clairement dans:

33 θεοφοβίας: θεοσεβείας 63, 2 *et* 16
113 γεγονυῖα *add.* 63, 2 *et* 16

169 καλῶς ἑβδοματίσθη *add.* 63, 2 *et* 16
219 λόγοις βοῶντες: βοῶντες λόγοις 63, 2 *et* 16
250 τούτου: τούτοις 63, 2 *et* 16

Paris. gr. 1450, à son tour, est en relation étroite avec les manuscrits *Iviron* 26 et *Ambros. gr.* A 173 *sup.*, remontant à un modèle commun, qui se caractérise par un texte trop remanié (cf. *app. crit. passim*) (6).

Un dernier témoin de β1 est *Atheniensis gr.* 1027 (1), lectionnaire. En plus de quelques analogies avec *Vindob. hist. gr.* 3 (7) ce manuscrit se caractérise par plusieurs lacunes (8), et par conséquent, il est difficile à classer à l'intérieur de β1.

Trois des manuscrits cités ci-dessus contiennent un ménologe pour le mois de février; aussi peut-on supposer que β1 avait également un caractère ménologique.

β2 Nous connaissons β2 par quatre manuscrits. En premier lieu *Hieros. Sab.* 79 (**H**), panégyricon italo-grec: le texte de ce manuscrit a été corrigé par une main ultérieure qui a suivi un représentant du groupe δ (9). Le texte de première main montre un certain nombre de conjectures aux endroits où le texte semblait obscur pour le copiste:

59 ἀπόφασιν ἀναζέσας: πρόφασιν ἀντλήσας H
71 πρὸς τὴν παρθενικὴν φύσιν: ἐν τῇ παρθενικῇ φύσει H
100 ἀπροστασίαν: πενίαν H

Les rapports entre les trois autres manuscrits: *Vaticanus gr.* 1990 (**V**), panégyricon pour l'année entière, *Vatic. gr.* 679 (47), collection non ménologique, et *Vatic. Palat. gr.* 317, lectionnaire, laissent supposer que leur modèle commun contenait des variantes parmi lesquelles chaque scribe a pu faire son choix. Par sa longue addition (l. 153), *Vatic. gr.* 1990 est le témoin le plus remarquable de ce groupe. Ayant choisi ce manuscrit comme base pour l'établissement du texte, je me limite à énumérer les rapports des deux autres manuscrits avec *Vatic. gr.* 1990 (10).

---

(6) *Parisinus gr.* 1450 a les variantes d'*Iviron* 26 et *Ambros. gr.* A 173 *sup.* en 10, 24, 27, 30, 33, 47, 48, 144, 147, 153, 185, 216.

(7) 33 ἀντέχεται 1 et 63; 80 λέγοντες 1 et 63; 81 τοίνυν 1 et 63; 82 ὄντως *ante* ἀληθὴς *add.* 1 et 63.

(8) 53/63 εἰς – κληθήσεται *om.* 1; 72/76 βουλήσει – πύλαι *om.* 1; 85/88 καλὸν – χηροσύνη *om.* 1; 122/127 εἶδες – Ἱερουσαλὴμ *om.* 1; 147/150 καὶ² – παρεσκεύασεν *om.* 1; 175/188 λέγοντος – ἀντεριζόντων *om.* 1.

(9) *Cf.* 16, 29, 36-37, 39-41, 151, 217.

(10) *Vaticanus gr.* 679 a les variantes de V en: 13, 62, 65, 122, 188 et 232.
Vaticanus Palat. gr. 317 soutient V en: 9, 16, 50, 105, 126, 127, 136, 138, 151, 215.

β^3 Cette troisième copie de β a engendré une tradition fort uniforme qui nous transmet un texte très remanié. Le rapport avec β^1 et β^2 dans

130 προσφερόμενα: προσφέρουσα $\beta^{1,2,3}$
179 τοῦ γάμου *om.* $\beta^{1,2,3}$
187 νέᾳ *om.* $\beta^{1,2,3}$

nous assure qu'en β^3 nous avons à faire à un représentant de β. Les nombreuses additions et paraphrases du texte indiquent que ce remaniement s'est vraisemblablement adapté au goût de la rhétorique byzantine. Pour établir ce texte nous avons utilisé *Paris. gr.* 582 (**P**), panégyricon pour l'année entière, qui est le témoin le plus ancien de ce groupe. C'est pourquoi je me réfère à lui dans l'apparat critique pour les leçons propres de ce groupe. P est vraisemblablement originaire de Constantinople ; c'est là que Sevin l'a acheté.

Un deuxième témoin de β^3 est *Bodl. Laud. gr.* 82 (26) panégyricon métaphrastique pour l'année entière. L'écriture de ce manuscrit a été repassée à l'encre par un copiste ultérieur, sans altérer le texte. Dans *Paris. gr.* 1179 A (34), également un panégyricon pour l'année entière, nous avons un troisième représentant de β^3.

A côté de ces trois témoins nous retrouvons également ce type de texte dans quatre autres manuscrits, à savoir : *Paris. gr.* 1173 A (31), panégyricon métaphrastique pour l'année entière, *Paris. gr.* 1179 (33), panégyricon pour l'année entière, *Paris. gr.* 1529 (39), ménologe du Métaphraste, et *Sinait. gr.* 515 (43), ménologe de février métaphrastique. Cependant, jusqu'à 130, ces manuscrits transmettent un texte contaminé, d'une part par des leçons propres à β^1, et d'autre part par des leçons propres à δ^1 (11). A l'intérieur de β^3 ils sont en étroite relation avec *Paris. gr.* 582 :

137 μὴ *ante* βηματίσαι *coll.*
155 παιδίον *om.*
160 καὶ τοῦτο *post* Ἠσαΐας *coll.*
171 οὐκ – λήθην *om.*
181 νυττομένην *ante* τῆς φιλοτεκνίας *coll.*
181 ἐπειδὴ: ἐπεὶ
209 ἐν² *om.*

Un dernier témoin de β^3 est *Ambros. gr.* C 124 *sup.* (18), panégyricon métaphrastique pour l'année entière. Classer exacte-

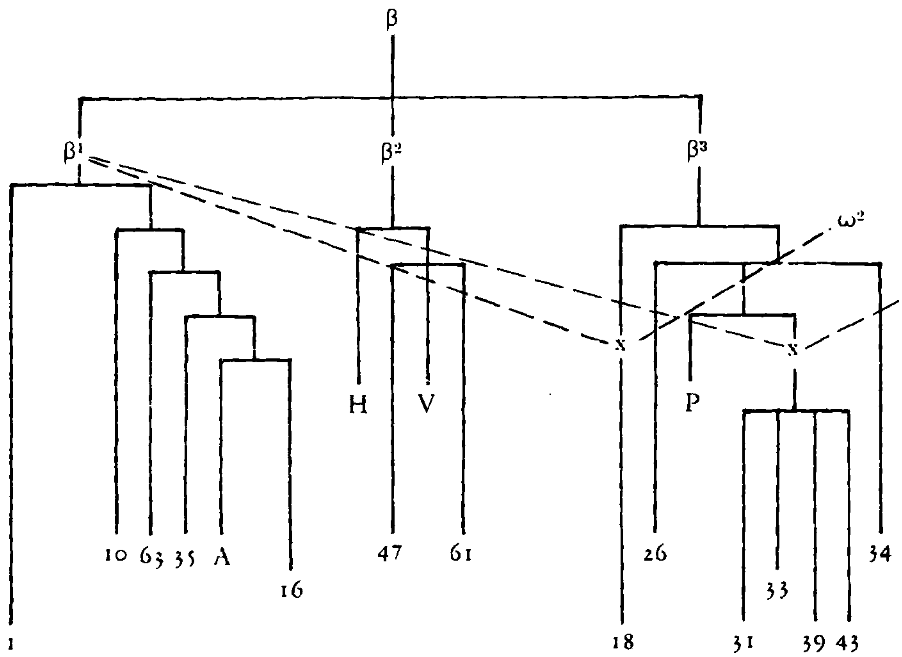
---

(11) 30 γὰρ = β^1; 33/34 θεοσεβοῦς εὐσεβείας = β^1; 48 ἀνάγεται *add.* = β^1; 99 ταύτην *add.* = β^1; 18 τούτων παραπλήσια = δ^1; 24 τῶν ὅλων = δ^1; 30 γάμου καὶ παρθενίας = δ^1; 32 ἑτέρου = δ^1; 48 ὅλως = δ^1; 50 ὕστερον = δ^1; 51 τὰς πύλας = δ^1; 75/76 αἱ παρθενικαὶ ἀνεῴχθησαν πύλαι = δ^1.

ment ce manuscrit est une tâche difficile : jusqu'à la ligne 48 il a subi l'influence de ω², mais ensuite(12) il laisse percevoir un remaniement basé sur le texte de β¹.

Il me semble impossible de fixer la date du remaniement dont β³ est le témoin. Vu la date de *Paris. gr.* 582, le ***terminus ante quem*** est le Xe siècle ; peut-être nous faut-il supposer, comme dans le cas du groupe α¹, que la translittération fut l'occasion du remaniement, tel que β³ nous l'a transmis.

Ainsi nous pouvons établir pour le groupe β le stemma suivant :

Famille **ω²**

Groupe **γ** Le témoin le plus important du groupe γ est *Laurentianus* VII 26 (**F**), panégyricon pour six mois. Ce manuscrit est vraisemblablement d'origine palestinienne ; vu le système ancien des péricopes pour le carême, il est impossible que F soit originaire de Constantinople. Des indices pour une origine italo-grecque manquent également.

---

(12) 4 ἔστι γὰρ = ω²; 4/5 ὡς – συνόμιλος *om.* = ω²; 16 ἐλευθέρα = ω²; 25/26 δι' ὅν καὶ γέγονεν ἄνθρωπος *cf.* ω²; 27 ποῦ = ω²; 29 ἀνατέλλει = ω²; 32 προνοεῖται ὡς = ω²; 18 τοιαῦτα = β¹; 173 ἀλλ' *ante* εἶχεν *add.* = β¹; 187 γάμος = β¹; 189 τί – εὐαγγελιστής *om.* = β¹; 200 τῷ Χριστῷ = β¹; 226 τῶν *ante* μητέρων *add.* = β¹.

D'autres représentants importants de γ sont *Hieros. Sab.* 60 (11), métaphraste mêlé, jadis appartenant au monastère de S. Gérasime sur le Jourdain; *Lugdun. gr.* 625 (15), panégyricon tardif, et *Vatic. gr.* 1652 (54), un lectionnaire italo-grec assez tardif, puisque l'auteur le plus récent représenté vivait au Xe siècle.

Entre eux, ces manuscrits ne montrent pas de grandes différences, mais γ a un nombre de variantes qui semblent être des conjectures, p. ex.:

5 φύσεων: δυνάμεων γ
68 ἂν *add.* γ
137 βηματίσαι: πατῆσαι γ
151 τιθέμενον: ποιούμενον γ
162 ὅτι *bis add.* γ

Il y a d'autres variantes caractéristiques ([13]).

Deux témoins se rattachent à *Vatic. gr.* 1652: *Athous Lavra* Γ 87 (5), lectionnaire, et *Blatadon* 7 (46), également un lectionnaire. Parmi leurs leçons communes, on trouve:

39 Λουκᾶ *post* εὐαγγελιστοῦ *add.* 54, 5 *et* 46
48 οὐχὶ καὶ: οὐχὶ δὲ 54, 5 *et* 46
67 τὴν ἀναφορὰν *ante* εἰς *coll.* 54, 5 *et* 46
85/88 καλὸν – χηροσύνη *om.* 54, 5 *et* 46
134 παροῦσι: προσδεχομένοις 54, 5 *et* 46
206 τὸ *om.* 54, 5 *et* 46
221 οὖν *post* πολλοὶ *add.* 54, 5 *et* 46

Ces deux manuscrits-ci se caractérisent ([14]), en outre, par la contamination avec δ.

Finalement *Parisinus gr.* 797 (29), panégyricon pour l'année entière, dérive de γ avec une forte contamination: à partir de la ligne 168 nous constatons des leçons ([15]) connues uniquement par δ^1. Mais nous voyons que *Paris. gr.* 797 ne suit pas sans plus, le texte de δ^1, parce que quelques leçons stéréotypées de δ^1 ne figurent pas dans ce manuscrit ([16]).

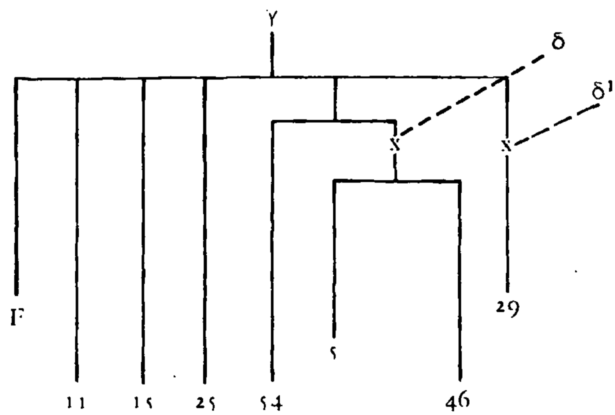
(13) 4, 111, 115, 119, 176, 180, 186, 216, 229, 237.

(14) 4 ἔστι γὰρ = δ; 24 ἀπόστολον = δ; 25/26 διὸ καὶ γέγονεν = δ; 27 ποῦ = δ; 32 προνοεῖται ὡς = δ; 46 πραχθέν = δ; 50 ὕστερον = δ; 96/97 πίστει ὄντως ἡ Ἄννα = δ.

(15) 179 γὰρ = δ; 189 πάλιν – ἐπανέλθωμεν *om.* = δ; 190 καὶ *add.* = δ; 192 καθὼς ἤκουες *om.* = δ; 198 εἰκὸς *om.* = δ; 203 συγκατάθεσις τῶν εὑρισκομένων = δ; 217 κωμῳδοῦντες *om.* = δ; 229 εἶπε = δ; 241 καὶ *om.* = δ; 248 διαθήκῃ *post* παλαιᾷ *coll.* = δ; 249 ἡ παλαιὰ = δ.

(16) Par exemple: 202 δεικνύεις; 220/221 τοῦτο οὖν εἶπεν ἑρμηνεύων; 231 καρδίαν.

En résumant, nous pouvons conclure que γ, contenant vraisemblablement un panégyricon pour l'année entière, a transmis un texte pur, à l'exception des conjectures citées ci-dessus, qui sont le fruit d'une réflexion. Vu l'origine de *Laurentianus* et *Hieros. Sab.* 60, la Palestine est sans doute le lieu d'origine de γ.

Groupe **δ** Une seconde copie de ω^2 peut être rétablie avec des autres manuscrits qui, à leur tour, se subdivisent en deux rameaux, δ^1 et δ^2. Les endroits suivants démontrent d'une façon irréfutable, que δ^1 et δ^2 ne remontent pas séparément à ω^2, mais qu'ils ont un ancêtre commun.

25/26 ὃν καὶ ἐνανθρωπῆσαι ἐδυσώπησεν: διὸ καὶ γέγονεν δ
66 ὅτι *om.* δ
71 ἀλλ' *add.* δ
85 καὶ παρέβησαν *add.* δ
147 ἐν τῇ ἐρήμῳ *om.* δ
148 τὸ *om.* δ
174 τῇ μνήμῃ *post* τεθνεῶτα *coll.* δ
179 δὲ: γὰρ δ
189 πάλιν – ἐπανέλθωμεν *om.* δ
190 καὶ *add.* δ
198 εἰκὸς *om.* δ
203 συγκατάβασις τοῖς εὐεργετουμένοις: συγκατάθεσις τῶν εὑρισκομένων δ

217 κωμῳδοῦντες *om.* δ
248 διαθήκη *post* παλαιᾷ *coll.* δ

Le représentant le plus ancien de $δ^2$, *Vatic. Ottob. gr.* 85, date d'environ 890, et par conséquent la séparation entre $δ^1$ et $δ^2$ a été effectuée avant cette date.

Outre deux conjectures qui simplifient le texte transmis (25-26 et 203), nous pouvons considérer les leçons de δ comme des erreurs de négligence.

$δ^1$ Les manuscrits suivants dérivent de $δ^1$: le codex 549 du monastère τῆς Μεταμορφώσεως des Météores (**T**), panégyricon pour l'année entière ; *Sinait. gr.* 519 (**U**), lectionnaire pour six mois ; *Paris. gr.* 1478 (37), panégyricon pour l'année entière, originaire de Constantinople ; *Paris. gr.* 1452 (36), ménologe de février, probablement originaire du monastère de Stoudion ; et finalement *Londinensis Mus. Brit. Add.* 36.589 (14), ménologe métaphrastique de février. Un témoin notable de $δ^1$ est *Athous Koutloumousiou* 23 (3), qui nous fait connaître ce qu'on appelle le Ménologe impérial, type B. Ce manuscrit transmet un texte très raccourci (17) avec un épilogue remarquable ; il appartient clairement à $δ^1$.

A l'intérieur de $δ^1$, T se caractérise par un certain nombre d'omissions, dues pour la plupart, à l'inattention du copiste (18) ; quelques transpositions en sont également la conséquence (19). Les différences essentielles entre T et les autres témoins de $δ^1$ se

(17) A partir de 24 (où nous lisons également dans ce ms. τῶν ὅλων), cela devient clair ; une indication très nette est la transposition à 56-60. Voici la fin de ce manuscrit qui fait allusion à l'empereur Michel IV le Paphlagonien, qui avait commissionné ce ménologe impérial : διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου θεοῦ ἡμῶν ὃς καὶ παράσχοι τῷ εὐσεβεῖ καὶ πιστῷ ἡμῶν βασιλεῖ ὡς φιλάνθρωπος πάντα ὅσα ἐλπίζει καὶ εὔχεται,

Μακρότητα ἡμερῶν πλατυσμόν τε τοῦ κράτους καὶ αὔξησιν,
Ἰσχὺν κατὰ βαρβάρων πάντων καὶ σθένος ἀήττητον,
Χεῖρα κραταιὰν τοὺς ἐπανισταμένους ἄρδην ἐκτρέπουσαν,
Αἰώνιον μετὰ τέλος βίου ζωὴν καὶ ἀνάπαυσιν,
Ἧς ὀδύνη, λύπη τε πᾶσα καὶ στεναγμὸς ἀπελήλαται,
Λαμπρότης δὲ ταύτῃ καὶ εὐφροσύνη συνέζευκται,

Πρὸς ἣν καὶ ἡμεῖς καταντήσαιμεν, εἰς δόξαν πατρός, υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος τῆς μιᾶς θεότητός τε καὶ βασιλείας, ᾗ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμή, κράτος, μεγαλοσύνη τε καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(18) Par exemple : 27, 36-37, 37, 57, 77, 84, 119, 138-139, 156, 187, 196, 221, 230.

(19) 77, 107-110, 218-219, 249.

limitent à quelques endroits ([20]). Parmi ces derniers témoins, *Brit. Mus. Add.* 36.589 se distingue par quatre omissions ([21]). En outre, il est possible que les trois autres manuscrits remontent à un modèle commun, parce qu'ils transmettent deux variantes, qui les séparent du *Brit. Mus. Add.* 36.589.

154 παράκλησιν: κλῆσιν 14
187 ὁ δεύτερος γάμος *add.* 14

Il est facile de reconstruire δ^1 à l'aide de ces cinq manuscrits:

a. Omissions

68/69 ἅγιον – μήτραν *om.* δ^1
89/90 Ἄννα – ἀνακαινισθεῖσα *om.* δ^1
107/108 μὴ ῥεμβομένη – σχολάζουσα καὶ *om.* δ^1
130 καὶ μετ' αὐτοῦ *om.* δ^1
246/247 τρεῖς – νύκτας *om.* δ^1

b. Additions

195 πρὸς τὴν παρθένον *add.* δ^1
206 ἀρκεῖ σοι *add.* δ^1
227 οὖν *add.* δ^1

c. Transpositions

18 τούτων *ante* παραπλήσια *coll.* δ^1
56/60 μὴ – ἐξέπεσεν *post* ἐξῆλθεν *coll.* δ^1
225/227 διὰ τί – κατέλαβον *post* δάκνομαι *coll.* δ^1

d. Variantes

19 ἔγκαρπον δένδρον: ἔγκαρπος γῆ δ^1
24 εὐλογοῦντα: τῶν ὅλων δ^1
48 ὅτι: ὅλως δ^1
51 τὴν μήτραν: τὰς πύλας δ^1
54 ἅγιος: δίκαιος δ^1
70 εἰ: ἐὰν δ^1
87 ὡς προεῖπον: ὥσπερ προεῖπον δ^1
127 λύτρωσιν: ἀπολύτρωσιν δ^1
127/128 τῇ ... ἐπιστασίᾳ: τὴν ... παρουσίαν δ^1
155 προσκόψητε: προσκρούσητε δ^1
202 μηνύεις: δεικνύεις δ^1
221 ἑρμηνεύων ἔλεγε: εἶπεν ἑρμηνεύων δ^1
231 ψυχὴν: καρδίαν δ^1

(20) *Cf.* 144, 173, 175, 224, 227, 241, 253.

(21) 14 ὡς ἀσκητικὸν ἐγκαλλώπισμα *om.* 14; 25 ὡς ἐκείνῳ πολιτευόμενος *om.* 14; 109 προφητεύουσα μὴ μυθολογοῦσα *om.* 14; 111 μακαριζομένην *om.* 14.

δ^2 Finalement il nous reste la description du groupe δ^2 avec les 24 manuscrits collationnés. La plupart forment un sous-groupe, δ^3, qui nous transmet un texte avec les variantes suivantes :

4 ὄντως *add.* δ^3
18 τούτων : τούτοις δ^3
38 πρωτοβόλου : πρωτογόνου δ^3
129 ἡ Ἄννα *post* κύριον *coll.* δ^3
149 τῶν πατέρων : Σολομῶντος δ^3
150 παρεσκεύασεν : κατεσκεύασεν
150/151 τιθέμενον *post* ὅρκους *coll.* δ^3
160 Ἡσαΐας *post* παρέστησεν *coll.* δ^3
222 τότε *add.* δ^3
225 προετελεύτησα : πρὸ καιροῦ ἐτελεύτησα δ^3
240 λογισμῶν : διαλογισμῶν δ^3
247 πάθος *om.* δ^3

Si nous considérons ces variantes de plus près, nous constatons qu'elles proviennent d'un remaniement intentionnel du texte. Puisque le *Vatic. Ottob. gr.* 85 (**O**) est le témoin le plus ancien et le plus pur de ce type de texte, et est originaire de Constantinople, je suppose que nous avons à faire à un remaniement par un savant byzantin (22). Il est important de remarquer que presque tous les autres témoins de δ^2 sont d'origine italo-grecque.

Cinq manuscrits se rapprochent de *Vatic. Ottob. gr.* 85 : *Vatic. gr.* 1216 (49), *Vatic. gr.* 1636 (52), *Vatic. gr.* 2119 (**R**), trois représentants d'un panégyricon italo-grec pour l'année entière ; *Vatic. gr.* 1673 (55) et *Romanus Angelicus gr.* 108 (41), qui contiennent tous deux un lectionnaire italo-grec pour l'année entière. A l'intérieur de ce sous-groupe *Vatic. gr.* 1216 et *Vatic. gr.* 1636 remontent à un intermédiaire commun (23), ainsi que *Vatic. gr.* 2119 et *Romanus Angelicus gr.* 108 (24).

Un témoin remarquable de δ^3 est *Vatic. gr.* 1633 (**M**), panégyricon italo-grec pour l'année entière, probablement écrit au monastère de Bisignano. Le texte de ce manuscrit est fort corrigé et souvent par le copiste lui-même. Le deuxième manus-

---

(22) Ce manuscrit a probablement appartenu au Patriarche Nicolas I Mysticos. *Cf.* Leroy, *op. cit.* p. 71.

(23) 65 ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται υἱὸς θεοῦ 49 et 52 ; 115 ὑπὸ *om.* 49 et 52 ; 176 κατασριννιάσωσιν 49 et 52 ; 229 προισίσαντες 49 et 52 ; 232 ῥομφαία διελεύσεται 49 et 52 ; 247 προηγορεύθη 49 et 52.

(24) 125 τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς ἐδρίμυττεν R et 41 ; 159 διὰ *om.* R et 41 ; 183 τεκνογονεῖν *post* γαμεῖν *add.* R et 41 ; 183 διὸ γὰρ καὶ δεικνὺς τὸ σύμβολον R et 41 ; 209 νῦν *om.* R et 41 ; 222/223 ὡς – πρόβατα *om.* R et 41.

crit que le copiste a utilisé, appartenait au groupe γ, ce qui explique l'importance du témoignage de M pour ce groupe.

Paris. gr. 1173 (30), panégyricon italo-grec pour l'année entière, se rapproche de M. A part quelques variantes communes, le texte de la Bible, tel qu'il a été cité par Amphiloque en 42-43 et 94-95, a été remplacé par le texte byzantin. Nous constatons la même chose dans *Ambros. gr.* C 123 *sup.* (17), lectionnaire italo-grec pour l'année entière, *Vatic. gr.* 2048 (57), aussi un lectionnaire italo-grec pour l'année entière, et *Vatic. Pian. gr.* 21 (62), panégyricon italo-grec pour l'année entière. Il est difficile de découvrir la ressemblance entre M et *Paris. gr.* 1173 à cause des nombreuses contaminations de *Paris gr.* 1173 avec γ ([25]).

Parmi les témoins de δ^3 nous constatons qu'une relation étroite existe entre *Ambros. gr.* C 123 *sup.* et *Vatic. gr.* 2048 ; les variantes communes de ces deux manuscrits sont des fautes de négligence ([26]).

Dans *Paris. Coisl.* 105 (40), lectionnaire pour six mois, appartenant jadis au monastère de l'Enkleistra en Chypre, nous avons le début d'un texte assez libre, avec beaucoup de variantes ([27]).

Finalement, nous comptons parmi les témoins de δ^3 quatre manuscrits contaminés : *Vatic. gr.* 1631 (50), apparenté au lectionnaire italo-grec pour six mois, qui contient des leçons propres à α et γ([28]) ; *Vatic. gr.* 793 (48), panégyricon italo-grec pour l'année entière, qui transmet un texte avec des leçons provenant de ω^1, notamment des variantes que nous ne connaissons que par *Hieros.*

---

(25) 5 δυνάμεων γ et 30; 25/26 ὃν καὶ ἐνανθρωπῆσαι ἐδυσώπησεν γ et 30; 32 πάντα *om.* γ et 30; 48 εἰ ὅτι καὶ γ et 30; 68 ἂν *add.* γ et 30; 119 παρθενίας γ et 30; 203 συγκατάβασις γ et 30; 211 ἀπειθούντων γ et 30; 223 οὖν *transp.* γ et 30.

(26) 45 κατ' ἐκείνου 17 et 57; 71 γὰρ *post* μὲν *add.* 17 et 57; 75/76 αἱ πύλαι *ante* ἠνεῴχθησαν *coll.* 17 et 57; 96 ἐγκαλλωπίζεται 17 et 57; 101 ἵνα – ἀποσείσηται *om.* 17 et 57; 105 ἀνατεταμένη 17 et 57; 121 αὐτῇ τῇ ὥρᾳ φησὶν ἡ Ἄννα 17 et 57; 160 Ἡσαΐας *om.* 17 et 57; 173 ζύγῳ 17 et 57; 204 ἀλλὰ δημηγορεῖς φάσκων 17 et 57; 226 μητέρων *om.* 17 et 57.

(27) Par exemple : 24 εὐλογοῦντα: νυμφοστόλον 40; 46 ὅπερ: λέγω δὴ τὸ 40; 66 ἔστι – τοίνυν: ἐρεῖ δέ τις ἡμῖν ἀντιλέγων εἰ τοίνυν 40; 71 ἄκουε συνετῶς: ἀλλ' οὐχ οὕτως ἀκουέτω δὲ συνετῶς ὁ τοῦτο ἀντιλέγων 40; 89 παραναγνωσθεῖσα: ἐπιφημιζομένη 40; 110 προξενοῦσα: προσέχουσα 40; 198 τοῦ κυρίου: καὶ κυρία 40; 215 ἐπειδὴ: καὶ γὰρ 40; 249 σφόδρα – συμφωνεῖ: συμφωνούσῃ 40; 251/252 ἐν τῷ προφήτῃ Ἰεζεκιὴλ: διὰ τοῦ προφήτου 40.

(28) 32 τοῦ ἑτέρου α et 50; 124 ἐνώπιον α et 50; 124 ἐλάλει α et 50; 136 ἀναπαυόμενον α et 50; 165 ἀρκτολογήματα *cf.* α et γ; 202 ἀντιλεγόμενον α et 50; 203 τῶν εὐεργετουμένων *cf.* α et γ; 211 μὲν *add.* 50 *cf.* α et γ; 67 τὴν ἀναφορὰν *ante* εἰς *coll.* 50 *cf.* 54, 5 et 46; 68 ἂν *add.* γ et 50; 85 ἐφύλαξαν γ et 50.

Sab. 79 (29); *Vatic. gr.* 1641 (**K**), lectionnaire italo-grec, qui contient des leçons propres à γ notamment au sous-groupe des manuscrits 54, 5 et 46 (30); *Cantabrig. Trinity College* 191 (7), panégyricon pour l'année entière, qui a subi l'influence d'un sous-groupe auquel appartiennent *Vatic. Ottob. gr.* 1 (59) et *Ambros. gr.* G 63 *sup.* (20). (31)

Un témoin exceptionnel de δ est *Mosq. gr.* 215 (22) panégyricon pour l'année entière. Il était difficile de situer ce texte fort remanié, et de découvrir sa famille, mais finalement des ressemblances dans les leçons de base, avec le sous-groupe δ^3 semblent prépondérantes. Nous pouvons également relever des traits communs entre *Mosq. gr.* 215 et α, notamment avec *Ambros. gr.* A 173 *sup.* et *Athous Iviron* 26 (A). Puisque A et *Mosq. gr.* 215 sont originaires du monastère d'Iviron, cette contamination s'explique facilement. Le texte de *Mosq. gr.* 215 est caractérisé par des omissions, des additions, des paraphrases, et par des fréquents remplacements des mots (32). Ce genre de texte revient aussi dans la deuxième partie de *Bodl. Barocc. gr.* 180 (23). Cependant les variantes divergentes (33) démontrent clairement que ce manuscrit ne dépend pas de *Mosq. gr.* 215.

A côté de δ^3, un certain nombre de copies directes ou indirectes de δ^2 sont conservées; ces manuscrits n'ont pas subi le remaniement du groupe δ^3. D'abord nous avons *Sinait. gr.* 526 (**S**), lectionnaire pour six mois; *Vatic. Ottob. gr.* 1 (59), lectionnaire italo-grec pour l'année entière; et *Ambros. gr.* G 63 *sup.* (20), une

(29) 4 καὶ γάρ ἐστι ω^1 et 48; 4 ὡς ἀληθῶς *om.* ω^1 et 48; 4/5 ὡς – συνόμιλος *add.* ω^1 et 48; 38 πρωτοβόλου ω^1 et 48; 46 εὑρεθέν ω^1 et 48; 80 κεκράγασι ω^1 et 48; 111 δὴ *add.* ω^1 et 48; 113 ἐτεκνογόνησεν ω^1 et 48; 150 παρεσκεύασεν ω^1 et 48; 59 πρόφασιν ἀντλήσας H et 48; 100 πενίαν H et 48; 111 τῷ ἀποστόλῳ H et 48.

(30) 5 δυνάμεων γ et 53; 25/26 ὃν καὶ ἐνανθρωπῆσαι ἐδυσώπησεν γ et 53; 48 ὅτι καὶ γ et 53; 59 ἀναζήσας γ et 53; 136 ἀναπαυόμενον 54, 5, 46 et 53; 217 κωμῳδοῦντες γ et 53; 237 τὴν ἀνάστασιν οὔτε *ante* τὴν δύναμιν *add.* 53 *cf.* 54 et 5 τὴν δύναμιν: τὴν ἀνάστασιν; 250 τούτων γ et 53.

(31) 193 καρδίαν 20, 59 et 7; 194 καρδίαν 20, 59 et 7; 199 προσαγορεύεις 20, 59 et 7; 201 ὡς ἐπὶ 20, 59 et 7; 210 καὶ εἰπεῖν με πεποίηκεν *add.* 20, 59 et 7; 222 τότε *om.* 20, 59 et 7.

(32) Comme F.J. Leroy l'a remarqué, bien que dans un tout autre contexte, il serait intéressant de faire une analyse exhaustive de ce manuscrit (*cf.* LEROY, *op. cit.*, p. 77).

(33) Ex. gr.: 125 χήρα γυνὴ ἡ Ἄννα 22: χήρα 23; 128/129 τῆς τοῦ κυρίου δόξης 22: τοῦ κυρίου 23; 140 ψάμμῳ ἐχαράκωσεν 22: ἐχαράκωσεν ψάμμῳ 23; 148 μάννα αὐτοῖς οὐρανόθεν ὄμβρισεν 22: μάννα αὐτοῖς οὐρανόθεν ἤγαγεν 23; 169 τῆς ἀνδρικῆς ὁμιλίας ἀποζευχθεῖσα 22: τὴν ἀνδρικὴν ὁμιλίαν καταπαύσασα 23.

collection liturgique. Tous ces manuscrits remontent à un ancêtre commun et se rapprochent de S. Ce modèle contenait des leçons propres à γ, ou, plutôt, des leçons propres à *Vatic. gr.* 1652 (54) ([34]). Dans *Vatic. Ottob. gr.* 1, le début de notre homélie πολλοὶ – κυριεύσει est perdu, mais plus tard, un copiste a intercalé cette partie égarée, vraisemblablement en se basant sur un représentant du groupe δ^3 (cf. ὄντως en 4).

Les autres copies de δ^2 sont *Paris. gr.* 1174 (32), panégyricon pour l'année entière; *Panormitanus* I.E. 10 (27), panégyricon métaphrastique pour l'année entière; *Hieros. Sab.* 103 (13) panégyricon pour l'année entière; et *Bodl. Cromwell gr.* 23 (24) aussi un panégyricon pour l'année entière. *Panormitanus* et *Bodl. Cromwell.* nous transmettent une copie assez fidèle de δ^2, mais *Paris. gr.* 1174 reflète des contaminations avec γ, en particulier avec le texte d'*Athous Lavra* Γ 87 ([35]). *Hieros. Sab.* 103, au contraire, contient un grand nombre de variantes dues probablement à la négligence du copiste, car il n'y a que quelques variantes réelles ([36]).

Après avoir reconstruit δ^2, en nous basant sur ces manuscrits et les témoins de δ^3, nous pouvons conclure que δ^2 est une copie fidèle de δ et que δ^2 ne donne que les variantes suivantes:

27 οὐχ: ποῦ δ^2
30 τὰ *ante* ἑκάτερα *add.* δ^2
32 προνοητής: προνοεῖται ὡς δ^2
46 εὑρεθέν: πραχθέν δ^2
87/88 ἡ ὄντως χηροσύνη *om.* δ^2
96/97 ὄντως ἄννα ἡ Ἄννα: πιστὴ ὄντως Ἄννα δ^2
165 ἀριστολογήματα: στρατολογήματα δ^2
223 οὖν *om.* δ^2

Comment apprécier ces variantes? A notre avis, nous avons à faire à des conjectures, excepté en 223. Cela se manifeste clairement en 96/97, où le copiste a essayé de donner un sens à un groupe de mots qui lui semblaient incompréhensibles. Donc δ^2 est une copie assez fidèle de δ avec quelques variantes intentionnelles, et un témoin plus important que δ^1 pour l'établissement du texte de δ, car comme nous l'avons exposé ci-dessus, δ^1 est une copie hâtive de δ.

---

(34) 24 εὐλογοῦντα 54 et 20, 59; 25/26 ὃν καὶ ἐνανθρωπῆσαι ἐδυσώπησεν 54 et 20, 59; 29 ἐκλέγεται 54 et 20, 59; 32 προνοητής 54 et 20, 59; 50 εἴθ' οὕτως 54 et 20, 59; 55/56 νηδύος πρῶτος ἐξέπεσεν 54 et 20, 59.

(35) 29 κάλλος ἀνατέλλει 5 et 32; 108/109 προτρέχουσα 5 et 32.

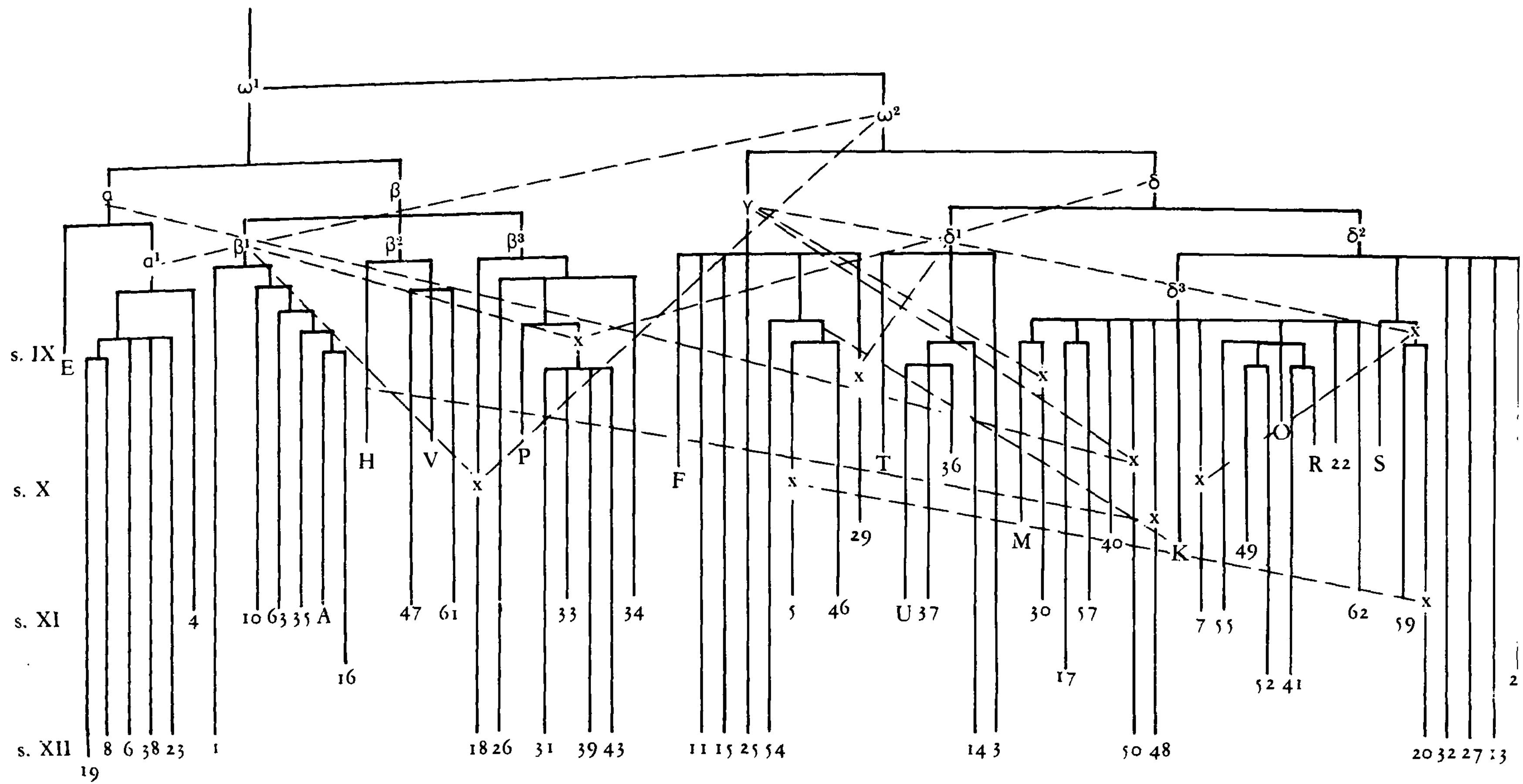
(36) 15 ἕξεως: τάξεως 13; 15/16 ὡς – ἀπολυθεῖσα: ὡς τῶν ἐν ἀνάγκαις συμφορῶν ὑπερκειμένη 13; 97 εὐδοξίᾳ: εὐταξίᾳ 13.

Si nous comparons enfin les deux hyparchétypes ω^1 et ω^2, il semble évident que le texte de ω^1 est à préférer sur celui de ω^2 ; car la plupart des variantes de ω^2 s'expliquent par ω^1, tandis que l'inverse n'est pas possible. Considérons par exemple 147, 198 et 242 : ω^2 a la même tendance de modifier le texte, exactement comme nous l'avons constaté dans les groupes γ et δ. Ainsi nous pouvons supposer que ω^2 est un remaniement léger de ω^1, sans exclure cependant la possibilité que ω^1 et ω^2 remontent séparément à un modèle commun.

Pour l'établissement du texte nous nous sommes basé principalement sur les manuscrits connus comme les plus importants témoins des groupes décrits ci-dessus ([37]). D'ailleurs, sous cette réserve, l'apparat critique comprend également des témoins de textes remaniés, parce qu'ils nous aident à mieux expliquer l'évolution qu'a subie le texte de cette homélie.

---

(37) La méthode de travail choisie pour cette édition ne m'a pas permis de collationner tous les manuscrits, ni par conséquent d'identifier avec précision les manuscrits utilisés pour l'*editio vulgata* ; il est clair néanmoins que le texte de cette édition appartient à la tradition de ω^1, et, en particulier, au groupe β, mais on y trouve aussi des leçons propres à ω^2, et, en particulier, au groupe δ^2, ou au moins à quelques représentants de ce groupe (*cf.* l'apparat critique aux lignes 13, 16, 27, 30, 61, 89, 100, 198).

s. IX
s. X
s. XI
s. XII

CONSPECTVS SIGLORVM

A	*Athous Iviron* 26 m. s. XI ff. 19-24^{v}
E	*Scorialensis* Φ-III-20 m. s. IX-X ff. 182-188^{v}
F	*Florentinus Laurent.* VII 26 m. s. X ff. 133^{v}-138^{v}
H	*Hierosolymitanus Sabait.* 79 m. s. X ff. 79-92^{v}
K	*Vaticanus gr.* 1641 m. s. X-XI ff. 168^{v}-171
M	*Vaticanus gr.* 1633 m. s. X-XI ff. 108-110^{v}
O	*Vaticanus Ottob. gr.* 85 m. s. IX ff. 67-72
P	*Parisinus gr.* 582 m. s. X ff. 137-148
R	*Vaticanus gr.* 2119 m. s. X ff. 91-94^{v}
S	*Sinaiticus gr.* 526 m. s. X ff. 214^{v}-218
T	*Meteora* τῆς Μεταμορφώσεως 549 m. s. X ff. 180^{v}-185^{v}
U	*Sinaiticus gr.* 519 m. s. XI ff. 229-231^{v}
V	*Vaticanus gr.* 1990 m. s. X ff. 63^{v}-69
ω^1	*consensus codicum* EAHVP
ω^2	*consensus codicum* FTUKMORS
δ^2	*consensus codicum* KMORS
v	*textus vulgatus editionis Mignei* PG 39, 44C-60A
	Numeri in margine paginas huius editionis indicant.
^{1} aut ^{2}	*siglo additum manum primam aut secundam codicis significat*

II

Sermo sancti Amphilochii Iconiensis episcopi de virginitate sanctae Mariae seu super Anna et Simeone habitus in die Ypopantis

1. Multi magnorum virorum virginitatem mirantur; et enim veraciter est admiranda tamquam naturaliter cum angelis orta, tamquam incorporalium virtutum comes, tamquam sanctae ecclesiae lampas, tamquam quae mundum vicerit, tamquam quae passiones calcaverit, tamquam quae concupiscentias | refrenave- 12^r
rit, tamquam quae Euae non communicaverit, tamquam quae a tristitia sit extorris, tamquam castitatem adepta, tamquam a gemitibus libera, tamquam quae damnabilem non admiserit sententiam qua dicitur: *Multiplicans multiplicabo erumnas tuas et gemitum tuum, in tristitia paries filios et ad virum tuum erit conversio tua et ipse dominabitur tibi.* Admiranda igitur est virginitas ut res servituti nulli redacta, ut libera versatio, ut pulchritudo procurata, ut affectus humanos supergressa, ut a necessariis passionibus

---

12/15 Gen. 3, 16

Versionem latinam edidi e codice Augiensi LXXX *(s. X), ff.* 11^v-17^v. *Haec uersio, quae ualde fidelis est, familiae manuscriptorum* γ *pertinere uidetur.*

II

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου εἰς τὴν θεοτόκον καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα καὶ Ἄνναν.

1. Πολλοὶ τῶν μεγάλων ἀνθρώπων τὴν παρθενίαν θαυμάζουσιν· καὶ γάρ ἐστι θαυμαστὴ ὡς τῶν ἀγγέλων σύμφυτος, ὡς τῶν ἄνω δυνάμεων συνόμιλος, ὡς τῶν ἀσωμάτων φύσεων σύνδρομος, ὡς τῆς ἁγίας ἐκκλησίας λαμπαδοῦχος, ὡς τὸν κόσμον νικῶσα, ὡς τὰ πάθη πατοῦσα, ὡς τὰς ὀρέξεις χαλινοῦσα, ὡς τῇ Εὔᾳ μὴ κοινωνοῦσα, ὡς λύπης ἀπηλλαγμένη, ὡς ἁγνείας ἐπειλημμένη, ὡς στεναγμῶν λελυτρωμένη, ὡς τὴν καταδεδικασμένην ἀπόφασιν μὴ προσδεχομένη τὴν φάσκουσαν· *Πληθύνων πληθυνῶ τὰς λύπας σου καὶ τὸν στεναγμόν σου· ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει.* Θαυμαστὴ τοιγαροῦν ἡ παρθενία ὡς ἀδούλωτον κτῆμα, ὡς ἐλεύθερον ἐνδιαίτημα, ὡς ἀσκητικὸν ἐγκαλλώπισμα, ὡς τῆς 45
ἀνθρωπίνης ἕξεως ἀνωτέρα, ὡς τῶν ἐπ' ἀνάγκαις παθῶν

10/12 Gen. 3, 16

ω^1 (EAHVP) ω^2 (FTUKMORS) v

---

1 τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν *ante* Ἀμφιλοχίου *add.* APTU   λόγος *ante* εἰς[1] *add.* EVPUS: ἐγκώμιον *add.* OR   **1/2** εἰς τὴν θεοτόκον καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα καὶ Ἄνναν E: εἰς τὸν Συμεὼν καὶ εἰς τὴν Ἄνναν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀπαντῆς H: εἰς τὴν ὑπαπαντὴν καὶ εἰς τὴν ἁγίαν Ἄνναν καὶ εἰς τὸν δίκαιον Συμεῶνα P: εἰς τὴν παρθένον Μαρίαν καὶ εἰς τὴν Ἄνναν καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα τῇ ἡμέρᾳ τῆς ὑποπαντῆς F: εἰς τὴν θεοτόκον καὶ εἰς τὴν Ἄνναν καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα καὶ εἰς τὴν ἀπαπαντὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ O: εἰς τὴν δέσποιναν ἡμῶν τὴν θεοτόκον καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα καὶ εἰς τὴν ἀπαντὴν τοῦ κυρίου R: εἰς τὴν ὑπαπαντὴν (ὑποπαντὴν VT) τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ AVTUM: εἰς τὴν ἀπαντὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα K: εἰς τὴν ὑπαντὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν S   κύριε εὐλόγησον *add.* EHS: εὐλόγησον δέσποτα *add.* K   **4** καὶ γάρ ἐστι: καί ἐστι γὰρ V: καὶ γὰρ ἀληθῶς ἐστι FKS: ἔστι γὰρ MOR   ὄντως *ante* θαυμαστὴ *add.* MOR   **4/5** ὡς τῶν ἄνω δυνάμεων συνόμιλος *om.* ω^2 **5** φύσεων: δυνάμεων FKM[2]S: πάντων V   **6** ἁγίας *om.* A   **7** πατῶσα KS   χαλινῶσα K   **7/8** ὡς – κοινωνοῦσα *om.* TUK   **8** κοινοῦσα M[1] (*corr.* M[2])   **8/9** ὡς ἁγνείᾳ ἐνειλημμένη E: *om.* AVTUKv   ἀπειλημμένη R   **9** ὡς στεναγμῶν λελυτρωμένη *om.* V   ὡς τὴν καταδεδικασμένην *om.* S   καταδεδικασμένην: ἐκ καταδίκης H[1]   **10** ὑποδεχομένη A   **11** σου[1] *om.* M[1]   **13** τοίνυν VP   ἡ ἀληθὴς παρθενία *post* παρθενία *add.* U   ὡς ἀμάραντον φυτόν *post* κτῆμα *add.* KMv   **14** ὡς ἐλεύθερον ἐνδιαίτημα *post* ἐγκαλλώπισμα coll. K   δεσποτικὸν K   **15** ἐπάναγκες EH[1]M: ἐν ἀνάγκαις VTU   ἐπαναγκαιοπαθῶν v

erepta, ut ea quae cum sponso Christo simul intrat in thalamum regni caelorum. Et quidem virginitatis ista sunt inclita ornamenta; ista et similia istis. Honorabilis autem nuptiarum torus supergreditur omne munus terrenum, ut fructuosa arbor, ut urbanissima planta, ut radix virginitatis, ut agricola rationabilium et animatorum ramorum, ut benedictio incrementi mundi, ut consolatio generis, ut conditor humanitatis, ut divinae imaginis pictor, ut domini sibi benedicentis possessor, ut [h]is qui totum mundum ad ferendum susceperit, ut cum illo conversans quem etiam inhumanare precatus est, qui dicere cum fiducia potest: *Ecce ego et pueri quos mihi dedit deus.* Amputa honorabiles nuptias et non invenies virginitatis florem; hinc etenim et non aliunde flos virginitatis eligitur. | Haec autem dicentes non litem inter 12v
virginitatem et nuptias introducimus, sed utramque utpote se invicem indigentes miramur. Quia utrarumque dominus provisor existens non ponderat alterum adversus alterum, sed utrique

27 Is. 8, 18

ἀπολυθεῖσα, ὡς συνεισελθοῦσα τῷ νυμφίῳ Χριστῷ εἰς τὸν θάλαμον τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας. Καὶ τὰ μὲν τῆς παρθενίας κλέη ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια τούτων. Ὁ δὲ τίμιος γάμος ὑπέρκειται παντὸς δώρου γηΐνου, ὡς ἔγκαρπον δένδρον, ὡς ἀστειότατον φυτόν, ὡς ῥίζα τῆς παρθενίας, ὡς γεωργὸς τῶν λογικῶν καὶ ἐμψύχων κλάδων, ὡς εὐλογία τῆς τοῦ κόσμου αὐξήσεως, ὡς παρήγορος τοῦ γένους, ὡς δημιουργὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς τῆς θεϊκῆς εἰκόνος ζωγράφος, ὡς τὸν δεσπότην εὐλογοῦντα κεκτημένος, ὡς πάντα τὸν κόσμον φέρειν δεχόμενος, ὡς ἐκείνῳ πολιτευόμενος ὃν καὶ ἐνανθρωπῆσαι ἐδυσώπησεν, ὡς δυνάμενος λέγειν μετὰ παρρησίας· *Ἰδού, ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι ἔδωκεν ὁ θεός*. Περίελε τὸν τίμιον γάμον καὶ οὐχ εὑρήσεις τὸ τῆς παρθενίας ἄνθος· ἔνθεν γὰρ καὶ οὐκ ἄλλοθεν τὸ τῆς παρθενίας ἄνθος ἀναλέγεται. Ταῦτα δὲ λέγοντες οὐ μάχην παρεισβάλλομεν μεταξὺ παρθενίας καὶ γάμου· ἑκάτερα δὲ ὡς ἀλληλόχρεα θαυμάζομεν. Ἐπειδὴ τῶν ἑκατέρων ὁ δεσπότης προνοητής, οὐκ ἀντιταλαντεύει ἕτερον τῷ ἑτέρῳ· πρὸς πάντα γὰρ

---

18 Hebr. 13, 4 **26/27** Is. 8, 18

ω^{1} (EAHVP) ω^{2} (FTUKMORS) v

---

16 ἀπολυθεῖσα: ἀπαλλαγεῖσα H^{1}: ἐλευθέρα Fδ^{2}v (ἐλευθερίαν M^{1}) συνελθοῦσα AVTUM^{1} τὸν *om.* V **17** τῶν *om.* v καὶ τὰ: κατὰ V τὰ: ταῦτα O **18** κλειει V: *om.* T ταῦτα: τοιαῦτα AS καὶ – τούτων *om.* A παραπλήσια *post* τούτων *coll.* TU τούτοις KM^{1}OR ὁ δὲ: ὡς ὁ V **19** ὑπέρκειται *post* γηΐνου *coll.* A δώρου *om.* VR εὔκαρπον V: ἔγκαρπος TU δένδρον: γῆ TU **20** ἀστίοτον P: ἀστεῖον EAVv τῆς *om.* TU **21** λογικῶν καὶ ἐμψύχων: ἐμψύχων τε καὶ λογικῶν P καὶ ἐμψύχων κλάδων: κάρπων H καὶ *om.* V προβάτων τε καὶ *ante* κλάδων *add.* S **23** ὡς – ζωγράφος *om.* V **24** εὐλογοῦντα: ἀπόστολον δ^{2}: τῶν ὅλων TU ὡς – δεχόμενος *om.* A τὸν *om.* EVTU φέρνην PM^{1}OR **25** ὡς – πολιτευόμενος *om.*. V ὃν: ἐν F **25/26** ὃν – ἐδυσώπησεν: διὸ καὶ γέγονεν ω^{2}(– FKM^{2}): διὸ καὶ γέγονεν ὃν καὶ ἐνανθρωπῆσαι ἐδυσώπησεν E **26** καὶ *ante* δυνάμενος *add.* V **27** οὐχ EAU: ποῦ Hδ^{2}v: *om.* VPFT **28** χωλεῦον *post* εὑρήσεις *add.* P ἀλλαχόθεν S **29** ἄνθος ἀναλέγεται: ἀναλέγεται E: ἄνθος ἀνατέλλει H^{2}TU δὲ *om.* S ἀγαπητοί *post* λέγοντες *add.* v μάτην A **30** παρεισβάλομεν F γάμου καὶ παρθενίας TU τὰ *ante* ἑκάτερα *add.* HFδ^{2}v δέ: γὰρ A **31** ἀλληλόχροα E: ἀλληλοχρωαίδη V γὰρ *post* ἐπειδὴ *add.* K τῶν *om.* K ἐγκατέρων U **32** καὶ *ante* προνοητής *add.* APv: *post* προνοητής HV προνοητής: προνοεῖται ὡς δ^{2} τὸ *ante* ἕτερον *add.* H^{1} ἕτερος S τῷ ἑτέρῳ: τοῦ ἑτέρου EV: ἑτέρου TU πάντα *om.* FKv

parti dei timorem consociat. Sine pio namque dei timore neque virginitas est pulchra neque nuptiae honorandae.

2. Verum haec me dicere ratio compulit propter quod in lege scriptum et in gratia confirmatum est, universaliter dictum non universaliter inventum et in domino solo completum. De nuptiali aio praemisso fructu. Qualis sit hic? Audistis nunc evangelistam dicentem: *Et factum est postquam consumati sunt dies octo, ut circumcideretur puer; vocatum est nomen ei Iesus, quod vocatum est ab angelo priusquam in utero conciperetur. Et postquam impleti sunt dies purgationis eius tulerunt illum in templum, ut sisterent eum domino, sicut scriptum est in lege domini, quia omne masculinum adaperiens vulvam sanctum domino vocabitur.* Vidisti nuptiarum benedictionem et quod contra communem dictum est conditionem in domino solo repertum? Nam quod ait *omne masculinum adaperiens vulvam sanctum domino vocabitur*, in domino tantum et non in alium quempiam facit relationem, licet universaliter dictum sit. Etenim omnis natura

---

39/44 Luc. 2, 21-23 **46/47** Gen. 4, 8

τὰ ἑκάτερα μέρη τῆς θεοφοβίας ἔχεται. Δίχα γὰρ τῆς εὐσεβοῦς θεοφοβίας οὔτε παρθενία σεμνὴ οὔτε γάμος τίμιος.

2. Ταῦτα δέ μοι τῷ λόγῳ προήχθη διὰ τὸ ἐν τῷ νόμῳ γραφὲν καὶ
ἐν τῇ χάριτι βεβαιωθὲν καὶ καθόλου λεχθὲν καὶ καθόλου μὴ
εὑρεθὲν καὶ ἐν τῷ κυρίῳ μόνῳ πληρωθέν· περὶ τοῦ γαμικοῦ φημι
πρωτοβόλου καρποῦ. Ποίου τούτου; Ἤκουες ἀρτίως τοῦ 48
εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· *Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι ὀκτὼ τοῦ περιτεμεῖν τὸ παιδίον, καὶ ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦς, τὸ κληθὲν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου πρὸ τοῦ συλληφθῆναι αὐτόν. Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν, ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ ἱερὸν καὶ παρέστησαν αὐτὸν τῷ κυρίῳ, καθὼς ἐστι γεγραμμένον ἐν νόμῳ κυρίου· πᾶν ἄρρεν διανοῖγον μήτραν ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται.* Εἶδες τοῦ γάμου τὴν εὐλογίαν καὶ τὸ κατὰ κοινοῦ λεχθὲν ἐπὶ τοῦ κυρίου μόνου εὑρεθέν; Ὅπερ, *πᾶν ἄρρεν διανοῖγον μήτραν ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται*, εἰς τὸν κύριον μόνον τὴν ἀναφορὰν κέκτηται, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς ἄλλον τινά, εἰ καὶ ὅτι καθολικῶς εἴρηται. Καὶ γὰρ

39/44 Luc. 2, 21-23 **46/47** Gen. 4, 8

ω^1 (EAHVP) ω^2 (FTUKMORS) v

---

33 τὰ *om.* A μέρη *om.* Tv θεοσεβείας Av ἔχεται – θεοφοβίας *om.* V ἄνευ v τιμίας καὶ *ante* εὐσεβοῦς *add.* v ἀληθοῦς K **33/34** θεοσεβοῦς εὐσεβείας Av **35** ἐν *ante* τῷ *add.* EVPv παρόντι *ante* λόγῳ *add.* v προσήχθη VS τὸ: τῶν V **36/37** καὶ καθόλου λεχθὲν – πληρωθέν *om.* H^1 καὶ καθόλου μὴ εὑρεθὲν *om.* AT **36** καὶ καθόλου: καθόλου δὲ U μὴ: μὲν KOS **37** μόνου K περὶ *om.* P **37/38** φημι *post* πρωτοβόλου *coll.* U: *om.* T **38** πρωτογόνου KMR: πρωτογένου O ἤκουσας S **39** Λουκᾶ *post* εὐαγγελιστοῦ *add.* V **39/41** καὶ – αὐτόν *om.* H^1 **39** ὡς P ἐπληρώθησαν ATUMR αἱ *om.* EKOS **40** καὶ AHTUKR: *om. cett.* **41** ἐν τῇ κοιλίᾳ *post* αὐτόν *add.* ETUM **42** ἐπληρώθησαν TUK αὐτῶν *om.* v **42/43** ἀνήγαγον – κυρίῳ: ἀνήγαγον αὐτὸ οἱ γονεῖς εἰς τὸ ἱερὸν καὶ παρέστησαν τῷ κυρίῳ A: κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως τότε ἀνήγαγον εἰς Ἱεροσόλυμα παραστῆσαι τῷ κυρίῳ M αὐτὸν *post* ἱερὸν *coll.* v **43** καὶ παρέστησαν αὐτὸν: παραστῆσαι HS ἐστι γεγραμμένον: γέγραπται M **44** τῷ *ante* νόμῳ *add.* EF ὅτι *ante* πᾶν *add.* EAPKMv ἄρρεν H^{2}VFR: ἄρσεν *cett.* **45** καὶ: εἶδες πῶς A **45/46** καὶ – εὑρεθέν *om.* S **45** τὸ *om.* H^1 καὶ *ante* ἐπὶ *add.* TU **45/46** ἐπὶ – εὑρεθέν *om.* R **46** εὑρεθέν: πραχθέν KM^{1}O ὅπερ: τὸ γὰρ A: ὅτι M^1 τὸ *post* ὅπερ *add.* U ἄρρεν HVFRS: ἄρσεν *cett.* τῷ κυρίῳ *om.* H^1 **47** εἰς – κέκτηται *om.* A **48** οὐχὶ δὲ καὶ: οὐχὶ καὶ AH^{1}VPFv: οὐχὶ δὲ TUS εἰς *om.* M^{1}OR ἄλλο M^1 ἀνάγεται *post* τινα *add.* A εἰ καὶ: εἰ FM^2: δι' K ὅτι: ὅτι καὶ FKMv: ὅτι μάλιστα P: ὅλως TU: *om.* AH^2 **48/49** πᾶσα γὰρ P

virginis est, ut primum vulva ex co[g]itu viri adaperiatur, sicque demum concipiat et quod natum | fuerit pariat. In salvatore autem 13r nostro non ita, sed absque coitu ipse adaperiens vulvam virginis incorrupte processit ita ut quod dicitur *omne masculinum adaperiens vulvam sanctum vocabitur*, in dominum tantummodo referatur. Numquid Cain sanctus, qui in pollutione vivendi usum dirrupuit, nam ante omnes iste materna processit ex vulva? Numquid Hesau sanctus, qui hostis et gladii heres effectus est, quia et iste prior ex genitrici utero cecidit? Numquid Ruben sanctus, qui paternum cubile violavit et sententiam maledictionis incurrit? Etenim et hic ex ventre multe sobolis Liae primus egressus est. Nullus horum sanctus, omnes isti poenis subacti sunt. Ex quibus probatur quia

---

52/53 Gen. 4, 8. **55/57** Gen. 25, 25 **57/59** Gen. 49, 3-4

πᾶσα φύσις παρθένου πρῶτον ἐκ συνουσίας ἀνδρὸς διανοίγεται· ἡ μήτρα καὶ εἶθ' οὕτως τίκτει. Ἐπὶ δὲ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ χωρὶς συνουσίας αὐτὸς διανοίξας τὴν μήτραν τῆς παρθένου ἀφράστως προῆλθεν, ὥστε τό· *Πᾶν ἄρρεν διανοῖγον μήτραν ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται*, εἰς τὸν κύριον μόνον ἀναφέρεται. Μὴ ἄρα ὁ Κάϊν ἅγιος, ὁ ἐν βεβηλότητι τὸ ζῆν ἀπορρήξας, ἐπειδὴ πρὸ πάντων οὗτος τῆς μητρικῆς μήτρας ἔξαρχος γέγονεν; Μὴ ἄρα ὁ Ἡσαῦ ἅγιος, ὁ πολέμιος καὶ μαχαίρας κληρονόμος, ἐπειδὴ καὶ οὗτος τῆς μητρικῆς νηδύος πρῶτος ἐξέπεσεν; Μὴ ἄρα ὁ Ῥουβὴμ ἅγιος, ὁ τὴν πατρικὴν κοίτην ὑβρίσας καὶ κατάρας ἀπόφασιν ἀναζέσας, ἐπειδὴ καὶ οὗτος τῆς πολυγόνου κοιλίας τῆς Λίας πρῶτος ἐξῆλθεν; Οὐδεὶς τούτων ἅγιος, πάντες οὗτοι ἐν ἐπιτιμίοις. Ἐξ ὧν δείκνυται ὅτι εἰς τὸν

52/53 Gen. 4, 8 **56/58** Gen. 25, 25 **58/60** Gen. 49, 3-4

ω^1 (EAHVP) ω^2 (FTUKMORS) v

---

49 πρῶτος M^1: πρῶτον *post* συνουσίας *coll.* P μὲν *post* πρῶτον *add.* AK εἰς συνουσίαν R ἀνοίγεται V **50** ἡ μήτρα: τὴν μήτραν P: μήτραν A: *om.* V καὶ *om.* A εἶθ' οὕτως: οὕτως V: ὕστερον ω^2 (- M^2) καὶ *ante* ἐπὶ *add.* T Χριστοῦ καὶ θεοῦ *post* σωτῆρος *add.* E **51** ἀγαπητοί *post* οὕτως *add.* P ἀνδρὸς *ante* συνουσίας *add.* A: *post* συνουσίας EK **51/52** τὴν – παρθένου: τῆς παρθένου τὴν μήτραν *post* προῆλθεν *coll.* A **51** τὴν μήτραν: τὰς πύλας TU **52** ἀφράστως EHP^1Sv: ἀφθάρτως VP^2TKMOR: ἄφθαρτος U: *om.* A καὶ εἰ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον *ante* ὥστε *add.* A καὶ *ante* τό *add.* A τό *om.* M^1ORS ἄρρεν EHVFKRS: ἄρσεν *cett.* **53** τῷ κυρίῳ *om.* H ἡμῶν *post* κυρίῳ *add.* P **53/63** εἰς – κληθήσεται *om.* S **53** οὐκ *ante* εἰς *add.* A **53/54** μόνον ἀναφέρεται: τὴν ἀναφορὰν ἔχει A: μόνον τὴν ἀναφορὰν ἔχει P: μόνον ἔχει τὴν ἀναφοράν T: τὴν ἀναφορὰν κέκτηται K: μόνον τὴν ἀ. κέκτηται MOR: ἀναφέρεται μόνον v **54** γὰρ *post* μὴ *add.* EA ὁ¹ *om.* V δίκαιος TU **54/55** τὴν ζωὴν ἀπορρίψας A **55** ἀπαλλάξας R ἐπειδήπερ A: ἐπειδὰν v πρὸ πάντων *om.* A αὐτὸς H **55/56** μήτρας *post* γέγονεν *coll.* A **56/60** μὴ ἄρα ὁ Ἡσαῦ – ἐξέπεσεν *post* ἐξῆλθεν *coll.* TU **56** ὁ ἐν βεβηλότητι ὑπάρχων *post* ἅγιος *add.* P μεμισημένος καὶ *ante* πολέμιος *add.* P πολέμου R καὶ ὀλέθριος *post* πολέμιος *add.* A **57** καὶ οὗτος – νηδύος *om.* UM^1OR αὐτὸς ω^1K τῆς μητρικῆς νηδύος *om.* T πρῶτος *om.* E **58** προεξῆλθεν H: ἐτέχθη R Ῥουβὶν HFM^2RO **59** ἐξυβρίσας P: ἐνυβρίσας VTU πρόφασιν H^1 ἀναζήσας FK: ἀντλήσας H αὐτὸς AVv **59/60** τῆς – ἐξῆλθεν: τῆς μητρικῆς νηδύος πρῶτος ἐξέπεσε τῆς πολυγόνου τῆς Λίας κοιλίας A **60** κοιλίας τῆς *om.* V τῆς Λίας *om.* PTU πρῶτος *om.* M^1 ἐξέπεσεν K οὐδαμῶς *post* οὐδεὶς *add.* P **61** ἀλλὰ *ante* πάντες *add.* P γὰρ *post* πάντες *add.* FKM^2v ὅτι *om.* V

in dominum relationem habet quod dicitur *omne masculinum adaperiens vulvam sanctum domino vocabitur*, iuxta Gabrihel qui ait ad virginem : *Spiritus sanctus superveniet in te et virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoque et quod nascetur ex te sanctum, filius altissimi vocabitur.*

3. Dicet utique contradicentium aliquis : si igitur in dominum relationem facit quod perhibetur *omne masculinum adaperiens vulvam sanctum domino vocabitur*, non profecto permansit virgo virgo. Clamavit ergo scriptura *omne masculinum adaperiens vulvam* ; adaperta utique virginalis vulva, si in dominum relationem possidet. Audi intelligenter : quantum attinet ad virginalem sexum virginales portae numquam | prorsus apertae sunt, voluntate videlicet 13v
eius qui modo genitus est iuxta quod de ipso dicitur : *Haec porta domini est et ingredietur et egredietur et erit porta clausa.* Quantum igitur attinet ad virginalem sexum virginales numquam omnino apertae sunt vulvae ; quantum vero pertinet ad virtutem domini nati nihil clauditur domino sed cuncta aperta sunt. Nihil est quod

---

63/64 Luc. 1, 35 **73/74** Ez. 44, 2

κύριον τὴν ἀναφορὰν ἔχει τό· *Πᾶν ἄρρεν διανοῖγον μήτραν ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται*, κατὰ τὸν Γαβριὴλ τὸν εἰρηκότα πρὸς τὴν παρθένον· *Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ.*

3. Ἔστι δὲ πάντως εἰπεῖν τινα τῶν ἀντιλεγόντων, ὅτι εἰ τοίνυν εἰς τὸν κύριον τὴν ἀναφορὰν ἔχει τό· *Πᾶν ἄρρεν διανοῖγον μήτραν* 49
ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται, οὐκ ἔμεινεν ἡ παρθένος παρθένος. Ἐφώνησε γὰρ ἡ γραφὴ ὅτι *Πᾶν ἄρρεν διανοῖγον μήτραν*· ἀνέῳκτο πάντως ἡ παρθενικὴ μήτρα, εἰ εἰς τὸν κύριον τὴν ἀναφορὰν κέκτηται. Ἄκουε συνετῶς· πρὸς μὲν τὴν παρθενικὴν φύσιν οὐδ᾽ ὅλως αἱ παρθενικαὶ πύλαι ἠνεῴχθησαν βουλήσει τοῦ ἀρτίως κυοφορηθέντος κατὰ τὸ φάσκον περὶ αὐτοῦ ῥητόν· *Αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ ἔσται ἡ πύλη κεκλεισμένη.* Ὡς πρὸς τὴν παρθενικὴν τοίνυν φύσιν οὐδ᾽ ὅλως ἠνεῴχθησαν αἱ παρθενικαὶ πύλαι· ὡς δὲ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ τεχθέντος δεσπότου οὐδὲν κέκλεισται τῷ κυρίῳ, ἀλλὰ πάντα ἠνέῳκται.

64/65 Luc. 1, 35 **74/75** Ez. 44, 2

ω^1 (EAHVP) ω^2 (FTUKMORS) v

---

62 ἡμῶν *post* κύριον *add.* V: μόνον *post* κύριον *add.* EPUv ἄρρεν HVFKR: ἄρσεν *cett.* **63** εἰπόντα H^1 **64** ὅτι *ante* πνεῦμα *add.* P **65** γενόμενον V ἐκ σοῦ *post* γεννώμενον *add.* EAVRv τῷ κυρίῳ *post* ἅγιον *add.* R υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται APFTUSv **66** ἀλλ᾽ *ante* ἔστι *add.* P δὲ *om.* P ἴσως P εἰπεῖν *post* ἀντιλεγόντων *coll.* P ἀντιλόγων EVPF ὅτι εἰ: εἰ TUKMOR: ἐπεὶ S τοίνυν *om.* A **67** ἄρρεν EHVFRS: ἄρσεν *cett.* **68/69** ἅγιον – μήτραν *om.* TU **68** ἂν *ante* ἔμεινεν *add.* FM^2 ἄρα *ante* παρθένος^2 *add.* P **69** ὅτι *om.* v τὸ *ante* πᾶν *add.* V ἄρρεν EAHVFRS: ἄρσεν *cett.* διανοῖγον μήτραν *om.* A ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται *post* μήτραν *add.* EVP **69/71** καὶ εἰ (!) – ἀναφορὰν ἔχει (!) *ante* ἀνέῳκται (!) *coll.* A **69** ἠνέῳκτο EVKM: ἠνέῳκται v **70** οὖν *ante* πάντως *add.* T πάντως *om.* v εἰ *om.* S: ἐὰν TU **71** ἐκέκτητο V: κέκτημαι T ἀλλ᾽ *ante* ἄκουε *add.* Tδ^{2}v: ἀλλὰ καὶ *add.* U πρὸς – φύσιν: ἐν τῇ παρθενικῇ φύσει H^1 **72** φύσεις καὶ *ante* πύλαι *add.* S ἀνεῴχθησαν AH^{1}TUOR πάντως *post* βουλήσει *add.* A **73** τὸν φάσκοντα F **74** δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ *post* κυρίου *add.* P δι᾽ αὐτῆς *post* εἰσελεύσεται *add.* A ἐν αὐτῇ κύριος *post* ἐξελεύσεται *add.* P **75** ὥστε EV τὴν *om.* V παρθενικὴν τοίνυν φύσιν: παρθένον E οὐδὲ V ἀνεῴχθησαν ΛHTUOR **75/76** αἱ παρθενικαὶ *post* ὅλως *coll.* TU **77** τῷ κυρίῳ *om.* M: *post* ἠνέῳκτο (!) *coll.* T ἀλλὰ *om.* TM^{1}O ἀνέῳκται AHUORS: ἀνέῳκτο V: ἠνέῳκτο T

impediat, nihil quod molestum existat; omnia enim aperta sunt domino. Admiranda ergo virginitas, sed quae vera virginitas est. Unde et supernae sublimesque virtutes inferioribus admonendo clamabant dicentes: *Tollite portas principes vestri et introibit rex gloriae.* Nam est et virginitatis differentia; denique aliae quidem virgines dormitaverunt, aliae autem vigilaverunt. Et mirabiles ac honorabiles nuptiae, sed quae verae sunt nuptiae et honorandae; multi enim moti sunt et multi custodierunt. Admiranda est et viduitas; bonum quippe est trium ordinum memoriam fieri.

4. Et sicut predixi, admiranda est et viduitas, si vera utique viduitas sit et inmaculatorum certaminum vincat agonem. Qualis

---

81/82 Ps. 23, 7

Οὐδὲν τὸ παρεμποδίζον, οὐδὲν τὸ παρενοχλοῦν· πάντα τῷ κυρίῳ ἠνέῳκται. Ὅθεν καὶ αἱ ἄνω ὑπέρταται δυνάμεις ταῖς κάτω παρεγγυῶσαι κεκράγασι λέγουσαι· *Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης*. Θαυμαστὴ τοιγαροῦν ἡ παρθενία, ἡ ἀληθὴς παρθενία, ἐπειδή ἐστι καὶ ἐν παρθενίᾳ διαφορά· αἱ μὲν νυστάξασαι, αἱ δὲ γρηγορήσασαι. Θαυμαστὸς καὶ ὁ γάμος, ὁ ἀληθὴς γάμος καὶ τίμιος· πολλοὶ γὰρ ἐφύλαξαν καὶ πολλοὶ παρεσάλευσαν. Θαυμαστὴ δὲ καὶ ἡ χηροσύνη· καλὸν γὰρ τῶν τριῶν ταγμάτων ἀπομνημονεῦσαι.

4. Καί, ὡς προεῖπον, θαυμαστὴ καὶ ἡ χηροσύνη, ἡ ὄντως χηροσύνη, ἡ *τὸν τῶν ἀμιάντων ἄθλων ἀγῶνα νικήσασα*· οἷα γέγονεν

80/81 Ps. 23, 7 **88** Sap. 4, 2

ω^1 (EAHVP) ω^2 (FTUKMORS) v

---

78 καὶ *ante* οὐδὲν *add.* A **78/79** οὐδὲν – ἠνέῳκται *om.* EH^{1}K **78** παρεμποδίσον OR ἀλλὰ *ante* πάντα *add.* RS **78/79** πάντα – ἄνω : καὶ τούτου σαφὴς ἡ ἀπόδειξις αἱ γὰρ ἄνω A **78** γὰρ *post* πάντα *add.* FUM^{2}v τῷ κυρίῳ *om.* S τῷ *om.* V **79** ἀνέῳκται VFTUM^{1}ORS ὑπέρτεραι ω^2 τοῖς O
80 παρεγγυώμεναι A ἐκέκραγον ω^2 (-FK) : ἐκέκραγαν FK λέγοντες v
81 καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι *post* ὑμῶν *add.* EAVPTUSv τοίνυν v
82 ἀλλ' *ante* ἡ^2 *add.* AHKMOR ἡ ἀληθὴς παρθενία *om.* VTU ἡ ἀληθὴς – παρθενίᾳ *om.* S ὄντως *ante* ἀληθὴς *add.* v δὲ δηλονότι *post* ἀληθὴς *add.* P παρθενία : καὶ ἐλέει συγκεκραμένη A ἐπειδή ἐστι : ἐστι γὰρ K
ἐστι *ante* διαφορά *coll.* P **83** αἱ μὲν – γρηγορήσασαι : αἱ μὲν γὰρ τῶν παρθένων ἐγρηγόρησαν αἱ δὲ ἀπενύσταξαν A : καθὼς περὶ τῶν νυσταξάσων ἐμάθομεν παρθένων καὶ μὴν καὶ περὶ τῶν γρηγορησάσων P
84 ἀλλ' *ante* ὁ^2 *add.* R γάμος^2 *om.* v ὁ ἀληθὴς γάμος καὶ τίμιος *om.* H λέγω *post* ἀληθὴς *add.* P καὶ τίμιος *om.* ATU γάμος *post* τίμιος *add.* EVPT γὰρ *om.* T ἐφύλαξαν : ἐσαλεύθησαν F τοῦτον *post* ἐφύλαξαν *add.* P **84/85** καὶ πολλοὶ : ἀλλὰ μὴν πολλοὶ καὶ P **85** παρεσάλευσαν : ἐφύλαξαν F καὶ παρέβησαν *post* παρεσάλευσαν *add.* TUMOR : καὶ παρεβίβασαν *add.* S : ἤγουν παρέλυσαν *add.* P δὲ *om.* T
χηρεία A ὄντως *post* γὰρ *add.* A **86** ἐνταῦθα *post* τριῶν *add.* A
πραγμάτων V : ταγμάτων *post* ἀπομνημονεῦσαι *coll.* A μνημονεῦσαι P **87/88** καὶ^1 – χηροσύνη : θαυμαστὴ τοίνυν ὥσπερ εἴρηται ἡ ὄντως χηρεία χηρεία A **87** Καί *om.* P ὥσπερ προεῖπον TU : ὥσπερ εἶπον E : ὥσπερ εἴρηται A οὖν *post* προεῖπον *add.* P **87/88** ἡ ὄντως χηροσύνη *om.* VPδ^2 (*add.* M^2) **88** ἡ *om.* V τὸν *om.* FMRv τὸν – ἀγῶνα : τὸν ἀμίαντον ἄθλον E ἄθλων : παρθένων A : *in marg. add.* M^1 ὑπερβαλλόντως *ante* νικήσασα *add.* A ἡ τιμία καὶ καθαρὰ καὶ ἀκίβδηλος ἡ ἄνευ τοῦ ἰδίου συζύγου ῥύπου ἀνεπίμικτος *ante* οἷα *add.* v
88/89 οἷα – παραναγνωσθεῖσα : οἷα γέγονεν ἡμῖν περὶ ἧς ἀρτίως ἤδη τὸν λόγον πεποιήμεθα P

fuit Anna profetissa, quae modo nobis est lecta, quae videlicet bene senuit et sicut aquila renovata est. Audisti nunc evangelistam Lucam dicentem: *Et erat Anna prophetissa filia Phanuhel de tribu Aser ; | haec processerat in diebus multis, quae vixerat cum viro suo annis* 14r *septem a virginitate sua et haec vidua usque ad annos octoginta quattuor, quae ieiuniis et obsecrationibus serviebat in templo nocte et die.* Vidisti in quibus et qualis est vidua Anna, in divinis evangeliis decoratur. Vere anna Anna est; concurrit morum gloriae nominis appellatio. Audiant mulieres et emulentur gloriosissimam Annam et cursu simili currant, ut coronis similibus potiantur. Nemo se de non habita tutela excuset, ut castitatem monogamiae repellat.

5. Anna corona viduarum, mulier habitu, prophetissa effectu, in viduitate degens sed in regno conversans, fessa corpore sed

---

91/94 Luc. 2, 36-37

ἡ ἀρτίως ἡμῖν παραναγνωσθεῖσα Ἄννα ἡ προφῆτις, ἡ καλῶς γηράσασα καὶ ὡς ἀετὸς ἀνακαινισθεῖσα. Ἤκουες ἀρτίως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος· *Καὶ ἦν Ἄννα προφῆτις, θυγάτηρ Φανουήλ, ἐκ φυλῆς Ἀσήρ, αὕτη προβεβηκυῖα ἐν ἡμέραις πολλαῖς, ζήσασα μετὰ ἀνδρὸς ἔτη ἑπτὰ ἀπὸ τῆς παρθενίας αὐτῆς· καὶ αὕτη χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσάρων, ἥτις ἐν νηστείαις καὶ δεήσεσιν ἐλάτρευεν ἐν τῷ ἱερῷ νύκτα καὶ ἡμέραν.* Εἶδες ἐν τίσιν καὶ οἵα ἡ χήρα Ἄννα ἐν τοῖς θείοις εὐαγγελίοις ἐγκεκαλλώπισται; Ὄντως ἄννα ἡ Ἄννα· συνέδραμεν τῇ τῶν τρόπων εὐδοξίᾳ ἡ τοῦ ὀνόματος προσηγορία. Ἀκουέτωσαν αἱ γυναῖκες καὶ ζηλούτωσαν τὴν ἔνδοξον Ἄνναν· τὸν ὅμοιον δρόμον τρεχέτωσαν, ἵνα τῶν ἴσων στεφάνων ἀπολαύσωσιν. Μηδεὶς ἀπροστασίαν προφασίσηται, ἵνα μὴ τὴν ἁγνείαν τῆς μονογαμίας ἀποσείσηται.

5. Στέφανος τῶν χηρῶν ἡ Ἄννα· γυνὴ τὸ σχῆμα, προφῆτις τὸ 52
τάγμα· ἐν χηροσύνῃ διάγουσα, ἐν βασιλείᾳ διατρεφομένη·

---

90 Ps. 102, 5 **91/95** Luc. 2, 36-37

ω^1 (EAHVP) ω^2 (FTUKMORS) v

---

89 καὶ *ante* ἡ^1 *add.* Av ἡ^1 *om.* K παραγνωσθεῖσα FTUM^1v: ὑπαναγνωσθεῖσα A τίς αὕτη *ante* Ἄννα *add.* A **89/90** Ἄννα – ἀνακαινισθεῖσα *om.* TU **89** φημι *post* Ἄννα *add.* A ἡ^2 *om.* V Ἄννα *ante* ἡ^3 *add.* A **90** γὰρ *post* ἤκουες *add.* EATUM^2v **91** Λουκᾶ *om.* U **91/92** καὶ – Ἀσήρ *om.* M^1 **91** προφῆτις *om.* V **92** καὶ *ante* αὕτη *add.* P **93** τοῦ *ante* ἀνδρὸς *add.* FMv ἔτη *ante* μετὰ *coll.* KM ἔτη ἑπτὰ *post* αὐτῆς *coll.* S **94/95** ἥτις – ἡμέραν: ἣ οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ νηστείαις καὶ δεήσεσιν λατρεύουσα νύκτα (νύκταν M) καὶ ἡμέραν Mv: *om.* K **94** ἐν *om.* V νηστείᾳ AS δεήσει S **95** τῷ θεῷ προσεδρεύουσα *post* ἐλάτρευεν *add.* A νύκταν ER νυκτὸς καὶ ἡμέρας V καὶ οἵα: ποία S: *om.* A ἡ *ante* Ἄννα *coll.* TU ἡ χήρα *om.* A **96** ἡ *ante* Ἄννα *add.* F: *post* Ἄννα *add.* S ἐν – εὐαγγελίοις *om.* A τοῖς *om.* H κεκαλλώπισται A **96/97** ὄντως ἄννα ἡ Ἄννα: ὄντως ἄννα ὡς ἀληθῶς ἄννα P: ὄντως ἄννα H: πιστὴ ὄντως Ἄννα δ^2 (ἡ Ἄννα M^2) **97** γὰρ *post* συνέδραμεν *add.* ATU τῇ – προσηγορία: τῇ τοῦ ὀνόματος προσηγορίᾳ καὶ ἡ τῶν τρόπων εὐδοξία P **98** αἱ *om.* VKM^1 ζηλώτωσαν F: ζηλωσάτωσαν EV ἐν καλῷ *post* ζηλούτωσαν *add.* P **99** ὡς ἀληθῶς *ante* ἔνδοξον *add.* P ταύτην *ante* Ἄνναν *add.* A καὶ *ante* τὸν *add.* H^2TUMSv τὸν – τρεχέτωσαν *om.* A καὶ *post* ἵνα *add.* U **100** μηδεὶς: μή τις A ἀποστασίαν KORSv: προστασίαν EVP: πενίαν H προφασίσεται E **101** μονολογίας V ἀπόσηται EHM **102** στέφανος: στέφος ἐστὶ A ἡ *om.* O καὶ *ante* προφῆτις *add.* R **103** χηρείᾳ A καὶ *post* διάγουσα *add.* EVM διαστρεφομένη Vv

nervosa spiritu, rugosa facie sed distenta prudentia, senectute incurvata sed recto gradiens intellectu, multa inveterata longevitate sed pollens dei cognitione, ieiunans et non edax, orans et non vaga, templo vacans et non alienas domos circuiens, psallens sed non garrula, prophetans et non fabulis intendens, divina meditans et inhonesta numquam admittens. Superavit Anna viduam quae ab apostolo Paulo beata praedicatur, cum dicit: *Vidua eligatur non minus quam annorum sexaginta, si filios procreavit, si sanctorum pedes lavit, si indigentibus ministravit, si omne opus bonum subsecuta est.* | 14v
Supergressa enim haec eam quae a Paulo beata dicta est, non solum annis verum etiam conversationibus. Quae namque prophetia digna et sancti spiritus receptaculum facta necnon et omnibus, qui expectabant incarnatam domini praesentiam, virginitatis nuntiavit indicia, quomodo non supergressa universas, evange-

---

108/110 I Tim. 5, 9-10

κεχαλασμένη τὸ σῶμα, νενευρωμένη τὴν ψυχήν· ἐρρυσιδωμένη τὴν ὄψιν, διατεταμένη τὴν φρόνησιν· τῷ γήρᾳ συγκύπτουσα, ὀρθοβατοῦσα τῇ γνώσει· τῇ πολυετίᾳ πεπαλαιωμένη, σφριγῶσα τῇ θεογνωσίᾳ· νηστεύουσα καὶ μὴ ἀδηφαγοῦσα· δεομένη καὶ μὴ ῥεμβομένη· τῷ ἱερῷ σχολάζουσα, ἀλλοτρίους οἴκους μὴ περιτρέχουσα· ψάλλουσα, μὴ φλυαροῦσα· προφητεύουσα, μὴ μυθολογοῦσα· τὰ θεῖα μελετῶσα, τὰ ἄσεμνα μὴ προξενοῦσα. Ὑπερέβαλεν ἡ Ἄννα τὴν παρὰ τοῦ ἀποστόλου μακαριζομένην χήραν. Ποίαν ταύτην ; Ἄκουε Παύλου λέγοντος· *Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ δεομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν.* Ὑπερέβαλεν αὕτη τὴν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου μακαρισθεῖσαν καὶ τοῖς ἔτεσι καὶ τοῖς πολιτεύμασιν. Ἡ γὰρ προφητείας ἀξιωθεῖσα καὶ πνεύματος ἁγίου δοχεῖον ὑπάρξασα καὶ πᾶσι τοῖς προσδεχομένοις τὴν τοῦ κυρίου ἔνσαρκον παρουσίαν τὰ σύμβολα τῆς παρουσίας μηνύσασα, πῶς οὐχ ὑπερηκόντισε πάσας τοῦ

112/114 I Tim. 5, 9-10

ω^1 (EAHVP) ω^2 (FTUKMORS) v

---

104 μὲν *post* κεχαλασμένη *add.* AS τῷ σώματι V νενεκρωμένη V δὲ *post* νενευρωμένη *add.* AS τῇ ψυχῇ V ἐρρυσιδωμένη TU: ῥερυτιδωμένη A: ῥερυσιδωμένη *cett.*: ἐρρυπιδωμένη v **105** τὴν ὄψιν διατεταμένη *om.* O διατεταγμένη U τὸ γῆρας V γήρει EPFKORS: γήρατι H **106** γνώμῃ VFKM σφριγοῦσα FKMOR **107** νηστεύουσα: πιστεύουσα V καὶ^1 *om.* FUKOR ἀδηφαγοῦσα: δη φαγοῦσα F: ἀδολεσχοῦσα S **107/108** καὶ μὴ ῥεμβομένη – σχολάζουσα *om.* TU **107/110** δεομένη – φλυαροῦσα *post* μυθολογοῦσα *coll.* T **108** καὶ *ante* ἀλλοτρίους *add.* TUv περιερχομένη ATU **109** καὶ *post* ψάλλουσα *add.* EAPTUv καὶ *post* προφητεύουσα *add.* AHPTUv **110** τὰ^1 *om.* v καὶ *post* μελετῶσα *add.* TUv ἄθεσμα R προξενῶσα E: προσγελῶσα V ὑπερέβαλλεν AVP **111** ὑπὸ S τῷ ἀποστόλῳ H Παύλου *post* ἀποστόλου *add.* FM^2 μακαριζομένην – ἀποστόλου (**115**) *om.* O δὴ *post* ποίαν *add.* AP **112** Παύλου: τοῦ Παύλου AP: τοῦ ἀποστόλου FU **113** ἐτῶν *post* ἑξήκοντα *coll.* K: χρόνων P γεγονυῖα *post* ἑξήκοντα *add.* Av προσθεὶς δὲ καὶ ταῦτα *ante* εἰ *add.* P ἐτεκνογόνησεν VF τῶν *ante* ἁγίων *add.* P **114/115** ὑπερέβαλλεν V τοίνυν *post* ὑπερέβαλεν *add.* AS: οὖν *add.* U: γὰρ *add.* FM^2 **115** ὡς εἴρηται *post* αὕτη *add.* A ἀποστόλου: Παύλου F μακαρισθεῖσαν *ante* ὑπὸ *coll.* F μακαριζομένην H^1 χήραν *post* μακαρισθεῖσαν *add.* AS **116** προφητείας ἀξιωθεῖσα: πολιτείας ἀξιωθεῖσα καὶ προφητείας ἠξίωται V **117** ὑπάρχουσα OS **118** οἰκονομίαν V καὶ *ante* τὰ *add.* U **118/119** τὰ σύμβολα τῆς παρουσίας *om.* δ^2 **119** παρθενίας AFM^2 μηνύουσα EFKM^{2}R: μηνύουσαν S: *om.* T οὖν *post* πῶς *add.* V ἁπάσας A μάλιστα *ante* τοῦ *add.* A

lista de illa, sicuti nunc audisti, dicente: *Et haec*, inquit, *Anna eadem hora superveniens confitebatur domino et loquebatur omnibus qui expectabant redemptionem in Hierusalem*? Vidisti Annae magnitudinem? Pro domino contionatur coram illo ea quae de ipso erant in conspectu eius locuta. O gloriosa negotia. Vidua, sed summos sacerdotes et scribas acriter exacerbabat et exacerbans universum populum animabat indicans protectionem domini quae futura erat super Hierusalem, loquens ad eos qui praesentes erant et indicia domini nuntians. Infantulum videbat Anna dominum et munera et expiationes pro eo et cum eo intuebatur oblatas, et non offensa est exiguitate aetatis; deum confessa est infantulum Anna, medicum, redemptorem fortem et peccatorum interemptorem.

6. Ne praetereas simpliciter Annae verba omnibus qui aderant domini denuntiantis operationem atque dicentis ad congregatos: Non videtis | puerum istum, qui ubera trahit, qui mamillas 15r
mutuatur, qui maternis sinibus accubitat, qui pedibus terram

116/118 Luc. 2, 38

εὐαγγελιστοῦ περὶ αὐτῆς εἰρηκότος, καθὼς ἀρτίως ἤκουες· *Καὶ αὕτη, φησίν, ἡ Ἄννα αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐπιστᾶσα ἀνθωμολογεῖτο τῷ κυρίῳ καὶ ἐλάλει πᾶσι τοῖς προσδεχομένοις λύτρωσιν ἐν Ἱερουσαλήμ*. Εἶδες τῆς Ἄννης τὴν μεγαλειότητα; Ὑπὲρ τοῦ κυρίου συνηγόρει ἐπὶ αὐτοῦ τὰ αὐτοῦ κατενώπιον αὐτοῦ λαλοῦσα. Ὢ τῶν παραδόξων πραγμάτων! Χήρα, ἀλλὰ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς ἐδρίμυττε καὶ δριμύττουσα πάντα τὸν λαὸν ἐψυχαγώγει μηνύουσα τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι λύτρωσιν ἐν Ἱερουσαλὴμ τῇ τοῦ κυρίου ἐπιστασίᾳ, λέγουσα πρὸς τοὺς παρόντας καὶ τὰ σύμβολα τοῦ κυρίου μηνύουσα. Βρέφος ἑώρα ἡ Ἄννα τὸν κύριον, δῶρα καὶ καθάρσια ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ προσφερόμενα, καὶ οὐ προσέκοψε τῇ ἐλαχιστότητι τῆς ἡλικίας· θεὸν ὡμολόγησεν τὸ βρέφος ἡ Ἄννα, ἰατρόν, λυτρωτὴν ἰσχυρόν, ἁμαρτιῶν ἀναιρέτην.

6. Μὴ ἁπλῶς παραδράμῃς τῆς Ἄννης τὰ ῥήματα. Πᾶσι τοῖς παροῦσι μηνύουσα τὴν τοῦ κυρίου ἐνέργειαν ἔλεγεν πρὸς τοὺς συνηθροισμένους· Οὐχ ὁρᾶτε τὸ παιδίον τοῦτο τὸ μαζὸν ἕλκον, τὸ θηλὴν δανειζόμενον, τὸ μητρῴοις κόλποις προσαναπαυόμε-

---

120/122 Luc. 2, 38

ω^{1} (EAHVP) ω^{2} (FTUKMORS) v

---

120 εἰρηκότος *ante* περὶ *coll.* H   ἤκουσας S   **121** ἡ *om.* AU   Ἄννα *om.* A   ἀνθομολογήσατο AVF: ἀνθομολόγει H   **122** περὶ αὐτοῦ *post* ἐλάλει *add.* HKMOR   ἐν Ἱερουσαλήμ *om.* HV   **124** τὰ αὐτοῦ *post* κατενώπιον αὐτοῦ *coll.* V: *om.* U   αὐτοῦ^{2}: ἑαυτοῦ A   ἐνώπιον E: *om.* A   αὐτοῦ^{3} *om.* Av   ἐλάλει E   καὶ *ante* ὢ *add.* A   **125** ὕπαρχεν *post* χήρα *add.* E: ἡ Ἄννα *add.* P   ἀρχιαρεῖς H: ἱερεῖς APv   γραμματεῖς: ἱερεῖς R   τὰ παρ' αὐτῆς λεγόμενα *post* ἐδρίμυττε *add.* P   **126** καὶ δριμύττουσα: δριμύττουσα δὲ τούτους P   πάντα τὸν λαὸν: πάντας S   ἅπαντα V   **127** ἀπολύτρωσιν TU   εἰς HV   **127/128** τῆς ... ἐπιστασίας V: τὴν ..... παρουσίαν TU   **128** λέγουσα *om.* V   **129** τὸν κύριον *ante* ἡ *coll.* EKMOR   καὶ *om.* R   **130** ὑπὲρ: ὑπ' AHV   καὶ μετ' αὐτοῦ *om.* TU   προσφέρουσα AH^{1}VP   **131** ἐπροσέκοψε F   ἐλαχόστητι Ev: εὐχῇ τὸ V   προσέχουσα *post* ἡλικίας *add.* P   ὁμολόγησεν VTUOR   **132** ἡ *om.* O   ἰατρόν *post* ἰσχυρόν *coll.* R   καὶ *post* ἰατρόν *add.* Av   καὶ *ante* ἁμαρτιῶν *add.* Av   τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν A   ἀναιρετήν *ante* ἁμαρτιῶν *coll.* S   ἀναιρετικόν AHV   **133** οὖν *post* μὴ *add.* U   ἀγαπητέ *post* παραδράμῃς *add.* APv   **134** μηνύουσα EHVP: μηνύουσα ἦν Av: μηνυούσασαν T: μηνύσασαν U: μηνύοντα KMRS: μηνύον O   καὶ *post* ἐνέργειαν *add.* ATU   ἔλεγεν E: λέγουσαν TU: λέγουσα *cett.* v   **135** τοῦτο *post* ὁρᾶτε *coll.* ASv   **136** τὸ θηλὴν δανειζόμενον *om.* V   θηλὺν v   ἀναπαυόμενον EK

interim calcare non patitur, qui octavo die circumciditur? Non videtis puerum istum? Iste est qui saecula fundavit, iste caelos extendit ut camaram, iste terram dilatavit, iste mare vallavit arena. Hic puer educit ventos de thesauris eorum, hic puer tempore Noe diluvii cataractas aperuit, hic puer pluvie⟨i⟩ stamina operatur, hic puer sicut lanam nives excutit, hic puer progenitos nostros ex Egypto per Mosaicum baculum liberavit, hic puer mare rubrum divisit et veluti per herbiferum campum sperantes in se dealbato pede salvavit et in heremo ut imbrem manna fundens in terram fluentem mel et lac sorte ditavit, hic puer templum hoc per patres

νον, τὸ ποσὶ τὴν γῆν βηματίσαι τέως μὴ καταδεχόμενον, τὸ ὀκταήμερον περιτεμνόμενον; Οὐχ ὁρᾶτε τὸ παιδίον τοῦτο; Τοῦτο τοὺς αἰῶνας ἐθεμελίωσεν, τοῦτο τοὺς οὐρανοὺς ἐκαμάρωσε, τοῦτο τὴν γῆν ἐπλάτυνε, τοῦτο τὴν θάλασσαν ἐχαράκωσε ψάμμῳ. Τοῦτο τὸ παιδίον ἐκβάλλει ἀνέμους *ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ*, τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ Νῶε τοὺς καταράκτας ἀνέῳξεν τοῦ κατακλυσμοῦ, 53 τοῦτο τὸ παιδίον βροχῆς στήμονας κατεργάζεται, τοῦτο τὸ παιδίον ὡσεὶ ἔριον χιόνα τινάσσει, τοῦτο τὸ παιδίον τοὺς προπάτορας ἡμῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου διὰ τῆς Μωσαϊκῆς βακτηρίας ἠλευθέρωσεν, τοῦτο τὸ παιδίον τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἀνέτεμε καὶ ὡς διὰ χλοηφόρου πεδίου διήγαγεν καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐπομβρίσαν τὸ μάννα γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι ἐκληροδότησεν· τοῦτο τὸ παιδίον τὸν ναὸν τοῦτον διὰ τῶν πατέρων εἰς ὕψος

---

139 Hebr. 1, 2 **140** Is. 40, 22; Ier. 5, 22 **141** Ps. 134, 7 **142** Gen. 7, 12 **143** Iob 38, 28 **144** Ps. 147, 5 **146** Ex. 14, 21 **148** Deut. 6, 3

ω^{1} (EAHVP) ω^{2} (FTUKMORS) v

---

137 πατῆσαι F τέως *ante* βηματίσαι *coll.* AFRv: *om.* KS μὴ *ante* βηματίσαι *coll.* P: *om.* A ἀνεχόμενον P τὸ^{2}: καὶ A **138** οὐχ ὁρᾶτε τὸ π. τοῦτο *om.* A τοῦτο τὸ παιδίον V τοῦτο^{2} *om.* v τὸ παιδίον *post* τοῦτο^{2} *add.* AS **138/139** τοῦτο – ἐθεμελίωσεν *post* ἐκαμάρωσε *coll.* E: *post* ἐχαράκωσε *coll.* A: *om.* T **139** ἐθεμελίωσεν: ἐποίησεν VKM τοῦτο: οὗτος HP **140** τοῦτο^{1}: τοῦτο τὸ παιδίον S: οὗτος H ἐπλάτυνε: ἐθεμελίωσεν V τοῦτο^{2}: οὗτος H: *om.* P ψάμμῳ *om.* A **141** τοῦτο – αὐτοῦ *om.* V τὸ παιδίον *om.* A τοὺς *ante* ἀνέμους *add.* AF αὐτῶν H^{1}P^{2}FUKM **141/142** τὸ παιδίον *om.* A **142** τοῦ *ante* Νῶε *add.* AMORv ἠνέῳξεν H^{2}VPFKMS τοῦ κατακλυσμοῦ: τοῦ οὐρανοῦ EVTUKv: τοῦ οὐρανοῦ *ante* καταράκτας *coll.* A: τοῦ οὐρανοῦ *ante* ἀνέῳξεν *coll.* P **143** τοῦτο – κατεργάζεται *om.* P^{1} τὸ παιδίον *om.* A τῆς *ante* βροχῆς *add.* A βροχῶν P τοὺς *ante* στήμονας *add.* A **144** ὡς AHPTUv τινάσσει χιόνα(ς V) ὡσεὶ ἔριον EV τὴν *ante* χιόνα *add.* A χιόνας VPTM^{1}: χειμῶνας U τὸ παιδίον^{2} *om.* A **145** ἡμῶν *om.* A **145/146** ἐκ – ἠλευθέρωσεν: διὰ τῆς Μωσαϊκῆς βακτηρίας τῆς Αἰγύπτου ἀπελυτρώσατο A **145** γῆς: τῆς FRv βακτηρίας *om.* V **146** ἐλευθέρωσεν P τὸ παιδίον *om.* A καὶ *ante* τὴν *add.* A διέτεμε F^{1}: ἔτεμε AHVTSv **147** καὶ^{1} *om.* F τινος *ante* πεδίου *add.* A διήγαγεν ω^{1} (- A): διήγαγεν τὸν λαὸν A: τὸν λαὸν διήγαγεν v: τοὺς ἐλπίσαντας ἐπ' αὐτὸν (αὐτῷ S) κεκονιαμένῳ (κινουμένῳ T: κεκονιμένῳ U: κεκινημένῳ ORS) ποδὶ διέσωσεν ω^{2} καὶ^{2} *om.* OR ἐν τῇ ἐρήμῳ *om.* TUδ^{2} (*add.* M^{2}) **148** ἐπομβρίσαν EA(*post* μάννα *coll.*)P: ἐπόμβρισεν TU: ἐπομβρίσας *cett.* v τὸ *om.* VTUδ^{2} (*add.* M^{2}) εἰς *ante* γῆν *add.* ω^{2} (-U): καὶ εἰς *add.* U γῆν: τὴν *et* γῆν *post* ἐκληροδότησεν *add.* E μέλι καὶ γάλα EKORS τε *ante* καὶ *add.* A **149** διὰ τῶν πατέρων FH^{1}: *post* ἐπαρθῆναι *coll.* EVPv: διὰ Σολομῶντος δ^{2} (- S): *om.* AH^{2}TUS

in excellum attolli constituit, hic puer iusiurandum ad Abraham faciens dicebat : *Multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli et sicut harenam quae est in litore maris.* De hoc puero propheticus chorus preces offerens perhibebat : *Excita* inquiens *potentiam tuam et veni ut salvos facias nos.* Ne quia puer puer est, offendamini. Et idem ipse et puer est et cum patre simul initium nullum habens, idem ipse est qui et annis connumeratur, idem ipse est qui et sine genealogia predicatur, idem ipse est et puer balbutiens, idem ipse est | et qui os et sapientiam tribuit; et unum quidem propter 15v
generationem ex virgine factam, alterum vero propter incompre-

---

144/145 Gen. 22, 17 **146/147** Ps. 79, 3

ἐπαρθῆναι παρεσκεύασεν, τοῦτο τὸ παιδίον ὅρκους πρὸς Ἀβραὰμ τιθέμενον ἔλεγε· *Πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης*. Περὶ τούτου τοῦ παιδίου ὁ προφητικὸς χορὸς παράκλησιν προσφέρων ἔλεγεν· *Ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου καὶ ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς*. Μή, ὅτι παιδίον, τῷ παιδίῳ προσκόψητε. Τὸ αὐτὸ καὶ παιδίον καὶ τῷ πατρὶ συνάναρχον, τὸ αὐτὸ καὶ χρόνοις συναριθμούμενον, τὸ αὐτὸ καὶ ἀγενεαλόγητον, τὸ αὐτὸ καὶ παιδίον ψελλίζον, τὸ αὐτὸ καὶ στόμα καὶ σοφίαν χαριζόμενον· τὸ μὲν γὰρ διὰ τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν, τὸ δὲ διὰ τὸ ἀκατάληπτον τῆς ὑπάρξεως. Ἐπειδὴ καὶ τοῦτο Ἡσαΐας παρέστη-

---

151/153 Gen. 22, 17 **154/155** Ps. 79, 3 **157** Is. 53, 8 **158** Luc. 21, 15

ω^{1} (EAHVP) ω^{2} (FTUKMORS) v

---

150 κατεσκεύασεν KM^{1}OR : πεποίηκεν A τὸ παιδίον *om.* A ὅρκους *post* Ἀβραὰμ *coll.* A καὶ *ante* πρὸς *coll.* A **150/151** τιθέμενον *post* ὅρκους *coll.* δ^{2} (- S) **151** προστιθέμενον H^{1} : προτιθέμενος V : προτιθέμενον v : ποιούμενον F **153** ἀλλ' ἰδοὺ λύτρωσις ἐπέφανεν τῷ κόσμῳ λυτρούμενος ἐκ τῆς φθορᾶς τὸν κόσμον τοῦτο τὸ βρέφος θεός ἐστιν ἄναρχος τοῦτο τὸ βρέφος τῶν πάντων κυριεύει τοῦτο τὸ βρέφος οὐρανὸν ἐξέτεινεν ἥλιον ἐφαίδρυνεν σελήνην ἀπειργάσατο ἄστρα κατεκόσμησεν ἀέρα ἐξέχεεν τοῦτο τὸ βρέφος ὑπ' ἀγγέλων ὑμνεῖται τοῦτο τὸ βρέφος τὸν Ἀδὰμ ἐπλαστούργησεν Εὔαν ἐπανήγαγεν τὸν Νῶε διέσωσεν τὸν Ἀβραὰμ ἡγίασεν τὸν Ἰσαὰκ ἐδικαίωσεν τὸν Ἰακὼβ Ἰσραὴλ ὀνόμασεν τὸν Ἰωσὴφ ἐκ κινδύνων ἔσωσεν τὸν αὐτὸν καὶ εἰς βασιλείαν ἄγει τὸν Ἰσραὴλ ηὔξησεν τοῦτο τὸ βρέφος Μωϋσέα ἐν θίβῃ διέσωσεν ἐν βάτῳ φλογὸς ὤφθη Αἴγυπτον ἐπλήρωσεν θάλασσαν ἔσχισεν τὸν λαὸν διήγαγεν τὸν Φαραὼ ἐβύθισεν τὸ ὕδωρ ἐγλύκανεν τὸ μάννα ἐπόμβρισεν ἐν ἐρήμῳ τὸν λαὸν ἔθρεψεν τοῦτο τὸ βρέφος ὀρτυγομήτραν ὄμβρισεν Μωσῇ νόμον ἔδωκεν τὸν Ἀμαλὴκ κατέβαλεν τὸν Ἰορδάνην ἔστησεν τοῦτο τὸ βρέφος τοῦ Ναυὴ Ἰησοῦν ἐνίσχυσεν τοῦτο τὸ βρέφος θεός ἐστιν ἰσχυρὸς καὶ ἄναρχος *post* θαλάσσης *add.* V καὶ *ante* περὶ *add.* H πρὸς τοῦτο τὸ παιδίον A **154** κλῆσιν U : *om.* T φέρων AF : προσ *inter lineas add.* F : προφέρων v **155** ὅτι : δὴ γοῦν P τὸ *ante* παιδίον *add.* F παιδίον *om.* P τοῦτο *post* παιδίον *add.* V τῷ παιδίῳ EP : τὸ παιδίον HVFKMRS : τὸ παιδίον τοῦτο AO : ὡς παιδίῳ TU προσκόψει V : προσκρούσητε TU **156** τὸ αὐτὸ καί : τοῦτο αὐτὸ V καὶ^{1} *om.* HT **156/157** τὸ αὐτὸ καὶ χρόνοις – ἀγενεαλόγητον *om.* E **156** τὸ αὐτὸ^{2} : τοῦτο AHV : τοῦτο τὸ παιδίον P **157** ἀριθμούμενον AVv : ἀριθμεῖται P τὸ αὐτὸ^{1} : τοῦτο AV : *om.* Mv τοῦτο *ante* τὸ αὐτὸ^{2} *add.* V **158** παιδίον *om.* ATU ψελλίζοντα OR καὶ^{2} *om.* H σοφίαν καὶ στόμα AFv στόμα καὶ *om.* R σοφία M^{1} καὶ^{3} *om.* O **159** γὰρ *om.* AFM^{2}v διὰ^{1} *om.* R **160** τοῦ πατρός *post* ὑπάρξεως *add.* K καὶ τοῦτο *post* Ἡσαΐας *coll.* P ὁ *ante* Ἡσαΐας *add.* A Ἡσαΐας *post* παρέστησεν *coll.* KMORv

hensibilem substantiam. Enim et hoc Esaias exhibet dicens: *Puer natus est nobis, filius et datus est nobis.* Unum quidem quia natus est, alterum vero quia datus est; illud quidem propter visibile, hoc autem propter intelligibile.

7. Hae sunt Annae prophetationes, hi mulieris optimi sermones, haec viduae directiones, et viduae quae bene vitam commutavit virum praemittens et dominum admittens. Septennio cum viro vixit a virginitate sua ebdomadem annorum consumans et in septimo anno a virili confabulatione quiescens. Bene sabbatizavit, bene ad dominicam gratiam pertingere meruit. Turturis ordinem arripuit Anna: non fecit oblivionem coniugis, non fecit irritam primam fidem, non duxit conviciatorem ad stratum, non imposuit aliud monogamiae lignum. Habebat in lecto memoriam acsi viventis defuncti; non sordidavit sponsi sindonem, non tetigit eam redargutio Pauli qui dicit: *Cum luxuriatae fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem quia primam fidem irritam fecerunt.*

153/154 Is. 9 5 **167/168** I Tim. 5, 11-12

σεν φάσκων· *Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν*. Τὸ μὲν ἐγεννήθη, τὸ δὲ ἐδόθη· τὸ μὲν διὰ τὸ ὁρώμενον, τὸ δὲ διὰ τὸ νοούμενον.

7. Ταῦτα τῆς Ἄννης τὰ προφητεύματα, ταῦτα τῆς γυναικὸς τὰ ἀριστολογήματα, ταῦτα τῆς χήρας τὰ κατορθώματα, τῆς ὄντως χήρας, τῆς καλῶς τὸν βίον ἀνταλλαξάσης, τῆς τὸν ἄνδρα προπεμψάσης καὶ τὸν κύριον ὑποδεξαμένης. *Ἑπτὰ ἔτη* τῷ ἀνδρὶ *συνέζησε ἀπὸ τῆς παρθενίας* ἐτῶν ἑβδομάδα πληρώσασα καὶ ἐν τῷ ἑβδόμῳ ἔτει τὴν ἀνδρικὴν ὁμιλίαν καταπαύσασα. Καλῶς ἐσαββάτισε, καλῶς τὴν κυριακὴν τῆς χάριτος κατέλαβε. Τρυγόνος τάξιν ἡ Ἄννα μετῆλθεν· οὐκ ἐποιήσατο λήθην τοῦ συζύγου, οὐκ ἠθέτησε τὴν πρώτην πίστιν, οὐκ ἀνήγαγεν ὑβριστὴν τῇ κλίνῃ, οὐκ ἐπέθηκεν ἄλλῳ τὸ τῆς μονογαμίας ξύλον. Εἶχεν ἐν τῇ κλίνῃ τὴν μνήμην, ὡς ζῶντα τὸν τεθνεῶτα· οὐκ ἐρύπωσε τὴν νυμφικὴν σινδόνα, οὐχ ἥψατο αὐτῆς ὁ ἔλεγχος Παύλου λέγοντος· *Ὅταν δὲ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα ὅτι τὴν*

---

161 Is. 9, 5 **167/168** Luc. 2, 36 **175/177** I Tim. 5, 11-12

ω¹ (EAHVP) ω² (FTUKMORS) v

---

161 λέγων FS ἡμῖν¹ *om.* M¹ **161/162** τὸ μὲν ἐγεννήθη – ἐδόθη *om.* M **162** ὅτι *ante* ἐγεννήθη *et* ἐδόθη *add.* F ἐθεώθη S ὁρώμενον: νοούμενον T **163** νοούμενον: ὁρώμενον T **165** στρατολογήματα δ² (*corr.* M²) ταῦτα – κατορθώματα *om.* UK **166** καλῶς *om.* A **167** γὰρ *post* ἑπτὰ *add.* AS: νῦν *add.* V **167/168** συζήσασα A: συνέζησε *post* ἔτη *coll.* MR **168** αὐτῆς *post* παρθενίας *add.* HPFTUM²v καὶ *ante* ἐτῶν *coll.* AS **169** τὴν *om.* V κατέπαυσεν S καλῶς ἑβδοματίσθη *post* καταπαύσασα *add.* Av ἐσαββάτισε: ἑβδομάτισε A **170** καὶ *ante* καλῶς *add.* A ἡμέραν *post* χάριτος *add.* A ἐκατέλαβε F **171** οὐκ – λήθην *om.* P λήθην *post* συζύγου *coll.* A **172** ὕβριν M τῇ κλίνῃ: εἰς τὴν κλίνην A **173** οὐκ – ξύλον *om.* A ὑπέθηκεν EHF: ἔθηκεν R ἄλλῳ – ξύλον: δ᾽ ἄλλον τῷ τῆς μ. ξύλῳ P τὸ ... ξύλον: τὸν ... ζύγον HTU (ζύγον *ante* τῆς *coll.* U) ξύλῳ KS ἀλλ᾽ *ante* εἶχεν *add.* A γὰρ *post* εἶχεν *add.* U κλίνῃ: διανοίᾳ E **174** τὴν μνήμην ω¹: τῇ μνήμῃ Fv: τῇ μνήμῃ *post* τεθνεῶτα *coll.* TUMORS: ἐν μνήμῃ *post* ζῶντα *coll.* K ὡς *om.* M¹ORS καὶ *ante* ὡς *add.* V ὡς ζῶντα τὸν τεθνεῶτα: καὶ τὸν τεθνεῶτα ὡς ζῶντα ἐνενόει P: ὡς ζῶντος τοῦ τεθνεῶτος A **175** ὅλως *ante* σινδόνα *add.* A αὐτὴν T: αὐτῇ Uv ὁ τοῦ Παύλου ἔλεγχος A τοῦ ἀποστόλου *post* Παύλου *add.* H τοῦ *ante* λέγοντος *add.* FTUS δὲ: γὰρ HP: *om.* U **176** φησι *ante* καταστρηνιάσωσι *add.* P καταστρινιάσουσι V: στρηνιάσωσι M τοῦ – θέλουσιν *om.* V τῷ Χριστῷ F πάντως *ante* κρίμα *add.* A

Vere damnatione digna quae memoriam consepelivit deoconiuncto coniugi, et maxime filium aut filios habens propter quos ipsa lex nuptiarum propagata est. Quod si non fuerit iuvenculae viduae filius, apte poterit ad secundas transire | nuptias desiderio 16r liberos procreandi pulsata. Quia et hoc admonens beatus Paulus dicebat: *Volo iuvenculas mulieres nubere*; deinde ostendens se hoc iuxta consilium secundarum nuptiarum profectus dixisse, addidit: *Volo*, inquiens, *iuvenculas viduas nubere, filios procreare, matres familias esse.* Unde datur intelligi pro filiorum procreatione additamentum secundarum nuptiarum effectum. Cum autem adest iuvenculae viduae ad nuptias idoneus filius, superfluum iam erit huius modi semen requirere rationalibus spicis contra se decertantibus.

---

8. Itaque ad sermonem denuo redeuntes quid de cetero Lucas

174/177 I Tim. 5, 14

πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. Ὄντως κρίματος ἀξία ἡ τὴν μνήμην συνθάψασα τῷ θεοζεύκτῳ συζύγῳ, καὶ μάλιστα τέκνου ἢ τέκνων παρόντων· διὸ καὶ ὁ νόμος τοῦ γάμου πεφυτούργηται· εἰ δὲ μὴ 56
πρόσεστι τῇ νέᾳ χήρᾳ τέκνον, εἰκὸς αὐτὴν ἐπὶ δεύτερον γάμον ὁρμᾶν τῷ ἔρωτι τῆς φιλοτεκνίας νυττομένην. Ἐπειδὴ καὶ τοῦτο παραινῶν ὁ μακάριος Παῦλος κέκραγεν· *Βούλομαι νεωτέρας χήρας γαμεῖν·* εἶτα δεικνὺς τί τὸ σύμβολον τῆς προκοπῆς τοῦ δευτέρου γάμου προσέθηκε λέγων· *Βούλομαι νεωτέρας χήρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν.* Ὥστε περὶ τῆς παιδοποιΐας ἡ προσθήκη τοῦ δευτέρου γάμου· ὅταν δὲ πρόσεστι τῇ ὁρμησάσῃ νέᾳ χήρᾳ πρὸς γάμον τέκνα, περιττὸς λοιπὸν ὁ τοιοῦτος σπόρος τῶν λογικῶν σταχύων ἀντεριζόντων.

8. Πάλιν οὖν τῷ λόγῳ ἐπανέλθωμεν· τί οὖν ὁ εὐαγγελιστής;

182/185 I Tim. 5, 14

ω¹ (EAHVP) ω² (FTUKMORS) v

---

177 ἠθέτησεν V¹ γὰρ *post* ὄντως *add.* S **178** συνθλίψασα V ζύγῳ P **179** διὸ: δι' ὧν K: δι' ὃν M¹: δι' ἃ P: διὰ τοῦτο A τοῦ γάμου *om.* AH¹VP δὲ: γὰρ ETUδ² (*corr.* M²) **180** εἰκότως FK ἐστι *post* εἰκὸς *add.* A αὐτὴν: καὶ A: *om.* K ἀνεγκλήτως λοιπὸν καὶ *ante* ἐπὶ *add.* P **181** ταύτην *ante* ὁρμᾶν *add.* A ἐλθεῖν PKMOR: ἀχθῆναι E: *om.* V ἔρωτι *post* φιλοτεκνίας *coll.* A φιλίας τῶν τέκνων V τῆς φιλοτεκνίας *post* νυττομένην *coll.* P ὑπονυττομένην A: νυττομένη HVFKMR ἐπεὶ P: ἐπειδὰν v τοῦτο H¹: οὕτως H² **182** παραινῶν *post* μακάριος *coll.* A μετὰ τῶν ἄλλων *ante* ὁ *add.* P Παῦλος *post* (ἀνα- A) κέκραγεν *coll.* AP: *om.* O ἔλεγεν PFM²v λέγων *post* κέκραγεν *add.* H²: *post* βούλομαι *add.* A **183** χήρας *om.* EV τεκνογονεῖν *post* γαμεῖν *add.* R **183/185** εἶτα – γαμεῖν *om.* PFTUM¹S **183** εἶτα: διὸ γὰρ καὶ R πρὸς *ante* τί *add.* H τί *om.* KOR τὸ σύμβουλον V: συμβάλλων H: τὸ σύμβαλλον v τῆς προκοπῆς *om.* M² **184** προσέθηκε λέγων: προστίθησι A οὖν *post* βούλομαι *add.* H βούλομαι – γαμεῖν *om.* M² νεωτέρας – γαμεῖν *om.* EV **185** τῆς *om.* AHVPF παιδογονίας OR: τεκνογονίας FKMv ἡμῶν *ante* ἡ *add.* R **186** ὥρισται *ante* γάμου *add.* A ἐγένετο *post* γάμου *add.* K ὁρμησάσῃ *om.* F: ὁρμησαμένῃ K **187** νέᾳ χήρᾳ *post* γάμον *coll.* U τῇ *ante* νέᾳ *add.* M¹ νέᾳ *om.* AHVPv πρὸς γάμον *om.* FT τέκνα *ante* πρόσεστι *coll.* A: τέκνον U: ὄντως τέκνου H: ὄντος τέκνου FKMO: *om.* S ἐστι *post* λοιπὸν *add.* P σπόρος: γάμος A: τοῦ γάμου τρόπος P **187/188** ὁ – ἀντεριζόντων *om.* U **188** τῶν – ἀντεριζόντων *om.* A τὸν λογικὸν στάχυν V ἤδη *ante* σταχύων *add.* P ἀσταχύων FKMv ἑτεριζόντων EH¹VP **189** πάλιν – ἐπανέλθωμεν *om.* TUδ² οὖν¹: δὲ P ἐπὶ τὰ πρότερα *ante* ἐπανέλθωμεν *add.* P πρὸς τὴν προτέραν ὑπόθεσιν *post* ἐπανέλθωμεν *add.* v τί οὖν ὁ εὐαγγελιστής *om.* AU λοιπὸν *post* οὖν *add.* v

evangelista dicat audiamus. Bonum est enim totius facere mentionem negotii. Nam eo narrante audistis qualiter Simeon ad virginem dixerit: *Ecce hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel et in signum cui contradicetur et tuam ipsius animam pertransiet gladius*. Quid est *Et tuam ipsius animam pertransiet gladius*? Audi sapienter, karissime. Simeone dicente de domino in audientiam virginalium aurium *Ecce hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel et in signum cui contradicetur*, indignata est fortasse virgo velut mater domini contra Simeonem dicens ad eum: Nescis quid praedices, homo. Super Christo tristi[ti]a denuntias? Nescis conceptionem pueri et tamquam de communi | partu signum contradictionis insinuas. Nulla ruina in 16v
eo, sed exaltatio multa est et condescensio circa eos qui beneficia eius percepturi sunt. Quid ergo non benedicis, sed asseris *Ecce hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel et in signum cui contradicetur*. At vero Simeon ad virginem: Sufficit tibi, virgo,

---

185/187 Luc. 2, 34-35

Καλὸν γὰρ τῆς πάσης πραγματείας ἐπιλαβέσθαι. Ἤκουες ἀρτίως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ λέγοντος πῶς ὁ Συμεὼν πρὸς τὴν παρθένον ἔφη· *Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον, καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία.* Τί ἐστι *Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία;* Ἄκουε συνετῶς. Τοῦ Συμεῶνος εἰρηκότος περὶ τοῦ κυρίου εἰς ἐξάκουστον τῶν παρθενικῶν ἀκοῶν τό· *Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον,* ἠγανάκτησεν εἰκὸς ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου κατὰ τοῦ Συμεῶνος λέγουσα πρὸς αὐτόν· Οὐκ οἶδας τί διαγορεύεις, ἄνθρωπε. Ἐπὶ τὸν Χριστὸν σκυθρωπὰ καταγγέλλεις; Οὐκ οἶδας τὴν σύλληψιν τοῦ παιδίου καὶ ὡς περὶ κοινοῦ τόκου σημεῖον ἀντιλογίας μηνύεις. Οὐδεμία πτῶσις ἐν αὐτῷ, ὕψωσις δὲ πολλὴ καὶ συγκατάβασις τοῖς εὐεργετουμένοις. Τί οὖν οὐκ εὐλογεῖς φάσκων· Ἰδοὺ οὗτος κεῖται οὐκ εἰς πτῶσιν, ἀλλ' εἰς ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραήλ· διὰ τί δὲ *Καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον*; Ὁ

192/194 Luc. 2, 34-35

ω^1 (EAHVP) ω^2 (FTUKMORS) v

---

190 καὶ *ante* τῆς *add.* TUKM^1OR πάσης: παρούσης Av: ὅλης P: *om.* S αὖθις *ante* ἐπιλαβέσθαι *add.* A **190/192** ἤκουες – ἔφη: καὶ τί πρὸς τὴν παρθένον Μαριὰμ ὁ Συμεὼν ἔφησε κατιδεῖν A **190** ἤκουσας S **191** βοῶντος KMO **192** ἔφησε H περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων *post* ἔφη *add.* P: καθὼς ἤκουες (ἤκουσας S) *add.* FS **192/193** ἐν τῷ Ἰσραὴλ *om.* A **194/195** τί – ῥομφαία *om.* EVTURS **194** δὲ τοῦτο *post* τί *add.* A: δὲ *add.* v **194/195** καὶ – ῥομφαία *om.* A **195** ἀγαπητέ *post* συνετῶς *add.* F τοῦ[1] *om.* S Συμεὼν AHTUKM^1S πρὸς τὴν παρθένον *ante* περὶ *add.* TU **196** ἐξάκουστος V τό *om.* TR **198** καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία *post* ἀντιλεγόμενον *add.* T ὡς *ante* εἰκὸς *add.* AH εἰκὸς *om.* TUKORS παρθένος ὡς *ante* μήτηρ *add.* ω^2v: ἁγία π. ὡς *add.* H μήτηρ τοῦ κυρίου *om.* U **198/199** κατὰ τοῦ Σ. *om.* H^1 **199** Συμεὼν AVTUKM^1 πρὸς αὐτόν *om.* H^1 **199/202** οὐκ οἶδας – καταγγέλλεις *post* μηνύεις *coll.* R **200** ὦ *ante* ἄνθρωπε *add.* A τῷ Χριστῷ A: τῶν χρηστῶν HF σκυθρωπᾶν VS καταγγελεῖς T **201** παιδὸς R διὰ τοῦτο *post* καὶ *add.* A ὡς περὶ: ὥσπερ FS: ὡς ἐπὶ A: ὥσπερ ἐπὶ V: ὡς v **202** ἀντιλεγόμενον EP δεικνύεις TU ἐστι *post* πτῶσις *add.* A δέ: τε K **203** οὐ *post* καὶ *add.* S συγκατάθεσις τῶν εὑρισκομένων TUδ^2 (*corr.* M^2; μὴ *post* τῶν *add.* O) εὐεργετημένοις V οὐκ *om.* TUS **204** φάσκων: ἀλλὰ φάσκεις APFKMv οὐκ EV: *om. cett.* ἀλλ' εἰς EV: καὶ *cett.* **205** πολλῶν *post* πτῶσιν *coll.* A διὰ τί δὲ EV: *om. cett.* ὁ δέ: καὶ ὁ A

inquit, quia mater vocaris factoris universorum; sufficit tibi quia nutrix inveniris mundum nutrientis; magnum tibi est carne portare eum qui omnia portat. Christus qui in te nunc habitat et in me nunc, ipse quae sua sunt dicere fecit quia *Hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel.* In ruinam quidem diffidentium Iudeorum, in resurrectionem vero credentium nationum. *Ecce positus est hic in ruinam et resurrectionem multorum in Israel et in signum cui contradicetur. Signum cui contradicetur* crucem appellavit, quia in ipsa cruce multi infidelium verba contradictionis intulerunt domino, verbis scilicet eius ac operibus illudentes, arundine percutientes, aceto potantes, fel afferentes, spineam coronam inponentes, lancea latus tundentes, manibus alapam

δὲ Συμεὼν πρὸς τὴν παρθένον· Ἀρκεῖ σοι, παρθένε, τὸ μητέρα σε κληθῆναι· ἱκανόν σοι τὸ τροφὸν εὑρεθῆναι τοῦ τρέφοντος τὸν κόσμον· μέγα σοι τὸ σαρκὶ βαστάσαι τὸν τὰ πάντα βαστάζοντα. Ὁ ἐν σοὶ νῦν Χριστὸς κατοικήσας καὶ ἐν ἐμοὶ νῦν ὁ αὐτὸς τὰ περὶ αὐτοῦ λαληθῆναι παρεσκεύασεν ὅτι *Οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραήλ*· εἰς πτῶσιν τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων, εἰς ἀνάστασιν δὲ τῶν πιστευόντων ἐθνῶν. *Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ εἰς ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ εἰς* 57
σημεῖον ἀντιλεγόμενον· σημεῖον ἀντιλογίας τὸν σταυρὸν προσαγορεύσας. Ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ πολλοὶ τῶν ἀπίστων ἀντιλογίας ῥήματα προσήνεγκαν τῷ κυρίῳ λόγοις καὶ ἔργοις κωμῳδοῦντες, καλάμῳ τύπτοντες, ὄξος ποτίζοντες, χολὴν προσάγοντες, ἀκάνθινον στέφανον περιτιθέντες, λόγχῃ τὴν πλευρὰν νύττοντες, χερσὶ ῥαπίζοντες, ὀνειδιστικοῖς λόγοις

ω^1 (EAHVP) ω^2 (FTUKMORS) v

---

206 αὖθις *ante* πρὸς *add.* A ἁγίαν *ante* παρθένον *add.* H ὦ *ante* παρθένε *add.* A καὶ μήτερ *post* παρθένε *add.* A: ἀρκεῖ σοι *add.* TU **206/207** κληθῆναι σε A **207** θεοῦ *post* κληθῆναι *add.* AP: τοῦ ποιητοῦ τῶν ἁπάντων *add.* ω^2 σοι *om.* H **207/208** τοῦ – κόσμον: τοῦ τὸν κόσμον ὅλον ἐκτρέφοντος A: *om.* TU **208** μόνην *post* σαρκὶ *add.* A τὰ πάντα *post* βαστάζοντα *coll.* EV τὰ *om.* K σύμπαντα A βαστάσαντα A: φέροντα H^1 **209** νῦν *post* Χριστὸς *coll.* EKMv: *om.* UR Χριστὸς *post* κατοικήσας *coll.* AP **209/210** καὶ – παρεσκεύασεν: ὁ αὐτὸς κἀμὲ περὶ αὐτοῦ λαλεῖν παρεσκεύασεν A **209** ἐν² *om.* P νῦν² *om.* TU αὐτὸς: ἀσώματος M^1 τὰ *om.* v **209/210** περὶ αὐτοῦ *post* λαληθῆναι *coll.* M **210** ἑαυτοῦ ERS καὶ εἰπεῖν με πεποίηκεν *post* παρεσκεύασεν *add.* S οὗτος: αὐτὸς H **211** μὲν *ante* τῶν *add.* EAFKM^2v ἀπιστούντων HKM^1OS: ἀπειθούντων FM^2 **212** καὶ *ante* εἰς *add.* TU εἰς *om.* v δὲ *om.* EVTUOR **212/213** ἰδοὺ – Ἰσραὴλ *om.* A οὗτος *post* κεῖται *coll.* F **213** εἰς² *om.* FKv **214** σημεῖον ἀντιλογίας *om.* FM^1OR ἀντιλογίας: ἀντιλεγόμενον H^2PTUKM^2Sv προσηγόρευσεν FM^2S: προηγόρευσε A **215** διὰ τί *ante* ἐπειδὴ *add.* Pv γὰρ *post* ἐπειδὴ *add.* A τῷ σταυρῷ *om.* E ἀπιστούντων EV **216** τότε μάλιστα *ante* ἀντιλογίας *add.* P ἀντιλογίας ῥήματα: ῥήματα ἀντιλογίας FS: ἀντιλογίας H^1Pv: ἀντιλογίαν A πλείστας *post* ἀντιλογίας *add.* P καὶ *post* κυρίῳ *add.* v καὶ *om.* P λόγοις καὶ ἔργοις: ἔργοις καὶ λόγοις E: λόγοις τε καὶ ἔργοις P: λόγοις ὅμου καὶ ἔργοις A: λόγοις KS: *om.* TU **217** κωμῳδοῦντες *om.* UM^1ORS αὐτὸν *post* κωμῳδοῦντες *add.* H καλάμῳ τύπτοντες *om.* ω^1 (*add.* H^2) τε *post* ὄξος *add.* P καὶ *ante* χολὴν *add.* AP **218** περιτεθέντες HU: περιθέντες v λόγχῃ – νύττοντες *om.* S: *post* ῥαπίζοντες *coll.* T **219** ἁρπάζοντες καὶ *ante* ῥαπίζοντες *add.* V βοῶντες λόγοις Av

dantes et exprobratoriis verbis clamantes: *Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere*. Hoc ergo interpretans dicebat *Et in signum cui contradicetur*. Multi contradixerunt, quando Petrus negavit et omnes apostoli | ut oves sine pastore dispergebantur. 17r
In cru⟨ci⟩ali ergo signo etiam ipsius virginis cor merore repletum est, propter quod dicebat: Quare non antea mortua sum? Quare ad hunc diem perveni? Virgo permansi et magis quam matres visceribus meis remordeor. Has insinuans virginis cogitationes Simeon gladium nuncupavit tamquam intima stimulantes, tamquam renes et medullas tangentes, tamquam scandala afferentes, quemadmodum et dominus dixit: *Quia omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte*. Unde et intulit Simeon asseverans: *Et tuam ipsius animam pertransiet gladius, ut revelentur ex*

211/212 Mt. 27, 42 **221/222** Mt. 26, 31 **223/224** Luc. 2, 35

βοῶντες· *Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι*. Τοῦτο οὖν ἑρμηνεύων ἔλεγε· *Καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον*. Πολλοὶ ἀντεῖπον ὅτε Πέτρος ἠρνεῖτο καὶ πάντες οἱ ἀπόστολοι ὡς ἀποίμαντα πρόβατα διεσκορπίζοντο. Ἐν τῷ οὖν σταυρικῷ σημείῳ καὶ αὐτῆς τῆς παρθένου ἐπεπλήρωτο ἡ καρδία λύπης· διὸ καὶ ἔλεγε· Διὰ τί μὴ προετελεύτησα; Διὰ τί δὲ τὴν ἡμέραν ταύτην κατέλαβον; Παρθένος μεμένηκα καὶ μείζονα μητέρων τοῖς σπλάγχνοις δάκνομαι. Τούτους τοὺς ἀπείρους διαλογισμοὺς τῆς παρθένου ῥομφαίαν ὁ Συμεὼν προσηγόρευσεν ὡς νύττοντας τὰ ἐνδόσθια, ὡς σκάνδαλα προσοίσοντας, καθὼς ὁ κύριος προεῖπε· *Πάντες ἐν ἐμοὶ σκανδαλισθήσεσθε ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ*. Ὅθεν καὶ ἐπήγαγεν ὁ Συμεὼν φάσκων· *Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν*

---

220 Mt. 27, 42 **230** Mt. 26, 31 **231/233** Luc. 2, 35

ω^1 (EAHVP) ω^2 (FTUKMORS) v

---

220 ἐβόων P καὶ λέγοντες *post* βοῶντες *add.* A ταῦτα O ὁ Συμεὼν *post* οὖν *add.* P: *post* ἑρμηνεύων *add.* Ev **221** ἄνωθεν προορῶν *ante* ἑρμηνεύων *add.* P ἔλεγε: εἶπεν *ante* ἑρμηνεύων TU: σημεῖον ἔλεγεν εἶναι ἀντιλογίας A καὶ *om.* T καὶ – ἀντιλεγόμενον *om.* A ἀντιλογίας EV γὰρ *post* πολλοὶ *add.* Av σταυρουμένῳ Χριστῷ *post* ἀντεῖπον *add.* A **222** τότε *ante* ὅτε *add.* KM^{1}OR ὅ τε v ἠρνήσατο AH^{2}VFUv: ἀντεῖπον E πάντες *post* ἀπόστολοι *coll.* A δὲ *post* πάντες *add.* P ὡς – πρόβατα *om.* R καθάπερ A **223** διεσκορπίζοντο πρόβατα A οὖν *post* σταυρικῷ *coll.* FM^2: *om.* δ^2 **224** πεπλήρωτο EAFTKMOR: ἐπληροῦτο V ἐπεπλήρωτο – λύπης: τῆς λ. ἡ καρδία πεπλήρωτο A: ἡ καρδία ἐπεπλήρωτο λύπης P **225** υἱέ μου καὶ θεέ *ante* μὴ *add.* A πρὸ καιροῦ ἐτελεύτησα OR τέκνον *post* προετελεύτησα *add.* V διὰ τί^2 – κατέλαβον *post* δάκνομαι (**227**) *coll.* TU δὲ *om.* AVTUK ταύτην τὴν ἡμέραν A **226** μετὰ τὸν τόκον *ante* μεμένηκα *add.* A μεῖζον A: μείζω P τῶν *ante* μητέρων *add.* A μητέρων: μητρῴοις v τὰ σπλάγχνα AS **227** σπάγχνοις E τιτρώσκομαι A οὖν *post* τούτους *add.* TU ὡς εἰκὸς *ante* διαλογισμοὺς *add.* P λογισμοὺς PUM^{1}v **228** παναγίας *ante* παρθένου *add.* H προηγόρευσεν EVTUM **229** ὡς ἁπτομένους νεφρῶν καὶ μυελῶν *post* ἐνδόσθια *add.* FM^2 ὡς – προσοίσοντας *om.* KS ὡς: καὶ A προσοίσαντας H^{2}VPFUMOR: προσιόντα H^1 πολλοῖς *post* προσοίσοντας *add.* P καθὰ P: ὡς S οὖν *post* καθὼς *add.* A καὶ *ante* ὁ *add.* APUKM^{2}RSv αὐτὸς *ante* ὁ *add.* A ἡμῶν *post* κύριος *add.* PKOR εἶπε ATU: κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους ἑαυτοῦ ἔφασκε πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς λέγων P τοῖς μαθηταῖς *post* προεῖπε *add.* S **230** ὅτι *ante* πάντες *add.* PFTUKMS ὑμεῖς *post* πάντες *add.* APTUMSv σκανδαλισθήσεσθε *ante* ἐν ἐμοὶ *coll.* PFTUMS: *post* ταύτῃ *coll.* A **230/231** ὅθεν – φάσκων: ὅθεν ὁ Συμεὼν ἐπήγαγεν οὕτω λέγων A: οὕτω γοῦν καὶ ὁ Συμεὼν ἔφασκε πρὸς τὴν παρθένον τό P **230** καὶ *om.* T **231** λέγων M καὶ *om.* K καρδίαν TU

multis cordibus cogitationes. Videsne quomodo infinitas cogitationes gladium appellavit ut pulsantes praecordia, ut tangentes medullas et renes. Has autem incurrit Maria nondum virtutem resurrectionis et quod e vicino esset futura resurrectio sciens, nondum sciebat virtutem quia Christus non gustaverat mortem neque absor⟨p⟩tus erat ab illa. Unde post resurrectionem non iam bisacutus gladius extitit, sed laetitia et exultatio. Signum igitur cui contradictum est, crucis signum Simeon nuncupavit, in quo et gladius cogitationum animam virginis pertransiit. Est praeterea forte qui dicat: Et unde nobis hoc ostendatur? Unde? | Ex ipsis 17v
domini doctrinis. Audi eum dicentem: *Generatio haec generatio mala; signum quaerit et signum non dabitur ei nisi signum Ionae prophetae. Sicut fuit Ionas in ventre coeti tribus diebus et tribus noctibus,*

234/237 Luc. 11, 29-30

διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί. Ὁρᾷς πῶς τοὺς ἀπείρους διαλογισμοὺς ῥομφαίαν προσηγόρευσεν ὡς νύττοντας τὰ ἐνδόσθια, ὡς ἁπτομένους νεφρῶν καὶ μυελῶν; Τούτοις δὲ περιέπεσεν ἡ παρθένος μηδέπω τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως εἰδυῖα καὶ ὅτι ἐκ γειτόνων ἡ ἀνάστασις οὐδέπω ἐγίνωσκεν. Ὅθεν μετὰ τὴν ἀνάστασιν οὐκέτι ῥομφαία δίστομος, ἀλλ' εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις. Σημεῖον τοίνυν ἀντιλογίας τὸ σταυρικὸν σημεῖον ὁ Συμεὼν προσηγόρευσεν, ἐν ᾧ καιρῷ ῥομφαία λογισμῶν τὴν ψυχὴν τῆς παρθένου διῆλθεν. Ἔστι δὲ πάντως εἰπεῖν τινα· Καὶ πόθεν ἡμῖν ἡ ἀπόδειξις; Ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ κυρίου διδαγμάτων. Ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· *Ἡ γενεὰ αὕτη γενεὰ πονηρά ἐστιν· σημεῖον ἐπιζητεῖ καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Ὥσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως*

243/247 Luc. 11, 29-30

ω¹ (EAHVP) ω² (FTUKMORS) v

---

232 ῥομφαία διελεύσεται A   ὅπως – διαλογισμοί *om.* K   ἂν *om.* VM¹   **233** ὁρᾷς – ἀπείρους *om.* V   ὅρα Av   πονηροὺς M¹ λογισμοὺς HS   **234** ὁ Συμεὼν *post* προσηγόρευσεν *add.* PKv   ὡς νύττοντας τὰ ἐνδόσθια *om.* A   καθὼς προείρηται *post* νύττοντας *add.* S   ἐντόσθια S   ὡς²: καὶ S   ἁπτομένην M¹: ἁπτομένων FM²   **235** δὲ: τοιγαροῦν A   περιπέπτωκεν A   ἁγία *ante* παρθένος *add.* H: μακαρία *add.* P   Μαρία *post* παρθένος *add.* Pv   διὰ τὸ *ante* μηδέπω *add.* P   μηδέ πως S   **236** εἰδυῖα: *post* δύναμιν *coll.* A: τέως εἰδυῖα *post* μηδέπω P   καὶ ὅτι: ὅτι γὰρ E: καὶ γὰρ ὅτι A   ἐκ γειτόνων: ἐκ γῆς E: ἐν γῇ V   ἦν *post* γειτόνων *add.* M   **237** γίνεται *post* ἀνάστασις *add.* A   καὶ *ante* οὐδέπω *add.* S   τὴν δύναμιν οὐ (οὐκ FMO) ἐγεύσατο (ὁ Χριστὸς *add.* FM²) θανάτου ὅτι οὐ κατεπίνετο ὑπ' αὐτοῦ *post* ἐγίνωσκεν *add.* FKMOR (τὴν ἀνάστασιν οὔτε *ante* δύναμιν *add.* K)   **238** δίστομος *om.* S   καὶ χαρὰ *post* εὐφροσύνη *add.* A   **239** ἀντιλεγόμενον ω² (λεγόμενον S)   ὡς εἴρηται *ante* τὸ *add.* A   τὸ: τὸν S   ὁ Συμεὼν *ante* τὸ *coll.* P: *om.* H   προηγόρευσεν EV   **240/241** ἐν ᾧ – καὶ *om.* A   **240** καιρῷ HFM²: καὶ *cett.*   διαλογισμῶν KOR   ψυχὴν τῆς παρθένου: παρθένον EVPv   ἁγίας *ante* παρθένου *add.* H   **241** τῶν ἀντιλόγων *post* τινα *add.* P   καὶ *om.* TU   πόθεν *om.* H   ἡμῖν *om.* ETU   φησιν *post* ἡμῖν *add.* P   τούτων *ante* ἀπόδειξις *add.* P   ἡμῖν αὐτή *post* ἀπόδειξις *add.* T: αὐτή *add.* U   **242** πόθεν *ante* ἐξ *add.* ω²: τῶν ἀντιλεγόντων τάχα ἂν εἴποι τις *add.* A: πρὸς ὃν ἡμεῖς εὐθυβόλως ἐροῦμεν ὅτι *add.* P   τῶν *om.* A   κυρίου: σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ P   καὶ *ante* ἄκουε *add.* A   γὰρ *post* ἄκουε *add.* ETU: παρ' *add.* P   **243** γενεὰ² *om.* HPTKMOR   **244** σημεῖον *om.* U   γὰρ *om.* F   **245** τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας *om.* Av

ita erit et filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus. Vide quomodo crucialis passio signum appellata est non solum in novo, verum etiam in vetere testamento. Vehementer enim vetera novo concordant, quia unus est et idem deus, qui ea in lege dedit et hic illa distribuit. Et quis horum testis est ? Ipse dominus. Audi eum loquentem in propheta Hiezechiel ad messores angelos, cum universalem consummationem praenuntiat, ita dicens : *Ne parcatis oculis vestris et ne misereamini seniorem et adolescentem et virginem et puerum et mulieres mortificate in deletionem. Eos vero qui ferunt super frontes signum, nolite tangere.* Vide quod signum veteris et novi testamenti ipsa sit crux, quae et tunc et nunc mundum sanctificat

---

243/246 Ez. 9, 5-6

ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Ὁρᾷς πῶς τὸ σταυρικὸν πάθος σημεῖον προσηγορεύθη, οὐ μόνον ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ; Σφόδρα γὰρ τὰ παλαιὰ συμφωνεῖ τῇ νέᾳ. Ἐπειδὴ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς θεὸς ὁ κἀκεῖ νομοθετήσας καὶ ὧδε βραβεύσας. Καὶ τίς τούτου μάρτυς; Αὐτὸς ὁ κύριος. Ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος ἐν τῷ προφήτῃ Ἰεζεκιὴλ πρὸς τοὺς θεριστὰς ἀγγέλους, τὴν καθολικὴν συντέλειαν μηνύοντος· *Μὴ φείσησθε τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν καὶ μὴ ἐλεήσητε* 60
πρεσβύτην μηδὲ νεανίσκον καὶ παρθένον καὶ παιδίον καὶ γυναῖκας θανατώσατε εἰς ἐξάλειψιν, τοῖς δὲ ἐπιφερομένοις ἐπὶ τῶν μετώπων τὸ σημεῖον μὴ ἄψησθε. Ἴδετε τὸ σημεῖον τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας. Αὐτὸ γάρ ἐστιν ὁ σταυρὸς ὁ τὸν κόσμον σῴζων, διὰ Ἰησοῦ

253/256 Ez. 9, 5-6

ω[1] (EAHVP) ω[2] (FTUKMORS) v

---

246 καὶ[1] *om.* V   τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας *om.* TU   **247** ὅρα A   πάθος *om.* KO   **247/248** προσηγορεύθη – ἀλλὰ *om.* P   προσηγόρευσε S: ἀνηγορεύθη M   **248** διαθήκῃ *post* παλαιᾷ *coll.* TUδ[2]   **249** σφόδρα: ὅρα O   ἡ παλαιὰ PUKOR: ἡ παλαιὰ διαθήκη S: τῇ παλαιᾷ M[1]   συμφωνεῖς *ante* τὰ παλαιὰ *coll.* T   ἡ νέα M[1]: τὰ νέα V: τοῖς νέοις EA   διὰ τί *ante* ἐπειδὴ *add.* v   ἐπεὶ M[1]   καὶ *ante* εἷς *add.* T   καὶ ὁ αὐτὸς θεὸς: αὐτὸς κύριος K   ὁ *om.* V   **250** ἐν ἀμφοτέροις *ante* θεὸς *add.* P: ἐστι *add.* A   κἀκεῖ: κἀκεῖνα AVFTUv: κἀκείνην P   καὶ ὧδε βραβεύσας: προσφόρως τῷ αὐτῇ πρέποντι καταλλήλῳ καιρῷ καὶ ταύτην νῦν βραβεύσας ἡμῖν ὑψηλότερον P   ὧδε: ταῦτα A   τούτων VFTUK: τούτοις Av   **251** αὐτὸς ὁ κύριος: πάλιν ὁ αὐτὸς ἡμῖν κύριος Ἰησοῦς Χριστός P   καὶ *ante* ἄκουε *add.* AT   γὰρ *post* ἄκουε *add.* ERS   αὐτοῦ: αὐτοῦ γὰρ *ante* ἄκουε P   διαρρήδην *ante* λέγοντος *add.* P   ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ τῷ προφήτῃ A: ἐν Ἰεζεκιὴλ τῷ προφήτῃ P   **252** τοὺς ἀγγέλους τοὺς θεριστάς A   καὶ *ante* τὴν *add.* P   συγγένειαν T   **253** προμηνύοντος A: μηνύοντας V: ὑπογράφοντα P   καὶ λέγοντος *post* μηνύοντος *add.* H: οὕτως λέγων *add.* VFMS: οὕτω λέγων *add.* v: ἐν τῷ λέγειν πρὸς αὐτούς *add.* P   φείσασθε U   ὅλως *post* φείσησθε *add.* A   **254** μηδὲ: μήτε M[2] (μὴ M[1])   **254/255** καὶ παρθένον – ἐξάλειψιν *om.* E   **254** καὶ παιδίον *post* γυναῖκας *coll.* P   καὶ γυναῖκας *om.* K   γυναῖκα HPS   **255** θανατώσειται R   τῶν δὲ ἐπιφερομένων AS: τοὺς δὲ ἐπιφερομένους TU   τὸ μέτωπον E: τοῦ μετώπου TU: τῷ μετώπῳ P   **256** αὐτούς *post* ἄψησθε *add.* P   ἴδε PMv: εἴδες K: εἴτε A   τὸ σημεῖον *om.* A   τὸ *om.* U   καὶ: εἶεν εἴτε A   **257** αὐτὸ EA: αὐτὸς *cett.*   γάρ *om.* M[1]   τότε καὶ νῦν *ante* τὸν *add.* FM[2]   ἁγιάζων καὶ *ante* σῴζων *add.* FM[2]

et salvat per dominum nostrum Iesum Christum, cui est gloria cum patre et spiritu sancto in saecula saeculorum. Amen.

Explicit sermo sancti Amphilochii Iconiensis episcopi de virginitate sanctae Mariae seu super Anna et Simeone habitus in die Ypopantis.

Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ω[1] (EAHVP) ω[2] (FTUKMORS) v

---

258 Ἰησοῦ Χριστοῦ *post* ἡμῶν *coll.* VFTUK τοῦ *ante* Χριστοῦ *add.* v Χριστοῦ: Χριστοῦ καὶ θεοῦ *post* ἡμῶν *coll.* O τοῦ *om.* T αὐτῷ EAVFTU: ᾧ *cett.* γὰρ *post* οὕτῷ *add.* TU καὶ τὸ κράτος *om.* AHPF σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι *ante* εἰς *add.* F: σὺν τῷ ἀνάρχῳ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι *add.* S νῦν καὶ ἀεὶ καὶ *add.* VOSv **259** τῶν αἰώνων *om.* T ἀμήν *om.* OS ἐπληρώθη σὺν θεῷ ὁ λόγος Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου εἰς τὴν ἀπαντὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ *add.* H: Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου εἰς τὴν δέσποιναν καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα *add.* R

ORATIO III

IN LAZARVM

PRÉFACE

Des manuscrits contenant l'homélie III nous avons pu collationner les suivants :

1. **D** *Athous Dochiariou* 78 (ff. 371^v-375)
   bomb. a. 1322 ff. 389 4^0 2/28/16
   Métaphraste mêlé, type A
   Ehrhard III, 215

2. **I** *Athous Iviron* 658 (ff. 86-91)
   chart. a. 1445 8^0 1/21/28
   Panégyricon pour l'année entière, type B
   Ehrhard II, 59-60

3. **A** *Athous Vatopedi* 422 (ff. 25^v-28)
   m. s. XIII ff. 156 23 × 17 1/25/42
   Collection non ménologique
   Ehrhard III, 738

4. **F** *Florentinus San Marco* 684 (ff. 93^v-95)
   chart. a. 1385 ff. 241 29 × 22 1/28-32/45
   Varia patristica
   E. Rostagno – N. Festa 188-189

5. **H** *Hierosolymitanus Sab.* 242 (ff. 38^v-44^v)
   m. s. X ff. 398 27,5 × 20 1/22/24
   Collection mêlée
   A. Papadopoulos-Kerameus II, 373-376

6. **P** *Parisinus gr.* 1173 (ff. 159^v-161)
   m. s. XI ff. 300 37 × 28 2/48/28
   Panégyricon italo-grec pour l'année entière, type A
   Ehrhard II, 156-157

7. **Q** *Parisinus gr.* 1173 A (ff. 207-209)
   m. s. XII ff. 263 30 × 20,5 2/33/18
   Métaphraste mêlé, type A
   Ehrhard III, 210

8. **R** *Romanus Angelicus gr.* 108 (ff. 196^v-198^v)
   m. s. XI-XII ff. 288 34,7 × 25 2/35/22

Lectionnaire italo-grec pour l'année entière
Ehrhard I, 298-301

9. **W** *Vaticanus gr.* 2049 (94-95^{v})
m. s. XII 2/29/16
Collection des fragments ; sur les folios 91-94 on trouve trois homélies, dont les deux dernières sur Lazare.
Ehrhard II, 3 n. 9

10. **O** *Vaticanus Ottobonianus gr.* 85 (ff. 151-153)
m. s. IX ff. 234 30,3 × 21,5 2/34/17
Panégyricon pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 13-17

11. *Vaticanus Ottobonianus gr.* 309 (ff. 110-114)
chart. s. XVI ff. 301 19,8 × 14,4 1/22/26
Collection non liturgique
E. Feron – F. Battaglini 164-166

12. **M** *Venetus Marcianus gr.* VII 31 (ff. 253^{v}-256)
chart. s. XIV ff. 305 27 × 21 2/29/21
Panégyricon pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 53-54

Les *codices Atheniensis* τῆς ἱερᾶς συνόδου 108, s. X, *Tirana* 20, s. XV, et *Lesbiensis*, monastère de St. Jean 21, s. XV, étaient inaccessibles.

Les douze manuscrits collationnés représentent deux groupes ω^1 et ω^2 et comprennent respectivement neuf et trois manuscrits. Cette distinction se manifeste clairement dans les passages suivants :

11 ἦν ω^1 : καθὼς ω^2
31 παρεμυθήσαντο *ante* Μάρθαν *add.* ω^1
52 ἀλλὰ *ante* καὶ *add.* ω^2
61 ἐν τῇ ἀναστάσει *post* ἀναστήσεται *add.* ω^2
97 ὑποψίαν ω^1 : ὑπόληψιν ω^2
127 ἔκλαυσεν ω^1 : ἐδάκρυσεν ω^2

ω^1 Nous pouvons reconstruire une première copie de ω^1 en nous basant sur *Vaticanus Ottobonianus gr.* 85 (**O**), panégyricon pour l'année entière, et sur *Romanus Angelicus gr.* 108 (**R**), lectionnaire italo-grec pour l'année entière. Dans la préface de l'homélie II, p. 29, nous avons signalé que ces deux manuscrits appartiennent à une même famille. Cette parenté vaut également pour l'homélie III et se révèle dans les passages suivants :

45 τὰ *om.* OR
50 ἐν *om.* OR
78 ἑαυτὸν: αὐτὸν OR
107 μάθητε: μάθετε OR
109/110 Ἰουδαίοις ἐπέτρεπεν ἀποκυλίσατε τὸν λίθον *om.* OR
129 ὁ *om.* OR
131 ἀντεφοιτοῦντο O: ἀντεφυτοῦντο R

Dans l'homélie II, O paraît comme un témoin intact d'une tradition, tandis qu'ici nous relevons plusieurs variantes propres à O, et attribuables à la distraction du copiste (1). A peine deux variantes de O reflètent un remaniement intentionnel:

14 φίλον: ταφέντα O
64 διαλέγῃ: διαλογίζει O

Une copie fidèle de O nous a été conservée dans *Vatic. Ottob. gr.* 309 du XVIe. La haute qualité de O nous permet d'éliminer ce manuscrit pour l'établissement du texte.

Comme le manuscrit O, le manuscrit R nous livre un texte avec peu de variantes importantes; nous laissons de côté les négligences dues au copiste (2).

93 τὸ μνημεῖον: τὸν τάφον R
129 θαύματα: πράγματα R
131 συνεδεσμοῦντο: ἀντεδεσμοῦντο R

Marcianus gr. VII 31 (**M**), un panégyricon pour l'année entière, se rattache probablement à R. Le fait que cette relation n'est pas évidente trouve sa raison dans le remaniement de M. Il est difficile de distinguer si nous avons à faire à un remaniement indépendant, ou à une contamination. D'une part, M a des variantes communes avec *Paris. gr.* 1173 A (**Q**), mais d'autre part, il est bien possible que M ait modifié le texte sans intervention de Q, car les leçons propres à Q ne sont pas reprises dans M.

Voici les cas de remaniements les plus frappants:

12 εἶδες: διὰ M
50 αἱρετικὴν: πρεσβυτικὴν M
62 βαμβαίνεις: ἀπιστεῖς M
108/109 καὶ εὐθὺς – σαφῶς: καὶ λέγει πρὸς αὐτοὺς M

---

(1) 8 ἐγνώρισαν: ἠγνώησαν O; 26/28 *om.* O; 38 ἐταράχθησαν *om.* O; 50 προσφέρουσα: φέρουσα O; 57/59 συγγινώσκω – σου *om.* O; 97 αὐτοῦ: αὐτοὺς O; 103 ἦν μοι: ἐμοὶ O; 110 βλέπε: βλέπεις O; 120 κύριος: Ἰησοῦς O; 128 καθεύδοντα: καθέζοντα O; 130 καὶ *om.* O

(2) 24 ὡς² *om.* R; 30/31 κατὰ – θανάτου *om.* R; 33 ἔξαθρος R; 38 δεῖν: ἂν R; 42 τί – παρασκευασάσης *om.* R; 64 καὶ ἡ ζωὴ *om.* R; 95 σοφῶς: σαφῶς R (*cf.* 110: 114); 109 σαφῶς *om.* R; 114 προεῖπον: προεῖπεν R; 147 βαστάζοντες: βαστάσαντες R

119/120 εὐθέως – λέγων: ἔκραζεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ καὶ εἶπεν M
125 οἴου: νόμιζε M

Une seconde copie de ω^1, assez fidèle, nous est transmise par *Parisinus gr.* 1173 (**P**), panégyricon italo-grec pour l'année entière. Déjà dans la préface de l'homélie I, nous avons souligné la valeur de ce manuscrit : la collection de base de P date probablement du cinquième siècle. En comparant le texte P avec les autres témoins de ω^1 nous constatons que P n'a qu'une dizaine de variantes ([3]), dont les deux principales sont :

75 δεξάμενοι: θεασάμενοι P
143 ὡς *om.* P

Une troisième copie de ω^1 regroupe les manuscrits *Hierosolymitanus Sabait. gr.* 242 (**H**), *Athous Vatopedi* 422 (**A**) et *Vaticanus gr.* 2049 (**W**). À première vue il est difficile de découvrir leur rapprochement, d'une part parce que W est un texte fort raccourci et d'autre part, à cause du texte assez libre de A. Cependant, la relation entre A et W s'impose à l'examen :

42 τί – παρασκευασάσης *om.* WA
48 παραγενομένου: παραγεναμένου WA
66 πόλις *om.* WA
78/79 ἀντέβαλε πρὸς ἑαυτὸν λέγων: ἀντέβαλλον (ἀμφέβαλλον W) πρὸς ἑαυτοὺς λέγοντες WA
79 Λαζάρου *om.* WA
117 μετὰ γογγυσμοῦ *ante* ἀποκυλισάντων *coll.* WA
125 σὺ δὲ – ἔξω *om.* WA
130 ἐφώνησε: ἐβόησεν WA
130 καὶ *om.* WA
131 ἀντεφύοντο WA

Quelques passages seulement de H se rattachent à W et A, qui, sans doute, remontent à un modèle commun :

16 τοῦ *om.* HWA
32 εἶχεν: ἔχει HA: ἔχειν W
33 κατατεθεὶς: καταγγισθεὶς H: καταγγελισθεὶς A (*om.* W)
84 τῷ κυρίῳ *post* αὐτῇ *coll.* HWA

Si nous examinons ces trois manuscrits de plus près, nous constatons en premier lieu le grand nombre d'omissions en

---

(3) 34 τῶν ὀστέων ἐκγομφωθέντων *om.* P; 35 σκορπισθέντων: διασκορπισθέντων P; 77 Κυρίου: Ἰησοῦ P; 78 ἀντέβαλε: ἀντέλαβε P; 100 ἴδε: εἶδες P; 143 λύσατε: ἐλύσατε P; 146 τὰ *om.* P

W [4]; en outre, le texte de W ne se poursuit que jusqu'à 132 (κάτωθεν). Dans l'ensemble, W ne donne pas de variantes importantes à une exception près : 132 où nous trouvons la même addition que dans ω^{2} : οἱ μυελοὶ ἀοράτως ἀντεχωνεύοντο.

Par contre, H nous transmet un texte assez libre à l'égard de son modèle. Une longue addition à la fin du texte (en 146) est frappante. Les autres variantes figurent dans l'apparat critique. Le manuscrit A lui ressemble beaucoup, c'est une copie peu soignée du même modèle que W. Les variantes importantes de A sont :

37 τόρνου : ἡλίου A ;
62 βαμβαίνεις : λέγεις A

Un dernier témoin de ω^{1} est *Florentinus S. Marco* 684 (**F**), qui relie notre homélie, sans titre, immédiatement à la première partie de *Ecloga in s. Diem festum Ramorum* attribuée à Jean Chrysostome (PG 63, 817-819, 51). F nous livre un texte fort remanié avec beaucoup d'omissions, petites et grandes, et de nombreux changements dans l'ordre et le choix des mots [5]. A part cela, cinq additions méritent notre attention :

94/96 ἐδάκρυσε – ὅπως : ἐδάκρυσεν τοίνυν· τίνος χάρ‹ιν› ; ἵνα ὑμᾶς τὰς δύο οὐσίας πιστώσητε ὅτι θεός ἐστιν καὶ ἄνθρωπος καὶ νεύματι ζωαρχίῳ Λάζαρον ἐγεῖραι καὶ F

100/101 ὁ – ὀμματώσας : ἀλλ' ὁ τυφλοὺς ὀμματώσας καὶ χωλοὺς ἀνορθώσας καὶ παράλυτον συσφί‹γ›ξας F

107 ὅπως – μάθητε : ἵνα ὑμεῖς πιστεύσητε ὅτι πρὸ τοῦ ἐμοῦ θανάτου †διασισας† θέλων τοῦ θανάτου τὸ κράτος καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων, φησίν, ἐκ φθορᾶς ἐλευθερίαν μηνύσω F

112/115 τοῖς – αὐτῆς : Ἰουδαίοις ἔτρεπε ἀποκυλίσαι τὸν λίθον. θέλω πραγματεῦσαι μάρτυρας αὐτοὺς τῆς ἀναστάσεως Λαζάρου καὶ φησὶν ἀποκυλίσατε τὸν λίθον. ὁ τοῖς μαθηταῖς ἐπι-

---

(4) 42 τί – παρασκευασάσης *om.* W ; 57/59 συγγινώσκω – σου *om.* W ; 62/64 τί^{1} – διαλέγῃ *om.* W ; 67/69 οὗ – ἀναστῆσαι *om.* W ; 70/71 καὶ ὅτι – ἀνεγείρεσθαι *om.* W ; 73/76 ᾔδει – τεθείκατε *om.* W ; 80/83 τῶν – ἐστιν *om.* W ; 89/91 ἐμοὶ – μου *om.* W ; 93 μόνον – μνημεῖον *om.* W ; 94/95 τίς – ἐπραγματεύσατο *om.* W ; 98 ἀνθρώπινα – παθόντες *om.* W ; 102/103 ὡς – λαλοῦντας *om.* W ; 103/109 κοῦφον – σαφῶς *om.* W ; 112/114 ἀποκυλίσατε – λυσιτέλειαν *om.* W ; 120/121 δεσπότης – ἔξω *om.* W ; 123 ἐν σοὶ – τέλειον *om.* W ; 127/129 οὔτε γὰρ – ἔξω *om.* W

(5) 13/15 μὴ συνειδότες – ἀποκτεῖναι *om.* F ; 21/23 τὴν – κατεπόθη *om.* F ; 50/51 ἐν παρακλήσει – ἔφασκε *om.* F ; 59/61 καὶ οὕτως – λέγουσα : ἀπεκρίνατο F ; 62/64 πρὸς αὐτὴν – διαλέγῃ : φησίν F ; 79/83 εἰ – ἐστιν *om.* F ; 83 ὅθεν : ὁμοίως F ; 89/91 ἐμοὶ – μου *om.* F ; 92/93 ὁ κύριος – εὐθέως *om.* F ; 98/100 ὡς – λέγειν : ἔλεγον F ; 105/106 ἀλλ' οὐδεὶς – τοῦτο *om.* F ; 128/130 τὸν – ἔξω *om.* F

τρέπων ὄρη μεταγαγὼν λόγῳ μόνον λίθον οὐκ ἴσχυσεν ἀποκυλίσαι ἀλλὰ πάντα σαφῶς πραγματευόμενος ὅπως ἐκ F

140 τῶν παρόντων: πρὸς πίστωσιν, πρὸς θεογνωσίαν, πρὸς ἐπιστροφὴν ἑκουσίαν F

Vu ce texte embrouillé il est presque impossible de discerner à quel groupe F appartient. En nous basant sur deux omissions communes à F et H, nous supposons une relation entre ces deux manuscrits (6), mais plutôt comme une hypothèse de travail.

En résumé, nous pouvons affirmer que pour la reconstruction de ω^1 il faut surtout utiliser les manuscrits P, O et R ; parmi eux, P est la copie la plus fidèle, dont nous pouvons facilement éliminer les fautes à l'aide de O et de R.

ω^2 Les représentants de ω^2 sont: *Parisinus gr.* 1173 A (**Q**), panégyricon pour l'année entière, *Athous Dochiariou* 78 (**D**) et *Athous Iviron 658* (**I**) contenant aussi un panégyricon pour l'année entière.

Quant à leur relation mutuelle, nous constatons immédiatement un lien étroit entre D et I:

6 ὁ τεθνηκώς *post* Λάζαρος *add.* ID
10/11 τὴν ἀνάστασιν: τῇ ἀναστάσει ID
44 φυσικῶς *ante* ἀπεδύσατο *coll.* ID
68 νεκρὸν *om.* ID
85 ἰδεῖν: εἰδέναι ID
115 ἔλεγεν τοῖς Ἰουδαίοις: ἐνετέλλετο λέγων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ID
120 ἐδάκρυσα γὰρ οὐ σὲ τὸν φίλον μου ἀλλὰ τοὺς βλέποντας καὶ μὴ πιστεύοντας Λάζαρε δεῦρο ἔξω *post* ἔξω (*prim.*) *add.* ID
131 αἱ ἁρμονίαι συνεδεσμοῦντο *om.* ID

A côté de cette relation étroite avec I, D possède un certain nombre de variantes propres qui ont leur origine dans un effort d'éclaircir et de simplifier le texte:

37/38 ὡς – παλινβιωσίᾳ: μηδὲν ἐλλιπὲς ἔχουσαν D
47/48 τοῦ φίλου κωμῳδῆσαι: τοῦ τεθνεῶτος οἰκονομήσων D
89/90 ἡ ἀδελφή – ἀπιστίᾳ: οὐκέτι τὰ τῆς ἀπιστίας ἀποβάλλῃ ῥήματα D
116 ἀποφορᾶς: δυσωδίας D
135 σκῆνος *post* ἴδιον² *add.* D

Le troisième témoin de ω^2, *Paris. gr.* 1173 A (**Q**), est la copie la

(6) 45/46 καὶ τὰ πάντα πληρῶν *om.* HF; 57/59 ὥσπερ – σωφρονισθήσῃ *om.* HF

plus fidèle de ω^2. À part quelques négligences, les variantes les plus importantes sont :

15 οὖν *add.* Q
32 ἔγνωσαν : ἐγνώρισαν Q
48 κωμῳδῆσαι : ποιῆσαι Q
50 ἐν παρακλήσει – προσφέρουσα : προαιρετικὴν προσφέρουσα παράκλησιν καὶ πρεσβείαν Q
62 βαμβαίνεις : ἀντιβαίνεις Q
79 ἄρα *ante* οὗτος *add.* Q
93 ὡς *ante* μόνον *add.* Q
94 τί *ante* ἐδάκρυσε *add.* Q

Si nous examinons ces témoins de ω^2, l'idée s'impose que nous y avons à faire à un texte fort remanié. Une première indication déjà est l'adaptation du texte biblique au "textus receptus" :

19 αὐτοῦ· αὐτῷ ω^2
52 ἀλλὰ *ante* καὶ *add.* ω^2
61 ἐν τῇ ἀναστάσει *post* ἀναστήσεται *add.* ω^2

Un autre indice est le fait que nous retrouvons des fautes manifestes de ω^1 dans ω^2 :

57 ὁ παραυτὰ ω^1 *et* ω^2
102 πρὸς αὐτοὺς *add.* ω^1 *et* Q

D'autres passages qui montrent un remaniement sont :

26 λέγοντες *om.* ω^2
75 ἵνα : ὅπως ID : καὶ Q
83/84 τοῖς λόγοις τούτοις : τούτοις τοῖς λογισμοῖς ω^2
88 τί λέγεις Μάρθα *add.* ω^2
97 ὑποψίαν : ὑπόληψιν ω^2
115 τοῖς Ἰουδαίοις : πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ω^2

Vu les nombreuses lacunes dans W, une reconstruction de l'ancêtre commun à W, A et H est très difficile ; cependant ce texte doit avoir été la base du remaniement de ω^2. Ainsi nous pouvons expliquer la relation entre ces deux groupes :

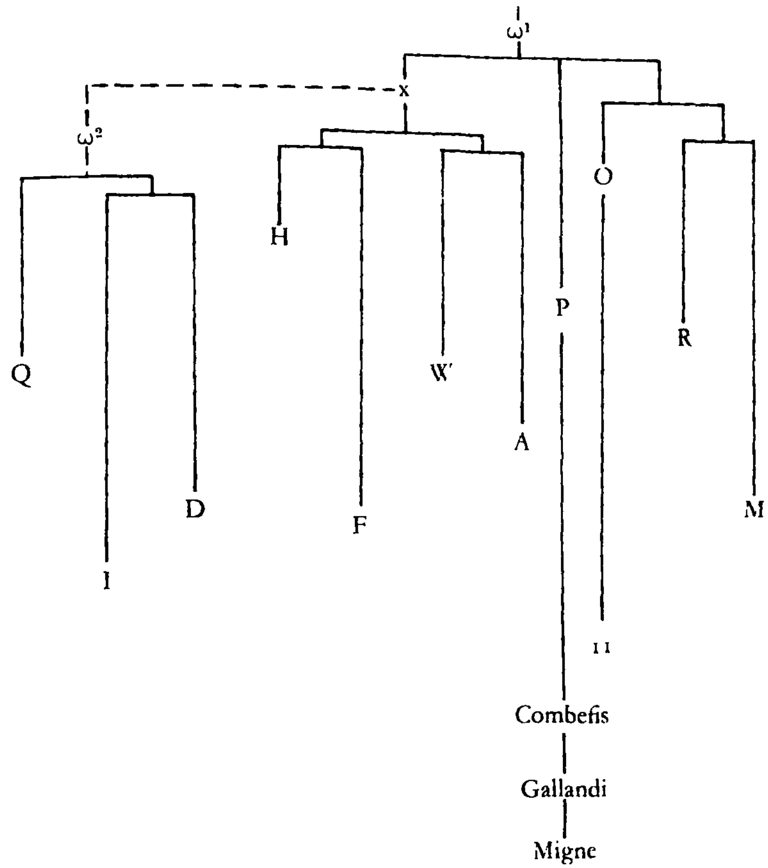
4 γὰρ *om.* WA + ω^2
26 ἤδη : δὴ H W (*om.* A) + ID : διὰ Q
31 παρεμυθήσαντο *om.* W (A) + ω^2
33 καταγγισθεὶς H (A) + I
60 περιενεχθεῖσα *post* ῥήμασιν *coll.* A + ω^2
64 διαλέγῃ : ἀμφιβάλλεις H + D
66 πόλις *om.* WA + ω^2
73 ἐπραγματεύετο A + ID
81 ὤν : εἰ A + I
87 γὰρ *om.* WA + ID
117 μετὰ γογγυσμοῦ *ante* ἀποκυλισάντων *coll.* WA + ω^2
130 ἐφώνησε : ἐβόησε WA + ω^2

131 ἀνεφύοντο WA + D
131 οἱ μυελοὶ ἀοράτως ἀντεχωνεύοντο *add.* W + ω^2 (D)

Puisque H date du Xe siècle et que ω^2 remonte à un modèle qui a été à la base de H, nous pouvons supposer que le remaniement de ω^2 se situe au temps de la translittération, période par excellence pour l'évolution historique du texte de notre homélie.

Dans la préface de l'homélie I, nous avons noté que l'édition de cette homélie par Combefis est basée sur *Paris. gr.* 1173 (**P**). Il faut attribuer les différences entre P et l'édition de Combefis à l'inexactitude de celui-ci. Le texte de Migne remonte à Combefis par l'intermédiaire de Gallandi.

STEMMA CODICVM

CONSPECTVS SIGLORVM

Hierosolymitanus Sabait. 242. m. s. X ff. 38ᵛ-44ᵛ
Athous Iviron 658 chart. a. 1445 ff. 86-91
Vaticanus Ottob. gr. 85 m. s. IX ff. 151-153
Parisinus gr. 1173 m. s. XI f. 159ᵛ-161
Parisinus gr. 1173A m. s. XII f. 207-209
Romanus Angelicus gr. 108 m. s. XI-XII ff. 196ᵛ-19
textus vulgatus editionis Mignei P.G. 39, 60A-65C
Numeri in margine paginas huius editionis indicant.

III

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου λόγος εἰς τὸν τετραήμερον Λάζαρον

1. Φέρε πάλιν εἰς μέσον τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην· καλὸν γὰρ τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἀναστάσεως σκοπῆσαι. Ἤκουες γὰρ αὐτοῦ ἀρτίως λέγοντος· *Πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς Βηθανίαν, ὅπου ἦν Λάζαρος, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν.* Εἶδες τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἀναστάσεως ἐν Λαζάρῳ προτυπωθεῖσαν, ἣν ὁ πιστὸς ὄχλος ἐγνώρισεν; Οἱ ὄχλοι ἐγνώρισαν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐλοιδόρησαν τὴν θαυματουργίαν εἰς βασκανίαν μεταβαλόντες. Ὄντως ἐβάσκαναν τὴν ἀνάστασιν Λαζάρου, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, ἣν ἤκουες, συνεβουλεύσαντο αὐτὸν ἀποκτεῖναι. Εἶδες βασκανίας ὑπερβολήν; Ὃν ὁ κύριος ἤγειρεν, αὐτοὶ ἀποκτεῖναι διενοήθησαν, μὴ συνειδότες ὅτι κἂν αὐτοὶ ἀποκτείνωσι, πάλιν κοῦφον τῷ κυρίῳ ἀναστῆσαι τὸν φίλον. Συνεβουλεύσαντο τὸν Λάζαρον ἀποκτεῖναι· οὐδὲν οὕτως ἐδρίμυττε τοὺς Ἰουδαίους ὡς ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου. Τοῦτο μόνον τὸ θαῦμα οὐκ ἴσχυσαν συκοφαντῆσαι. Τὴν ἀνάβλεψιν τοῦ ἐκ γεννητῆς τυφλοῦ ἐσυκοφάντησαν λέγοντες· *Οὗτός ἐστιν· οὐκ ἔστιν οὗτος· ὅμοιος αὐτοῦ ἐστιν.* Τὴν ἔγερσιν τῆς θυγατρὸς Ἰαήρου ἐσυκοφάντησαν λέγοντες ὡς κατηνέχθη καὶ οὐ τελείῳ θανάτῳ παρεδόθη. Τὴν ἀνάστασιν τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας τοῦ μονογενοῦς

5/6 Ioh. 12, 1 **11** Ioh. 12, 10 **18/19** Ioh. 9, 9 **19** Marc. 5, 39-40 **21** Luc. 7, 12

ω^{1} (PORH) ω^{2} (QI) v

---

1 τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν *ante* Ἀμφιλοχίου *add.* HI ἐπισκόπου *om.* H ὁμιλία H ἅγιον *ante* τετραήμερον *add.* H **2** εὐλόγησον πάτερ *post* Λάζαρον *add.* PI **3** καὶ *post* φέρε *add.* I καὶ *post* γὰρ *add.* I **4** γὰρ *om.* ω^{2} αὐτοῦ: τοῦ εὐαγγελιστοῦ Q: *om.* I **5** ὁ *om.* I **6** ὁ τεθνηκὼς *post* Λάζαρος *add.* I **7** τυπωθεῖσαν I **8** πλεῖστος Q ἠγνώησαν O: ἔγνωσαν H καὶ *om.* ω^{2} **9** μεταβαλλόντες (*sic*) I: μετέβαλον Q **10** ἐβάσκηναν RI τῇ ἀναστάσει I **11** αὐτοῦ *om.* Q ἥν: ἧς v: καθὼς ω^{2} ἐβουλεύσαντο Q **13** κἂν: καὶ ἐὰν Q: εἰ καὶ I ἀποκτείνουσι PHv: ἀποκτήνωσιν R **14** κοῦφον – ἀναστῆσαι: ἀκούσωσι τὸν κύριον ἀναστήσαντα Q φίλον: ταφέντα O **15** οὖν *post* συνεβουλεύσαντο *add.* Q γὰρ *post* οὐδὲν *add.* Oω^{2} τοὺς Ἰουδαίους: Ἰουδαίοις Q **16** ὡς ἡ: ὡσεὶ H τοῦ *om.* H **17** γεννητοῖς R **18** λέγοντες *om.* Q οὐχ οὗτός ἐστιν v **19** αὐτῷ ω^{2} Ἰαείρου θυγατρὸς I **20** λέγοντες *om.* Q

ἐσυκοφάντησαν λέγοντες ὡς τὸν θάνατον ἐσχηματίσατο καὶ οὐχ ὑπὸ τῆς τυραννίδος τοῦ θανάτου κατεπόθη. Τὴν ξηρανθεῖσαν συκῆν ἐσυκοφάντησαν λέγοντες ὡς τρυγωνισθεῖσαν καὶ οὐχ ὡς δεσποτικῷ ῥήματι ξηρανθεῖσαν. Τὴν τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον μεταβολὴν ἐσυκοφάντησαν λέγοντες ὡς ἤδη τῶν ἐν τῷ δείπνῳ μεθυσθέντων καὶ μὴ εἰδότων τὴν χλεύην. Τὴν ἀνάστασιν μόνην τοῦ Λαζάρου οὐκ ἴσχυσαν συκοφαντῆσαι. Ἤδεισαν τὸν Λάζαρον· ἐπίσημος ἦν ὁ ἀνήρ. Ἠκολούθησαν τῇ κηδίᾳ, εἶδον τὸν τάφον σφραγιζόμενον, παρεμυθήσαντο κατὰ τὸ εἰωθός, ὡς ἐν περιδείπνῳ θανάτου, Μάρθαν καὶ Μαρίαν τὰς ἀδελφὰς Λαζάρου. Ἔγνωσαν ὅτι τέσσαρας ἡμέρας εἶχεν ἀκριβῶς ἐν τῷ μνημείῳ κατατεθείς, καὶ ὅτι τετραήμερος νεκρὸς πάντοθεν ἔξαρθρος, τῶν σαρκῶν μειωθέντων, τῶν ὀστέων ἐκγομφωθέντων, τῆς νευροστασίας διασπασθείσης, τῶν ἐνδοσθίων σκορπισθέντων, τῆς γαστρὸς ἐκχυθείσης. Ταῦτα συνειδότες ὡς εἶδον ἀθρόον τὴν ἀνάστασιν Λαζάρου σῶαν, ἀρτίαν ὡς ἀπὸ τόρνου, στίλβουσαν τῇ παλινβιωσίᾳ, ἐταράχθησαν. Μικροῦ δεῖν ἀπέψυξαν μὴ εὑρίσκοντες λόγους προφασιλογίας, τὸ πῶς συκοφαντήσουσι τὴν 61

---

24 Mt. 21, 19 **25/27** Ioh. 2, 3 sqq. **29** Ioh. 11, 33 **30** Ioh. 11, 19 **33** Ioh. 11, 39 **36/37** Ioh. 11, 46-48

ω¹ (PORH) ω² (QI) v

---

22 καὶ οὐχ: καὶ οὐχὶ R: οὐχὶ Q: οὐχὶ δὲ I **23** τῆς *om.* I **24** τρυγωνηθεῖσαν Q: τρυγηθῆσαν H καὶ οὐ R: οὐχὶ δὲ Q ὡς² *om.* RI **26/28** λέγοντες – συκοφαντῆσαι *om.* O **26** λέγοντες *om.* ω² ἤδη: δὴ HI: διὰ Q τῷ *om.* Q **27** μεθυόντων Q καὶ μὴ εἰδότων *om.* Q μόνην *om.* I: μόνον HQ **28** τοῦ *om.* RHQ ᾔδεισαν τὸν: ἴδον αὐτὸν v γὰρ *ante* τὸν *add.* I **29** ὅτι *ante* ἐπίσημος *add.* H **30** ἐσφραγισμένον Q **30/31** κατὰ – θανάτου *om.* R **30** ἐν *om.* Q περιδείπνου I **31** θανάτῳ H παρεμυθήσαντο *ante* Μάρθαν *add.* POHv τὴν *ante* Μαρίαν *add.* I τοῦ *ante* Λαζάρου *add.* v **32** ἐγνώρισαν Q ἡμέρας *ante* ὅτι *coll.* R εἶχεν *ante* ἡμέρας *coll.* I ἔχει H ἀκριβῶς *post* ἔγνωσαν *coll.* ω²: *om.* H **33** κατατεθείς: καταγγισθεὶς HI: κατακληθεὶς *ante* ἐν Q ἔξαθρος R **34** τῶν ὀστέων ἐκγομφωθέντων *om.* PI v ἐγκωφωθέντων R: διαλυθέντων H **34/35** τῆς νευροστασίας διασπασθείσης: τῶν νευρῶν τασήνας διασπασθῆσας H **34** καὶ (*om.* I) τῶν τριχῶν διαρευσάντων τῶν μυελῶν ἐκκενωθέντων *ante* τῆς *add.* ω² **35** διασκορπισθέντων PQv **36** οὖν *post* ταῦτα *add.* Q συνιδόντες H ἴδεν O **37** ἀθρῶον *post* ἀρτίαν *add.* I **38** τῇ παλιμβιωσίᾳ I: τὴν παλινβιωσίαν PR: τὴν παλινβιωτίαν O: τὴν παλιναίωσιν H: τὴν παννεωσίαν v ἐταράχθησαν *om.* O κατηνέχθησαν *post* ἐταράχθησαν *add.* I δεῖν: ἂν R **39** προφασολογίας POR συκοφαντήσωσι I

ἀνάστασιν Λαζάρου τῆς τοῦ κυρίου πραγματείας τοῦτο κατασκευασάσης.

2. Τί ἐστι, τῆς τοῦ κυρίου πραγματείας τοῦτο παρασκευασάσης ; Ἄκουε διὰ βραχέων. Ἡνίκα Λάζαρος τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀπεδύσατο φυσικῶς, οὐκ ἦν ὁ κύριος ἐν Βηθανίᾳ παρὼν τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, τῇ δὲ θεότητι πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν. Μετὰ γὰρ τέσσαρας ἡμέρας τοῦ ταφῆναι τὸν Λάζαρον, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς Βηθανίαν τὴν ἀνάστασιν τοῦ φίλου κωμῳδῆσαι. Ὅθεν καὶ τοῦ κυρίου παραγενομένου ἐν Βηθανίᾳ, ὡς ἤκουσε Μάρθα ἡ ἀδελφὴ Λαζάρου, ἔδραμεν, ἔσπευσε, προσέπεσεν ἐν παρακλήσει αἱρετικὴν πρεσβείαν προσφέρουσα. Προσπεσοῦσα γὰρ ἔφασκε τῷ κυρίῳ λέγουσα· *Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανεν ὁ ἀδελφός μου. Καὶ νῦν οἶδα ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν θεόν, δώσει σοι ὁ θεός.* Ὁ δὲ κύριος αὐτὸς πέλαγος ὢν μακροθυμίας ἀπεκρίνατο λέγων· Τί λέγεις, Μάρθα ; Κύριον καλεῖς, καὶ κύριον οὐκ ἐννοεῖς ; Οὐκ ἤμην ὧδε ; Μικρὸν καρτέρησον· ἐν τάχει γὰρ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου μαθήσῃ. *Ἀναστήσεται γὰρ ὁ ἀδελφός σου.* Συγγινώσκω σοι, Μάρθα· μεθύεις γὰρ τῇ λύπῃ – ὥσπερ αὐτῇ εἶπεν· καλῶν μεθύων τις σφάλλεται –, ὅτε ἐκνήψεις, τότε σωφρονισθήσῃ. *Ἀναστήσεται γὰρ ὁ ἀδελφός σου.* Ἡ δὲ Μάρθα καὶ

---

49 Ioh. 11, 20 **51/53** Ioh. 11, 21-22 **56** Ioh. 11, 23

ω¹ (PORH) ω² (QI) v

---

40 τοῦ *ante* Λαζάρου *add.* I Χριστοῦ v **42** τί – παρασκευασάσης *om.* RI κατασκευασάσης Q **44** ἀπεδύσατο *ante* Λάζαρος *coll.* Q φυσικῶς ἀπεδύσατο I ὁ κύριος *post* παρὼν *coll.* I ἐν *om.* v ἐν Βηθανίᾳ *om.* I παρὼν ἐν Βηθανίᾳ Q **45** δὲ *om.* I παρῆν H: ἦν Q: *om.* I τὰ *om.* OR καὶ τὰ πάντα πληρῶν *om.* H **46** πληρῶν: πληροῦντι τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς οὐκ ἦν παρών I γὰρ *om.* Q **47** κύριος ω² αὐτοῦ *post* φίλου *add.* H **48** ποιῆσαι Q κυρίου *om.* P v τῇ *ante* Βηθανίᾳ *add.* I **49** ἡ *ante* Μάρθα *add.* I προσέσπευσεν R: προέπεσεν v **50** ἐν παρακλήσει προσέπεσεν H ἐν *om.* ORQ παρακλήσει – προσφέρουσα: προαιρετικὴν προσφέρουσα παράκλησιν καὶ πρεσβείαν Q αἱρετικήν: δεητικὴν H: ἐρριστικὴν I φέρουσα O προσπετοῦσα PO: προσπατοῦσα H: προπετῶς v **51** λέγουσα τῷ κυρίῳ H **52** ἀλλὰ *ante* καὶ *add.* ω² τὸν θεόν *om.* I δώῃ ω¹ **53** αὐτὸς: πρὸς αὐτὴν Q **55** οὐκ ἐννοεῖς: ἀγνοεῖς H v οὐκ *om.* I ἐν τάχει γάρ: καὶ ω² **56** περὶ I μανθάνεις I γὰρ *om.* I **57/59** συγγινώσκω – σου *om.* O **57** γὰρ *om.* I **57/59** ὥσπερ – σωφρονισθήσῃ *om.* H **57** ὥσπερ αὐτῇ v: ὁ παραυτὰ PR ω² **58** μεθύων τις *scripsi*: μεθύοντι PR: μεθύων v εἶπεν – τις: ἐπεγκαλῶν μεθύοντι Q: ἐγκαλῶν μεθύοντι I ἐκνήψεις: ἐκεῖνον ὄψει Q **59** γὰρ *om.* I

οὕτως συμπεριενεχθεῖσα ἀνθρωπίνοις ῥήμασιν ἀνθυπένεγκε τῷ κυρίῳ λέγουσα· *Οἶδα ὅτι ἀναστήσεται ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.* Ὁ δὲ κύριος πρὸς αὐτήν· Τί βαμβαίνεις, ὦ Μάρθα; Τί εἰς μακρὰς ἐλπίδας τὴν ἀνάστασιν ἀναδύῃ; Ἡ ἀνάστασίς σοι διαλέγεται, καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως διαλέγῃ; *Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται.*

3. Ταῦτα τοῦ κυρίου διαλεγομένου μικροῦ δεῖν πᾶσα ἡ πόλις Βηθανία κατέδραμεν εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου, οὐ θαυμάσαι ἀλλὰ γελάσαι. Οὐκ εἶχον γὰρ ἐλπίδα τετραήμερον νεκρὸν ἀναστῆσαι. Τί οὖν ὁ κύριος; Ὡς εἶδε τοσοῦτον πλῆθος καταδραμὸν καὶ ὅτι ἄξιοί εἰσι καὶ ἱκανοῦσι πρὸς μαρτυρίαν τοῦ μέλλοντος παρ᾽ αὐτοῦ ἀνεγείρεσθαι, ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς ἔφη· *Ποῦ τεθείκατε Λάζαρον;* Ἆρ᾽ οὐκ ᾔδει τὸν τόπον ὁ τοῦ τόπου δεσπότης; Ἤδει τὸν τόπον, ἀλλ᾽ ἐπραγματεύσατο τὸν τρόπον, ὅπως πάντες αὖθις ἀναγκασθέντες ἐπακολουθήσωσι τῷ Ἰησοῦ, ἵνα αὐτοψὶ δεξάμενοι τὴν ἀνάστασιν ἀναμφίβολοι κήρυκες γένωνται. *Ποῦ τεθείκατε αὐτόν;* Οἱ δὲ ἐπερωτηθέντες εἶπον πρὸς αὐτόν· *Ἔρχου καὶ ἴδε.* Τοῦ δὲ κυρίου βαδίζοντος καὶ ἐπὶ τὸν τάφον σπεύδοντος ὁ ἀκολουθῶν ὄπισθεν ὄχλος ἀντέβαλε πρὸς ἑαυτὸν λέγων· Τί θέλει οὗτος τὸν τάφον Λαζάρου θεάσασθαι; Εἰ υἱός ἐστι 64
τοῦ θεοῦ, τοῦτον ἀναστήσει. Τῶν γὰρ προσφάτως τελευτησάντων, ὧν ἤγειρεν, οὐκ ἐπιστάμεθα. Πόθεν οὖν ἴσμεν, εἰ τελείῳ

---

61 Ioh. 11, 24 **64/65** Ioh. 11, 25 **72** Ioh. 11, 34 **77** Ioh. 11, 34

ω^1 (PORH) ω^2 (QI) v

---

60 περιενεχθεῖσα O ω^2 (*post* ῥήμασιν *coll.* ω^2) ἀνθυπήνεγκε RH: ἀνθυπενεγκεῖν O: ἀντεπήναγκε Q **61** λέγουσα *om.* Q ἐν τῇ ἀναστάσει *post* ἀναστήσεται *add.* ω^2 **62** βαμβεύεις POR: ἀντιβαίνεις Q: θαμβεύεις v μακρὰς: νεκρὰς Q **64** τῆς *om.* v διαλογίζει O: ἀμφιβάλλῃς H καὶ ἡ ζωή *om.* R **65** ὑποθάνῃ Q **66** πόλις *om.* ω^2 **67** τοῦ κυρίου παρουσίαν I οὐχὶ Q **68** νεκρὸν *om.* I **69** ἀναστῆναι HQ οἶδεν I **70** καταδραμόντα ω^1 καὶ[1] *om.* Q ἄξιον I ἱκανοὶ H **71** παρ᾽ αὐτοῦ *om.* ω^2 **72** τεθήκατε PO τὸν *ante* Λάζαρον *add.* PH v ἄρα RH ω^2 **73** ἐπραγματεύετο I **74** αὖθις *om.* H ω^2 Ἰησοῦ: μνημείῳ ω^2 **75** ἵνα: καὶ Q: ὅπως I αὐτόψεσι Q θεασάμενοι P v **76** γίνονται POR τεθήκατε POH ποῦ τεθήκατε αὐτόν *post* ἐπερωτηθέντες *add.* H πρὸς αὐτόν *om.* Q **77** Ἰησοῦ P v **78** ὁ *om.* O ὄπισθεν *om.* RI ἀντέβαλλεν ORH: ἀντέβαλον I: ἀντέλαβε P v αὐτὸν ORI **79** λέγων *om.* Q ἄρα *ante* οὗτος *add.* Q τοῦ *ante* Λαζάρου *add.* Q **80/82** τῶν – ἀναστήσει *om.* Q **81** ὧν: οὓς H: εἰ I

θανάτῳ παρεδόθησαν; Τοῦτον ἀναστήσει, καὶ γνῶσιν λαμβάνομεν ὅτι ἀληθῶς θεοῦ υἱός ἐστιν. Ὅθεν καὶ ἡ Μάρθα τοῖς λόγοις τούτοις συμπεριενεχθεῖσα προσῆλθε τῷ κυρίῳ καὶ αὐτὴ λέγουσα· Ποῦ πορεύῃ, δέσποτα; Τί θέλεις τὸν τάφον ἰδεῖν Λαζάρου; Τί τὴν ὀδύνην ἡμῶν ἀναζέεις; Τί τὸ πένθος ἐπεγείρεις; Τί θέλεις τὸν τάφον ἰδεῖν; Οὐδὲν γὰρ ὀνήσεις, δέσποτα· *ἤδη ὄζει, τετραήμερος γάρ ἐστιν*. Ὁ δὲ κύριος πρὸς τὴν Μάρθαν· *Οὐκ εἶπόν σοι ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ*; Ἐμοὶ λέγεις· *Ἤδη ὄζει*. Ἡ ἀδελφή σου μυρίζει, καὶ σὺ καπνίζῃ τῇ ἀπιστίᾳ; Θέλω τὸν τάφον ἰδεῖν τοῦ φίλου μου.

4. Ταῦτα εἰπὼν ὁ κύριος ἐπὶ τὸν τάφον ἐπορεύετο. Καὶ πλησιάσας τῷ τάφῳ μόνον εἶδε τὸ μνημεῖον, εὐθέως ἐδάκρυσε. Τίς ἡ χρεία δακρύειν ὃν ἤμελλεν ἐγείρειν; Ἐδάκρυσε. Δι' ὅ; Ἄκουε συνετῶς. Πάντα ὁ κύριος σοφῶς ἐπραγματεύσατο· ἐδάκρυσε γὰρ ἐπὶ τὸν τάφον, ὅπως τῶν ἀκολουθησάντων τὴν γνώμην δημοσιεύσῃ, οἵαν ἔχουσι περὶ αὐτοῦ τὴν ὑποψίαν. Διὸ καὶ ὡς εἶδον αὐτὸν δακρύσαντα, ἀνθρώπινα πάλιν παθόντες οἱ ἀκολουθοῦντες ὄχλοι ἤρξαντο πρὸς ἑαυτοὺς ἀντιβάλλειν καὶ λέγειν· *Ἴδε πῶς ἐφίλει αὐτόν*. Ὁ νεκροὺς ἐγείρας καὶ τυφλοὺς ὀμματώσας *οὐκ ἠδύνατο ποιῆσαι ἵνα καὶ οὗτος μὴ ἀποθάνῃ*, εἰ ἄρα οὕτως ἐφίλει αὐτόν; Ὁ δὲ κύριος ὡς εἶδεν αὐτοὺς ἔτι ἀνθρώπινα

87/88 Ioh. 11, 39 **88/89** Ioh. 11, 40 **93** Ioh. 11, 35 **100** Ioh. 11, 36 **101** Ioh. 11, 37

ω¹ (PORH) ω² (QI) v

---

82 ἀναστήσει: ἐὰν ἀναστάσῃ I **83** τοῖς λόγοις τούτοις: (ἐν I) τούτοις τοῖς λογισμοῖς ω²: τοῖς λόγοις τοιούτοις v **84** περιενεχθεῖσα ω² τῷ κυρίῳ *ante* λέγουσα *coll.* H καὶ αὐτὴ *om.* Q **85** ἰδεῖν: εἰδέναι I: θεάσασθαι Q **86** ἀναζέεις Q: ἀναξέεις *cett.* ἡμῶν *post* πένθος *add.* Q ἀνεγείρεις Q **87** ἰδέναι Q Λαζάρου *post* ἰδέναι *add.* Q γὰρ *om.* I ὠνήσῃ v τεταρταῖος OQI **88** γὰρ *om.* H τί λέγεις Μάρθα *post* Μάρθαν *add.* ω² **89/90** ἡ- μυρίζει *om.* Q **90** καπνίζεις I ἐν *ante* τῇ ἀπιστίᾳ *add.* P v τῇ ἀπιστίᾳ: τί ἀπιστεῖς Q **93** ὡς *ante* μόνον *add.* Q τὸ μνημεῖον: τὸν τάφον R καὶ *ante* εὐθέως *add.* RH εὐθὺς I **94** Τίς – ἐδάκρυσε *om.* I ἡ: ἦν H: *om.* Q δακρύων PRQ ἔμελλεν O τί *ante* ἐδάκρυσε *add.* Q **95** ἄκουε *om.* v συνετῶς: σαφῶς Q: ἀσφαλῶς H ὅτι *ante* πάντα *add.* ω² σαφῶς RI ἐπραγματεύετο I **96** ὅπως: ἵνα Q **97** αὐτοὺς O τὴν *om.* v ὑπόληψιν ω² **98** δακρύοντα ORQ **98/99** οἱ ἀκολουθοῦντες παθόντες I **99** οἱ *ante* ὄχλοι *add.* Q ὄχλοι *om.* O ἀνθ βάλλειν R: ἀντιβάλλοντας I καὶ *om.* I **100** εἶδες PQv **102** πρὸς αὐτοὺς *post* κύριος *add.* ω¹ (*corr.* O²) Q ὡς *om.* I αὐτοὺς *om.* O

λαλοῦντας, ἀπεκρίνατο πρὸς αὐτούς· Κοῦφον μὲν ἦν μοι παρακατασχεῖν τὴν ζωὴν Λαζάρου ὡς καὶ τοῦ Ἠλία καὶ τοῦ Ἐνώχ, ἀλλ' οὐδεὶς ὑμῶν ἐγίνωσκεν ὅτι τῇ ἐμῇ θελήσει ἡ ζωὴ Λαζάρου παρακατέχεται. Διὰ τοῦτο συνεχώρησα ὑπὸ τοῦ θανάτου αὐτὸν καταποθῆναι, ὅπως ἀκριβῶς μάθητε ὅτι ζωῆς καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν ἔχω. Καὶ εὐθὺς πρὸς αὐτοὺς ὁ κύριος, καθὼς ἴστε πάντες σαφῶς· *Ἀποκυλίσατε τὸν λίθον*. Ἰουδαίοις ἐπέτρεπεν· *Ἀποκυλίσατε τὸν λίθον*. Βλέπε πῶς πάντα σοφῶς ἐπραγματεύσατο μάρτυρας ἀκριβεῖς τῆς ἀναστάσεως Λαζάρου καθιστῶν. *Ἀποκυλίσατε τὸν λίθον*. Τοῖς μαθηταῖς ἐπέτρεπεν ὄρη μετάγειν λόγῳ, καὶ αὐτὸς λίθον οὐκ ἀπεκύλιεν; Ἀλλὰ πάντα σοφῶς, καθὼς προεῖπον, πραγματευόμενος πρὸς λυσιτέλειαν ἔλεγεν τοῖς Ἰουδαίοις· *Ἀποκυλίσατε τὸν λίθον*, ὅπως ἐξ αὐτῆς τῆς νεκροφόρου ἀποφορᾶς μάθωσιν ὅτι ἐσάπη καὶ οὐκ ἐκλάπη. *Ἀποκυλίσατε τὸν λίθον*. Τῶν δὲ ἀποκυλισάντων μετὰ γογγυσμοῦ – ἐδρίμυττεν γὰρ αὐτοὺς ἡ νεκροφόρος δυσήνιος ἀποφορά –, ἀποκυλισάντων δὲ τῶν παρόντων τὸν λίθον, εὐθέως ἐβόησεν ὁ κύριος λέγων· *Λάζαρε δεῦρο ἔξω*. Δεσπότης ὁ καλῶν, οὐδεὶς ὁ

104/105 IV Regum 2, 11; Gen. 5, 24 **110** Ioh. 11, 39 **112** Mt. 17, 20 **120** Ioh. 11, 43

ω¹ (PORH) ω² (QI) v

---

103 πρὸς αὐτοὺς: αὐτοῖς I: καὶ εἶπεν Q μὲν *om.* I ἦν μοι: ἐμοὶ O **104** τὸ *ante* παρακατασχεῖν *add.* O τοῦ *ante* Ἐνώχ *om.* H **105** ἐπίστευσεν Q **106** τοῦ *ante* Λαζάρου *add.* I παρεκατείχετο Q: παρακατείχετο I αὐτὸν *ante* ὑπὸ *coll.* Q **107** αὐτοῦ R καταπαθῆναι R μάθετε OR **108** τὴν *om.* I εὐθέως H **109/110** καθὼς – λίθον: κυλίσαι τὸν λίθον προέτρεπεν Q **109** σαφῶς *om.* R **109/110** Ἰουδαίοις – λίθον *om.* ORIv **110** Ἀποκυλίσατε: ἀποκυλίσαι H βλέπεις O: βλέπετε Q σαφῶς R **111** ἐπραγματεύετο I αὐτοὺς *ante* ἀκριβεῖς *add.* Q ἀληθεῖς H ἑαυτοῖς *ante* τῆς *add.* I **112** Ἰουδαίοις H **113** μεταγαγεῖν P v: μετάγει OHQI (*tunc legendum est* ἀποκυλίσατε τὸν λίθον τοῖς μαθηταῖς *vel* Ἰουδαίοις ἐπέτρεπεν) τῷ *ante* λόγῳ *add.* H αὐτὸς *om.* H ἀπεκύλισεν H v **114** σαφῶς R: *om.* Q προεῖπεν R πραγματευόμενος *om.* Q πρὸς λυσιτέλειαν *om.* I **115** ἔλεγεν: λέγων Q: ἐνετέλλετο λέγων I πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ω² **116** νεκροφθόρου RH **117** μετὰ γογγυσμοῦ ἀποκυλισάντων ω² τὸν λίθον *post* ἀποκυλισάντων *add.* Q **118** γὰρ *om.* H νεκροφθόρος H: νεκροφόρου ω² v δυσίνιος P v: δύσπνιος RH: δύσπνοος I: δυσπνοᾶς Q ἀποφθόρος *ante* ἀποφορά *add.* O **119** Ἰουδαίων *post* παρόντων *add.* H **119/120** ὁ Ἰησοῦς O: *om.* I **120** Λάζαρε δεῦρο ἔξω ἐδάκρυσα γὰρ οὐ σὲ τὸν φίλον μου ἀλλὰ τοὺς βλέποντας καὶ μὴ πιστεύοντας *ante* Λάζαρε *add.* I **120/121** δεσπότης – ἔξω *om.* Q οὐδείς: τίς I

ἀντιλέγων. *Λάζαρε, δεῦρο ἔξω*· πληροφόρησον Μάρθαν τὴν ἀδελφήν σου ὡς κελεύω καὶ οὐχ ἱκετεύω. *Λάζαρε, δεῦρο ἔξω*. Πρὸ τοῦ κατέλθω, ἔξελθε· ἐν σοὶ τὸν ἀρραβῶνα, ἐν ἐμοὶ δὲ τὸ τέλειον. *Λάζαρε, δεῦρο ἔξω*.

5. Σὺ δὲ ἀκούων, ὦ φίλε, *Λάζαρε, δεῦρο ἔξω*, μὴ οἴου τὸν κύριον 65
πολλὰς φωνὰς βεβληκέναι. *Ἅπαξ ἐλάλησε* καὶ ὃν ἔπλασεν ἤγειρεν· οὔτε γὰρ ὡς Ἠλίας ἔκλαυσεν οὔτε ὡς Ἐλισσαῖος ἠπόρησε. Μονοφθόγγῳ φωνῇ διύπνισε τὸν παρ' αὐτῷ καθεύδοντα εἰπών· *Λάζαρε, δεῦρο ἔξω*. Εἷς ὁ λόγος καὶ διάφορα τὰ θαύματα. Μόνον ὁ κύριος ἐφώνησε· *Λάζαρε, δεῦρο ἔξω*, καὶ εὐθέως αἱ σάρκες ἀπεπληροῦντο, αἱ τρίχες ἀντεφυτεύοντο, αἱ ἁρμονίαι συνεδεσμοῦντο, αἱ φλέβες καθαρῷ αἵματι ἀντεγεμίζοντο. Ὁ ᾅδης κάτωθεν κοπτόμενος τὸν Λάζαρον προέπεμπεν. Ἡ ψυχὴ Λαζάρου παρακρατουμένη καὶ ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων παρακαλουμένη τὸ ἴδιον εἰς τὸ ἴδιον μετεχωνεύετο. Καὶ τὸ πάντων ἐνδοξότερον ἦν ὅτι πανταχόθεν δεδεμένος ἦν τοὺς πόδας καὶ τὴν ὄψιν κηρίαις καὶ ἀνεμποδίστως ἐβάδιζεν. Διὸ καὶ ὁ κύριος δραστικώτερον πρὸς τοὺς παρόντας ὄχλους παρεκελεύετο λέγων· *Λύσατε αὐτὸν καὶ ἄφετε ὑπάγειν*. Βλέπε τὴν τοῦ κυρίου πραγματείαν καὶ πῶς τὰ πάντα σοφῶς οἰκονομεῖ. Πρὸς πληροφορίαν τῶν παρόντων ἔλεγε· *Λύσατε αὐτὸν καὶ ἄφετε ὑπάγειν*· ὡς τὸν λίθον ἀπεκυλίσατε

---

126 Ps. 61, 12 **127** III Regum 17, 20; IV Regum 4, 27 **136** Ioh. 11, 44 **138/139** Ioh. 11, 44

ω¹ (PORH) ω² (QI) v

---

122 ὡς *om.* Q **123** δὲ *om.* ω²v ἴδωσι *ante* τὸ *add.* H τῆς ἀναστάσεως παρέχω *post* τέλειον *add.* I **125** σὺ – ἔξω *om.* O v συνεχῶς *ante* Λάζαρε *add.* ω² **127** ἔκλαυσεν: ἐδάκρυσεν ω² ἀπόρησεν PO v **128** αὐτοῦ Q καθέζοντα O **129** ὁ¹ *om.* ORHQ πράγματα R **130** ἐβόησε ω² καὶ *om.* OI **131** ἀνεπληροῦντο ω² ἀντεφυτεύοντο *scripsi*: ἀντεφύτοντο P v: ἀντεφοιτοῦντο O: ἀντεφυτοῦντο R: ἀνεφύουν H: ἀντεφύοντο Q: ἀνεφυτεύοντο I αἱ – συνεδεσμοῦντο *om.* I ἀντεδεσμοῦντο R: συνεδραμοῦντο v **132** τῷ *ante* αἵματι *add.* Q οἱ (αἱ I) μυελοὶ ἀοράτως ἀντεχωνεύοντο *ante* ὁ ᾅδης *add.* ω² **133** προέπεμψεν O v δὲ *post* Ἡ *add.* H **134** καὶ *om.* I ἁγίων *om.* H ω² v **135** τὸ ἴδιον εἰς τὸ ἴδιον μετεχωνεύετο: τῷ ἰδίῳ μετεχετεύετο σώματι Q μετοχετεύετο I ἦν ὅτι *om.* ω² **136** ἦν *om.* HQ καὶ τὴν ὄψιν *om.* Q τὰς ὄψεις I κειρίαις I καὶ² *om.* Q **138** ὄχλους *om.* I παρεκελεύσατο Pv: *om.* I ἔλεγεν I **139/141** βλέπε – ὑπάγειν *om.* I **139** βλέπετε H καὶ om. HQ **140** οἰκονομοῖ Q **141** λέγων Q καὶ *ante* τὸν λίθον *add.* H ἐκυλίσατε Q

καὶ τὸν τάφον ὑπεδείξατε καὶ τῆς ὀσφρήσεως μετήσχετε, καὶ τὰ νεκροτάφια λύσατε· τὸ μὲν ὡς εὐλογίαν τηροῦντες, τὸ δὲ ὡς μάρτυρες φυλάττοντες. Ἐὰν ἀπιστήσωσιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι ὡς οὐκ ἀνέστη Λάζαρος, δείξατε τὰ νεκροτάφια· ἐμφανίσατε τὰ σουδάρια ὡς ὁ παράλυτος τὸν κράβαττον. Ἡμεῖς δὲ τὰ βαΐα τῶν φοινίκων βαστάζοντες εἴπωμεν· *Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου.* Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

146 Marc. 2, 12 **147/148** Ioh. 12, 12-13

ω[1] (PORH) ω[2] (QI) v

---

142 καὶ – ὑπεδείξατε: ὡς Q μετέσχετε HI **142/143** καὶ[3] – λύσατε *om.* Q **143** ἐλύσατε PR v ὡς: εἰς R: *om.* PQ v εὐλογίας I πληροῦντες H τὸ: τὰ Q **144** μαρτύρια Q: θαῦμα παράδοξον H φύλασσοντες Q οἱ ἀρχιερεῖς καὶ φαρισαῖοι H: οἱ φαρισαῖοι καὶ ἀρχιερεῖς I: φαρισαῖοι καὶ ἀρχιερεῖς Q **145** ὡς: ὅτι Q τὰ νεκροτάφια: τὰς κηρίας H **146** τὰ *om.* POI v παραλυτικὸς Q v κράββατον Q: κράβατον HI v ὡς ὁ τυφλὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς ἡ Ἰαήρου θυγάτηρ τὴν ἔγερσιν ὡς τὴν ἀνάστασιν ὁ μονογενὴς υἱὸς τῆς χήρας ὡς ἡ θάλασσα τὴν χερσότητα ὡς τὸ ὕδωρ τὴν μεταβολὴν τοῦ οἴνου ὡς καὶ ἄλλα πλεῖστα σημεῖα γενάμενα κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον *post* κράβαττον *add.* H **147** ἀδελφοί *post* δὲ *add.* H βαστάσαντες R **148** ἡ: πρέπει I **149** καὶ τὸ κράτος – ἀεὶ καὶ: κράτος τιμὴ καὶ προσκύνησις I: *om.* Q ἅμα τῷ συνανάρχῳ πατρὶ *ante* σὺν *add.* H σὺν – πνεύματι *om.* R **150** αἰῶνας τῶν *bis scripsit* O ἀμήν *om.* POR

ORATIO IV

IN MVLIEREM PECCATRICEM

PRÉFACE

1. *Atheniensis* 335 (ff. 209^{v}-216)
chart. a. 1649 ff. 326 20 × 15 1/26/54
Écrit par le moine Néophyte en Égypte
Lectionnaire spécial tardif
Ehrhard III, 597

2. *Atheniensis* 2083 (ff. 154-162)
m. s. XIII-XIV ff. XXIII + 361 37,3 × 27 2/35/15
Métaphraste mêlé, Panégyricon, type B, t. II
Ehrhard III, 300-301

3. *Athous Iviron* 263 (ff. 308-316^{v})
chart. s. XVI ff. 512 19 × 30 1/27/53
Collection d'homélies (pseudo-)chrysostomiennes
Lambros II, 68 (no. 4383); cf. p. 245

4. **Q** *Athous Pantocratoros* 3 (ff. 73^{v}-78^{v})
m. s. XIII 26,6 × 37,8 2/42/24
Collection non liturgique
Lambros I, 91-92 (no. 1037)

5. *Athous Vatopedi* 428 (ff. 151^{v}-167^{v})
chart. s. XV ff. 213 19 × 14 1/20/31
Collection non liturgique
S. Eustratiades – Arcadios 83

6. *Athous Vatopedi* 433 (ff. 89-95)
chart. s. XVI ff. 121 21 × 15 1/33/45
Collection non liturgique
S. Eustratiades – Arcadios 85

7. *Berolinensis Phill.* 1441 (ff. 217^{v}-225^{v}, 215^{v}-217^{v})
chart. s. XVI ff. 335 32 × 22 1/30/36
Collection de pièces (pseudo-)chrysostomiennes
Studemund – Cohn 11-12; R.E. Carter, CCG II, 19-21

8. *Hierosolymitanus S. Crucis* 35 (ff. 84^{v}-89)
chart. s. XV ff. 451 29 × 20 2/35/27

Collection non ménologique
Ehrhard III, 845-846

9. *Mediolanensis Ambros. gr.* C 255 *inf.* (ff. 117-124v)
chart. s. XVI ff. V + 282 33,6 × 23,6 1/30/43
Varia patristica
E. Martini – D. Bassi II, 895-896

10. **M** *Mosquensis gr.* 217 (234/221) (ff. 105-118)
m. s. XI ff. 307 29,3 × 20,6 1/29/18
Panégyricon pour six mois, type A
Ehrhard II, 103-104

11. *Oxoniensis Bodl. Auct.* E.3.9 (ff. 85-96)
chart. pp. 981 35 × 23
Exemplarium Savilii
Coxe I, 649; Madan II, 1, 537; M. Aubineau, CCG I, 125

12. **E** *Oxoniensis Bodl. Barocc.* 199 (ff. 81v-88v)
m. s. X ff. 357 35 × 22,5 2/36/20
Panégyricon pour six mois, type A
Ehrhard II, 98-102

13. *Oxoniensis Bodl. Barocc.* 212 (ff. 257-263)
chart. s. XV ff. 410 20,5 × 15 1/30-44/42
Lectionnaire contenant seulement de textes (pseudo-)chrysostomiens
Ehrhard II, 295

14. *Oxoniensis Lincoln gr.* 1 (ff. 221-229v)
chart. s. XIV ff. 374 29 × 22 2/33/16
Lectionnaire en deux volumes, type B
Ehrhard II, 282

15. **C** *Oxoniensis New College gr.* 82 (ff. 20-28v)
m. s. X-XI ff. 311 29 × 19,5 1/30/40
Lectionnaire pour l'année entière, type C
Ehrhard I, 224-226

16. **D** *Parisinus gr.* 520 (ff. 348-370) Partie II = ff. 69-440
m. s. X-XI pp. 440 33 × 25 2/32/16
Panégyricon italo-grec pour l'année entière
Ehrhard II, 165-167

17. **A** *Parisinus gr.* 582 (ff. 321-338)
m. s. X ff. 552 36,5 × 24 2/37/17
Panégyricon pour l'année entière, type C
Ehrhard II, 76-80

18. *Parisinus gr.* 979 (ff. 197-205^{v})
chart. s. XIII ff. 378 22 × 15 1/27/33
Panégyricon pour l'année entière, type C
Ehrhard II, 89-90

19. *Parisinus gr.* 986 (ff. 348-371)
chart. s. XVI ff. 503 21,2 × 14,2 1/20/20
Métaphraste mêlé, panégyricon, type B, t. II
Ehrhard III, 309

20. *Parisinus gr.* 1164 (ff. 242^{v}-251^{v}) Partie II = ff. 147-291
chart. s. XIV-XV ff. 370 21,5 × 13,5 1/27/39
Lectionnaire pour six mois, type B
Ehrhard I, 277

21. **P** *Parisinus gr.* 1476 (ff. 73-79)
m. a. 890 ff. 102 31,5 × 22,5 2/34/21
Lectionnaire pour six mois, type A
Ehrhard I, 260-263

22. *Parisinus gr.* 1554 A (ff. 113-125^{v})
chart. s. XIV ff. 172 28,5 × 21 1/24/27
Collection non ménologique
Ehrhard III, 762

23. *Parisinus Suppl. gr.* 399 (ff. 213-220)
chart. a. 1592
Collection d'homélies recueillie par J. Sirmond
Omont t. IV, p. IX et 46-47

24. *Romanus Collegio Greco* 18 (ff. 60^{v}-66)
chart. s. XVI ff. 129 30 × 22 3/31/27
Collection non ménologique
Sp. P. Lambros, Νέος Ἑλληνομνήμων 10 (1913), 27-31

25. *Romanus Vallicellianus gr.* F 59^{I} (ff. 119-138^{v})
chart. s. XV ff. 341 22,1 × 14,3 1/18/28
Homiliaire en deux volumes, type A
Ehrhard II, 274-275

26. **B** *Thessalonicensis* τῶν Βλαταίων 6 (ff. 169^{v}-180)
m. s. IX ff. 414 38,5 × 26 2/33/17
Homiliaire
Ehrhard II, 242-248

27. **X** *Vaticanus gr.* 566 (ff. 176^{v}-183^{v})
m. s. XI ff. I + 364 35 × 28 2/34/20
Collection non liturgique
Ehrhard II, 303

28. **V** *Vaticanus gr.* 1639 (ff. 180-187ᵛ)
m. s. XI ff. I + 340 36,6 × 27 2/33/21
Collection non liturgique
Ehrhard II, 303

29. *Vaticanus gr.* 1759 (ff. 39-39ᵛ)
chart. s. XVI-XVII ff. 426 22 × 16,5 1/23/40
Varia
Canart 66-77

30. *Vaticanus Barb. gr.* 497 (ff. 279-287)
chart. s. XVII ff. 331 in fᵒ
Collection d'homélies composée par Holsten et deux mains contemporaines
cf. Leroy 74

31. **N** *Venetus Marcianus gr.* 573 (ff. 145ᵛ-162ᵛ) Partie II = ff. 98-223
m. s. IX-X ff. 223 21 × 16,5 1/21/27
Panégyricon pour l'année entière, type C
Ehrhard II, 90-91

32. **O** *Venetus Marcianus gr.* II 46 (= Nan. 67) (ff. 179-185ᵛ)
m. s. XIII ff. 284 26,8 × 20,4 1/32/50
Homiliaire chrysostomien
Ehrhard II, 292-293

33. *Venetus Marcianus gr.* II 54 (= Nan. 75) (ff. 125-128)
chart. s. XV ff. 237 35,7 × 24,5 1/41/72
Homiliaire chrysostomien
Ehrhard II, 292

Les 33 manuscrits qui nous transmettent l'homélie IV se répartissent clairement en deux familles ω^1 et ω^2. À l'intérieur de chacune nous distinguons deux groupes, à savoir : α et β ; γ et δ. La séparation entre ω^1 et ω^2 est claire en :

110 φησι *add.* ω^2
114 ἀπ' αὐτῆς *om.* ω^2
118 καπηλεύσασα ω^1 : καπηλεύουσα ω^2
142 ταῖς *om.* ω^2
157 ἐπιγνῶναι ω^1 : γνῶναι ω^2
165 ἐπηρμένων ω^1 : ἐπηρτημένων ω^2
194 καὶ *om.* ω^2
224 γε *om.* ω^2
231 ἐδωροφόρουν ω^2 : ἐδωρυφόρουν ω^1
310 ἐπὶ πάντων ω^1 : ἐπιπλήττων ω^2
394 ἀπεκρίθης ω^1 : ἐκρίνας ω^2

Groupe a Le témoin le plus ancien de a date du Xe siècle : *Paris. gr.* 582 (**A**), panégyricon pour l'année entière, type C. Ce type ancien du panégyricon perdit cependant son influence lors de l'introduction du calendrier byzantin qui commençait le 1er septembre. Il est possible que l'omission des mots τοῦ ἐν ἁγίοις dans le titre de notre homélie nous indique également une source ancienne. A est probablement originaire de Constantinople car c'est là que Sevin l'acheta.

Quatre manuscrits nous font connaître, à côté de A, une seconde copie de a, a^1 qui attribue cette homélie à Chrysostome. Ce sont : *Oxoniensis New College gr.* 82 (**C**), lectionnaire pour l'année entière et vraisemblablement le type le plus ancien de ce lectionnaire. Le modèle de C ne peut dater que du Xe siècle puisqu'il contient des homélies de Jean d'Eubée, de Jean Damascène et de Georges de Nicomédie. Selon toute vraisemblance, nous pouvons affirmer que C n'est pas originaire de Constantinople.

Une copie de C est le codex *Oxoniensis Auct.* E.3.9 (11), le manuscrit de Savile pour son édition de notre homélie dans les œuvres de Chrysostome.

Un deuxième témoin de a^1 est le codex *Athous Vatopedi* 428 (5), une collection non liturgique. Le codex *Athous Vatopedi* 433 (6) est sans aucun doute une copie directe de *Vatopedi* 428 ; outre le texte de l'homélie, *Vatopedi* 433 et *Vatopedi* 428 ont dans le même ordre quatre textes successifs en commun, pour lesquels un ordre liturgique est exclu (1).

En comparant C et *Vatopedi* 428, nous constatons que celui-ci atteste non seulement presque toutes les leçons de C mais aussi des variantes propres (2). C est donc une copie plus fidèle de a^1 que *Vatopedi* 428, mais à deux endroits *Vatopedi* 428 a corrigé le texte de a^1 tandis que C a repris les leçons fautives (3).

En ce qui concerne les variantes de a, nous nous référons à

(1) Λόγος εἰς τὴν ξηρανθεῖσαν συκῆν (Aldama 372), λόγος εἰς τὴν παραβολὴν τῶν δέκα παρθένων (Aldama 341), notre homélie, et διήγησις περὶ τῆς τοῦ κυρίου εἰκόνος τῶν Χαλκοπρατείων (BHG 797).

(2) 34 ἀπολύτως : ἐλευθέρως *Vatop.*; 73 τῆς – βρώματα : τὰ πολυτελῆ βρώματα *Vatop.*; 114 ἀπ' αὐτῆς : ὁμοία αὐταῖς *Vatop.*; 137 τῷ εἴδει *post* καλὴ *add. Vatop.*; 223 ἱστᾶσθαι *ante* ἐπὶ *coll. Vatop.*; 283 ἐπὶ – αἰτῶν *om. Vatop.*; 336 τὸ πρᾶγμα : τὴν πρᾶσιν *Vatop.*; 354 Χριστὸς – λέγει : φησιν ὁ Χριστὸς οὕτως *Vatop.*

(3) 234/235 ὡς ἁψαμένη (*om.* C) : ἥψατο γὰρ *Vatop.*; 424 πάρεστε (πράσσετε C) : ἄτοπα πράσσετε *Vatop.*

l'apparat critique où A et C figurent ensemble (4). Les variantes de ɑ s'expliquent facilement comme des fautes dues à la négligence du copiste de ɑ, à l'exception de 51 où nous avons à faire à une conjecture : ἀναμάσσεσθε : ἀναλάβητε AC.

Groupe β Un représentant important du groupe β est *Parisinus gr.* 520 (**D**), panégyricon italo-grec pour l'année entière. D est le seul témoin italo-grec de notre homélie. Nous pouvons conclure que cette homélie d'Amphiloque était probablement peu connue en Italie. Remarquons cependant que D suit principalement la tradition des panégyrica byzantins. D possède peu de leçons propres ; dans un seul passage il contient à côté de la leçon de ω^1 celle de VX : 70 εὐκόλως : εὐθέως εὐκόλως D.

β¹ Les autres témoins de β remontent à un modèle commun : β^1.

Tout d'abord nous connaissons β^1 grâce à deux anciens manuscrits : le codex *Thessalonicensis* τῶν Βλαταίων 6 (**B**), homiliaire, et le codex *Oxoniensis Bodl. Barocc. gr.* 199 (**E**), panégyricon pour six mois. Puisque E nous transmet un texte de Georges de Nicomédie (mort après 880), nous pouvons dater cette collection au plus tôt de la fin du IXe siècle ou du début du Xe siècle. *Vallicellianus gr.* F 59¹ (25), homiliaire, se rapproche de ces deux manuscrits. Ce manuscrit possède une leçon remarquable à 252, où, après ὅλα on a ajouté : αἰσθητήρια βεβλαμμένε.

Ces manuscrits transmettent un texte très pur ; dans ce sous-groupe nous retrouvons seulement quatre variantes propres :

109 τῷ *om.*
409 μου προφητικῶς *om.*
414/415 αὐτῆς *post* ἁμαρτίαι *coll.*
423 οὖν *om.*

Trois autres manuscrits nous livrent une seconde copie de β^1, **β³** : le codex *Hierosolymitanus S. Crucis* 35 (8), collection non ménologique, *Parisinus gr.* 986 (19), panégyricon avec des textes métaphrastiques, et *Parisinus gr.* 1554 A (22), collection non ménologique. Ce sous-groupe n'a pas été utilisé pour l'établissement du texte ; c'est la raison pour laquelle les variantes

(4) 20 ; 42 ; 51 ; 58 ; 63 ; 88 ; 106 ; 118 ; 179 ; 261 ; 270 ; 272 ter ; 301/302 ; 324 ; 382 ; 401 ; 415

sont mentionnées dans cette préface[5]. *Parisini* 986 et 1554 A remontent à β^3 par l'intermédiaire d'un modèle commun β^4[6]. En tenant compte du nombre et du caractère des leçons propres de β^3 nous le considérons comme une copie hâtive de β^1.

En résumé nous pouvons noter comme variantes propres de β :

65 περιμάσσεται: περιμάσσηται β
72 τὸ σύστημα: τὰ συστήματα β
111 δὲ: γὰρ β
144 κατέθελγον: κατέθελγα β
214 τὸ *ante* λεντίου *add.* β
223 αὐτὴν: αὐτῶν β
247 τῇ λοιδορίᾳ: τὴν λοιδορίαν β

Ainsi β semble une copie assez fidèle de ω^1; elle n'ajoute que quelques fautes et conjectures.

Dans le groupe β trois manuscrits occupent une place à part: *Vaticanus gr.* 566 (**X**), *Vaticanus gr.* 1639 (**V**), et *Parisinus gr.* 1164 (20). Les deux *Vaticani* contiennent une collection non liturgique d'homélies du (pseudo-) Chrysostome tandis que *Parisinus gr.* 1164 est un lectionnaire pour six mois. Ces trois manuscrits sont imputables au remaniement d'un savant byzantin. Un premier indice qui appuie cette hypothèse est l'harmonisation du texte de la bible d'Amphiloque avec le *textus receptus*[7]. Un second indice est à 160-161, où les mots ἀνδρὶ λεπρῷ καὶ ἁμαρτωλῷ δραμοῦμαι πρὸς αὐτόν ont été remplacés par: τούτῳ προσέλθω. Apparemment les mots ἀνδρὶ λεπρῷ καὶ ἁμαρτωλῷ ont choqué notre savant parce qu'ils ne figurent pas en Luc 7, point de départ de notre homélie. A partir de 286 Amphiloque se réfère aussi à Matthieu 26 et y a emprunté le nom du pharisien: Simon. Pour Amphiloque, Luc 7 et Matthieu 26 sont la description d'un seul fait.

Si nous examinons en détail les autres variantes il est évident qu'il s'agit d'un remaniement:

---

(5) 18 πλέων: τοὺς πλέοντας β^3; 31 ἀφήρπασε: ἀφήρπαξε β^3; 68 ἀγαθότητος: θεότητος β^3; 80 ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις *om.* β^3; 138 τῶν *om.* β^3; 160 κατάγεται: κατάκειται β^3: 194 ἐκπλύνουσα: ἀποπλύνουσα β^3; 233 φησίν *om.* β^3; 237 τὸ *ante* τοῦ *coll.* β^3; 284 κύριον: θεόν β^3; 294 πόας: πόσα β^3; 295 τὰ ἄλλα: τ' ἄλλα β^3

(6) 22 πλανωμένους: πλανωμένοις β^4; 91 ὀστέον: ὀστοῦν β^4; 127/128 τοὺς δὲ – γοητεύουσα *om.* β^4; 141 καὶ ῥυμαῖς *post* ἀγυίαις *add.* β^4; 203 τοῦ *om.* β^4

(7) 110 ἐν πᾶσι *add.* V, X et P 1164; 236 τὸν χοῦν – λείξουσι: καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ χοῦν λίξουσι V, X et P 1164; 315 πάντοτε *add.* V, X et P 1164; 365 καὶ ὁ: ὁ δὲ V, X et P 1164

a. Additions:
123 πρώην *add.* VX
168 ἄλλο *add.* VX
296 εἰς *add.* VX
296 ταῦτα *add.* VX
364 περὶ *add.* VX
b. Altérations de la forme du verbe:
51 ἀναμάσσεσθε: ἀναμάξεσθε VX
144 κατέθελγον: κατέθελξα VX
287 ἠδύνατο: ἐδύνατο VX
289 τίθεις: τίθης VX
354 λέγει: ἔλεγεν VX
c. Variantes de mots:
42 οἶνον: λόγον VX
57 ναί: και οὐκ ἐπαισχύνεται VX
70 εὐκόλως εὐθέως VX
123/124 τί: τίς VX
223 τῆς ἰκρίας: τοῦ ἰκρίου VX
337 ὀβολῶν: ἀργυρίων VX
393 ἀνέγραφεν: ἐξήτασεν VX

Il est facile de supposer que ce remaniement a eu lieu au moment de la translittération, mais il est plus difficile de le prouver d'une façon précise. Cependant, le fait que ces trois manuscrits remontent finalement jusqu'à β qui est certainement plus ancien que B, et que celui-ci se situe à la fin du IXe siècle, confirme cette hypothèse.

En *Parisinus Suppl. gr.* 399, qui doit être une copie de *Vaticanus gr.* 1639 (**V**), nous rencontrons le même type de texte (8). Vraisemblablement ce manuscrit est l'"apographum Sirmondianum" et est à la base de l'édition de Combefis (9). Le manuscrit date de 1592. A cette époque Sirmond séjourna à Rome, et souvent il copiait des manuscrits. Ainsi on pourrait attribuer les différences entre *Parisinus S. gr.* 399 et *Vaticanus gr.* 1639 à

---

(8) V et *Paris. S. gr.* 399 ont dans le titre ὁμιλία, les autres témoins λόγος. Les variantes propres à V dans 225 (ὅλων), 332 (ἀντέτραπται) et 349 (ἐγένετο), nous les retrouvons dans le *Parisinus*. Un dernier argument, 23 ὁ² *om. Parisinus*, tandis que dans V la leçon est devenue illisible.

(9) Nous constatons un certain nombre de leçons fautives de Combefis exclusivement dans ce ms.: 61 ὁρμητήριον: οἰκητήριον *Par. S.* 399 et C(ombefis); 73 πολυτελείας: πολιτείας *Par. S.* 399 et C; 177 ἀφανεῖ: ἀφάνῳ *Par. S.* 399 et C; 183 ἐκκαλύπτουσα: ἐκκάμπτουσα *Par. S.* 399 et C; 209 κάλλος: κόλλος *Par. S.* 399 et C; 250 ἐγίνωσκεν: ἔγνωκεν *Par. S.* 399 et C; 290 προχωρῆσαν: προχωρῆσαι *Par. S.* 399 et C

l'inexactitude de Sirmond, que nous avons déjà relevée ailleurs ([10]).

Groupe **γ** Le plus ancien représentant de γ est *Venetus Marcianus gr.* 573 (**N**), panégyricon pour l'année entière. On peut relever un trait archaïque de N dans le titre : les mots τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν manquent. Par référence à 164, où N donne γὰρ εἶσα au lieu de παρεῖσα, il est vraisemblable que N est une copie d'un manuscrit en onciale. Des rapprochements non accidentels existent entre N et *Mosquensis gr.* 217 (**M**), panégyricon pour six mois, originaire du monastère d'Iviron ([11]). N et M sont donc les témoins d'une première copie de γ, γ^{1}.D'après le texte de N et M, γ^{1} a été sans aucun doute une copie fidèle de γ, écrite en onciale.

Une seconde copie de γ, γ^{2} nous est livrée par huit manuscrits, dont le plus important représentant est le codex *Athous Pantocratoros* 3 (**Q**), une collection d'homélies dans un ordre non-liturgique. Se rapprochent de Q : *Atheniensis gr.* 2083 (2), panégyricon avec des textes métaphrastiques ; *Oxoniensis Coll. Lincoln gr.* 1 (14), lectionnaire, et *Atheniensis gr.* 335 (1), homiliaire ([12]). Nous connaissons également le codex *Romanus Coll. Greco* 18 (24), collection non liturgique ; *Ambrosianus gr.* C 255 *inf.* (9), et *Vaticanus gr.* 1759 (29) qui remontent à γ^{2} par une copie intermédiaire, γ^{3}, ce que confirment des leçons communes ([13]). Les manuscrits 9 et 29 offrent un certain nombre de variantes propres dont la plus typique est l'addition à 252 : αἰσθητήρια βεβλημμένε ([14]). Nous connaissons la même addition dans sa forme correcte en *Vallicellianus gr.* F 59^{1}. Le fait que les manuscrits 9 et 29 ont en plus quelques leçons communes avec

---

(10) *Cf.* Datema, C., *Asterius of Amasea*, Leiden 1970, p. 67.

(11) 134 τοὺς *om.* MN ; 156 ἕν μοι : ἐμοὶ MN ; 312/313 τὴν σωτηρίαν : τῇ σωτηρίᾳ MN ; 331 κἀγὼ : καὶ ἐγὼ MN ; 347 τὸν *add.* MN ; 368 κινήματα : κίνημα MN ; 410 ὄνομά σοι ἐκκενωθέν *om.* MN

(12) De ce sous-groupe nous trouvons les variantes significatives dans 51 ; 60 ; 106 ; 136 ; 173 ; 219 ; 235 ; 342 ; 384/385.

(13) 44 συνάψας : συνάξας γ^{3} ; 95 ἀπώληται : ἀπόλλυται γ^{3} ; 97 τέμνῃ : βλαστάνῃ γ^{3} ; βλαστάνῃ : τέμνῃ γ^{3} ; 104 φύων *ante* ἡττήσῃ *coll.* γ^{3} ; 129 καὶ *ante* τὸν *add.* γ^{3} ; 144 κατέθελγον : κατέφλεγον γ^{3} ; 168 τρόπον *ante* μεταδιώξω *coll.* γ^{3} ; 204 οὐ : μὴ γ^{3} ; 205 ὁ μὲν – ἀπέπλυνεν *om.* γ^{3} ; 239 ἔμελλε διδασκαλίαν : σοφίαν ἤμελλε γ^{3} ; 306 τοῦ μύρου *post* αὕτη *add.* γ^{3} ; 333 καὶ om. γ^{3} ; 343 ἐγείροντα : ἐγείραντα γ^{3}

(14) 86 καὶ^{2} *om.* 9 et 29 ; 97 τὸ : τῷ 9 et 29 ; 120 ὑπέσυρεν : ἐπέσυρεν 9 et 29 ; 153 λαθεῖν^{2} *ante* θεὸν *coll.* 9 et 29 ; 225 γὰρ *om.* 9 et 29 ; 307 πρᾶσις : πράσεις 9 et 29 ; μελετή : μελετῆς 9 et 29

Vallicellianus (15), nous permet de supposer que le modèle de 9 et de 29 a été contaminé par des leçons propres au groupe de *Vallicellianus*.

Nous trouvons une copie de 29 dans *Vaticanus Barb. gr.* 497 (30), en grande partie écrite par Luc Holsten. Les deux manuscrits présentent les mêmes variantes. Le codex 29 appartenait à une collection d'Aloysius Lollius (1547–1626) léguée au pape Urbain VIII (1623–1644). Il est évident que Holsten a copié notre homélie de ce manuscrit que la bibliothèque du Vatican venait d'acquérir.

À part quelques variantes, les leçons propres à γ^2 proviennent de la distraction du copiste.

En nous basant sur γ^1 et γ^2 nous pouvons noter comme leçons caractéristiques de γ :

5 Χριστὸς : Ἰησοῦς γ
92 δὲ : δὴ γ
109 τῷ *om.* γ
188 εἶπα : εἶπον γ
372 φησίν *post* αὐτῶν *coll.* γ

Groupe **δ**

δ^1 Un témoin très important de δ^1 est *Parisinus gr.* 1476 (**P**), lectionnaire pour six mois. Originaire de Constantinople, il date de 890 et remonte à la collection hagiographique de Méthode de Constantinople (mort en 847). P se caractérise par une tradition très libre du texte, marquée par des variantes de mots, des additions, des omissions, des transpositions et des changements de temps (16).

Le codex *Athous Iviron* 263 (3) (17) et *Parisinus gr.* 979 (18), panégyricon pour l'année entière gardent une affinité avec P. Par un modèle commun ces deux manuscrits remontent jusqu'à δ^1 (18). Dans 18 le texte de notre homélie suit jusqu'à 325 ; puis

(15) 240 ὑπήλειφεν : ὑπέλειφεν 9, 29 et V(allicellianus) ; 265 κατακείμενον : ἀνακείμενον 9, 29 et V ; 271 ὑπῆλθεν : ὑπεισῆλθεν 9, 29 et V ; 272 ὑπελθεῖν : ὑπεισελθεῖν 9, 29 et V ; 296 ὁ θεὸς *add.* 9, 29 et V ; 393 ἀνέγραφεν : ἀνέκρινεν 9, 29 et V

(16) *Cf.* l'apparat critique *passim*.

(17) Au milieu de notre homélie ce ms. contient un grand fragment d'une homélie de Jean Chrysostome sur Ps. 145, PG 55, 519-528, à savoir 525, 4 - 526, 7 ; 523, 47 - 524, 45 ; et 524, 63 - 525, 4.

(18) 20 τε *post* στενωποὺς *add.* 3 et 18 ; 28/29 τοῦ διαβόλου 3 et 18 ; 71 ἀνεξέλεκτον 3 et 18 ; 85 ἡ θανάτου πρόξενος : ἡ θάνατον προξενήσασα 3 et 18 : 88 ἐρῶ : λέγω 3 et 18 ; προτέρων : προλαβόντων 3 et 18 ;

nous y lisons la fin suivante : ἀκτημονεῖ αὐτὴν παρακούσας· ἀλλ' ἐλθὼν ὁ πρωτοτόκος πάσης τῆς κτίσεως ἀνεῖλεν αὐτὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μυστικῆς ὑπερκοσμίου ταύτης τραπέζης· ταῦτα οὖν εἰδότες πᾶσαν καταλύσωμεν ὀργὴν καθαίροντες ἑαυτῶν τὸ συνειδὸς καὶ μετὰ πραότητος καὶ ἐπιεικείας πάσης προσιῶμεν τῇ τραπέζῃ τοῦ Χριστοῦ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ πᾶσα δόξα τιμὴ κράτος ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

Si nous comparons P et *Iviron* 263, il est clair que *Iviron* 263 transmet un texte beaucoup moins remanié que P. Les leçons de P se répartissent en deux groupes : d'abord celles du texte de δ^1, ensuite un grand nombre de leçons propres (19). La tentation existe d'attribuer les leçons de δ^1 à Méthode, mais cela reste une simple supposition. Pour finir nous ajoutons que δ^1 attribue notre homélie à Jean Chrysostome.

δ^2 Le plus ancien représentant de δ^2 est le codex *Venetus Marcianus gr.* II 46 (**O**), un lectionnaire qui ne contient que des homélies (pseudo-)chrysostomiennes. *Venetus Marcianus gr.* II 54 (33) est une copie de O. Ce manuscrit reproduit sur les folios 33-176 les 67 textes de O dans le même ordre, à une exception près. *Bodleianus Barocc. gr.* 212 (13) contenant uniquement des homélies chrysostomiennes est vraisemblablement un témoin indépendant de δ^2. Bien que nous y retrouvions presque toutes les variantes propres à O, même la transposition typique à 211, d'autre part,

92 εἰργάσατο : ἐποίησεν 3 et 18 ; 94 καὶ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου *om.* 3 et 18 ; 94/95 λαβεῖν *ante* τὸ ἐπιτίμιον *coll.* 3 et 18 ; 114 ἀπ' αὐτῆς : κατ' ἐκείνας 3 et 18 ; 127 δακρύων : βλέμματος 3 et 18 ; 137 ἀεὶ *ante* καλή *add.* 3 et 18 ; 191 μετανοίας : διανοίας 3 et 18 ; 208 φεισαμένη : λογισαμένη 3 et 18 ; 213 ὑπεδέχετο 3 et 18 ; 227 προσοίσουσι : προσάξουσι 3 et 18 ; 245 διάνοιαν : προαίρεσιν 3 et 18 ; 272 ἀλλ' *om.* 3 et 18

(19) Les plus remarquables sont : 8 δεινὰ *om.* P ; 28 θοίνη : βρῶμα P ; 34 θήραμα : θρέμμα P ; 39 ἀγνώμονες *add.* P ; 60 τέως *om.* P ; 70 καὶ *add.* P ; 78 ὁ σωτήρ *add.* P ; 122 κωμῳδῶν : στηλιτεύων P ; 136 οἰστρῶσα : ἁμαρτάνουσα P ; 143 ἄγκιστρον δὲ τὰς χεῖρας *add.* P ; 173 ὅλων *add.* P ; 178 γυμνούμενα : γυμναζόμενα P ; 194 ἐκπλύνουσα : ἀποσμήχουσα P ; 230 πῶς γάρ : καὶ πῶς ἐγὼ λέγω P ; 255 ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον πρὸς εὐωχίαν λίχνην ἐκάλεσας *add.* P ; 300 δι' ὀλίγου μύρου *add.* P ; 315 ὡς ἕνα πτωχόν *add.* P ; 338/339 Κἂν – ἄνθρωπον *om.* P ; 346 τὴν εὐωδίαν *add.* P ; 388 μὴ ὕβρει παραδούς *om.* P ; 396/397 τὴν ἁμαρτωλόν – σῳζομένην *om.* P ; 399/400 ἵνα – ἐλευθερώσω *om.* P ; 401/402 τὰ μὲν – θεραπεύσας *om.* P ; 410/414 ἐκκενωθέν² – χόρις *om.* P

il existe des endroits où *Baroccianus gr.* 212, contrairement à O, transmet la bonne leçon ([20]).

Dans le groupe δ, *Berolinensis Phill.* 1441 (7) occupe une place difficile à déterminer. Ce manuscrit qui contient aussi une collection d'homélies (pseudo-)chrysostomiennes, transmet notre texte sous le titre remarquable : τοῦ αὐτοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὴν γυναῖκα τὴν ἁμαρτωλὸν τὴν τὸ ἀλάβαστρον τοῦ μύρου ἐκχέασαν. Si nous analysons le texte transmis par *Berolinensis*, les ressemblances avec δ^1 nous impressionnent ([21]) ; en plus nous trouvons ([22]) quelques rencontres avec δ^2, et plusieurs variantes propres qui résultent du remaniement d'un homme lettré ([23]). Finalement ce manuscrit donne quelques leçons propres à V et X ([24]), ce qui pourrait confirmer le fait que nous avons à faire à un texte contaminé. Cependant, il est très difficile de déterminer le type de texte du représentant de δ, auquel remonte le *Berolinensis*. Comme nous l'avons dit, δ^1 transmet un texte qui a beaucoup de leçons propres, certainement antérieures à 890, mais une partie seulement de ces leçons sont reproduites dans *Berolinensis*. Puisque ce manuscrit a en commun avec δ^2 un certain nombre de leçons, nous supposons que *Berolinensis* remonte directement à δ. Les remaniements postérieurs ont contaminé le texte.

---

(20) 71 ἀνεξέλεγκτον B(aroccianus) ; 118 καπηλεύουσα B ; 119 τέχνῃ B ; 196 ἐκθέσμως B ; 282 παροξύνεις B ; 345 ἐτίμησεν B ; 360 τὸ δίκαιον B

(21) 14 ἀληθῶς *om. Ber(olinensis)* ; 32 ὥσπερ *Ber.* ; 34 θρέμμα *Ber.* ; 46 ἐπεράστῳ *Ber.* ; 52 ἐλθὼν *Ber.* ; 100 ἐκ *om. Ber.* ; 143 ἄγγιστρον δὲ τὰς χεῖρας *add. Ber.* : 160 τῷ *add. Ber.* ; 177 δῆλα *add. Ber.* ; 178 γυμναζόμενα *Ber.* ; 191 διανοίας *Ber.* ; 252 ἄλλα *Ber.* ; 255 ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον πρὸς εὐωχίαν λίχνην ἐκάλεσας *add. Ber.* ; 269 ἡ ἁψαμένη *Ber.* ; 321 ἡ μὲν *om. Ber.* ; ὁ δὲ : καὶ *Ber.* ; 322 τῷ *om. Ber.*

(22) 135 ἐν ἑαυτῇ λέγουσα *add.* O et *Ber.* ; 141 ἀγυίαις : γονίαις O et *Ber.* : 201 λοῦτρον : λύτρον O et *Ber.* ; 360 τὸ δίκαιον *om.* O et *Ber.*

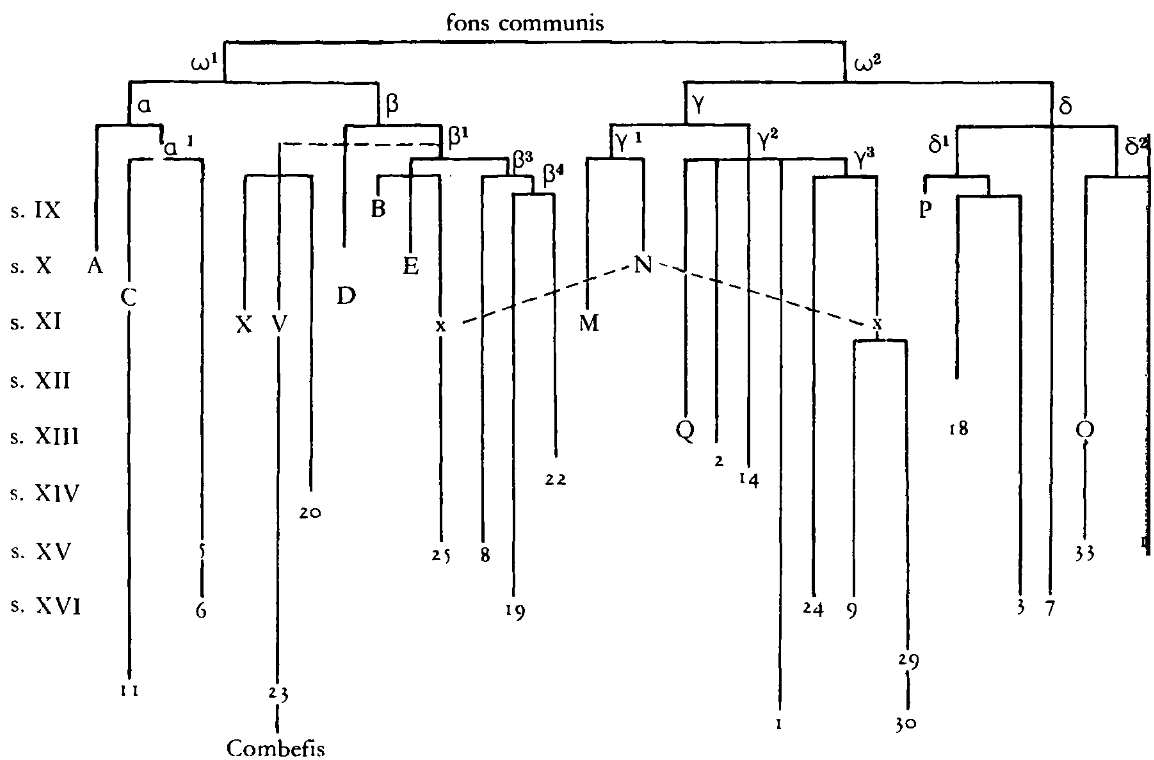
(23) 67 καταλαμβάνει : καταλαμπρύνει *Ber.* ; 92 ἥν : ταύτην *Ber.* ; 118 φύσιν : ἁμαρτίαν *Ber.* ; 137 ἀντλῶ : ἀντλήσω *Ber.* ; 146/147 εἴων κατὰ : ἕως τοῦ *Ber.* ; 149 ἠφίουν : ἐπαφιεῖσα *Ber.* ; 153 τὸν εἰδότα τὰ πάντα *post* λαθεῖν¹ *add. Ber.* ; 200 δύσπλυτον : δύσπαυστον *Ber.* ; 239 ἀπομάσσεσθαι : ἀρύσασθαι *Ber.* ; 241 κολάζων : δικάζων *Ber.* ; 273/274 ἐπένευσε – ἀπηξίωσεν : κατένευσε δι' ὑπερβολὴν ταπεινώσεως *Ber.* ; 275/276 ἢ – ἐρήμῳ : ὃς ἡτοίμασε τράπεζαν τῷ Ἰσραὴλ ἐν ἐρήμῳ *Ber.* ; 323/324 ἀλλ' – ἐξευμενίζουσα : ἀλλ' ὑμεῖς οὐδέν μοι ἐχαρίσασθε αὕτη δὲ πηγὴν δακρύων ἐξέχεεν ἐπὶ τὴν γῆν ἐξευμενίζουσα *Ber.* ; 350 κέρας : κέρδος *Ber.* ; 370 λεαίνων : ἀπαλείφων *Ber.* ; 386 προαιρέσεως : προθέσεως *Ber.* ; 397 σῳζομένην : τῷ τὰ κρυπτὰ εἰδότι μὴ ἀποδοκιμαζομένην *Ber.*

(24) 70 εὐκόλως : εὐθέως V, X et *Ber.* ; 144 κατέθελγον : κατέθελξα VX : ἔθελξα *Ber.* ; 223 τῆς ἰκρίας : τοῦ ἰκρίου V, X et *Ber.* ; 260 εὐγνωμόνως *om.* V, X et *Ber.*

En conclusion, nous considérons les deux hyparchétypes. Tout d'abord, il faut avouer que les différences entre ω^1 et ω^2 sont minimes. Onze endroits seulement, cités au début de cette préface, manifestent des différences. Si nous les examinons plus en détail, nous concluons qu'il faut préférer six fois la leçon de ω^1 et cinq fois celle de ω^2. En effet, la supposition s'impose que ω^1 et ω^2 sont deux copies d'un archétype commun, facile à reconstruire.

Nous pouvons établir le stemma suivant:

STEMMA CODICVM

CONSPECTVS SIGLORVM

A	*Parisinus gr.* 582 m. s. X ff. 321-338
B	*Thessalonicensis* τῶν Βλαταίων 6 m. s. IX ff. 169^v-180
C	*Oxoniensis New College* 82 m. s. X-XI ff. 20-28^v
D	*Parisinus gr.* 520 m. s. X-XI ff. 348-370
E	*Oxoniensis Bodl. Barocc. gr.* 199 m. s. X ff. 81^v-88^v
M	*Mosquensis gr.* 217 (234) m. s. XI ff. 105-118
N	*Venetus Marc. gr.* 573 m. s. IX-X ff. 145^v-162^v
O	*Venetus Marc. gr.* II 46 m. s. XIII ff. 179-185^v
P	*Parisinus gr.* 1476 m. a. 890 ff. 73-79
Q	*Athous Pantocratoros* 3 m. s. XIII ff. 73^v-78^v
V	*Vaticanus gr.* 566 m. s. XI ff. 176^v-183^v
X	*Vaticanus gr.* 1639 m. s. XI ff. 180-187^v
ω^1	*consensus codicum* ABCDE
ω^2	*consensus codicum* MNOPQ
v	*textus vulgatus editionis Mignei* PG 39, 65C-89A
	Numeri in margine paginas huius editionis indicant.

^{1} *aut* ^{2} *siglo additum manum primam aut secundam significat codicis.*

IV

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου λόγος εἰς τὴν γυναῖκα τὴν ἁμαρτωλὸν τὴν ἀλείψασαν τὸν κύριον μύρῳ καὶ εἰς τὸν φαρισαῖον.

1. Ἱκανῶς ἡμᾶς πρώην ἐψυχαγώγησεν ὁ Χριστὸς παρὰ Ζακ- 68
χαίῳ ἑστιώμενος· ὅπου γὰρ Χριστὸς ἑστιᾶται καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανακλίνεται καὶ ποτοῦ καὶ τραπέζης ἀπολαύει τῆς ἡμετέρας, πάντα πρὸς τὸν τῆς εὐφροσύνης μετάγεται λόγον. Τίς γὰρ τελωνῶν ἢ πορνῶν καὶ τῶν τὰ ἄρρητα ἐργασαμένων δεινὰ τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴν στέγην ὑπελθόντα τελωνικὴν βλέπων καὶ τὸν τῶν σταχύων δοτῆρα ἄρτον ἀνθρώπινον μετὰ χεῖρας λαμβάνοντα καὶ τὸν τῶν βοτρύων χορηγὸν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ποτοῦ τὰς ληνοὺς εὐλογοῦντα, μὴ ἑορτὴν καὶ πανήγυριν θέσθαι τὸ πρᾶγμα δικαιώσειεν; Αὕτη ἀληθῶς ἑορτή, αὕτη ἀληθῶς ἀγγελικῆς ἑστιάσεως εὐφροσύνη, τὸ τὸν δεσπότην μετὰ δούλων, τὸν θεὸν μετὰ ἀνθρώπων, τὸν δικαστὴν μετὰ τῶν ὑπευθύνων ὁρᾶν κοινῆς ἀπολαύοντα τραπέζης. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐπὶ γῆς ἦλθεν οὐκ ἔρημον καταλιπὼν τὸν οὐρανόν, καὶ ἄνθρωπος γέγονεν οὐκ ἀποδὺς τὸ εἶναι θεός, ἵνα καὶ τὴν θάλασσαν πλέων τοὺς εἰς τὸ βιωτικὸν χειμαζομένους πέλαγος ἐκ τοῦ βυθοῦ

---

5 Luc. 19, 6

ω¹ (ACBED) ω² (MNQPO) VX v

---

1 τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν *ante* Ἀμφιλοχίου *add.* CBEDMQPOVX Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου: Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου CPO ὁμιλία PV πόρνην PO 2 μύρον PO καὶ εἰς τὸν φαρισαῖον *om.* P 3 τῇ μεγάλῃ τετράδι *post* φαρισαῖον *add.* BDVX: τῇ ἁγίᾳ τετράδι E: τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ τετράδι *add.* ACMQ (*in marg.*) τῇ αὐτῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ τετράδι *add.* O *in marg.* εὐλόγησον *add.* DQ: δέσποτα εὐλόγησον *add.* O 5 Ἰησοῦς MNQ 6/7 τῆς ἡμετέρας *om.* O 7 πάντα *om.* v 8 καὶ: ἢ v εἰργασμένων P δεινὰ *om.* P 9 ἢ *post* οὐρανοῦ *add.* v ὑπεισελθόντα P 10 καὶ: ἢ v τὸν *om.* N ἀσταχύων VXv ἀνθρώπων P 11 καὶ: ἢ v βοτρύων χορηγὸν: βοστρίχων ῥητῶν O 12 τὰς: τοὺς CO 13 θεάσασθαι O ἀληθῶς: ἀληθὴς P 14 ἀληθῶς *om.* P εὐαγγελικῆς P ἑστιάσεως ἀγγελικῆς εὐφροσύνης O τὸ *om.* QP 15 τῶν *ante* δούλων *add.* P τῶν *ante* ἀνθρώπων *add.* P 16 καὶ *ante* κοινῆς *add.* O γὰρ τοῦτο v 17 τὸν οὐρανὸν *ante* καταλιπὼν *coll.* M 18 ἀποθεὶς P 19 καὶ *ante* τοὺς *add.* ADMNQO

ἀνασύρῃ τῆς ἁμαρτίας καὶ κώμας καὶ πόλεις περιϊών, στενωποὺς καὶ ἀτραποὺς καὶ δρόμους περιτρέχων τοὺς ἐν ταῖς τριόδοις πλανωμένους ὡς ἀποίμαντα πρόβατα ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἐπαναγάγῃ ποίμνην. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον ἐπιζητῶν, ὁ τὰ ἐννενήκοντα ἐννέα καταλιπὼν καὶ περὶ τὴν τοῦ ἑνὸς παραγενόμενος ζήτησιν. Ἐζήτει γὰρ τὸ ἓν οὔτε τῶν πολλῶν καταφρονῶν οὔτε τοῦ πλήθους τὸ ἓν προκρίνων. Ἀλλὰ τὰ μὲν ἐννενήκοντα ἐννέα κατελίμπανεν, ἔδει γὰρ ἀσφαλῶς αὐτὰ ἐν τῇ μάνδρᾳ αὐλίζεσθαι· τὸ δὲ ἓν περιϊὼν ἐζήτει, ἵνα μὴ θοίνη τῷ διαβόλῳ γένηται. Πρόβατον γὰρ ἀποίμαντον θηρσὶν ἕτοιμον δεῖπνον καὶ ψυχὴ ἀσφράγιστος δαίμοσιν εὐεπιβούλευτος. Ὅθεν πρώην τὸν Ζακχαῖον ὡς πρόβατον ἐκ στόματος λύκου ἀφήρπασε καὶ τῇ μάνδρᾳ συνέμιξε καὶ σφραγίδος ἠξίωσεν. Ὡς γὰρ ποιμὴν πρόβατον ἀποπλανηθὲν θηρᾶσαι θέλων χειρόηθες ζῷον ἐᾷ, ἵνα 69
ἀπολύτως νεμόμενον τὸ ἀποπηδῆσαν ἑλκύσῃ θήραμα, οὕτω καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τὴν σάρκα ἣν ἐκ τῆς παρθένου ἀνέλαβεν, ὡς πρόβατον ἐν νομῇ, ἐν τῇ τραπέζῃ Ζακχαίου ἀφῆκεν, ἵνα τῷ κοινῷ τῆς ἑστιάσεως νόμῳ ἑλκύσας αὐτὸν πρὸς συνουσίαν λανθανόντως τῇ οἰκείᾳ συζεύξῃ ποίμνῃ.

2. Ἀλλὰ τοῦτο μὴ συνιέντες οἱ φαρισαῖοι ἐγόγγυζον ὁρῶντες αὐτὸν μετὰ τελωνῶν ἐσθίοντα. Ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν ὡς ἀσκὸς παλαιὸς διαρρηγνύσθωσαν, οὐ γὰρ δύνανται τὸν νέον τῆς διδασκαλίας δέξασθαι οἶνον· ἡμεῖς δὲ κατόπιν τοῦ φιλανθρώπου

23/24 Mt. 18, 12 et parall. **31** Luc. 19, 7 **40/42** Mt. 9, 17 et parall.

ω[1] (ACBED) ω[2] (MNQPO) VX v

---

20 περιὼν C τε *post* στενωποὺς *add.* AC **20/21** στενωποὺς καὶ ἀτραποὺς *post* περιτρέχων *coll.* O **21** καὶ ἀτραποὺς *om.* P ἐπιδρόμους v **21/22** τοῖς ... πλανωμένοις O **21** περιόδοις P **22** ἀποίμηντα P ἐπανάγῃ EPO ποίμνην *post* ἰδίαν *coll.* P **23** ὁ[2] *om.* v **24** ἐπὶ P **26** κρίνων M μὲν *om.* D **27** καταλιμπάνειν O: ἐλίμπανεν Q ἔδει: εἰ δεῖ C : ᾔδει MP ταῦτα P **28** ἀλίζεσθαι D περιὼν C: περὶ ὧν NO: προϊὼν v θοίνη MO: θύμα O: βρῶμα *post* γένηται P: θύνη *cett.* **31** πρώην *post* Ζακχαῖον *coll.* Q ὡς πρόβατον *om.* OQ ἀφαρπάσας O **32** ἐνέμιξε D ὥσπερ P **33** θηράσασθαι M: θηριᾶσαι N: θηρεῦσαι P χειροήθη P **34** ἀπολύτρως B: ἀκολύτως P θήραμα *ante* ἀποπηδῆσαν *coll.* A θρέμμα P **35** τὴν *om.* O **36** ἐν νομῇ *om.* P τῇ *om.* VXv νόμῳ *post* κοινῷ *coll.* O **37** αὐτὸ C: αὐτοῦ v **38** τῇ: μὴ C[1] ἰδίᾳ M συνζεύξῃ NO **39** ἀγνώμονες *ante* φαρισαῖοι *add.* P **40** τῶν *ante* τελωνῶν *add.* MQ· **41** διαρρηγνύτωσαν P **42** οἶνον: λόγον VXv: *ante* δέξασθαι *coll.* AC

βαδίσωμεν ποιμένος. Ὁ γὰρ Ζακχαῖον τὸν τελώνην τῇ λογικῇ τῶν ἀποστόλων συνάψας ποίμνῃ, αὐτὸς καὶ τὴν πόρνην τὴν ἁμαρτωλόν, τὴν μυρίων κακῶν ἐργάτιν, ἐκ τοῦ φάρυγγος τοῦ διαβόλου ὡς ἀμνάδα ἑλκύσας τῇ ἀνεπηρεάστῳ ἀπέδωκεν μάνδρᾳ. Ἵνα δὲ γνῶτε καὶ τοῦ Χριστοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τῶν φαρισαίων τὴν ἀλογίαν καὶ τῆς ἁμαρτωλοῦ τὴν παλινοδίαν, αὐτὰς ὑμῖν τὰς εὐαγγελικὰς παραθήσομαι ῥήσεις· ἐὰν γὰρ τοῦ ὕφους τοῦ ἀναγνώσματος ἐπακούσητε, ῥᾳδίως καὶ τῆς ἑρμηνείας τὴν ἔννοιαν ἀναμάσσεσθε. *Ἠρώτησε*, φησί, *τις τῶν φαρισαίων τὸν Ἰησοῦν, ἵνα φάγῃ μετ᾽ αὐτοῦ. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ φαρισαίου ἀνεκλίθη.* Ὢ χάριτος ἀφράστου! Ὢ φιλανθρωπίας ἀρρήτου! Καὶ φαρισαίοις συνεστιᾶται καὶ τελώνας οὐκ ἀποσείεται καὶ πόρνας προσδέχεται καὶ Σαμαρείτιδι διαλέγεται καὶ Χαναναίαν λόγου ἀξιοῖ καὶ τῇ αἱμορροούσῃ τὸ κράσπεδον παραχωρεῖ. Ναί, ἰατρὸς γάρ ἐστι πάντων ἐφαπτόμενος τῶν παθῶν, ἵνα πάντας ὠφελήσῃ, πονηροὺς ἅμα καὶ ἀγαθούς, ἀχαρίστους καὶ εὐγνώμονας. Ὅθεν καὶ νῦν ὑπὸ τοῦ φαρισαίου κληθεὶς εἰσέρχεται εἰς οἰκίαν τέως μεστὴν κακῶν. Ὅπου γὰρ φαρισαῖος, ἐκεῖ πονηρίας ὁρμητήριον, ἁμαρτίας καταγώγιον, ὑπεροψίας ὑποδοχή. Ἀλλὰ καὶ οὕτως αὐτοῦ διακειμένης τῆς οἰκίας οὐκ ἀπαξιοῖ παραγενέσθαι ὁ κύριος. Εἰκότως· ὥσπερ γὰρ ὁ ἥλιος οὐ καταβλάπτεται βορβόρῳ τὰς οἰκείας ἀκτῖνας ἐπιβάλλων, ἀλλὰ τοὐναντίον καὶ τὴν ἐνοῦσαν ἀηδίαν περιμάσσεται μηδὲν αὐτὸς ὑβριζόμενος,

---

51/53 Luc. 7, 36 **55** Ioh. 4, 7; Mt. 15, 24 **56** Mt. 9, 20

ω^{1} (ACBED) ω^{2} (MNQPO) VX v

---

45 τοῦ^{1}: τῆς O **46** ἐπεράστῳ P **48** Ἰουδαίων P ἀπολογίαν O: ἀναλογίαν C παλινωδίαν BDQ **49** παραθήσομεν P διηγήσεις O τὸ ὕφος O **50** ὑπακούσητε CDMO: ἀκούσητε P **51** ἀναμάξεσθε VXv: ἀναμάσασθε M: ἀναλάβητε AC φησί *om.* P τις *ante* φησί *coll.* Q τῶν φαρισαίων *om.* P **52** ἐλθὼν P τὴν οἰκίαν PO **53** ἀνεκφράστου D ὢ φιλανθρωπίας ἀρρήτου *om.* Q **55** Σαμαρείταις CO **56** λόγων P **57** ναί: καὶ οὐκ ἐπαισχύνεται VXv ἰατρὸς – πάντων: εἰ O ἐφαπτόμενος *post* τῶν παθῶν *coll.* VXv **58** ἅμα *om.* CVXv εὐγνώμονας: ἀγνώμονας ACO **59** καὶ νῦν ὑπὸ τοῦ: φησιν φίλος P τοῦ *om.* O **60** τὴν *ante* οἰκίαν *add.* QO: *post* οἰκίαν *add.* C αὐτοῦ *post* οἰκίαν *add.* O τέως: ὥστε v: *om.* P οὖσαν *ante* κακῶν *add.* O γὰρ *om.* Q **61** οἰκητήριον v **62** διακειμένην τὴν οἰκίαν D παραγίνεσθαι N **63** καὶ *ante* εἰκότως *add.* ACOVXv ὡς NP ὁ^{2} *om.* AC καταβλάπτει P **64** ἐπιβαλλὼν ἀκτῖνας P καὶ *ante* τοὐναντίον *add.* DP καὶ *om.* P **65** περιμάσσηται BED: περιμάσσει MNPO: ἀπομάσσεται C

οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ὡς ἥλιος δικαιοσύνης πάντα ἐναγῆ καὶ βέβηλον τόπον καταλαμβάνει καὶ τὴν δυσώδη ἁμαρτίαν ταῖς ἀκτῖσιν αὐτοῦ τῆς ἀγαθότητος ἀναλίσκει, οὐχ ὕβριν, οὐ μείωσιν, οὐ μολυσμὸν ὑπομένων κατὰ τὸν τῆς θεότητος λόγον.

3. Ὅθεν ἐπένευσεν εὐκόλως τῷ φαρισαίῳ καλοῦντι, ἠρεμῶν, σιωπῶν, ἀνεξέλεγκτον αὐτοῦ τὸν βίον ἀφείς. Πρῶτον μέν, ἵνα ἁγιάσῃ τοὺς κληθέντας, τὸν καλέσαντα, τῆς οἰκίας τὸ σύστημα, τῆς πολυτελείας τὰ βρώματα· ἔπειτα δεικνὺς ὡς οὐ φάσμα ἦν ἡ 72
ἐνανθρώπησις, ἐκ τῆς ἀνακλίσεως, τῆς βρώσεως, τῆς πόσεως, τῆς τῶν σιτίων δαπάνης. Ἄλλως δέ, ἐπειδὴ ἤμελλεν ἡ πόρνη προσιέναι καὶ τὸν θερμὸν ἐκεῖνον καὶ διάπυρον τῆς μετανοίας δεικνύναι τρόπον, διὰ τοῦτο καλοῦντι τῷ φαρισαίῳ ἐπινεύει ταχέως, ἵνα ἐπ' ὄψεσι γραμματέων καὶ φαρισαίων τὰ οἰκεῖα ἐκτραγῳδήσασα κακὰ διδάξῃ αὐτοὺς πῶς δεῖ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις στυγνάζοντας ἐξευμενίζεσθαι θεόν. *Ἰδοὺ γάρ,* φησί, *γυνὴ ἐν τῇ πόλει, ἥτις ἦν ἁμαρτωλός.* Γυνή, ἡ εὐόλισθος φύσις, τὸ πρῶτον δίκτυον τοῦ διαβόλου, ἡ τῆς πλάνης εἰσαγωγή, ἡ τῆς παραβάσεως διδάσκαλος, ἡ βοηθὸς μὲν γεναμένη, πολεμία δὲ ἀναδειχθεῖσα, ἡ γεναμένη κατὰ φύσιν καλή, ἐκ προαιρέσεως δὲ ἀποδειχθεῖσα κακή, ἡ θανάτου πρόξενος, ἡ τὸ κάλλος τοῦ ξύλου δείξασα καὶ ὅλον τὸν παράδεισον ἀπολέσασα. *Καὶ ἰδοὺ γυνή,* φησίν, *ἐν τῇ πόλει, ἥτις ἦν ἁμαρτωλός,* τὰ τῆς Εὔας φέρουσα βάρη, πολλοῖς κακοῖς βριθομένη. Ἐρῶ δὲ αὐτῆς τῶν προτέρων κακῶν τὴν δαψίλειαν, ἵνα γνῶτε αὐτῆς τῆς μετανοίας τὴν πολυτέλειαν.

---

66 Mal. 3, 20 **80/81** Luc. 7, 37

ω¹ (ACBED) ω² (MNQPO) VX v

---

67 δυσώδην E **68** αὐτοῦ *post* ἀγαθότητος *coll.* PO θεότητος Q **70** καὶ *post* ὅθεν *add.* P εὐκόλως: εὐθέως VXv: εὐθέως εὐκόλως D **71** ἀνεξέλεκτον CNO **72** οἰκετίας NQO τὰ συστήματα BEDVXv **73** πολιτείας v καὶ *ante* δεικνὺς *add.* P **74** ἐκ *ante* τῆς βρώσεως *et* τῆς πόσεως *add.* P τῆς βρώσεως τῆς πόσεως *in marg. add.* O καὶ *post* πόσεως *add.* P **75** ἔμελλεν COVXv **78** ὁ σωτήρ *post* ταχέως *add.* P ἐφ' N **79** ἐκτραγῳδήσουσα v δείξῃ O **80** τὸν *ante* θεὸν *add.* CP **81** ἥτις: γυνὴ O ἡ *om.* N **83/84** γενομένη *bis* ACQPVXv πολεμία – γεναμένη *om.* O **84** ἀναδειχθεῖσα DP **85** ἡ θανάτου πρόξενος *om.* VXv τοῦ *ante* θανάτου *add.* O **86** διδάξασα O ὅλον *om.* v Καὶ *om.* P **87** γυνή *om.* O ἥτις – βλαστάνῃ (97) *om.* P **88** καὶ *ante* πολλοῖς *add.* AC **89** κακῶν: ἡμερῶν N: τρόπων v τῆς μετανοίας *om.* C

4. Ὁ θεὸς ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ ὀστέον λαβὼν καὶ τοῦτο σαρκώσας τὴν Εὔαν εἰργάσατο, ἣν δὲ γυναῖκα καλέσας ἔδωκε βοηθὸν τῷ Ἀδάμ. Ἀλλὰ μετὰ τὸ ἁμαρτεῖν καὶ παραβῆναι τὸν νόμον καὶ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου καὶ θάνατον τὸ ἐπιτίμιον λαβεῖν, ἵνα μὴ τῷ θανάτῳ δαπανώμενον ἄρδην τὸ γένος ἀπώληται, γάμον ἐπιστρατεύει τῷ θανάτῳ, ἵν' ὁ μὲν σπείρῃ, ὁ δὲ θερίζῃ, ὁ μὲν τέμνῃ, ὁ δὲ βλαστάνῃ. Καὶ ὅτι μετὰ τὸ θανάτῳ ὑποβληθῆναι ἡ τοῦ γάμου ἐδόθη χάρις, δῆλον ἐκ τοῦ τὸν Ἀδὰμ μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ παραδείσου συναφθῆναι τῇ Εὔᾳ. Γέγραπται γὰρ ὅτι μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ παραδείσου, τότε ἔγνω Ἀδὰμ *τὴν γυναῖκα αὐτοῦ*. Πρὸ τῆς ἁμαρτίας οὖν παρθενία ἦν ἀμόλυντον τηροῦσα τὸν χιτῶνα τῆς φύσεως, μετὰ δὲ τὴν παράβασιν, μετὰ τὴν τοῦ θανάτου ἀπόφασιν ὁ γάμος ἀντεισήχθη, ἵνα ἀντλοῦντα τὸν θάνατον νικήσῃ βρύων καὶ τρυγῶντα ἡττήσῃ φύων. Ἐπεὶ οὖν ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ γένους καὶ ἐπὶ αὐξήσει τῆς φύσεως ὁ τοῦ γάμου ἐδόθη νόμος, τῷ μὲν ἀνθρώπῳ ἡδόνην ἐνέσπειρε, τὸ δὲ θῆλυ θωπευτικὸν ἐποίησεν· οὐχ ἵνα ἑταιρικῶς πρὸς μίξεις ἐρεθίζωνται, ἀλλ' ἵνα ἐννόμως πρὸς γάμον συνάπτωνται. Ὅθεν ἡ μὲν ἔνθεσμος τοῦ γάμου μῖξις τιμία παρὰ τῷ θεῷ, ἡ δὲ πρὸς χάριν τῶν ἡδονῶν ἐκτελουμένη θανάτῳ ὑποβέβληται. *Τίμιος γὰρ ὁ γάμος καὶ* 73
ἡ κοίτη ἀμίαντος· πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ θεός. Αἱ οὖν χάριν παιδογονίας ἐννόμως τοῖς ἀνδράσι μιγνύμεναι ἀνέγκλητοί εἰσιν, ὥσπερ ἡ Σάρρα καὶ ἡ Ῥεβέκκα καὶ ἡ Ῥαχήλ, καὶ εἴ τις ἄλλη ἀπ' αὐτῆς· αἱ δὲ λόγῳ ἡδυπαθείας τοὺς νέους πρὸς ἀκολασίαν διεγείρουσαι, ὡς φθείρουσαι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, παραδίδονται

91/92 Gen. 2, 21 **100** Gen. 4, 1 **110/111** Hebr. 13, 4

ω¹ (ACBED) ω² (MNQPO) VX v

---

92 δὲ: δὴ MNQ: καὶ C²VXv **93** βοήθειαν O τῷ: τῶν B **95** ἀπολεῖται CN: ἀπώλυται O **96** γάμος Xv ἵνα VXv **97** τὸ: τῷ AEMNO: τὰ B τῷ *ante* θανάτῳ *add.* CP ὑποβληθῆναι *ante* θανάτῳ *coll.* CPVXv **100** αὐτὸν *post* ἐξελθεῖν *add.* D ἐκ *om.* P Ἀδὰμ *om.* O Εὔαν *post* Ἀδὰμ *add.* MP **101** παρθένος P **102** δὲ: γὰρ P τουτέστιν *post* παράβασιν *add.* O **103/104** ἵνα – φύων *om.* O **105** διαδοχῇ: τῇ συνοχῇ v ἐπ' MNQO: ἐν P **106** ἔσπειρε ACO: ἐπέσπειρε Q **107** ἐρεθίζοντες D: αἱρεθίζων O **109** τῷ *om.* BEMNQ **110** φησι *post* γὰρ *add.* ω² ἐν πᾶσι *post* γάμος *add.* VXv **111** δὲ: γὰρ BED **113** γὰρ *post* ὥσπερ *add.* O καὶ ἡ Ῥαχήλ *om.* O εἴ: ἡ ACDMNO **114** ἀπ' αὐτῆς *om.* ω² **115** ὡς φθείρουσαι: ἀποφθείρουσαι B

φθορᾷ. *Εἴ τις γάρ, φησί, φθείρει τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, φθερεῖ τοῦτον ὁ θεός.* Ὧν καὶ αὕτη μία ἦν, ἡ μετὰ χεῖρας ἁμαρτωλός. Τὴν γὰρ φύσιν καπηλεύουσα καὶ ταῖς ἔξωθεν βαφαῖς τὰς παρειὰς φοινίσσουσα καὶ τέχνῃ βιαζομένη φανῆναι καλή, τοὺς νέους πρὸς ἀκολασίαν ὑπέσυρεν, ἀπροόπτως αὐτοὺς εἰς τὸ τῆς πορνείας ἀποκλίνουσα βάραθρον.

5. Ταῦτα δὲ λέγω οὐ κωμῳδῶν αὐτὴν ἐφ' οἷς ἔδρασε πρίν, ἀλλ' ἐπαινῶν αὐτὴν ἀφ' οἵων οἵα γέγονεν ἄφνω· λέγω γὰρ τί ἦν, ἵνα δείξω τί γέγονεν νῦν· λέγω αὐτῆς τῆς ἁμαρτίας τὰ πταίσματα, ἵνα δείξω τῆς μετανοίας τὰ κατορθώματα. Ἀλλ' αὕτη ἡ τῷ σώματι οὐκ ἀμέμπτως χρησαμένη τὸ πρίν, τοὺς μὲν διὰ βοστρύχων σαγηνεύουσα, τοὺς δὲ διὰ δακρύων φαρμάττουσα, τοὺς δὲ δι' ἀλείμματος γοητεύουσα, πάντας δὲ πανταχόθεν ἐπὶ τὸν βόρβορον τῆς ἀκολασίας προσκαλουμένη, τὸν αἰσχρὸν αὐτῆς καὶ ἡδυπαθῆ ἔρωτα εἰς θεῖον καὶ ἐπουράνιον μεταβάλλει φίλτρον. Ὡς εἶδε γὰρ τὸν Ἰησοῦν ποτὲ μὲν ἀδεῶς τῇ Σαμαρείτιδι διαλεγόμενον, ποτὲ δὲ τὴν Χαναναίαν προσιέμενον, ἄλλοτε τῆς αἱμορροούσης ἀνακηρύττοντα τὴν κλοπήν, καὶ πῇ μὲν τελώναις συνεσθίοντα, πῇ δὲ τῶν φαρισαίων τοὺς οἴκους καταλαμβάνοντα, ἐλογίσατο· Εἰ πόρνας καὶ ἁμαρτωλοὺς καὶ τελώνας προσίεται, μέχρι πότε ἀκαθέκτως οἰστρῶσα τὸ τῆς ἁμαρτίας πέλαγος ἀντλῶ; Οὐ μένω νέα, οὐ μένω καλή· πάντα γὰρ παρέρχεται,

---

116/117 I Cor. 3, 17

ω¹ (ACBED) ω² (MNQPO) VX v

---

116 τῇ *ante* φθορᾷ *add.* O ὁ ἀπόστολος *post* φησὶν *add.* P φθερεῖ P φθερεῖ: φθείρει CDMPX **117** Ὧν: ὡς M: ὢ N **118** καπηλεύουσαν O: καπηλεύσασα ω¹VXv ἔξω O: ἄνωθεν AC τὰς *bis scripsit* D φοινίσσασα N **119** τέχνην O καλή *om.* P **121** ἐκκλίνουσα MNPQ: ἐκκλίνασα O **122** δὲ *om.* C στηλιτεύων P ἐφ' *om.* P **123** τί: τίς BVXv πρίν *post* ἦν *add.* P: πρώην *add.* VXv **124** τί: τίς VX: ὃ MNQO **128** δι' ἀλείμματος DMQX: δι' ἀλειμμάτων PO: διὰ λείμματος *cett.*: διὰ λήμματος v πάντας δὲ πανταχόθεν: καὶ πάντας πανταχόθεν P: καὶ πανταχόθεν ἅπαντας O δὲ: τε Q παντόχεν C ἐπὶ: εἰς v βάραθρον v **131** τῇ Σαμαρείτιδι διαλεγόμενον *bis scripsit* Q **132** ποτὲ δὲ – προσιέμενον *om.* P τῇ Χαναναίᾳ NQ δὲ *post* ἄλλοτε *add.* PO **133** καὶ *om.* P τελώνας D **134** τοὺς *om.* MN **135** ἐν ἑαυτῇ *post* ἐλογίσατο *add.* P: ἐν ἑαυτῇ λέγουσα *add.* O ὅτι *ante* εἰ *add.* VXv καὶ ἁμαρτωλοὺς *post* τελώνας *coll.* C **136** πότε: τίνος QP οἰστρῶσα: ἁμαρτάνουσα P **137** πάντα εἰς οὐθέν *ante* πάντα *add.* Q γὰρ *om.* QP

πάντα μαραίνεται, καὶ ἄνθη καὶ κρίνα καὶ τῶν προσώπων τὰ κάλλη. Τί οὖν πάθω ἐφ' οἷς ἔδρασα; Ἤδη γὰρ τὸ τῆς γεέννης πῦρ ἐννοῶ, ἤδη μου τὴν ψυχὴν μετάγνωσις λαμβάνει, ὅτι ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν νέων βιαζομένη φανῆναι καλὴ ἐν ταῖς ἀγυίαις τῆς πόλεως, ἐν ταῖς ἀγοραῖς, ἐν ἀμφόδοις ἔτρεχον, δίκτυον μὲν τοὺς πόδας ἔχουσα καὶ σαγήνην τὴν γλῶσσαν. Ὢ πόσους νεανίσκους κατέθελγον μεστὸν ἀναιδείας βλέμμα περιφέρουσα! Ἐπὶ λύμῃ γὰρ τῶν θεατῶν ὡραϊζομένη πῆ μὲν πολυπλόκοις σειραῖς τὴν κεφαλὴν ἐπύργουν, πῆ δὲ νομάδας πλοκάμων ἐκ κορυφῆς εἴων κατὰ μετώπου πλανᾶσθαι· ἄλλοτε δὲ τὰς παρειὰς ἐφοίνισσον καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς κατέγραφον, καὶ ἄλλοτε δακρύων λιβάδας ἠφίουν τῇ κολακείᾳ ἐκτραχηλίζουσα τὴν ψυχήν. Τίς οὖν ἐπὶ τούτοις γένωμαι; Τίνα ἰατρὸν εὕρω τῶν ἀπείρων τούτων παθῶν; 76
Ἐὰν ἀνθρώποις τὰ κατ' ἐμαυτὴν εἴπω, ἀνωφελής μοι γίνεται τῆς ἐξαγορεύσεως ὁ τρόπος. Ἀλλὰ καλύψω τὰ κακά; Ἀλλ' οὐ δύναμαι λαθεῖν· τίνα γὰρ λάθω θεὸν λαθεῖν μὴ δυναμένη; Ποῦ οὖν φύγω πανταχοῦ τὸν δικαστὴν εὑρίσκουσα τὸν μὴ φαινόμενον μέν, πανταχοῦ δὲ διελέγχοντά μου τὰ κακά; Μία μοι σωτηρίας ὑπολέλειπται ἐλπίς, ἕν μοι ἐφόδιον πρόκειται ζωῆς, τὸ τὸν Ἰησοῦν ἐπιγνῶναι καὶ αὐτῷ προσδραμεῖν. Ὁ γὰρ τελώνας προσδεχόμενος οὐκ ἀπαναίνεται πόρνην, ὁ φαρισαίοις συνεσθίων οὐ παραιτεῖται τῆς ἁμαρτωλοῦ τὰ δάκρυα. Ἐπεὶ οὖν ἔγνων ὡς παρὰ Σιμῶνι φαρισαίῳ κατάγεται, ἀνδρὶ λεπρῷ καὶ ἁμαρτωλῷ, δραμοῦμαι πρὸς αὐτόν. Ἀλλὰ τί αἰτήσω προσελθοῦσα;

ω^1 (ACBED) ω^2 (MNQPO) VX v

---

138 τῶν προσώπων *post* κάλλη *coll.* P **139** οὖν *post* πάθω *coll.* MNQP: *om.* O **140** μετάγνωσις: μετὰ γλώσσης O **141** ἀγυίαις: γονίαις O **142** ταῖς *om.* ω^2 μὲν *om.* P **143** γλῶτταν v ἄγκιστρον δὲ τὰς χεῖρας *post* γλῶσσαν *add.* P **144** κατέθελγα BEDN: κατέθελξα VXv περιφέρουσα βλέμμα P φέρουσα O **145** γὰρ *om.* P ἀθεάτων O **146** εἴων: ἵν' οὖν O: ἤγουν P **147** τοῦ *ante* μετώπου *add.* O πετώπου M χαλᾶσθαι VXv ἐφοίνισσα ω^1NO **148** ἄλλοτε *om.* P δὲ *post* ἄλλοτε *add.* O νιφάδας D **149** ἠφίουν: ἐξέφερον P τῇ κολακείᾳ *om.* P ἐκτραχηλιάζουσα P τίς: τί M **150** γενοῦμαι O τίνα: τὸν P κακῶν P **151** καθ' N μου P γένηται C **152** ἀλλὰ N **153** τίνα: τί P θεὸν PVX: *om. cett.* μὴ: οὐ Q οὖν *om.* P **154** πανταχῇ M: πανταχοῦ *bis scripsit* O **155** δὲ *om.* P **156** ἐπιλέλειπται C: ἀπολείπεται v ἐλπίς ὑπολέλειπται P ἕν μοι: ἐμοὶ MN **157** γνῶναι ω^2 **158** προσδεξάμενος P ἀποσείεται P πόρνας O **159** ἔγνω M **160** τῷ *ante* φαρισαίῳ *add.* P καταγίνεται A **160/161** ἀνδρὶ – αὐτόν: τούτῳ προσέλθω VXv **161** προσελθοῦσα: πρὸς αὐτὸν ἐλθοῦσα O

Ὀφθαλμῶν ὑγίειαν; Ἀλλὰ πρόσκαιρος ἡ χάρις. Νόσου ἀπαλλαγήν; Ἀλλὰ μικρὸν τὸ κατόρθωμα, ὁ γὰρ αἰώνιος θάνατος τοῦ παρόντος ἐστὶ βαρύτερος. Πάντα παρεῖσα τὰ τοῦ σώματος τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιζητήσω ἴαμα. Μίαν γὰρ εὑρίσκω λύσιν τῶν ἐπηρτημένων κακῶν, ἐὰν τὸν δικαστὴν ἴδω, ἐὰν προλάβω τῆς κολάσεως τὸν καιρόν. Μιμήσομαι Ῥαὰβ τὴν πόρνην, γυναικὸς τὸν ἐνάρετον μεταδιώξω τρόπον· οὐδὲν γὰρ παρ' ἡμῶν βούλεται θεὸς ἢ γνώμης ἐναλλαγήν.

6. Ταῦτα εὐσεβῶς ἐπισκεψαμένη καὶ τὴν διάνοιαν πρὸς πίστιν ἐπαλείψασα ἐπεισέρχεται τῷ Ἰησοῦ ὅπου ἀνέκειτο τὴν προτέραν ἀναίδειαν εἰς ὑπόθεσιν παρρησίας λαβοῦσα. Καὶ λέγει μὲν αὐτῷ οὐδέν· οὐ γὰρ ἐτόλμα, ᾔδει γὰρ ὡς ὁ τῶν λογισμῶν ἔφορος οὐ δεῖται λόγων. Τί γὰρ εἰπεῖν εἶχε τῷ τὰ πάντα εἰδότι; Ὅτι ἥμαρτεν; Ὅτι πολλῶν κακῶν ἐργάτις γέγονεν; Ὅτι ἐρῶσα καὶ ἐρωμένη τὴν πάνδημον ἡδονὴν ἐθεράπευσεν; Ταῦτα θεῷ δῆλα ἦν, οὐ πραττόμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἀφανεῖ τῆς ψυχῆς βουλευτηρίῳ γυμνούμενα. Εἰδυῖα οὖν ὡς πάντα οἶδε καὶ λαθεῖν αὐτὸν δύναται οὐδέν, θυροῖ μὲν τὴν γλῶσσαν, λαλεῖ δὲ τοῖς δάκρυσι. *Στᾶσα* γάρ, φησί, *παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ κλαίουσα, ἤρξατο βρέχειν τοὺς πόδας αὐτοῦ τοῖς δάκρυσιν*. Ἀλλ' εἰ καὶ μὴ τῇ γλώσσῃ ἐλάλει, ἀλλὰ στεναγμοῖς ἀλαλήτοις ἐφθέγγετο τὸν συντριμμὸν

---

167 Ios. 2 **180/181** Luc. 7, 38 **182** Rom. 8, 26

ω^1 (ACBED) ω^2 (MNQPO) VX v

---

162 ὑγείαν CBEDNQO **164** βαθύτερος P παρήσω VXv: γὰρ εἴσα N δὲ post τὸ *add.* VXv **165** ζητήσω P εὑρήσω VXv ἐπηρμένων ω^1 **166** μοι *ante* κακῶν *add.* MP **167** μιμοῦμαι P τῆς *ante* γυναικὸς *add.* VXv: γυνὴ *ante* γυναικὸς *add.* P **168** καταδιώξω O οὐδενὶ P ἡμῖν O ἄλλο *ante* βούλεται *add.* VXv ἥδεται P πονηρᾶς *post* γνώμης *add.* P **169** ἀπαλλαγήν N: ἀπαλλαγῇ P **170** διασκεψαμένη VXv **171** ἀπαλείψασα D εἰσέρχεται D **172** παρρησίας: εὐσεβείας D ἀναλαβοῦσα P λέγε N **173** οὐ: οὐδὲ Q ὡς *om.* Q ὅλων *ante* λογισμῶν *add.* P **174** τὰ *om.* CDMVXv **175** κακῶν *om.* D ἐργαστήριον D **175/176** ὁρῶσα καὶ ὁρωμένη P **176** πάνδεινον P τῷ *ante* θεῷ *add.* P **177** δῆλα *ante* οὐ *add.* P τῷ *om.* PO ἀφάνῳ v **178** βουλευτήριον O γυμναζόμενα P εἶδεν O **178/179** καὶ – οὐδέν *om.* N **179** αὐτῷ AC οὐ *ante* δύναται *add.* P θυρεῖ O: θυρὺ C (τηρεῖ *in marg. man. sec.*) γλῶτταν P **180** αὐτοῦ: τοῦ Ἰησοῦ OVXv **181** τοὺς πόδας αὐτοῦ: αὐτοὺς P αὐτοῦ *ante* τοὺς *coll.* O τοῖς δάκρυσιν *ante* τοὺς *coll.* D εἰ καὶ: κἂν E τῇ *om.* ω^1NO

τῆς καρδίας ἐκκαλύπτουσα, τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν θριαμβεύουσα, τοὺς ἀτόπους λογισμούς, τὰς ἐναγεῖς ἐνθυμήσεις, τὰς βεβήλους πράξεις, τὰς παρανόμους ὁμιλίας ἐκπομπεύουσα· οὐδὲν γὰρ ἦν τῶν πεπραγμένων αὐτῇ κακῶν, ὃ μὴ δάκρυσιν ἐξετραγῴδει. Ἤδει γὰρ ὅτι ὧν ὡμολόγει τὴν ἀμνηστίαν ἐλάμβανεν. *Εἶπα* γάρ, φησίν, *Ἐξαγορεύσω τὴν ἀνομίαν μου τῷ κυρίῳ καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου.* Καὶ οὐ μόνον ἀλαλήτως 77
ἐφθέγγετο τοῖς στεναγμοῖς τῆς καρδίας δυσωποῦσα τὸν κύριον, ἀλλὰ καὶ σχήματι τὸ τῆς μετανοίας διέγραφε κάλλος. Ἐδάκρυσεν μὲν ὡς πολλὰ γελάσασα τοῖς καλοῖς δάκρυσι τὸν κακὸν ἐκπλύνουσα γέλωτα, ταῖς δὲ ῥανίσι τῶν ὀφθαλμῶν τὸν τῶν παρειῶν ἐκπλύνουσα ῥύπον, ἵνα ἐν οἷς ἥμαρτεν, ἐν τούτοις καὶ ἀπολογήσηται, ἐν οἷς ἠνόμησεν, ἐν τούτοις τὸν νομοθέτην ἐξιλεώσηται. Ὥσπερ γὰρ τὴν κοίτην ἣν ἐκθέσμως ἐμόλυνε συμπλοκῇ, δάκρυσιν ἀπέπλυνεν ὁ Δαβίδ· *Λούσω* γάρ, φησί, *καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνήν μου βρέξω*, οὕτω καὶ αὕτη δι' ὧν ὀφθαλμῶν πολλοὺς τῶν νέων εἰς ἀκολασίαν ὑπέσυρε δακρύων ἀφεῖσα πηγὰς τὸν δύσπλυτον τῆς ἁμαρτίας ἀπέπλυνε ῥύπον, αὐτὴ ἑαυτῇ λοῦτρον μετανοίας προβαλλομένη τὰ δάκρυα. Τὰ μὲν γὰρ δάκρυα ὡς ὕδωρ αὐτὴ παρεῖχε, τὴν δὲ ἄφεσιν ἀοράτως παρὰ τοῦ Χριστοῦ ὑπεδέχετο. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν Ἀβραὰμ τάχα οὐ μιμουμένη μόνον, ἀλλὰ νικῶσα, τοὺς πόδας

188/189 Ps. 31, 5 **197/198** Ps. 6, 7

ω¹ (ACBED) ω² (MNQPO) VX v

---

183 καλύπτουσα AC (ανα *inter lineas add. man. sec.*) BEDNQO: ἐκκάμπτουσα v **186** γὰρ *om.* O αὐτῆς O **187** ἐξετραγῴδησεν P ὁμολόγει ω¹MNO ἀναμνηστείαν N **188** εἶπον MNQ ὁ προφήτης *post* φησιν *add.* P κατ' ἐμοῦ *post* Ἐξαγορεύσω *add.* ACQPVXv **190** τῆς καρδίας στεναγμοῖς O **191** τὸ τῆς μετανοίας: καὶ τῆς διανοίας P περιέγραφε v τὸ *ante* κάλλος *add.* P **192** μὲν: μὲν γὰρ MNQO: γὰρ P τῶν κακῶν Q ἐκπλύνασα O **193** δὲ *om.* P **194** ἐκπλύνασα NO: ἀποσμήχουσα P καὶ *om.* ω² ἀπολογήσεται O· λογίσηται Q **196** ἐκθέσμως: ἐξ ἀθέσμων O: ἀθέσμῳ P **197** τοῖς *ante* δάκρυσιν *add.* O τῆς καρδίας *post* ἀπέπλυνεν *add.* P ὁ Δαβὶδ *ante* τὴν κοίτην *coll.* P γάρ φησι *om.* N καθ' ἑκάστην: τὴν D **198** κοίτην v οὕτω: τοῦτο P δὲ *post* οὕτω *add.* Q **200** ἀφιεῖσα DPO πηγὴν P **201** ἑαυτῆς ω² λύτρον O **202** Τὰ μὲν γὰρ δάκρυα *om.* O γὰρ *om.* P αὐτῷ O: αὐτὰ v **203** ὑπὸ D παρὰ τοῦ Χριστοῦ *om.* O ὑποδέχεται M: ἐλάμβανεν DO **204** οὐ τάχα D τάχα *om.* v μόνον *om.* P καὶ *ante* νικῶσα *add.* QVXv

ἀπέπλυνε τοῦ Χριστοῦ. Ὁ μὲν γὰρ νιπτῆρα θεὶς ὕδασιν ἀπέπλυνεν καὶ λεντίῳ κατέμασσεν, αὕτη δὲ οὐχ ὕδωρ ἀντλήσασα, ἀλλὰ κρήνας δακρύων ἀφεῖσα τοὺς πόδας ἀπέπλυνε τοῦ Ἰησοῦ. Φεισαμένη δὲ μὴ δάκρυσιν ἁμαρτωλοῖς ἁγίους ἐνυβρίσῃ πόδας, τὸ τῶν τριχῶν κάλλος ὡς λέντιον ὑποβαλοῦσα ἀπέμασσε τοὺς πόδας. Καὶ ἦν ἰδεῖν ὅλον δι᾽ ὅλου τὸ γύναιον πρὸς θεραπείαν τοῦ Ἰησοῦ καμπτόμενον· οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμοὶ ἄνωθεν ὡς κρῆναι δακρύων ἔπεμπον ὀχετούς, ἡ δὲ ψυχὴ ὥσπερ νιπτὴρ ὑποκειμένη τὰς ἐκ τῶν ποδῶν ἀποσταζούσας ἐδέχετο ῥανίδας, οἱ δὲ πλόκαμοι ἀπέμασσον λεντίου πληροῦντες σχῆμα, αἱ δὲ χεῖρες τὸ ἀλάβαστρον τοῦ μύρου καταχέουσαι τοὺς θείους ἤλειφον πόδας μύρῳ τὸ μύρον τιμῶσαι· *Μύρον γάρ*, φησίν, *κενωθὲν ὄνομά σοι*.

7. Εἶδες πῶς ἐνίκησε τὴν ἀχάριστον τῶν Ἰουδαίων γνώμην γυνὴ ἁμαρτωλὸς καὶ θείων ἄμοιρος νόμων. Οἱ μὲν γὰρ λίθοις αὐτὸν ἔβαλλον, ἡ δὲ τοῖς τῆς εὐωδίας ηὔφραινε μύροις. Ἀλλ᾽ Ἰουδαῖοι μὲν ὡς ἀχάριστοι, ὡς ἀσύνετοι καὶ ἀγνώμονες, κακοῖς ἠμείβοντο τὸν εὐεργέτην λίθοις τὸν ἀκρογωνιαῖον φιλοφρονούμενοι λίθον· ἡ δὲ *μύρῳ ἤλειφε τοὺς πόδας* τοὺς μέλλοντας δι᾽ αὐτὴν πανημέριον ἐπὶ τῆς ἰκρίας ἱστᾶσθαι τοῦ σταυροῦ. Καὶ τί λέγω ὅτι τὸν ἀχάριστον τῶν Ἰουδαίων ἐνίκησε δῆμον, ὅπου γε ὅλον τῶν ἁγίων ὑπερηκόντισε τὸν χορόν; Ἔλαβε γὰρ χάριν ἣν οὐκ ἔλαβον βασιλεῖς, ἧς οὐκ ἔτυχον δυνάσται· *Βασιλεῖς γὰρ*

---

216 Cant. 1, 3 **221/222** Is. 28, 16 **222** Luc. 7, 38 **226/228** Ps. 71, 10-11

ω¹ (ACBED) ω² (MNQPO) VX v

---

205 ὑπέπλυνεν O ὕδατι QPv **207** κρουνοὺς CP: κρίνα D ἀφιεῖσα DPO **208** ἁγίους: ἁγνοὺς v: ἀχράντους *post* πόδας P ἐνυβρίσει O: ἐνυβρῖσαι M **209** τῶν *om.* O κόλλος v ὑποβάλλουσα ACMN **210** αὐτοῦ *post* πόδας *add.* O **211** ἔλαβε – πῶς γάρ (225/230) *post* καμπτόμενον *add.* O **212** ὡς P **214** ἠπέμασσον v τὸ *ante* λεντίου *add.* BEDVXv ἀποπληροῦντες P **215** κατέχουσαι CP ἤλειφαν N: εἴληφε CO: εἴληφον C²D: ἤλειψον P **216** ἐκκενωθὲν CPO **217** εἶδες *om.* P **218** καί: ἡ v ἄμοιρος θείων P αὐτὸν λίθοις Q **219** ἔβαλον D τοῖς *om.* Q ηὔφρανε MQ: εὔφρανε DPO μύροις ηὔφρανεν Q **220** ἀλλὰ v ὡς ἀσύνετοι *om.* P **221** κακοὺς X ἠμοίβοντο O: ἤμειβον P **222** εἴληφε CDO δι᾽ αὐτὴν μέλλοντας P **223** αὐτῶν BED: αὐτὸν A τοῦ ἰκρίου VXv **224** ὅτι *om.* P ἀχώριστον O νόμον O γε *om.* ω² **225** ὅλων CVv τὸν *post* ὅλον *coll.* P τὴν χαράν M λαόν P **226** οὐκ¹: οὐκὶ C φησι *post* γὰρ *add.* Aω²

Θαρσεῖς καὶ νῆσοι δῶρα προσοίσουσι καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς. Καὶ δὴ κατὰ τὸν προφήτην καὶ ἔδωκαν τὰ δῶρα καὶ πόρρωθεν προσεκύνησαν, ἀλλ᾽ οὐδεὶς αὐτῶν τοῦ Ἰησοῦ τοὺς πόδας ἐφίλησε. Πῶς γάρ; Ἦλθον μάγοι λαβόντες ἀστέρα τῆς ἡγεσίας σύμμαχον, ἀλλὰ πόρρωθεν ἐδωροφόρουν τῆς οἰκείας τάξεως τὸ μέτρον γινώσκοντες. *Ὁ οὐρανὸς γάρ μοι,* 80 φησίν, *θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου*. Ἐπαινείσθω τοίνυν ἡ γυνὴ ὡς ὅλης τῆς γῆς τὴν τιμὴν ὑποδεξαμένη, ὡς ἁψαμένη ποδῶν ἀχράντων ὧν τὸν χοῦν ἔθνη καὶ πατριαὶ λείξουσι, κατὰ τὸ εἰρημένον ὅτι *τὸν χοῦν τῶν ποδῶν αὐτοῦ λείξουσι*. Ἥψατο ποδῶν ἀχράντων, ἐμερίσατο πρὸς Ἰωάννην τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα. Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ τοῦ στήθους ἀνέπεσε, θείαν γὰρ αὐτόθεν ἔμελλε διδασκαλίαν ἀπομάσσεσθαι· ἡ δὲ τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν βαδίζοντας πόδας ὑπήλειφεν. Ἀλλ᾽ ὁ Χριστὸς μέν, ὁ μὴ τὴν ἁμαρτίαν κρίνων, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν ἐπαινῶν, ὁ μὴ τὰ παρελθόντα κολάζων, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα δοκιμάζων, ἀμνηστίᾳ παρελθὼν τὰ προλαβόντα αὐτῆς κακὰ τιμᾷ τὴν γυναῖκα καὶ ἐπαινεῖ τὴν μετάνοιαν, δικαιοῖ τὰ δάκρυα καὶ στεφανοῖ τὴν πρόθεσιν.

8. Ὁ δὲ φαρισαῖος ὁρῶν τὸ θαῦμα πλήττεται τὴν διάνοιαν καὶ φθόνῳ βαλλόμενος οὐ παραδέχεται τῆς γυναικὸς τὴν μετάνοιαν, ἀλλὰ καὶ τὴν οὕτω τιμήσασαν τὸν κύριον ἐπιρραπίζει τῇ λοιδορίᾳ

232/233 Is. 66, 1 **236** Ps. 71, 9 **238** Ioh. 13, 23

ω¹ (ACBED) ω² (MNQPO) VX v

---

227 Θαρσεῖς *om.* N **229** προσεκύνησαν πόρρωθεν VXv **230** τοῦ Ἰησοῦ *post* πόδας *coll.* ACP: *post* ἐφίλησεν *coll.* D ἔνιψε O πῶς γάρ: καὶ πῶς ἐγὼ λέγω P: *om.* Q γὰρ *post* ἦλθον *add.* Q **231** ἡγεσίας QO: ἱκεσίας *cett.* v ἐδωρυφόρουν ω¹ **232** γνωρίζοντες O ὁ *om.* P γάρ *om.* P **233** φησίν *om.* v ἐπαινέσθω v **234** ἡ *om.* P **234/235** ὡς ἁψαμένη *om.* C: *inter lineas add.* O² **235** ἀχράντων ποδῶν P τῶν ποδῶν *post* χοῦν *add.* Q πατριάρχαι D λίξουσι MNVXv: λήξουσι ACDO **236** κατὰ – λείξουσι *om.* CQ γεγραμμένον O ὅτι – λείξουσι: καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ χοῦν λίξουσιν VXv **237** τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα: τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα Q: τὸ Χριστοῦ σῶμα D **238** τοῦ *om.* VXv αὐτοῦ *post* στήθους *add.* O ἀναπεσὼν O γὰρ² *om.* PO **239** διδασκαλίαν ἔμελλε C ἔμελλε: μέλλων *post* ἀπομάσσεσθαι P σοφίαν Q **240** πόδας *om.* PO ὑπείληφε CDMPO ὁ *om.* P μέν *om.* MP **242/243** τὰ μέλλοντα – κακὰ: πάντας τῇ μετανοίᾳ προσδεχόμενος O **244** αὐτῆς *post* μετάνοιαν *add.* O **245** γε v **245/246** καὶ – μετάνοιαν *om.* O **247** τὴν οὕτω: τοιούτῳ τρόπῳ P προτιμήσασαν Q τὴν λοιδορίαν BED

καὶ τοῦ τιμηθέντος ἐλαττοῖ τὸ ἀξίωμα ἄγνοιαν αὐτοῦ καταψηφιζόμενος. *Ἰδὼν γάρ*, φησίν, *ὁ φαρισαῖος ὁ καλέσας αὐτὸν εἶπεν ἐν ἑαυτῷ· Οὗτος εἰ ἦν προφήτης, ἐγίνωσκεν ἂν τίς καὶ ποταπὴ ἡ γυνή, ἥτις ἅπτεται αὐτοῦ, ὅτι ἁμαρτωλός ἐστιν*. Ὦ ἄφρον καὶ ἀσύνετε καὶ τὰ ὅλα φαρισαῖε! Ταῦτα λέγων οὐ τῆς γυναικὸς διελέγχεις τὸν τρόπον, ἀλλὰ τῆς ἰδίας κατηγορεῖς προαιρέσεως ἀγνοεῖν αὐτὸν λέγων τίς ποτε ὑπῆρχε ἡ γυνή. Οὐκοῦν οὐχ ὡς θεὸν πάντα γινώσκοντα τῇ κλήσει ἐτίμησας· οὐκ αἰδῇ οὖν, ὦ λαμπρὲ κατήγορε καὶ συκοφάντα, ὅτι καλεῖς μὲν αὐτὸν ὡς θεὸν καὶ εὐλογῆσαι δυνάμενον, καταβοᾷς δὲ αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου καὶ μηδὲν ὑπὲρ ἡμᾶς εἰδότος. *Οὗτος*, φησίν, *εἰ ἦν προφήτης*. Καὶ πόσον σου βελτίων, ὦ φαρισαῖε, ἡ ἐν Σικήμοις γυνή, ἡ μὴ προφήτην εἰδυῖα καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως τὸν σωτῆρα εὐγνωμόνως ὁμολογήσασα. *Κύριε γάρ*, φησί, *θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ*. Πόσῳ δέ σου θαυμασιωτέρα καὶ αὕτη ἡ ἁμαρτωλός, ἧς τὴν μὲν ἁμαρτίαν ὁρᾷς, τὴν δὲ μετάνοιαν οὐ βλέπεις. Ἀλλὰ καὶ κατακρίνεις ἣν ὁ κριτὴς δικαιοῖ, καὶ μέμφῃ καὶ ψέγεις ἣν ὁ θεὸς ἀποδεξάμενος στεφανοῖ, ὅτι ἰδοῦσα παρά σοι θεὸν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ κατακείμενον ἔγνω καὶ ἐτίμησε· καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἐκκαλύψασα τραύματα ἔλεον ᾔτησε καὶ τῶν βεβιωμένων τὴν ἀμνηστίαν. Σὺ δὲ τιμήσας τῇ κλήσει ἀτιμάζεις τῇ λοιδορίᾳ λέγων· *Εἰ ἦν προφήτης ἐγίνωσκεν ἂν τίς καὶ ποταπὴ ἡ γυνὴ ἥτις ἅπτεται αὐτοῦ*. Ἄθλιε! Ἐπειδὴ τὰ σὰ οὐκ ἤλεγξε κακά, ἄγνοιαν αὐτοῦ καταψηφίζῃ; Ἐπειδὴ τὴν πολλοῖς κακοῖς βεβαρημένην σου στέγην ὑπῆλθεν, ἀναιρεῖς αὐτοῦ τὴν γνῶσιν; Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἠξίωσας αὐτὸν τὴν σὴν ὑπελθεῖν στέγην, ἀνακλιθῆ-

---

249/251 Luc. 7, 39 **261** Ioh. 4, 19

ω¹ (ACBED) ω² (MNQPO) VX v

---

248 ἄγνοιαν αὐτοῦ καταψηφιζόμενος *om.* Q αὐτῷ v **250** ἔγνωκεν v **251** ἄφρων B **252** ὅλα: ἄλλα P **254** τί NQPO ποτε: καὶ ποταπὴ CD οὖσα *ante* ὑπῆρχεν *add.* P **255** ἀλλ᾽ ὡς ἄνθρωπον πρὸς εὐωχίαν λίχνην ἐκάλεσας *post* ἐτίμησας *add.* P οὐκ αἰδῇ: οὐκ ἔδει DN: οὐδὲ δὴ C οὖν *om.* P **257** μηδὲν: μὴ P **258** ἡμῶν D σου *om.* E: *add.* P² **259** ἡ²: ἥτις C ἰδοῦσα P **260** μόνον *post* σωτῆρα *add.* D ὁμολογήσασα εὐγνωμόνως CD εὐγνωμόνως *om.* VXv **261** ὁρῶ AC πόσον VXv: πόσα D **262** θαυμαστοτέρα Pv **263** καὶ *om.* MNPO **265** ἐπέγνω VXv: ἔγνων B **266** καὶ τὰ: κατὰ O ἐκμάξασα O ᾐτήσατο P **267** βεβαιωμένων B **268** λέγων *om.* Q **269** ἥτις ἅπτεται: ἡ ἀψαμένη P ἤλεγξας N **270** τὰ *ante* κακά *add.* D αὐτοῦ *om.* P κακῶν AC: *om.* O **271** ἀναίρει O γνώμην O **272** ἀλλ᾽ – νομίζεις (274) *om.* O ἀλλ᾽ *om.* AC ἠξίωσεν AC αὐτὸν – στέγην *om.* AC **272/273** τε *post* ἀνακλιθῆναι *add.* Q

ναι μετά σου καὶ χεῖρα ἐπιβαλεῖν τοῖς ἐδέσμασί σου, ἐπένευσε καὶ οὐκ ἀπηξίωσεν, ἕνα αὐτὸν τῶν πολλῶν νομίζεις; Ἄξιος δὲ ἦσθα ξενοδοχῆσαι θεὸν ἢ τράπεζαν παραθῆναι τῷ ἑτοιμάζοντι τράπεζαν ἐν ἐρήμῳ; Ἀλλὰ φιλάνθρωπος ὢν οὐ παρῃτήσατο καὶ παρὰ τῶν σῶν οἰκετῶν πόμα καὶ σιτίον ὑποδέξασθαι. Τί οὖν αἰτιᾶσαι 81 φιλάνθρωπον δεσπότην, ὦ φαρισαῖε, ὁμοίως εἰς πάντας τὸν τῆς χρηστότητος ζυγὸν ταλαντεύοντα; Τί δὲ τὸν κώνωπα τῆς γυναικὸς διϋλίζων τὴν κάμηλον τῶν οἰκείων κακῶν καταπίνεις; Καὶ ἐπὶ σοὶ μὲν μακρόθυμον εἶναι τὸν θεὸν βούλῃ, ἐπὶ ταύτῃ δὲ ἀπότομον; Τί ἐπ᾽ ἀλλοτρίοις ἐγκλήμασι παροξύνεις τὸν δικαστήν, ἐπὶ τοῖς οἰκείοις συγγνώμην αἰτῶν ; Τί συνεφωνήσατε σὺ καὶ Ἰούδας πειρᾶσαι τὸν κύριον; Σὺ μὲν γὰρ ὡς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι διασύρων τὴν ἄνθρωπον ἄγνοιαν καταψηφίζῃ θεοῦ, ὁ δὲ ὡς φιλόπτωχος ἀγανακτεῖ λέγων· *Τίς ἡ ἀπώλεια τοῦ μύρου τούτου ; Ἠδύνατο γὰρ πραθῆναι πολλοῦ καὶ δοθῆναι* πτωχοῖς. Ὢ τῆς ἀγνώμονος γνώμης! Ὢ τῶν ἀχαρίστων τρόπων! Ἀπώλειαν τίθεις, Ἰούδα, τὴν θεραπείαν τοῦ Χριστοῦ καὶ μάταιον ἀνάλωμα καλεῖς τὸ εἰς τιμὴν προχωρῆσαν θεοῦ;

9. Πόσον ἐδώκαμεν ὧν ἐλάβομεν; Λογισώμεθα ἀφ᾽ οὗπερ ὁ κόσμος ἀνεδείχθη, πόσοι παρὰ τῆς αὐτοῦ φύσεως ἐλέους ῥέουσι ποταμοί, καὶ οὐ λογίζεται θεὸς ζημίαν τὴν ἀφθονίαν. Πόσας ἡ γῆ εὐωδίας βλαστάνει; Πόας ῥόδων καὶ κρίνων, καὶ στύρακα, νάρδον καὶ στακτὴν καὶ τὰ ἄλλα ἀφ᾽ ὧν τὸ καλὸν κατασκευάζεται μύρον. Καὶ οὐ λογίζεται θεὸς ἀπώλειαν. Καὶ ἵνα μικρὸν ἀλάβα-

---

275/276 Ex. 16, 13 **279/280** Mt. 23, 24 **286/288** Mt. 26, 9

ω^{1} (ACBED) ω^{2} (MNQPO) VX v

---

273 χεῖρας P ἐπιβάλλειν v καὶ *ante* ἐπένευσεν *add.* P **274** καὶ οὐκ ἀπηξίωσε *om.* P αὐτὸν: τὸν C ὀνομάζεις P **275** θεῷ CQO **276/277** ἀλλὰ – πόμα *om.* O παρὰ τῶν σῶν: παρ᾽ αὐτῶν τῶν v **278** τὸν *ante* ὁμοίως *add.* C **281** βούλῃ τὸν θεὸν εἶναι MNPO: τὸν θεὸν εἶναι βούλῃ VXv ταύτην CO: ταύτης P δὲ *post* ἐπὶ *coll.* P **282** παρώξυνας O δεσπότην P **283** σου *post* οἰκείοις *add.* N **285** τὸν v **286** ὡς *om.* N **287** αὕτη ἡ *ante* τοῦ *add.* O ἐδύνατο VXv **288** τοῖς *ante* πτωχοῖς *add.* P ὢ τῆς ἀγνωμοσύνης καὶ πονηρᾶς γνώμης P **289** τίθεις PV: τίθης VXv: τίθει *cett.* **290** προχειρῆσαν N: προχωρῆσαι v **291** ἔλαβεν N ὁ *om.* Q **292** φύσεως: ὄψεως D **293** ὁ *ante* θεὸς *add.* v **294** πόας ACMO: *om.* VXv: πόσας *cett.* ῥοδωνίας καὶ κρίνον P: ῥόδον καὶ κρίνον VXv **295** καὶ *ante* νάρδον *add.* AC τ᾽ ἄλλα P **296** ὁ *ante* θεὸς *add.* AC εἰς *ante* ἀπώλειαν *add.* VXv ταῦτα *post* ἀπώλειαν *add.* VXv καὶ *om.* O

στρον μύρου τοῖς ποσὶ τοῦ Χριστοῦ ἐπιχεθῇ, γογγύζεις; Μὴ οὖν προῖκα αὐτὸ ἔλαβεν, ἵνα γογγύσῃς; Ἔλαβεν μύρον καὶ ἔδειξε μετανοίας τρόπον· ἔλαβε δάκρυα καὶ ἔστησε πηγὴν ἁμαρτημάτων. Ποία οὖν ἐστιν ἀπώλεια, εἰ ἐσώθη ἡ γυνή, δι' ἣν ὁ παράδεισος ἀπεκλείσθη, δι' ἣν Ἀδὰμ συνεξεβλήθη; Ἀλλὰ λυπεῖ σε τοῦτο, Ἰούδα; Εἰκότως· καὶ γὰρ τὸν διάβολον ἐλύπησεν αὐτῆς ἡ σωτηρία. Εἶδεν γὰρ δι' αὐτῆς λοιπὸν τὸ γένος πρὸς μετάνοιαν μεταβαλλόμενον καὶ δάκνεται καὶ ἀνιᾶται οὐκ ἔχων λοιπὸν δίκτυον δι' οὗ θηράσει τὸν ἄνθρωπον· ὅθεν καί σε εἰς τὸ γογγύσαι παρώρμησεν. *Εἰς τί, φησίν, ἡ ἀπώλεια αὕτη; Ἠδύνατο γὰρ πραθῆναι πολλοῦ.* Ἤδη πρᾶσις, Ἰούδα; Ἤδη προδοσίας μελέτη, κακῶν αἰνιγμάτων ἀρχή; Ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς ούκ ἐλέγχει αὐτοῦ τὴν νόσον, οὐ γυμνοῖ τὸ φιλάργυρον, ἵνα μὴ τὴν μέλλουσαν προδοσίαν ἀνακρούσηται. Χριστὸς δὲ ἐπιπλήττων λέγει· *Τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί;* Τί πρὸς τοῖς προλαβοῦσι κακοῖς κακίζετε τὴν ἄνθρωπον; Αὐτάρκως ἔκαμε τὸ τῶν γυναικῶν γένος· μηδεὶς αὐτῶν τὴν 84
σωτηρίαν ἐμποδιζέτω, μηδεὶς κοπούτω τὴν λούσασαν μύρῳ τοὺς πόδας τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς βαδίσαντας ἐπὶ γῆς. *Τοὺς πτωχοὺς γὰρ ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν*, λάβετε δὲ κἀμὲ μετὰ τῶν πτωχῶν· δι' ὑμᾶς γὰρ ἐπτώχευσα πλούσιος ὤν, ἵνα ὑμεῖς τῇ ἐμῇ πτωχείᾳ πλουτήσητε. Ἀναιρεῖτέ με καὶ οὐκ ἐγκαλῶ· ἐνταφιάζει με αὕτη

306/307 Mt. 26, 8 **310/311** Mt. 26, 9 **314/315** Mt. 26, 11 **316/317** II Cor. 8, 9

ω¹ (ACBED) ω² (MNQPO) VX v

---

297 μύρον N **298** γογγύζῃς P: γογγύζεις v **299** τρόπους O **300** ἡ *ante* ἀπώλεια *add.* PO ἡ *om.* QPVXv δι' ὀλίγου μύρου *post* γυνὴ *add.* P **301** δι' ἣν Ἀδὰμ συνεξεβλήθη *om.* Vv ὁ *ante* Ἀδὰμ *add.* PO ἐξεβλήθη P λυπεῖ σε: λυπῆσαι AC (*in marg.* ἐλύπει σε ἢ λυπεῖ σε *man. sec.*) D **302** τοῦτο *om.* O καὶ *ante* Εἰκότως *add.* O καὶ *ante* τὸν *add.* MQ **303** οἶδεν v τῶν ἀνθρώπων *post* γένος *add.* PO **304** καὶ *post* ἀνιᾶται *add.* P **305** ὃν v θηράσῃ MNv: θηρεύσει PO **306** παρόρμησεν ACDM φασιν AC ἐδύνατο VXv **307** καὶ δοθῆναι πτωχοῖς *post* πολλοῦ *add.* O πράσεις MOV: πράσσεις BEXv προδοσίαν AC μελετᾷς CBEDVXv **308** ὁ Ἰησοῦς: οὖν M ἠλέγχει P **309** μέλλουσαν *om.* O **310** ἀποκρούσηται M Χριστὸς δὲ: ἀλλ' VXv ἐπιπλήττων: ἐπὶ πάντας VXv: ἐπὶ πάντων ω¹ αὐτοῖς *ante* λέγει *add.* O **312** γυναίων P: ἀνθρώπων O πρὸς τὸ τῆς μετανοίας φῶς ὁδηγοῦσα *post* γένος *add.* P ἑαυτῶν C οὖν *post* αὐτῶν *add.* P τῆς σωτηρίας ACBEQ: τῇ σωτηρίᾳ MN **313** σκοπούτω O **314** τῆς *ante* γῆς *add.* DMPVXv **315** γὰρ *om.* P πάντοτε *post* γὰρ *add.* VXv ἑαυτῶν: ὑμῶν φησι P δὴ P: *om.* MVXv καὶ *ante* μετὰ *add.* Dv τῶν *om.* EMVXv ὡς ἕνα πτωχόν *post* πτωχῶν *add.* P

καὶ γογγύζετε; *Βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον ἐπὶ τοῦ σώματός μου πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με πεποίηκεν*. Οὐκ αἰδῇ οὖν, Ἰούδα, ὅτι αὕτη μὲν ἁμαρτωλὸς οὖσα μύροις με τιμᾷ, σὺ δὲ ἀπόστολος ὢν πράσει με καθυβρίζεις; Καὶ ἡ μὲν γυνὴ τὰ πρὸς τάφον ἑτοιμάζει, ὁ δὲ μαθητὴς τῷ θανάτῳ προδίδωσιν. Ἁμαρτωλός ἐστιν ἡ γυνή, οἶδα· ἀλλ' οὐδὲν εἶχέ μοι χαρίσασθαι ἢ πηγὴν δακρύων, πηγῇ τὴν πηγὴν ἐξευμενίζουσα, ἀκτήμονι διδασκάλῳ ἄϋλον ἱλαστήριον προσκομίζουσα. Ἀλλὰ καὶ δοκιμάζεις, ἄθλιε, τὸ μύρον τριακοσίων δηναρίων ἄξιον λέγων· δοκιμάζεις δὲ οὐχ ἵνα αὐτῆς τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπαινέσῃς, ὅτι ὅλον τὸν ἐκ κακῶν συναχθέντα πλοῦτον εἰς τιμὴν μύρου κατανάλωσεν, ἀλλ' ἵνα γογγύζων δείξῃς ὡς ἀπεύκτῳ περιέπεσας κακῷ τοσοῦτον ζημιωθείς. Ἀλλ' οὐ μέγα, εἰ τριακοσίων δηναρίων στέρησιν δυσχεραίνεις, ὅπου τριάκοντα λαβὼν ἀπέδου με τὸν κύριον. *Τί* γάρ, φησί, *θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν*. Ἄθλιε, δοῦλος δεσπότην πωλεῖ; Ἀντέστραπται ἡ τάξις· καὶ ἐγὼ μὲν σὲ τῆς ἁμαρτίας τῷ οἰκείῳ ὠνοῦμαι αἵματι, σὺ δὲ μὲ τριάκοντα ἀπεμπολεῖς ὀβολῶν; Εἶτα δὲ ἄνθρωπος θεὸν πωλεῖ; Δεδόσθω δὲ ὅτι πωλεῖ, τίς ὁ ὠνούμενος; Πόσου δέ τις ἀγοράσει θεόν; Τί δὲ καὶ εὔωνον ποιεῖς τὸ πρᾶγμα; Τριάκοντά τις ὀβολῶν θεὸν πωλεῖ ἐν ἀνθρώπου μορφῇ, ὡς οἰκέτην, ὡς βάρβαρον; Κἂν διάκρινον, πόσου μὲν τὸν ἐνοικοῦντα θεόν, πόσου δὲ τὸν φαινόμενον ἄνθρωπον; *Τί μοι*, φησί, *θέλετε δοῦναι*; Σὺ τί θέλεις λαβεῖν; Ἐκεῖνοι γὰρ οὐδὲν ἔχουσι δοῦναι

318/319 Mt. 26, 12 **325/326** Marc. 14, 5 **331/332** Mt. 26, 15

ω¹ (ACBED) ω² (MNQPO) VX v

---

318 λαβοῦσα O¹ **319** ἐποίησεν P ἔδει DNO ὦ *ante* Ἰούδα *add.* P **321** καὶ ἡ μὲν *om.* P ταφὴν PO ἄμφια κακὸν *post* ἑτοιμάζει *add.* O ὁ δὲ: καὶ P **322** τῷ *om.* P παραδίδωσιν v **323** δὲ *post* πηγῇ *add.* O **324** εὐμενίζουσα v ἀκτήμονι – προσκομίζουσα *om.* VXv ἀκτήμονι διδασκάλῳ *post* προσκομίζουσα *coll.* P προκομίζουσα AC **325** ἄθλιε *post* μύρον *coll.* P **326** ἄξιον λέγων: ὡς ἄξιον λέγων D: ἄξιον εἶναι λέγων AC: αὐτὸ λέγων ἄξιον εἶναι P: λέγων VXv **327** συνέσχε O **328** κατηνάλωσεν ACMP: καταναλώσασα O **329** ἀπευκταίῳ C: ἀπεύκτως P: ἀφεύκτῳ O περιέπεσες M τοσούτων O **330** στέρησιν: στερηθεὶς P γε *post* ὅπου *add.* PVXv **331** ἀργύρια *post* λαβὼν *add.* P ἀπέδοσο P με *om.* ACNQO καὶ ἐγὼ MN **332** πωλεῖς D ἀντέστρεπτοι AN: ἀντέτραπται v **334** ἐπεμπωλεῖς v εἰ C **335** δεδόσθω – πωλεῖ *om.* O δὲ *om.* P **336** ἀγοράζει P **337** ἀργυρίων VXv πωλεῖ θεὸν O **338** βόρβορον A **338/339** κἂν – ἄνθρωπον *om.* P **340** δὲ *post* σὺ *add.* DO γὰρ *om.* O

ἀντάξιον θεοῦ. *Καὶ ἔστησαν αὐτῷ*, φησί, *τριάκοντα ἀργύρια*. Τριάκοντα ὀβολῶν ἄμισθόν τις ἰατρὸν πωλεῖ, ἰατρὸν τυφλοὺς ὀμματοῦντα, χωλοὺς πρὸς δρόμον ἐγείροντα; Ταῦτα λέγω, ἵνα σου κατηχήσω τὴν διάνοιαν, ὅτι κόπους παρέχετε τῇ γυναικί, ὅτι τὸν ἐν νεκροῖς ἐλεύθερον καὶ πρὸ τοῦ θανάτου ὡς νεκρὸν ἐτίμησεν, ὅτι διὰ τοῦ μύρου τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως τὴν χάριν προεσήμανεν. Ἀλλὰ σὺ μὲν καρπὸν τῆς προδοσίας τὸν σχοῖνον ἕξεις, ταύτης δὲ ἡ μνήμη, *ὅπου ἂν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον*, ἀνεξάλειπτος ἔσται. Εἶπε καὶ γέγονε τὸ ἔργον οὕτως· ὅτι τὸ τοῦ Ἀαρών, τὸ τοῦ Ἐλεάζαρ πέπαυται μύρον καὶ τὸ κέρας ἤργησε, τὸ δὲ ἀλάβαστρον ταύτης παντὶ τῷ αἰῶνι συνεπεκτείνεται ἀκένωτον ἔχον τῆς μνήμης τὴν εὐωδίαν.

10. Ἀλλὰ πρὸς μὲν τὸν Ἰούδαν οὕτως, πρὸς δὲ τὸν φαρισαῖον γογγύζοντα Χριστὸς οὕτως λέγει· *Σίμων, ἔχω σοί τι εἰπεῖν*. Ὦ 85
χάριτος ἀφράστου! Ὦ φιλανθρωπίας ἀρρήτου! Θεὸς καὶ ἄνθρωπος κοινολογοῦνται καὶ προτίθησι πρόβλημα καὶ κανόνα φιλανθρωπίας ἐκλύων αὐτοῦ τὴν πονηρίαν. *Σίμων* γάρ, φησίν, *ἔχω σοί τι εἰπεῖν*· ἔχω εἰπεῖν ὃ μηδενὶ τῶν παλαιῶν εἶπον, οὐ πατριάρχῃ, οὐ προφήτῃ, οὐ νομοθέτῃ. Τότε μὲν γὰρ *ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος* ἐζήτουν τὸ δίκαιον ἀπαιτῶν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οὐ

---

341 Mt. 26, 15 **345** Ps. 87, 5 **347** Mt. 27, 5 **348** Mt. 26, 13 **354** Luc. 7, 40 **359/360** Ex. 21, 24

ω^{1} (ACBED) ω^{2} (MNQPO) VX v

---

341 ἀντάξιον – ἔστησαν *om.* O φησι αὐτῷ P **342** τις ἄμισθον Q μὲν *post* τυφλοὺς *add.* N **343** διεγείροντα P **344** ὅτι: τί M παρέχεις VXv **345** ἔτιμεν O **346** καὶ *post* μύρου *add* ω^{2} τὴν εὐωδίαν *post* ταφῆς *add.* P χαρὰν P **347** προεσήμαινεν P: προεμήνυσεν O καρπὸν – ἕξεις: τῆς προδοσίας τὴν ἀγχονὴν ἔχεις καρπόν P τὸν *ante* καρπὸν *add.* MN τὸ σχοινίον D: σχοινίον O **348** αὐτῆς P ἐὰν CDP ἀνεξάλειπτον O **349** ἔστιν v εἶπε – εὐωδίαν (352) *om.* O γέγονε τὸ: ἐγένετο Vv τὸ^{1} *om.* ACQP **350** τὸ^{1}: ὅτι A: *ante* μύρον *coll.* QP **351** συνεπεκτείνετο C **353** μὲν *post* Ἀλλὰ *add.* M μὲν *post* Ἀλλὰ *coll.* NQ: τὰ (!) μὲν O **354** ὁ *ante* Χριστὸς *add.* ACPO ἔλεγεν VXv τι σοί MNO **355** ἀφάτου VXv ἀπορρήτου P **356** προστίθησι O: τίθησι P καὶ^{2} *om.* VXv κανόνα: νόνα O **357** γὰρ *om.* ω^{2} **358** τι σοί NO ἔχω εἰπεῖν *om.* ACv σοί τι *ante* εἰπεῖν *add.* VX παλαιῶν: πολλῶν P οὐ πατριάρχῃ *om.* N **359** γὰρ *om.* D ἀντ᾽ D **360** καὶ *ante* ὀδόντα *add.* OVXv ὀδόντος: ὀδόντα O τὸ δίκαιον *om.* O ἀπ αὐτῶν A

δύνασθε φέρειν τὸ δίκαιον, χάριν ἀντεισάγω τῷ νόμῳ, ἀλάλητόν σοι μυστήριον ἐρῶ. Ὁ δέ φησι· *διδάσκαλε εἰπέ. Δύο χρεωφειλέται ἦσαν ἑνὶ ἀνδρί.* Ὅρα θεοῦ σοφίαν· ἀποσιωπᾷ τὴν γυναῖκα, ἵνα μὴ κακουργήσῃ τὴν ἀπόκρισιν. *Ὁ εἷς*, φησίν, *ὤφειλε δηνάρια πεντακόσια καὶ ὁ ἕτερος πεντήκοντα.* Φοβερὸς τοῦ διηγήματος ὁ τρόπος· γραμματεῖόν ἐστιν ὁ ἡμέτερος βίος ἀοράτως γράφων καὶ λογισμοὺς καὶ πράξεις καὶ ὀφθαλμῶν ῥεμβασμοὺς καὶ ψυχῆς κινήματα. Ἀλλὰ λύει τὸν φόβον ὁ φιλάνθρωπος δανειστής, ὁ τὰ χειρόγραφα διαρρήσσων τῆς ἁμαρτίας καὶ οὐ μόνον διαρρήσσων ἀλλὰ καὶ λεαίνων τοῖς ὕδασι τοῦ βαπτίσματος, ἵνα μὴ ἴχνος στοιχείου ἢ συλλαβῆς ἀπομεῖναν ὑπόμνημα γένηται τῶν παρῳχηκότων κακῶν. *Μὴ ἐχόντων οὖν*, φησίν, *αὐτῶν ἀποδοῦναι ἀμφοτέροις ἐχαρίσατο.* Εἶδες φιλάνθρωπον δανειστήν, πῶς δανείζει μέν, οὐκ ἀπολαμβάνει δέ; Πῶς δὲ ἀγνωμονούμενος οὐ ναρκᾷ, ἀλλ᾽ ἥπλωται αὐτοῦ τοῖς αἰτοῦσιν ἡ χείρ; *Μὴ ἐχόντων*, φησίν, *αὐτῶν ἀποδοῦναι ἀμφοτέροις ἐχαρίσατο.* Ἀφῆκε μὴ ἐχόντων, οὐχὶ μὴ θελόντων· ἕτερον γὰρ μὴ ἔχειν καὶ ἕτερον μὴ θέλειν. Οἷόν τι λέγω· θεὸς οὐδὲν παρ᾽ ἡμῶν ζητεῖ ἢ μετάνοιαν, ὅθεν βούλεται ἡμᾶς χαίρειν ἀεὶ καὶ προστρέχειν τῇ μετανοίᾳ. Ἐὰν οὖν θελόντων ἡμῶν μετανοῆσαι τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν ἄτονον τὴν μετάνοιαν ἡμῶν δείξῃ, οὐ παρὰ τὸ μὴ θέλειν, ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ ἔχειν οὐκ ἐκτίννυμεν τὸ χρέος. Διὰ τοῦτο οὖν λέγει· *Μὴ ἐχόντων αὐτῶν*, ἵνα

362/363 Luc. 7, 40 **364/365** Luc. 7, 41 **372/373** Luc. 7, 42

ω[1] (ACBED) ω[2] (MNQPO) VX v

---

361 καὶ *ante* ἀλάλητον *add.* VXv **361/362** ἀλάλητον – ἐρῶ: Σίμων φησι ἔχω τι σοὶ εἰπεῖν O **362** σοι *om.* P καὶ ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτόν *ante* δύο *add.* P **364** περὶ *post* κακουργήσῃ *add.* VXv **365** καὶ ὁ: ὁ δὲ VXv: ὁ O **365/366** τοῦ – τρόπος: τοῦ δι᾽ ἡμᾶς ὁ τρόπος διηγήματος O **366** γάρ *ante* ἐστιν *add.* P **368** κίνημα MN λύει *om.* P δεσπότης P **368/369** ὁ – διαρρήσσων: τῷ χειρογράφῳ P **369** διαρήσσει P **370** λιαίνει P **371** στοιχεῖον V ἢ *om.* ω[1]ω[2] ὑπομεῖναν VXv **372** αὐτῶν φησιν DMNQ φησὶν *om.* P **373** φιλανθρωπίαν δανειστοῦ P δεσπότην O **374** δὲ[2]: καὶ NQ: *om.* DPO **375** καὶ *ante* μὴ *add.* P αὐτῶν *ante* φησιν *coll.* P: *om.* BEOVXv **376** ἐχαρίσατο: ἀφῆκε P ἀφῆκε *om.* O **377** τὸ *ante* μὴ [2 et 3] *add.* PO μὴ[2] *om.* Q **378** οὐδὲν *ante* ζητεῖ *coll.* P ἡμῖν C μόνον *ante* μετάνοιαν *add.* D **378/379** ὅθεν – μετανοίᾳ *om.* P **379** ἀεὶ χαίρειν VXv οὖν: μὲν v **380/381** ἡμῶν *ante* τὴν *coll.* P **381** θέλειν: ἔχειν M ἔχειν: θέλειν M **381/382** ἀλλὰ – χρέος: ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ μὴ ἔχειν οὐκ ἐκτίνει τὸ χρέος P **382** ἐκτιννεῖμεν O: ἐκτειννύομεν AC: ἐκτίνομεν v ὅτι *post* λέγει *add.* P ἀποδοῦναι *post* αὐτῶν *add.* P

δείξῃ ὅτι ἰδὼν αὐτοὺς βουλομένους διὰ μετανοίας ἀποδοῦναι τὸ χρέος, μὴ δυναμένους δὲ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν, ὡς φιλάνθρωπος αὐτοῖς συνεχώρησε οὐκ ἀπὸ πράξεως ἀλλ' ἀπὸ προαιρέσεως ἐλευθερώσας τῆς ὀφειλῆς τὸ ὑπόχρεον. *Μὴ ἐχόντων οὖν αὐτῶν ἀποδοῦναι* μὴ μαστίξας, μὴ στρεβλώσας, μὴ ὕβρει παραδοὺς *ἀμφοτέροις ἐχαρίσατο.*

11. *Τίς οὖν αὐτὸν ὀφείλει πλέον ἀγαπῆσαι; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Σίμων εἶπεν· Ὑπολαμβάνω ὅτι ᾧ τὸ πλεῖον ἐχαρίσατο.* Βλέπε τοῦ φαρισαίου τὸ δεινόν· ὡς εἶδεν ἑαυτὸν τῷ λόγῳ ἤδη τῆς ἀληθείας ἀποκλειόμενον, τὸ *ὑπολαμβάνω* τέθεικε φοβούμενος τελείαν τὴν 88 ἀπόκρισιν δοῦναι. Ὁ δὲ κύριος οὐ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἀνέγραφεν, ἀλλὰ τὴν ἀπόκρισιν ἁρπάσας λέγει αὐτῷ· *Ὀρθῶς ἀπεκρίθης. Καὶ στραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα τῷ Σίμωνι ἔφη· Βλέπεις ταύτην τὴν γυναῖκα*, τὴν ἁμαρτωλόν, τήν σοι μὲν ἀπηγορευμένην, ἐμοὶ δὲ σῳζομένην; *Εἰσῆλθον εἰς τὸν οἶκόν σου* – σὸς γὰρ ὁ οἶκος καὶ οὐκ ἐμός, ὁ λοιδορίας μεστός – *ὕδωρ ἐπὶ τοὺς πόδας μου οὐκ ἔδωκας*, πόδας τοὺς διά σε κονισθέντας, τοὺς κόπον ὑπομείναντας ἵνα κόπων τοὺς κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους ἐλευθερώσω. Ἐξ ἡμισείας τὴν τιμὴν προσήνεγκας τὰ μὲν ἄνωθεν θαυμάσας, τὰ δὲ κάτωθεν μὴ θεραπεύσας. Ἀλλὰ σὺ μὲν *ὕδωρ εἰς τοὺς πόδας μου οὐκ ἔδωκας*, αὕτη δὲ πηγὰς δακρύων ἐκ τῶν βλεφάρων ἀφεῖσα τῆς ἁμαρτίας αὐτῆς τὸν ῥύπον ἀπέσμηξε. *Σύ μοι φίλημα οὐκ*

389/390 Luc. 7, 42-43 **394/398** Luc. 7, 43-44 **400** Mt. 11, 28 **404/410** Luc. 7, 44-46

ω^1 (ACBED) ω^2 (MNQPO) VX v

---

383 μὲν *post* βουλομένους *add.* v μὲν *post* μετανοίας *add.* N **385** συνεχώρησε αὐτοῖς (!) *ante* ὡς coll. Q **386** ἐλευθερῶσαι v τὸ ὑπόχρεον *om.* P τὸν DO **387** οὖν *om.* D **387/388** μὴ ὕβρει παραδοὺς: μὴ ὑβρίσας *post* μαστίξας VXv: *om.* P **388** ἀφῆκεν P
389 αὐτῶν CDM ὠφείλει A πλεῖον A δὲ *om.* P ὁ *om.* Q **390** πλέον BP **391** οἶδεν OXv αὐτὸν N ἤδη (ἔτι O) *ante* τῷ *coll.* Dω^2 **392** ἔθηκε Dω^2 φοβούμενος *om.* O **393** οὐ *ante* ἀνέγραφεν *coll.* N ἀνέγρανεν DO: ἀνέγραψεν ACQ: ἐξήτασεν VXv: *om.* P **394** ἔκρινας DNQPO: ἀνέκρινας M **395** τῷ Σ. ἔφη: ἔφη αὐτῷ P **396/397** τὴν ἁμαρτωλόν – σῳζομένην *om.* P **397** ὁ *om.* CDO **398** ὁ λοιδορίας μεστός *om.* O ὁ *om.* P **399** κονιορτωθέντας P τοὺς κόπον ὑπομείναντας *om.* O τὸν *ante* κόπον *add.* v
399/400 ἵνα – ἐλευθερώσω *om.* P **401** τὴν τιμὴν: μοι τὴν τομὴν P μοι *ante* προσήνεγκας *add.* M **401/402** τὰ μὲν – θεραπεύσας *om.* P
401 ἄνω ACM **402** κάτω A εἰς: ἐπὶ P μου *om.* P **403** πηγὰς δακρύων *om.* O ἐκ τῶν βλεφάρων *om.* P ἀφιεῖσα PO
404 ἀπέμιξεν B: ἀπέσμηξα P φίλημα *ante* σύ *coll.* Q

ἔδωκας, ὡς εἴθε μή τε Ἰούδας ὁ φιλήματι τὴν προδοσίαν ἐργασάμενος· *αὕτη δὲ ἀφ' ἧς εἰσῆλθεν οὐ διέλειπε καταφιλοῦσά μου τοὺς πόδας. Ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου οὐκ ἤλειψας*, ἔλαιον γὰρ *ἁμαρτωλοῦ μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλήν μου*. Πῶς γὰρ εἶχες τὴν κεφαλὴν τιμῆσαι ὁ ποδῶν ἀμελήσας; *Αὕτη δὲ* καὶ *τοὺς πόδας μου* προφητικῶς *ἤλειψε μύρῳ· Μύρον* γάρ, φησίν, *ἐκκενωθὲν ὄνομά σοι·* ἐκκενωθέν, οὐκ ἐκχυθέν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ σκεῦος τῆς Ἰουδαϊκῆς γνώμης ὑπόσαθρον ἦν, διὰ τοῦτο ἐκ τῆς ἀλαβαστροθήκης ὑμῶν ἐν τοῖς ποσί μου ἐξεκενώθη τὸ μύρον, ἵνα δι' ἐμοῦ εἰς τὰ ἔθνη μετοχετευθῇ τῆς εὐωδίας ἡ χάρις. *Οὗ χάριν λέγω σοι· Ἀφέωνται αὐτῆς αἱ ἁμαρτίαι αἱ πολλαί·* ὅτι σὺ μὲν ὁμορρόφιόν με δεξάμενος οὐδὲ φιλήματί με ἐτίμησας οὐδὲ ἀλείμματί με ἐθεράπευσας, αὕτη δὲ πολλῶν κακῶν ἀμνηστίαν λαβοῦσα ἐτίμησέ με ἐκ δακρύων καὶ μύρων οἱονεὶ διφυῆ κρατῆρα κερασαμένη.

12. Μακαρίσωμεν οὖν τὴν ἄνθρωπον τὴν τὰ τῆς Εὔας καλύψασαν κακά, τὴν ἁμαρτωλόν, τὴν πόρνην, τὴν πρόξενον τῶν ἀγαθῶν, τὴν δείξασαν μετανοίας τρόπον καὶ γυμνώσασαν φιλανθρωπίας νόμον, τὴν αὐτὸν τὸν κριτὴν συνήγορον ἐσχηκυῖαν, τὴν δάκρυσι νικήσασαν τὸν τῆς κρίσεως ὀδυρμόν. Ὅσοι οὖν πάρεστε, ζηλώσατε ἅπερ ἠκούσατε καὶ τῆς πόρνης μὴ τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ τὸν θρῆνον μιμήσασθε. Ἡ ἡδονὴ μὲν γὰρ τὸν θρῆνον ἐγέννησεν, ὁ θρῆνος δὲ τῶν κακῶν τὴν λύσιν προεξένη-

---

407/408 Ps. 140, 5 **410** Cant. 1, 3 **414/415** Luc. 7, 47.

ω^1 (ACBED) ω^2 (MNQPO) VX v

---

405 τε: δὲ P ὁ Ἰούδας P **406** ἦλθεν P: εἰσῆλθον D διέλιπε Eω^2 καταφιλῆσαί v **407** εἴληψας O **407/408** ἔλαιον – μου *om.* P **407** γὰρ *om.* D **408** εἶχε CBEVXv **409** μου προφητικῶς *om.* BEVXv: προφητικῶς μου *ante* πόδας *coll.* P μου *om.* C προφητικῷ M **410** ἤλειφε N: εἴληψε CO φησίν *om.* M ὄνομά σοι ἐκκενωθέν *om.* MN: *in marg. add.* X **410/414** ἐκκενωθέν^2 – χάρις *om.* P **411** ἀλλ' *ante* οὐκ *add.* Q **412** ἀλαβάστρου θήκης O **414/415** αὐτῆς *post* ἁμαρτίαι *coll.* BEQO **415** με *om.* P οὐδὲ: οὔτε P: οὐ AC **416** με *om.* ACVXv ἀλείμματα O με^2 *om.* ACO **418** οἷον P διφυῆ: δυφυεῖ O: δυφυῆ v κρατῆρα *om.* v **419** τὰ *om.* O τῆς *om.* v καλύψασαν *ante* τὰ *coll.* D **420** καὶ *post* κακά *add.* P τὴν πόρνην *om.* N **420/422** τὴν πρόξενον – ἐσχηκυῖαν *om.* P **421/422** τὴν δείξασαν – νόμον *om.* VXv **421** τρόπους CO **423** τὴν δάκρυσι: καὶ τοῖς δάκρυσι O οὖν *om.* BEVXv πράσσετε C **425** ἡ *om.* P μὲν *om.* P τὸν *bis scripsit* N **426** ἐνενόησεν P δὲ *ante* θρῆνος *coll.* P τῶν *om.* CDO κακῶν *om.* C

σε. Λούσατε οὖν ὑμῶν μὴ ὕδασιν, ἀλλὰ δάκρυσι τὸ σῶμα· ἀλείψατε μὴ μύροις, ἀλλ' ἁγνείᾳ τὰ μέλη. Ἐνδύσασθε μὴ τὰ Σηρῶν 89
ὑφάσματα, ἀλλὰ τὸ ἄφθαρτον τῆς σωφροσύνης ἱμάτιον, ἵνα τῆς αὐτῆς τύχητε δόξης, χάριν ἀναπέμποντες τῷ ἀμνῷ τοῦ θεοῦ τῷ αἴροντι τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ᾧ ἡ δόξα καὶ ἡ τιμή, σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

430/431 Ioh. 1, 29

ω¹ (ACBED) ω² (MNQPO) VX v

---

427 λούσασθε O   οὖν ὑμῶν *om.* P   **428** ἀλλ': ἀλλὰ Q   οὐ v τὰ *om.* P   σηρῶν: ἐκ σηρικῶν DP: ἐκ σειρῶν CO   **429** τὸ *post* ἄφθαρτον *add.* O   **430** χάριν: δόξαν VXv   **431** αὐτῷ ACD   ἡ τιμή: τὸ κράτος DM   ἡ *om.* N   καὶ ἡ προσκύνησις *post* τιμή *add.* ACVXv   **431/432** σὺν – πνεύματι *om.* M   **431** τῷ *om.* N   **432** ἀνάρχῳ *ante* πατρὶ *add.* P   καὶ ζωοποιῷ *post* ἁγίῳ *add.* P   νῦν καὶ ἀεὶ καὶ *om.* D   ἀτελευτήτους *ante* αἰῶνας *add.* M   **433** τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὴν πόρνην καὶ εἰς τὸν φαρισαῖον *post* ἀμήν *add.* P

ORATIO V

IN DIEM SABBATI SANCTI

PRÉFACE

L'homélie V nous est connue par 11 manuscrits:

1. **A** *Mediolanensis Ambros. gr.* 360 (F 108 sup.) (ff. 88-89v)
m. s. XI-XII ff. 114 25,2 × 19 2/34/23
Panégyricon italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 167-169

2. **E** *Parisinus Suppl. gr.* 592 (ff. 58v-60)
chart. s. XVI ff. 117
Collection d'homélies

3. **P** *Parisinus gr.* 1173 (ff. 109r-v)
m. s. XI ff. 300 37 × 28 2/28/28
Panégyricon italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 156-157

4. *Patmius* 190 (f. 113)
m. s. IX oncial ff. 144 2/36/17
Panégyricon pour l'année entière
Ehrhard II, 10-11

5. **R** *Romanus Vallicellianus gr.* F. 33 (ff. 104-106)
chart. s. XVI ff. 195 22 × 15 1/22/40
Varia patristica
Martini – Bassi 2, 157

6. **S** *Scorialensis gr.* 261 (Y-II-9) (ff. 255v-257)
m. s. XI ff. 284 25 × 20 2/32/20
Lectionnaire pour l'année entière, type A
Ehrhard I, 159-163

7. **B** *Thessalonicensis* τῶν Βλαταίων 6 (218v-220v)
m. s. IX ff. 414 38,5 × 26 2/33/17
Homiliaire
Ehrhard II, 242-248

8. **V** *Vaticanus gr.* 1216 (ff. 152-154v)
m. s. X-XI ff. 225 20 × 15 2/29/18-24
Panégyricon italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 149-152

9. **D** *Vaticanus gr.* 1255 (ff. 102-104)
m. s. X ff. 132 21,6 × 16,2 1/28/40
Panégyricon italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 147-149

10. **C** *Vaticanus gr.* 1633 (f. 242r-v)
m. s. X-XI ff. 357 27,8 × 21 2/46/25
Panégyricon italo-grec pour l'année entière, type A
Ehrhard II, 134-142

11. **O** *Vaticanus Ottobonianus gr.* 14 (ff. 222v-224)
m. s. X ff. 272 38 × 24,5 2/38/19
Lectionnaire, type B
Ehrhard I, 213-218

Le plus ancien témoin de cette homélie est le codex *Patmius gr.* 190. Malheureusement ce manuscrit ne contient que la dernière partie de l'homélie: 69-88 μὴ παρακοιμίσῃς – ἀμήν. Par conséquent, ce petit fragment ne permet pas de situer *Patmius* parmi les autres témoins. Citons par exemple 72 où ce manuscrit lit avec D, V et S ἀλλ(ὰ) ἀπιστεῖς au lieu de ἀλλὰ πίστει chez les autres témoins. À partir de 69, notre texte est d'accord avec *Patmius*.

En examinant les autres manuscrits nous constatons un grand nombre de témoins italo-grecs, auxquels s'opposent B et O.

B O B et O sont étroitement unis. Il n'y a que des fautes manifestes qui les séparent (1). B est vraisemblablement de Constantinople, mais l'origine de O est plus difficile à identifier. Il est évident que nous avons à faire à une collection originale, mais mal structurée: 11 homélies pour le Samedi de Lazare, 43 pour la Semaine Sainte et seulement 4 pour Pâques (2). Le fait que O contient six homélies attribuées à Léonce, prêtre de Constantinople, personnage assez peu connu, contribue à faire croire que O aussi est originaire de Constantinople. Le texte de B et O ne présente que quelques variantes (3).

---

(1) 23 ἐκόπτετο: ἐκόπτοντο O; 25 τοῦ *om.* O; 27 τὴν *om.* O; 35 ταῖς *om.* O; 50 ἔχθραν: ἔχθρον B; 83 μὲν *om.* O

(2) *Cf.* LEROY, F.J., *L'homilétique de Proclus de Constantinople*, Città del Vaticano 1967, p. 206.

(3) 8 τε *add.* BO; 9 αὐτῶν: ἑαυτῶν BO; 12 γὰρ: δὲ BO; 15 ἐξεμέσει: ἐξέμεσε BO; 18 μεσούσης: μέσης BO; 26 αἴσθετο: ᾔσθετο BO; 51 ἀνήλωσας: ἀνεῖλες BO; 62 ἑαυτὸν: σαυτὸν BO; 74 ὁ² *om.* BO

Le groupe italo-grec se répartit en trois sous-groupes: AC, DVS et P.

A C *Ambrosianus gr.* F 108 *sup* (**A**) et *Vaticanus gr.* 1633 (**C**) remontent à une même source, car à 54-55 ils transmettent le même texte corrompu. Mais à plusieurs autres endroits A et C s'opposent aux autres témoins (4).

Selon toute vraisemblance ces deux manuscrits contiennent des collections anciennes ; en C la plupart des textes sont attribués aux auteurs du IVe-VIe siècle, tandis qu'en A l'auteur le plus récent est Hésychius de Jérusalem. Le début et la fin de A sont perdus. Le texte de AC paraît remonter à une copie hâtive.

D V S Nous constatons aussi des affinités entre les manuscrits *Vaticanus gr.* 1216 (**V**) et *Scorialensis* Y-II-9 (**S**):

47 καὶ τοὺς πολεμοῦντας τροπούμενον VS
83 αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς φθείρεσθαι VS

Trois autres passages confirment cette constatation:

49 ἐργασαμένοις: εἰργασαμένοις VS
49 ἐπαύσατο: ἐπίσατο S: ἐσπίσατο V
62 ἑαυτόν: σαυτόν VS

Malgré les divergences, *Vaticanus gr.* 1255 (**D**) se rapproche de V et de S:

20 ἐνεδύσατο: ἐνέδυ DVS
49 ἀφειλάμενος: ἀφελόμενος DVS
51 δειλιᾶς: δεδιᾶς VS: δεδρᾶς D
70 ταῖς *om.* DS
72 ἀλλ(ὰ) ἀπιστεῖς DVS: ἀλλὰ πίστει cett.
84 λέγωμεν: εἴπωμεν DS

P Le troisième groupe est représenté par *Parisinus gr.* 1173. Ce manuscrit est décrit dans la préface des homélies I et III. Le texte de P est une copie fidèle. À l'exception de 72 où P lit ἀλλὰ πίστει, nous ne pouvons indiquer qu'une seule variante (78 ἐγείρεται: ὀδύρεται P), et une transposition (73/74 εἶδες – ἐκώλυσεν *post* ἀκούσας (75) *coll.* P).

La même transposition revient dans deux autres manuscrits: *Parisinus S. gr.* 592 (**E**) et *Vallicellianus* F 33 (**R**), qui possèdent encore d'autres affinités avec P. À 78 E a ἐγείρεται et dans R nous lisons *in margine* ἴσως ἐγείρεται.

---

(4) 5; 7; 8; 16; 18; 20; 25; 30; 41; 43 *bis*; 46; 47; 49; 53; 58; 65; 67; 79; 82/83; 84/85

Dans l'*éditio princeps* de cette homélie Pantin (5) se basait sur ce sous-groupe :

12 ἐνύβρισαν PRE et Pantin
36 δὲ *om.* PRE et Pantin
45 ἡμῖν : ἡμῶν PRE et Pantin
73/74 PRE et Pantin ont la même transposition
88 τῶν αἰώνων *om.* PRE et Pantin

À l'intérieur du sous-groupe PRE Pantin se rapproche de E :

15 ἐξέμεσε E et Pantin
32 καὶ E et Pantin : *om.* PR
46/47 οἶδε *bis* E et Pantin
60 θεάσῃ : θεάσεις Pantin : θεάσις E

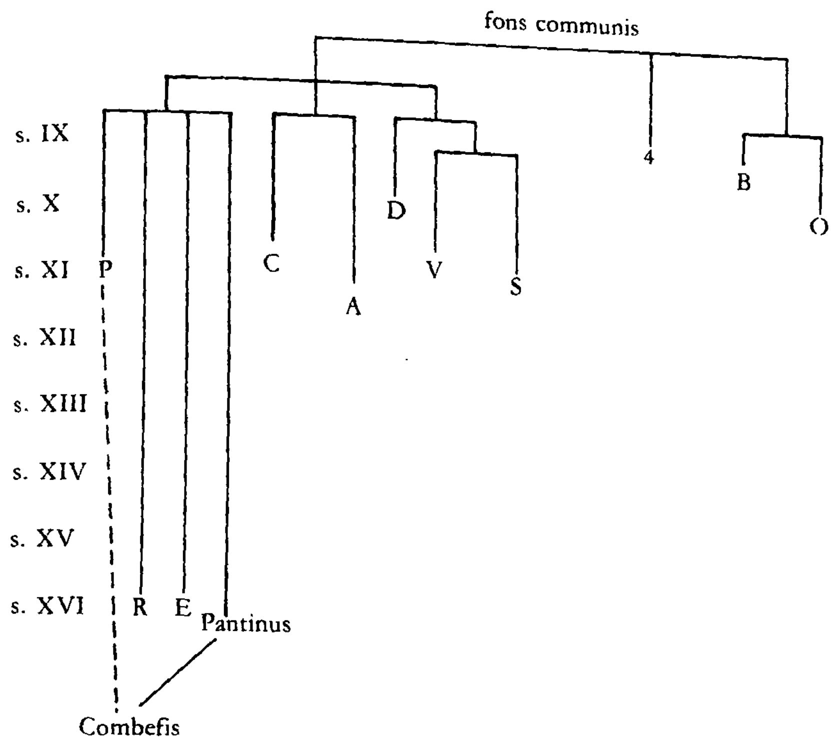
Le texte de Pantin a été reproduit par Combefis, qui utilisa en plus un *Parisinus* (6), vraisemblablement *Parisinus gr.* 1173 (cf. hom. I et III). L'édition de Combefis a été reprise par Gallandi et celle-ci à son tour par Migne.

---

(5) *Homiliae IIII ss. Patrum episcoporum Methodii Athanasii Amphilochii Ioan. Chrysostomi. Nunc primum graece et latine editae Petro Pantino tiletano interprete. Antverpiae, apud Ioachimum Trognaesium* 1598, pp. 188-207.

(6) *Exscripsimus editam a Pantino ex bibliotheca Thuana ... nactique Regium codicem* (PG 59, 89 n. 82).

STEMMA CODICVM

CONSPECTVS SIGLORVM

A	*Ambrosianus gr.* F 108 *sup.* m. s. XI-XII ff. 88-89^{v}
B	*Thessalonicensis* τῶν Βλαταίων 6 m. s. IX-X ff. 218^{v}-220^{v}
C	*Vaticanus gr.* 1633 m. s. X-XI f. 242^{r-v}
D	*Vaticanus gr.* 1255 m. s. X ff. 102-104
E	*Parisinus Suppl. gr.* 592 chart. s. XVI ff. 58^{v}-60
O	*Vaticanus Ottobonianus gr.* 14 m. s. X ff. 222^{v}-224
P	*Parisinus gr.* 1173 m. s. XI f. 109^{r-v}
R	*Romanus Vallicellianus* F 33 chart. s. XVI ff. 104-106
S	*Scorialensis* Y-II-9 m. s. XI ff. 255^{v}-257
V	*Vaticanus gr.* 1216 m. s. X-XI ff. 152-154^{v}
v	*textus vulgatus editionis Mignei* PG 39, 89A-93A
	Numeri in margine paginas huius editionis indicant.

V

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου λόγος τῷ ἁγίῳ σαββάτῳ.

1. Ἐπιτάφιον ἑορτὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἑορτάζομεν σήμερον. Καὶ ὁ μὲν παρὰ τοῖς νεκροῖς κάτω τοῦ θανάτου τὰ δεσμὰ διαλύων καὶ φωτὸς τὸν ᾅδην πληρῶν καὶ ἀφυπνίζων τοὺς κεκοιμημένους, ἡμεῖς δὲ χορεύομεν ὑπὲρ γῆν τὴν ἀνάστασιν φανταζόμενοι καὶ οὐ δεδοίκαμεν τὴν φθοράν, μὴ κατισχύσῃ τῆς ἀφθαρσίας. *Οὐ δώσεις* γάρ, φησίν, τὸν *ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν*. Καὶ ἴσως ἡμῶν τὴν φιλοσοφίαν γελῶσι Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες· οἱ μὲν ἕτερον Χριστὸν προσδεχόμενοι, οἱ δὲ τάφοις ἐναποκλείσαντες αὐτῶν τὰς ἐλπίδας, περὶ ὧν εἰκότως ὁ προφήτης φησίν· *Οἱ τάφοι αὐτῶν οἰκίαι αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα*. Ἀλλ᾽ οἱ μὲν γελῶντες στενάζουσι – στενάζουσι γὰρ ὕστερον ὁρῶντες *εἰς ὃν ἐξεκέντησαν* καὶ ἐξύβρισαν –, ἡμεῖς δὲ δακρύοντες ἡδονῇ τὸ πάθος κεράσωμεν. Ἥρπασεν ὁ θάνατος τὸν δεσπότην Χριστόν, ἀλλ᾽ οὐ καθέξει παρ᾽ ἑαυτῷ τὴν ζωήν. Κατέπιεν ἀγνοήσας, ἀλλ᾽ ἐξεμέσει πολλοὺς σὺν αὐτῷ. Ἑκὼν κατέχεται νῦν, μετὰ ταύτην τὴν ἡμέραν σκυλεύσας τὸν ᾅδην ἀνίσταται. Χθὲς ἠμαύρωσε τὸν ἥλιον σταυρωθεὶς καὶ μεσούσης ἡμέρας ἐπεισῆλθεν νύξ, σήμερον ὁ θάνατος παραλύεται ξένον νεκρὸν εἰσδεξάμενος. Χθὲς ἐπένθησεν ἡ κτίσις τὴν τῶν Ἰουδαίων μανίαν ὁρῶσα καὶ στολὴν πενθικὴν τὸ σκότος ἐνεδύσατο, σήμερον *ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει φῶς* εἶδε *μέγα*. Χθὲς

6/7 Ps. 10, 15 **10/11** Ps. 48, 12 **17** Mt. 27, 45 et parall. **21** Mt. 4, 16

BO CADVSPRE v

---

1 τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν *ante* Ἀμφιλοχίου *add.* BO: τοῦ ἁγίου *add.* A Ἰκονίου *om.* DV λόγος τῷ ἁγίῳ σαββάτῳ DV: λόγος τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ BO: εἰς τὸ ἅγιον σάββατον AS: εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου σαββάτου PRE: *om.* C **2** ἑορτάσωμεν D **3** κάτω: καὶ τὰ D τὰ *om.* D **5** χορεύσομεν C: χορεύσωμεν AD γῆς CA: *om.* S **6** ὅτι *ante* μὴ *add.* S **7** φησίν *om.* CA **8** διαφθορὰν καὶ *ante* φιλοσοφίαν *add.* CA γελοῦσιν DVPR οἱ *ante* Ἰουδαῖοι *add.* D τε *ante* καὶ *add.* BO **9** ἐπαποκλείσαντες S ἑαυτῶν BOC **10** εἰκότως *om.* CA **12** γὰρ: δὲ BO ἐκέντησαν E: ἐξηκόντισαν v ἐνύβρισαν PREv: ὕβρισαν V **15** κατέπιε; *ante* Κατέπιεν *add.* v ἀγνοῆσαι E ἐξέμεσε BOEv **16** μετὰ ταύτην: μετ᾽ αὐτὴν CAS τὸν: τὴν E **17** ἐμαύρωσε v **18** μέσης BO τῆς *ante* ἡμέρας *add.* D ἡμέρας *om.* C ἐπεισῆλθεν νύξ *om.* CA καταλύεται D **19** νεκρὸν *om.* V **20** καὶ: κατὰ CA ἐνέδυ CADVS **21** ὁ[1] *om.* CAPREv φῶς – μέγα: ἴδεν φῶς μέγα ἴδεν V οἶδεν D

ἐδονήθη ἡ γῆ καὶ περὶ φυγῆς ἐβουλεύετο καὶ διαστῆναι τοῖς ἐνοικοῦσιν ἠπείλει καὶ τὰ μὲν ὄρη ἐκόπτετο, ἐσχίζοντο δὲ αἱ πέτραι· γυμνὸς δὲ ἦν ὁ ναὸς καθάπερ ἔμπνους τὸ ἱμάτιον διαρρήξας, δι᾿ ὧν ἔπαθε δεικνὺς ὡς ἐβεβηλώθη τὰ ἅγια. Τὰ ἄψυχα τοῦ τολμήματος αἴσθετο, οἱ δὲ ταῦτα τολμῶντες ἀναισθήτους εἶχον ψυχάς. Ἠγανάκτει τὰ στοιχεῖα καὶ μικροῦ τὴν τάξιν ἀπέλιπε καὶ σύγχυσιν εἰργάσατο τοῦ παντός, εἰ μὴ τοῦ δημιουργοῦ τῆς βουλήσεως ᾔσθετο, ὅτι μὴ ἄκων ὑβρίζετο.

2. Ὢ καινῶν καὶ παραδόξων πραγμάτων! Ξύλῳ τανύεται ὁ λόγῳ τείνας τὸν οὐρανόν, καὶ δεσμοῖς περιβάλλεται ὁ δήσας ψάμμῳ τὴν θάλασσαν, καὶ ποτίζεται χολὴν ὁ τὰς πηγὰς τοῦ μέλιτος χαρισάμενος, καὶ στεφανοῦται ἀκάνθαις ὁ τὴν γῆν στεφανώσας τοῖς ἄνθεσι, καὶ τύπτεται μὲν καλάμῳ τὴν κεφαλὴν ὁ 92
πατάξας τὴν Αἴγυπτον ταῖς δέκα πληγαῖς καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Φαραὼ καλύψας τοῖς ὕδασιν, ἐμπτύεται δὲ τὸ πρόσωπον ὃν ἰδεῖν οὐ φέρει τὰ χερουβίμ. Ταῦτα δὲ πάσχων ὑπὲρ τῶν σταυρούντων προσηύχετο λέγων· *Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν.* Ἀγαθότητι τὴν κακίαν νικᾷ, ἀπολογεῖται ὑπὲρ τῶν χριστοκτόνων εἰς σωτηρίαν αὐτοὺς σαγηνεύων, λύει τὸ ἔγκλημα τὴν ἄγνοιαν αἰτιώμενος, οὐ χαλεπαίνει τῆς ἐκείνων παροινίας γινόμενος παίγνιον, δέχεται τὴν μέθην καὶ φιλανθρωπίᾳ καλεῖ πρὸς μετάνοιαν. Τί δεῖ λέγειν τὰ πλείω; Οὐδὲν τῆς ἀγαθότητος ἀπωνάμενοι ἐγκλείουσι τάφῳ ὃν οὐδὲν τῶν ὄντων χωρεῖ καὶ σήμαντρα ἐπιτιθέασι ἡμῖν τὴν σωτηρίαν φυλάττοντες καὶ δεδιότες τὴν

22/24 Mt. 27, 51 et parall. **31** Gen. 1, 6 **32** Ier. 5, 22 Mt. 27, 34 **33** Mt. 27, 29 **34** Mt. 27, 30 et parall. **35** Ex. 14, 28 **38** Luc. 23, 34 **44/46** Mt. 27, 16

BO CADVSPRE v

22/23 καὶ – ἠπείλει *om.* E **22** ἐβούλετο S διαναστῆναι A **23** ἐκόπτοντο ODREv **25** ἐβεβηλώθη: ἐν βεβήλῳ CA τοῦ *om.* O **26** ᾔσθετο BODv: αἴσθοντο CA **27** ἠγανάκτις D μικρὸν E τὴν *om.* O ἀπέλιπε *om.* AV **28** ἠργάσατο P: εἰργάσαντο D **29** βουλῆς AS αἴσθετο V ὑβρίζεται S **30** σαρκὶ *ante* τανύεται *add.* CA τείνεται v **32** καὶ *om.* PRv τοῦ *om.* v **35** ταῖς *om.* O **36** δὲ *om.* PREv ὃ v **40** σαγηνεύει A. **41** αἰτιούμενος V: αἰτιάμενος E παρινοίας D γενόμενος CAS **42** δὲ *ante* τὴν *add.* S καλεῖ: καλύπτει D **43** δεῖ: δὴ CAV πλέω D ἀπωναμένοις BO: ἀποσαμένοις S: ἀπονιναμένοις CA **44** ἀποκλείουσι CA: ἐγκείουσι E σήμανδρα AVSP: σήμανθρα Rv **45** ἐπιθέασιν CA ἡμῶν PREv δεδιῶντες V

ἀνάστασιν στρατιώτας φύλακας ἐφιστῶσι τῷ μνήματι. Τίς εἶδε νεκρὸν φυλαττόμενον; Μᾶλλον δὲ τίς εἶδε νεκρὸν πολεμούμενον; Τίς ἤκουσε τελευτὴν ἀμφιβαλλομένην καὶ δέος ἐμποιοῦσαν τοῖς ἐργασαμένοις; Τίς οὐκ ἐπαύσατο πρὸς ἐχθρὸν τὴν ψυχὴν ἀφειλάμενος; Τίς οὐ κατέλυσεν ἔχθραν ἀρκεσθεὶς θανάτῳ τοῦ δυσμενοῦς; Τί ὃν ἀνήλωσας δειλιᾷς, ὦ Ἰουδαῖε; Τί φοβῇ ὃν ἀπέκτεινας; Τί τρέμεις τὸν μεταστάντα; Τί δέδοικας τὸν ἀναιρεθέντα; Τί ὃν ἐσταύρωσας ἀγωνιᾷς; Ἔχεις ἀπὸ τῆς σφαγῆς τὴν ἀσφάλειαν. Θάρρει· εἰ ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ τεθνηκώς, οὐκ ἀνίσταται· εἰ ψιλὸς ἄνθρωπος, καλῶς ἔπηξας τὸν σταυρόν· εἰ ψιλὸς ἄνθρωπος, οὐκ ἀληθεύει *Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον* εἰπὼν *καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν*· εἰ ψιλὸς ἄνθρωπος, τῷ θανάτῳ κατέχεται· εἰ ψιλὸς ἄνθρωπος, τί τὸν τάφον σφραγίζεις, ἀνόητε;

3. Περίμεινον τὴν τρίτην ἡμέραν καὶ ὄψῃ τῆς ἑαυτοῦ μανίας τὸν ἔλεγχον. Παῦσαι περιεργαζόμενος καὶ θεάσῃ τῶν πραγμάτων τὴν ἔκβασιν· παῦσαι λυττῶν κατὰ τῆς ἀληθείας· παῦσαι θεῷ πολεμῶν καὶ τῷ πολεμεῖν κατατιτρώσκων ἑαυτόν· παῦσαι τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ὑβρίζων καὶ νομίζων τὰς ἀκτῖνας ἐκείνας σβεννύειν· παῦσαι τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς προσχῶσαι φιλονεικῶν· παῦσαι τοῖς ἄρχουσι ἐνοχλῶν καὶ περὶ φρουρᾶς διαλεγόμενος· παῦσαι τὸ ψεῦδος ὠνούμενος καὶ τοὺς ὁπλίτας κινῶν. Μὴ κάμῃς ἀνόνητα, μὴ εἰς ἀσέβειαν ἀναλώσῃς τὰ σά, μὴ κατὰ θεοῦ φαντάζου τὴν νίκην, μὴ δῷς μισθὸν στρατιώταις ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων εἰπεῖν, μὴ παρακοιμίσῃς τὸν ὄχλον τῷ μνήματι, μὴ θαρρήσῃς τοῖς

56/57 Ioh. 2, 19 **63** Mal. 3, 20 **68** Mt. 28, 12-13

BO CADVSPRE v

---

46 ἐπιστῶσι D: φοιτῶσι CA **46/47** εἶδε *(bis)*: οἶδε E **47** τίς ἤκουσε ταῦτα *ante* Μᾶλλον *add.* CA καὶ τοὺς πολεμοῦντας τροπούμενον *post* πολεμούμενον *add.* VS **48** δέους BO **49** εἰργασαμένοις VS: ἐργαζομένοις BOCA ἐπίσατο S: ἐσπίσατο V πρὸς: ἐπ' CA ἀφελόμενος DVS **50** ἐχθρὸν BA **51** οὖν *(expunct.)* *post* Τί[1] *add.* E ὅν: ὅνπερ S: τὸν V ἀνεῖλες BO: ἀνήλας D δεδιᾶς VS: δεδρᾶς D **52** Τί *ante* τρέμεις *om.* v **53** δι' *ante* ὃν *add.* CA ἀγνοεῖς CA ἔχεις *om.* CA γραφῆς CA τὴν om. v **54/55** εἰ[1] – σταυρόν *om.* CA **54/57** εἰ[1] – ἐγερῶ αὐτόν *om.* D **55** εἰ ψιλὸς ἄνθρωπος τῷ θανάτῳ κατέχεται πῶς *ante* εἰ *add.* CA **56** εἰπὼν *post* ἀληθεύει *coll.* S ἐγείρω BOCAV **57** εἰ – κατέχεται *om.* V **58** ὦ *ante* ἀνόητε *add.* CA **59** σεαυτοῦ v θεάσις E **62** ἑαυτόν CA: σαυτόν BOVSv: αὑτόν DPRE **63** ἐκείνου Dv **65** τοῖς *om.* v φορᾶς CA **66** κινῶν: κοινωνῶν E Μὴ κάμῃς ἀνόνητα *om.* S **67** μὴ[2]: καὶ v τοῦ *ante* θεοῦ *add.* CAD **68** στρατιώτας V

ὅπλοις. Ὅπλοις ἀνάστασις οὐ κωλύεται, οὐκ ἐμποδίζεται ταῖς σφραγίσιν, οὐκ εἴργεται στρατιώταις, οὐ κλέπτεται χρήμασιν.

4. Ἀλλ' ἀπιστεῖς; Μὴ οὐκ εἶδες τὸν Λάζαρον πάλαι καθάπερ ὕπνον τὸν θάνατον ἀποσεισάμενον; Εἶδες πῶς ἠκολούθησε τῷ προστάγματι ὁ νεκρὸς καὶ ὁ δεσμὸς οὐκ ἐκώλυσε; Εἶδες πῶς σὺν αὐταῖς κηρίαις ἐβάδιζε τὸ *Δεῦρο ἔξω* ἀκούσας; Εἶδες πῶς ἥρμοσεν ἡ φωνὴ τὸν διαλυθέντα θανάτῳ; Ὁ ἐκεῖνα δυνηθεὶς καὶ ταῦτα δυνήσεται, ὁ τὸν δοῦλον ἀναστήσας αὐτὸς πολλῷ πλέον ἐγείρεται, ὁ ζωογονήσας τὸν σεσηπότα οὐκ ἐάσει νεκρὸν ἑαυτόν. 93
Ἀλλὰ γὰρ ἡ τυφλότης τῶν Ἰουδαίων πολλὴ καὶ ὁρῶσα τὰ θαύματα οὐχ ὁρᾷ· *ὀφθαλμοὺς ἔχουσιν καὶ οὐ βλέπουσιν, ὦτα ἔχουσι καὶ οὐκ ἀκούουσιν. Ὁ θεὸς* γὰρ *τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε αὐτῶν τὰς καρδίας πρὸς τὸ μὴ καταυγάσαι αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης*. Ἀλλ' ἐκείνους μὲν τέως ἐάσωμεν τῇ ἀπιστίᾳ, ἡμεῖς δὲ λέγωμεν μετὰ τῶν περὶ Μαριὰν τὴν πιστὴν κατὰ διάνοιαν ἀναπλάττοντες ἑαυτοῖς τοῦ σωτῆρος τὸν τάφον· Ἦραν ἡμῶν τὸν κύριον καὶ οὐκ οἴδαμεν τί ἐποίησαν αὐτόν. Αὐτῷ ἡ δόξα σὺν τῷ ἀχράντῳ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

75 Ioh. 11, 43 **80/81** Ps. 113, 13-14 **81/83** II Cor. 4, 4 **85/86** Ioh. 20, 13

BO CADVSPRE v

---

70 ταῖς *om.* DS **71** στρατιώταις: χρήμασιν S καλύπτεται V ῥήμασιν S **72** ἀλλ' D: ἀλλὰ *cett.* v ἀπιστεῖς DVS: πίστει *cett.* v πάλαι *post* καθάπερ *coll.* V πάλιν v **73** οὐκ *ante* Εἶδες *add.* D **73/74** Εἶδες – ἐκώλυσε *post* ἀκούσας (75) *coll.* PREv **74** καὶ *om.* V ὁ² *om.* BO οὐκ *ante* εἶδες *add.* D **75** αὐταῖς: ταῖς CA ταῖς *ante* κηρίαις *add.* S ἔξω *om.* BOCv οὐκ *ante* εἶδες *add.* D **76** τῷ *ante* τὸν *add.* v **77** αὐτὸς *ante* πλέον *coll.* S μᾶλλον v **78** ἐγερθήσεται BODS: ὀδύρεται PR (ἴσως ἐγείρεται *in marg.*) ζωοποιήσας S **79** τύφλωσις CA τῶν Ἰουδαίων ἡ τυφλότης V **80** γὰρ *post* ὀφθαλμοὺς *add.* S **81** τοῦ *om.* E **81/82** τὰς καρδίας αὐτῶν REv **82/83** αὐτοῖς: ἐν αὐτοῖς *post* δικαιοσύνης CA **83** μὲν *om.* O τελέως V ἐάσωμεν τέως O ἐάσωμεν: ἐάσω αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς φθείρεσθαι VS **84** εἴπωμεν DS μετὰ τῶν: μετῶν D Μαριὰμ CAPREv ἀναπλάττοντες κατὰ διάνοιαν CA **85** τοῦ σωτῆρος *om.* S μου C τὸν κύριον ἡμῶν v **86** αὐτὸν ἐποίησαν S Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ θεῷ ἡμῶν *post* δόξα *add.* BO **87** καὶ ζωοποιῷ *post* ἁγίῳ *add.* BO **88** ἀτελευτήτους *ante* αἰῶνας *add.* A τῶν αἰώνων *om.* PRE ἀμήν *om.* P

ORATIO VI

IN ILLVD: *PATER SI POSSIBILE EST*

PRÉFACE

L'homélie VI est transmise par deux manuscrits:

A *Atheniensis gr.* 2319 (ff. 138, 169-177ᵛ)
chart. s. XV ff. 249 20 × 13,5 1/23/31

M *Monacensis gr.* 534 (ff. 57-61ᵛ)
chart. s. XVI ff. 61 22 × 16 1/31/58
Varia patristica
Hardt I, 5, 332 sqq.

K. Holl, à qui nous devons l'*editio princeps* de cette homélie, connaissait seulement le *Monacensis gr.* 534, dans lequel notre texte reste anonyme. Une deuxième main attribuait l'homélie à Amphiloque sous le titre *Oratio Amphilochii adversus Arianos*, et dans la marge en grec τοῦ αὐτοῦ λόγος ἄλλος εἰς 'Αρειανοὺς δειλίαν τοῦ Χριστοῦ καταψηφιζομένους.

Dans l'*Atheniensis*, collationné *in situ*, l'homélie est attribuée à Amphiloque. Les folios 1-137 de ce manuscrit contiennent une collection ménologique, tandis qu'au folio 138 commence une homiliaire, qui débute avec des textes pour la Semaine Sainte. Les folios 138-168 sont en désordre et quelques folios manquent. L'ordre exact doit être: 139-164, 166-168, 165, 138 avec les textes suivants: *In parabolam de ficu*, Aldama 372 (ff. 139-143), *In decem virgines*, Aldama 341 (ff. 144-149), *In meretricem et pharisaeum*, Aldama 396 (ff. 150-156), *De proditione Iudae* I, Aldama 313 (ff. 156-164, 166-168, 165), et le début de notre homélie. On constate des lacunes entre les folios 143-144, 149-150, 156-157, 164-165 et avant le folio 139.

Comme nous l'avons dit dans l'Introduction, notre homélie a été citée dans la tradition indirecte. Théodoret, *Eranistes* III, 52 (Ettlinger p. 243, 3-9) cite le passage 317-323 (μὴ τὰ πάθη ... ταράττεται). Nous signalons les variantes suivantes: 320 ἐστιν *om.* T; εἶπες: εἶπας T; 321 μὴ *post* τί *add.* T; 322 οὐκ *om.* T; ἐπιρίπτεις: ἐπάγεις T. Le même fragment a été cité par Gelasius, *De duabus naturis*, éd. E. Schwartz, p. 100 (fr. 28).

Facundus d'Hermiane a conservé deux fragments de notre homélie dans son œuvre *Pro defensione trium capitulorum* (CC t. XC A, p. 339, 50-56 et 56-60). Il cite également le début: *Iterum sicut miles legitimus*. Le premier fragment comprend les lignes 72-74

(Εἰ γὰρ δεῖ – ἐβούλου): *Si enim oportet Filium hominis tradi, quomodo dicis : "Si fieri potest, transeat calix iste" ? omnino autem si pati nolebas, quid dicebas : "Transeat calix iste" ? Non ego qui caelum feci, qui fundavi terram, sed secundum te homo dicit declinans mortem.* Les mots *quid dicebas – mortem* n'ont pas leur pendant dans le texte grec.

Le deuxième fragment cité par Facundus est le passage 319-323, également cité par Théodoret et Gelasius, à l'exception des premières lignes.

CONSPECTVS SIGLORVM

A *Atheniensis gr.* 2319 chart. s. XV ff. 138, 169-177^{v}

M *Monacensis gr.* 534 chart. s. XVI ff. 57-61^{v}

HOLL K. HOLL, *Amphilochius von Ikonium in seinem Verhältnis zu den grossen Kappadoziern*, p. 91-102

Numeri in margine paginas huius editionis indicant.

VI

Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου λόγος κατὰ αἱρετικῶν εἰς τό· *Πάτερ εἰ δυνατόν ἐστιν παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο.*

1. Πάλιν ὡς στρατιώτης ἔννομος τὴν πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς 91
ἀναδέχομαι μάχην, ταξιαρχοῦντος Στεφάνου τοῦ στρατηγοῦ τῆς εὐσεβείας. Ὥσπερ γὰρ Μωϋσέως προσευχομένου Ἰησοῦς ἐτροποῦτο τοὺς πολεμίους, οὕτω κἀγὼ τοῦ μάρτυρος συνεργοῦντος τοὺς ἐχθροὺς χειροῦμαι τῆς ἀληθείας. Ταῦτα λέγω οὐ περιουσίᾳ λόγων θαρρῶν, ἀλλὰ τῇ προσευχῇ τοῦ μάρτυρος πεποιθώς· διὸ καὶ θαρρῶν ἐφάπτομαι τῶν λόγων. Οὐ δειλιῶ γὰρ αὐτῶν τὸν ἐν λόγοις ὄγκον. Ἀφοβοῦμαι τῆς κακοτέχνου ἀπάτης τὰ προβλήματα. Ἔμαθον γὰρ μὴ φοβεῖσθαι φόβον οὗ οὐκ ἦν φόβος. Οἱ μὲν γὰρ Χριστὸν φοβεῖσθαι καὶ δειλιᾶν τὸν θάνατον λέγουσιν, ἡμεῖς δὲ διὰ Χριστὸν ὅσας ἐν σαρκὶ ζῶμεν ἡμέρας, τοσαυτάκις ἀποθανεῖν αἱρούμεθα, ἵνα γυμνῇ τῇ κεφαλῇ θριαμβεύσωμεν τὴν ἀλήθειαν. Ὅθεν ὡς ἤδη τὴν νικῶσαν ψῆφον ἔχων χωρῶ κατ' αὐτῶν. Χριστὸς γάρ με διὰ τοῦ προφήτου παραθαρρύνει λέγων· *Υἱὲ ἀνθρώπου, μὴ φοβηθῇς ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, διότι παροιστρήσουσιν ἐπὶ σὲ κύκλῳ. Ἐν μέσῳ γὰρ σκορπίων σὺ κατοικεῖς.* Σκορπίους γὰρ νύττοντας οὐ φοβοῦμαι. Οὐ γὰρ γυμνῷ ποδὶ βαδίζω· ἔχω γὰρ τὰ ὑποδήματα τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἵνα κἂν δηχθῶ μὴ βλαβῶ. *Καὶ ὑποδησάμενοι,* φησίν, *τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ* 92
εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης.

6/7 Ex. 17, 8-13 **17/19** Ez. 2, 6 **22/23** Eph. 6, 15

MA

1/3 Titulus *exstat in* A *qui post* τοῦτο *addidit* ἐρρέθη τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ παρασκευῇ εὐλόγησον: *Oratio Amphilochii adversus Arianos, eiusdem.* M *man. sec. quae in marg. addidit* τοῦ αὐτοῦ λόγος ἄλλος εἰς Ἀρειανούς, δειλίαν τοῦ Χριστοῦ καταψηφιζομένους **4** ‹Π›άλιν: Holl ἔντιμος A τοὺς *om.* A **6** προερχομένου A ὁ τοῦ Ναβὶ *post* Ἰησοῦς *add.* A **7** ἀλλοφύλους A οὕτως A ἐνεργοῦντος A **8** τροποῦμαι A καὶ *ante* ταῦτα *add.* A λέγων A **9** λέγων A θαρῶν A; *corr. man. sec.* **10** θαρῶν A **11** ἀλόγοις A ἀφοβοῦμαι: οὐ φοβοῦμαι A **12** ἦν: ἔστιν A **13** τὸν *ante* Χριστὸν *add.* A ὑμεῖς A; *corr. man. sec.* **14** τοσάκις A **17** παραθαρσύνει A **19** γὰρ[2]: δὲ A **20** τῷ *ante* ποδὶ *add.* A **21/23** ἵνα–εἰρήνης *om.* A

2. Φέρε οὖν τοῖς ὑποδήμασι τῆς εἰρήνης τὴν πολύμορφον τῶν αἱρετικῶν πατήσωμεν κεφαλήν, ἵνα δι᾽ ὧν ἀφόβως κατ᾽ αὐτῶν χωροῦμεν, διδάξωμεν αὐτοὺς ὡς μεγάλα σφάλλονται φόβον καὶ δειλίαν τῇ ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς προσάπτοντες φύσει. Οἱ γὰρ πάντα ἀκρίτως καὶ ἀλογίστως νοοῦντες καὶ λαλοῦντες καὶ τὸ *Πάτερ εἰ δυνατὸν παρελθάτω τὸ ποτήριον τοῦτο* μὴ συνιέντες δειλίαν τοῦ Χριστοῦ καταψηφίζονται καὶ ἐνδεῆ αὐτὸν καὶ ἐλάττονα λέγουσιν τῷ πρὸς τὸν πατέρα προσεύχεσθαι καὶ ζητεῖν τῆς ἐπικειμένης ἀνάγκης τὴν λύτρωσιν. Ἐπεὶ οὖν ἐφ᾽ὕβρει τοῦ θεοῦ τὸν τοῦ θεοῦ διαβάλλουσι λόγον καὶ ἐπ᾽ἀθετήσει τοῦ πνεύματος τὸ γράμμα περιᾴδουσιν κωμῳδοῦντες καὶ διασύροντες τὴν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν, καὶ δεινότητι φράσεως καὶ εὐφραδίᾳ ῥημάτων τὰ ἰοβόλα αὐτῶν ἐπικαλύπτουσι δήγματα, τῶν ἀκεραιοτέρων ἀποσυλῶντες τὴν σωτηρίαν, δεῦρο ὡς λόγων ἄπειροι αὐτὸν τὸν τοῦ θεοῦ ἐπικαλεσόμεθα λόγον, ἵνα αὐτὸς τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἑρμηνεὺς γενόμενος ἐκείνων μὲν στηλιτεύσῃ τὴν ἄνοιαν, ἡμῶν δὲ στηρίξῃ τὴν διάνοιαν.

3. Φράσον ἡμῖν τῶν εἰρημένων τὴν ἔννοιαν, δέσποτα, ἀνάπτυξον τὴν φυλλίδα τοῦ γράμματος καὶ δεῖξον τὸν καρπὸν τοῦ πνεύματος, ἵνα μὴ τῷ γράμματι προσέχοντες ἀποθάνωμεν, ἀλλ᾽ ἵνα τῷ πνεύματι προσδραμόντες τῆς ζωῆς ἀπολαύσωμεν. *Τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.* Ἡμᾶς δίδαξον ὡς νήπιον, τοὺς δὲ αἱρετικοὺς παίδευσον ὡς ἄφρονας· παιδευτὴς γὰρ εἶ ἀφρόνων καὶ διδάσκαλος νηπίων. Ἡμῖν ὡς νηπίοις τὸν μαζὸν τῆς χάριτος γύμνωσον καὶ τὴν θηλὴν τοῦ πνεύματος ἐπιδούς. Τὸ καθαρὸν τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἐπιχεθῇ γάλα. Τῶν δὲ αἱρετικῶν τὴν ἀφροσύνην δήλην ποίησον. Εἰ μὴ γὰρ ἦσαν ἄφρονες, οὐκ ἂν ἐπ᾽ ἀναιρέσει σου τῆς θεότητος βλασφημίας ὕφαναν δόγμα. *Εἶπεν γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ ἄφρων*, φησίν, *οὐκ ἔστι θεός*. Γύμνωσον αὐτῶν τὸ πρόσχημα τῆς ἀσεβείας, ἵνα φανῇ τὸ δρᾶμα τῆς ὑποκρίσεως. Δεῖξον ὡς διὰ τοῦτο τὴν σὴν προσηγορίαν περιφέρουσι, ἵνα τῆς οἰκείας προαιρέσεως τὴν βλασφημίαν ἐπικαλύψωσιν.

4. Εἰπὲ οὖν, δέσποτα, τίνος ἕνεκεν ἐπὶ τὸ πάθος ἐλθὼν παραιτῇ τὸ 93

29 Mt. 26, 39 **44/45** II Cor. 3, 6 **51/52** Ps. 13, 1

M; A (*usque ad verbum* ἀλογίστως: 28)

24 ἵνα *post* εἰρήνης *add.* A **26** μέγα A **27** τῇ ἐπὶ : τὴν A φύσιν A **28/58** νοοῦντες – φοβῇ τὸν θάνατον *om.* A **29** παρελθέτω M **33** ἀθετήσει Holl : ἀνθετήσει M **37** ἀποσυλῶντες Holl : ἀποσυλοῦντες M **48** γύμνωσον· δείκνυσον *(expunct.)* γύμνωσον M θηλὴν *scripsi* : θῆλυν M

παθεῖν, διὰ τί δὲ φοβῇ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀπειλήν, ὁ μὴ φοβεῖσθαι τοὺς ἀποκτέννοντας τὸ σῶμα παρεγγυώμενος. Ὅλως δὲ εἰ φοβῇ τὸν θάνατον, τί οὐ παραιτῇ τὸν θάνατον; Εἰ γὰρ ἐν σοὶ κεῖται τὸ παθεῖν καὶ τὸ μὴ παθεῖν, περιττῶς λέγεις τό· *Εἰ δυνατὸν παρελθάτω*. Ἐν σοὶ γάρ ἐστιν ἢ καταδέξασθαι ἢ παραιτήσασθαι τὸ πάθος. Εἰ δὲ οὐκ ἐν σοὶ κεῖται, εἰκότως δειλιᾷς ὡς ἄκων καὶ παρὰ γνώμην ἐπὶ τὸ πάθος ἑλκόμενος. Εἰ δὲ ἄκων τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον ἀναδέχῃ, πῶς λέγεις· *Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν τοῦ λαβεῖν αὐτήν*, πῶς δὲ πάλιν ἐν ἑτέρῳ χωρίῳ παίζων τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπειλὴν ἔλεγες· *Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν*; Ὁ τοίνυν πολλαχῶς πολλάκις πρὸ τοῦ θανάτου τὸν θάνατον προτυπώσας καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ τὸ τοῦ σταυροῦ τρόπαιον διαγράψας, ὁ εἰπὼν ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι καὶ σταυρωθῆναι καὶ ταφῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι, τί ἐλθὼν νῦν ὑπὸ τὸν σταυρὸν τὸν θάνατον παραιτῇ; Εἰ γὰρ δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι, πῶς λέγεις· *Εἰ δυνατὸν παρελθάτω τὸ ποτήριον τοῦτο*; Ὅλως δὲ εἰ τὸ μὴ παθεῖν ἐβούλου, τί τὸ παθητὸν ἐνεδύου σῶμα; Εἰ δὲ σῶμα παθητὸν φορέσας ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχῃ, τί λυπῇ καὶ δυσχεραίνεις; Πῶς δὲ ὅτε τὸν θάνατον διέγραφες, ὅτε τὸ πάθος ἱστόρεις, ὅτε τὸν σταυρὸν προετύπους, πρὸς Πέτρον ἠγανάκτεις λέγοντα· *Ἵλεώς σοι, κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο* καὶ οὕτως ἠγανάκτεις ὡς λέγειν· *Ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων* ; Εἰ οὖν ἀνθρώπινόν ἐστιν φρόνημα, τὸ τὸν θάνατον παραιτεῖσθαι, τίνος ἕνεκεν νῦν ἐπιζητεῖς ὃ πάλαι διεκώλυες; Πῶς δὲ νῦν ἐκκλῖναι τὸν θάνατον εὔχῃ, ὁ 94

---

58 Mt. 10, 28 **64/65** Ioh. 10, 18 **66/67** Ioh. 2, 19 **69/71** Mt. 16, 21; 20, 18-19 **78** Mt. 16, 22 **79/80** Mt. 16, 23

M; A (*a verbo* τί: 59)

---

59 ἐπὶ τὸν θάνατον ἔρχει *ante* τί A οὐ παραιτῇ: δειλιᾷς A **60** τὸ *bis om.* A παρελθέτω A **61** παρ *(expunct.) ante* καταδέξασθαι M **62** οὐκ *ante* κεῖται *coll.* A **63** τὸ πάθος: τὸν θάνατον A **64** καταδέχῃ A τὴν *(expunct.) post* ἔχω M **65** τοῦ *om.* A **66** παίζων–ἔλεγες: περιζόντων Ἰουδαίων ἀπειλῶν ἔλεγεν A **67** Ὁ τοίνυν: ὅτι νῦν A **68** πολλάκις *om.* A περὶ A **69** ὁ εἰπὼν *om.* A ὁ εἰπὼν–υἱὸν *bis scrips.* M **71/72** νῦν–παραιτῇ: ἐπὶ τοῦ σταυροῦ νῦν καὶ θάνατον παραιτεῖ A **71** τὸν σταυρὸν Holl: τοῦ σταυροῦ M **72** παραιτεῖς M Holl **73** εἰ δυνατὸν *om.* A παρελθέτω A **74** ἐνεδύσω A **75** ἐφόρεσας A **76** ἐστ' ὥρεις A **77** προετύπους Holl: προετύποις M: περιετύπεις A **78** σοι² *om.* A **80** οὖν *om.* A **81** νῦν *om.* A

πάλαι τῷ μαθητῇ ἐπιτιμῶν διὰ τὸ δειλιᾶν τοῦ θανάτου τὴν προσβολήν; Οὐ σὺ εἶ ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν προαναφωνούμενος; Οὐ περὶ σοῦ Ὠσηὲ ὁ προφήτης ἔλεγεν· Τάδε λέγει κύριος· *Ἐκ χειρὸς ᾅδου ῥύσομαι αὐτούς*, ἵνα εἴπωσιν· *Ποῦ ἡ νίκη σου, θάνατε, ποῦ τὸ κέντρον σου, ᾅδη* Εἰ οὖν σὺ εἶ ὁ ἐκ τοῦ ᾅδου ῥυόμενος, πῶς δειλιᾷς τὸν θάνατον; Εἰ δὲ σὺ τὸν θάνατον δειλιᾷς, δι' οὗ τὸν θάνατον νικᾶν ἐλπίζομεν, ματαία ἡμῶν ἡ ἐλπίς, ἀνόνητος ἡ προσδοκία. Ὅλως δὲ εἰ σὺ τὸν θάνατον φοβῇ, ἐν τίνι ἕξομεν λοιπὸν τὰς τῆς ζωῆς ἐλπίδας, πῶς δὲ λέγεις· *Ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀνάστασις*; Ζωὴ γὰρ θάνατον οὐ φοβεῖται, ἀνάστασις πάθος οὐ δειλιᾷ.

5. Ἀλλὰ σὺ εἶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀνάστασις. Τί μου οὖν φοβεῖς τὴν ψυχήν, τί μου τοὺς τόνους τῆς διανοίας ἐκλύεις δειλίας προφέρων ῥήματα; Μὴ φάσμα ἦν τὰ κατὰ τὸν Λάζαρον; Μὴ ὄναρ ἦν τὰ κατὰ τὴν Ἰαείρου θυγατέρα; Μὴ σκιὰ ἦν τὰ κατὰ τὸν υἱὸν τῆς χήρας; Ἀλλὰ ἀλήθεια ἦν τὰ γεγενημένα. Πῶς οὖν ὁ τὸν θάνατον σκυλεύσας θάνατον φοβῇ, πῶς δὲ ὁ τοὺς νεκροὺς ὀδωδότας μετ' ἐξουσίας ἐγείρων εὔχῃ καὶ δειλιᾷς τῷ θανάτῳ μὴ περιπεσεῖν ; Τί δὲ ὅλως τὸ περιπεσεῖν φοβῇ ; Κἂν γὰρ περιπέσῃς, ἐλευθερώσῃ. Ὁ γὰρ ἑτέρους ἀνιστῶν, πολλῷ μᾶλλον τὸ ἑαυτοῦ ἐγείρει σῶμα. Ἢ φράσον οὖν μοι τὴν ἔννοιαν, δέσποτα, ἢ παῦσαι τοῦ ῥήματος καὶ μὴ διέλῃς μου τὴν ψυχήν, ἢ ὀκλᾶσαι ποιήσῃς τὸν λογισμόν. Εἰ γὰρ σὺ εἶ ὁ *πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν*, πῶς νῦν ἀγνοεῖς πότερον δυνατόν ἐστιν ἢ ἀδύνατον παρελθεῖν τὸ ποτήριον ; Εἰ μὲν γὰρ ἀγνοεῖς, ψεύδεται Παῦλος λέγων ὅτι *Οὐκ*

86/87 Os. 13, 14 (I Cor. 15, 55) **91/92** Ioh. 11, 25 **96** Ioh. 11, 44 **97** Marc. 5, 42; Luc. 7, 15 **105** Dan. LXX. Sus. 35a **107/109** Hebr. 4, 13

MA

---

83 ἐπιθυμῶν M; *corr. man. sec.* **84** ὁ *ante* ὑπὸ *add.* A **85** σὲ A ἔλεγεν: λέγει A **85/86** τάδε λέγει κύριος *om.* A **87** σου ᾅδη *ante* τὸ κέντρον *coll.* A Εἰ: εἰ *(expunct.)* εἰ M **89** δειλιᾷς *post* σὺ *coll.* A τὸν θάνατον: τὸ A **91** ὅτι *post* λέγεις *add.* A **92** ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή A **94** μου: μὲν A **95** κλόνους A **97** τὰ[1]: τὸ A Ἰαείρου Holl: Ἰαήρου M: Ἀείρου A θυγατέραν A ἦν *om.* A **99** σκυλεύον A δὲ: οὖν A τοὺς *ante* ὀδωδότας *add.* A **100** ἐγείρων *ante* μετ' ἐξουσίας *coll.* A τὸν θάνατον A *corr. in* θανάτου **101** τί–φοβῇ *om.* A **102** ἐλευθερώσῃ Holl: ἐλευθεροῦσαι MA: M *in marg. man. sec.* ἠλευθέρωσα ἢ ἐλευθερῶσαι **103** ἐγερεῖ A; *corr. man. sec.* σῶμα; Holl **104** μου *ante* διέλῃς *coll.* A **106** πότερον *om.* A

ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιόν σου, πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. Εἰ δὲ γινώσκεις, πῶς λέγεις· *Εἰ δυνατόν* ; Ἀγνοοῦντός ἐστι πεῦσις καὶ οὐκ εἰδότος ἀπόφασις. Φράσον οὖν ἡμῖν, δέσποτα, τῶν εἰρημένων τὴν ἔννοιαν. Νῦν γὰρ Εὐνόμιος χαίρει, νῦν Ἄρειος εὐφραίνεται εἰς ὑπόθεσιν βλασφημίας τὸν λόγον ἁρπάζοντες.

6. Ἀλλὰ μάτην χαίρονται. *Οὐ γὰρ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσι, λέγει κύριος*. Οὐ φοβοῦμαι γὰρ τὸν θάνατον, ὥς φασιν· οὐ παραιτοῦμαι τὸ πάθος, ὡς νομίζουσιν. Εἰ γὰρ μὴ ἤθελον διὰ θανάτου ζωὴν 95
χαρίσασθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἄν, λόγος ὢν ἀπαθής, παθητὴν ὑπεισῆλθον σάρκα. Ἐπειδὴ δὲ εἶδον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπάτῃ καὶ οὐκ ἀνάγκῃ, γοητείᾳ δαιμόνων καὶ οὐ βίᾳ κρατούμενον, ὑπῆλθον τὸ ὑμέτερον σῶμα, ἵνα ἐκ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία κατασκευάσας διὰ πάσης ἐξαπάτης ἐλευθερώσω τὸν ἄνθρωπον. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφρόνει ὁ τύραννος, ὅτι τὴν ἁμαρτίαν εὑρὼν καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας τὸν θάνατον εἰσαγαγὼν τὸν Ἀδὰμ τὸν τοῦ παραδείσου πολίτην, τὸν χειροτονητὸν τῆς οἰκουμένης δεσπότην, δοῦλον καὶ λῃστὴν καὶ γηπόνον ἐποίησεν, διὰ τοῦτο ἐπεχωρίασα τῇ γῇ ὡς βασιλεὺς τὴν σάρκα ὡς ἁλουργίδα ἔχων, ἵνα τοῦ τυράννου ἀποκείρας τὸ θράσος τῇ μὲν ἀπάτῃ τὴν ἀπάτην λύσω, τῇ δὲ ἁμαρτίᾳ τὴν δικαιοσύνην ἐπιστρατεύσω, τῷ δὲ θανάτῳ τὴν ζωὴν ἐπαφήσω. Οὐ φοβούμενος οὖν τὸν θάνατον δειλιῶ· οὐ γὰρ ἀκούσιον τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' αὐτοπροαίρετον τὸ κατόρθωμα. *Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ὁ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων* αὐθαιρέτως προϊέμενος. Ὥσπερ οὖν *ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων ἑαυτὸν ἐκένωσα μορφὴν δούλου λαβὼν* μηδενὸς ἀναγκάσαντος, οὕτω καὶ ἑκοντὶ τὸν θάνατον ὑπομένω οὐ βίᾳ κρατούμενος, ἀλλ' αὐθαιρέτως ἐπὶ τὸ πάθος ἐρχόμενος.

7. Διὰ τί δὲ ἔπαθες, δέσποτα; Διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν,

114/115 Is. 48, 22 **123/124** Rom. 5, 12 **124/125** Gen. 3, 17-19 **131/132** Ioh. 10, 11 **132/133** Phil. 2, 6-7

MA

---

108 σου: αὐτοῦ A **109** Εἰ *ante* δὲ: πρὸς A παρελθέτω τὸ ποτήριον· τὸ γὰρ εἰ δυνατόν *post* δυνατόν *add.* A **110** ἀγνοοῦντες A **113** ἁρπάσαντα A *corr. in* -τες **115** γὰρ *om.* A **116** θάνατον A **117** τῶν ἀνθρώπων *om.* M Holl **118** ὑπῆλθον A ἴδον M Holl **120** ὑπῆλθον *bis scripsit* M ὑμέτερον: θνητὸν αὐτῶν A **124** Ἀδὰμ τὸν: Ἀδὰμ *post* πολίτην *coll.* A **125** γεηπόνον A **126** ἐπεχώρησα A **129** οὖν *om.* A **132** αὐθαιρέτως *ante* ὑπὲρ *coll.* A

φησίν. Καὶ λέγω τὸν τρόπον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀποφάσει θανάτου τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ὑπεβλήθη διὰ τὸν ἐκ παρθενικῆς γῆς πλασθέντα Ἀδάμ, ἐγὼ δὲ ἤμην ὁ τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου ἐκβαλών, ἀδύνατον δὲ ἦν τῆς τιμωρίας ἀνεθῆναι τὸν ἄνθρωπον, εἰ μὴ αὐτὸς ἐγὼ τὴν ἑαυτοῦ ἀνεκαλεσάμην ἀπόφασιν, διὰ τοῦτο ἐκ παρθενικῆς γαστρὸς καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ Ἀδὰμ ἀνθρώπου μορφὴν λαβὼν ὑπομένω θάνατον, ἵνα καὶ ὡς θεὸς λύσω τὴν ἀπόφασιν καὶ ὡς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἀνθρώπων καταδέξωμαι τὸν θάνατον. Τοῦτο δὲ ποιῶ, ἵνα μὴ αὐθεντίᾳ, ἀλλὰ συμπαθείᾳ τὸν ἄνθρωπον ἐλευθερώσω. Εἰ γὰρ ἀνθρώπου ἁμαρτήσαντος θεὸς ἦν ὁ κατορθώσας, οὐ μέγα ἦν τὸ κατορθούμενον. Νῦν δὲ διὰ τοῦτο ἄνθρωπος γέγονα καὶ ὑπὲρ τοῦ καταλύσαντος τὸν νόμον τὸν νόμον ἐπλήρωσα, ἵνα τῇ οἰκειότητι τοῦ κατορθώσαντος ἐναβρύνηται τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος. Ὅθεν καὶ νῦν εἰς πρόσωπον τοῦ Ἀδὰμ δέχομαι τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου, ἵνα ἐκεῖνος δι᾽ ἐμοῦ 96 λάβῃ τὴν χάριν τῆς ἀναστάσεως. Πταίσας ὁ Ἀδὰμ συνεισήνεγκε τὸν θάνατον, κατορθώσας ἐγὼ ἀντεισήγαγον τὴν ἀνάστασιν. Καὶ ἐπειδὴ *ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως*, ἐβασίλευσεν δὲ ἐκ τοῦ τὸ σῶμα ὑποχείριον ἔχειν τὸ συνεργὸν τῆς ἁμαρτίας, διὰ τοῦτο ἀνέλαβον τὸ αὐτὸ σῶμα τὸ δοκοῦν ὄργανον εἶναι τῆς ἁμαρτίας, ‹ἵνα› καταργήσας τὴν ἁμαρτίαν ἐλεύθερον ἁμαρτίας ἀποδείξω τὸν ἄνθρωπον. Ἄλλως δὲ ἐπειδὴ ζωὴν κακὴν ἔζων οἱ ἄνθρωποι συμπεπλεγμένοι τῇ ἁμαρτίᾳ ὡς εἶναι αὐτῶν τὴν ζωὴν θανάτου χείρονα, διὰ τοῦτο τὸν ἀγαθὸν θάνατον τῆς κακῆς ζωῆς προκρίνας ὑπομένω θάνατον, ἵνα οἱ τῷ καλῷ θανάτῳ κοινωνήσαντες τῆς ἀληθοῦς ζωῆς ἀπολαύσωσιν· ἀπολαύσωσιν δὲ διὰ τοῦ βαπτίσματος· *Ὅσοι γὰρ βαπτίζονται, εἰς τὸν θάνατόν μου βαπτίζονται, ἵνα ὥσπερ ἠγέρθην ἐγὼ ἐκ νεκρῶν, οὕτως καὶ αὐτοὶ ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωσιν.*

---

154 Rom. 5, 14 **163/165** Rom. 6, 3-4

MA

---

137 ἀπόφασις A **138** ὑποβέβληται A παρθένου A **140** καταβαλὼν A ἀνεραιθῆναι A **141** ἐγὼ αὐτὸς A **144** καταδέξωμαι *post* θάνατον *coll.* A **145** ἀφεντεία A ἐκ θανάτου *ante* τὸν *add.* A **149** ἐκπληρῶσαι A ἐν *ante* τῇ *add.* A κατορθώματος A ἐναμαρύνεται A **150** τὸ *ante* τῶν *coll.* A **153** τὴν ζωὴν καὶ *ante* τὴν ἀνάστασιν *add.* A **155** τὸν συνεργὸν A **156/157** διὰ–ἁμαρτίαν: ἵνα ἐπ᾽ αὐτῷ τῷ ὀργάνῳ τῆς ἁμαρτίας A **157** ἵνα *add.* Holl **158** κακὴν ζωὴν A **160** θανάτῳ A τὸν *om.* A **161** τὸν *post* ὑπομένω *add.* A οἱ *om.* A μου *ante* θανάτῳ *add.* A

8. Καὶ μηδεὶς ἀμφιβάλλων λεγέτω ὅτι τὸ σκότος οὐκ ἐργάζεται φῶς οὔτε τὸ μέλαν ἀποτελεῖ λευκότητα, πῶς ὁ θάνατος ἐγέννησεν ζωήν; Ὅτι γὰρ ὑπὲρ φύσιν τὸ πρᾶγμα, δῆλον. Ἀλλ᾽ ἐπ᾽ ἐμοῦ μὴ ζήτει φύσεως τάξιν. Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ δεσπότης τῆς φύσεως, ὁ ποτὲ μὲν τὴν φύσιν κατὰ φύσιν φέρεσθαι συγχωρῶν, ποτὲ δὲ αὐτὴν ὑπὲρ φύσιν ἡνιοχῶν. Ὅταν γάρ τι ἐξαίσιον οἰκονομῆσαι θέλω, τότε καὶ ἡ φύσις τὴν ἑαυτῆς ἀρνησαμένη τάξιν ἐκεῖνα πράττει, ἅπερ ἂν τὸ ἐμὸν παρακελεύηται νεῦμα. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῆς ὁρωμένης διακοσμήσεως, οἷόν τι λέγω· ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη πῦρ εἰσιν κατὰ φύσιν, ὕδωρ δὲ τὸ κρυσταλλωθὲν στερέωμα, ὃ δὴ οὐρανὸν ἐκάλεσα· εἰ φύσεως οὖν δρόμον ἐπιζητεῖς, πῶς τὸ πῦρ ὑπὸ τοῦ ὕδατος φυλάττεται ἢ τὸ κρυσταλλωθὲν στερέωμα πῶς ὑπὸ τῆς θέρμης τοῦ πυρὸς οὐ διαλύεται καὶ διαρρεῖ; Καὶ ἵνα σου τὴν ψυχὴν μὴ περὶ τὴν ὁρωμένην διακόσμησιν ἀσχολήσω, ἐπ᾽ αὐτήν σε τὴν οἰκονομίαν χειραγωγήσας πείθω ὡς οὐ χρὴ ἐπὶ ταῖς παραδόξοις θαυματουργίαις φύσεως ἐπιζητεῖν δρόμον. Ἀναλόγισαι γὰρ ὅτι θεὸς ὢν ἀνθρώπινον ὑπεδύην σῶμα. Τοῦτο δὲ πρῶτον παρὰ φύσιν. Ἐπεὶ πῶς τὸ τριχῇ διάστατον σῶμα τὸ ἀνθρώπινον τὸν ἀχώρητον, τὸν ἀμέτρητον, τὸν πανταχοῦ ὄντα, τὸν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περιγράφοντα, τὸν μετροῦντα *τὸν* 97
οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ τὴν γῆν δρακὶ καὶ τὴν θάλατταν κοτύλῃ χωρῆσαι ἠδύνατο, εἰπέ. Ὅτι γὰρ ἐχώρησεν δῆλον, ἐπειδὴ καὶ *πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ἐνῴκησεν ἐν τῇ σαρκὶ σωματικῶς*. Τὸ δὲ πῶς ἐγὼ μὲν οἶδα, φησίν. Οἶδα γὰρ ἃ οἰκονομῶ, σὺ δὲ ἀκοῦσαι οὐ δύνῃ· ὑπερβαίνει γὰρ ἀκοὴν θνητὴν ἡ τῶν ἀπορρήτων εἴδησις οὕτως, ὅτι κἂν ποτὲ διὰ πλῆθος οἰκτιρμῶν ἑρμηνεῦσαί τι θέλω, οὕτως ἑρμηνεύω, οὐχ ὡς ἡ φύσις ἔχει, ἀλλ᾽ ὡς σὺ μαθεῖν δύνῃ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῶν δοκήσει σοφῶν τὸν τῦφον καταστέλλων

---

186 Is. 40, 12 **188** Col. 2, 9

MA

---

166 λέγων A οὐ *post* ὅτι *coll.* A **167** τὸ *om.* A **169** μὴ *om.* A ἐγὼ-φύσεως *om.* A **170/171** φέρεσθαι–ἡνιοχῶν: ἐξεσίως ἦν ὀχῶν A **170** συγχωρῶν Holl: συγχαίρων M **171** ἐξαίσιον *om.* A **172** θέλων A ἀρνημένη A **173** ἂν *om.* A παρακελεύεται A **176** οὖν φύσεως A ἢ *post* πῶς *add.* A **177** φύ *(expunct.) ante* φυλάττεται M **178** πῶς *om.* A θερμότητος A οὐ *om.* A **180** πείσω A οὐ *om.* A **182** M *in marg. man. sec.* ὑπέδυν **183** διάστον *sed* ατ *supra scripsit* M **185** πᾶσαν: πανταχοῦ A; *corr. man. sec.* **188** δὲ: μὲν A **190** θνητὴν ἀκοὴν A εἴδησις: ἡ δυσις A **191/192** ὅτι–οὕτως *om.* A **192** μαθεῖ *sed* π *supra* μ *scripsit* A **193** καὶ *om.* M; *man. pr. in marg. add.*

ἔλεγον· *Ὁ δοκῶν εἰδέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκεν, καθὼς δεῖ γνῶναι.* Ἐπεὶ ὅτι λόγος ὢν σὰρξ γέγονα, ἤκουσας, τὸ δὲ πῶς ἀγνοεῖς. Πῶς γὰρ ἤμην ἐν τῇ σαρκί, ὡς σῶμα ἐν σώματι ἢ ὡς ψυχὴ ἐν σώματι ; Οὐκοῦν συνέπαθον τῷ παθητῷ σώματι, ἀλλ' οὐκ ἔπαθον. Θεοῦ γὰρ φύσις οὐ περιπίπτει πάθει. Ὥσπερ οὖν σὰρξ γέγονα οὐκ ἐκπεσὼν τοῦ εἶναι θεός, οὕτως καὶ πάθος ὑπέμεινα οὐ περιπεσὼν πάθει. Ἐγεννήθην δι' οἰκονομίαν, ἀπέθανον διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν· μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο ἀπέθανον, ἐπειδὴ ἐγεννήθην. Μὴ ζητήσῃς οὖν ἐπ' ἐμοῦ ἢ γεννήσεως τάξιν ἢ θανάτου τρόπον. Ἃ γὰρ ἡ φύσις οὐ ποιεῖ, ταῦτα ἡ δύναμις ἀποτελεῖ. Θεὸς οὖν ὢν ἀνθρώπινον ὑπῆλθον σῶμα. Τοῦτο πρῶτον παρὰ φύσιν· ἀλλ' οὐ γέγονεν διὰ τὴν φύσιν ἀδύνατον, ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐμῇ ἐξουσίᾳ ἔκειτο, τοῦ πεποιηκότος τὴν φύσιν. Συνεχώρησα δὲ πάλιν καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τῷ γενικῷ περιπεσεῖν θανάτῳ, ἵνα ἡ ζωὴ ἡ τοῦ θανάτου δεσπόζουσα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ τὴν τῆς ζωῆς ἐνέργειαν ἐπιδείξηται. Τὸ μὲν ζῶν ζῆν οὐδὲν θαυμαστόν, τὸ δὲ ἀποθανὸν ζωῶσαι τοῦτο μέγα καὶ παράδοξον. Διὸ καὶ λυθῆναι αὐτὸ συνεχώρησα καὶ μετὰ τὸ λυθῆναι ἀνέστησα, ἵνα δείξω ὅτι καὶ τοῦ σώματος ὑποβληθέντος θανάτῳ οὕτως ἀπαθὴς ἔμεινα, ὅτι οὐ μόνον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἤγειρα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν προκεκοιμημένων δικαίων σώματα συνανέστησα.

9. Ἑκὼν οὖν φιλανθρωπίᾳ τὸν θάνατον ὑπομένω, ἑκὼν δὲ πάλιν κατά τινα οἰκονομίαν τὸν θάνατον δειλιῶ. Δειλιῶ γὰρ τὸν θάνατον, ἵνα ἀπατήσω τὸν θάνατον. Ὥσπερ ἐν τῇ ἐρήμῳ, εἰ μὴ ἐπείνασα, οὐ προσήρχετο ὁ διάβολος. Διὰ τοῦτο δὲ ἐπείνασα, ἵνα 98
μὴ νομίσας ἄλλον εἶναι Ἀδὰμ προσενέγκῃ τὸ θήρατρον. Οὕτως καὶ ὧδε διὰ τοῦτο τῆς δειλίας προφέρω ῥῆμα, ὡς δέλεαρ, ἵνα ἑαυτῷ ἀγκιστρεύσω τὸν θάνατον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὁ διάβολος

---

194 I Cor, 8, 2 **214** Mt. 27, 52 **217/218** Mt. 4, 1-3

MA

---

194 ἔλεγεν A εἰ *(expunct.) ante* εἰδέναι M **196** τῇ *om.* A **197** συνέπαθεν A **198** ἔπαθον *om.* M; *man. sec. in marg. add.* **199** οὖν: γὰρ A **200** μὴ A **203** Ἃ: εἰ A **204** ὢν οὖν A ὑπῆλθεν A **205** δὲ *ante* πρῶτον *add.* A **207** τῷ *om.* A **208** ἡ ζωὴ ἡ: ζῶν A ἐν αὐτῷ: ταὐτῷ A **209** ἐνδείξηται A γὰρ *post* μὲν *add.* A **210** ἀποθανοῦν M τοῦτον A **211** αὐτὸν A παρεχώρησα A **212** ὑποκληθέντος A **213** τοῦ A ἤγειρα *om.* A **214** τὰ *om.* A **215** πάλιν *om.* A **216** τὸν θάνατον *post* γὰρ *om.* A **217** μὴ: με A **220** διὰ τοῦτο τῆς *om.* A ῥήματα A ὡς δέλεαρ *om.* A **221** ἑαυτῷ: ἐν αὐτῷ A ἴδεν MA Holl

πολλὰ σημεῖα πεποιηκότα, παραλυτικὸν νευρώσαντα, ἀλάλων τὰς γλώσσας ἀρθρώσαντα, κωφῶν τὰ ὦτα ἀνοίξαντα, τυφλοὺς ὀμματώσαντα, τῆς θαλάσσης τὸν φλυσμὸν εἰς γαλήνην μεταβαλόντα, τῆς αἱμορροούσης τὰς πηγὰς διὰ τῆς ἀφῆς τοῦ κρασπέδου ξηράναντα, τὸν Λάζαρον λόγῳ ἐγείραντα, τὴν τοῦ Ἰαείρου θυγατέρα ἀναστήσαντα, τὸν τῆς χήρας υἱὸν ἐκ νεκρῶν ἀνακαλεσάμενον, πάντα οὖν ταῦτα θεασάμενος καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων πεισθείς, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ ἐν μορφῇ τοῦ ἀνθρώπου φανεὶς κατὰ τὴν τῶν προφητῶν πρόρρησιν, φοβεῖται καὶ δέδιεν σταυρῷ με προσηλῶσαι καὶ θανάτῳ παραδοῦναι, ἵνα μὴ νεκροῦ ὑπεισελθὼν σχῆμα τοὺς νεκροὺς ἐλευθερώσω. Τί οὖν ποιῶ, ἵνα καὶ τοῦ διαβόλου τὴν δειλίαν εἰς ἀπόνοιαν μεταβάλω καὶ τὸν θάνατον ἐπιδραμεῖν ποιήσω ; Φεύγω ἵνα διώξῃ, δειλιῶ ἵνα θαρρήσῃ, ταπεινοῖς κέχρημαι ῥήμασιν ἵνα με ἕνα τῶν πολλῶν νομίσας προσδράμῃ καὶ καταπίῃ. Ἐὰν γὰρ ἐμὲ μὴ καταπίῃ, τοὺς καταποθέντας ἐμέσαι οὐκ ἔχει. Ὅθεν δειλίας φθέγγομαι ῥήματα, ἵνα τὸν ἀπατεῶνα ἐξαπατήσας τὴν ἀπάτην λύσω. Ῥήμασιν ἐκεῖνος δολεροῖς ἠπάτησεν τὸν Ἀδάμ, ῥήμασιν ἐγὼ δειλοῖς ἀπατῶ τὸν δολερόν. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἀπατηλοὺς ἐφθέγξατο λόγους, ἵνα τὸν ἄνθρωπον ἀπολέσῃ, ἐγὼ δειλίας φθέγγομαι ῥήματα, ἵνα τὴν οἰκουμένην ἐλευθερώσω. Ἁλιεύς εἰμι ἁλιεῖς ἁλιεύων. Ὥσπερ γὰρ ὁ ἁλιεὺς τῷ ἀγκίστρῳ τὸν σκώληκα περιθεὶς ἐκτείνει τὸν κάλαμον καὶ ποτὲ μὲν ἐνδίδωσιν τὸ ἄγκιστρον, ποτὲ δὲ ἕλκει καὶ ὑποσύρει, ἵνα φεύγοντα τὸν σκώληκα δείξας ἐπιδραμεῖν τὸν ἰχθὺν παρασκευάσῃ, οὕτως κἀγὼ τῷ ἀγκίστρῳ τῆς θεότητός μου ὥσπερ σκώληκα περιθεὶς τὸ σῶμα – *Ἐγὼ γάρ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος* - ποτὲ μὲν ἕλκω τὸν θάνατον ὡς

223/224 Mt. 11, 5 **224** Mt. 8, 26 **225** Mt. 9, 20-22 **226** Ioh. 11, 43-44 **226/227** Marc. 5, 41-42 **227** Luc. 7, 14-15 **247/248** Ps. 21, 7

MA

---

222 με *ante* πεποιηκότα *add.* A παραλυτικὸν νευρώσαντα: δαίμονας ἀπελαύνοντα A **223** ἀθρύσαντα A λεπροὺς καθαρίσαντα *ante* τυφλοὺς *add.* A **224** φυρμὸν Holl **226** τοῦ *om.* A **227** θυγατέραν A τὸν ante υἱὸν *add.* A ἐκ νεκρῶν *om.* A **228** ταῦτα οὖν πάντα A **229** ἐν ἀνθρώπου μορφῇ A **231** δέδεικεν A **233** μεταβάλλω A **234** διόξω A **235** θαρρήσω A **236** με *ante* καταπίῃ *add.* A αὐ (*expunct.*) *ante* τοὺς M **237** φθέγκονται A **238** ἵνα *om.* M ἀπατήσας A **240** ἀπατήσω A **241** ἄνθρωπον: Ἀδὰμ A δὲ *post* ἐγὼ *add.* A **242** ἁλιεῖς: ἁλιεὺς A **243** γὰρ *om.* A **244** μὲν: δὲ A **245** δὲ: μὲν A σύρει A **247** μου *ante* τῆς *coll.* A **248** θάνατον: κάλαμον A ὡς *om.* A

δειλιῶν, ποτὲ δὲ ἐνδίδωμι τὸ ἄγκιστρον ὡς θαρρῶν, ἵνα ὁ διάβολος ὥσπερ ἰχθὺς τῷ σκώληκι ἐφαλλόμενος, τουτέστιν τῇ σαρκὶ ἐπερχόμενος, λανθανόντως τῷ ἀγκίστρῳ περιπέσῃ τῆς θεότητος καὶ περιπεσὼν ἑλκυσθῇ, ὡς πληρωθῆναι ἐπ᾽ αὐτῷ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰὼβ εἰρημένον· *Ἄξεις δὲ δράκοντα ἐν ἀγκίστρῳ.* 99

10. Οὐ φοβούμενος οὖν τὸν θάνατον εἶπον· *Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου.* Οὐδὲ δειλιῶν τὸ παθεῖν λέγω· *Πάτερ εἰ δυνατὸν παρελθάτω ἀπ᾽ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο.* Πάντα γὰρ ποιῶ, ἵνα με ὁ θάνατος μὴ διαφύγῃ. Δειλιῶ ὡς ἄνθρωπος, ἵνα καταποθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐργάσωμαι ὡς θεός. Ταπεινοῖς κέχρημαι ῥήμασιν, ἵνα καταπιών μου τὴν ζύμην τοῦ σώματος εὕρῃ τὸν ἄνθρακα τῆς θεότητος δεινῶς αὐτὸν κατακαίοντα. Δειλιῶ, ἵνα μασήσηταί μου τὸ σῶμα, κόκκον σινάπεως· εὑρήσει τὴν δριμύτητα τῆς θεότητος σφοδρῶς αὐτὸν βασανίζουσαν. Δειλιῶ, ἵνα καταπίῃ με ὡς ἄνθρωπον. Ἐὰν γάρ με καταπίῃ, εὑρήσει τὴν στερεὰν τῆς θεότητος πέτραν τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ συντρίβουσαν, ὡς πληρωθῆναι ἐπ᾽ αὐτῷ τὸ γεγραμμένον ὅτι *Ὁ θεὸς συνθλάσει τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.* Διὰ τοῦτο οὖν κρύπτω τῆς θεότητος τὴν αὐθεντίαν, προβάλλω δὲ τῆς σαρκὸς τὴν δειλίαν, ἵνα μὴ τῇ δυνάμει τῆς θεότητος θηρευθῇ, ἀλλ᾽ ἵνα τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ σώματος καθαιρεθῇ. Ἵνα γὰρ μὴ μέγα φρονῇ ὡς ὑπὸ θεοῦ ἡττώμενος, διὰ τοῦτο διὰ τῆς σαρκὸς αὐτὸν ἀπατῶ, ἵνα δι᾽ ὧν ἐπεβούλευσεν ἐπιβουλευθῇ. Νικῶ τοίνυν αὐτὸν διὰ τῆς ἀσθενείας τοῦ σώματος, ἵνα μὴ μέγα φρονῇ ὡς ὑπὸ θείας δυνάμεως ἐλεγχόμενος. Τὸ γὰρ ὑπὸ τῆς θεότητος ἡττηθῆναι αὐτόν, δόξαν αὐτῷ μᾶλλον ἢ ὕβριν ἔφερεν. Ὅθεν νῦν αὐτὸν διὰ δειλῆς καὶ ταπεινῆς καὶ ἀσθενοῦς σαρκὸς νικῶ, οὐ πειράζων ἀλλὰ πειραζόμενος, οὐ βάλλων ἀλλὰ βαλλόμενος, οὐκ ἀποκτέννων ἀλλ᾽ ἀποθνῄσκων, οὐ σταυρῶν ἀλλὰ σταυ-

---

253 Iob 40, 25 **254/255** Mt. 26, 38 **265/266** Ps. 57, 7

MA

---

250 ἐπαλόμενος A **252** ἐπ᾽: ἔτι M αὐτὸν A **253** ἔγξεις A τὸν *ante* δράκοντα *add.* A **254** ἐγώ *post* εἶπον *add.* A **255** παρελθέτω A **258** καταπεῖνων A **261** ὡς *ante* κόκκον *add.* A ἐὰν γὰρ μασήσηται *ante* εὑρήσει *add.* A σινάπεως, Holl εὑρήσῃ Holl : εὑρήσῃ M **262** αὐτὴν A **264** αὐτῷ : αὐτὸν A **266** οὖν : οὐ Holl **267** περιβάλλωμαι A δυνάμει τῆς θεότητος : θεότητι A **268** θηραθεῖ A **269** ἡττημένος A **271** διὰ – σώματος : τῇ ἀσθενίᾳ τῆς σαρκὸς A **272** ἐλεχόμενος A **273** αὐτὸν ἡττηθῆναι A **275** αὐτὸν *ante* νικῶ *add.* A καὶ νικῶ *post* νικῶ *add.* A **276** ἀποκτένων A

ρούμενος, οὐ τύπτων ἀλλὰ τυπτόμενος, ἵνα μὴ ἐμοὶ τὰ τῆς νίκης ἐπιγραφῇ, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς τοῦ ἀνθρώπου μορφῆς τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τὰ βραβεῖα ἀπονεμηθῇ.

11. Διὰ τοῦτο οὖν δοκῶ δειλιᾶν, ἵνα ὁ μὲν διάβολος ὡς ἰχθὺς ἐπὶ τὸ δέλεαρ πέσῃ, ὁ δὲ θάνατος ὥσπερ στρουθίον τῇ κόλλῃ προσπαγῇ. Ἐπειδὴ γὰρ ἠπάτησεν κακῶς, διὰ τοῦτο ἀπατᾶται καλῶς. Ἐπειδὴ διὰ σωματικὴν ἡδονὴν ἐγοήτευσεν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, διὰ τοῦτο διὰ σώματος ἀπελαύνεται τοῦ γένους. Ὅπερ ἐποίησεν πάσχει· ὃ εἰς τοὺς πολλοὺς ἔπραξεν, τοῦτο παρ' ἑνὸς ὑπομένει. Ἀλλ' ὃ μὲν ἐποίησεν ἐκεῖνος, τοῖς πεπονθό- 100
σιν ὀλέθριον ἦν, ὃ δὲ ἐγὼ εἰς αὐτὸν ποιῶ, τῇ οἰκουμένῃ ἔσται σωτήριον. Ἀπατῶ γὰρ διὰ τοῦ σώματος τὸν πλάνον, ἵνα ἐλεγχθεὶς μηκέτι δύνηται πλανᾶν οὓς ἐπλάνα αὐτὸς τῷ σώματι· προσφέρει τὸν θάνατον, ἐγὼ δι' αὐτοῦ παρέχω τὴν ἀνάστασιν. Ἄκων εὐεργετεῖ τὸ γένος. Δι' ὧν γὰρ τὸν θάνατον προσάγει, τῆς ἀναστάσεως πρόφασιν προσάγει. Ὁ πάντων ἐπίβουλος εὐεργέτης τῆς οἰκουμένης γέγονεν ἄφνω· εὐεργέτησεν δὲ τὴν οἰκουμένην πλανηθείς, πλάνην τῷ κόσμῳ συμφέρουσαν καὶ τρόπαιον κατὰ τῆς ἑαυτοῦ τυραννίδος ἐπινοήσας. Ὥσπερ ὁ λίθον ἀκοντίζων κατὰ πέτρας τὴν μὲν πέτραν οὐ διαρρήξει, τὸν δὲ λίθον συντρίψει, οὕτως καὶ ὁ διάβολος κατὰ τοῦ σώματος τοῦ ἐμοῦ ὥσπερ λίθον τὸν θάνατον ῥίψας τὸ μὲν ἐμὸν σῶμα οὐ διέφθειρεν – *Οὐ δώσεις γὰρ τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν* – τὰ δὲ ἑαυτοῦ κέντρα συνέθλασεν τῆς ἀντιτυπίας τὸ στερρὸν ὑπομεῖναι μὴ δυνάμενος.

12. Μηδεὶς οὖν μου δι' ἄγνοιαν δειλίαν καταψηφιζέσθω μηδὲ ταπεινὰ ῥήματα τῇ θεότητι ἐπιρριπτέτω. Ποιμήν εἰμι κατὰ τὸν τῆς θεότητος λόγον· *Ὁ ποιμαίνων*, γάρ φησιν, *τὸν Ἰσραὴλ πρόσχες, ὁ*

298/299 Ps. 15, 10 **303/304** Ps. 79, 2

MA

---

283 σωματικῶν ἡδονῶν A **285** καὶ *ante* ὅπερ *add.* A πάσχει: πᾶσιν A **286** μὲν *om.* A **287** ὄλεθρον A εἰς αὐτὸν *om.* A σωτήριον ἔσται A **288** ἐλεχθεὶς A **289** δύνηται HOLL: δύναται MA **291** τῶν ἀνθρώπων *post* γένος *add.* A προσφέρει A **292** παρέχει A **293** δὲ: μὲν A **295** αὐτοῦ A **296** διαρρήξει: ξ *corr. ex* σ (?) M: διαρρήσει A συντρίβει A **298** μὲν *om.* A **299** φησὶν *post* γὰρ *add.* A αὐτοῦ A **300** στερρὸν: κέντρον A ὑπομεῖναι *post* δυνάμενος *coll.* A **301** μου *scripsi*: μοι M HOLL; *om.* A **302** τῆς σαρκὸς *post* ῥήματα *add.* A **303/304** ὁ² – Ἰωσήφ *om.* A

ὁδηγῶν *ὡσεὶ πρόβατον τὸν Ἰωσήφ*, πρόβατον δὲ κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν· *Ὡς πρόβατον γὰρ ἐπὶ σφαγὴν ἤχθην καὶ ὡς ἀμνὸς ἔναντι τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος*. Ἐπεὶ οὖν ἐφεδρεύει μοι ὁ διάβολος, ἁρπάσαι μου τὴν σάρκα ὡς πρόβατον θέλων, δεδιὼς δὲ ὡς ποιμένα τὴν θεότητα ὑπαναχωρεῖ καὶ φεύγει, διὰ τοῦτο κρύπτω μου ὡς ποιμένα τὴν θεότητα, προΐεμαι δὲ τὴν σάρκα ὡς πρόβατον, ἵνα θαρρήσας προσέλθῃ, προσελθὼν δὲ ἁρπάσῃ, ἁρπάσας δέ μου τὴν σάρκα ὡς πρόβατον ἀναιρεθῇ τῇ διστόμῳ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος.

13. Παῦσαι οὖν, αἱρετικέ, δειλίαν μου καὶ ἄγνοιαν καταψηφιζόμενος. Δειλιῶ γάρ, ἵνα δείξω ἀφαντασίαστον τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάληψιν. Λέγω· *Ἡ ψυχή μου τετάρακται*, ἵνα μάθητε ὅτι οὐκ ἄψυχον ἀνείληφα σῶμα, ὡς ἡ Ἀπολλιναρίου βούλεται πλάνη. Μὴ τὰ πάθη οὖν τῆς σαρκὸς τῷ ἀπαθεῖ προσρίψῃς λόγῳ· θεὸς γάρ εἰμι καὶ ἄνθρωπος, αἱρετικέ. Θεὸς ὡς ἐγγυᾶται τὰ θαύματα, ἄνθρωπος ὡς μαρτυρεῖ τὰ παθήματα. Ἐπεὶ οὖν θεός εἰμι καὶ 101 ἄνθρωπος, εἰπὲ τίς ἐστιν ὁ παθών; Εἰ ὁ θεὸς ἔπαθεν, εἶπες τὸ βλάσφημον· εἰ δὲ ἡ σὰρξ ἔπαθεν, τί τὸ πάθος προσάπτεις ᾧ τὴν δειλίαν οὐκ ἐπιρίπτεις; ἄλλου γὰρ πάσχοντος ἄλλος οὐ δειλιᾷ καὶ ἀνθρώπου σταυρουμένου θεὸς οὐ ταράττεται. Καὶ ὅτι ἡ σὰρξ ἔπαθεν, ἀπαθοῦς μείναντος τοῦ λόγου, μάρτυς Ἡσαΐας, ὃς ἐν πνεύματί με αἱμαγμένον θεασάμενος ἠρώτα· *Ἵνα τί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια* ; Τὰ ἱμάτιά σου, φησίν, ἐρυθρά, καὶ οὐχὶ σύ. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα τιτρώσκεται, ὁ δὲ τῆς θεότητος οὐ παραβλάπτεται λόγος. Μάρτυς δὲ καὶ Ἰακὼβ ὁ πατριάρχης ὁ περὶ ἐμοῦ λέγων· *Πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ*. Ποίαν στολήν; τὸ σῶμα. Ποίῳ αἵματι; τῷ ἐκ τῆς πλευρᾶς ῥεύσαντι. Εἰ δὲ μὴ ἐκβάλλετέ μου τὴν μαρτυρίαν, ἐγὼ ἐμαυτῷ μαρτυρῶ. *Ἡ γὰρ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστιν*, κἂν μὴ θέλητε, ἣν πρὸς Ἰουδαίους ἔλεγον· *Τί με θέλετε ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα*. Ἄνθρωπον εἶπεν, αἱρετικέ, μὴ οὖν θεόν. Οὗτος οὖν ὁ ἀποκτανθεὶς ἄνθρωπος Ἰησοῦς παρὰ τῶν Ἰουδαίων

305/306 Is. 53, 7 **311/312** Hebr. 4, 12 **315** Ioh. 12, 27 **325** Is. 63, 2 **328/329** Gen. 49, 11 **332** Ioh. 8, 14 **333/334** Ioh. 8, 40

M; A (*usque ad uerbum* πλάνη: 316)

---

305 φησιν *post* γάρ *add.* A **306** ἐναντίον A ἄφωνος *om.* A **308** δὲ *post* ποιμένα *coll.* A **309** μου κρύβω A **311** μου *om.* A **313** καὶ ἄγνοιαν *om.* A **314** ἀφαντασίαστα A **315** μάθετε M Holl **317/337** μὴ τὰ πάθη – διὰ τοῦτο *om.* A

αὐτὸς δειλιᾷ. Καὶ μὴ συντάραττε τὸν λόγον τῇ σῇ ἀμαθείᾳ. Διὰ τοῦτο δειλιῶ, ἵνα ὁ θάνατος ὡς ἀνθρώπῳ μοι συμπλακῇ καὶ ὡς παρὰ θεοῦ ἡττηθῇ.

14. Ἀλλὰ καὶ δειλιῶν οὐ πάντη παραιτοῦμαι τὸ πάθος. Εἰ γὰρ παρῃτούμην, οὐκ ἂν εἶπον· *Πάτερ εἰ δυνατὸν παρελθάτω τὸ ποτήριον*. Ἤιδειν γάρ, ὅτι οὐδὲν τῷ πατρὶ ἀδύνατον. Εἰ δὲ ἐγὼ μὲν ᾔτησα παρενεχθῆναι τὸν θάνατον, αὐτὸς δὲ οὐ παρήγαγεν, δύο ἀνακύπτει ἄτοπα. Εἰ γὰρ μὴ δυνάμενος οὐ παρήνεγκεν ἢ ἀφειδῶν παρέδωκεν, εὑρίσκῃ, αἱρετικέ, ἐμοὶ μὲν δειλίαν, τῷ δὲ πατρὶ ἀδυναμίαν προσάπτων. Ἀλλ' ἐμὲ μὲν δειλιᾶν λέγων συγγνώμην ἔχεις διὰ τὴν σάρκα, τῷ δὲ πατρὶ ἀδυναμίαν προστρίβων ἀσύγγνωστα πταίεις ἀσθενεστέραν θανάτου τὴν δύναμιν λέγων τοῦ θεοῦ. Ἄλλως δὲ καὶ ἰσχυρότερόν με τοῦ πατρὸς ἀποφαίνῃ. Καὶ λέγω τὸν τρόπον. Εἰ γὰρ ἐγὼ ζῶν μὲν ἐν σαρκὶ τὸν Λάζαρον ἤγειρα, τὴν Ἰαείρου θυγατέρα, τὸν παῖδα τῆς χήρας, ἀποθανὼν δὲ πάλιν ἐν σαρκὶ ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους νεκροὺς ἐκ τῶν τάφων ἐσκύλευσα, ὁ δὲ πατὴρ ὁ ἐμὸς ὁ μήτε σαρκὸς μήτε θανάτου πεῖραν 102
λαβὼν ἕνα ἐμὲ ὅνπερ ἠγάπα παῖδα, ὡς αὐτὸς λέγει· *Οὗτός μού ἐστιν ὁ υἱὸς ἀγαπητός*, ἐξελέσθαι ἐκ κινδύνων οὐκ ἐδυνήθη, ὅρα τί πάσχεις, αἱρετικέ. Ὅτι τὸ ἴσον μοι μὴ διδοὺς γνώμῃ τὸ πλέον παρέχεις ἄκων, καὶ ὃν δοκεῖς ἐπὶ ἀσθενείᾳ διασύρειν, ἰσχυρότερον τοῦ πατρὸς ἀποφαίνῃ· ὅτι ἐγὼ μὲν καὶ ‹μὴ› παρακληθεὶς τὰς ἐν τῷ ᾅδῃ κατεχομένας ψυχὰς ἐρρυσάμην· *Κύριε*, γάρ φησιν, *ἀνήγαγες ἐξ ᾅδου τὴν ψυχήν μου*, αὐτὸς δὲ καὶ παρακληθεὶς τὴν τεταραγμένην μου ψυχὴν τῶν ἐπηρτημένων οὐκ ἠλευθέρωσεν κακῶν. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο! Οὔτε γὰρ ὁ πατὴρ ἢ ἀφειδῶν ἢ ἀδυναμῶν οὐκ ἠλευθέρωσέν με τοῦ πάθους, οὔτε ἐγὼ παραιτούμενος τὸ πάθος ᾔτησα παρελθεῖν τὸ ποτήριον. Εἰ μὲν γὰρ ἀκού-

---

351 Mt. 27, 52-53; I Cor. 15, 6 **353/354** Mt. 3, 17 **358/359** Ps. 29, 4

M; A (*a uerbo* δειλιῶ 337, *usque ad uerba* τοῦ πατρὸς ἀ| 357)

---

337 μοι *om.* A **339** παραιτοῦμαι: παρε A **340** παραιτούμην M παρελ έτω *(sic)* A **342** οὗτος A **342/343** δύο – ἢ *om.* A **344** εὑρίσκῃ: καὶ εὑρίσκεις A **345** ἐμοὶ A **347/348** τοῦ θεοῦ λέγων A **352** ἐσκύλευσα: ἀπέλυσα A σάρκα A πεῖραν θανάτου A **353** ἕνα MA: ἵνα Holl **353/354** Οὗτός – ἀγαπητός: οὗτός ἐστιν υἱὸς ὁ ἀγαπητός μου A **354** ἐκ κινδύνων *om.* A ἠδυνήθει A **355** μοι *om.* A **356** ὃ A ἐπ' ἀσθενεῖ A **357** τοῦ πατρὸς ἀ| *hic desinit* A μὴ *add.* Holl **358** ἐρυσώμην M

σιον τὸ πάθος, ἀληθῶς ἐδειλίων, εἰ δὲ αὐθαίρετος ὁ θάνατος, ἔδοξα δειλιᾶν, ἵνα σοφισάμενος τὸν διάβολον ἐλευθερώσω τὸν ἄνθρωπον.

15. Ὅθεν τοῦτο μὴ συνορῶν ὁ διάβολος εἵλκυσέν με ὡς καταπίνειν μέλλων, ἀγνοῶν ὅτι καὶ τοὺς καταποθέντας ἐμέσαι εἶχεν. Ἅμα γὰρ ἐπέστην τῷ ᾅδῃ, ἐσκύλευσα αὐτοῦ τοὺς τάφους, ἐγύμνωσα τὰς θήκας. Ἐγύμνωσα δὲ οὐ φανερῶς μαχόμενος, ἀλλ' ἀοράτως τὴν ἀνάστασιν παρεχόμενος. Οὐδένα γὰρ ἔλυον καὶ πάντες ἀνίεντο, οὐδὲν ἐλάλουν καὶ ἐλευθερία ἐκηρύττετο, οὐδένα ἐκάλουν καὶ πάντες συνέτρεχον. Ἅμα γὰρ ἐπέστην ὡς βασιλεύς, κατεφρονήθη ὁ τύραννος, ἔλαμψα ὡς φῶς καὶ διελύθη τὸ σκότος. Ἦν γὰρ ἰδεῖν πάντα μὲν δεσμώτην ἐλευθερίαν βλέποντα, πάντα δὲ αἰχμάλωτον ἀναστάσει χορεύοντα· οὕτως ὡς αὐτοὺς τοὺς νεκροὺς ἐμὲ μὲν θαυμάζοντας ἐπὶ τῇ νίκῃ, τὸν δὲ θάνατον διασύροντας ἐπὶ τῇ ἥττῃ καὶ λέγειν· *Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον, ποῦ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος;*

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ὑπὲρ δὲ τῶν εἰρημένων δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ παμβασιλεῖ τῶν ὅλων Χριστῷ, ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀχράντῳ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

378/379 Os. 13, 14 (I Cor. 15, 55)

M

---

364 ἐδειλίουν M

ORATIO VII

DE RECENS BAPTIZATIS

PRÉFACE

L'homélie VII est transmise par trois manuscrits :

S *Sinaiticus gr.* 492 (ff. 55-63ᵛ)
m. s. IX ff. 145 22,5 × 18 1/23-24/18
Panégyricon pour six mois, t. II
Ehrhard I, 134-137 (1)

P *Patmius gr.* 181 (ff. 57ᵛ-60ᵛ)
m. s. XI ff. 131 32 × 22,5 2/33/20
Panégyricon pour six mois, type C, t. I
Ehrhard II, 124-125
Une copie de P se trouve dans
Patmius gr. 380
chart. a. 1554 ff. 443, écrit par Nicolaus Anagnostes
Ehrhard II, 125-129

Pour caractériser le *Sinaiticus gr.* 492 je cite deux phrases de M. Aubineau : "Le codex *Sinaiticus gr.* 492 est bien connu des paléographes et des éditeurs, pour son écriture onciale du IXᵉ siècle, et pour ses textes rares et inédits".... "Ce manuscrit ancien pour son contenu et pour la date de sa copie, provient vraisemblablement, comme plusieurs autres manuscrits du monastère du Sinaï, de fonds hierosolymitains" (2).

S attribue notre homélie à Amphiloque, tandis que P l'attribue à Chrysostome. Dans P notre texte figure comme lecture pour la fête de l'Épiphanie. Dans son texte P montre beaucoup de divergences avec S : deux de ces variantes sont sans aucun doute dues à l'adaptation de notre texte à la fête du 6 janvier : 46 ἀναστάσεως S : Χριστοῦ παρουσίας P ; 86 ζῇ *om.* P. Nous pouvons conclure que le texte transmis par P est très remanié, vraisemblablement par le prédicateur qui a utilisé l'homélie d'Amphiloque pour la fête de l'Épiphanie.

Pour l'établissement du texte nous nous sommes basé essentiellement sur S.

---

(1) *Cf.* aussi H. Gstrein, Der Cod. *Sinait. gr.* 492 im Ueberlieferungsgefüge der byzantinischen und koptischen Osterhomiletik, *JÖByzG* 16 (1967), p. 61-70. Et C. Datema. Die ursprüngliche Gestalt des Cod. Sinait. gr. 492. *JÖByzG* 20 (1971), p. 241-243.

(2) M. Aubineau, *Homélies Pascales*, Paris 1972 (SC 187), p. 42-43.

CONSPECTVS SIGLORVM

S	*Sinaiticus gr.* 492	m.	s. IX	ff. 55-63^{v}
P	*Patmius gr.* 181	m.	s. XI	ff. 57^{v}-60^{v}

VII

Τοῦ μακαρίου Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου περὶ τῶν νεοφωτίστων καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

1. Ὁπόταν τὸ σκυθρωπὸν τοῦ χειμῶνος ὁ τοῦ ἔαρος καιρὸς διαδέξηται, ποικίλοι ὄρνεις ἀνὰ τὸν αἰθέρα πετόμενοι μελιφώνοις ᾠδαῖς τὸ ἡδὺ τοῦ καιροῦ τοῖς ἀνθρώποις σημαίνουσιν· τότε καὶ χελιδόνες ἡδύλαλοι ὀξείᾳ πτήσει τὸν ἀέρα τέμνουσαι καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων κεφαλὰς παρατρέχουσαι δίκην ἄνθους τὴν οἰκείαν κλαγγὴν τοῖς ὠσὶν τῶν ἀνθρώπων ἐμβάλλουσιν. Τότε ἔστιν ἰδεῖν καθαρὸν τὸν ἀέρα καὶ νήνεμον καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ὄψεις φαιδρὰς εἰς μίμημα τῆς γαλήνης μεταρρυθμιζομένας· καὶ γὰρ ὀρνέων φθογγαὶ τέρπουσιν ἀκοὴν καὶ ἀὴρ καθαρὸς φαιδρύνει τὸ ὄμμα καὶ ποικίλων ἀνθῶν στιλβότης ἡδύνει τὴν ὅρασιν καὶ ἡ πολυμιγὴς πνοὴ τῶν βοτανῶν ἀνακτᾶται τὴν ὄσφρησιν. Καὶ ταύτην μὲν τὴν τερπνότητα τοῖς ἀνθρώποις παρέχει, ἀγαπητοί, τὸ ἐπίγειον καὶ ἐπίκηρον ἔαρ· τὸ δὲ θεῖον καὶ ἀκήρατον ἔαρ ἡμῶν Χριστὸς τὸν λειμῶνα τῆς ἐκκλησίας ἴων καὶ ῥόδων καὶ κρίνων πνευματικῶν πυκάσας τῇ πίστει φαιδρύνει τὴν ὅρασιν καὶ ἀρωμάτων θείων τὴν δεξαμενὴν τῆς καρδίας ἡμῶν πληροῖ.

2. Τίς γὰρ τῶν πιστῶν νῦν οὐκ εὐφραίνεται ; Τίς δὲ νῦν οὐκ ἀγάλλεται, ὅτε ὁρᾷ τοὺς νεοφωτίστους ἐν εἰκόνι κρίνων λαμπροῖς τοῖς κάλυξιν τῶν πέπλων καταλάμποντας καὶ ἐν μέσῃ τῇ καρδίᾳ κεκτημένους τὴν χρυσαυγοῦσαν πίστιν; Ἐνταῦθα εὑρήσεις, ἀγαπητέ, ὀφθαλμοῖς καρδίας ἀτενίσας ἴου δίκην βαθυτάτου

SP

---

1 Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως λόγος εἰς τὰ ἅγια θεοφάνια τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εὐλόγησον πάτερ P 4 ἀέρος P 5 διαδέξοιτο S καὶ *ante* ποικίλοι *add.* S ἄνω P 6 καὶ *om.* P 7 ἡδύλαλοι: ἡδυλάλοις φθογγαῖς P τῇ *ante* πτήσει *add.* P 10 ἀνήμενον P καὶ *om.* P 11 φαιδρὰς εἰς μίμημα: φαιδρὸν καὶ ἀντίμημον P 12 ποικίλοι *ante* φθογγαὶ *add.* P 13 ἀπὸ *ante* ποικίλων *add.* P στιλβότης: στίλβοντες στέφανοι P ἡδύνει: χαροποιοῦσιν P 14 πνοὴ *post* βοτανῶν *coll.* P 15 φαιδρότητα P παρέχει τοῖς ἀ. P 16 ἐπίκαιρον καὶ ἐπίγειον P ἡμῶν *om.* P 17 Χριστοῦ P δίκην *ante* ἴων *add.* P καὶ κρίνων *om.* P 18 πυκάσαν P 20 νῦν *om.* P 20/21 Τίς² – ἀγάλλεται *om.* P 21 ὅταν P 22 ἐν μέσῃ *scripsi*: ἐμμέσῃ S: ἐν μέσῳ P 23 χρυσαυγάζουσαν P 24 ἀτενίσας ἴου δίκην S: ἀτενίζουσας ἰουδαϊκὸν φρόνημα ἀναιρούμενον καὶ ἐκ P

τὴν τῶν πιστῶν καρδίαν αἵματι Ἰησοῦ πορφυρίζουσαν· τὸ γὰρ φλογόφυλλον ῥόδον ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας ἀφθόρως ἐξήνθησεν. Ποῖος λειμὼν τοιαύτην εὐωδίαν κέκτηται οἵαν ὁ ἡμέτερος λειμὼν τὴν τοῦ πνεύματος ἀρωματίζουσαν χάριν; Ὄσφρησαι τὸν νεοφώτιστον καὶ εὑρήσεις ἐν αὐτῷ τὴν τοῦ πνεύματος ἀθάνατον εὐωδίαν, λέγω δὴ τὸ τοῦ οὐρανίου χρίσματος μύρον. Ὧδε τῶν πατέρων οἱ φοίνικες τοῖς βαΐοις τῆς νίκης κατεστεμμένοι γλυκυτέρους τοὺς καρποὺς τῆς ἀγάπης κυπρίζουσιν· ὧδε τὰ καλλίφθογγα ὄρνεα τῶν ψαλμῳδῶν ὁμοφώνως τῷ θεῷ τοὺς ψαλμοὺς λυρῳδοῦσιν· ὧδε ἡ παρθενία δίκην στύρακος καθαρὸν τὸ θυμίαμα τῆς εὐχῆς τῷ θεῷ προσκομίζουσα χαίρει· ὧδε ἡ σωφροσύνη ἱλαρὸν τὸν κλάδον τῆς ἁγνείας ὡς Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ τῷ θεῷ θυσιάζουσα τέρπεται· ὧδε τὰ τῶν ἐλεῶν στελέχη πολύκαρπον τὸν κλάδον τῆς εὐποιΐας τοῖς πένησι προβαλλόμενα τέρπουσι μὲν τὸν κύριον, τρέφουσι δὲ τὸν πτωχόν. Ἡ παρθενία ᾀδέτω λέγουσα· *Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου, κύριε.* Ὁ ἐλεήμων λεγέτω· *Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ· δίκαιος γὰρ ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει, ὡσεὶ κέδρος ἡ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται.*

3. Νῦν τὸ σκυθρωπὸν τοῦ διαβολικοῦ χειμῶνος πέφευγεν καὶ τὸ ἱλαρὸν τοῦ οὐρανίου λειμῶνος ἀνέλαμψεν· νῦν τὸ πένθος τῶν νεκρῶν ἐδραπετεύθη, τὸ γὰρ φέγγος τῆς ἀναστάσεως ἐλήλυθεν. Ἄσωμεν πάντες ὁμοῦ τὸ ᾆσμα τὸ καινόν, πρέπει γὰρ τῇ καινῇ πολιτείᾳ τὸ καινὸν καὶ μακάριον ᾆσμα. Ἄσωμεν τὸ ᾆσμα τὸ καινόν, ἰδοὺ γὰρ Ἀδὰμ ἀνεκαινίσθη, ἡ γὰρ παλαιὰ ἁμαρτία

---

40 Ps. 141, 2 **41/43** Ps. 51, 10; 91, 13

SP

---

25 τῶν πιστῶν *om.* P αἵματι Ἰησοῦ S: τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ P **26** φλογοφυλόρωδον P **27** οἷον S **28** τὴν *om.* P **29** κρίνον *post* νεοφώτιστον *add.* S **29/30** ἐν αὐτῷ – μύρον S: κρίνου καὶ ἴου καὶ ῥόδου καὶ πάσης εὐωδίας ἀρωμάτων εὐωδεστέραν ἐν αὐτῷ τὴν τοῦ πνεύματος ἀθάνατον δωρεάν P **31** κατεστεμμένοι S: χαίρουσιν καὶ πνευματικῶς χάριτι Χριστοῦ ἐστεμμένοι P γλυκερούς P **32** καρποὺς *post* ἀγάπης *coll.* P **33** ψαλτῳδῶν P **34** λυρίζουσιν P **35** ψυχῆς P **37** προσκομίζουσα P πολύκλαδον P **39** συμπτωχόν P ᾀδέτω S: τάδε P **40** κύριε *om.* P **41** ἐλεῶν P λέγει P **42** γὰρ S: δὲ P καὶ *ante* ὡσεὶ *add.* P **45** ἐνέκυψεν P **46** ἐδραπετεύθη S: πεφυγάδευται P ἀναστάσεως S: Χριστοῦ παρουσίας P **47** πάντες ὁμου S: ἀγαπητοί P **48** πόλει P **49** ἰδοὺ – ἀνεκαινίσθη *om.* P

ἠφάνισται, ἰδοὺ γέγονεν *πάντα καινά*. Ἄσωμεν τὸ ᾆσμα τὸ καινόν, ἰδοὺ γὰρ Ἀδὰμ ἀνεκαινίσθη καὶ Εὕα εἰς οὐρανοὺς ἀνεκομίσθη, ὁ γὰρ διάβολος εἰς τὸ πῦρ ἐσκελίσθη. Χρησώμεθα παρὰ Μαρίας τῆς ἀδελφῆς Μωϋσέως τὸ ᾆσμα ἐκεῖνο, πρέπει γὰρ ἡμῖν νῦν ἥπερ τότε ἐκείνοις. Συμπαρέστω ἡμῖν καὶ ὁ τῶν ἁγίων ἐκείνων χορὸς καὶ λεγέτω ὃ τότε ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐκελάδιζεν, τό· *Ἄσωμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται*. Τί γὰρ πεποίηκεν; *Ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν*. *Ἵππον καὶ ἀναβάτην*· ἵππον μὲν τὴν θηλυμανῆ ἁμαρτίαν, ἀναβάτην δὲ τὸν ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ καθήμενον δαίμονα ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ λουτροῦ κατεπόντισεν. *Ἄσωμεν οὖν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται*· τὸν γὰρ *Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἔρριψεν εἰς θάλασσαν*, τουτέστιν τὸν διάβολον καὶ τὸ σκοτεινὸν καὶ ἐναγὲς τῶν δαιμόνων αὐτοῦ στρατόπεδον ἐν τῷ λουτρῷ τοῦ βαπτίσματος ἐθαλάσσωσεν. Οὐκέτι φοβοῦμαι ἀκούειν· *Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ*· ἐν γὰρ τῷ βαπτίσματι τὴν γῆν ἀπεθέμην καὶ οὐρανὸν ἐνεδυσάμην καὶ ἀκούω· οὐρανὸς εἶ καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀπελεύσῃ· *ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε Χριστὸν ἐνεδύσασθε*, καί· *οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί, καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι*. Δεῖ ἡμᾶς νεφέλαις ἐπιβῆναι καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναδραμεῖν· οὐκ ἀμάρτυρος ὁ λόγος, ἄκουε τοῦ Παύλου λέγοντος· *Ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα καὶ οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα*. Διὸ καθὼς ἠκούσαμεν ἀρτίως τοὺ ψαλμῳδοῦ ἡμῖν παραινοῦντος καὶ λέγοντος· *Αὕτη ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ*. Ἀγαλλιασώμεθα οὖν οὐ μέθῃ καὶ κραιπάλῃ σκοτούμενοι, αὕτη γὰρ οὐκ ἂν εἴη εὐφροσύνη ἀλλὰ ἀφροσύνη καὶ σκοτομήνη καρδίας. Ἀγαλλιασώμεθα σκιρτῶντες τῷ πνεύματι, ἀγαλλιασώμεθα ἀγάπῃ ἑστιώμενοι, ἐλπίδι χαίροντες. Εἰ δὲ δεῖ

---

50 II Cor. 5, 17 **52/53** Ex. 15, 1 **56/57** Ex. 15, 1 **60/61** Ex. 15, 4 **64** Gen. 3, 19 **66/67** Gal. 3, 27 **67/68** I Cor. 15, 48 **70/71** I Thess. 4, 17 **73/74** Ps. 117, 24

SP

---

50 τὰ *ante* πάντα *add.* P ᾄσωμεν – καινόν: ᾆσμα καινὸν ᾄσωμεν ἐν Χριστῷ P **51** ἐκαινίσθη S **53** Μωσέως P **54** τότε *post* ἐκείνοις *coll.* P γυναικῶν *post* ἐκείνων *add.* P **55** ὃ τότε S: ὅτε P ἐκελάδησεν P **57** φησιν *post* ἵππον *add.* P ἵππον καὶ ἀναβάτην² *om.* P **58** τῇ *om.* P **59** ποῦ ἔρριψεν *post* δαίμονα *add.* P **62** αὐτοῦ *ante* τῶν *coll.* P **64** ἐν γὰρ *om.* P **66** ἀπελεύσῃ S: ἀνέσομαι P **67** καὶ οἷος – χοϊκοί *om.* P **72** ἀρτίως *ante* ἠκούσαμεν *coll.* P ψαλτῳδοῦ P **74** οὖν S: δὲ ἡμεῖς P καὶ S: ἢ P **75** ἂν εἴη *om.* P **76** σκοτουμένη καρδία P πῶς *ante* σκιρτοῦντες (!) *add.* P **77** ἀγαλλιασώμεθα *om.* P ἑστιώμενοι S: μεστούμενοι P καὶ *ante* ἐλπίδι *add.* P χαιρόμενοι P

καὶ ἑτέραν ἐννοεῖν εὐφροσύνην καρδίας, τὸν οὐράνιον ἄρτον καθαραῖς παλάμαις ὑποδεξάμενοι τῇ ψυχῇ παραπέμψωμεν ζωῆς αἰωνίου ἐφόδιον ὄντα· καθαραῖς παλάμαις ὑποδεξάμενοι λέγω δέ, οὐχ ὕδατι κοινῷ πεπλυμέναις, ἀλλ' εὐποιΐαις λαμπρυνομέναις. Καὶ τὸ θεῖον καὶ οὐράνιον κρᾶμα ῥοδοείδεσι χείλεσιν ἀρυσώμεθα, οὐ φοίνικί τινι ἐρυθαίνοντες, ἀλλὰ τῷ αἵματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πορφυρίζοντες.

4. Ὦ μεγάλης ὡς ἀληθῶς καὶ ἀγαθῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ ὁ ἀμνὸς σφαγιάζεται καὶ ὁ κόσμος ἀγοράζεται καὶ ὁ ποιμὴν ἡμῶν ζῇ· *Ἐγὼ γάρ εἰμι*, φησίν, *ὁ ποιμὴν ὁ καλός*. Ὦ μυστηρίου καινοῦ καὶ θαύματος παραδόξου! Σταυρὸς ἔστη καὶ Χριστὸς ἐφηπλώθη καὶ θάνατος ἄδικος ἦν τὸ φαινόμενον καὶ θάλαμος ἅγιος ἦν τὸ γινόμενον, σταυρὸς ἦν τὸ φαινόμενον καὶ παστὸς ἦν τὸ τελούμενον· χθὲς ἀνέστη παστὸς καὶ σήμερον ἐτέχθη λαός. Ὦ θάνατος Χριστοῦ, θανάτου θάνατος καὶ γλυκεῖαν ζωὴν ἐν τῷ πικροτάτῳ θανάτῳ πηγάζων! Ὦ μυστηρίου Ἀβραμιαίου ἐν Χριστῷ τελουμένου! Ἰσαὰκ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον συνεποδίζετο καὶ ἀμνὸς ἀντ' αὐτοῦ ἐσφάζετο, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐπὶ σταυροῦ ἀνεφέρετο καὶ τῇ σαρκὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐσταυροῦτο καὶ πάσχουσα ἡ σὰρξ ἡ θεότης οὐκ ἔπασχεν. Ἔστη τὸ ἱστίον τοῦ σταυροῦ ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ κόσμου καὶ ὁ κόσμος ἀναυάγητος ἔμεινεν· τούτῳ τῷ ἱστίῳ τοῦ σταυροῦ ὁ πλέων ναυάγιον θανάτου οὐκ οἶδεν, ἀλλὰ εἰς οὐρανοὺς ἀναπλέει. Οὐκέτι Εὔα φοβεῖται τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Ἀδάμ, ἐν γὰρ Μαρίᾳ τὸ ταύτης πταῖσμα ἀνασέσωσται· οὐκέτι

86/87 Ioh. 10, 11

SP

---

78 εἰπεῖν P ἐπουράνιον P **79** μεταπέμψωμεν P **80** ὄντα: ὂν S δὲ *ante* παλάμαις *add.* P ὑποδεξάμενοι λέγω δέ *om.* P **81** κοινῷ *om.* P ἀλλὰ P **83** φοίνικι S: φυσικῇ P ἐρυθραίνοντες P Ἰησοῦ *om.* P **85** ὡς *om.* P **86** κόσμος S: Ἀδὰμ P ζῇ *om.* P **88** ἐστάθη P ὁ *ante* Χριστὸς *add.* P **90** γινόμενον S: φανερούμενον P φαινόμενον S: γινόμενον P παστὸς S: μυστήριον P **91** ὦ S: ὁ P **92** τοῦ *ante* θανάτου *add.* P ἦν *post* θανάτου *add.* P καὶ *om.* P γὰρ *ante* ζωὴν *add.* P **93** πηγάζων S: τοῖς πιστοῖς πᾶσιν ἐπήγασεν P **94** τελουμένου S: δὲ πληρουμένου P **94/95** καὶ – ἐσφάζετο *om.* P **95** ἀνθρώπου P ἐπὶ σταυροῦ S: τὸν σταυρὸν P **96** τῇ σαρκὶ S: Ἰησοῦς P πάσχουσα ἡ σὰρξ *om.* P **97** ἔπασχεν S: ἠγανάκτει P τῷ πλοίῳ S: μέσῳ P **98** ἀναυάγιος P **99** ἀλλ' P **100** ἀναπλεῖ P **101** τῇ παρθένῳ *ante* Μαρίᾳ *add.* P

Ἀδὰμ φοβεῖται τὸν ὄφιν, Χριστὸς γὰρ συνέτριψεν τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος· *Σὺ γάρ, φησίν, συνέτριψας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος ἐπὶ τοῦ ὕδατος*, τουτέστιν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος. Οὐκέτι πενθῶ, οὐκέτι κλαίω λέγων· *Ἐστράφην εἰς ταλαιπωρίαν ἐν τῷ ἐμπαγῆναί μοι ἄκανθαν*· ἐλθὼν γὰρ ὁ Χριστὸς τὴν ἄκανθαν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐκριζώσας τῇ ἑαυτοῦ κεφαλῇ ἐπέθηκεν. Λέλυταί μου ἡ ἀρχαία λύπη, λέλυται ἡ παλαιὰ ἀρὰ ἡ λέγουσα· *Ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι ἡ γῆ*· ἐξηράνθησαν γὰρ αἱ ἄκανθαι, ἐξεριζώθη ὁ τρίβολος καὶ τρίπλοκος στέφανος τῇ κεφαλῇ μου ἐπετέθη. Τίς Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων πιστεύει ὅτι ξύλον ἔστη καὶ ζωὴν ἐξήνθησεν; καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπὸ πιστῶν τρυγᾶται καὶ ὁ καρπὸς ἀδαπάνητος μένει· καὶ πᾶσα φυλὴ καὶ πᾶν ἔθνος πιστῶν ἐπὶ τοῦτο τὸ δένδρον βήματι ψυχῆς ἀναβαίνει καὶ τὸν κόλπον τῆς διανοίας ἀθανάτου καρποῦ πληροῖ, καὶ πάντας βαστάζει τὸ δένδρον καὶ πάντας χορτάζει καὶ σφραγίζει καὶ πλουτίζει καὶ μετὰ ταῦτα εἰς οὐρανοὺς ἀκοντίζει.

5. Τί γὰρ δι' ἡμᾶς οὐχ ὑπέμεινεν κληθῆναι Χριστός; Οὐ δυνάμεθα ἐξαριθμήσασθαι αὐτοῦ τὰ ὀνόματα, ἐπιχείρω δὲ λέγειν, ἀγαπητοί· θύρα, ὁδός, πρόβατον, ποιμήν, σκωλήξ, λίθος, μαργαρίτης, ἄνθος, ἄγγελος, ἄνθρωπος, θεός, φῶς, πηγή, ἥλιος δικαιοσύνης. Ὁ πολυώνυμος Χριστὸς καὶ εἷς ὑπάρχων, πολυώνυμος ὁ υἱὸς καὶ εἷς ὢν οὐ τρεπόμενος, οὐ μεταβαλλόμενος, ἄτρεπτος γὰρ ἡ θεότης· ἀλλ' ἑκάστῳ πράγματι κατὰ τὴν ἐνέργειαν ἁρμοζόμενος ἴδιον ὄνομα ἑκάστῃ ἐνεργείᾳ τεθεικώς. Καὶ ἴδωμεν, ἀγαπητοί, εἰ δυνάμεθα ἑκάστῳ ὀνόματι τὴν ἐνέργειαν παραστῆσαι.

103/104 Ps. 73, 13 **105/106** Ps. 31, 4 **108/109** Gen. 3, 18

SP

---

102 κύριος P **102/103** τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων P **104** ἐπὶ² *om.* P **104/106** οὐκέτι πενθῶ - ἄκανθαν *om.* P **106** ἄκανθα P **107** ἡμῶν *om.* P λέλυταί μου ἡ ἀρὰ *ante* λέλυται *add.* P **108** λέλυται *om.* P καταρὰ P **109** γὰρ *om.* P ἐξεριζώθη S: ἐξηράνθη P **110** ὁ *ante* τρίπλοκος *add.* P τῆς πίστεως *post* στέφανος *add.* P μου S: τοῦ Χριστοῦ P **111** πιστεύσει P **112** ἡμέραν *om.* P **115** ἀθάνατον P καρπὸν P **116** βαστάζει - πάντας *om.* P **117** καὶ μετὰ – ἀκοντίζει *om.* P **118** γενέσθαι P ὁ *ante* Χριστός *add.* P **119** αὐτοῦ ἐξαριθμῆσαι P **120** ἅλας *ante* ὁδός *add.* P **121** φῶς *ante* θεός *coll.* P πηγή P: γῆ S ἀπαύγασμα *ante* ἥλιος *add.* P **122** Χριστὸς καὶ S: Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ κύριος ἡμῶν P **122/123** πολυώνυμος – ὢν S: υἱὸς τοῦ θεοῦ ἄτρεπτος P **123** οὐ S: οὐδὲ P **124** ἐν *ante* ἑκάστῳ *add.* P θεότητα P **125** ἐν *ante* ἑκάστῃ *add.* P ἔθηκεν P

Ὁδὸς ἤκουσεν· Ἐγὼ γάρ εἰμι, φησίν, ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια, ἐπειδὴ αὐτὸς ἀρχηγὸς πασῶν τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεως γέγονεν.

Ὁ αὐτὸς θύρα· Ἐγὼ γάρ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων, ἐπειδὴ δι' αὐτοῦ καθάπερ διὰ θύρας εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εἰσερχόμεθα.

Ἅλας ἤκουσεν, ἐπειδὴ τὴν δυσωδίαν τῆς εἰδωλολατρείας τῶν ἀνθρώπων ἀπέσμηξεν καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν πρὸς νοστὸν εὐσεβείας τῇ πίστει ἤρτυσεν καὶ τὰ λελυμένα μέλη τῆς διανοίας τῇ ἀληθείᾳ συνέσφιγξεν.

Πρόβατον ἤκουσεν· Ὡς γὰρ πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος· πρόβατον ἤκουσεν διὰ τὴν σφαγὴν καὶ διὰ τὴν τῶν ἁγίων μελῶν αὐτοῦ μετάλημψιν καὶ τὴν ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου αἵματος αὐτοῦ σφραγίδος ἀθάνατον αὐτοῦ φυλακήν.

Ποιμὴν ἤκουσεν· Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ἐπειδὴ τὰ πεπλανημένα πρόβατα ἐπέστρεψεν καὶ τὸν ἀντίδικον ἡμῶν λέοντα τῇ βακτηρίᾳ τοῦ σταυροῦ ἀπέκτεινεν.

Μαργαρίτης ἤκουσεν διὰ τὸ αὐτὸν ὥσπερ μαργαρίτην ἐν μύακι ἀνὰ μέσον δύο πτυχῶν σώματος καὶ ψυχῆς παρθενικῆς ἄνευ σπορᾶς ἀνδρὸς γεγεννῆσθαι ἢ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν κόσμιον ψυχῆς ἢ διὰ τὸ πολυφεγγὲς αὐτοῦ καὶ καθαρὸν καὶ πανταχόθεν τῇ αἴγλῃ τῆς θεότητος ἐξάστραπτον.

Φῶς ἤκουσεν, ἦν γὰρ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ἐπειδὴ τὴν ζοφερὰν πλάνην τῆς παλαιᾶς σκοτομήνης ἀπὸ τῆς διανοίας ἡμῶν ἀπήλασεν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἡγεμονικοῦ ἡμῶν νοῦ διήνοιξεν, ἵνα ἴδωμεν ἀληθῶς οἷς προσεκυνοῦμεν τὸ πρίν, ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί, ἀλλ' ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, λίθοι καὶ ξύλα.

---

127 Ioh. 14, 6 **130** Ioh. 10, 7 **137/138** Is. 53, 7 **142** Ioh. 10, 11 **150/151** Ioh. 1, 9 **154/155** Is. 37, 19

SP

---

127 φησίν *om.* P **128** αὐτὸς *inter lineas scripsit* S ἀρχηγὸς *om.* P **129** ἡμῖν ὁδὸς σωτηρίας *post* γέγονεν *add.* P **135** τῇ πίστει *om.* P καὶ *om.* P **136** εἰς αὐτὸν *ante* ἀληθείᾳ *add.* P **137** ἤξει P **138** ἄμωμος *post* ἀμνὸς *add.* P **139** αὐτοῦ *post* μελῶν *coll.* P **140** αἵματος αὐτοῦ σφραγίδος S: πνεύματος σφραγίδα P καὶ *ante* ἀθάνατον *add.* S αὐτοῦ *om.* P **142** φησιν *post* εἰμι *add.* P **146** τῷ *ante* μύακι *add.* S πτυχίων P **147** σπορᾶς *om.* P ἄνθρωπον *post* γεγεννῆσθαι *add.* P ἢ S: καὶ P **148** καὶ καθαρὸν *om.* P πανταχόθεν *om.* P **150** ἦν – ἀληθινόν *om.* P **151** αὐτῶν *ante* πλάνην *add.* P **152** πάλαι P **153** τοῦ – νοῦ S: τῆς διανοίας ἡμῶν P **154** ὅτι *ante* οἷς *add.* P

Λίθος ἀκρογωνιαῖος ἤκουσεν, ἐπειδὴ τοὺς δύο λαοὺς καθάπερ δύο τοίχους τῇ πίστει οἰκοδομήσας ἐπάνω αὐτῶν ἐπίκειται εἰς μίαν ἁρμογὴν σωτηρίας συνάγων.

Ἥλιος δικαιοσύνης ἤκουσεν διὰ τὸ φωτεινὸν αὐτοῦ καὶ θερμόν – *οὐκ ἔστιν γὰρ ὃς ἀποκρυβήσεται τὴν θέρμην αὐτοῦ* –, καὶ διὰ τὸ δωδεκάκτινον φῶς τῶν ἀποστόλων.

Κόκκος σινάπεως ἤκουσεν, ἐπειδὴ σμικρύνει ἑαυτὸν καὶ συγκαταβαίνει ταῖς ἕξεσιν ἡμῶν παρὰ τὰς ἀρχὰς τῆς πίστεως, εἶθ᾽ ὁπόταν εἰς τοὺς αὔλακας τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἐμφωλεύσας εἰς βάθος διαχυθῇ, εἰς ὕψος οὐρανομήκες ἐπαιρόμενος πρὸς εὐσέβειαν καὶ φρόνησιν ἀναθερμαίνεται.

Σκώληξ ἤκουσεν· *Ἐγὼ γάρ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος*, διὰ τὸ τὴν ἐξαστράπτουσαν θεότητα καθάπερ ἄγκιστρον τῷ σκώληκι τοῦ σώματος κρύψαντα αὐτὸν εἰς τόνδε τὸν βυθὸν τοῦ βίου χαλάσαντα καὶ ὥσπερ καλὸν ἁλιέα ἀνασπάσαντα πληρῶσαι τὸ γεγραμμένον· *Ἄξεις δράκοντα ἐν ἀγκίστρῳ.*

Ἄνθρωπος ἤκουσεν, ἐπειδὴ σῶμα ἐφόρησεν οὐκ ἐξ ἡδονῆς καὶ ὕπνου συνεστώς, ἀλλ᾽ ἐκ παρθένου καὶ πνεύματος ἁγίου γεγονώς.

6. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἕκαστος ἡμῶν, ἀγαπητοί, ἐκδέχεται καὶ τὴν τῶν πατέρων μελίρρυτον διδασκαλίαν, ἐνταῦθα τὸ βαλάντιον ἡμῶν τῶν λόγων σφραγισώμεθα ἁγίῳ πνεύματι, ἵνα αὐτοὶ ἐλθόντες ἐκ τῆς μελισταγοῦς σοφίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ

---

156 Is. 28, 16 **159** Mal. 3, 20 **160** Ps. 18, 7 **167** Ps. 21,7 **171** Iob 40, 25

SP

---

157 τῆς πίστεως P **158** σωτηρίας *om.* P **160** καὶ *om.* P **161** φῶς *om.* P **162** ἐπειδὴ S: ὅτι P **164** ὁπότε S **165** ἐπαιρόμενος *om.* P **166** ἀναθερμαίνεται S: ἀναθερμαίνε τὸν νοῦν P **167** φησιν *post* εἰμι *add.* P **168/169** τὴν – αὐτὸν S: καθάπερ ἁλιέα σοφὸν οἷον τῷ ἀγκίστρῳ τῆς θεότητος τὸν σκώληκα τοῦ σώματος περιθῆναι καὶ P **170** καὶ – ἁλιέα *om.* P ἀνασπάσοντο S: ἀνασπᾶσαι τὸν δράκοντα καὶ P **171** ἐν τῷ Ἰὼβ *post* γεγραμμένον *add.* P **175** ὑμῶν P ἀδελφοί P **176** πατέρων – διδασκαλίαν S: θείων μυστηρίων μετάληψιν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ πολλυονύμου Ἰησοῦ Χριστοῦ P **177** ἡμῶν *om.* P **177/184** ἵνα *usque ad finem* ἵνα δεξάμενοι τὰς δεξαμενὰς τῶν καρδιῶν ἡμῶν πληρώσει ἔργων ἀγαθῶν καὶ πολύχουν τὸν καρπὸν τῆς εὐσεβείας ἡμῶν ἕκαστος ἡμῶν βλαστήσει καὶ ὁ μὲν τριάκοντα ὁ δὲ ἑξήκοντα ὁ δὲ ἑκατὸν τὸν στέφανον τῶν ἀγγέλων κομιζόμενος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν P

τὰς δεξαμενὰς τῶν καρδιῶν ἡμῶν πληρώσωσιν, καὶ πολὺν τὸν καρπὸν τῆς εὐσεβείας ἕκαστος ὑμῶν βλαστήσῃ καὶ ὁ μὲν ποιήσῃ τριάκοντα, ὁ δὲ ἑξήκοντα, ὁ δὲ ἑκατὸν τὸν στέφανον τῶν ἀγγέλων, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, τιμή, κράτος ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

SP

184 τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου εἰς τὸ ἅγιον πάσχα καὶ εἰς τοὺς νεοφωτίστους *post* ἀμήν *add.* S

ORATIO VIII

IN ZACCHAEVM

PRÉFACE

Comme nous l'avons dit dans notre introduction, la tradition de l'homélie VIII est particulièrement pauvre. Nous n'avons qu'un seul manuscrit :

Thessalonicensis τῶν Βλαταίων 6 (ff. 4^v-9^v)
m. s. IX ff. 414 38,5 × 26 2/32/17
Homiliaire
Ehrhard II, 242-248

Les folios du début de ce manuscrit sont en très mauvais état. Les lignes au bas de la colonne de droite des folios *recto*, et donc de la colonne de gauche des folios *verso*, sont perdues en grande partie ou même entièrement. Au folio 9 la mutilation est pire, les deux colonnes sont endommagées ; dans la colonne de droite du f. 9^r et dans la colonne de gauche du f. 9^v six lignes sont perdues intégralement et des vingt autres lignes il ne reste que très peu.

Dans le texte nous avons indiqué approximativement les lettres manquantes.

SIGLVM VNICVM

B *Thessalonicensis* τῶν Βλαταίων 6 m. s. IX

VIII

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου λόγος εἰς τὸν Ζακχαῖον.

1. Οὐδὲν οὕτως τὴν ψυχὴν πρὸς εὐφροσύνην διανίστησιν ὡς 4v φόβος θεοῦ καὶ κακῶν ἀποχὴ καὶ μετανοίας δρόμος καὶ ἐξομολογήσεως τρόπος. Ὅθεν καὶ σήμερον Δαβὶδ τοὺς τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τυχόντας ἐμακάριζεν ἅμα ‹μ›ὲν τὴν φιλανθρωπίαν ‹τοῦ› Χριστοῦ παριστῶν, ἅμα δὲ ‹καὶ› τοὺς ἁμαρτωλοὺς ‹προ›σδραμεῖν τῇ μετα‹νοίᾳ π›αρασκευάζων ‹... *μα›κάριοι*, φησίν, *‹ὧν ἀφέθησα›ν αἱ ἀνομίαι ‹καὶ ὧν ἐπεκ›αλύφθησαν ‹αἱ ἁμαρτίαι* ...› τις οὖν ‹10› η πόρνος ‹10› τελώνης ‹εἰς τὰς ἀκ›ενώτους τῆς ‹σωτη›ρίας τοῦ Χριστοῦ τρεχέτω‹πη›γάς. Οὐκ ἔστιν ἄνευ ‹α›ὐτῆς οὐ κακῶν λύσιν λαβεῖν οὐ τοῦ μακαρι‹σμ›οῦ τυχεῖν, κἂν προφήτας κἂν ἀποστόλους κἂν εὐαγγελιστὰς εἴπῃς. Πάντες γὰρ ἐκ τῆς αὐτῆς ἤντλησαν πηγῆς. Ἐν προφήταις μὲν αὐτὸς ὁ Δαβὶδ μετὰ μοιχείαν ἔτι καὶ νῦν προφήτης ὢν διὰ τὴν τοῦ συγχωρήσαντος χάριν. Ἐν ἀποστόλοις δὲ Πέτρος καὶ Παῦλος, ὁ μὲν γὰρ μετὰ τὴν ἄρνησιν τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας ἔχει, ὁ δὲ μετὰ τὴν δίωξιν τῶν ἐθνῶν κατέστη ἀπόστολος τὸν Ἰουδαϊκὸν ζῆλον εἰς εὐαγγελικὸν μεταθεὶς τρόπον. Ἐν γὰρ τοῖς εὐαγγελίοις οὐ ‹Ματθαῖον› μόνον σῳζόμενον ἐκ τελωνῶν οἶδα, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους σὺν αὐτῷ δύο· ὧν εἷς μὲν προσευχόμενος ἐκ τοῦ τὸ στῆθος τύπτειν, τὸν θησαυρὸν τῶν κακῶν, ἐκ τοῦ μὴ τολμᾶν ἐπᾶραι τὰς χεῖρας εἰς τὰ ἅγια, ἐκ τοῦ κάτω νεύειν οὐ μόνον ἐδικαιώθη, ἀλλὰ καὶ κατὰ φαρισαῖον ἐστεφανώθη· Ζακχαῖος δὲ ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ δένδρον ἐν ᾧ | πολλάκις 5r ἑστὼς κατεσκόπει μή πού τις τῶν ἐμπόρων λαθὼν παρέλθῃ ὅπως μὴ ἀζήμιος μείνῃ, ἐτήρει μὴ λάθῃ αὐτὸν παραδραμὼν ὁ οὐρανοῦ καὶ γῆς ἔμπορος, ὁ τὸν ἄσυλον τῆς βασιλείας ἐπιφερόμενος θησαυρόν.

2. Ἵνα δὲ μὴ ὅλως ὁμοῦ τῶν τελωνῶν συγχέωμεν τὰς ἱστορίας, εἰ δοκεῖ, σήμερον τὸν Ζακχαῖον μόνον λαβόντες εἰς ὑπόθεσιν πραγματείας τὸν λόγον εὐρύνωμεν. *Ἐξελθών*, φησίν, *ὁ Ἰησοῦς διήρχετο τὴν Ἰεριχὼ καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι καλούμενος Ζακχαῖος καὶ οὗτος ἦν ἀρχιτελώνης*. Οὐχ ἁπλῶς δὲ τῆς Ἰεριχὼ μέμνηται ὁ εὐαγγελιστής, ἀλλ' ἐπειδὴ τελώνην οἴκοι φιλοφρονησάμενον θεὸν

7/8 Ps. 31, 1 **9/10** Is. 12, 3 **13** Act. 2, 30-31 **16** Mt. 16, 19 **16/17** Rom. 11, 13 **19** Mt. 9, 9 **20/23** Luc. 18, 13-14 **20/21** Luc. 6, 45 **30/32** Luc. 19, 1-2

---

18 Ματθαῖον *addidi*

‹λέγει›. Ἄπιστον δὲ ἦν τὸ πρᾶγμα. Προτίθησιν αὐτοῦ τὴν πατρίδα, ἵνα τῆς πόρνης ὑπομνησθέντες Ῥαὰ‹β› μὴ ξενισθῶμεν πρὸς τὴ‹ν› ξένην Ζακχαίου παλινοδίαν. Διὰ τοῦτο οὖν ἐμνήσθη τῆς Ἰεριχώ, ἵνα ἐν νῷ λαβόντες Ῥαὰβ τὴν πόρνην συγκρίνωμεν ἀμφοτέρων τῆς σωτηρίας τὸν τρόπον. Ὥσπερ γὰρ Ῥαὰβ ἡ πόρνη Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυὴ ὡς κατάσκοπον δεξαμένη ἔκρυψεν, οὕτω καὶ Ζακχαῖος ὁ τελώνης τὸν ἀληθινὸν Ἰησοῦν τὸν κατασκοπεύοντα ἡμῶν τὴν διάνοιαν οἴκοι δεξάμενος ἔθρεψεν. Ἐκείνη Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυὴ ἐδέξατο τὸν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐ‹παγ›γελίας τὸν λαὸν εἰ‹σα›γαγόντα· οὗτος ‹τὸν ἀλη›θινὸν Ἰησοῦν δέχε‹ται τὸν εἰς› τὴν βασ‹ιλείαν τῶν οὐ›ρανῶ‹ν› ‹12› κατ ‹10›. ‹Ἐκεί›νη ‹Ἰησοῦν ἐδέξατο τὸν› φ

lacuna septem linearum

‹οὗτος τὸν ἀληθινὸν Ἰησοῦν ἐδέξατο τὸν› | τῶν Ἰουδαίων 5v
ἐδαφίσαντα ναόν· *Οὐ μὴ γάρ*, φησί, *μείνῃ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον ὃς οὐ μὴ καταλυθήσεται*. Ἐκείνη Ἰησοῦν ἐδέξατο τὸν διὰ τοῦ Ἰορδάνου τὸν λαὸν εἰς γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι εἰσαγαγόντα· οὗτος τὸν ἀληθινὸν Ἰησοῦν ἐδέξατο τὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰσαγαγόντα τοὺς πιστοὺς ὅπου *ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη*. Ἐκείνη Ἰησοῦν ‹ἐ›δέξατο τὸν τὸν βότρυν ‹ἐπ›ὶ ξύλου ἐκ τῆς γῆς ‹ἐξαγ›αγόντα· οὗτος ‹τὸν ἀληθ›ινὸν Ἰησοῦν ὑπε‹δέξατο τὸν› τὸν λῃστὴν ‹εἰς τὸν παράδ›εισον εἰσα‹γαγόντα› ‹5› ου διὰ ‹15› σ ‹16› λω ‹16› οι

lacuna quinque linearum

3. ‹Ἡ πηγὴ τῆς Ἰεριχὼ ἦν πρό›τερον ἀγονίας μήτηρ, ἀκαρπίας τροφός, ἀτελὲς τὸ ὕδωρ ἔχουσα. Τὸ μὲν γὰρ ῥεῖθρον ἀχανὲς εἶχεν, οἷον ἔλαιον ἀψοφητὶ ῥέουσα, ἡ δὲ τῶν ὑδάτων θέα διψῶντας τοὺς θεωμένους ἀπέλυεν· οὐ γὰρ ἀκίνδυνος ἦν τοῖς δεομένοις ἡ πόσις· ὀλέθριον γὰρ εἶχε τὸ νᾶμα. Τὸ μὲν γὰρ κάλλος τῆς πηγῆς πρὸς δρόμον ἐκίνει τοὺς παριόντας, ὁ δὲ φόβος τῆς βλάβης τὴν προθυμίαν ἀνέκοπτεν. Ὅθεν ἐπειδὴ μάτην τὸ ὕδωρ κατὰ τὴν πηγὴν ἔρρει, πολλάκις οἱ πρόσοικοι παρεστῶτες ἔστενον οὐχ ὑπὸ τῆς ἀνυδρίας ἀλλ' ὑπὸ τῆς θέας τῶν ἀνωφελῶν ὑδάτων εἰς δίψαν παρελκόμενοι. Οὐκ εἶχον θεραπεῦσαι τῆς δίψης τὸ πάθος ὥ‹ς› σχετλιάζοντας αὐτοὺς πρὸς αὐτὴν λέγειν· «Τί μάτην ῥεῖς, ὦ πηγή; Βελτίων ἦσθα μὴ φαινομένη, ἀλλ' ἐν ὄρεσι | καὶ 6r
ψάμμοις καὶ ἐν ἐρημίαις ῥέουσα ἔνθα μὴ πολλοὺς μάρτυρας τοῦ

---

38 sqq. Ios. 2, 1 sqq. **47/48** Mt. 24, 2 **48/49** Ios. 3, 1 sqq. **51/52** I Cor. 2, 9 **53** Num. 13, 23-27 **54/55** Luc. 23, 43 **56** IV Regum 2, 19

---

34 λέγει *addidi*

κακοῦ εἶχες». Διὰ τί δὲ ἄποτον ἦν τὸ ὕδωρ; Ἐπειδὴ ἐνέκρου τῶν πινόντων τὰ σώματα· ἄν τε γὰρ ἀνὴρ ἐξ αὐτοῦ ἔπιεν, οὐκ ἐγίνετο πατὴρ οὔτε γυνὴ ἐγίνετο μήτηρ τὴν τῶν μητέρων ἀπολέσασα χάριν. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ γῆ δεξαμένη τὸ ῥεῖθρον ἠρνεῖτο τὴν συνήθη τῶν σταχύων φορὰν καὶ φοινίκων εὔσκιοι χάριτες τὴν τῶν φύλλων ἀπεδύοντο τὴν στολὴν καὶ συλλήβδην εἰπεῖν ἔρημα πάντα ἐγίνετο ὡς ἀδίκως περιπεσόντα τῷ νάματι. Τοιαύτη ἡ πηγὴ τὸ παλαιὸν τὴν Ἰεριχὼ περιήρχετο, ἕως ἐλθὼν Ἐλισσαῖος ὁ προφήτης καὶ λαβὼν ἅλας καὶ ἐπιβαλὼν τῇ πηγῇ ἐζώωσε τὰ νάματα. *Τάδε γάρ*, φησί, *λέγει κύριος· ἴαμαι τὰ ὕδατα ταῦτα*. Τάδε λέγει ὁ ἀεὶ λέγων καὶ τὸν λόγον εἰς ἔργον ἄγων· *Μηκέτι ἐξ ὑμῶν ἄγονος ἔστω καὶ στεῖρα*. Εἶπεν καὶ τὸ ὕδωρ μετεβλήθη καὶ γαστέρες ὤδινον καὶ ἡ γῆ στάχυας ἐξεδίδου καὶ οἱ βότρυες ἀνέθαλλον καὶ ἡ ἐλαία τὴν οἰκείαν ἐπεδείκνυε χάριν. Καὶ οἱ πρόσοικοι τῇ συνήθει διηλλάσσοντο πηγῇ, πάλαι μὲν πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι, ὕστερον δὲ ποθοῦντες καὶ γειτνιάζοντες.

4. Τί δὲ βούλεται τὸ αἴνιγμα τῆς πηγῆς ἀναγκαῖον εἰπεῖν; Ἡ πηγὴ αὕτη ἡ ἀφθόνως ῥέουσα, ἄχρηστον δὲ καὶ ἄγονον προχέουσα ῥεῖθρον τὸ παλαιὸν τὸ‹ν› τῆς ἐκκλησίας ἀπ‹ο›σῴζει λόγον. Π‹ρὸ γὰρ› τοῦ Χριστοῦ οὕτως ‹ἦν ἀσε› βὴς ὅτι κἀ‹νὴρ πιὼν ἐκ› τῆς τοῦ νάμ‹ατος πηγῆς› αὐτὸ τὸ εἶναι ἄνθρωπος ‹ἀπό›λωλεν καὶ τῇ συμ‹πλο›κῇ τῶν εἰδώλων τ‹ῆς› λογικῆς ψυχῆς τὴν ‹φύσιν› | ἀρνούμενος καὶ γυνὴ μήτηρ ἀρετῶν οὐκ ἐγίνετο οὐδὲ ἔτικτεν 6v σωφροσύνης βλαστήματα ἢ τὸ λευκὸν τῆς εὐσεβείας ἔβλυζε γάλα. Ἀλλ' οὕτως αὐτῆς διακειμένης ἐλθὼν ὁ κύριος τοὺς ἀποστόλους ὡς ἅλας ἐμβαλὼν ἤρτυσεν αὐτὴν καὶ πότιμον ἐποίησεν. Καὶ ὅτι ἅλας ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος πρὸς αὐτούς· *Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς*· ὅτι δὲ ἡ στεῖρα καὶ ἄγονος πολύγονος γέγονεν τῶν ἀποστολικῶν μεταλαβοῦσα ἁλῶν, ὁ προφήτης λέγει· *Εὐφράνθητι*, φησίν, *στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βό‹ησ›ον, ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ‹ὅτι› πολλὰ τὰ τέκνα ‹τῆς ἐρή›μου μᾶλλον ἢ ‹τῆς ἐχούσ›ης τὸν ἄνδρα*.

5. ‹Πρὸς› οὖν τὴν Ἰεριχὼ ‹ἦλθ›εν ὁ Ἰησοῦς, ἡ πηγὴ πα‹ρὰ› τοὺς τῆς πηγῆς ‹πολυ›τρόφους, ἡ πολυ‹δύν›αμος χάρις πρὸς τὴν πολύδενδρον καὶ πολύρυτον πόλιν. *Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι καλούμε-*

78/79 IV Regum 2, 21-22 **80** Deut. 7, 14 **97** Mt. 5, 13 **99/101** Is. 54, 1 **104/105** Luc. 19, 2

---

84 γιτνιάζοντες B

νος *Ζακχαῖος καὶ αὐτὸς ἦν ἀρχιτελώνης*. Διπλοῦν τὸ κακόν, ὅτι καὶ ἄδικον μετῄει τέχνην καὶ τῶν κακῶς αὐτὴν μετιόντων ἦρχεν· οὐ μόνον ἁμαρτάνων ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ὑποδεχόμενος κακά. Ξένην γὰρ ἀνέτεμνεν ἀδικίας ὁδὸν τὰς λεωφόρους τοῖς ὁδοιποροῦσιν ἐπιτειχίζων· οὔτε γὰρ τοὺς ληστὰς μιμούμενος ἐλόχα τοὺς παριόντας οὔτε ζήλῳ φιλοξενίας τοὺς ὁδοιπόρους ἀνέμενεν, ἀλλ' ὡς νόμον τὸ ἀδικεῖν ἔχων τοὺς ἀλλοτρίους ἐτελώνει πόνους τὴν ἀνελεῆ τῶν κηφήνων ἀδηφαγίαν μιμούμενος. Ὥσπερ γὰρ οἱ κηφῆνες τῶν μελισσῶν τρυγῶσι τὸν κάματον μὴ συνεφαπτόμενοι τῶν πόνων, οὕτω καὶ οἱ τελῶναι τῶν ξένων τῶν ὁδοιπόρων τοὺς πόνους ληΐζονται ἀργίᾳ σχολάζοντες καὶ ταῖς τριόδοις παρακαθήμενοι. [7r] Ἔπλεέν τις τὴν θάλασσαν, τρικυμίαις ἐμάχετο, πνεύμασιν ἐπολέμει, μακρὸν καὶ δυσήνιον τὸ πέλαγος ἔτεμνεν, Ζακχαῖος δὲ ἀφῃρεῖτο τῷ τέλει τὸ κέρδος. Ποιμὴν ἂν αὐχμῷ καὶ καύσωνι, ὄμβρῳ καὶ χιόνι καὶ πάχνῃ συζῶν, καλύβην ἔχων τὰς ἐξοχὰς τῶν πετρῶν, τροφὴν τυρὸν καὶ γάλα, ἱμάτιον ἀνέργαστον τῶν προβάτων τὴν δοράν, ἀλλ' οὗτος ὁ ἄγροικος, ὁ πένης, ὁ ὄρεσιν προσομιλῶν Ζακχαίῳ περιέπιπτεν δεκατευόμενος τὰ θρέμματα, ἐννόμως ληστευόμενος, ἄνευ ξίφους ἀναιρούμενος. Σιδήρῳ γὰρ ὁ πληγεὶς καὶ ῥεῖον τὸ τραῦμα λαβὼν οἴχεται ἀναισθησίᾳ φυγὼν τοῦ πάθους τὴν χαλεπότητα, ὁ δὲ ἀκουσίῳ πενίᾳ τετοξευμένος θάνατον ἔχει τὸν πόνον καὶ τέθνηκεν· οὐχ ἅπαξ δαπανούμενος, θνῄσκει δὲ ἀεὶ κατὰ μικρόν. Καὶ ἵνα συντόμως εἴπω, ὥσπερ στρατιώταις τὰ δυσάλωτα φρούρια καὶ τοῖς κυβερνήταις αἱ ὕφαλοι πέτραι καὶ τοῖς πολεμοῦσιν οἱ ὕποπτοι λόχοι, οὕτως ἐμπόροις καὶ ὁδοιπόροις, βουκόλοις καὶ ποιμέσιν Ζακχαῖος φευκτὸς ἦν.

6. Ἀλλ' οὗτος οὕτω περὶ τὴν ἄλογον τῶν χρημάτων συλλογὴν μεμηνὼς ζητῶν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν οὐκ ἠδύνατο· κατεῖχεν γὰρ αὐτὸν καὶ ἡλικίας σμικρότης καὶ ἀδικίας βαρύτης. Ὅθεν νῦν ἰώμενος τῆς ἡλικίας τὴν εὐτέλειαν τῇ τῆς συνέσεως ἐπινοίᾳ προδραμὼν ἔμπροσθεν ἀνέβη ἐπὶ συκομοραίαν καὶ κρύπτεται ὑπὸ τὸ ἀμφιλαφὲς τῶν φύλλων οἰόμενος ὁρᾶν καὶ μὴ ὁρᾶσθαι, νομίζων λανθάνειν τὸν πάντα εἰδότα· ὃ δὴ καὶ ἡ αἱμορροοῦσα | [7v] ὑπέστη οἰομένη κλέπτειν τὸν Ἰησοῦν τὸν ἡδέως τὰ τοιαῦτα κλεπτόμενον. Ἀλλ' ἐκείνη κἂν ἐγγὺς γενομένη τοῦ κρασπέδου ἐφήψατο, οὗτος δὲ πόρρωθεν ὢν πίστει τοῦ Χριστοῦ ἐπελάβετο. Ὅθεν ἄνεισιν ἐπὶ τὸ ξύλον τὰ τοῦ Ἀδὰμ θεραπεύων κακά· ὁ μὲν

132 sqq. Luc. 19, 3-4 **138** sqq. Mt. 9, 20-22

118 ἂν *in* B *scriptor non suppleuit* **126** τετοξευόμενος B

γὰρ ὑπὸ τοῦ ξύλου πλανᾶται τὸν θεὸν φεύγων, ὁ δὲ ἀπὸ ξύλου σῴζεται τὸν θεὸν ἰδεῖν ἐπιθυμῶν. Ἀκούων γὰρ ὡς πολλὰ καὶ παράδοξα ἐργάζεται θαύματα, ὡς πρὸς τοῖς σώμασιν καὶ τὰς ψυχὰς ἰατρεύει, τῶν μὲν ψυχῶν τὰς ἁμαρτίας ἀφαιρούμενος, τοῖς δὲ σώμασιν ἀπάθειαν χαριζόμενος, ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὸν πάντα πᾶσι συγχωροῦντα λογισάμενος παρ᾽ ἑαυτῷ· «Τίς ποτε ἄρά ἐστιν οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ λεπροὺς καθαίρων, ὁ τυφλοὺς ἰώμενος, ὁ τὰ ἁμαρτήματα τοῖς αἰτοῦσι συγχωρῶν; Ποταπὸς τὸ εἶδος, ὁποῖος τὴν μορφήν; Ἆρα πάντα οἶδεν; ἆρα καὶ τῶν ἀπόντων τὰς γνώμας δοκιμάζει; ἢ τῶν συνόντων μόνον τοὺς λογισμοὺς ἐξετάζει; ἆρα ὡς θεὸς τῆς ἑκάστου καρδίας ἀνιχνεύει τὰ νοήματα; Πόθεν οὖν ταῦτα γνῶ; τίνα τούτων διδάσκαλον λάβω; τίνα; Τὴν πεῖραν, τὴν πάντων διδάσκαλον. Ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ δένδρον κρύπτομαι ὑπὸ τὸ ἀμφιλαφὲς τῶν φύλλων. Λανθάνω καὶ μανθάνω εἰ δύναμαι σωθῆναι. Ἐὰν γνῷ μου τῆς ψυχῆς τὸ κίνημα, οἶδα ὅτι ἐξαλείφει μου τὸ τῆς ψυχῆς ἁμάρτημα· ἓν τοῦτο οὖν γνώσομαι ὅτι οἶδεν τῶν λογισμῶν τὰ κρυπτά. Ἐὰν ὑπὸ τοῦ πλήθους συνεχόμενος ἴδῃ με τὸν λανθάνοντα καὶ μὴ μόνον ἴδῃ ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς μου ἐκκαλύψῃ τὸν ἔρωτα, αἱροῦμαι πάντα ῥῖψαι καὶ ἕνα | εὑρεῖν. 8r Μιμήσασθαι Ματθαῖον θέλω· καὶ γὰρ ἐκεῖνος τελώνης ἦν ὡς καὶ ἐγώ, ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν οὐκ αὐθαιρέτως προσέδραμεν, ἀλλὰ κληθεὶς ὑπήκουσεν. Τάχα δὲ αὐτὸν καὶ ὁρῶν καὶ ἕνα τῶν ὁδοιπόρων νομίζων τὰς χεῖρας ἐκοίλανεν καὶ βαθὺν ἐφήπλωσε κόλπον τῇ συνηθείᾳ πρὸς τὴν λῆψιν ὀχηματιζόμενος καὶ τελωνῆσαι τὸν Χριστὸν θέλων ἀντετελωνήθη παρ᾽ αὐτοῦ οὐδὲ κατὰ σχῆμα, ἀλλ᾽ ὅλον ἑαυτὸν ἐπιδούς. Ἅμα γὰρ ἤκουσεν· *Δεῦρο ὀπίσω μου*, ὑπερέβη τὴν κλῆσιν τῇ προθυμίᾳ ὀξυτέρῳ τάχει παρατρέχων τῷ ἐφελκομένῳ. Εἰ τελώνας οὖν καλεῖ καὶ οὐ καλεῖ μόνον ἀλλὰ καὶ δικαιοῖ, οὐ βλάπτει με τῶν προλαβόντων κακῶν ὁ ἑσμός· εἰ γὰρ ὁ Ἐλισσαῖος ἅλας ἐπιβαλὼν τῇ θρεψαμένῃ πηγῇ τὸ ἄγονον αὐτῆς γόνιμον εἰργ‹άσα›το, πάντως καὶ αὐ‹τὸς› τῇ χάριτι ὡς ἅλατ‹ι ἀρ›τύσας μου τὴν ψυχὴ‹ν› καρπογονίαν ἀρετ‹ῆς› διεγείρει».

7. Ταῦτα ‹δὲ› ἐνθυμουμένου αὐτο‹ῦ› *ἦλθεν ἐπὶ τὸν τόπ‹ον› ὁ Ἰησοῦς· ἀναβλέψας λ‹έγει› αὐτῷ· Ζακχαῖε, σπ‹εύ›σας κατάβηθι*. Ἀνέ‹βης› εἰς τὸ δένδρον ὡς τελ‹ώ›νης, κατάβηθι ἐκ το‹ῦ› δένδρου ὡς φιλόθεος. Κατάβα ἐκ τοῦ ξύλου ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα ἀνα‹βῇς› διὰ τοῦ σταυροῦ πρὸς ο‹ὐ›ρανόν. Ἀνῆλθες ἐπὶ ‹δέν›δρον ἀνθρώπους κ‹ρυ›πτόμενος, ἀνέρχῃ ‹διὰ› τοῦ σταυροῦ ἀγγέλοις χα›ριζόμενος. *Σπεύ‹σας› οὖν κατάβηθι· ‹σήμερον› γὰρ ἐν τῷ οἴ‹κῳ*

---

143 Gen. 3, 8 **162/164** Mt. 9, 9 **168/169** Mt. 4, 19 **175/176** Luc. 19, 5
181/182 Luc. 19, 5

σου δεῖ› με μεῖναι. ‹῏Ω χάριτος› ἀφράστου! ‹῏Ω φιλανθρω›πίας ἀρ‹ρήτου!› ‹5› κάθαρτ ‹10› νου ὁ οἶκ ‹10› μεν ἡ τῷ ‹10› λυμβῆ‹11› | ει. Ὅπου γὰρ ξενίζεται ‹ὁ Ἰησοῦς›, πάντα πρὸς 8v ἄμεινον ‹μετα›βάλλεται τρόπον. *‹Ζακ›χαῖε,* φησίν, *σπεύ‹σας› κατάβηθι· σήμε‹ρον›* γὰρ *ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ ‹με› μεῖναι.* Τί εἴπω; Ἡ οἰ‹κί›α τοῦ τελώνου πα‹ρά›δεισος γέγονε. Ὃ γὰρ ‹ἐπὶ› τοῦ λῃστοῦ, τοῦτο ‹κα›ὶ ἐπὶ τοῦ Ζακχαίου ‹β›λέπω· εἶπεν τῷ λῃστῇ· *‹Σ›ήμερον μετ᾽ ἐμοῦ ἔσῃ ἐν ‹τ›ῷ παραδείσῳ* καὶ λα‹β›ὼν αὐτὸν ἐκ τοῦ ξύλου ‹εἰ›ς τὸν παράδεισον εἰσή‹γ›αγεν· εἶπεν Ζακχαίῳ· *‹Σ›ήμερον ἐν τῷ οἴκῳ σου ‹δ›εῖ με μεῖναι* καὶ λαβὼν ‹αὐτ›ὸν εἰσῆλθεν πρὸ πα‹ρα›δείσου παράδεισον ‹αὐτο›ῦ τὸν οἶκον ἐργασά‹μενος›. *Ὁ δὲ σπεύσας κα‹τέβη* καὶ› προέδραμεν ‹8› ωξεν ἀπην ‹9› ω ἐκάλεσεν ‹7 υἱὸ›ς Ἀβραάμ ‹10›.

8. Ἀλλ᾽ οἱ λαμ ‹10› οι οἱ ἐπὶ ‹10› πούμε ‹10› γογγύζειν ἐν ἑαυτοῖς *λέγοντες ὅτι Παρὰ ἁμαρτωλῷ ἀνδρὶ εἰσῆλθεν καταλῦσαι.* ῏Ω καταφρονήσεως ἐργάται καὶ γεωργοὶ τῆς ῥᾳθυμίας! Ὑμεῖς τί ἐστε, δίκαιοι ἢ ἁμαρτωλοί; Οὐ πάντων ἀνθρώπων ἐστὲ μοχθηρότεροι; Πῶς οὖν παρ᾽ ὑμῖν ἐσκήνωσεν Ἰησοῦς· πῶς παρ᾽ ὑμῖν ἐτέχθη, ἐτράφη, ἠνδρειώθη, ἔπιεν, ἔφαγεν; Τί τὰ οἰκεῖα οὖν παρορῶντες τραύματα τὰ τοῦ πλησίον ἀνιχνεύετε πταίσματα; Ἄλλως δέ, διὰ τί ποτὲ μὲν ἁμαρτωλόν, ποτὲ δὲ δίκαιον τὸν Χριστὸν λέγετε; Ὅτε γὰρ τὸν ἐκ γεννητῆς ἐθεράπευσεν τυφλόν, ἁμαρτωλὸν αὐτὸν εἴπατε λέγοντες· *Δὸς δόξαν τῷ θεῷ· ἡμεῖς γὰρ οἴδαμεν ὅτι ἁμαρτωλός ἐστιν,* ὅτι λύει τὸ σάββατον. Νῦν ὅτε τὴν τοῦ τελώνου ὑπῆλθεν στέγην ὡς δίκαιον καὶ ἀναξίως ἁμαρτωλοῖς συνεσθίοντα | διασύρετε ἁπλῶς. *Ηὐλήσαμεν καὶ οὐκ ὠρχή-* 9r *σασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ἐκόψασθε.* Ἄν τε γὰρ θεραπεύσῃ τυφλόν, ἁμαρτωλὸν αὐτὸν λέγετε· ἄν τε ἁμαρτωλοῖς συμφάγῃ, διασύρετε ὡς ἀναξίως τοῖς ἁμαρτωλοῖς συνεσθίοντα. Τί οὖν; Μὴ θεραπεύσῃ ἐν σαββάτῳ τυφλόν, ἵνα μὴ ἁμαρτωλὸς νομισθῇ; μὴ φά‹γῃ› μετὰ τελωνῶν, ἵν‹α δί›καιος ὑποπτ‹ευθῇ; Τί› δὲ αἰτιᾶσθε αὐτ‹όν, ὅτι› *παρὰ ἀνδρὶ ἁμα‹ρτω›λῷ εἰσῆλθεν καταλῦσαι;* Καὶ ποῦ ἐχρῆν ‹τεθῆ›ναι τὸ φῶς ἢ ἐν τ‹ῇ σκο›τίᾳ; *Τὸ γὰρ φῶς ἐ‹ν τῇ› σκοτίᾳ φα‹ίνει› καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ ‹οὐ κατ›έλαβεν.* Ποῦ τὸν

189 Luc. 23, 43 **193** Luc. 19, 6 **194** Luc. 19, 9 **196** Luc. 19, 7 **204/205** Ioh. 9, 24 **205** Ioh. 9, 16 **207/208** Mt. 11, 17 **213/214** Luc. 19, 7 **214/215** Ioh. 1, 5

183 *fortasse legendum* ... ἀκάθαρτος ἦν τοῦ τελώνου ὁ οἶκος **195** *fortasse legendum* Ἀλλ᾽ οἱ λαμπροὶ Ἰουδαῖοι (*uel* φαρισαῖοι) οἱ ἐπὶ τούτοις λυπούμενοι ἤρξαντο γογγύζειν

ἰα‹τρὸν› ἐλθεῖν ἔδει; Οὐ προστρεχέτω κάμνοντας; *Οὐ χρείαν γὰρ ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες*. Ποῦ τὸν ἀμνὸν τοῦ θεοῦ ἐχρῆν φανῆναι; Οὐ πρὸ‹ς τοὺς τελώ›νας καὶ ‹ἁμαρτωλούς›, ἵνα τὸ φορ‹τίον αὐτῶν› ἀναλαβὼν ‹8› καταστήσει ‹7› τίας; Μάτην ‹6› λοιδορεῖτε· π‹επλή›ρωται γὰρ ἐφ' ὑ‹μῖν τὸ› εἰρημένον ὅτι *‹Πόρναι› καὶ τελ‹ῶναι προάγουσιν› ὑμᾶς εἰς τὴν ‹βασιλείαν› τῶν οὐρανῶν* ‹8› φαρισαῖοι οἱ ‹8›

lacuna sex linearum

9. *‹Σταθεὶς δὲ Ζακχαῖος εἶπεν π›ρὸς ‹τὸν κύριον· ἰδο›ὺ τὰ ‹ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου δίδωμ›ι τοῖς πτωχο‹ῖς καὶ εἴ τ›ινός τι ἐσυκοφ‹άντησ›α, ἀποδίδωμ‹ι τετρ›απλοῦν*. Οὐκέτι γὰρ πένητας ἀδικεῖν ἀνέχομαί σε τῶν πενήτων ‹σ›κεπαστὴν οἴκοι δεξάμ‹ε›νος. Οὐκέτι ἐπτόημαι περὶ τὴν τῶν | ‹χρημάτων 9v συ›λλογήν, ‹9›ν πλοῦτον ‹8›ν. Οὐκέτι πε ‹7› πύλαις ἐπι ‹3› ων ὁδοιπόρων ‹4›ν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ ‹4›ρονησάμενος ‹4›ν τῶν προλαβόν ‹5›ν ἀμνηστείαν οὐ ‹12› ον ὡς ‹7› τὸν ἴδιον ‹2›ετον ‹8› διερράγη ‹8› γραφατῶν

lacuna sex linearum

τη ‹15›

lacuna unius lineae

θέλω ‹12› πλούσιο‹ς ὢν πτωχ›εύσας δ‹ι›έμε‹νε. *Αἱ ἀλώ›πεκες φωλ‹εοὺς ἔ›χουσι καὶ τὰ πετειν‹ὰ› τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις, σὺ δὲ οὐκ ἔχεις ὅπο‹υ› τὴν κεφαλὴν κλίν‹ῃς›*. Οἰχέσθωσαν αὐλαὶ καὶ προαύλια, οἰκοδομῶν μεγαλουργίαι, λαμπροὶ καὶ περιφανεῖς οἶκοι. Ἀντὶ πάντων γὰρ τούτων ἀκένωτόν σου τῆς πενίας πλοῦτον ζητῶ.

10. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπὶ πλεῖον οὐ δύναμαι τῆς ψυχῆς Ζακχαίου διηγήσασθαι τὸν πλοῦτον, τῷ ἐν ἀρεταῖς πλουτοῦντι πατρὶ τὸν λόγον καταλείψωμεν· ἀκόλουθον ‹γὰρ› τὸν φιλόξενον τοῦ ‹φιλο›ξένου διηγήσασθαι ‹τὰς ἀρε›τὰς πρὸς αἴ‹νεσι›ν μὲν αὐτοῦ, στη‹ριγμὸ›ν δὲ ὑμῶν, στέφα‹νον δ›ὲ τῆς ἐκκλησίας, ‹τιμὴ›ν δὲ τοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ ‹δόξα› καὶ τὸ κράτος εἰς ‹τοὺς› αἰῶνας τῶν αἰ‹ών›ων. Ἀμήν.

216/217 Mt. 9, 12 **217/218** Ioh. 1, 29 **221/222** Mt. 21, 31 **223/225** Luc. 19, 8 **233/235** Mt. 8, 20

216 προστρεχέτω *lectio uerisimilis, sed incerta* **219/220** *fortasse legendum* καταστήσῃ τὰς ἁμαρτίας; Μάτην τὸν Χριστὸν λοιδορεῖτε **228/230** *fortasse legendum* σου πενίας τὸν πλοῦτον ἀνευρών. Οὐκέτι περὶ ταῖς πύλαις ἐπιθυμῶ τῶν ὁδοιπόρων ξένων ἐν ἀνθρώπου μορφῇ θεοῦ καταφρονησάμενος. Κακῶν τῶν προλαβόντων τὴν ἀμνηστείαν **237** τούτων: τὸν τὸν B

ORATIO IX

IN ILLVD: *NON POTEST FILIVS A SE FACERE*

PRÉFACE

Nous éditons comme une homélie à part un long fragment inédit sur Jean 5, 19 transmis dans une chaîne de l'évangile selon S. Jean:

Romanus Vallicellianus gr. E 40 (72) (ff. 180-182)
m. s. X-XI ff. 295 28 × 25
Catena in Ioannem
R. Devreesse, *Essai sur Théodore de Mopsueste*, Città del Vaticano, 1948, 296-304

Dans notre fragment nous trouvons quelques lignes de Jean Chrysostome, mais le reste peut, sans aucun doute, être attribué à Amphiloque, puisque quelques fragments du texte sont déjà, dans la tradition indirecte, attribués à Amphiloque, à savoir:
a: 107/109 πῶς δύναται – θεότης μία: Ficker p. 4, Mansi t. X, 1080 B; également transmis par le codex *Achridensis gr.* 86, f. 139, qui contient un florilège.
b: 109/113 οὐ δύναται – τὰ γινόμενα: *Achrid. gr.* 86, f. 139
c: 137/140 ὥσπερ γὰρ – θελήσει: Ficker p. 5, Mansi t. X, 1080 B
d: 150/155 σὺ δόξασον – εἶχον: transmis par le *Parisinus gr.* 202, f. 234, et le *Parisinus Supplem. gr.* 159, f. 345. Ces deux manuscrits nous font connaître la chaîne de Nicétas d'Héraclée sur l'évangile de Jean. Les lignes d'Amphiloque ont été citées à propos de Jean 17, 5.
e: Notre fragment VII: Ce fragment, transmis dans la *Doctrina Patrum*, appartient, sans aucun doute, à une partie perdue de notre homélie (p. ex. au § 2, ou à la fin).

La place où se trouve ce fragment dans la chaîne Vallicelliane est remarquable: c'est auprès de Jean 10, 26.

SIGLVM VNICVM

E *Romanus Vallicellianus gr.* E. 40 (72) m. s. X-XI ff. 180-182

IX

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου ‹ἐκ τοῦ εἰς τὸ *Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν*›

1. ... Τὸ *Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν*, πῶς νοεῖτε; 180r Τὸ γὰρ *οὐ δύναται* κατὰ δύο τρόπους ἐκλαμβάνετε· καὶ κατὰ τὴν κοινὴν χρῆσιν καὶ κατὰ τὴν θείαν γραφήν. Λέγεται γὰρ τὸ *οὐ δύναται* καὶ ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων καὶ ἐπὶ τῶν μὴ ἐγχωρούντων· ἄλλο δὲ τὸ μὴ δύνασθαι καὶ ἄλλο τὸ μὴ ἐγχωρεῖν. Περὶ μὲν τῶν ἀδυνάτων ὁ Παῦλος οὕτω λέγει· *Ἀδύνατον αἷμα ταύρων καὶ τράγων περιελεῖν ἁμαρτίας*· αἷμα γὰρ ἀλόγου λογικῆς ψυχῆς οὐ καθαίρει πάθη. Περὶ δὲ τῶν μὴ ἐγχωρούντων ἐν ταῖς Πράξεσιν οἱ ἀπόστολοι· *Οὐ δυνάμεθα*, φησίν, *ἡμεῖς ἃ εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν*· καὶ μὴν ἠδύναντο μὴ λαλεῖν ἀλλ' οὐκ ἠνείχοντο σιωπᾶν, ἵνα μὴ δόξωσιν ἀρνεῖσθαι τοῦ θαυματουργοῦντος τὴν χάριν. Εἴπατε οὖν ἐνταῦθα, τὸ *Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν*, κατὰ ποῖον ἐκλαμβάνετε τρόπον· ἀδυναμίαν αὐτοῦ καταψηφιζόμενοι ἢ τῆς αὐτεξουσίου γνώμης ἀναιροῦντες τὰ κινήματα, ὅτι ὅσα θέλει δύναται. Ἀλλὰ τί λέγεις· ἀφ' ἑαυτοῦ οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ πρόσταγμα θεοῦ πληρῶν ἐκεῖνα ἐργάζεται εἰς ὅπερ ἂν τὸ τοῦ προστάξαντος νεῦμα βλέπῃ; Καὶ πῶς οὐκ ἔστιν ἐσχάτης ἀνοίας τοῦτο λέγειν· εἰ γὰρ ὅλως οὐδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖ, οὔτε γνώμῃ τὴν οἰκονομίαν ὅλην ἐπλήρωσεν οὔτε συμπαθείᾳ τῇ πρὸς ἡμᾶς τὴν ἡμῶν ἀνέλαβε σάρκα οὔτε φιλίᾳ αὐθαίρετον τὸν ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο θάνατον, ἀλλὰ πάντα βίᾳ ὑπέμεινεν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης συνωθούμενος. Εἰ δὲ τολμηρὸν καὶ βλάσφημον καὶ πάσης ἀσεβείας ἐπέκεινα τὸ τοῦτο εἰπεῖν, εἴπατε ἡμῖν κατὰ ποῖον λόγον τὸ *Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ἀφ' ἑαυτοῦ τι ποιεῖν* ἐκλαμβάνετε. Ὅτι γάρ, κἂν μὴ θέλητε, λέγετε δύνασθαι αὐτὸν ποιεῖν ἅπερ βούλεται, ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἐλαυνόμενοι δῆλον. Ἀλλὰ τί περίττους ὑφαίνω λόγους; Λύει γὰρ τὸ ζήτημα ἡ ἐπαγωγὴ τοῦ ῥητοῦ· οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι *Οὐ δύναται ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν*, ἐὰν μή τι προστάξῃ ὁ πατήρ, ἀλλ' *ἐὰν μὴ βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα*· ἐὰν δὲ ἴδῃ αὐτὸν ποιοῦντά τι, *ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ*. Οὐκοῦν οὐ λειτουργίαν πληρῶν ποιεῖ ἅπερ προστάττει ὁ πατήρ, ἀλλ' ὡς ὅμοιος, ὡς ἰσοδύναμος, ὡς τῆς αὐτῆς θείας φύσεως ὤν· ἅπερ ἂν ἴδῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα, *ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ*.

---

3 Ioh. 5, 19 **8/9** Hebr. 10, 4 **11/12** Act. 4, 20 **30/32** Ioh. 5, 19

---

1 Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου E **1/2** ἐκ τοῦ – οὐδέν *addidi*

2. *Μετὰ ταῦτα*, φησίν, *ἦν ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀνέβη Ἰησοῦς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα*. Ἵνα δὲ μὴ τοῖς ὕδασι ἐπιγράψωσι τὸ πᾶν, οὐ 180v πρότερον ἰᾶτο τὰ ὕδατα πρὶν ἄγγελος αὐτὰ ἐπιστὰς ἐσάλευσεν, ἵνα μάθωσιν ὡς οὔτε τὰ ὕδατα τοῦ βαπτίσματος καθ᾽ ἑαυτὰ ὀνίνησι τὴν ψυχὴν πρὶν ἂν ὁ *μεγάλης βουλῆς ἄγγελος* ἀνθρώπινον ὑποδὺς σῶμα ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔλθῃ. Πολλῶν οὖν ἀσθενῶν ὄντων ἔκειτο καὶ παραλυτικὸς ἀνὴρ ὀκτὼ *καὶ τριάκοντα ἔτη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ*, ὃν ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς ἐρωτᾷ· *Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι*; Βλέπε αὐτοῦ τὸ ἄτυφον· οὐκ εἶπεν θέλεις σε θεραπεύσω, οὐ γὰρ ἤθελε μεγαλορρημονεῖν οὐδὲ ἑαυτὸν πρὸ τῶν θαυμάτων ἀνακηρύττειν. Ὁ δέ φησι· θέλω μέν, ἀλλ᾽ *ἄνθρωπον οὐκ ἔχω*· ὅπου γὰρ οὐδεὶς φίλος, οὐδαμοῦ ἄνθρωπος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐρωτῶ, οὐχ ἵνα μάθω – τίς γὰρ ἀσθενῶν ὑγιᾶναι οὐ βούλεται; –, ἀλλ᾽ ἵνα τῶν χρηστῶν σου πολιτῶν τὴν ὠμότητα δείξῃς, ὅτι οὔτε χεῖρα σοι ἔδωκαν προσρῖψαι σε τῇ πηγῇ, ὃ καὶ πολέμιος αἰτηθεὶς ἂν παρέσχεν. Ἐπεὶ οὖν μέχρι τοῦ νῦν ἄνθρωπον οὐκ ἔσχες ἵνα βάλῃ σε εἰς τὴν κολυμβήθραν, ἰδοὺ ὁ διὰ σὲ ἄνθρωπος γενόμενος καὶ ἄνευ ὑδάτων ἰῶμαι σου τὸ πάθος· *Ἀναστὰς ἆρον τὴν κλίνην σου καὶ ὕπαγε*. Οὐχ ἁπλῶς δὲ αὐτὸν τὴν κλίνην βαστάξαι κελεύει· ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄρτων ἐποίησε, τοῦτο καὶ ὧδε ποιεῖ. Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ λείψανα τῶν ἄρτων βασταγῆναι κελεύει, οὕτως καὶ ὧδε πρὸς τὸ τρανῶσαι τὸ θαῦμα καὶ Ἰουδαϊκῆς ὑπονοίας τὴν θεραπείαν ἐλευθερῶσαι καὶ δεῖξαι ὅτι οὐκ ἀπατεών τις ἐστίν, ἀλλὰ σωτὴρ καὶ κοινὸς τῆς φύσεως ἰατρός, κελεύει αὐτῷ βαστάξαι τὴν κλίνην.

3. Εἶπον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι· *Σάββατόν ἐστιν, οὐκ ἔξεστί σοι ἆραι τὸν*

36/37 Ioh. 5, 1 **40** Is. 9, 5 **42/43** Ioh. 5, 5 **43** Ioh. 5, 6 **46** Ioh. 5, 7 **53/54** Ioh. 5, 8 **55** Ioh. 6, 12 et parall. **61/64** Ioh. 5, 10-13

---

37 ἀεὶ γὰρ αὐτῶν ἐπεχωρίαζεν τῇ πόλει, τοῦτο μὲν ἵνα μὴ δόξῃ μετ᾽ αὐτῶν ἑορτάζειν ἐννόμως, τοῦτο δὲ ἵνα τὸ πλῆθος ἐπισπάσηται τὸ ἄδηλον. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πρῶτον ποιεῖν καὶ τότε λέγειν εἴωθεν, ἔρχεται ἐπὶ τὴν προβατικὴν κολυμβήθραν. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε βάπτισμα δίδοσθαι πολλὴν δύναμιν ἔχον καὶ δωρεὰν μεγίστην, διὰ τοῦτο ὡς ἐν εἰκόνι ἐδόθη ἡ προβατικὴ κολυμβήθρα σωμάτων ἰᾶσθαι πάθη *post* Ἱεροσόλυμα *add.* E (cf. CHRYSOST. *Hom. in Ioan.* PG 59, 203, 32-34 et 18-19 *ab imo*) **56** ἵνα μὴ φαντασία νομισθῇ τὸ γενόμενον, καὶ ὥσπερ τῷ λεπρῷ προστάττει Δεῖξον σὲ αὐτὸν τῷ ἱερεῖ, ὁμοῦ καὶ τοῦ καθαρισμοῦ παρεχόμενος ἀπόδειξιν καὶ τῶν ἀντινομοθετεῖν αὐτῷ λεγόντων ἐμφράττων τὰ στόματα, ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν γάμων οὐ μόνον τὸ ὕδωρ μετέβαλλεν ἀλλὰ καὶ τῷ ἀρχιτρικλίνῳ ἐνεχθῆναι κελεύει, ὥστε ἀνύποπτον αὐτῷ παρασχεθῆναι τοῦ θαύματος τὴν μαρτυρίαν· καὶ ἀλλαχοῦ νεκρὸν ἐγείρας προστάττει Δότε αὐτῷ φαγεῖν, τῆς ἀκριβοῦς ἀναστάσεως γνώρισμα παρεχόμενος *post* κελεύει *add.* E (cf. CHRYSOST. *o.c.* PG 59, 208, 1-20 *ab imo*)

κράββατον. Ὁ δὲ ἀποκρίνεται· Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει. Εἶπον οὖν αὐτῷ· Καὶ τίς ἐστιν; Ὁ δὲ ἰαθεὶς οὐκ ᾔδει. Ὡς οὖν ἔμαθον ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ ποιήσας 181r αὐτὸν ὑγιῆ, ἐδίωκον ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Τὸν πατέρα φέρει λέγων ὅτι *Ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι.* Ὥσπερ γάρ, φησίν, ὁ πατὴρ ὁ ἐμὸς οὐχ ὅροις ὑπόκειται, οὐ νομοθεσίαις δουλεύει οὔτε προστάγματα ἀναμένει, οἰκείᾳ δὲ γνώμῃ ποιεῖ ἅπερ βούλεται, οὕτως κἀγὼ αὐθεντικῇ ἐξουσίᾳ πάντα ἐργάζομαι ἐπίσης τῷ πατρί. Οἱ δὲ *διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐζήτουν μᾶλλον ἀποκτεῖναι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυσε τὸ σάββατον, ἀλλ᾽ὅτι καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ.* Ἀλλ᾽ ἐκείνων λυττώντων καὶ μαινομένων τί ὁ Χριστός; *Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ.* Οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς μὲν ἄλλα κτίζει, ἐγὼ δὲ κατὰ μίμησιν ἕτερα ἐργάζομαι· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, δύο οὐρανοὺς εἶναι ἐχρῆν, δύο ἡλίους, δύο θαλάσσας, δύο ἀνθρώπων γένη καὶ διπλοῦν κόσμον, τὸν μὲν τοῦ πατρός, τὸν δὲ ἐμόν. Ἀνάγκη γὰρ ὡς ἐπὶ τῶν ζωγράφων αἱ γραμμαὶ καὶ ἐπὶ τῶν διδασκάλων τὰ στοιχεῖα προστάσσονται, οὕτως τὴν τοῦ πατρὸς προστετάχθαι κτίσιν ἧς κατὰ μίμησιν εἰργασάμην ἐγώ.

4. Εἰ οὖν οὐκ ἔχει οὕτως, δέσποτα, διὰ τί λέγεις *Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα;* Ἵνα τὴν Ἰουδαίων ὑπεκλύσω μανίαν τῶν νομιζόντων με ἀντινομοθετεῖν τῷ πατρί· ἐπειδὴ γὰρ ἐγκαλοῦσί μοι περὶ τῆς λύσεως τοῦ σαββάτου, εἶπον ὅτι *Ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι*, ἑκατέρωθεν τὸ ὁμότιμον δεῖξαι θέλων. Ἀλλ᾽ οἱ πάντα ἄφρονες νομίσαντές με ἔργα ἔργοις ἐπιτειχίζειν καὶ γνώμῃ γνώμην ἀντεισάγειν ἐκινοῦντο πρὸς φθόνον· ὅθεν διορθούμενος αὐτῶν τὴν γνώμην ἔλεγον *Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μή τι βλέπῃ πρὸς τὸν πατέρα ποιοῦντα* ἀντὶ τοῦ Τί μοι οἱ ἄκαιροι τοῦ σαββάτου χολᾶτε ἐξετασταί, ὅτι λύω τὸ σάββατον; Ἀλλ᾽ οὐκ ἀντιπολιτεύομαι τῷ πατρί, οὐ γὰρ αὐτὸς στῆσαι τὸ σάββατον θέλει κἀγὼ λῦσαι· οὐκ ἀπομάχομαι πρὸς αὐτόν, οὐ στασιάζω πρὸς τὴν γνώμην, οὐκ αὐτὸς θέλει, ἐγὼ δὲ ἕτερα βούλομαι· ἃ

66/67 Ioh. 5, 17 **70/72** Ioh. 5, 18 **73/75** Ioh. 5, 19 **87/88** Ioh. 5, 17

---

64 διὰ τί; ἵνα ἀπόντος τοῦ Χριστοῦ μαρτυρία ἀνύποπτος γένηται *post* ᾔδει *add.* E (cf. CHRYSOST. *o.c.* PG 59, 210, 2-3) **67** ἑκατέρωθεν τὸ ὁμότιμον δεικνὺς τῷ τε πατρὶ εἰπεῖν ἰδιαζόντως καὶ τῷ τὰ αὐτὰ πράττειν *post* ἐργάζομαι *add.* E (cf. CHRYSOST. *o.c.* PG 59, 214, 12-14)

θέλει θέλω, ἃ βούλεται βούλομαι, ἃ ποιεῖ ποιῶ. Οὕτως γὰρ οὐδὲν ἐκτὸς αὐτοῦ οὐ ποιῶ, οὐ θέλω, ὅτι εἰς ἀδύνατον καθιστῶν τὸν λόγον λέγω· *Ἀμὴν λέγω οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ οὐδέν*· οὐ 181ᵛ γὰρ ἔχω κεχωρισμένην καὶ ἀποτετμημένην τοῦ πατρὸς γνώμην. Μιᾶς γὰρ οὔσης τῆς φύσεως, ἑνὸς ὄντος τοῦ θελήματος, ἀνάγκη τὸ ἀποτέλεσμα ἓν ὑπάρχειν.

5. *Οὐ δύναται οὖν ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ᾽ἑαυτοῦ οὐδέν*, οὐ γὰρ δύναται ἄνευ τοῦ πατρὸς ποιῆσαί τι ὅλον αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ ἔχων· *ἐγὼ* γὰρ *ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί*. Εἰ γὰρ ψυχῆς καὶ σώματος ἀδιάκριτα ἔργα διὰ τὴν ἕνωσιν, καίτοι διῃρημένης τῆς φύσεως, ἄλλο μὲν σῶμα θνητόν, ἄλλο δὲ ἀθάνατος ψυχή, πῶς δύναται ἐμοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς διακριθῆναι τὰ ἔργα; Ὅπου βουλὴ καὶ λόγος καὶ γνῶσις καὶ σοφία καὶ φύσις καὶ θεότης μία, *οὐ δύναται* οὖν *ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ᾽ἑαυτοῦ οὐδὲν* διὰ τὸ μὴ κεχωρίσθαι τοῦ πατρός, *ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα*, τουτέστιν ἐὰν μὴ τὸν πατέρα θέλοντα ἴδῃ. Ὡς μιᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως σύνδρομον ἔχων τὸ θέλημα ἀποτελῶ τὰ γινόμενα· εἰ μὲν γὰρ σωματικὴν ἐξεπλήρουν τὴν ἐργασίαν, ἀνάγκη διανέμεσθαι τοῦ γινομένου τὴν κατασκευήν· ἐπειδὴ δὲ θέλησις ἐστὶν ἀρκοῦσα πρὸς τὴν τῶν μὴ ὄντων παραγωγήν, διὰ τοῦτο καὶ ἡ τῶν ὅλων δημιουργία τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν οἶδε δημιουργὸν οὐκ ἐξωθουμένου τοῦ πνεύματος. *Ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ*, ὁ πατήρ, *ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ*· ταῦτα καὶ οὐχ τοιαῦτα, οὐ γὰρ κατὰ μίμησιν ἕτερα ποιῶ, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ ἐργάζομαι ἃ καὶ ὁ πατὴρ ἐργάζεται. Ὅθεν καὶ τὰ ῥήματά μου ἀνατιθεὶς αὐτῷ ἔλεγον· *Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν ἀπ᾽ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ὁ δὲ πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων ποιεῖ τὰ ἔργα*. Αὐτῷ δὲ τὰ ἔργα καὶ τὰ ῥήματα ἀνεθέμην, οὐχ ἵνα δείξω ὅτι διακονίαν πληρῶ, ἀλλ᾽ ἵνα δείξω ὅτι οὕτως συνήνωμαι τῷ πατρὶ φύσει, ὡς μήτε λόγον μήτε ἔργον ἄνευ αὐτοῦ ἔχειν. Ὅθεν ἐπήγαγεν λέγων· *Πιστεύετέ μοι ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· εἰ δὲ μή, κἂν διὰ τὰ ἔργα πιστεύετε*. Ὥσπερ οὖν ἐκεῖ ἐργαζόμενος ἔλεγον ὅτι *Ὁ πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων ποιεῖ τὰ ἔργα*, οὕτως καὶ ὧδε λέγω ὅτι *Τὰ ἔργα ἃ ἐκεῖνος ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ*· ταῦτα καὶ οὐχὶ τοιαῦτα.

6. Τὸ οὖν *Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ᾽ἑαυτοῦ οὐδὲν* ‹οὐδὲν› μὴ

104/105 Ioh. 14, 11 **121/122** Ioh. 14, 10 **126/127** Ioh. 14, 11 **128** Ioh. 14, 10

---

112 σύνδρομον *Flor. Achrid.*: σύμφωνον E **113** ἀποτελεῖ *Flor. Achrid.*

ἐπαναιρέσει μου τῆς ἐλευθερίας; Νόει· ὅσα γὰρ θέλω ποιεῖν καὶ ἀπ᾿ ἐμαυτοῦ δύναμαι, ἀλλ᾿ οὐ θέλω· εἰ γὰρ *ὁ πατὴρ φιλεῖ τὸν υἱὸν καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς ποιεῖ*, πῶς ἐγὼ | λάθω τὸν πάντα 182r δι᾿ ἐμοῦ ποιοῦντα; Ποιεῖ δὲ δι᾿ ἐμοῦ οὐχ ὡς δι᾿ ὑπουργοῦ· οὐ γὰρ ὑπουργῶ ἀλλὰ συνεργῶ, οὐ διακονίαν πληρῶν ἀλλὰ αὐθεντίαν ἔχων ἐργάζομαι. *Ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ* σύνδρομον ἔχων τῇ θελήσει τὴν δύναμιν, οὕτως οὐ διακονίαν πληρῶν νεκροὺς ἐγείρω, ἀλλὰ δυνάμει, αὐθεντίᾳ, ἐξουσίᾳ, θελήσει, ὅτι οὓς ἐγείρω καὶ κρίνω. *Ὁ πατὴρ γὰρ οὐ κρίνει οὐδένα*· ἀλλ᾿ οὐ διὰ ἀδυναμίαν οὐ κρίνει, ἀλλ᾿ ὅτι *τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκεν τῷ υἱῷ*· δι᾿ οὗ γὰρ εἰργάσατο, δι᾿ αὐτοῦ καὶ κρίνει. Διὰ τοῦτο δὲ πάντα ποιεῖ, *ἵνα πάντες τιμῶσιν τὸν υἱὸν καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα*. Τότε γὰρ μάλιστα αἰσθάνεται τίμης, ὅταν ἴδῃ τὸν ἐξ αὐτοῦ θεοπρεπῶς τιμώμενον υἱόν· *ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν οὐ τιμᾷ τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν*, οὐ γὰρ δέχεται τιμὴν ἐπ᾿ ἀτιμίᾳ υἱοῦ. Ἔπεμψέ με γὰρ διὰ τὴν σάρκα, οὐχ ἵνα ὑβρισθῶ, ἀλλ᾿ ἵνα δοξασθῶ. Ὅθεν ἐπειδὴ ἀγνωμόνως διετέθητε εἰς ἐμέ, διὰ τοῦτο καὶ δι᾿ αὐτῆς τῆς ἀποσταλείσης σαρκὸς πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· *Πάτερ, δόξασόν σου τὸν υἱόν*. Σὺ δόξασον ὃν οὗτοι ὑβρίζουσι, σὺ καὶ τὴν ὑπ᾿ αὐτῶν ἀθετουμένην δόξασον σάρκα, ἵνα μάθωσιν ὅτι καὶ τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον διὰ τὴν πρὸς τὸν μονογενῆ σου υἱὸν κοινωνίαν ἀδιακρίτως ὡς πατὴρ δοξάσεις ἐκείνην διδοὺς τῷ ἀναληφθέντι παρ᾿ ἐμοῦ ναῷ νῦν δόξαν, ἣν ἐγὼ αὐτὸς πρὸ αἰώνων παρά σοι ἐκ φύσεως εἶχον ...

133/134 Ioh. 5, 20 **137/138** Ioh. 5, 21 **140/142** Ioh. 5, 22 **143/146** Ioh. 5, 23 **149/150** Ioh. 17, 1

---

139 τῇ αὐτῇ *post* δυνάμει *add.* c (cf. p. 173)

CONTRA HAERETICOS

CONTRA HAERETICOS

PRÉFACE

Le traité contre les hérétiques d'Amphiloque n'est transmis que par un seul manuscrit :

Scorialensis gr. 137 (T. I. 17) (ff. 172-190)
bomb. s. XIII ff. 190 31,5 × 24,5 1/30/43
Varia theologica
P.A. Revilla, *Catálogo de los Códices Griegos de la Biblioteca de El Escorial*, Tome I, Madrid 1936, p. 440-449

On observe deux mains dans ce manuscrit : ff. 1-82 (ligne 17) et ff. 82 (ligne 18)-190. Notre traité est précédé par deux discours de Basile de Césarée : *Contra Sabellianos et Arium et Anomaeos*, CPG 2869 (PG 31, 600-617), et *Aduersus eos qui per calumniam dicunt dici a nobis tres deos*, CPG 2914 (PG 31, 1488-1496). Les folios qui contiennent le traité d'Amphiloque sont en désordre : on doit les lire : 181, 173-180, 172, 190 et 182-189. Le début et la fin de notre traité y manquent.

Divers folios ont été endommagés par l'humidité, et par conséquent, nous nous trouvons devant quelques passages où une ou plusieurs lettres sont devenues illisibles. Dans notre édition du texte nous avons suppléé ces lettres sans en faire mention dans l'apparat critique sauf quand il s'agit d'une vraie conjecture.

Nous devons l'*editio princeps* de ce traité à G. Ficker, dans son *Amphilochiana*, 1. Teil, Leipzig 1906, p. 23-77.

Au moment de la publication de notre édition, le professeur C.G. Bonis est en train de publier son édition de ce traité dans la revue Θεολογία.

CONSPECTVS SIGLORVM

S	*Scorialensis gr.* 137 bomb. s. XIII ff. 17
FICKER	G. FICKER, *Amphilochiana*, 1. Teil, Leipzig 190(

I. ...οὐδὲ οὐράνιον φρονοῦσιν· ἀλλ' οὐδὲ ἀνθρώπινον φρόνημα 181r ἔχουσιν, οὐδὲ τολμῶσιν εἰς τὸ φῶς προελθεῖν ἢ φρονίμῳ ἀνθρώπῳ διαλεχθῆναι, ἢ πόλει χριστιανῶν ἐπιβῆναι, καθὼς οἱ προεστῶτες τῶν ἄλλων αἱρέσεων, οἵτινες πειρῶνται *διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης* πλανῆσαί τινας. Καὶ γὰρ διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς δεινότητα καὶ τὰς γραφὰς πειρῶνται πρὸς τὰ ἑαυτῶν θελήματα ἕλκειν κἀκεῖθεν ἀπατᾶν τοὺς ἁπλουστέρους· αἱ γὰρ γραφαὶ ἐοίκασι τοῖς βοηθήμασι τοῖς ἰατρικοῖς, ἅτινα καλῶς μὲν σκευαζόμενα θεραπεύει, φαύλως δὲ ἢ ἀτέχνως διδόμενα φονεύει· διόπερ εἰκότως *ἀλώπεκες μικροὶ* λέγονται. Τὰς μὲν οὖν λοιπὰς αἱρέσεις ἔστιν εὑρεῖν ὅτι καὶ λόγον καὶ πιθανότητα ἔχουσι καὶ συλλογισμοῖς καὶ σοφίσμασί τινων ἁπλουστέρων περιγίνονται· καὶ νομίζω γὰρ καὶ περὶ τούτων ὁ προφήτης εὔχεται λέγων· *Ῥύσεταί με ἐξ ἐχθρῶν μου δυνατῶν.* Αἱ μέντοι μικραὶ ἀλώπεκες, τουτέστι αὗται αἱ αἱρέσεις, τί ἔχουσι δυνατὸν εἰς τὸ ἀπατῆσαι; Οὐ φρόνησιν, οὐκ ἰσχύν, οὐ παρρησίαν τοῦ δόγματος αὐτῶν, οὐ τὴν ἐπὶ πόλεων δικαιοσύνην δυναμένην ἀπατῆσαι τοὺς μεριζομένους τῇ πίστει· ἓν μόνον ἔχουσι, τὸ δολερὸν τῶν θηρίων τούτων. Ὅταν γὰρ εἰσέλθωσιν εἰς ἀμπελῶνα, τουτέστιν εἰς λαόν, οὐ παρρησίᾳ εἰσέρχονται, ἀλλὰ λάθρᾳ ὡς κλέπται, ὡς καὶ τὰ θηρία ταῦτα, αἱ ἀλώπεκες. Ἐπὰν ἴδωσι τὸν ἀμπελουργὸν εἰς ἕτερον μέρος ἀσχολούμενον, εἰσέρχονται ἀφειδῶς εἰς τοὺς ἀλλοτρίους καμάτους, οὓς καὶ ἀφανίζουσιν. Ἔστι δὲ καὶ οὕτως νοῆσαι τὸ γραφικὸν ῥητόν, οὐ μόνον αὐτοὺς *μικροὺς ἀλώπεκας* ὀνομαζομένους, ἀλλὰ καὶ *μικροὺς ἀφανίζοντας* | *ἀμπελῶνας*. Οὐδεὶς γὰρ παρ' αὐτῶν ἀνὴρ 181v ἰσχυρὸς καὶ ἑδραῖος τῇ πίστει καὶ τεθεμελιωμένος ἐπὶ τὴν πέτραν, τουτέστι τὸν Χριστόν, ἀπατᾶται, ἀλλ' εἴπου τις ἀχύρῳ παραπλήσιος καὶ *παντὶ ἀνέμῳ περιφερόμενος* ἀπολικμᾶται τῆς ἐκκλησίας. Περὶ τῶν τοιούτων καὶ ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις λέγει· *Ὃς ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει ἵνα μύλος ὀνικὸς κρεμασθῇ εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ* καὶ τὰ ἑξῆς, δηλονότι μεγάλου καὶ ἡδρασμένου ἐν τῇ πίστει καὶ κρατοῦντος τὴν κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας, τὸν Χριστόν, μὴ δυναμένου σκανδαλισθῆναι. Περὶ τούτων αὐτῶν καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος σαφῶς ᾐνίξατο εἰπών· *Ἐκ τούτων εἰσὶν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας καὶ*

4/5 Col. 2, 8 **10** Cant. 2, 15 **14** Ps. 17, 18 **25** Cant. 2, 15 **28** Eph. 4, 14 **29/31** Mt. 18, 6 **35/38** II Tim. 3, 6-7

---

9 ἀτεχνῶς S **25** αὐτῶν *coni.* Ficker: αὐτοῖς S

αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μανθάνοντα καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα. Ἔδειξε διὰ τοῦ ῥήματος τοῦ *ἐνδύνοντες* τὸν φωλεὸν τοῦ ὄφεως τοῦ ἀπατήσαντος τὴν πρώτην γυναῖκα· ἐφανέρωσε δὲ καὶ τὸ δολερὸν καὶ δειλὸν τῶν τρόπων αὐτῶν καὶ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν καὶ τῶν ἀπατωμένων τὸ σαθρόν· ἀνδρὸς γὰρ οὐ μέμνηται, εἰ μὴ μόνων γυναικαρίων εὐκόλων εἰ‹ς› ἀπάτην. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ κήρυγμα αὐτῶν ἐκεῖνο τὸ γένος ἀπατᾷ καὶ εἴπου τις γυναικώδης· καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν πλείονα γυναικάρια ἀπατώμενα, ἐξακολουθοῦντα ἀλλοτρίοις ἀνδράσι καὶ μετ᾽ αὐτῶν ἀδιαφόρως συζῶντα· τὰ δὲ ἀκόλουθα τούτοις *αἰσχρόν ἐστι καὶ εἰπεῖν.*

Τίς ὁ καθηγητὴς τῶν αἱρέσεων τούτων;

2. Ὁ καθηγητὴς πασῶν τῶν αἱρέσεών ἐστιν ὁ διάβολος. Ὡς γὰρ ὁ Χριστὸς καθηγητής ἐστι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας *καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ καὶ παραστήσῃ αὐτὸς ἑαυτῷ τὴν ἐκκλησίαν μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα ἤ τι τῶν τοιούτων,* οὕτως καὶ ὁ διάβολος εἰς τὸ ἀπατᾶν καὶ σκορπίζ‹ειν› | ὢν ἕτοιμος 173r
καθηγητὴς γέγονε πασῶν τῶν αἱρέσεων. Μόνον γὰρ ἐδιδάχθη τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων θεὸν προσκυνεῖν, πολλοὺς δὲ ψευδωνύμους θεοὺς ἐποίησεν ὁ διάβολος· τί δὲ λέγω πολλούς, πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐθεοποίησεν, ἵνα τὸν ἄθλιον ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ ὄντως θεοῦ ἀποπλανήσῃ. Ἦν γὰρ ἰδεῖν ὁμοιώματα ζῴων καὶ θηρίων καὶ ἑρπετῶν καὶ πετεινῶν προσκυνούμενα, ἔτι δὲ καὶ πᾶσαν σχεδὸν τὴν ὕλην ὡς θεὸν τιμωμένην. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ κύριος τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν ὑπὲρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἀνεδέξατο, ἵνα τὴν πολύθεον πλάνην καταργήσῃ καὶ ἐπὶ τὴν προσκύνησιν τοῦ ὄντως θεοῦ ἐπιστρέψῃ *διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας*, καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα διεσπαρμένην συναγάγῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν – καὶ σῶμα αὐτοῦ προσηγόρευσε –, καὶ πληρωθῇ ὁ λόγος αὐτοῦ· *Ἔσται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν.* Ἀλλὰ πάλιν ὁ φθονερὸς διάβολος τῇ οἰκείᾳ κακίᾳ καὶ τῇ ἀρχαίᾳ αὐτοῦ τέχνῃ οὐ παύεται ἀπατῶν τοὺς ἀστηρίκτους· ὡς γὰρ πρὸ τοῦ εἴδωλα μετονομάσας θεοὺς ἀπὸ τοῦ ὄντως θεοῦ ἀπεπλάνησε τοὺς ἀνθρώπους, οὕτως καὶ νῦν πολλὰς ἐκκλησίας ὀνομάσας, μᾶλλον δέ, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, εἴδωλα ἐκκλησιῶν ἀναστήσας τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀποταγῇ τοὺς πειθομένους αὐτῷ, ἵν᾽ ὥσπερ τότε διὰ τῶν λεγομένων θεῶν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀπέστησεν, οὕτως καὶ νῦν διὰ τῶν λεγομένων

---

47 Eph. 5, 12 **50** Mt. 23, 10 **50/52** Eph. 5, 25-27 **58/60** Rom. 1, 23
63 Tit. 3, 5 **65** Eph. 1, 23; Col. 1, 24 **66** Ioh. 10, 16

παρ᾽ αὐτοῖς ἐκκλησιῶν τῆς ὄντως ἐκκλησίας ἀποσπάσῃ. Ἔθος γὰρ τῷ διαβόλῳ διὰ μεγάλων ἐπαγγελιῶν ἀπατᾶν· τῷ γὰρ πρώτῳ ἀνθρώπῳ, ἤτοι τῇ γυναικὶ προσελθὼν εἶπεν· Ἐὰν φάγητε τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως, *ἔσεσθε ὡς θεοί*, θεοὺς ποιήσειν ἐπαγγειλάμενος, τουτέστιν ἀθανάτους, καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν αὐτῶν προσαφείλατο. Ἔχει δὲ τοίνυν πλέον ὁ δόλος αὐτοῦ· τοῦ σωτῆρος γὰρ ἐπιφανέντος καὶ πολλῶν πιστευσάντων αὐτῷ ἐπήγειρεν ὁ | 173v πονηρὸς ‹διωγ›μὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ οὓς οὐκέτι ἠδύνατο κατέχειν τῇ ἀπάτῃ δι‹ὰ› τῆς εἰ›δωλολατρίας, τούτους διὰ τῆς τυραννίδος ἀποστάτας ἠνά‹γκ›ασε γενέσθαι. Καὶ ἦν ἰδεῖν πρᾶγμα φρικτόν· βασιλεῖς μαινομένους κατὰ τῶν χριστιανῶν, νόμους ἀνομίας μεστούς, δικαστὰς ἐκδίκους τῆς ἀσεβείας. Ὑπὲρ πάντα γὰρ φόνον καὶ πᾶσαν γοητείαν ἔγκλημα ἦν ἡ εὐσέβεια, καὶ μόνοι οἱ χριστιανοὶ ᾤκουν τὰ δεσμωτήρια, ἐστρεβλοῦντο, ἐτύπτοντο, ἐτηγανίζοντο, ἐξέοντο, θηρίοις ἐνεβάλλοντο. Καὶ τούτων ἁπάντων ἐπαγομένων αὐτοῖς παρὰ τοῦ πονηροῦ καὶ τῶν τούτου διακόνων, ἵνα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ἀρνήσωνται, γενναίως καὶ προθύμως ἅπαντα ἔφερον διὰ τὴν εἰς τὸν σωτῆρα ἀγάπην καὶ ἡδέως ἀπέθνῃσκον τὸν πρόσκαιρον θάνατον τῆς ἀϊδίου ζωῆς ἀνταλλαττόμενοι.

3. Ταῦτα καταμαθὼν ὁ διάβολος καὶ κατανοήσας νικωμένην αὐτοῦ τὴν βίαν καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς ἐπινοίας μετεβλήθη εἰς ἕτερον εἶδος ἀπάτης καὶ πάλιν ἐπάγγελμα χρηστὸν καὶ σχῆμα ταπεινὸν καὶ θρησκεία εὐλαβής. Ἐγκρατείας γὰρ καὶ ἀποτάξεως κηρυσσομένης τίς ἂν μὴ εὐκόλως ἀπατηθῇ τῷ δόλῳ τούτῳ; Οἶδεν ὅτι βαρὺ ἀκοῦσαι χριστιανῷ· Ἀπόστα ἀπὸ θεοῦ, ἄρνησαι τὸν σωτῆρα, δραπέτευσον ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἐγκατάλιπε τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ δι᾽ οὗ ἠγοράσθης. Ταῦτα εἰ εἶπε, τίς ἂν ὑπήκουσεν αὐτῷ; Νυνὶ δὲ τῇ ἀρχαίᾳ μεθόδῳ πάλιν μεγάλα· ἐπαγγελλόμενος τοῦ ἀληθινοῦ παραδείσου, τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐκβάλλει τὸν ἄνθρωπον. Ὄντως γὰρ παράδεισος ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾗ καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς καὶ τὸ ξύλον τῆς γνώσεως, καὶ πηγὴ ἡ ἀνερχομένη ἐκ τῆς γῆς καὶ ποτίζουσα τὸν παράδεισον, ἐξ ἧς καὶ οἱ τέσσαρες ποταμοὶ ἀπορρέουσιν· ἔχει δὲ καὶ πολλὴν διαφορὰν καρπῶν. Διὰ τοῦτο γὰρ παράδεισος, ἐπειδὴ πολλὰ εἴδη καρπῶν· μονοειδὴς γὰρ παράδεισος οὐκ ἔστιν, ὡς οἱ ἀποστάται λέγουσιν. Ἕκαστος δὲ καθὼς πίστεως καὶ σπουδῆς ἔχει, αὐξάνει καὶ

---

77 Gen. 3, 5 **101** I Petri 1, 19 **105** Gen. 2, 9 **105/106** Gen. 2, 6 **107** Gen. 2, 10

---

88 ἐνεβάλλοντο *scripsi*: ἐνεβάλοντο S **95** μίαν S

καρποφορεῖ· μόνον μενέτω ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται· *Πεφυ|τευμένοι ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου ἐν ταῖς αὐλαῖς* 174[r] *τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐξανθήσουσιν*. Ἐὰν δὲ καὶ γένηται καιρὸς μαρτυρίου, παραδῶμεν τὸ σῶμα, καταλείψωμεν τὴν πρόσκαιρον ζωήν, ὑπερίδωμεν γένους, καταφρονήσωμεν χρημάτων· πάντα οἰχέσθω, μενέτω ἐν ἡμῖν ἡ *πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη*, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος. Καὶ ἐν ἄλλῳ δὲ τόπῳ· *Πέπεισμαι*, φησίν, *ὅτι οὔτε ζωὴ οὔτε θάνατος οὔτε ἐνεστῶτα οὔτε μέλλοντα οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ*. Τίς δέ ἐστιν αὕτη ἡ ἀγάπη, αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν· *Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, αὐτὸς ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ*. Καὶ διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς ἀγάπην τὸ οἰκεῖον αὐτοῦ αἷμα τίμημα κατέβαλεν ὑπὲρ ἡμῶν· *τιμίῳ* γὰρ *αἵματι ἠγοράσθη‹τε›*, Πέτρος ὁ ἀπόστολός φησιν.

4. Ὁ τοίνυν τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἀρνούμενος τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἐνύβρισε καὶ τὴν καταβληθεῖσαν ὑπὲρ αὐτοῦ τιμὴν ἠθέτησε. Καὶ τί ἀπολογήσονται οἱ τὸ αἷμα τοῦ θεοῦ ἀρνησάμενοι καὶ τῆς ἐκκλησίας δραπετεύσαντες; Εἰ γάρ, ὡς προείπομεν, οἱ ἀπόστολοι καὶ μάρτυρες τοσαῦτα ἔπαθον ὑπὲρ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ ἐτελειώθησαν, ποίας τιμωρίας εἰσὶν ἄξιοι οὗτοι οἱ ἄνευ πληγῶν, οἱ ἄνευ ξίφους, ἄνευ παντὸς κινδύνου ἀρνησάμενοι τὴν ὑπὲρ αὐτῶν καταβληθεῖσαν τιμήν; Μηδὲ γὰρ νομιζέτωσαν ἔχειν τι χριστιανοῦ τοῦτ‹ο› ἀρνούμενοι, πάντα γὰρ τὰ μυστήρια τῶν χριστιανῶν τούτου ἤρτηται· κἂν ἐκκλησίας εἴπῃς, κἂν γραφάς, κἂν κατηχήσεις, κἂν βάπτισμα, κἂν θυσιαστήριον, κἂν αὐτὸ τὸ σῶμα, ἄνευ τοῦ αἵματος οὐδέν ἐστι· σῶμα γὰρ ἄνευ τοῦ αἵματος νεκρόν ἐστι, νεκρὸν δὲ εἰς θυσιαστήριον οὐδεὶς προσφέρει. Ἔστι γὰρ εὑρεῖν κἂν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ πανταχοῦ αἷμα προσφερόμενον καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζονται κατὰ τὸν νόμον. *Πόσῳ μᾶλλον τὸ | αἷμα τοῦ* 174[v] *Χριστοῦ καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔρ‹γων›*, λέγει ὁ ἀπόστολος· καὶ πάλιν· *Ἔχοντες οὖν, ἀδελφοί, παρρησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, ἣν ἀνεκαίνισε‹ν ὁδὸν› πρόσφατον καὶ ζῶσαν*. Ἔδειξέ σοι πανταχοῦ τὴν ἰσχὺν τοῦ μυστηρίου τῶν χριστιανῶν, ὅτι οὐκ ἔστιν οὐ τὴν ἁμαρτίαν φυγεῖν, οὐκ αὐτὸν τὸν διάβολον, οὐκ *εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων* εἰσελθεῖν, *ἣν*

112/113 Ps. 91, 14 **116** I Cor. 13, 13 **117/119** Rom. 8, 39-40 **120/122** Ioh. 6, 56 **123/124** I Petri 1, 19 **140/141** Hebr. 9, 14 **142/144** Hebr. 10, 19-20

---

112 πεφυνεγμένοι S **144** τε (*expunct.*) *ante* καὶ *add.* S

ἀνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, τοῦ γνωρισθῆναι ὑπὸ τοῦ βασιλέως μὴ ἐπιφερόμενον τὴν σφραγίδα. Εἰ γὰρ στρατιῶται ἐν πολέμοις ἀγωνιζόμενοι καὶ περὶ αὐτῆς σωτηρίας ἀγωνιῶντες τὸ σύμβολον φυλάσσουσι καὶ διὰ τοῦτο τὴν εὔνοιαν τὴν εἰς τὸν βασιλέα ἐνδείκνυνται τοῦτο λογιζόμενοι ὅτι ἐὰν τοῦτο ἀπολέσωσιν, οὐκέτι δυνήσονται τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως θεάσασθαι, τί ποιήσουσιν αὐτοὶ οὐκ ἄψυχον σημεῖον ἀπολέσαντες, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἀποσυληθέντες;

5. Ἀλλ' ἐάν τις ἀκριβῶς ἐξετάσῃ, παντὸς ἀνθρώπου πλανηθέντος ἐλεεινότεροί εἰσι καὶ πολλῶν θρήνων ἄξιοι οἱ ἐν ταῖς αἱρέσεσι ταύταις πλανηθέντες. Τοσοῦτον γὰρ κατίσχυσεν αὐτῶν ὁ πονηρὸς καὶ ἐσκότισε τὴν ἀσύνετον αὐτῶν καρδίαν, ὡς μὴ ἐπιγινώσκειν αὐτοὺς ὃ πεπόνθασι. Δέον γὰρ αὐτοὺς στένειν καὶ δακρύειν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς στερηθέντας. Τὸ ἐναντίον πεπόνθασι· δικαίους ἑαυτοὺς ὀνομάζουσι καὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων ὑψηλοτέρους· τί δὲ λέγω τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτοῦ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἁγιωτέρους. Μόνον γὰρ ἂν δράξηταί τινος αὐτῶν ὁ διάβολος καὶ ἐκβάλῃ τῆς ἐκκλησίας, ἔστιν ἰδεῖν ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης τὸν τοιοῦτον ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος ἀφειδῶς λαλοῦντα, μηκέτι γνωρίζοντα μήτε τὸν βαπτίσαντα ἱερέα, μήτε τὴν πνευματικὴν μητέρα, τὴν ἐκκλησίαν, τὴν γεννήσασαν αὐτὸν καὶ ἀναθρεψαμένην, μήτε θυσιαστήριον ἐξ οὗ ἀπὸ παιδίου | ἐτρέφετο καὶ ἐποτίζετο, μήτε αὐτὰ τὰ προσφερόμενα 175r
ἅγια. Ἀλλ' εὐθὺς πρώτη προκοπὴ καὶ μέγα κατόρθωμα αὐτοῖς νομίζεται ἡ ἄρνησις καὶ ἡ βλασφημία ἡ κατὰ τῶν μυστηρίων· ἄρχεται γὰρ λέγειν ὁ τοιοῦτος, μᾶλλον δὲ ὁ διάβολος ὁ ἐν αὐτῷ φθεγγόμενος· «Τί δέ ἐστιν ἐκκλησία; Τί δέ ἐστι βάπτισμα; Ἐκεῖνο δὲ αἷμα Χριστοῦ ἐστι; μὴ γένοιτο ἐκεῖνο εἰσελθεῖν εἰς τὸ στόμα μου». Ἄθλιε! Εἰ πάσῃ φυλακῇ ἐτήρεις τὴν καρδίαν, εἰ ηὔχου ἐπιπόνως ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς, παρέμενέ σοι τὸ φυλακτήριον. Εἰ μὴ ἔδωκας εἴσοδον τῷ διαβόλῳ εἰς τὴν καρδίαν σου, οὐκ ἂν ὑπ' αὐτοῦ ἐζωγρήθης εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. Εἰς ταύτην τὴν προκοπήν σε ἀνήγαγεν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀπόταξις, οὐδὲν ἄλλο τι ἐδίδαξεν ἢ τοῖς ἁγίοις μόνοις ἀποτάξασθαι. Τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἀκάθαρτον καὶ σὺ καθαρός; Ἐγὼ περὶ ἄλλης ἀποταγῆς ἐνόμιζόν σε ἔχειν, περὶ ἧς εἶπεν ὁ κύριος ὅτι *Εἴ τις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ, οὐκ ἔστι μου μαθητής*, καὶ *Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς* καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ οὐ προσέθηκεν Εἴ τις οὐκ ἀποτάσσεται τῇ ἐκκλησίᾳ μου ἢ τοῖς μυστηρίοις μου, οὐκ ἔστι μου μαθητής. Δῆλον γὰρ ὅτι ἐδίδαξεν

---

158 Rom. 1, 21 **182/183** Luc. 14, 33 **183/184** Mt. 19, 21

ἡμᾶς διὰ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ οἰκονομίας πρῶτον ἀποτάσσεσθαι τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτοῦ καὶ πάσῃ τῇ πλάνῃ αὐτοῦ, καὶ αὐτῷ μόνῳ συντάσσεσθαι διὰ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ καὶ τῶν μυστηρίων. Τὴν πρώτην ἀποταγὴν ἀπετάξω ἢ τὴν δευτέραν; Ἡ πρώτη εἰδώλων ἐστὶν ἀποχή, ἡ δευτέρα χρημάτων ἐστὶ καταφρόνησις καὶ πάσης σαρκικῆς ἡδονῆς ὑπεροψία.

6. Ἴδωμεν οὖν ποίαν λέγεις ἀπόταξιν τὴν τῶν χρημάτων. Καὶ τίς οὕτως δεδούλωται τῷ πάθει τῆς φιλαργυρίας ὡς οἱ αἱρετικοί; Οὐ μόνον γὰρ τὰ αὐτοῖς ἐμπίπτοντα χρήματα μετὰ ἀσφαλείας κατέχουσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλλοτρίων ὡς οἰκείων φρονισταὶ καὶ ταμεῖα γίνονται | καὶ τόκους καὶ πλεονασμοὺς συνάγουσι καὶ 175v
ἄλλοις μὲν τὰ χρήματα προσπορίζουσι, αὐτοὶ δὲ τὰς ἀνομίας κερδαίνουσι, μόνον ἵνα τὸ πάθος τῆς πλεονεξίας αὐξήσωσιν. Οὐδεὶς γὰρ ἤκουσέ ποτε ὅτι αἱρετικὸς πάντα πωλήσας τὰ προσόντα αὐτῷ δέδωκε πτωχοῖς καὶ ποιητὴς τῆς ἐντολῆς ταύτης γέγονε. Μόνοις οὖν τοῖς ἁγίοις ἀπετάξω, μόνον τοῦτο ἐδιδάχθης παρὰ τῆς σῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς ἀποτάξεως τὸ μὴ γινώσκειν τὸν ἱερέα σου τὸν ἀεὶ τρέφοντά σε διὰ τῆς μυστικῆς καὶ ἁγίας τροφῆς, οὐδὲν μέγα προκόψας. Εἰ γὰρ ταύτην προκοπὴν λέγεις, εἰς ταύτην φθάνουσι καὶ οἱ μαινόμενοι· κἀκεῖνοι γάρ, ὅταν ὑπὸ τοῦ πάθους τούτου κρατηθῶσιν, ἀγνοοῦσι τοὺς γεννήσαντας, οὐκ ἐπιγινώσκουσιν ἀδελφόν, οὐ μέμνηνται εὐεργεσιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐάν τις θέλῃ βοηθῆσαι, ὡς ἐχθρὸς καὶ πολέμιος ὑπολαμβάνεται παρ᾽αὐτῶν, καὶ ἐρωτώμενοι παρὰ τῶν ἰδίων τὴν αἰτίαν τῆς λύπης εἰπεῖν ἄναρθρα καὶ ἀνακόλουθα φθεγγόμενοι οὐδὲν ἔχουσι. Δῆλον οὖν ὅτι τῷ πάθει τῆς μανίας κατέχονται καὶ οἱ ἀποστάται τῆς ἐκκλησίας ἐνυβρίζοντες πρὸς πάντας, ἀπεχόμενοι, τὸν πατέρα τὸν γεννήσαντα μοιχὸν ἀποκαλοῦντες, τὴν μητέρα πόρνην νομίζοντες, μὴ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ φυλάττοντες τὴν λέγουσαν *Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω*. Ἀλλ᾽ ἴσως προφασιζόμενος ἐρεῖ· «Τοὺς σαρκικοὺς γονεῖς λοιδορῶ». Οὐδὲ τοῦτο καλῶς ποιεῖς· ὁ νόμος γὰρ τοῦτο λέγει καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῦτο ἐπισφραγίζεται· μεμφόμενος γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις λέγει, ὅτε ἐνεκάλουν αὐτῷ λέγοντες· *Διὰ τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίουσι*, λέγει ὁ κύριος πρὸς τοῦτο· *Διὰ τί καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν παράδοσιν ὑμῶν; Ὁ γὰρ θεὸς εἶπε· τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω*. Ὁρᾷς πῶς ἐσφράγισε | τὴν ἐντολήν, μᾶλλον δὲ τὸν τῆς 176r
φύσεως νόμον διὰ τοῦ οἰκείου λόγου; Καὶ ἦν εἰπεῖν πολλὰ περὶ

---

201 Marc. 10, 21 **215/216** Ex. 21, 17 (Mt. 15, 4; Marc. 7, 10) **220/221** Mt. 15, 2 **222/225** Mt. 15, 3-4

τιμῆς καὶ φόβου γονέων, ἀλλ᾽ ἀρκεῖ περὶ τούτου μαρτυροῦσα ἥ τε παλαιὰ καὶ καινὴ διαθήκη.

7. Ἴδωμεν δὲ εἰ κἂν τοὺς πνευματικοὺς γονέας τιμῶσι. Τίς οὖν ἐστιν ὁ πνευματικὸς πατήρ; Πάντως μετὰ τὸν θεὸν ὁ ἱερεὺς ὁ βαπτίσας σε· γέγραπται γάρ· *Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ* ὑμᾶς *ἐγέννησα*, καὶ *Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ ἔδωκάς μοι σὺ ὁ θεός*· καὶ πρὸς τοὺς καταπεσόντας *Τεκνία μου*, φησίν, *οὓς πάλιν ὠδίνων, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν*. Ὃ καὶ εὐχόμεθα καὶ ἐπ᾽ αὐτοῖς γενέσθαι· καὶ ἡ μήτηρ δὲ πάντως ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ ἀναθρεψαμένη. Ἆρ᾽ οὖν ὁ αἱρετικὸς γνωρίζει τούτους, γινώσκει τὴν ἀπ᾽ αὐτῶν ὠφέλειαν, ὅτι διὰ τούτων ἔφυγε τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου, δι᾽ αὐτῶν χριστιανὸς ὠνομάσθη; Τί λέγω χριστιανός; Αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐνεδύσατο· λέγει γὰρ ἡ γραφή· *Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε*· μόνον εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ ὄφεως πάλιν ἐξεδύθης. Τί οὖν πρὸς ταῦτα; Γνωρίζεις τούτους ἢ καὶ τούτους ἠρνήσω; Καὶ τί ποιήσεις; Εἰ γὰρ τοὺς κατὰ σαρκὰ γεννήσαντάς σε ἠτίμησας, τοὺς ἀναγεννήσαντάς σε *διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας* ἀπηρνήσω, πόθεν ἡ ζωή σου; Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὄντως ἀπεδήμησας *εἰς χώραν μακρὰν* καὶ τὸ *ἐπιβάλλον* σοι *τῆς* πατρικῆς *οὐσίας μέρος* ἀνήλωσας, καὶ σιτίζῃ τὰ κεράτια καὶ τοῦ πρωτοπολίτου βόσκεις τοὺς χοίρους. Πρόβατα γὰρ ἐκείνῳ οὐκ ἔστιν, *εἷς* γάρ ἐστιν ὁ *ποιμὴν* ὁ καλὸς καὶ *μία* ἡ *ποίμνη* αὐτοῦ. Τί δέ ἐστιν καὶ ἡ οὐσία ἣν ἀπώλεσας; Φανερά ἐστι καὶ πάλιν ἔκδηλος· ἡ πίστις καὶ ἡ δωρεὰ ἣν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἔλαβες. Ὡς γὰρ βαπτισθεὶς εἰς Χριστὸν Χριστὸν ἐνεδύσω, οὕτως ἀποδημήσας ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας Χριστὸν ἐξεδύσω. Καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς σόφισμα εἶναι τὸ λεγόμενον, ἐπαναστρέψαντος ἐκείνου τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ οὐδὲν ἄλλο ἐκέλευσεν ἢ *τὴν πρώτην στολὴν* καὶ τὸ | *δακτύλιον* αὐτῷ 176v δοθῆναι. Μίμησαι τοῦτον, ἀδελφέ· ἀνάστηθι ἀπὸ τῶν γηΐνων φρονημάτων ὡς ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς γῆς, εἰς ἑαυτὸν ἐλθέ, ὡς κἀκεῖνος εἰπὲ καὶ σύ· *Πῶς οἱ μίσθιοι τοῦ πατρός μου περισσεύουσι ἄρτου, ἐγὼ δὲ λιμῷ ὧδε ἀπόλλυμαι*; Οὐκ ἄρτον ἔχω δυνάμενον στηρίξαι καρδίαν ἀνθρώπου ἢ μόνον τὴν τῶν χοίρων τροφήν, τὰ κεράτια. Τί δέ ἐστι ταῦτα, ἀλλ᾽ ἢ τὰ διαβολικὰ συγγράμματα, ὡς ἐν ἑτέρῳ λόγῳ δείξομεν;

231/232 I Cor. 4, 15 **232/233** Hebr. 2, 13 **233/234** Gal. 4, 19 **239/240** Gal. 3, 27 **243/244** Tit. 3, 5 **245/247** Luc. 15, 11 sqq. **247/248** Ioh. 10, 16 **254** Luc. 15, 22 **257/258** Luc. 15, 17

---

248 ποίμνου S

8. Ἐνθυμήθητι πόθεν ἐξέπεσας, πῶς ἀπεπλανήθης δελεασθεὶς ὑπὸ τοῦ ὄφεως τοῦ τὰ μεγάλα ἐπαγγελλομένου, ἵνα σε τῶν παρόντων καλῶν ἀποστερήσῃ. Ἐν γὰρ τῇ ἀρχῇ, ἐδίδαξεν ὁ λόγος, ὅτι τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ἤτοι τὴν γυναῖκα οὕτως ἠπάτησεν εἰπών· *Ἔσεσθε ὡς θεοί*. Καὶ σὲ δὲ τῷ αὐτῷ δόλῳ διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς ἀποτάξεως ἀπήγαγε τῆς πατρικῆς οἰκίας πρὸς τὴν χώραν τὴν μακράν, εἰς ἣν οὐκ ἦν πρόβατα, ἀλλ' ἢ μόνον χοῖροι. Καὶ εἰ ἐφύλασσες τὴν δεσποτικὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσάν σοι· *Ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου καὶ τοῦ ὄφεως*, οὐκ ἂν ἤκουσας τῆς συμβουλῆς ἐκείνου. Πλὴν φιλάνθρωπος ὁ θεός, οὐκ οἶδε μνησικακῆσαι· μόνον ἐὰν ὑποστρέψῃς, ἕτοιμός ἐστι διὰ τὴν οἰκείαν αὐτοῦ ἀγαθότητα καὶ σοὶ ὑπαντῆσαι ὡς κἀκείνῳ. Οἶδεν ὅτι νενέκρωσαι ἐν τοσούτῳ χρόνῳ ἄρτου μὴ γευσάμενος· περιπτυξάμενός σε φιλήσει τὸν αὐχένα σου, ὃν ἐσκλήρυνεν ὁ διάβολος, καὶ σιτίσει σε πάλιν διὰ τοῦ μόσχου τοῦ σιτευτοῦ, τῶν μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ. Ἔσται δὲ καὶ ἐπὶ σοὶ χαρὰ μεγάλη καὶ ἐρεῖ ὁ πατήρ· *Χαρῆναι δεῖ καὶ εὐφρανθῆναι, ὅτι ὁ υἱός μου νεκρὸς ἦν καὶ ἀνέζησε, καὶ ἀπολωλὼς καὶ εὑρέθη*. Εὑρήσεις δὲ καὶ πάντας ἡμᾶς συγχαρέντας τῷ πατρὶ καὶ συνευφραινομένους ἐπὶ τῇ σῇ σωτηρίᾳ· παρ' ἡμῖν γὰρ φθόνος οὐδὲ εἷς. Ἐὰν ἀκούσῃς τῆς συμβουλῆς ἡμῶν, ταῦτα εὑρήσεις παρά τε τοῦ κοινοῦ πατρὸς περὶ σὲ καὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ γινόμενα· ἐὰν ἄρξῃ διὰ τὰ γυναικάρια τὰ σὺν σοὶ ἀπατηθέντα *προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις*· «Διὰ τοσούτου χρόνου ἐπανέλθω εἰς τὴν ἐκκλησίαν; ἀκούσω | 177r
παρὰ τῶν γυναικαρίων τῶν ‹συ›ζ‹ώντων μοι› καταλύτης*».

9. Μετὰ πολλὰ γὰρ τοῦτο λέλεκται παρ' αὐτοῖς, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ πικροτέρα τέχνη τοῦ διαβόλου, ὅτι οὐ μόνον εἰς τὴν ἀρχὴν ὑποσκελίζει τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν οὐ συγχωρεῖ τοῦτον ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν θεὸν καὶ ἰαθῆναι. Τί ἐστι κατάλυσις; Καὶ τί παράβασις; Εἰπέ μοι. Πάντως κατάλυσίς ἐστιν, ὅταν τις τὴν πίστιν καὶ τὰ παραδοθέντα αὐτῆς μυστήρια ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ καταλείψῃ καὶ εἰς ἀπιστίαν χωρήσῃ. Ταῦτα ἔδει σε ἐν τῇ ἀρχῇ λέγειν, ὅτε ἧς ἐν τῇ τοῦ πατρὸς οἰκίᾳ, ὅτε ἔπειθέ σε ὁ διάβολος καὶ οἱ τούτου ἐργάται ἀποστῆναι τοῦ πατρικοῦ πλούτου τῆς ὄντως ζωῆς, τότε σε ἔδει λέγειν· «Οὐ γίνομαι καταλύτης, οὐ γίνομαι παραβάτης, *οὐδείς με χωρίσει τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ*· αὐτὸς δι' ἐμὲ τοσαῦτα ὑπέστη μηδενὶ ὑποκείμενος, ἵνα με τὸν πλασθέντα ἐξαγοράσῃ τῷ οἰκείῳ αἵματι ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Καὶ

266 Gen. 3, 5 **270** Gen. 3, 15 **278/279** Luc. 15, 32 **284** Ps. 140, 4
297 Rom. 8, 35

275 αὐξένα S

πῶς ἐγὼ δραπετεύσω ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀρνησάμενος τὴν ὑπὲρ ἐμοῦ καταβληθεῖσαν τιμήν». Καὶ ἐπέμενε πείθων σε διὰ τῆς χρηστῆς ἐπαγγελίας καὶ τῶν σεμνῶν ὀνομάτων, ὡς ἔθος ἐκείνῳ καὶ τοῖς ἐργάταις αὐτοῦ, ἀποστῆσαι τῆς πίστεως σπεύδων ἐν προσχήματι ἐγκρατείας καὶ ἀποτάξεως ἤ τινος ἄλλου σεμνοῦ ὀνόματος. Ἔδει σε τότε λέγειν· «Ἔξεστί μοι χριστιανῷ ὄντι καὶ παραμένοντι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ φυλάττοντι τὰ μυστήρια ἀποτάξασθαι χρημάτων, ἀποτάξασθαι κακίας, ἀποτάξασθαι ὅλῳ τῷ κόσμῳ, τουτέστι τῶν κοσμικῶν φροντίδων· εἰ δὲ δέοι, καὶ ἐγκρατεύεσθαι βρωμάτων καὶ πάσης ἡδονῆς σαρκικῆς· καὶ ἵνα μὴ καθὲν λέγω, καὶ εἰ δεῖ παρθενίαν καὶ ἁγνείαν φυλάξαι, ἔξεστί μοι χριστιανῷ ὄντι καὶ φυλάσσοντί μοι τὴν πίστιν ἐποικοδομεῖν ταῦτα πάντα. Ἐὰν γὰρ ἀφέλω τὸν *θεμέλιον* τῆς πίστεως, *ὅς ἐστιν Ἰησοῦς*, ποῦ ἐποικοδομήσω τὸ πολίτευμα; | Ταῦτα γὰρ ἑκάστην 177v ἡμέραν ἀκούω ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ παρὰ τῶν πατέρων κηρυσσόμενα τῶν καὶ φωτισάντων με· πρὸς ὑμᾶς δὲ ἐρῶ· *Ἀπόστητε ἀπ᾽ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν· ‹ἐ›άν τις ὑμῖν εὐαγγελίζηται παρ᾽ ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω*». Εἴποτε ἔνηψας, εἴποτε ἐγρηγόρησας, οὐκ ἂν ὑπεσύρης ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῶν αἱρέσεων, οὐκ ἂν ἐγεγόνεις ὄντως καταλύτης· οὐδὲ γάρ σε ἐπανελθόντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναγκάσει τις ἐσθίειν καὶ πίνειν τὴν σαρκινὴν τροφήν, ἀλλ᾽ οὐδὲ γαμεῖν ἢ ἐκγαμίζεσθαι, ἀλλ᾽ εἰ δοκεῖ μήτε ἄρτον ἐσθίειν μήτε τι τῶν πιαινόντων τὸ σῶμα. Μόνον τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἑαυτὸν μὴ ἀποστερήσῃς μηδὲ τὰ κτίσματα τοῦ θεοῦ βδελύξῃ.

Ὅτι ἀπὸ Σίμωνος τοῦ μάγου αὗται αἱ αἱρέσεις

10. Ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἐξουσίαν ἔχει ἀποσχέσθαι μὲν τοῦ κακοῦ, προσελθεῖν δὲ τῷ ἀγαθῷ, καὶ τοσαύτην δέξασθαι ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ δύναμιν καὶ χάριν ὅσην αὐτὸς βούλεται· οἷον γὰρ ἂν εὑρεθῇ τὸ σκεῦος, τοιαύτη δίδοται καὶ ἡ χάρις τῷ αἰτήσαντι, καθὼς ἡ γραφὴ λέγει περὶ πνευματικῶν καὶ ἁγίων ὅτι *Ὁ πνευματικὸς ἀνακρίνει πάντα, αὐτὸς ὑπ᾽ οὐδενὸς ἀνακρινόμενος*. Καὶ τοῦτο μὲν μέγα, ὅτι τοσαύτην αὐθεντίαν ἔλαβεν παρὰ τοῦ θεοῦ *πάντα ἀνακρίνειν, ὑπ᾽ οὐδενὸς αὐτὸς ἀνακρινόμενος*· ἀλλ᾽ ἤδη ὑψηλότερος γενόμενος πάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως τὸ κρίνειν λαβὼν παρὰ τοῦ θεοῦ. Ἐκεῖνο δὲ πλέον ξενίζει τοὺς ἀκούοντας, ὅτι ἔστι προκοπὴ καὶ ὑπὲρ τοῦτο τὸ μέτρον· τὸ

312/313 I Cor. 3, 11 • **316** Luc. 13, 27; Mt. 7, 23 **316/317** Gal. 1, 9
321 Mt. 24, 38 **330/331** I. Cor. 2, 15

332 ἔλαβον S

γὰρ εἰπεῖν *Ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστι* – καὶ οὐκ εἶπε·
πνευματικός ἐστιν ἢ ἅγιός ἐστιν, ἀλλ' *ἓν πνεῦμά ἐστι* – δηλοῖ, ὡς ὁ
τοιοῦτος ἀνεκράθη τῇ θεότητι· ἓν ἐγένετο μετὰ τοῦ θεοῦ, χω-
ρισθῆναι οὐκέτι δύναται. Τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ ὁ ἄπιστος καὶ ὁ
σαρκικὸς εἰς τὸ μέτρον τὸ ἴδιον ὅσον ἐκδίδωσιν ἑαυτὸν ταῖς
σαρκικαῖς ἡδοναῖς καὶ τῇ ἀπιστίᾳ, τοσοῦτον εὑρίσκει ἐν ἑαυτῷ
πληθυνομένην τὴν ἀνομίαν. Καὶ ἔστιν εὑρεῖν καὶ τοῦτο ἐν | τῇ 178r
γραφῇ· τοῖς μὲν σαρκικοῖς λέγει· *Οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς
πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς*. Τοὺς δὲ εἰς ἐσχάτην κακίαν
καταπεσόντας [οὐ] σαρκικοὺς καλεῖ ὡς μηκέτι ἔχειν ἀρχὴν κἂν
τὴν τυχοῦσαν εἰς αὐτοὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· λέγει γὰρ οὕτως ἐν
τῇ κτίσει· *Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις
διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας*. Καὶ ἔδει περὶ τούτου παραθεῖναι
πλείονας μαρτυρίας τῶν γραφῶν, ἀλλὰ περισσὸν ἡγησάμεθα φανερῶν
ὄντων τῶν δύο προσώπων τοῦ πιστοῦ καὶ τοῦ ἀπίστου. Εὑρήσεις
γὰρ εἰς τὸ πρῶτον μέτρον τῆς εὐσεβείας φθάσαντας τοὺς ἁγίους
προφήτας καὶ ἀποστόλους καὶ μάρτυρας καὶ πολλὰ τέκνα τῆς
ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὸ δεύτερον πρόσωπον πολλοὺς
μὲν ἄλλους ἐν ταῖς γραφαῖς εὑρήσεις ἐργάτας τῆς ἀνομίας καὶ
τέκνα διαβόλου καὶ πολλοῖς καὶ διαφόροις ὀνόμασιν ὠνομασμέ-
νους· εἷς δέ ἐστιν ἐξ αὐτῶν ὁ Σίμων, ὁ ἔξαρχος τούτων τῶν
αἱρέσεων, ὃν δείξομεν πᾶσαν τοῦ διαβόλου τὴν κακίαν εἰς τὴν
ἑαυτοῦ καρδίαν δεξάμενον.

11. Οὗτος γὰρ προσελθὼν Φιλίππῳ τῷ ἀποστόλῳ, κηρύσσον-
τι ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ κατηχηθεὶς παρ' αὐτοῦ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας
καὶ ἀποταξάμενος τῷ διαβόλῳ καὶ ταξάμενος τῷ θεῷ καταξιοῦται
καὶ τοῦ βαπτίσματος, ὃς καὶ ἦν παραμένων τῷ ἀποστόλῳ
θεωρῶν τε τὰ σημεῖα καὶ τὰς δυνάμεις τὰς δι' αὐτοῦ ἐπιτελουμένας
ἐξίστατο· οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἐπήκουσε τοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ καὶ
μέχρι χρόνου δηλοῖ αὐτὸν ἡ γραφὴ παραμείναντα, ὥστε καὶ
ὀφθαλμῷ καὶ ἀκοῇ αὐτὸν πληροφορηθῆναι. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ
φιλανθρωπία τοῦ θεοῦ εἰργάζετο, ἵνα αὐτὸν κερδήσῃ· καὶ εἰ
ἠθέλησεν, ἔτυχεν ἂν τούτου, ἀλλ' ἀντὶ τούτου τὰ ἐναντία φρονεῖ.
Δηλώσαντος γὰρ τοῦ ἁγίου Φιλίππου τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις
συναποστόλοις, ὅτι *δέδεκται ἡ Σαμάρεια τὸν λόγον τοῦ θεοῦ* καὶ ὅτι
καιρός ἐστι | δοθῆναι αὐτοῖς καὶ ἱερέας, κατελθόντων δὲ τοῦ 178v
ἁγίου Πέτρου καὶ Ἰωάννου ἀπὸ Ἱεροσολύμων καὶ ποιούντων τὰς

---

337 I Cor. 6, 17
344/345 I Cor. 3, 1 **348/349** Gen. 6, 3 **351** II Cor. 6, 15 **356** I Ioh. 3, 10 **364/365** Act. 8, 13 **371** Act. 8, 14

---

346 ἄρδην S

χειροθεσίας, *ἐλάμβανον πνεῦμα ἅγιον* οἱ τῆς χάριτος ταύτης καταξιούμενοι. *Θεασάμενος δὲ ὁ Σίμων ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων δίδοται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον*, φιλαρχίαν νοσήσας προσφέρει δῶρα τοῖς ἀποστόλοις λέγων· *Δότε κἀμοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα ᾧ ἐπιθῶ τὰς χεῖρας λαμβάνῃ πνεῦμα ἅγιον. Πέτρος δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπε· Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι* καὶ τὰ ἑξῆς. Οὗτός ἐστι Σίμων ὁ πρὸ τοῦ ἀποταξάμενος τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ καὶ πᾶσιν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ· οὗτός ἐστιν ὁ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Φιλίππου ὑποδεξάμενος τὸ βάπτισμα· ἀλλ' ἐπαινετὸς μέχρι τούτου, μετὰ δὲ ταῦτα ἐλεεινός. Ἀστοχήσας γὰρ τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς τοιαύτης χάριτος καὶ τῆς χειροτονίας ἀνάξιος κριθείς, ἄρχεται πολεμεῖν τοῖς ἀποστόλοις μηκέτι γνωρίζων τοὺς ἐργάτας, μηκέτι γνωρίζων τὸν γεννήσαντα, πάντων ὁμοῦ ἐπιλαθόμενος· ὁ πρὸ μικροῦ μαθητὴς καὶ νῦν πολέμιος. Τί ἔπαθες, ἄνθρωπε; Τίς σε οὕτως ἀπεθηρίωσε; Τίς σε εἰς αὐτὴν τὴν λύσσαν ἀνήνεγκε; Τί ἐξέδωκας σεαυτὸν παντελῶς τῷ πονηρῷ, ὥστε πηρωθῆναι πᾶσαν τὴν καρδίαν σου καὶ μηκέτι δέχεσθαι τὴν τῶν ἀποστόλων παραίνεσιν, ἀλλ' ἑαυτὸν εἶναι δικαιότερον τῶν ἀποστόλων νομίζειν; Καὶ οὐ παύεται μέχρι θανάτου πολεμῶν τοῖς ἀποστόλοις, καὶ οὐκ ὤκνησεν ἀπὸ Σαμαρείας μέχρι Ῥώμης διαβῆναι κἀκεῖ συνεργῆσαι τῷ διαβόλῳ καὶ πολεμῆσαι τῷ Χριστῷ. Ἐδείξαμεν διὰ τῶν πραγμάτων τὸν ἀρχηγὸν τῶν αἱρέσεων· καὶ ἤρκει διὰ τούτων πεῖσαι τοὺς ἀπατωμένους τίνος εἰσὶ μαθηταί, τίνος εἰσὶ ζηλωταί, τίνος τὸ ἔργον μεταδιώκουσι, τίνος ἕνεκεν τῷ Χριστῷ μάχονται. Ἀλλ' ἵνα πλέον αὐτοὺς 179[r] ἐντρέψωμεν, πείσομεν αὐτοὺς ὅτι μέχρι καὶ σήμερον τὴν διδαχὴν ἐκείνου κατέχουσι· καὶ τοῦτο ἀπ' αὐτῶν ἐκείνων λαβόντες τὴν ἀπόδειζιν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐλέγχων αὐτοὺς ἐλέγξομεν.

12. Ὡς γὰρ ἐκκλησία ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ σῴζει τὴν γενεαλογίαν τοῦ Χριστοῦ, οὕτως καὶ αἱ αἱρέσεις φυλάσσουσι τὴν διαδοχὴν τοῦ Σίμωνος. Γέγραπται ἐν βιβλίῳ παρ' αὐτοῖς φυλασσομένῳ ὃ λέγουσι Πέτρου Πράξεις, ὅτι Γέμελλός τις γνήσιος μαθητὴς γέγονε τοῦ Σίμωνος· αὐτὸς ἕως τῆς τελευταίας αἰσχύνης καὶ τοῦ θανάτου αὐτῷ παραμείνας. Καὶ τούτου τὸ ὄνομα μέχρι τοῦ νῦν ἐπίκειται τῇ αἱρέσει τῶν ψευδο-ἀποτακτιτῶν, Γεμελλῖται γὰρ ἐπονομάζονται. Οὗτος ὁ Γέμελλος μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σίμωνος καὶ τὸν πικρὸν θάνατον – *θάνατος γὰρ*

374/376 Act. 8, 17-18 **377/380** Act. 8, 19-20 **411/412** Ps. 33, 22

---

379 ἀργύρον S **406** *et* **410** Γέμελος S **410** Γεμελῖται S

ἁμαρτωλῶν πονηρός – μὴ εὑρὼν τόπον τοῦ καταβλάψαι τινὰ ἢ ἀπατῆσαι ἐν τῇ Ῥώμῃ, ὡς τὸ γράμμα μαρτυρεῖ, – οὐδὲ γὰρ ἔστι τοιαύτη αἵρεσις ἐν αὐτῇ – καταλαμβάνει τὰ μέρη ταῦτα καὶ εὑρὼν ἀφελὲς καὶ εὔκολον τὸ ἔθνος καὶ ἄπειρον τῆς πλάνης ἄρχεται τοῦ διδάσκειν καὶ χειροτονεῖν καὶ πάντα κακουργεῖν τὰ μυστήρια τῶν χριστιανῶν καὶ ἑαυτὸν ἀποτακτίτην ὀνομάζει. Καὶ ἦν αἱρεσιάρχης αὐτὸς διαδεξάμενος ἀπὸ τοῦ Σίμωνος τὴν αἵρεσιν, μήτε βάπτισμα λαβὼν παρά τινος, μήτε ὅλως χριστιανὸς ὀνομασθείς, ἢ μόνῳ Σίμωνι μαθητευθεὶς καὶ τὰ ἐκείνου ὠφελημένος. Ταύτην τὴν ἀρχὴν ἔσχεν ἡ αἵρεσις. Χρόνου δὲ προϊόντος καί τινων ἀπατηθέντων διὰ τὸ τοὺς προεστῶτας τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ ἐλαύνεσθαι ὑπὸ τῶν τότε διωκόντων τὴν ἐκκλησίαν, – μία δὲ αἵρεσις ὄντες ἐδόκουν λανθάνειν – καὶ πάλιν ὁ καθηγητὴς αὐτῶν διάβολος ἔχων αὐτοὺς ἅπαξ ὑποχειρίους | καὶ εἰς πάντα 179v ὑπηκόους, μερίζει αὐτοὺς εἰς δύο οὕτως· εὑρεθέντες τινὲς εἰς αὐτοὺς ζῷα ἔχοντες ὑπὸ τῶν μὴ ἐχόντων ἐβδελύχθησαν προώσαντες γὰρ τούτους οἱ μὴ ἔχοντες ὡς ἀκαθάρτους καὶ ἀνοσίους τῆς τοιαύτης ἀποτάξεως, αὐτοὶ μόνοι τὴν προσηγορίαν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν τῆς ἀπωλείας τοῦ Γεμέλλου ἐκληρονόμησαν. Ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτοὺς πάλιν κατατέμνει ὁ διάβολος· ἅπαξ γὰρ κρατήσας αὐτῶν ἀντὶ παιγνίου αὐτοῖς κέχρηται. Εὑρὼν γάρ τινας εἰς αὐτοὺς σάκκινα φοροῦντας ἐχώρισεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν φορούντων τὰ ἔρινα ἱμάτια, ὡς ἀπὸ ἀσεβῶν. Ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τούτου ἐνεπλήσθη τῆς κατ'αὐτῶν ἀπάτης ὁ διάβολος· πάλιν γὰρ κατασχίζει τοὺς τὴν ψευδώνυμον ἀπόταξιν περιβεβλημένους. Καὶ μέχρι μὲν τούτου ἦν τις καὶ πρόφασις τῷ διαβόλῳ, δι' ἧς τὸν χωρισμὸν αὐτοῖς ἐποίει· προφάσει γὰρ τετραπόδων ἢ σακκίου ὁ χωρισμὸς ἐγίνετο εἰς αὐτούς. Νυνὶ δὲ πρόφασις οὐδεμία τοῦ χωρισμοῦ, πάντες γὰρ ἴσοι· πάντες γὰρ οὐ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἀλλὰ Σίμωνος καὶ Γεμέλλου φέροντες, κἀκεῖνοι Ἀποτακτῖται, καὶ Σίμωνος καὶ Γεμέλλου πάντες διάδοχοι. Καὶ τίς ὁ χωρισμός ; Καὶ τίς ἡ αἰτία ; Εἴπατε, ἵνα γνῶμεν· ἀπετάξασθε τῷ Χριστῷ καὶ παντὶ τῷ μυστηρίῳ αὐτοῦ, ἔπειτα καὶ ἀλλήλοις μηκέτι εὑρίσκοντες τίνι ἀποτάξασθαι. Ἅπαξ πάντων τῶν ἀγαθῶν ὑστερηθέντες ἀλλήλοις ἀποτάσσονται· ἀλλήλους γὰρ βδελυσσόμενοι καὶ ἀπ' ἀλλήλων χωριζόμενοι ὡς ἀπὸ πολεμίων νομίζουσι χωρίζεσθαι, ὅπερ καὶ ἀπόταξιν ὀνομάζουσιν.

13. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ ἄλλο σχῆμα ὃ οὗτοι ὡς ἄχρηστον ἀπερ-

---

418 ἀπὸ τοῦ Σίμωνος (*expunct.*) *post* αὐτὸς *add.* S παρὰ *supra* ἀπὸ *scripsit* S[2] **422** τὸ : τε S **427** προώσαντες FICKER : οοίσαντες S **430** Γεμέλου S **438** προφάσει FICKER : πρόφασις S **441** *et* **442** Γεμέλου S

ρίψαντο. Ποῖον ὄνομα αὐτοῖς καινοτομήσουσι τῆς τοιαύτης ἀποτάξεως ἐκβεβλημένοι; Ἀλλ᾽ ὅμως κἀκεῖνοι εὑρίσκουσιν εὐκόλως ἑαυτοῖς ὄνομα· Ἐγκρατίτας γὰρ ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες | 180r ‹ὅ›τι παρατάσσονται ἐκείνοις. Χωρισθέντες γὰρ ἀπ᾽ ἀλλήλων ‹πό›λεμον ἀδιάλλακτον κατ᾽ ἐκείνων ἔχουσιν, ὅπως ἴδωμεν τὴν τούτων ἐγκράτειαν καὶ τίνων ἐγκρατεύονται· λόγου ‹δὲ› ἐπαγγείλασθαι ἐγκράτειαν ἢ ἀπόταξιν οὐδὲν θαυμαστὸν οὐδὲ καμάτου πρόξενον· ἀλλ᾽ οὐ ζητεῖται λόγος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον. Λέγει γὰρ ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις· *Τί ‹δέ με κα›λε‹ῖτε›· κύριε, κύριε· καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω·* καὶ Ἠσαΐ‹ας› ὁ π‹ρο›φήτης· *Οὗτος ὁ λαὸς τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, τῇ δὲ κα‹ρδίᾳ πόρρ›ω ἀπέχει ἀπ᾽ ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονταί με* καὶ τὰ ἑξῆς. Τοῦ γὰρ κυρίου πᾶσαν τὴν δύναμιν τῆς γραφῆς τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης εἰς δύο ἐντολὰς συγκλείσαντος ἐν τῷ· *Ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν.* Ἆρα φυλάσσουσιν οὗτοι τὰς ἐντολὰς ταύτας; Ἀλλὰ πάντως οὐδεὶς πιστεύσει τῶν συνετῶν ταῖς ἐπαγγελίαις, ἐὰν μὴ καταμάθῃ ἐν σοὶ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς. Ἕτοιμος γὰρ σὺ δὴ μεγάλα ἐπαγγέλλεσθαι καὶ διὰ τούτων ἀπατᾶν τοὺς ἀστηρίκτους. Καὶ ἄνω δὲ τοῦτο ἐδείξαμεν ὅτι αὐτὸς ὁ Σίμων ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἀποστατήσας ἔλεγεν ἑαυτὸν τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. Βλέπε πῶς ἐν συντόμῳ εὗρεν ἑαυτῷ ὄνομα δυνάμενον κατ‹α›πλῆξαι τοὺς νηπιάζοντας. Καὶ ὁ τούτου δὲ μαθητὴς Γέμελλος ἀπόταξιν κηρύξας ἀποστασίαν ἐποίησεν. Ἴσως οὖν ἀκολούθως καὶ αὐτὸς τοῖς διδασκάλοις σου ἑπόμενος ταῦτα ἐπαγγέλ‹λεις› λόγῳ τοῖς ἔργοις ἀρκούμενος· λέγεις γὰρ ὅτι· «Ἀγαπῶ ‹τὸν θεόν, ἀ›γαπῶ καὶ τὸν πλησίον καί εἰμι ἐγκρατίτης». Πρῶτον εἰ ἤθελ‹ες› ἐγκρατεύεσθαι, οὗπερ ἂν ἐβούλου· τούτῳ γὰρ καὶ ἑαυτὸν ἦν ‹ὠ›φελεῖν καὶ τὸν πλησίον· εὑρίσκομεν γὰρ ἐν ταῖς γραφαῖς ὅτι δικαίοις ἁμαρτωλοὶ ἐχαρίσθησαν, ἁμαρτωλοῖς δὲ ὁμοῦ συγκατεκρίθησαν δίκαιοι. | Καὶ ἦν εἰπεῖν 180v πολλὰ περὶ τούτων, ἀλλὰ τοῦ προκειμένου ‹ἀψώμεθα›.

14. Τίνα λέγεις τὸν πλησίον; Ὃν ἀγαπᾷς; Πάντως κατὰ τὸν λόγον τοῦ κυρίου πᾶς ἄνθρωπος πλησίον σού ἐστι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ εὐαγγέλιον. Εἰ ἠγ‹ά›πας οὖν τὸν πλησίον, οὐκ ἂν ἀπέφυγες τῆς ἐκκλησίας πάντας ὁμοῦ καταλιπών, μιμησάμενος τὸν φαρισαῖον καὶ τὸν ἐκείνου τῦφον νοσήσας, πάντας τῷ σῷ

458/459 Luc. 6, 46 **459/461** Is. 29, 13 (Mt. 15, 8-9) **463/465** Luc. 10, 27 **470/471** Act. 8, 10

471/472 Γέμελος S **475** ἐπαγγέλ‹λων› FICKER **481** ἀψώμεθα *conieci*: ... FICKER

λόγῳ κατακρίνας καὶ μόνον ἑαυτὸν δίκαιον νομίσας. Καὶ ἐκεῖνος γὰρ ἀνελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν ταῦτα *προσηύχετο· εὐχαριστῶ σοι, ὁ θεός, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοὶ καὶ ὡς οὗτος τελώνης· νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου, ἀποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι*. Τούτων οὐδὲν ἐψεύσατο, ἀλλ᾽ εἰ καὶ τὰ ἀληθῆ ἔδοξε λέγειν, καταδικάζεται· οὐχ ὅτι ἐνήστευσεν ἢ ἀπεδεκάτωσε τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ, ἀλλ᾽ ὅτι τὴν ἀνθρωπότητα πᾶσαν τῷ ἰδίῳ λόγῳ κατέκρινεν. Ὁ δὲ τελώνης ὁ ἁμαρτωλὸς τύπτων τὸ στῆθος, τὴν πηγὴν τῶν λογισμῶν, οὐκ ἀπαριθμῶν τὰ δικαιώματα τῆς κοιλίας ὡς ὁ φαρισαῖος, ἀλλ᾽ *οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς* τολμῶν *ἐπᾶραι εἰς τὸν οὐρανόν*, ἔλεγεν· *Ὁ θεός, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ*. Πρὸς ταῦτα ὁ κύριος· Ἀμὴν *λέγω ὑμῖν*, ὅτι κατῆλθε *δεδικαιωμένος* ὁ τελώνης *παρ᾽ ἐκεῖνον* τὸν *φαρισαῖον*. Καὶ ἵνα μὴ νομίσῃ τις περὶ τῶν δύο προσώπων ταῦτα αὐτὸν εἰρηκέναι, ἐπήγαγεν εἰπών, ὅτι *πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται*. Βλέπεις πῶς ἐδικαίωσε τὸν τελώνην ἡ ἐξομολόγησις τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ πῶς κατέκρινε τὸν φαρισαῖον ἡ ἀπαρίθμησις τῶν δικαιωμάτων; Πλὴν ἀλλ᾽ ἐάν τις ἀκριβῶς ἐξετάσῃ, καὶ τοῦ φαρισαίου ἐκείνου ἀσεβέστεροί εἰσιν οἱ εἰς τὴν νομιζομένην ἐγκράτειαν χωρήσαντες. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ εἰ καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐξηυτέλιζεν, ἀλλ᾽ ὅμως εἰς τὸ ἱερὸν ἤρχετο καὶ μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ τὰς λατρείας ἀπεδίδου τῷ θεῷ· | τούτους δὲ εἰς τοσοῦτον 172v ἐφυσίωσεν ὁ διάβολος, ὡς καὶ αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ κατεπαρθῆναι. Καὶ τί ἀπολογήσονται ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως; Πάντως γὰρ ἐρεῖ αὐτοῖς ὁ κύριος· «Ἐγὼ μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἤσθιον καὶ συνανακείμενος αὐτοῖς ἁμαρτωλὸς οὐκ ἐγενόμην, καὶ ὑμεῖς ἅπαντα τὸν λαόν μου ὡς ἁμαρτωλοὺς ἐβδελύξασθε. Οὐδεὶς ἴσως ὑμῶν ἦν ἐν δικαιοσύνῃ· ἰσότιμον ἑαυτοῖς οὐδένα εὕρετε, πάντων ταῖς καρδίαις ἐνεβατεύσατε, πάντων τοὺς λογισμοὺς ἀνέγνωτε. Οἴδατε ὅτι ὁ θεὸς καρδίας ἐστὶ δοκιμαστής, οὐ κοιλίας ζυγοστάτης· ἔστω δὲ καὶ τὸν λαόν μου ὡς ἁμαρτωλὸν κατεδικάσατε οὔτε ἐμοὶ τὴν κρίσιν ταμιευσάμενοι, ἀλλὰ αὐτοὶ πρὸ καιροῦ πάντας κατακρίνοντες. Τῆς δὲ ἐκκλησίας μου τί κατέγνωτε; Ποίαν ἁμαρτίαν αὐτῇ ἐγκαλέσετε; Τὸ δὲ θυσιαστήριον, τί ὑμᾶς ἠδίκησε; Καὶ τοῦτο κατελείψατε». Ἀλλὰ τί ποιήσουσιν; Εἰς αὐτὸν γὰρ τὸν κ‹ρι›τὴν εφθασεν ἡ ἀσέβεια· οὐ μόνον γὰρ κατὰ παν‹τὸ›ς ‹το›ῦ λαοῦ ἐπήρθησαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ δεσποτικοῦ κτίσματος· ἁμαρτωλὸν γὰρ κἀκεῖνο λέγουσιν. Ἕως μὲν γὰρ εἶχον ἑαυτούς, ἕως ἐφύλασσον τὸ ὑπὸ τῆς ‹χ›άριτος τῆς ‹π›αρα‹μ›ενούσης τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ

488/491 Luc. 18, 11-12 **496/497** Luc. 18, 13 **498/501** Luc. 18, 14
526/527 I Thess. 2, 4

---

507 ἤρξετο S

‹δοθέν›, τὰ ἅγια ἅγια ‹ἦν› καὶ α‹ὐτοὺς› δὲ ἡ‹γ›ίαζε διὰ τῆς μεταλήψεως. Ὅτε δὲ ἀπέ‹σχισ›εν αὐτοὺς καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐπήρωσε ‹18-20› ς· αὐτὰ δὲ τὰ ἅγια ἀκάθαρτα ‹18-20› ἡ ἀγάπη αὐτῶν· τοῦτο γὰρ ἔλεγε ‹18-20› τὸν *πλησίον σου ὡς ἑαυτόν*. ‹18-20› ὁ λόγος· τὸν πλησίον σου οὐ ‹18-20› κ‹α›τέκρινας· τοῦτο σού ἐστι τὸ ‹18-20› ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια, κακῶς ‹18-20› δαιμό‹ν›ων σε λέγω ἀγνωμονέ‹στερον 12-14› ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῖς ἁγίοις| 172ᵛ
μυστηρίοις αὐτοῦ *ὀχλουμένους* τινὰς *ὑπὸ πνευμάτων* πονηρῶν καὶ τοὺς ὄντας τέκνα τῆς ἐκκλησίας, τοὺς ἔχοντας τοῦτο τὸ χάρισμα, τοῖς δαίμοσιν ἐπιτιμῶντας. Καὶ ἐπὰν ἴδωσι σκληρυνόμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον πρὸς τὴν ἔξοδον, οὐδὲν ἄλλο ἀλλ' ἢ τὸ ἅγιον καὶ φοβερὸν ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ὀνομάσαντες οὕτως τὸν πικρὸν δαίμονα ἀπελαύνουσι· δαίμονες ἐπακούοντες τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ φρίττουσι καὶ μὴ φέροντες τὸ φοβερὸν τοῦ μυστηρίου ὑποχωροῦσι.

15. Καὶ αἱρετικοὶ τοῦτο διαφόρως βλασφημοῦσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεὶς εὑρέθη αὐτοῖς πλησίον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς οἰκουμένης ἄχρι καὶ σήμερον, οὐχ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ λειτουργῶν τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐ μονάζων ἐκκλησιαστικῶς χρημάτων ἀποταξάμενος καὶ ἐν νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις διάγων, οὐ παρθένος φρονίμη μετὰ τῆς παρθενίας φυλάττουσα καὶ τὸ ἔλαιον, ὅπερ ἐστὶ τὸ χρῖσμα τοῦ βαπτίσματος· ἀλλὰ νομίζουσι τοὺς συναιχμαλωτισθέντας αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ διαβόλου πλησίον τυγχάνειν. Κατάμαθε, εἰ κἂν τοῦτο φυλάττωσιν, ἵνα ἐκ τῶν π‹ρα›γμάτων πληροφορήσωμεν αὐτούς, ὅτι ὁ διάβολος συν‹εί›δησιν οὐ φυλάσσει οὐδὲ φείδεται τῶν μαθητῶν τῶν ἰδίω‹ν›, ἀλλὰ πολυτρόπως καὶ πολυμερῶς αὐτοὺς καταμερί‹ζει›. Μόνον γὰρ ἵ‹να› ἀποστήσῃ τινὰς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὥσπερ λύ‹κο›ς ‹πρό›βα‹τα› ἀπὸ μάνδρας ἀποσπάσας μεληδὸν κατατέμ‹ν›ει καὶ ‹οὐ φεί›δετ‹αι›, οὐ γὰρ ἔχει σπλάγχνον, οὕτως καὶ ὁ διάβολος, ὅταν χω‹ρίσῃ τ›ινὰς ἀ‹πὸ› τῆς ἐκκλησίας, ποικίλως καὶ ἀφειδῶς τούτους καταμερίζει, ἵνα μή ποτε ἀνανήψωσι καὶ ἀνακάμψωσιν εἰς τὴν μάνδραν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ ἔστιν ἰδεῖν τοὺς λε‹γο›μένους ‹Ἐγκ›ρατ‹ίτας› μεριζομένους καὶ χωριζομένους ἀπ' ἀλλήλων ‹11› νοοῦντας τὸ εὐαγγελικὸν τοὺς ‹6-7› ὅ‹τι πᾶσα οἰκία› *ἐφ' ἑαυτὴν μερισθεῖσα οὐ στήσεται*. ‹11› οἱ τοσαῦτα διασπώμ‹ενοι τῆς› ἐκ‹κ›λ‹ησίας 11› ἐγκατάλειμμα ἀγάπης ἐν ἡμῖν, ὅπ‹ο›υ ‹ἔ›λε‹γε· *Γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ*› | *ὁ θεός, ἐν* 190ʳ

---

530 Lev. 19, 18 **534** Act. 5, 16 **546/547** Mt. 25, 4 **561** Mt. 12, 25 **563/565** Ps. 75, 2-3

---

527 δοθέν *add.* FICKER ἦν: .... ων FICKER **529** *fortasse legendum* .... ὁ διάβολος **543** εὑρέθην S αὐτοῖς FICKER: αὐτῷ S

τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητ‹ήριον› αὐτοῦ ἐν Σιών. Σιὼν δὲ αὐτὸ τὸ ὄρος ἐστίν, ἐν ᾧ ἡ πόλις ᾠκοδόμητο· *εὐλογήσει γάρ σε κύριος ἐκ Σιών, καὶ ἴδοις τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλήμ*. Πλὴν ἀλλ' εἰ καὶ Μωϋσῆς πολλάκις τὰ αὐτὰ ἔγραψεν ἀλλαχοῦ μὴ ἀνενεγκεῖν θυσίαν, ἀλλ' Ἱεροβο‹ὰ›μ ὁ ‹υ›ἱὸς Ν‹α›βάτ, ὁ ἀγενής, ὁ μὴ φοβούμενος τὸν θεόν, ὁ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἐπιλαθόμενος, ἀποσχίζει τὸν λαὸν ἀπὸ‹Ἱερουσαλ›ὴμ καὶ ἀποστασίαν διδάξας ἐνομοθέτησεν ἐν αὐτοῖς μὴ ἀναβαίνειν εἰς Ἱερουσαλὴμ μηδὲ ἐκεῖ ἀναφέρειν τὰς λατρείας ἃς προσέταξεν ὁ νόμος, μηδὲ ἐπακούειν τῶν γραφῶν, μηδὲ ὅλως βλέπειν τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, λογιζόμενος τοῦτο, ὅτι ἐὰν ὁ λαὸς ἔρχηται εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐπακούῃ τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ, προστεθήσεται τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ καὶ τιμήσει τὸν ἔννομον βασιλέα καὶ αὐτὸν καταλείψει. Τί οὖν ποιεῖ διὰ τὴν φιλαρχίαν καὶ κενὴν ἀπάτην; Ἵνα δόξῃ ἄρχειν τοῦ λαοῦ, δύο δαμάλεις ἵστησι χρυσᾶς τοῖς ὄρεσι λέγων· *Οὗτοι οἱ θεοί σου, Ἰσραήλ, οἱ ἐξαγαγόντες σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου*· τούτοις προσκύνει, μὴ ἀνέρχου εἰς Ἱερουσαλήμ. Καὶ νομοθετήσας ταῦτα τῷ λαῷ ἀπέστησεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ.

16. Βλέπεις τί ποιεῖ κενοδοξία, τί ἐργάζεται ἀλαζονεία καὶ ὑπερηφανία; Ἐπήρθη κατὰ τοῦ ἐννόμου βασιλέως, ἠναγκάσθη λοιπὸν ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς φιλαυτίας καὶ εἰς αὐτὸν τὸν θεὸν ἀσεβῆσαι. Καὶ τί πρὸς ταῦτα; Σαμαρείτην ἑαυτὸν καὶ τὸν λαὸν ὀνομάζει· Σαμαρείτης δὲ τῇ Ἑβραίων φωνῇ ‹ἐστ›ι φύλαξ τοῦ νόμου. Ἆρα ἀκ‹ο›λούθως Σαμαρείτου ὄνομα ἑαυτῷ ἐπέθηκεν ἢ ἐψεύσατο ; Εἰ ἧς φύλαξ ‹τοῦ› νόμου, ἐφύλασσες ἂν τὸν νόμον, ἀνήρχου εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, ἐκ‹ε›ῖ τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰς δεκάτας καὶ πάσας τὰς εὐχὰς ἀνέφερες, ὡς ὁ ‹θεὸς δ›ιὰ ‹Μωϋσ›έως ἐνετείλατο, καὶ ἧς ἀληθῶς φύ‹λαξ τοῦ νόμο›υ. ‹Ἀλλὰ τοὐναντίον› ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀπέστησας τὸν ‹λαὸν› αὐτοῦ, | εἴδωλα 190v
ἀνέστησας, καὶ φύλακα σεαυτὸν λέγεις τοῦ νόμου. Πά‹ν›τως φύλακές εἰσι τοῦ νόμου οἱ τῇ Ἱερουσαλὴμ παραμένοντ‹ες› καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν φυλάσσοντες. Ἀλλ' οὐκ ἠρκέσθη μόνον τὸ ψευδὲς ὄνομα ἑαυτῷ περιθεῖνα‹ι›, ἀλλὰ καὶ ἀκάθαρτον λέγει τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ τὸν παραμένοντα τῇ [τε] Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦτον βδελύσσεται κατὰ κράτος *ἐβδελυγμένος ὢν καὶ ἀκάθαρτος*. Οὐδὲ γάρ τινος ἅπτεται ὢν ὁ λαὸς τοῦ θεοῦ,

---

566 Ps. 127, 5 **577** Col. 2, 8 **578/579** III Regum 12, 28 **598/599** Iob 15, 16

---

587 Σαμαρείτου Sickenberger (BZ 1907, 305): ..ίτω S: ...... Ficker, *qui coniecit* πρεπόντως *aut* εἰκότως *legendum esse* **591/592** Ἀλλὰ τοὐναντίον *conieci*: ... οὐκ ἂν *coni.* Ficker

οὔτε σκεύει τινὶ κέχρηται ᾧ τὸ πρὶν ἐχρήσατο ὁ λαὸς τοῦ θεοῦ. Τί δὲ λέγω, εἰ τοὺς Ἰουδαίου‹ς› ἐβδελύξατο; Ἀλλὰ καὶ πάντα χριστιανὸν μέχρι καὶ τήμερον ἀποστρέφονται καὶ οὔτε ποτήρ‹ιον› οὔτε πινάκιον ἴδιον αὐτῶν κιχρῶσιν, ἀλλὰ λέγουσι καὶ τὰ σκεύη αὐτῶν μιαίνεσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἵνα γνῷ ἕκαστος ἡμῶν εἰς πόσον ἐξέπεσαν, αὐτῷ τῷ Χριστῷ ἡ Σαμαρεῖτις γυνὴ εἶπε πρῶτον περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπομαχομένη· *Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν· καὶ πῶς ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος ὅπου δεῖ προσκυνεῖν*; Πε‹ρὶ› δὲ τοῦ ὕδατος, ὡς εἶπεν αὐτῇ· *Δός μοι πιεῖν* ἐκ τῆς ὑδρείας, λέγει αὐτῷ· *Καὶ πῶς σὺ πιεῖν αἰτεῖς παρ' ἐμοῦ οὔσης γυναικὸς Σαμα‹ρεί›τιδος*; Ὁρᾷς ὅτι οὐκ ἠθέλησεν αὐτῷ δοῦναι, ἵνα μὴ μιάνῃ αὐ‹τῆς› τὴν ὑδρείαν, ὡς ἐκείνη ἐνόμισε· φανερά τε τὰ πράγματα.

17. Τίς οὐκ ἐπιγινώσκει τοὺς παρ' ἡμῖν Σαμαρείτας; Τοὺς ἀποστάντας ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τοὺς νομοθετήσαντας μηκέτι εὐχὴν ἢ ἀπαρχὰς προσφέρειν τῷ θεῷ ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, μηδὲ ἐπακούειν τῶν γραφῶν ἢ τῶν διδασκαλιῶν τῶν διδομένων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῖς ποιμέσι παρὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἀλλ' εἶναι κεχωρισμένους καὶ ἀλλοτρίους παντελῶς τοῦ λα‹οῦ τοῦ› θεοῦ, ὀνόματα σεμνὰ ψευδῶς ἑαυτοῖς ἐπονομάσαντας. ‹Ὡς› γὰρ ἐκεῖνος μετὰ πᾶσαν τὴν ἀσέβειαν φύλακα τοῦ νόμου ἑαυ‹τὸν προ›σηγόρευσεν, οὕτως οὗτοι ἀρνησάμενοι ‹τὴν› πίστ‹ιν ἣν ‹ἔλαβον› ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ἐγκρατίτας καὶ Ἀ‹π›ο‹τα›κ‹τ›ίτας ‹ἑαυ›τοὺς π‹ροσ›η‹γόρευσαν›. | Δέον παραβάτας αὐτοὺς λέγεσθαι, ὅτι τὰς πρὸς 182r θεὸν συνθήκας παρ‹έβη›σαν. Ἐπεὶ ποῦ θήσομεν ἕκαστον; Ἐβαπτίσθησαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρὰ τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ, μετὰ τὸ βάπτισμα ἐτράφησαν τῷ ἁγίῳ σώματι καὶ τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. Ἆρα φυλάσσουσι ταύτας τὰς παραδόσεις; Ἓν τούτων ἐάν τις ἀρνήσηται, ὅλα ἠρνήσατο. Ἆρα οὖν τὰ τρία φυλάττουσι, τὸ βάπτισμα, τὸ σῶμα, τὸ αἷμα; Εἷς ἱερεὺς τὴν τριάδα σοι τῶν μυστηρίων παρέδωκεν· οὐ δύνασαι τὸ μὲν κρατεῖν, τὸ δὲ ἀφιέναι· εἰ μὲν ἄλλος ἦν ὁ βαπτίσας σε καὶ ἄλλος ὁ σῶμα ἐπιδοὺς καὶ ἕτερος ὁ τὸ αἷμα, ἔλεγες ἄν· «Οἱ δύο ἀληθῶς μοι παρέδωκαν, ὁ δὲ τρίτος ἐνέπαιξέ μοι». Νυνὶ δὲ παρ' ἑνὸς ἱερέως πάντα τὰ μυστήρια ὑπεδέξω· ἐὰν αὐτὸν λέγῃς ἱερέα Χριστοῦ, φύλασσε τὰ μυστήρια, ἵνα μὴ γένῃ παραβάτης· εἰ δὲ οὐ λέγεις αὐτὸν ἱερέα, κατηχούμενον αὐτὸν λέγεις καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀλλότριον, ἀλλαχοῦ γὰρ οὐδαμοῦ ἐβαπτίσθης. Καὶ ὥσπερ οἱ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ

606/608 Ioh. 4, 20 **609** Ioh. 4, 7 **609/610** Ioh. 4, 9

---

620 ἐπονομάσαντας FICKER: ἐπονομάσαντες S

θεοῦ βλασφημοῦντες εἰς αὐτὸν τὸν πατέρα καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀσεβοῦσιν, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ τῷ πνεύματι ἁγίῳ ἀπιστοῦντες τῷ παναγίῳ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ αὐτοῦ υἱῷ Ἰησοῦ Χριστῷ ἀπιστοῦσιν, οὕτως ἔστιν εὑρεῖν καὶ εἰς τὴν τριάδα τῶν μυστηρίων. Ἐάν τις ἓν ἐξ αὐτῶν ἀθετήσῃ, τὴν τριάδα ἠθέτησεν· ἀθετήσας οὖν τὰ μυστήρια τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀποστατήσας τῆς ἐκκλησίας δικαίως παραβάτης ὀφείλεις ὀνομάζεσθαι· καὶ ἵνα σε πείσω, ὅτι καὶ τῶν παραβατῶν τῶν ἐν τοῖς διωγμοῖς ἀσεβέστερος τυγχάνεις, ἐκεῖνοι μὴ φέροντες πολλάκις τὰς πληγὰς ἠναγκάσθησαν δι᾿ ἀσθένειαν σώματος πολλάκις ἀρνήσασθαι, ἐλεεινοὶ καὶ πολλῶν θρήνων ἄξιοι· ἀλλ᾿ ὅμως μεταγνόντες τὴν ζωὴν αὐτῶν πᾶσαν πολλάκις ἀπωδύροντο, | ἵνα ποτὲ αὐτοῖς ὁ θεὸς 182v διαλλαγεὶς καταξιώσῃ πάλιν αὐτοὺς *εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων*. Σὲ δὲ εἰς τοσοῦτον ἐσκότισέν ὁ διάβολος ὡς ‹μ›ὴ ἐπιζητεῖν τὴν κοινωνίαν τῶν ἁγίων ἀλλὰ τἀναντία λέγειν, ἵ‹να› μηκέτι εἰσέλθῃ εἰς τὸ στόμα σου τὸ βλάσφημον, τὸ φοβερὸν καὶ ἅγιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

18. Ἴδε οὖν, πανταχόθεν ἀπεδείχθης οὐ μόνον Σαμάρειαν καινοτομήσας, ἀλλὰ καὶ παράβασιν. Καὶ ὥσπερ ὁ Σαμαρείτης διὰ τοῦ σχήματος τὴν ἀποστασίαν ἐποίησε καὶ ὑπὸ τῆς περιτομῆς ἐλέγχεται ὅτι ποτὲ Ἰσραηλίτης ἦν, οὕτως καὶ σύ, εἰ καὶ ἀπέσχισας ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἢ ἐκαινοτόμησας παράβασιν, ἀλλ᾿ ὅμως ὑπὸ τῆς σφραγίδος ἐλέγχῃ· τὸ γὰρ βάπτισμα ‹ἐν› τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ ὑπεδέξω. Πόθεν δέ σοι καὶ ἡ τοσαύτη ὁμοιότης πρὸς τὴν Σαμάρειαν; Ἔστω ἀπέσχισας, ἔστω ἐνομοθέτησας τοῖς ὑποσκελισθεῖσιν ὑπὸ σοῦ μηκέτι πατεῖν τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, μηκέτι ἀκούειν τῶν ἱερέων τῶν βαπτισάντων καὶ χριστιανόν σε ποιησάντων· πόθεν δέ σοι καὶ ἡ τῶν σκευῶν παρατήρησις; Ἐκ ποίας παραδόσεως; Ἆρα οἱ ἀπόστολοι κηρύσσοντες τὸν τοῦ θεοῦ λόγον καὶ τὴν οἰκουμένην περιερχόμενοι, χύτρας καὶ πινάκια περιφέροντες πάντων Ἑλλήνων ὄντων καὶ πάντων μαινομένων εἰς εἰδωλολατρίαν; Ἢ ἔχοντες μεθ᾿ ἑαυτῶν τὸν Χριστὸν ᾔδεσαν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, ἀλλὰ *πάντα καθαρὰ τοῖς καθαροῖς* καὶ ὅτι *ἁγιάζεται διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως*, καὶ εἰσερχόμενοι πολλάκις εἰς οἶκον Ἕλληνος εἰ ἠδυνήθησαν πεῖσαι τὸν οἰκοδεσπότην πιστεῦσαι τῷ θεῷ, εὐθὺς τὸν οἶκον ἐκκλησίαν ἐποίουν. Ὃ γέγονε καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως γενομένου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου ἐν τῷ οἴκῳ Ὀνησιφόρου· οὐκ ἠρώτησεν ὁ

651 Hebr. 10, 19 **671** Tit. 1, 15 **672** I Tim. 4, 5

640 βλασφημοῦσι (*expunct.*) *post* ἅγιον *add.* S **661** ἐν *addidi*: *coni.* FICKER

ἀπόστολος ποῖα καθαρὰ σκεύη καὶ ποῖα ἀκάθαρτα, ἀλλ᾽ αὐτὸν τὸν οἶκον, ὡς προείπομεν, ἐκκλησίαν ἐποίησεν. Ἵνα δὲ πείσωμεν αὐτοὺς ὅτι διὰ κενοδοξίαν καὶ ἀλαζονείαν τῶν σκευῶν ἀπέχονται, καὶ ὅτι εἰς τοσοῦτον *ἐσ‹κ›οτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία καὶ φάσκοντες εἶναι| σο‹φ›οὶ ἐμωράνθησαν*, τὰς μελίσσας τὰς τὸ κηρίον 183r ἐργαζομένας π‹άν›τως ὁρῶσι πῶς ἐπὶ πάντα φέρονται καὶ οὐ μόνον ἐπὶ βοτάνας καὶ ἄνθη, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ νεοσφαγῆ τῶν κρεῶν καὶ ἐπὶ τὰ αἵματα. Καὶ μάλιστα ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τρύγης πῶς ἐπὶ τὰς σταφυλὰς ἐπικαθέζονται καὶ ἕλκουσι τὸ ἐπὶ τῶν σταφυλῶν γλεῦκος, καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ἐπὶ τὸ οἰκεῖον ἔργον ἐπειγομένας καὶ σοφῶς τοῦτο ἐπιτελούσας κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐταῖς σοφίαν παρὰ τοῦ κτίσαντος. Αὐτοὺς δὲ τοὺς μελισσουργοὺς οὐ βλέπουσιν οἶνον χρηστὸν τῷ τε κηρίῳ καὶ ταῖς μελίσσαις περιχέοντας· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τοῦτο γλυκύ ἐστιν, ἡδέως τοῦτο ἐσθίουσι γαστρίμαργοι ὄντες καὶ ἐξ αὐτοῦ οἶνον σκευάζοντες τὴν μέθην ἑαυτῶν παραμυθοῦνται. Εἰ διὰ τὴν καθαρότητα τῶν σκευῶν ἀπείχου, ἔδει μᾶλλον τοῦ μέλιτος ἀπέχεσθαι καὶ μὴ τοῦ πινακίου ἢ τοῦ ποτηρίου τοῦ μηδεμίαν ἡδονὴν δυναμένου σοι παρέχειν. Πάντως γὰρ καὶ τῆς γραφῆς ἐπήκουσας, ὅτι τὸ μέλι ἀκάθαρτον γίνεται· καὶ εἰς θυσιαστήριον, φησὶν ὁ νόμος, οὐκ ἀνενεχθήσεται. Τὸ δὲ ἔλαιον ποίῳ λόγῳ ἐσθίεις; Οὐχ ὁρᾷς ἢ οὐκ ἤκουσας ὅτι εἰς νεοδόρους ἀσκοὺς τοῦτο ἐμβάλλουσιν οἱ ταύτην τὴν πραγματείαν ἐμπορευόμενοι καὶ οὕτως διὰ πολλῶν ἡμερῶν κενώσαντες τοὺς ἀσκοὺς καὶ ἐκθλίψαντες τούτους τὸ ἔλαιον πιπράσκουσιν; Αὐτοὺς δὲ τοὺς τρίβοντας τὴν ἐλαίαν οὐκ ἀκούεις ὑπαλείφοντας τὸν λεγόμενον ἄξονα στέατι χοίρου καὶ οὕτως τὸ ἔλαιον ἐκβάλλοντας, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ στέαρ ἐκθλιβόμενον ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῶν τὴν ἐλαίαν θλιβόντων καταστάζειν ἐπὶ τὸ ἔλαιον; Ἀλλ᾽ ὅμως σὺ ὁ καθαρός, ὁ τὰ ὄστρακα καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη βδελυσσόμενος, ταύτην ἡδέως ἐσθίεις μὴ διακρινόμενος, καὶ ὅπου μὲν ἡδονὴ οὐ πρόσεστι, τουτέστι τῷ πινακίῳ ἢ τῷ ποτηρίῳ, ταῦτα βδελύσσῃ, ὅπου| ‹δ›ὲ γλυκύτης καὶ πιότης, ταῦτα ἡδέως 183v ἐσθίεις.

19. Καὶ ἔστω τὰ σ‹κεύη παρ›αφυλάσσῃ ἅπας τὴν Σαμάρειαν ζηλώσας, τῶν μέντοι κρεῶν καὶ τ‹ῶν› λοιπῶν πραγμάτων ἃ ὁ· *θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν τοῖς πιστοῖς ‹καὶ› ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν*, ποίῳ λόγῳ ἀπέχῃ καὶ ταῦτα βδελύσσῃ καὶ βλασφημεῖς

680/681 Rom. 1, 21-22 **696** Lev. 2, 11 **711/713** I Tim. 4, 3

---

690 περιχέοντας *coni.* FICKER : περιρρέοντας S **694** σοι FICKER : σε S **712** ἐπεγνώκασι S

τὸν δημιουργόν; Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι Σαμαρειτικὸν δόγμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς βδελυρᾶς καὶ ἀκαθάρτου αἱρέσεως τῶν Μανιχαίων· ἐκείνων γὰρ ἡ διδασκαλία ἐμψύχων ἀπέχεσθαι. Σὺ δὲ παρὰ ποίας γραφῆς ἔμα‹θες›; Τίς σε τοῦτο ἐδίδαξεν; Οὐκ ἤκουσας τῆς γραφῆς λεγούσης· Ὁ ‹μὲν πρ›ῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ ἐγέννησε δύο υἱούς, τόν τε Κάϊν καὶ τὸν Ἄβελ· ὁ δὲ Ἄβελ ἐποίμαινε τὰ πρόβατα· ἐγένετο δὲ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἀνελθεῖν προσενέγκαι δῶρα τῷ θεῷ, καὶ ὁ μὲν Κάϊν σπέρματα προσενέγκας οὐ προσεδέχθη διὰ τὴν κακίαν τοῦ τρόπου, ὁ δὲ Ἄβελ λαβὼν ἐκ τῶν πρωτοτόκων προβάτων καὶ τῶν στεάτων προσεκόμισε τῷ θεῷ· *καὶ ἐπεῖδε*, φησίν, *ἐπὶ Ἄβελ καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ Κάϊν καὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ οὐ προσέσχεν*. Ὅρα πῶς τὰ πρωτότοκα καὶ τὰ στέατα δῶρα ὁ θεὸς ὠνόμασεν διὰ τὸ γνησίως αὐτὰ προσδέξασθαι, τὰ δὲ σπέρματα τοῦ Κάϊν διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὰ ἐκ τῶν ἀπαρχῶν θυσίας ὠνόμασεν, ἵνα σε πείσῃ, τὸν ἄπιστον αἱρετικόν, ὅτι καὶ τὰ σπέρματα ἔχει τινὰ ζωτικὴν δύναμιν, ὅπερ ἐν ἑτέρῳ σαφέστερον ἐδείξαμεν σοι, ὅτι ὁ θεὸς τὰ κρέα προσδεξάμενος τῶν σπερμάτων ὑπερεῖδε. Πάντως δὲ καὶ τὸν Νῶε ἀποδοκιμάσεις ἢ καὶ ἀφορίσεις τῆς σῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς σῆς ἀποτάξεως, ὅτι μετὰ τὸ διασῶσαι ἑκάστου γένους σπέρμα διὰ τῆς οἰκείας δικαιοσύνης ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς κιβωτοῦ οὐδὲν ἄλλο ἔργον ἐποίησεν ἢ πρῶτον *ᾠκοδόμησε θυσιαστήριον τῷ ‹θεῷ· καὶ› ὠσφράνθη κύριος ὀσμὴν εὐωδίας* καὶ ἐπηγγείλατο τῷ δικαίῳ μηκέτι κατακλυσμὸν ποιῆσαι ἐπὶ τῆς γῆς. Εἶδες θυσίαν δεκτήν, | εἶδες πῶς 184r ἐνέτρεψε τῷ θεῷ ὡς μηκέτι αὐ‹τόν›, ἕως οὗ ἔστηκ‹εν› ὁ αἰὼν οὗτος, ὀργὴν τοιαύτην ἐπεν‹εγ›κεῖν τῷ κόσμῳ· καὶ ὁ θεὸς πρὸς αὐτόν· *Δέδωκα ὑμῖν πάντ‹α› ὡς λάχανα χόρτου, πλὴν κρέα ἐν αἵματι ψυχῆς οὐ φάγεσθε· καὶ γὰρ τὸ ὑμέτερον αἷμα ἐκζητήσω ἐκ πάντων τῶν θηρίων καὶ ἐκ χειρὸς ἀνθρώπου καὶ ἀδελφοῦ ἐκζητήσω τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου*. ‹Κ›ρέας ἐπέτρεψεν, αἷμα πν‹ι›κτὸν ἐκώλυσεν.

20. Καὶ τοῦτο ἐπισφραγίζει ἡ καινὴ διαθήκη, ‹ἵνα› μὴ ‹νο›μίσῃς ἄλλον μὲν εἶναι νομοθέτην τῆς παλαιᾶς διαθήκ‹ης, ἄλλον› δὲ τῆς καινῆς. Τῶν γὰρ ἀποστόλων ἔστι‹ν ἰδεῖν› συνηγ‹μέν›ων ‹ἐν Ἱεροσολύ›μοις, τοῦ τε ἁγίου Παύλου καὶ Βαρναβᾶ κατελθόντων εἰς Ἀ‹ντι›όχειαν τῆς Συρίας καὶ ἐπιστηριζόντων τοὺς ἀδελφοὺς ‹φ›υλάσσειν τὰ δόγματα καὶ τὰς παραγγελίας τῶν ἀποστ‹όλω›ν, τινὲς πιστοὶ παραγενόμενοι ἐκ περιτομῆς ἐδίδα‹σκ›ον τοὺς

723/725 Gen. 4, 4-5 **735/736** Gen. 8, 20-21 **740/743** Gen. 9, 3-5

---

744 ..μίσας S **746** ἰδεῖν *coni.* Ficker

προσηλύτους λέγοντες ὅτι *Ἐὰν μὴ περι‹τέ›μνησθε τῷ ἔθει τοῦ Μωϋσέως, οὐ δύνασθε σωθῆναι. Γενομένης δὲ στάσεως καὶ ζητήσεως οὐκ ὀλίγης πρὸς αὐτοὺς ἔταξαν ἀναβαίνειν Παῦλον καὶ Βαρναβᾶν καί τινας ἄλλους ἐξ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ πρεσβυτέρους εἰς Ἱερουσαλὴμ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου.* Ἀνελθόντες οὖν καὶ διηγησάμενοι *τήν τε ἐπιστροφὴν τῶν ἐθνῶν* καὶ τὴν προκοπὴν τῶν ἐκκλησιῶν, ἀνέθεντο αὐτοῖς καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Οἱ δὲ ἀπόστολοι συναχθέντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀπέστειλαν αὐτοῖς οὕτως· *Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Κιλικίαν καὶ Συρίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν χαίρ‹ειν›. Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐτάραξα‹ν ὑμᾶ›ς ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, οἷς ‹οὐ διε›στειλάμεθα, ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδόν· καὶ ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς | ‹σὺν το›ῖς* 184v *ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρναβᾷ καὶ Παύλῳ ‹ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐ›τῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀπεστάλκα‹μεν› οὖν Ἰούδαν καὶ Σιλᾶν καὶ α‹ὐ›τοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας ταῦτα. Ἔδοξε γὰρ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ καὶ ἡμ‹ῖν› μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι βάρος ὑμῖν πλὴν τούτων τῶν ἐπάναγκες, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτου, αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράσσετε. Ἔρρωσθε.* Αὕτη ἡ ἐπιστολὴ τῶν ἀποστόλων ἡ γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου διὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Ἐπειδὴ γὰρ ᾔδει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅτι τινὲς εἰς τοσαύτην ἀπόνοιαν ἐλθόντες οὐκ ὀκνήσουσι συκοφαντῆσαι τοὺς ἀποστόλους, ὅπερ καὶ γέγονεν, ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὄντες γράφουσι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην μὴ διακόψαντες γάμον, μὴ κωλύσαντες κρέας ἐσθίειν ἢ πίνειν οἶνον, ἀλλά, καθὼς προγέγραπται, *ἀπέχεσθαι* πάντα χριστιανὸν ἀπὸ *εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας*. Ἄνω ἐδιδάχθης ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ὅτι φάγῃ πᾶν κρέας ὡς λάχανα χόρτου, ἐνταῦθα ἔμαθες παρὰ τῶν ἀποστόλων τίνων δεῖ ἀπέχεσθαι.

21. Διὰ τί τολμᾷς βλασφημεῖν τὰ κτίσματα τοῦ θεοῦ καὶ δι᾽ αὐτῶν τὸν δημιουργὸν ἀτιμάζειν; Εἰ γὰρ ὁ θεὸς πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησε καὶ ἐπῄνεσεν εἰπὼν *καλὰ λίαν* καὶ προσενεχθέντων αὐτῷ δώρων καὶ καρπωμάτων ἐδέξατο καὶ τοὺς προσκομίσαντας εὐλόγησε καὶ αὐτοῖς ἐπέτρεψεν ἐσθίειν, σὺ διὰ τί ἄνους καὶ τολμηρός; Πάντως γὰρ ὡς τοὺς μεταλαμβάνοντας κρεῶν ἀνθρώπους κατακρίνεις, οὕτως καὶ αὐτὸν τὸν δημιουργὸν βλασφημεῖς. Διὰ τί

751/755 Act. 15, 1-2 **756** Act. 15, 3 **758/770** Act. 15, 23-29 **783** Gen. 1, 31

764/765 ἀνθρώποις – αὐτῶν: τῷ S **767** πνεύματι: πατρὶ S **778** πνικτῶν S

ἐποίησε ταῦτα; Τάχα δὲ καὶ αὐτὸν βδελύξῃ καὶ τῆς δικαιοσύνης ἀλλότριον κρίνεις, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐδέξατο θυσίας· ἴσως δὲ καὶ τῷ ἁγίῳ Ἀβραὰμ ἐπισκήψεις, ὅτι τῷ θεῷ θυσίας προσήνεγκε καὶ τοὺς ἀγγέλους ὑποδεξάμενος οὐ διὰ λαχάνων τούτους ἐξένισεν, ἀλλὰ λαβὼν μόσχον ἐκ τῆς ἀγέλης ἐκέλευσε τοῦτον γενέσθαι μετὰ βουτύρου καὶ γάλακτος. Καὶ οὕτως ἐδεξιώσατο τοὺς ἀγγέλους, καὶ οὐ μόνον τοὺς ἀγγέλους, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτὸν τὸν Χριστόν· ὃ καὶ θαυμάσαι ἄξιον, ὅτι καὶ πρὸ τῆς | ‹ἐν›σάρκου οἰκονομίας τὰ 185r ἑαυτοῦ κτίσματα ἡγίασε καὶ τού‹των› μετ‹έ›σχεν, ἵνα μή τις φρονήσῃ ἄλλο μὲν φρονεῖν τὸν πατέρα, ἄλλο δὲ τὸν υἱόν, καθὼς αἱ αἱρέσεις τῶν Μανιχαίων καὶ Μαρ‹κ›ιωνιστῶν ἐφαντάσθησαν, καὶ ἵνα φανερὸν γένηται τὸ λεγόμενον, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ παρεγένετο πρὸς τὸν Ἀβραάμ. Τότε καθεζομένου αὐτοῦ ὑπὸ τὴν σκηνὴν ἐν μεσημβρίᾳ καὶ ἐπιτη‹ροῦ›ντος τοὺς διοδεύοντας, μή τις αὐτὸν διαλάθῃ ξένος, εἶδε τρεῖ‹ς ἄ›νδρας ἐρχομένους καὶ ὑπήντησεν αὐτοῖς καὶ οὐκ εἶπε· «Κύριοι, εἰ εὗρον χάριν ἐνώπιον ὑμῶν», ἀλλὰ καί· *Εἰ ε‹ὗρο›ν χάριν ἐνώπιόν σου, μὴ παρέλθῃς τὸν παῖδά σου.* Βλέπεις πῶς ἐσκόπησεν ὁ τὰ κρέα ἐσθίων καὶ διὰ κρεῶν ξενίζων τοὺς ἐπιδημοῦντας; Εἶδες καρδίαν καθαρὰν πῶς ἔγνω τίς ὁ δεσπότης καὶ τίνες οἱ δοῦλοι; Ὄντως *μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.* Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ μικρὸν αὐτὸς ὁ κύριος ἀποστέλλων τοὺς ἀγγέλους εἰς Σόδομα καὶ Γόμορρα λέγει· *Οὐ μὴ κρύψω ἐγὼ ἀπὸ Ἀβραὰμ τοῦ παιδός μου ἃ ἐγὼ ποιῶ.* Ποῖος φίλος οὕτως ἀποκαλύπτει μυστήρια φίλῳ, ὡς ὁ θεὸς ἀπεκάλυψε τῷ Ἀβραάμ; Καὶ νομίζω μέχρι καὶ τῆς σήμερον μὴ ὑπάρξαι τοιοῦτον παρὰ θεοῦ τοῖς λεγομένοις Ἐγκρατέσιν ἢ Ἀποτακτίταις, ὃ ὑπῆρξε τῷ Ἀβραὰμ τῷ ἐσθίοντι κρέα καὶ συνοικοῦντι γυναικί. Τί δὲ καὶ περὶ τοῦ Ἰσαὰκ ἐροῦσι τοῦ φαγόντος τοὺς ‹ἐρίφους› ἐσκευασμένους ὑπὸ Ῥεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ εἰσενεχθέντας ὑπὸ Ἰακὼβ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πῶς φαγὼν τῶν ἐδεσμάτων καὶ πιὼν τοῦ οἴνου εὐλόγησε τὸν Ἰακὼβ λέγων· *Δῴη σοι ὁ θεὸς ἐκ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ τῆς πιότητος τῆς γῆς καὶ δουλευσάτωσάν σοι ἔθνη καὶ προσκυνησάτωσάν σε ἄρχοντες καὶ γίνῃ κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου.* Καὶ οὐ διέ‹πεσ›εν εἷς λόγος τῆς εὐλογίας, ἀλλ' ἐπῆλθε πᾶσα ἡ πατρικὴ εὐλογία ἐπὶ τὸν Ἰακώβ. Τί δὲ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰακὼβ καὶ πάντων τῶν ἁγίων,

---

792/793 Gen. 18, 7-8 **804** Gen. 18, 3 **807/808** Mt. 5, 8 **810** Gen. 18, 17 **819/821** Gen. 27, 28-29

---

803 ἐν ὑμῖν (*expunct.*) *post* χάριν *add.* S **804** Εἰ *addidi* **805** ἐσκοπίασεν Ficker: ἐσκόπισεν S **811** οὕτως *in marg. add.* S **816** ἐρίφους *om.* S: ἐρίφους *hic deesse* Ficker *in nota dicit* **821** διέ‹πεσ›εν *conieci*: διέ‹σφαλ›εν Ficker

λέγω δὴ Μωϋσέως καὶ| ‹Ἀαρ›ὼν καὶ ἀκολούθως πάντων τῶν 185v
ἁγίων τῶν ἐννόμων εὐαρεστη‹σάν›των ‹τῷ› θεῷ, πῶς πάντες ἤσθιον κρέας καὶ ηὐχαρίστουν τῷ δημιουργῷ; Αὐτὸς δὲ ὁ ἅγιος Σαμουὴλ ὁ τριετὴς ἀποδοθεὶς τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων ἀνατραφείς, μεταλαμβάνει τῶν κτισμάτων τοῦ θεοῦ καὶ τὸν Σαοὺλ χρίσας εἰς βασιλέα ἐπέτρεψε τούτῳ ἐσθίειν καὶ παντὶ τῷ λαῷ. Καί τις προφήτης περὶ αὐτῶν· *Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐν τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ καὶ Σαμουὴλ ἐν τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπεκαλοῦντο τὸν κύριον, καὶ αὐτὸς εἰσήκουσεν αὐτῶν· ἐν στύλῳ νεφέλης ἐλάλει πρὸς αὐτούς*. Καὶ ἦν ἀκολούθως εἰπεῖν περὶ πάντων τῶν ἁγίων, πῶς πάντες μετ' εὐχαριστίας τῶν κτισμάτων τοῦ θεοῦ μετελάμβανον καὶ τὸν δημιουργὸν ἐδόξαζον. Ἀλλ' ἵνα μὴ τῷ πλήθει τῶν λόγων ὀκνηροτέρους ποιήσωμεν τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἠρκέσθημεν δεῖξαι ὅτι καὶ ὁ θεὸς προσεδέξατο παρὰ τῶν ἁγίων τὰς θυσίας καὶ αὐτοῖς ἐπέτρεψε μετ' εὐχαριστίας καὶ εὐλαβείας ἐσθίειν.

22. Εἰ δὲ καί τις τῶν ἁγίων ἀπέσχετο βρωμάτων πρὸς βραχύ, οὐχ ὡς ἀπὸ ἀκαθάρτων ἀπέσχετο. Ποῖος γὰρ μισθὸς ἀπὸ ἀκαθάρτου ἀπέχεσθαι; Ἀλλ' ἕκαστος τῶν εὐλαβῶν ἀπὸ τῶν ἡδέων καὶ ἐπιτετραμμένων οἷον ἀπέχεταί τις γυναικὸς καίπερ τοῦ θεοῦ ἐπιτρέψαντος μεταλαμβάνειν γυναικός· ἀλλὰ διὰ τοὺς στεφάνους τῆς ἁγνείας τοὺς κρείττονας ἀπέχεται τῆς γυναικὸς ἁγνεύων, οὐδεὶς γὰρ ἀπεχόμενος μοιχείας ἢ πορνείας ἐστεφανώθη. Ταῦτα γὰρ εἰ ἔπραξε, καὶ ὁ τοῦ θεοῦ νόμος καὶ ὁ τῶν ἀνθρώπων κατέκρινεν αὐτόν. Πάλιν ἀπέχεταί τις *βρωμάτων ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν*· ἀλλ' ὅμως ἀπεχόμενος τούτων, οὐχ ὡς ἀπὸ ἀκαθάρτων ἀπέχεται, εἰ δὲ μή γε, μισθὸν οὐκ ἔχει. Οὐδεὶς γὰρ ἀπεχόμενος ἀπὸ εἰδωλοθύτων ἀνάγκης αὐτῷ μὴ ἐπικειμένης ἐπῃνέθη ἢ μισθὸν περὶ τούτου προσεδόκησεν, ἐν ταύταις δὲ ταῖς ἁγίαις νηστείαις καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ὕδατος ἀπεχόμενος. Τῷ αὐτῷ οὖν λόγῳ καὶ εἴ τις
τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ἀπέσχετό τινος ‹γάμο›υ ἢ βρωμάτων ἢ 186r
οἴν‹ου›· οὐδὲ γὰρ ἔστιν εὑρεῖν ἐν ταῖς γρ‹αφαῖς› τοῦ θεοῦ τινα τῶν ἁγίων ‹πάν›των ἀπεχόμενον, ἵνα μὴ δῶ‹σιν› αἱρετικοῖς λαβήν. Ἀλλ' ε‹ἰ καὶ ἐπ›αινοῦσι τόνδε τὸν ἅγιον δι' ἁγνείαν, διὰ τὰ βρώμα-

---

827 I Regum 1, 24 sqq. **829** I Regum 10, 1 sqq. **830/833** Ps. 98, 6-7 **848/849** I Tim. 4, 3

---

831 τοῦ θεοῦ (*expunct.*) *post* ἱερεῦσιν *add.* S **836** ἀκούοντας (*expunct.*) *post* τοὺς *add* S **857** πάντων *coni.* SICKENBERGER (BZ 1907, 305): βρωμάτων FICKER: ....των S

τα αὐτὸν κατακρίνουσι. Πάλιν ἐὰν εὕρωσί τινα οἴνου ἀπε‹χόμενον›, διὰ τὸν γάμον τοῦτον βδελύσσονται· καὶ ὅλως οὐχ εὑρή‹σ›εις τινὰ τῶν ἁγίων δι' ὅλου τῷ δόγματι αὐτῶν συντρέχοντα. Πλὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἔχουσί τι καυχήσασθαι περὶ ἐγκρατείας βρωμάτων· ὡς γὰρ ἡμεῖς ἐδείξαμεν τοὺς ἁγίους πατριάρχας καὶ θεῷ προσκομίσαντας τῶν κτισμάτων αὐτοῦ, οὕτως καὶ αὐτοὶ ἔχουσι τὸν Ἠσαῦ μήτε θεῷ θυσίας προσκομίσαντα μήτε κρεῶν ἀπογευσάμενον ἢ οἶνον πιόντα, ἀλλ' ἕψεμα φακοῦ φαγόντα καὶ οὕτως ἀποδόμενον τὰ πρωτοτόκια. Μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος λέγων· *Μήτε πόρνος ἢ βέβηλος ὡς Ἠσαῦ, ὃς ἀντὶ μιᾶς βρώσεως ἀπέδω τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ. Ἴστε γὰρ ὅτι καὶ μετέπειτα θέλων κληρονομῆσαι τὴν εὐλογίαν ἀπεδοκιμάσθη, μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὗρε.* Πορνείαν δὲ ἐνταῦθα τὴν γαστριμαργίαν ὠνόμασεν.

23. Καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης· δείξομεν δὲ αὐτοῖς καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν εὐαγγελίων, ὅτι ὁ Χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ μετελάμβανον τῶν βρωμάτων καὶ τοὺς ἐσθίοντας οὐκ ἐκώλυον. Πρῶτον μὲν γὰρ τεχθεὶς ὁ κύριος ὑπὸ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ περιτμηθεὶς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ κατὰ τὸν νόμον Μωσέως καὶ ἀνατραφεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας, καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ ὅσα τε ὁ νόμος διηγόρευσε καὶ τούτῳ ἐγένετο, ἕως οὗ ἐπληρώθη τὸ τριακοστὸν ἔτος· οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν μὴ ἀναβαίνειν αὐτὸν καθ' ἕκαστον ἔτος εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ φαγεῖν τὸ πάσχα, ὅπερ ἦν ὁ ἀμνὸς καὶ τὰ ἀκόλουθα. Καὶ μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ κύριος λέγων· *Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι.* Πληρωθέντος δὲ τοῦ χρόνου ἐλθὼν ἐπὶ τὸ βάπτισμα καὶ *νηστεύσας τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα νύκτας*| *‹ὕστερον› ἐπείνασεν*, ἵνα πληροφορήσῃ ἕκαστον ὅτι 186v ἀκριβῶς ‹τὸν› ἄνθρωπον ἐφόρεσε καὶ οὐ δοκήσει οὐδὲ φαντασίᾳ ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀπέχεται μὲν πάντων διὰ τὴν νηστείαν, ἵνα διδάξῃ νηστεύειν· ἀπέχεται δὲ οὐχ ὡς ἀπὸ ἀκαθάρτων, καθὼς προείπομεν· μετὰ μικρὸν γὰρ εὑρίσκεται μεταλαμβάνων. Διὰ γὰρ τῆς πείνης ἔδειξεν ὅτι τὸ σῶμα ὃ ἐφόρεσε τροφῆς χρείαν εἶχε· πολλάκις γὰρ κληθεὶς ὑπὸ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν καὶ ὑπὸ Σίμωνος τοῦ φαρισαίου ἤσθιε τὰ παρατιθέμενα αὐτῷ *καὶ ἐθεράπευε τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν*. Καὶ ἵνα πείσῃ πάντας ὅτι οὐδὲν παρεφυλάττετο τῶν ἐπιτετραμμένων ἐν τῷ νόμῳ, αὐτὸς μαρτυρεῖ

866/867 Gen. 25, 33 **868/871** Hebr. 12, 16-17 **883/884** Mt. 5, 17 **885/886** Mt. 4, 2 **893** Luc. 7, 36 sqq. **893/894** Mt. 14, 14

864 αὐτοῦ Ficker: αὐτῶν S

καὶ οὐκ ἂν διεψεύσατο ἡ ἀλήθεια· λέγει ‹γὰρ› οὕτως ὀνειδίζων τὸ σκληρὸν τοῦ λαοῦ· *Ἦλθεν ὁ Ἰωάννης μήτε ἐσθίων μήτε πίνων, καὶ λέγετε· δαιμόνιον ἔχει·* εἶτα περὶ ἑαυτοῦ· *Ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγετε· ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, φίλος τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν.* Τίς τολμήσει ἔτι θεομαχῆσαι καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀντιστῆναι; Καὶ ἐν ἑτέρῳ αὐτὸς ὁ κύριος· *Οὐ τὰ εἰσπορευόμενα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐκ τῆς καρδίας ἐκπορευόμενα, ταῦτα μιαίνει τὸν ἄνθρωπον.* Καὶ τοὺς μαθητὰς δὲ ἀποστέλλων ἐπὶ τὸ κήρυγμα παρήγγειλεν αὐτοῖς· *Ἐσθίετε τὰ παρατιθέμενα ὑμῖν καὶ θεραπεύετε τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν.* Καὶ οὐκ εἶπεν αὐτοῖς πολυπραγμονεῖν εἰ χύτρα καὶ πινάκιον καθαρόν, ἀλλ' ἁπλῶς *τὰ παρατιθέμενα ἐσθίετε.* Τὰ δὲ πλήθη τὰ παρακολουθοῦντα αὐτῷ πῶς ἐκόρεσε; Τοὺς πεντακισχιλίους λέγω καὶ τοὺς τετρα‹κι›σχιλίους. Πῶς; σὺν τοῖς ἄρτοις καὶ τοὺς ἰχθύας αὐτοῖς ἐπέδωκεν. Ἐκέλευσε γὰρ τοὺς ὄχλους ἀναπεσεῖν καὶ εὐλογήσας τοὺς ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθύας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς, *οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις.* Ἤθελον ἐρωτῆσαι τὸν αἱρετικόν· «Εἰ παρῆς, ἐλάμβανες τὴν εὐλογίαν τοῦ Χριστοῦ ἢ διὰ τοὺς ἰχθύας τὴν εὐλογίαν| ‹ἀ›πεστρέφου»; Πάντως δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἂν 187r ἐβδελύ‹σσου›, ὅτι τὰ ἔμψυχα τῷ λαῷ παρέθηκεν εἰς βρῶσιν ‹καὶ› ἀπόλαυσιν. Ἀλλ' ὅμως τολμῶσι λέγειν οἱ ἀεὶ τ‹ῷ› Χριστῷ ἀντιπίπτοντες, ὅτι ἀπὸ τῶν ἰχθύων οὐκ ἐπερίττευσεν. Πρῶτον μέν, *σὺ τίς εἶ ὁ ἀποκρινόμενος τῷ θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι· σὺ τί με ἐποίησας οὕτως;* Οὐ φρίττεις τὸ μυστήριον; Οὐκ ἐκπλήττῃ ἐπὶ τῷ παραδόξῳ, ὅτι ἀπὸ πέντε ἄρτων καὶ δύο ἰχθύων τοσαῦτα πλήθη ἐκορέσθη, ὁμοίως δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ ἄρτων καὶ ἀπὸ τῶν δύο ἰχθύων τὸ αὐτὸ γέγονε; Πλὴν ἵνα *φρ‹α›γῇ πᾶν στόμα* ἀναίσχυντον, Μάρκος ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπε πεπερισσευκέναι καὶ ἀπὸ τῶν ἰχθύων. Ἆρα οὐκ ἂν ἄρτι παύσῃ συζητῶν τῷ κυρίῳ; Ἢ ἐπιμενεῖς ἐπὶ τῇ ἀναισχυντίᾳ;

24. Τὸ δὲ ᾠὸν ποῦ ἔμαθες ἀποφεύγειν ὡς δηλητήριον; Τίνα δὲ ἔγνως ποτὲ ὅτι φαγὼν ᾠὸν κατεκρίθη ἢ ἀπώλετο; Ἢ ποῦ θεὸς ἐν ταῖς γραφαῖς ἐκώλυσεν ᾠὸν ἐσθίειν; Σὺ δὲ ὑπὲρ πᾶσαν πορνείαν καὶ μοιχείαν τὸ ᾠὸν φοβῇ καὶ ταῖς μὲν ἀλλοτρίαις γυναιξὶ καταμόνας ἡδέως συζῇς μὴ λογιζόμενος τὴν βλάβην, ᾠὸν δὲ ὡς

897/900 Mt. 11, 18-19 (Luc. 7, 33-34) **901/903** Mt. 15, 11 et 18 (Marc. 7, 15 et 19-20) **904/905** Luc. 10, 8-9 **911/912** Mt. 15, 35-36 **917/919** Rom. 9, 20 **920** Marc. 6, 38 et parall. **921/922** Marc. 8, 20 **922** Rom. 3, 19 **923/924** Marc. 6, 43

---

909 τετρασχιλίους S **913** ἂν *post* ἐλάμβανες *add.* FICKER

βδέλυγμα φυλάττῃ. Τάχα δὲ καὶ ἐκ τῆς πολλῆς ἀδιαφορίας οὐδὲ αἰσθάνῃ αὐτοῦ τοῦ κυρίου λέγοντος· *Πᾶς ὁ ἐμβλέψας πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι*, συντυχία*. Σὺ δὲ πῶς ἐκφεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ ἀεὶ συνοικῶν ἀλλοτρίαις; *Φύγε ἀπὸ γυναικὸς ὡς ἀπὸ προσώπου ὄφεως*, ὥς φησιν ἡ γραφή· καὶ *Τίς ἀποδήσει πῦρ ἐν τῷ κόλπῳ αὐτ‹ο›ῦ καὶ τὰ ἱμάτια οὐ κατακαύσει; Ἢ τίς περιπατήσει ἐπ' ἀνθράκων, τοὺς δὲ πόδας οὐ κατακαύσει;* Καὶ ἐπήγαγεν εἰπὼν οὕτως· *Ὁ εἰσερχόμενος εἰς γυναῖκα ἀλλοτρίαν οὐκ ἀτιμώρητος ἔσται κακῶν* καὶ τὰ ἑξῆς. Εἴτε γὰρ παρθένος ἐστὶν εἴτε *ὕπανδρος*, ἀλλοτρία σου ἐστί· καὶ ἐδιδάχθης ταύτας ἀποφεύγειν, οὐχὶ δὲ τὸ ᾠόν. Θῶμεν δὲ ὅτι αὐτό σε βλάπτει, ὅπερ ἀδύνατόν ἐστιν, ἀλλ' ὅμως διὰ τούτων τῶν λόγων παγιδεύεις τὰ ἄθλια γυναικάρια 187v
|‹λέγων·› «Οὐ βλάπτομαι». Εἰ γὰρ ἧς ἄσαρκος καὶ σῶμα μὴ ἐφόρεις, καὶ ὄντως ‹οὐκ ἂ›ν ἔπασχες, ἀλλ' ὅμως διὰ τὸ σκανδαλίζειν πολλοὺς ὑπέπεσας ‹ἂν› τῇ τιμωρίᾳ τοῦ θεοῦ σαφῶς εἰπόντος ὅτι *Συμφέρει ἵνα μύλος ὀνικὸς κρεμασθῇ εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῇ εἰς τὸ πέλαγος ἢ ἵνα σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων*. Ἡμεῖς δὲ δείξομεν ὅτι τὸ ᾠὸν ὁ κύριος ἀποδέχεται καὶ ἀγαθὸν ὀνομάζει· καὶ τοῦτο γὰρ ἴδιον κτίσμα. Διδάσκων γὰρ τοὺς μαθητὰς λέγει· *Ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; Καὶ ἐὰν αἰτήσῃ ἰχθύν, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; Καὶ ἐὰν αἰτήσῃ ᾠόν, μὴ σκορπίον ἐπιδώσει αὐτῷ;* Καὶ εὐθὺς ἐπάγει· *Ἐὰν οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα ἀγαθὰ παρέχειν τοῖς τέκνοις ὑμῶν* καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁρᾷς πῶς τὸν ἄρτον καὶ τὸ ᾠὸν καὶ τὸ ὀψάριον ἀγαθὰ ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ ἀγαθοῦ θεοῦ εἰσι κτίσμα; Σὺ δὲ φιλονεικεῖς διὰ τοῦ σοῦ τύφου δεῖξαι τὸν δημιουργὸν κακῶν ποιητήν, ἀλλ' *οὐδεὶς ἀγαθὸς* κατὰ τὸ εὐαγγέλιον *εἰ μὴ εἷς ὁ θεός*· ἀγαθὸς δὲ ὢν πάντα τὰ ἀγαθὰ ἀφθόνως ἐδημιούργησε. Καὶ ἱκανὰ μὲν ἦν καὶ ταῦτα πεῖσαι πάντας ἀνθρώπους, ὅτι ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων πάντα ἐποίησεν εἰς χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν τοῖς ἀνθρώποις καὶ ὅτι ἡγίασε τὰ ἑαυτοῦ κτίσματα, καθὼς ἀπέδειξεν ὁ λόγος.

25. Ἀλλ' ἐπὶ πλείονα διδάξομεν τὰ τέκνα τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐλέγξομεν τοὺς ἀντικειμένους ἀεὶ καὶ ἀντινομοθετοῦντας τῷ θεῷ· πείσομεν ἕκαστον ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μέχρι τοῦ πάθους κρέα ἤσθιε καὶ οὐδαμοῦ δι' ὅλης τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ

932/933 Mt. 5, 28 **934/935** Eccli. 21, 2 **935/937** Prov. 6, 27-28 **938/939** Prov. 6, 29 et 11, 21 **946/948** Mt. 18, 6 **950/954** Mt. 7, 9-11 et Luc. 11, 11-13 **957/958** Luc. 18, 19 **960** I Tim. 6, 17

---

935 ἀποδύσει S

οἰκονομίας ταῦτα ἐβδελύξατο ἢ ἐκώλυσεν ἐσθίειν. Τί γὰρ λέγει τὸ εὐαγγέλιον; *Τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες, ὅτε τὸ πάσχα ἔθυον· Ῥαββί, ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;* Τίς δὲ ἀνθρώπων μάλιστα πιστῶν τὸ πάσχα τοῦτο ἀγνοεῖ; Ἔδειξε γὰρ καὶ διὰ τοῦ καιροῦ καὶ διὰ τῶν ἀζύμων τὸν θυόμενον ἀμνόν, ὃν ἔδειξεν ὁ νόμος· ἔδει γὰρ πληρωθῆναι τὸν νόμον διὰ τοῦ πάσχα τούτου καὶ ἀρχὴν λαβεῖν τὴν καινὴν διαθήκην | διὰ τοῦ ἀληθινοῦ ἀμνοῦ. Καὶ πεμφθέντες οἱ ἀπόστο‹λοι› 188r ἡτοίμασαν τὸ πάσχα τὸ ἔννομον, ὃ ὁ κύριος μετὰ τῶν ἑαυτοῦ μαθη‹τῶν› λέγει· *Ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν*, ἐπειδὴ ἐν τοῖς παρελθοῦσι χρόνοις τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας καθ' ἕ‹καστον ἔτος ἤ›σθιε τὸ πάσχα. Οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν τούτου ἀμελῆσαι· γέγραπται γὰρ ἐν τῷ Λουκᾷ· *Ἀναβαίνοντος τούτου εἰς Ἱεροσόλυμα κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἑορτῆς*. Ἀλλ' ὅμως οὐ μετὰ τοσαύτης ἐπιθυμίας τοῦτο ἤσθιε διὰ τὸ ἔτι μακρὰν ἀπέχειν τὸ ἴδιον πάσχα· ὅτε δὲ ἐπλησίασεν ἡ χάρις ‹τοῦ γ›ένους τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔμελλεν ἑαυτὸν παραδοῦναι ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, μετὰ πολλῆς ἐπιθυμίας ἤσθιε τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Δέδεικται οὖν καὶ ἐν τούτῳ ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ μέχρι τοῦ πάθους αὐτοῦ μετελάμβανον τῶν κτισμάτων αὐτοῦ· μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ κύριος διὰ τῆς οἰκείας αὐτοῦ ἀγαθότητος καὶ οἰκονομίας ἡγίαζε τὰ ἑαυτοῦ κτίσματα. Καὶ ταῦτα μὲν μέχρι τοῦ πάθους.

26. Τί δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ; Ἵνα μή τις ἀπιστῇ τῇ οἰκονομίᾳ μηδὲ νομίσῃ τις ὅτι χωρὶς σαρκὸς ἐπεδήμησεν ὁ κύριος τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἐμφανίζεται τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ δείκνυσιν αὐτοῖς τοὺς τύπους τῶν ἥλων καὶ τὴν πληγὴν τῆς πλευρᾶς, ἣν ἔλαβεν ὑπὸ τοῦ στρατιώτου τῇ λόγχῃ. Καὶ πάλιν *μετὰ ταῦτα φανεροῖ ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος*. Λέγει γὰρ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς οὕτως· *Ἦσαν ὁμοῦ Πέτρος καὶ Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος καὶ Ναθαναὴλ ὁ ἀπὸ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας*, περὶ οὗ ὁ κύριος ἐμαρτύρησεν· *Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν·* ἦσαν δὲ καὶ *οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου*, Ἰωάννης καὶ Ἰάκωβος, *καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο. Λέγει αὐτοῖς Σίμων Πέτρος· ὑπάγω ἁλιεύειν. Λέγουσιν αὐτῷ· ἐρχόμεθα καὶ ἡμεῖς σὺν σοί. Ἐξῆλθον οὖν καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸ | ‹πλοῖ›ον εὐθύς, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἐπίασαν οὐδέν.* 188v *Πρωΐας δὲ ‹γε›νομένης ἔστη ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ· οὐ μέντοι ᾔδεισαν οἱ ‹μαθητ›α‹ὶ› ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς·*

968/970 Mt. 26, 17 **969** Marc. 14, 12 **975** Mt. 26, 19; Luc. 22, 13
976/977 Luc. 22, 15 **980/981** Luc. 2, 42 **993/995** Ioh. 20, 25 sqq.
995/1022 Ioh. 21, 1-13 **999** Ioh. 1, 48

παιδία, μή τι προσφάγιον ἔχετε; Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· οὔ. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· βάλετε εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ πλοίου τὸ δίκτυον καὶ εὑρήσετε. Ἔβαλον οὖν καὶ οὐκέτι αὐτὸ ἑλκύσαι ἴσχυσαν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἰχθύων. Λέγει οὖν ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, τουτέστιν αὐτὸς ὁ Ἰωάννης· *ὁ κύριός ἐστιν. Σίμων οὖν Πέτρος ἀκούσας ὅτι ὁ κύριός ἐστιν, ἔλαβε τὸν ἐπενδύτην καὶ ἐζώσατο, ἦν γὰρ γυμνός, καὶ ἔβαλεν ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν· οἱ δὲ ἄλλοι μαθηταὶ τῷ πλοιαρίῳ ἦλθον, οὐ γὰρ ἦσαν μακρὰν ἀπὸ τῆς γῆς ἀλλ' ὡς ἀπὸ πηχῶν διακοσίων, σύροντες τὸ δίκτυον τῶν ἰχθύων. Ὡς οὖν ἀπέβησαν εἰς τῆν γῆν, βλέπουσιν ἀνθρακιὰν κειμένην καὶ ὀψάριον ἐπικείμενον καὶ ἄρτον. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· ἐνέγκατε ἀπὸ τῶν ὀψαρίων ὧν ἐπιάσατε νῦν. Ἀνέβη Σίμων Πέτρος καὶ εἵλκυσε τὸ δίκτυον ἐπὶ τῆς γῆς μεστὸν ἰχθύων μεγάλων ἑκατὸν πεντήκοντα τριῶν· καὶ τοσούτων ὄντων οὐκ ἐσχίσθη τὸ δίκτυον. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· δεῦτε ἀριστήσατε. Οὐδεὶς δὲ ἐτόλμα τῶν ‹μαθητῶν› ἐξετάσαι αὐτόν· σὺ τίς εἶ; εἰδότες ὅτι ὁ κύριός ἐστιν. Ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς καὶ λαμβάνει τὸν ἄρτον καὶ δίδωσιν αὐτοῖς καὶ τὸ ὀψάριον ὁμοίως.* Καὶ ὅτε ἠρίστησαν, τότε ἀκολούθως ἐντέλλεται τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, πῶς ποιμανοῦσι τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁρᾷς ἀγαθότητα θεοῦ; Ὁρᾷς φιλανθρωπίαν δεσπότου; Οὐ κατέγνω τῶν ἀποστόλων οὐδὲ ᾐτιάσατο τούτους οὐδὲ ἔπληξεν αὐτοὺς λέγων· «Διὰ τί κατελίπετε τὸ κήρυγμα καὶ ἐπὶ τὴν ἄγραν τῶν ἰχθύων ἐτράπητε»; Ἀλλὰ καὶ ἐπισκέπτεται τούτους καὶ παρακαλεῖ αὐτοῖς καὶ συνεργεῖ αὐτοῖς πρὸς τὴν θήραν καὶ ἄριστον αὐτοῖς εὐτρεπίζει ἑτοιμάσας ἄρτον καὶ τὸ ὀψάριον, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ δείξῃ ὅτι γῆς καὶ θαλάσσης αὐτός ἐστι δημιουργός.

27. Τί δὲ καὶ ὁ μακάριος Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν λέγει; Πρῶτον γὰρ τὰς ἁγίας γυναῖκάς φησιν ἑωρακέναι τὸ μνημεῖον ἀνεῳγμένον καὶ ἀκοῦσαι παρὰ τῶν ἀγγέλων· *Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν;* | *Οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλὰ* κ‹αθὼς 189ʳ
εἶπε›ν *ἠ‹γ›έρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν.* ‹Ταῦτα› μαθοῦσαι παρὰ τῶν ἀγγέλων *ἀπήγγειλαν τοῖς ἕνδεκα* μαθη‹ταῖς›, ‹ὅ›τι ἠγέρθη ὁ κύριος ἀπὸ τῶν νεκρῶν. *Ὁ δὲ ἅγιος Πέτρος ἀκούσας ἔδραμ‹εν ἐπὶ› τὸ μνημεῖον καὶ παρακύψας βλέπει τὰ ὀθόνια κείμενα καὶ ἀπῆλ‹θε› πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων. Δύο δέ τιν‹ες ἐ›ξ αὐτῶν ἦσαν πορευόμενοι εἰς κώμην* τινά, οἷς καὶ ὀφθεὶς ὁ κύριος ‹ἐξε›λ‹έγ›ξας τὴν ἀπιστίαν

1034/1036 Luc. 24, 5-6 **1037** Luc. 24, 9 **1038/1040** Luc. 24, 12
1040/1041 Luc. 24, 13

1020 μαθητῶν *om.* S **1036** ταῦτα *addidi*: κατα *add.* Ficker **1040** δύο δέ ‹ἐξ αὐτ›ῶν Ficker

αὐτῶν ἐδίδασκεν αὐτούς, ὅτι *δεῖ παθεῖν τὸν Χριστὸν* κύριον καὶ *ἀναστῆναι*. Καὶ ὑποστρεψάντων αὐτῶν εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ διηγουμένων τοῖς ἕνδεκα μαθηταῖς πῶς ὤφθη α‹ὐτο›ῖς ὁ κύριος ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ τῶν μαθητῶν ἔτι ταρασσομένων καὶ διαλογιζο‹μέν›ων ‹πε›ρὶ τούτου, *αὐτὸς* ὁ κύριος *ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν, εἰρήνη ὑμῖν λέγων, ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. Πτοηθέντες δὲ καὶ ἔντρομοι γενόμενοι ἐδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Τί τεταραγμένοι ἐστέ, καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; Ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι· ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Ἔτι δὲ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς καὶ θαυμαζόντων εἶπεν αὐτοῖς· ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε; Οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου· καὶ λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν*, ἵνα πείσῃ αὐτοὺς καὶ διὰ τοῦ βρώματος, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ καὶ πρὸ τοῦ πάθους συνὼν αὐτοῖς καὶ συνδιαιτώμενος.

28. Τίς ἔτι τολμήσει θεομαχῆσαι; Τίς εἰς τοσαύτην ἀπιστίαν κατενεχθήσεται ὥστ‹ε› τούτοις ἀπιστῆσαι; Εἴπερ πανταχοῦ ἀποδέδεικται διά τε τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης ἁγιαζόμενα τὰ κτίσματα τοῦ θεοῦ, εἴτε γὰρ προσφέρεται θεῷ, εἴτε καὶ μεταλαμβάνει ὁ Χριστὸς ὁ ἐνανθρωπήσας, διὰ πάντων τὰ ἑαυτοῦ κτίσματα ἁγιάζεται. Παυσάτωσαν οὖν οἱ αἱρετικοὶ διορθούμενοι τὸν θεόν. Τὸ γὰρ λέγειν· «Τοῦτο καλῶς ἐποίησε, | ‹τοῦτο› ἐσφάλη ποιήσας» (189v), οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου νοῦν ἔχοντος, ἀλλὰ μ‹αιν›ομ‹ένου καὶ θ›εομαχοῦντος. Ἴδωμεν δέ, εἰ αὐτοὶ πάντων τῶν ἐμψύχων ‹ἀπέχονται› κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀκαθάρτων Μανιχαίων. Ἐκείν‹ων γ›ὰρ ‹οἱ› ἔξαρχοι ἅπαξ νομοθετήσαντες ἐμψύχων ἀπέχεσθαι διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν ἐν αὐτοῖς ἀσέβειαν, καὶ τὰ φυόμενα ἐκ τῆς γῆς ἔμψυχα εἶπον· ‹ἀπε›σπάσαντο δὲ ἐκ τῶν γραφῶν τὰς μαρτυρίας· ὡς γὰρ λέγει ἐν τῷ Δανιήλ· *Εὐλογεῖτε τὰ θηρία καὶ κτήνη καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ τὸν κύριον*, οὕτως φησίν· *Εὐλογεῖτε πάντα τὰ φυόμενα ἐκ τῆς γῆς τὸν κύριον*. Καὶ ἀκολούθως τῇ οἰκείᾳ ἀσεβείᾳ ἀκολουθήσαντες εἰς τὸν κρημνὸν τῆς πλάνης κατερρ‹ά›γησαν· οὐδὲ γὰρ ἔτι δυνατὸν ζῆσαι ἐν σαρκὶ ἐκείνους αὐτοὺς τοὺς ταῦτα λέγοντας. Ἀκόλουθον δὲ ἕπεσθαι

1042 Luc. 24, 26 **1046/1056** Luc. 24, 36-43 **1072/1073** Dan. 3, 81 et 80 **1074** Dan. 3, 76

1051 ὀστία S **1055** αὐτοῖς S **1068** ἀπέχονται *add.* FICKER **1071** ἔμψυχα FICKER: ἄψυχα S ‹ἐπε›σπάσαντο FICKER

καὶ τοὺς μιμητὰς ἐκείνων τοῖς διδασκάλοις· ὅτι γὰρ ζωτικὴν δύναμιν καὶ σώματα ἔχει τὰ σπέρματα, τοῦτο καὶ ἡμεῖς λέγομεν· τὸ δὲ ἀπέχεσθαι ἐμψύχων, τοῦτο σαυτῷ ἐνομοθέτησας· καὶ ἐπειδὴ τῇ τοῦ κυρίου διαταγῇ ἀνθέστηκας, κἂν τὴν αὐτοῦ ὁμολογίαν φύλαξον ἀπεχόμενος τῶν ἐμψύχων καὶ τῶν ἀλλοτρίων σωμάτων. Λέγει γὰρ ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις περὶ τῶν σπερμάτων· *Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, καρπὸν πολὺν φέρει.* Δῆλον ὅτι ὁ ζῶν ἀποθνῄσκει· σὺ δὲ ἅπαξ παρεφυλάξω ἐσθίειν τὰ κεκτημένα τὴν ζωτικὴν δύναμιν. Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος· *Σὺ ὃ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον εἰ τύχοι σίτου ἤ τινος τῶν λοιπῶν· ὁ δὲ θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα, καθὼς ἠθέλησεν.* Ἀποδέδεικται καὶ περὶ τῶν σπερμάτων, πῶς ἀποθνῄσκει καὶ ζωοποιεῖται καὶ ὅτι *ὁ θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα, καθὼς ἠθέλησεν.* Ἔχεις ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ ὅτι ὁ θεὸς γνησίως θυσίας παρὰ τῶν δικαίων προσεδέξατο καὶ ὅτι οἱ ἅγιοι πάντες ‹με›τὰ εὐχαριστίας ἤσθιον κρέα καὶ τὰ λοιπὰ κτίσματα· ἐπείσθης διὰ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ὅτι ....

1084 Ioh. 12, 24 **1086/1089** I Cor. 15, 36-38

1091 δια (*expunct.*) *ante* διαθήκῃ *add.* S

EPISTVLA SYNODALIS

EPISTVLA SYNODALIS

PRÉFACE

La tradition manuscrite de l'*Epistula Synodalis* d'Amphiloque est très pauvre. Nous ne connaissons que le codex *Parisinus gr.* 1327, que Cotelier dans son édition nomme sous la cote *Ms. Reg.* 507, c'est-à-dire la cote donnée à ce volume par les frères Dupuy dans leur inventaire rédigé en 1645. Nous n'avons pas pu repérer l'autre témoin cité par Cotelier dans son édition, *e Ms. Reg.* 507 *et Exemplari Harlaeano.*

Le *Parisinus gr.* 1327, copié en 1562 par un Crétois du nom de Zacharie, sur papier, ff. 478, vient de la bibliothèque de Hurault.

Dans ce manuscrit, notre *Epistula Synodalis* est la quatrième lettre d'un *corpus* de cinq lettres de Basile de Césarée adressées à Amphiloque d'Iconium (ff. 378-387).

L'*editio princeps* de cette lettre est celle de J.B. COTELIER dans ses *Monumenta Ecclesiae Graecae*, t. II, p. 99-104. Le texte de Cotelier a été reproduit par Combefis, dont l'édition a été reprise à son tour par Migne.

CONSPECTVS SIGLORVM

P *Parisinus gr.* 1327 chart. a. 1562 ff. 381v-38

v *textus vulgatus editionis Mignei* PG 39, 93-98

Numeri in margine paginas huius editionis indicant.

EPISTVLA SYNODALIS

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου ἐπιστολὴ συνοδική.

1. Καὶ πρὶν κομίζεσθαι τὰ παρὰ τῆς ἀγάπης ὑμῶν γράμματα, 93 περιήγγειλεν εἰς ἡμᾶς ἡ φήμη καὶ τὸ τῆς πίστεως ὑμῶν ἀκραιφνὲς καὶ πρὸς τοὺς κινδύνους παρατεταμένον καὶ πρὸς τὰ παθήματα τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ καρτερικὸν καὶ τῆς εἰς θεὸν ἀγάπης καὶ τὸ τῆς μελλούσης ἐλπίδος ἐν ὑμῖν βέβαιον. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς γράμμασι τῆς εὐλαβείας ὑμῶν ἐντετυχήκαμεν, εἴδομεν ὄντως ἐκκλησίας ἀποστολικῆς χαρακτῆρα καὶ ποιμένων ἀγαθῶν ζῆλον καὶ σπουδὴν ἄοκνον ἀληθινοῖς χριστιανοῖς πρέπουσαν. Τὸ γὰρ μήτε τῆς ὁδοῦ μῆκος ὑπολογίσασθαι μήτε διεσπασμένως τὰς πεύσεις προσαγαγεῖν, ἀλλὰ κοινῇ διὰ τῶν γραμμάτων ποιήσασθαι τὴν ἐρώτησιν, λίαν ἡμᾶς εὐέλπιδας πεποίηκεν ὅτι συμφώνως ἐπιστείλαντες συμφώνως καὶ τὰς ἀποκρίσεις παρ᾽ ἡμῶν δέξασθε· καὶ οἷόν τι προοίμιον τῆς τελειοτέρας ὁμονοίας τὴν ἐν τοῖς γράμμασιν ὑμῶν ὁμόνοιαν ἐδεξάμεθα. Καὶ δι᾽ εὐχῆς μὲν ἦν ἡμῖν καὶ τὸν θαυμασιώτατον καὶ μετὰ πάσης αἰδοῦς ὀνομαζόμενον ἐπίσκοπον Βασίλειον καὶ παρόντα δέξασθαι τῇ συνόδῳ καὶ κοινωνόν, μᾶλλον δὲ ἔξαρχον τῶν πρὸς ὑμᾶς πραγμάτων ἔχειν. Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνον ἀρρωστία σώματος ὑπερβάλλουσα πρὸς τὴν ἄφιξιν διεκώλυσεν, τελείας μέν ἐστιν ἀγάπης ὑμῶν μήτε τὰ τῆς ἡμετέρας 96 βραχύτητος παριδεῖν γράμματα. Οὐ μέντοι τὴν ἁγίαν ὑμῶν ἐκκλησίαν ἄμοιρον καὶ τῆς ἐκείνου φωνῆς περιείδομεν· ἀλλ᾽ ἔχοντες αὐτοῦ σύγγραμμα περὶ ταύτης ἰδικῶς αὐτῷ τῆς ὑποθέσεως πεπονημένον κἀκεῖνον διὰ τοῦ γράμματος ἔχομεν ἡμῖν συμφθεγγόμενον.

2. Τίς οὖν ἡ πρὸς τὴν πεῦσιν ἀπόκρισις; Τὴν ἁγίαν σύνοδον τῶν πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον ὄντως καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν γνωρίζομεν, καὶ πίστιν τὴν ἐκτεθεῖσαν ὑπὸ τῶν πατέρων τηνικαῦτα φυλάττομεν ἀκίνητον καὶ πρὸς τὸ διηνεκὲς ἀσπάρακτον μένειν εὔχομαι. Γέγονε δὲ τότε τοῖς πατράσιν ἀναγκαιότερον πλατύτερον ἐξηγήσασθαι περὶ τῆς δόξης τοῦ μονογενοῦς, ἐπειδὴ τότε νεωστὶ φυομένην τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου διὰ σπουδῆς ἔσχον ἐκκόψαι τὰ πρῶτα αὐτῆς προαναιροῦντες σπέρματα, πρὶν τελέως ἐκτραχυνθῆναι τὴν ἄκανθαν. Σεσιγημένου δὲ τηνικαῦτα τοῦ κατὰ τὸ πνεῦμα ζητήματος διὰ τοῦτο πλατύτερον μὲν οὐδὲν προσέθεσαν· τοῖς μέντοι γε συνετῶς ἀναγινώσκουσιν αὐτάρκης καὶ ἡ περὶ τοῦ πνεύματος ἐν ἐκείνῃ τῇ πίστει διδασκα-

---

8 ἀγαθὸν P **18** γραμμάτων v

λία. Ὥσπερ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν πιστεύειν, οὕτω καὶ εἰς τὸ πνεῦμα πιστεύειν ἐδογμάτισαν, μήτε ἑτέραν τινὰ φύσιν ἐπεισάγοντες τῇ θείᾳ καὶ μακαρίᾳ τριάδι μήτε τι τῶν ἐκ τῆς τριάδος ἀποτέμνοντες εἰς τὴν τῆς πίστεως ἔκθεσιν. Ἐπεὶ δὲ πρόσφατον ὁ σατανᾶς διασαλεύειν τὰς ἐκκλησίας ἐπιχειρῶν ἐνέβαλέ τισι περὶ τοῦ πνεύματος δισταγμόν, ἀναγκαῖον ἐπὶ τὴν πηγὴν ἀνατρέχειν τῆς πίστεως ἐξ ἧς καὶ οἱ κατὰ Νίκαιαν πατέρες ἀναρυσάμενοι τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως ἐποίησαν.

3. Τίς οὖν ἡμῶν ἡ τῆς πίστεως τελειότης; Ἡ τοῦ κυρίου παράδοσις ἣν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς ἐνετείλατο προστάξας· *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος*. Δῆλον ὅτι τὴν ἐντολὴν ἐδεξάμεθα οὐ μόνον εἰς τὸ βαπτίζειν οὕτως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μαθητεύειν οὕτως, ὡς διὰ ταύτης τῆς ἐντολῆς καὶ τὴν Σαβελλίου νόσον ἀποκλεισθῆναι τῶν τριῶν ὑποστάσεων καθαρῶς ἡμῖν παραδοθεισῶν, καὶ τῶν Ἀνομοίων καὶ τῶν Ἀρειανῶν καὶ τῶν Πνευματομάχων ἐμφραγῆναι τὰ στόματα τῶν μὲν προσώπων καὶ τῶν ὑποστάσεων τριῶν δηλουμένων, τῆς δὲ φύσεως καὶ τῆς θεότητος μιᾶς ὁμολογηθείσης. Ἀνάγκη τοίνυν οὕτως ἡμᾶς βαπτίζειν ὡς ἐδιδάχθημεν, καὶ οὕτω πιστεύειν ὡς ἐβαπτίσθημεν, καὶ οὕτω δοξάζειν ὡς ἐπιστεύσαμεν. Πολλὰ γὰρ τῇ διανοίᾳ περισκοποῦντες καὶ πανταχοῦ στραφέντες τοῖς λογισμοῖς οὐδὲν ἐπινοῆσαι δυνάμεθα μεταξὺ τοῦ κτίστου καὶ τῆς κτίσεως, ὥστε εἰ τῆς θεότητος τὸ πνεῦμα χωρίζομεν, ἀνάγκη 97
μετὰ τῶν κτισμάτων αὐτὸ καταριθμεῖν. Εἰ δὲ κτίσμα τολμήσοιμεν εἰπεῖν, πῶς δυνατὸν ἐν τῷ βαπτίσματι μιχθῆναι; Τὴν πολυθεΐαν οὕτως ὡς καὶ τὴν ἀθεΐαν κακίζομεν· καὶ οὔτε τρεῖς ἀρχὰς οὔτε τρεῖς θεοὺς οὔτε τρεῖς διαφόρους καταγγέλλομεν φύσεις, ἀλλὰ ἀρχὴν τῶν ὅλων τὸν πατέρα γινώσκοντες οὔτε τινὰ τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἀθετοῦμεν καὶ τὸ σεμνὸν τῶν θείων γραφῶν καὶ τὰς ἐφ' ἕκαστον μαρτυρίας προσάγοντες.

4. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ μέτρον ἐπιστολῆς ἐκφεύγει τὸ περὶ τούτων λεπτολογεῖν καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἐπιστεύσαμεν ἀρκεσθήσεσθαι τῷ κεφαλαίῳ τῆς ἡμετέρας ἐκθέσεως καὶ τὰ λοιπὰ προσθήσειν οἴκοθεν – *Δίδου* γάρ, φησί, *σοφῷ ἀφορμὴν καὶ σοφώτερος ἔσται* –, καὶ ταῦτα ἀποχρώντως γεγραφέναι νομίζομεν. Οἷς ἀρκεῖ βραχεῖαν προσθεῖναι παράκλησιν. Παρακαλοῦμεν γὰρ

48/50 Mt. 28, 19 **72/73** Prov. 9, 9

---

58 πιστεύειν: πιστεύομεν P **61** ἀνάγκης P **67** θείων: τριῶν P

μένειν ὑμᾶς υἱοὺς εἰρήνης, ἵνα πληρώσητε τὴν ἀποστολικὴν ἐντολήν, *σύμψυχοι τὸ ἓν φρονοῦντες* καὶ τῶν παθημάτων τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ κεκοινωνηκότες. Μὴ δῶτε τῷ πονηρῷ διαζεῦξαι τὰ καλῶς συνημμένα μήτε τοῖς λύκοις ἑαυτοὺς εὐαλωτοτέρους ποιήσητε τῇ διχοστασίᾳ τὰς ἐκείνων βεβαιοῦντες εὐχάς. Ἐμάθομεν γὰρ ὅσους ἄθλους ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ὑπέστητε. Τὰς οὖν ἀπειλὰς καὶ τὰς ἀνάγκας τὰς παρὰ τῶν ὑπεναντίων νικήσαντες μηδένα δῶτε διαστάσει καιρόν, μήποτε κατὰ βραχὺ παρεισρυόμενον μῖσος, ἐὰν σχῇ τόπον, μεγάλους ὑμῖν κρημνοὺς ὑποθήσῃ. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς δοξολογίαις τὸ πνεῦμα πατρὶ καὶ υἱῷ χρὴ συνδοξάζειν καὶ εἰδέναι τοῦτο, ὅτι οἱ τὴν ἀσυγχώρητον ἁμαρτίαν διὰ τῆς εἰς τὸ πνεῦμα βλασφημίας ἐξαμαρτάνοντες εἰκῇ παραιτοῦνται τὴν πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς κοινωνίαν. Μετὰ γὰρ ἐκείνων κατακριθήσονται. Εὐχόμεθα δὲ ὑμᾶς ἄτμητον τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας ἀφιλονείκως φυλάξαντας, εἰρηνικῶς μὲν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι τὸν λειπόμενον διάγειν χρόνον, ἐνδόξως δὲ ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως παραστῆναι τῷ τοῦ Χριστοῦ βήματι.

---

76 Phil. 2, 2 **85/86** Mt 12, 31

---

84 χρὴ *om.* P **90** διάγει P

FRAGMEN

FRAGMENTA

PRÉFACE

Pour la tradition manuscrite de la majorité des fragments d'Amphiloque nous nous limitons à reproduire les éditions les plus récentes des auteurs qui citent un ou plusieurs de ces fragments (1).

Sur la base de nouvelles données, nous pouvons ajouter les textes suivants :

Fragment II, 30-31, 35-38, 40-55. C'est grâce à l'activité infatigable de Marcel Richard, que nous pouvons publier ci-dessous ces lignes. Elles se trouvent dans le *Mosquensis Bibl. Len. gr.* 131, f. 19 ; ce manuscrit contient un florilège dogmatique.

Fragment XII : A côté de l'édition de Corderius, nous avons collationné le codex *Vallicellianus gr.* E 40, qui contient une chaîne de l'évangile de S. Jean (*cf. Préface* de l'homélie IX).

Fragments XII-XV : Ces fragments sont édités ici pour la première fois. Ils ont été transmis par le *Vallicellianus gr.* E 40 et par deux *Parisini* qui contiennent la chaîne de Nicétas d'Héraclée sur l'évangile de Jean. Ce sont le *Paris. gr.* 212, m., s. XII-XIII, ff. 352, 32,6 × 22,2, et le *Paris. S. gr.* 159, chart., s. XIV, ff. 406, 39,7 × 27,7.

Fragment XVII : Nous reproduisons la traduction latine de J. LEBON du texte syriaque du *Liber contra impium Grammaticum* de Sévère d'Antioche (CSCO 102, p. 143 sq.).

---

(1) Dans l'apparat critique de ces fragments nous mentionnons seulement les variantes les plus importantes.

FRAGMENTA

I

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ λόγου.

Εἰπὼν γὰρ ὁ Πέτρος ὅτι *Καὶ κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησεν ὁ θεός*, ἐπήγαγε· *τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, τοῦτον ὁ θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν*. Ἐνεκρώθη δὲ οὐχ ἡ θεότης, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος. Καὶ ὁ ἐγείρας αὐτόν ἐστιν ὁ λόγος, ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ, ὁ εἰπὼν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· *Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν*. Ὥστε ἐὰν λέγηται· Καὶ *κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ θεός*, τὸν νεκρωθέντα καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα, τὴν σάρκα λέγει, καὶ οὐ τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ.

II

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸ *Ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν*.

1. Εἰπέ, κατὰ ποῖον λόγον λέγεις τὸν πατέρα μείζονα τοῦ υἱοῦ; Οὐκ ἐγώ, φησί, λέγω, ἀλλὰ τῷ λέγοντι πείθομαι· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ εἰπών· *Ὁ ἀποστείλας με πατὴρ μείζων μού ἐστιν*. Εἰ τῷ λέγοντι πείθῃ, παῦσον καὶ σὺ τὴν μάχην, κἀγὼ συστελῶ τὴν γλῶσσαν· καὶ δῶμεν τῷ υἱῷ τὸν οἰκεῖον λόγον ἑρμηνεῦσαι. Εἰπὲ γοῦν, δέσποτα, διὰ τί ποτὲ μὲν λέγεις· *Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν*, ποτὲ δέ· *Ὁ ἀποστείλας με πατὴρ μείζων μού ἐστιν*; Εἰ μείζων, πῶς ἴσος; Εἰ ἴσος, πῶς μείζων; Τὰ δύο λέγω, ἐπειδὴ καὶ *μείζων μού ἐστιν* καὶ ἴσος· κατὰ τὴν θεότητα ἴσος, κατὰ τὴν οἰκονομίαν μείζων. Ἴσος

I, 2/3 Act. 2, 36 **3/4** Act. 3, 15 **6/7** Ioh. 2, 19

II, 5 Ioh. 14, 28 **8** Ioh. 10, 30

I, *E* Theodoreto, *Eranistes* III, 54

II, 1 *Ex* Ang. Mai, *Scriptorum veterum nova collectio* IV, p. 14

I latine extat apud Gelasium, *De duabus naturis*, *ed.* E. Schwartz, p. 105 (fr. 58): Eiusdem in sermone de filio dei: Cum dixisset enim Petrus quia *et dominum eum et Christum deus fecit*, addidit *hunc Iesum quem vos crucifixistis*, quem *deus suscitavit a mortuis*. mortuum vero est templum, non divinitas, et qui suscitavit eum verbum, ⟨dei⟩ virtus est dicens in evangelio *solvite templum hoc et in tribus diebus suscitabo illud*. si ergo dicit *et dominum eum et Christum fecit deus* mortuum et a mortuis suscitatum, carnem dicit, non filii deitatem.

αὐτοῦ εἰμι, ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ ἐγεννήθην· *μείζων μού ἐστιν*, ἐπειδὴ ἐκ τῆς παρθένου ἐγεννήθην.

2. Διάκρινον λοιπὸν τὰς φύσεις, τήν τε τοῦ θεοῦ, τήν τε τοῦ ἀνθρώπου· οὔτε γὰρ κατ' ἔκπτωσιν ἐκ θεοῦ γέγονεν ἄνθρωπος, οὔτε κατὰ προκοπὴν ἐξ ἀνθρώπου θεός. Θεὸν γὰρ καὶ ἄνθρωπον λέγω· ‹δὸς τὰ παθήματα τῇ σαρκὶ καὶ τὰ θαύματα τῷ θεῷ›. Ὅταν δὲ τὰ παθήματα τῇ σαρκὶ καὶ τὰ θαύματα τῷ θεῷ δῷς, ἀνάγκῃ καὶ μὴ θέλων δίδως τοὺς μὲν ταπεινοὺς λόγους τῷ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπῳ, τοὺς δὲ ἀνηγμένους καὶ θεοπρεπεῖς τῷ ἐν ἀρχῇ ὄντι λόγῳ. Διὰ τοῦτο γὰρ πῇ μὲν ἀνηγμένους, πῇ δὲ ταπεινοὺς φθέγγομαι λόγους, ἵνα διὰ μὲν τῶν ὑψηλῶν τοῦ ἐνοικοῦντος λόγου δείξω τὴν εὐγένειαν, διὰ δὲ τῶν ταπεινῶν τῆς ταπεινῆς σαρκὸς γνωρίσω τὴν ἀσθένειαν. Ὅθεν πῇ μὲν ἑαυτὸν, ἴσον λέγω τοῦ πατρός, πῇ δὲ μείζονα τὸν πατέρα, οὐ μαχόμενος ἑαυτῷ, ἀλλὰ δεικνὺς ὡς θεός εἰμι καὶ ἄνθρωπος· θεὸς μὲν ἐκ τῶν ὑψηλῶν, ἄνθρωπος δὲ ἐκ τῶν ταπεινῶν. Εἰ δὲ θέλετε γνῶναι πῶς *ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν*, ἐκ τῆς σαρκὸς εἶπον καὶ οὐκ ἐκ προσώπου τῆς θεότητος.

3. *Μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν*, φησίν, *ἡ καρδία μηδὲ δειλιάτω*, ἐπεὶ

---

30 Ioh. 14, 27

II, 2 *E* THEODORETO, *Eranistes* I, 56; II, 54; III, 51; lineae **21/27** (διὰ τοῦτο – ταπεινῶν) *extant etiam in* A. MAI *op. cit.* p. 9

---

17 δὸς – θεῷ *e versione syriaca et* SEVERO ANTIOCHENO *addidi* **23** ἀποδείξω MAI ταπεινῆς: ἐνοικουμένης MAI **24** τὰ ἀσθενῆ MAI Ὅθεν: καὶ πάλιν MAI **25** τῷ πατρί MAI

II, 2 *latine extat apud* GELASIUM, *De duabus naturis*, *ed.* E. SCHWARTZ, p. 100 (fr. 27): Discerne igitur, inquit, iam naturas et dei et hominis. neque enim secundum excessum ex deo factus est homo neque secundum profectum ex homine deus. deum enim et hominem dico; cum vero passiones carni et dederis deo miracula, necessario etiam nolens dabis humilia quidem verba homini ex Maria, sublimia vero et deo decibilia verbo, quod in principio erat. propterea enim alicubi quidem sublimes loquitur sermones **, ut per sublimes quidem inhabitantis verbi indicet maiestatem, per humiles autem humilis insinuet carnis infirmitatem. unde alibi quidem aequalem se patri dicens, alibi vero maiorem patrem non sibi repugnat, sed ostendit quia et deus et homo est, deus quidem ex sublimibus, homo autem ex humilibus. si autem vultis nosse quomodo pater maior est, ex carne dixit et non ex persona divinitatis.

II, 3 *latine extat apud* GELASIUM, *De duabus naturis*, *ed.* E. SCHWARTZ, p. 100 (fr. 25): *Non conturbetur*, inquit, *cor vestrum neque formidet* quia tradendus Iudaeis

μέλλω τοῖς Ἰουδαίοις παραδίδοσθαι· οὐ γὰρ ἀκούσιον τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' αὐτοπροαίρετον τὸ πάθος. *Ὑπάγω καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς·* ὑπάγω καὶ ἔρχομαι, τὰ δύο ὡς ἄνθρωπος· ὡς δὲ θεὸς ἀχώριστος μεθ' ὑμῶν εἰμι. Ὑπάγω διὰ τοῦ θανάτου ὡς ἄνθρωπος, ἔρχομαι πάλιν διὰ τῆς ἀναστάσεως ὡς ἄνθρωπος. *Εἰ ἀγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἄν, ὅτι πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν.* Ἀλλὰ *μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία* ὅτι εἶπον· *Ὁ πατήρ μου μείζων* μού ἐστιν. Μείζων γάρ ἐστι τοῦ πορευομένου πρὸς αὐτόν, οὐ τοῦ ὄντος ἐν αὐτῷ· ὡς γὰρ θεὸς ἐν τῷ πατρί εἰμι, ὡς δὲ ἄνθρωπος πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα. Ἐκείνου οὖν μείζων ἐστὶν ὁ πατήρ, τοῦ νῦν πορευομένου πρὸς αὐτόν, οὐ τοῦ ἀεὶ ὄντος ἐν αὐτῷ. Καὶ ἵνα συντόμως εἴπω, μείζων ἐστὶ καὶ ἴσος· ‹μείζων τοῦ ἐρωτῶντος *Πόσους ἄρτους ἔχετε*›, ἴσος τοῦ ἐκ πέντε ἄρτων δῆμον ὁλόκληρον κορεννύντος· μείζων τοῦ ἐρωτῶντος *Ποῦ τὸν Λάζαρον τεθείκατε*, ἴσος τοῦ τὸν Λάζαρον ἀνιστῶντος λόγῳ· μείζων τοῦ λέγοντος *Τίς μου ἥψατο*, ἴσος τοῦ τὰς ἀκενώτους πηγὰς τῆς αἱμορροούσης ξηράναντος· μείζων τοῦ καθεύδοντος ἐπὶ τῇ πρύμνῃ, ἴσος τοῦ ἐπιτιμῶντος τῇ θαλάσσῃ· μείζων τοῦ κρινομένου ἐπὶ Πιλάτου, ἴσος τοῦ κρίσεως ἐλευθεροῦντος τὸν κόσμον· μείζων τοῦ ῥαπιζομένου, ἴσος τοῦ πληγῇ ἐλευθεροῦντος· μείζων τοῦ συσταυρουμένου λῃσταῖς, ἴσος τοῦ τὸν λῃστὴν δικαιοῦντος

32/33 Ioh. 14, 28 **35/37** Ioh. 14, 28 **43** Mt. 15, 34 **43/44** Mt. 14, 17 et parall. **44/45** Ioh. 11, 34 **45** Ioh. 11, 43 **46** Luc. 8, 45 **46/47** Marc. 5, 29 **47/48** Marc. 4, 38 **48** Mt. 8, 26 et parall.

II, 3 *E codice Mosq. Bibl. Len. gr.* 131, f. 19 *lineae* **30/41** (Μὴ – αὐτόν) *desumptae sunt*; *lineae* **31/35** (οὐ γὰρ – ὡς ἄνθρωπος) *extant in Actis conc. Later.*, MANSI X, 1104 E - 1105 A; *lineae* **38/55** *desumptae sunt e* A. MAI *op. cit.* p. 9-10

---

32 ἀυτοπροαίρετον τὸ πάθος Mosq.: αὐτοπρο........... MANSI **37** ὑμῖν *post* εἶπον *add.* MAI **39** εἰμι *ante* ἐν *coll.* MAI ὡς δὲ: ὥστε ὡς MAI **42/43** μείζων² – ἔχετε *e versione syriaca addidi* **50** ἴσος τοῦ πληγῇ ἐλευθεροῦντος *e versione syriaca addidi*

---

sum; non enim invita res est, sed spontanea passio. *vado et venio ad vos.* vado et venio, utrumque sicut homo; sicut deus autem inseparabiliter sum vobiscum. vado per mortem homo, venio rursus per resurrectionem homo. *si diligeretis, gauderetis utique quia vado ad patrem meum,* [*et*] *qnia pater meus maior me est.* sed *non conturbetur cor vestrum,* quia dixi *pater meus maior me est.* maior enim est eo qui vadit ad eum, non eo qui est in eo. sicut enim deus, in patre sum; sicut autem homo, vado ad patrem. illo ergo maior est pater, qui nunc vadit ad eum, non qui est in eo. et ut compendiose dicam, maior est et aequalis, maior interrogante *quantos panes habetis,* aequalis satianti populum totum ex quinque panibus; maior interrogante *ubi Lazarum posuistis,* aequalis Lazarum suscitanti sermone.

δωρεάν· μείζων τοῦ γυμνουμένου τὴν ἐσθῆτα, ἴσος τοῦ στολίζον- 52 A τος τὴν ψυχήν· μείζων τοῦ ποτιζομένου ὄξος, ἴσος τοῦ τὸ οἰκεῖον οἰνοχοοῦντος αἷμα· μείζων τοῦ λυομένου ναοῦ, ἴσος τοῦ καὶ μετὰ τὴν λύσιν τὸν οἰκεῖον ἐγείραντος ναόν. Ἐκείνου μείζων, τούτου ἴσος.

4. Καὶ πάλιν· *Οὐκέτι πολλὰ λαλήσω μεθ' ὑμῶν.* Ὁρᾷς, αἱρετικέ, τίνος μείζων ἐστὶν ὁ πατήρ; Τοῦ λέγοντος *Οὐκέτι πολλὰ λαλήσω μεθ' ὑμῶν*, οὐ τοῦ λέγοντος *Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, μεθ' ὑμῶν γάρ εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας· ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρήσει οὐδέν.* Ὁρᾷς τίνος ἐστὶ μείζων; Τοῦ κρινομένου ἐπ' ὄψεσιν ἀρχόντων, οὐ τοῦ ποιήσαντος τὴν οἰκουμένην. *Ἐγείρεσθε ἄγωμεν ἐντεῦθεν.* Ὁρᾷς τίνος ἐστὶ μείζων ὁ πατήρ; Τοῦ λέγοντος *ἄγωμεν*, οὐ τοῦ λέγοντος· *Ἐνοικήσω ἐν ὑμῖν καὶ ἐμπεριπατήσω. Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή.* Ὁρᾷς τίνος ἐστὶ μείζων ὁ πατήρ; Τοῦ λέγοντος· *Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος*, οὐ τοῦ λέγοντος· *Ἐγὼ ἐφύτευσα ἄμπελον ἀληθινήν.* Καὶ ἵνα μὴ μακρὸν ἀποτείνω τὸν λόγον, συντόμως ἐρωτῶ σε, αἱρετικέ. Ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ πρὸ τῶν αἰώνων γεννηθεὶς ἔπαθεν, ἢ ὁ ἐκ τοῦ Δαβὶδ ἐν ὑστέροις καιροῖς τεχθεὶς Ἰησοῦς; Εἰ μὲν οὖν ἡ θεότης ἔπαθεν, εἶπας τὸ βλάσφημον· εἰ δὲ ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια, τίνος οὖν ἕνεκεν μὴ προσάπτεις τῷ ἀνθρώπῳ τὸ πάθος;

---

56 Ioh. 14, 30 **58/60** Ioh. 14, 28; Mt. 28, 20; Ioh. 14, 30 **62** Ioh. 14, 31 **63/64** II Cor. 6, 16 **64/65** Ioh. 15, 1 **66** Ier. 2, 21

II, 4 *Lineae* **56/66** (Καὶ πάλιν – ἀληθινήν) *desumptae sunt ex* A. Mai, *op. cit.* p. 10-11; *lineae* **66/71** *e* Theodoreto, *Eranistes* III, 53

II, 4, **62/71** *latine extat apud* Facundum, *Pro defensione* XI, 3, 2, *ed.* J.-M. Clément, R. Vander Plaetse (CC SL 90A, Turnhout 1974, p. 338: *cf.* PL 67, 803A): Hic itaque de eo quod dictum est: *Qui misit me Pater, maior me est*, cum sermonem faceret, cuius est principium: *Laborare nos fecit certamen haereticorum*, sic ait:

Vides quod *Eamus* et *Ego sum uitis*; alterum uero qui dixit: "*Inhabitabo in eis et inambulabo.*" Vides quod *maior est Pater* dicente: "*Ego sum uitis*", non dicente: "*Ego plantaui uitem ueram*". Et ut non longum extendam sermonem, breuiter, haeretice, te requiro. Qui natus est ex Deo ante saecula, passus est, an qui ex Dauid in ultimis temporibus generatus est Iesus? Si quidem diuinitas passa est, dixisti blasphemiam; si autem homo, sicut ueritas habet, quare non applicas homini passionem, aut humilia non consuis uerba?

4, **66/71** *latine extat apud* Gelasium, *De duabus naturis*, *ed.* E. Schwartz, p. 105 (fr. 57): Et ut non longum extendam sermonem, interrogo te compendiose, haeretice: qui ex deo ante saecula natus est, passus est an qui ex David in postremis temporibus natus est Iesus? si quidem divinitas passa est, locutus es blasphemiam; si vero homo, sicut veritas habet, qua gratia non applicas homini passionem?

III

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου ἐκ τοῦ περὶ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως.

1. Ἡ ἀλήθεια ἐγνώσθη, ἡ χάρις ἦλθε καὶ ἡ ζωὴ ἐφάνη· ὁ τοῦ θεοῦ ὢν υἱός, ὁ ἐκ θεοῦ λόγος σὰρξ ἐγένετο δι᾽ ἡμᾶς, ἵνα θνητοὺς εἰς ζωὴν αἰώνιον ἀναστήσῃ καὶ ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνεγείρῃ. Ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων, ὁ πρὸ πάσης κτίσεως ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων μόνῳ πατρὶ καὶ πνεύματι συνυπάρχων ἀθάνατος, σήμερον ἰδοὺ ἡμῖν ἐκ παρθένου γεννώμενος, χωρὶς πάσης ἁμαρτίας, ἄνευ ἀνθρώπου ἤτοι ἀνδρός.

2. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ αὐτὸς βασιλεὺς καὶ θεὸς καὶ νεκρώσεως διὰ τὴν τοῦ πάθους οἰκονομίαν γευσάμενος, τὰ δῶρα τῶν μυστηρίων ἐστὶν αἰνίγματα. Προσφέρουσι χρυσόν, γνωρίζουσι γὰρ αὐτὸν βασιλέα· προσφέρουσι λίβανον, θεῷ γὰρ ἴσασι προσφέροντες· προστιθέασι καὶ σμύρναν διὰ τὴν ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ πάθους νέκρωσιν.

3. Εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνος ἐγεννήθη σαρκικῶς, οὐκ ἂν σὺ ἀνεγεννήθης πνευματικῶς. Εἰ μὴ ἐκεῖνος ἠνέσχετο τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, οὐκ ἂν σὺ τὴν δόξαν τῆς υἱοθεσίας ἐκέρδανας. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐπὶ γῆς ὁ ἐπουράνιος, ἵνα σὺ εἰς οὐρανοὺς ἀναχθῇς ὁ ἐπίγειος. Διὰ τοῦτο Χριστὸς ἑαυτὸν ἐκένωσεν, ἵνα ἡμεῖς πάντες ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λάβωμεν. Ὁ ἐκείνου θάνατος σὴ γέγονεν ἀθανασία, τὸ τοῦ δεσπότου πάθος τοῦ δούλου γέγονεν ὕψωμα· σὺ δὲ τὴν εὐεργεσίαν λαμβάνεις βλασφημίας ἐφόδιον.

III, **20** Phil. 2, 7 **21** Ioh. 1, 16

III, 1 *E* Cyrillo Alex., *Oratio ad dominas*; *ed.* E. Schwartz, ACO I, 1, 5, p. 67

III, 2 *Extat in Actis conc. Ephes.*: *ed.* E. Schwartz, ACO I, 1, 7, p. 94

III, 3 *Ibidem* p. 95

III, **12** χρυσόν – αὐτὸν: οἱ μάγοι χρυσίον γνωρίζοντες αὐτὸν εἶναι *alii* **14** προστιθέασι: προσφέρουσι *aut* προσάγουσι *alii* **16** ἐγεννήθης *alii* **19/20** εἰς – ἐπίγειος: ὁ ἐπίγειος εἰς ουρανὸν ἀναχθῇς *alii* **21/22** σὴ γέγονεν: γέγονέ σοι *alii*

IV

Τοῦ μακαρίου Ἀμφιλοχίου ἐκ τοῦ εἰς τό· *Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ.*

Τὸ ἄχρονον ἄκτιστον, τὸ δὲ ἄκτιστον ἄναρχον, τὸ δὲ ἄναρχον ἀΐδιον, ἀΐδιος μόνος ὁ θεός.

V

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου ἐκ τοῦ περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας λόγου α'. Δύο γὰρ αὐτῷ περὶ τούτου πεποίηνται συντάγματα.

Ὅταν δὲ εἴπῃ· *Οὐδὲ ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατήρ*, οὐκ ἄγνοιαν τοῦ υἱοῦ καταψεύδεται, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν τῆς γνώσεως ἑρμηνεύει. Ἐπειδὴ γὰρ *πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ*, τοῦ υἱοῦ προδήλως εἰσίν, οὐδ' ἂν ὁ υἱὸς εἶχε τὴν τούτων γνῶσιν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ εἶχε τὴν γνῶσιν. Ἀλλὰ μὴν ὁ πατὴρ ἔχει καὶ ὁ υἱὸς τοίνυν ὁμολογουμένως ἔχει. Τὸ γὰρ *εἰ μὴ* ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ στερητικοῦ τάττειν εἴωθεν ἡ γραφή, ὡς τὸ οὐδεὶς οἶδε *τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ· οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ θεοῦ.* Ποτὲ δὲ τὸ *εἰ μὴ* τίθησι τῆς τῶν προσδοκηθέντων μέν, μηκέτι δὲ γενομένων αἰτίας τὴν ἀπόδοσιν παριστῶσα, οἷον ὅταν λέγῃ· *Εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γόμορρα ὡμοιώθημεν.* Οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, οὐκέτι γεγόναμεν ὡς Σόδομα οὔτε μὴν ὡς Γόμορρα ὡμοιώθημεν. Καὶ πάλιν· *Εἰ μὴ ὅτι κύριος ἐβοήθησέ μοι, παρὰ βραχὺ παρῴκησε τῷ ᾅδῃ ἡ ψυχή μου.* Οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἐβοήθησέ μοι κύριος, οὐκέτι παρῴκησε τῷ ᾅδῃ ἡ ψυχή μου. Παραπλήσιον δὲ κἀκεῖνο· *Εἰ μὴ ὅτι κύριος ἦν ἐν ἡμῖν τῷ ἐπαναστῆναι ἀνθρώπους ἐφ' ἡμᾶς, ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς.* Οὐκοῦν ἐπειδὴ κύριός ἐστιν ἐν ἡμῖν, εὔδηλον ὡς οὐχ ὡς ζῶντας κατέπιον ἡμᾶς. Κἀνταῦθα τοίνυν οὕτως· Οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδεν, εἰ μὴ ὁ πατήρ.

V, **4** Marc. 13, 32 **6** Ioh. 16, 15 **10/12** I Cor. 2, 11 **13/15** Is. 1, 9; Rom. 9, 29 **17/18** Ps. 93, 17 **20/21** Ps. 123, 2-3

IV, *E* IOHANNE DAMASCENO, *Sacra Parallela, Cod. Coisl.* 276, f. 25r *et* Rupef. f. 16v

V, *E Doctrina Patrum*: *ed.* DIEKAMP, p. 108 sq.

V, **6** προδήλως: δήλωσις *Vatic.gr.* 2210, f. 148v

Οὐκοῦν ἐπειδὴ οἶδεν ὁ πατήρ, οἶδεν ὁμολογουμένως καὶ ὁ υἱός. Τὴν οὖν αἰτίαν εἶπε τῆς γνώσεως, οὐχὶ τὴν ἄγνοιαν κατεψεύσατο.

VI

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸ *Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν.*

1. Ποῖος δὲ παρήκουσεν ἐν οὐρανοῖς Ἀδάμ; Ποῖος δὲ ἐξ οὐρανίου σώματος ἐπλάσθη παρὰ τὴν πρώτην πρωτόπλαστος; Ἀλλ' ἐπλάσθη ἐξ ἀρχῆς ὁ ἐκ τῆς γῆς, παρήκουσεν ὁ ἐκ τῆς γῆς, ἀνελήφθη ὁ ἐκ τῆς γῆς. Διὸ καὶ ἐσώθη ὁ ἐκ τῆς γῆς, ἵν' οὕτως ἀληθὴς ἅμα καὶ ἀναγκαῖος φανῇ τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος.

2. Μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν ὁ κύριος τὰ συναμφότερα δείκνυσι, καὶ ὅτι οὐ τοιοῦτον τὸ σῶμα, καὶ ὅτι τοῦτο τὸ ἀνιστάμενον. Ἀναμνήσθητι τῆς ἱστορίας. Ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνειλεγμένοι μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ἔστη μέσος αὐτῶν ὁ κύριος. Οὐδέποτε τοῦτο πρὸ τοῦ πάθους ἐποίησε. Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο ὁ Χριστὸς καὶ πάλαι τοῦτο ποιῆσαι; Πάντα γὰρ τῷ θεῷ δυνατά. Ἀλλ' οὐκ ἐποίησε πρὸ τοῦ πάθους, ἵνα μὴ νομίσῃς φαντασίαν τὴν οἰκονομίαν, ἢ δόκησιν, μηδὲ πνευματικὴν οἰηθῇς τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα, μηδὲ ἐξ οὐρανῶν κατελθοῦσαν, μηδὲ ἑτεροούσιον τῇ ἡμετέρᾳ σαρκί. Ταῦτα γὰρ πάντα τινὲς φαντασθέντες, καὶ σεμνύνειν νομίζοντες διὰ τούτων τὸν κύριον, λελήθασι σφᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς εὐχαριστίας βλασφημοῦντες, καὶ ψεῦδος κατηγοροῦντες τῆς ἀληθείας, πρὸς τὸ καὶ παντάπασιν ἄλογον τὸ ψεῦδος τυγχάνειν. Εἰ γὰρ ἕτερον ἀνέλαβε σῶμα, τί πρὸς τὸ ἐμὸν τὸ τῆς σωτηρίας δεόμενον; Εἰ ἐξ οὐρανῶν κατήγαγε σάρκα, τί πρὸς τὴν ἐμὴν σάρκα τὴν ἐκ τῆς γῆς εἰλημμένην;

3. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν, οὐ πρὸ τοῦ πάθους, ἀλλὰ μετὰ τὸ πάθος, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ἔστη τῶν μαθητῶν μέσος ὁ κύριος, ἵνα γνῷς ὅτι καὶ σοῦ τὸ ψυχικὸν σῶμα σπαρὲν ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. Ἵνα δὲ μὴ πάλιν ἄλλο νομίσῃς εἶναι τὸ ἀνιστάμενον, τοῦ Θωμᾶ πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἀπιστήσαντος, δείκνυσιν αὐτῷ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, δείκνυσιν αὐτῷ τῶν τραυμάτων τὰ ἴχνη.

VI, 1/2 Ioh. 5, 19

VI, 1 *E* Theodoreto, *Eranistes* I, 57

VI, 2 *E* Theodoreto, *Eranistes* II, 55

VI, 3 *E* Theodoreto, *Eranistes* II, 56

Ἆρ᾽ οὐκ ἴσχυεν ἑαυτὸν ἰάσασθαι καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὁ πάντας καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἰασάμενος; Ἀλλὰ δι᾽ ὧν μὲν τοὺς τύπους τῶν ἥλων δείκνυσι, παραδίδωσιν ὅτι τοῦτο· δι᾽ ὧν δὲ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἴσεισι, δείκνυσιν ὅτι οὐ τοιοῦτο. Τοῦτο μέν, ἵνα πληρώσῃ τὸν τρόπον τῆς οἰκονομίας ἐγείρας τὸ νενεκρωμένον, οὐ τοιοῦτον δέ, ἵνα μὴ πάλιν ὑποπέσῃ φθορᾷ, μηδὲ πάλιν ὑποστῇ θάνατον.

4. Οὐδὲ γὰρ εἶχε φύσιν ὑπὸ φθορᾶς κατέχεσθαι τὴν ζωήν, διόπερ οὐχ ἡ θεότης εἰς πάθος κατεσπάσθη. Πῶς γάρ; Ἀλλ᾽ ἡ ἀνθρωπότης εἰς ἀφθαρσίαν ἀνεκαινίσθη. *Δεῖ γάρ*, φησί, *τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν*. Ὁρᾷς τὴν ἀκρίβειαν; Τὸ θνητὸν τοῦτο ἔδειξε δεικτικῶς, ἵνα μὴ ἄλλης νομίσῃς σαρκὸς ἀνάστασιν.

VII

Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου ἐκ τοῦ εἰς τὸ *Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ οὐδέν*.

Εἰ γὰρ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἁμαρτήσας ἅπαξ ἢ δεύτερον ἐπὶ ὀκτὼ καὶ τριάκοντα ἔτη παραδέδοτο τῇ νόσῳ, τίς ἀμφιβάλλει ὅτι ἀθάνατα κολάζονται οἱ ὁλόκληρον αὐτῶν τὸν βίον ἐν ταῖς ἡδοναῖς ἀναλώσαντες;

VIII

Τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸ *Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον*.

VI, **39/40** I Cor. 15, 53

VII, **1/2** Ioh. 5, 19

VIII, **2/3** Ioh. 5, 24

VI, 4 E THEODORETO, *Eranistes* III, 55

VII, E *Doctrina Patrum*; *ed.* F. DIEKAMP, p. 186.

VIII, E THEODORETO, *Eranistes* III, 50

VIII, *latine extat apud* GELASIUM, *De duabus naturis*, *ed.* E. SCHWARTZ, p. 100 (fr. 26): Cuius ergo sunt passiones? carnis. si das passionem carni, da ei et humilia verba, et cui adscribis miracula, supernos commenda sermones. miraculorum enim operator deus merito sublimia loquitur et operum digna,

Τίνος οὖν τὰ πάθη; Τῆς σαρκός. Οὐκοῦν εἰ δίδως σαρκὶ τὰ πάθη, δὸς αὐτῇ καὶ τοὺς ταπεινοὺς λόγους· καὶ ᾧ τὰ θαύματα ἐπιγράφεις, τοὺς ἀνηγμένους ἀνάθες λόγους. Ὁ γὰρ θαυματουργῶν θεὸς εἰκότως ὑψηλὰ λαλεῖ καὶ τῶν ἔργων ἐπάξια, ὁ δὲ πάσχων ἄνθρωπος καλῶς τὰ ταπεινὰ φθέγγεται καὶ τῶν παθῶν κατάλληλα.

IX

Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου ἐκ τῆς πρὸς Παγχάριον διάκονον Σίδης δογματικῆς ἐπιστολῆς, ἧς ἡ ἀρχή· Ἥσθην ἐπί σοι, δοκιμώτατε.

Ἀσεβὴς ὄντως ἐστὶ καὶ τῆς ἀληθείας ἀλλότριος ὁ μὴ λέγων τὸν Χριστὸν τὸν σωτῆρα τῶν ὅλων καὶ ποιητὴν κατ' ἄμφω τὰ ἐξ ὧν ἐστι φύσει αὐτεξούσιον καὶ ἐνεργῆ καὶ πάσης ἀνάγκης ἐλεύθερον.

X

Τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου περὶ τῶν ψευδεπιγράφων τῶν παρὰ αἱρετικοῖς.

1. Οὗ ἡ ἀρχή, Δίκαιον δὲ ἡγησάμεθα πᾶσαν αὐτῶν γυμνῶσαι τὴν ἀσέβειαν καὶ δημοσιεῦσαι αὐτῶν τὴν πλάνην, ἐπειδὴ καὶ βιβλία τινὰ προβάλλονται ἐπιγραφὰς ἔχοντα τῶν ἀποστόλων, δι' ὧν ἁπλουστέρους ἐξαπατῶσι.

2. Καὶ μετ' ὀλίγα, Δείξομεν γὰρ τὰ βιβλία ταῦτα ἃ προφέρουσιν ἡμῖν οἱ ἀποστάται τῆς ἐκκλησίας, οὐχὶ τῶν ἀποστόλων Πράξεις, ἀλλὰ δαιμόνων συγγράμματα.

IX, E *Doctrina Patrum*; *ed.* F. DIEKAMP, p. 298 sq.

X, *Ex Actis conc. Nic.* II, MANSI XIII, 176 A-B

---

passum vero templum bene humilia loquitur et similia passionum. *Et apud* FACUNDUM, *Pro defensione* XI, 3, 4, *ed.* J.-M. CLÉMENT, R. VANDER PLAETSE (CC SL 90A, Turnhout 1974, p. 338: cp. PL 67, 803 B-C): Si das, *inquit*, carni passiones, da ei et humilia uerba; et cui adscribis miracula, supernos apta sermones. Qui enim miracula facit Deus, juste excelsa loquitur operum digna; qui autem patitur homo, bene humilia loquitur digna passionum.

3. Καὶ μεθ' ἕτερα. Ταῦτα μὲν ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης οὐκ ἂν εἶπεν, ὁ γράψας ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὅτι ὁ κύριος ἀπὸ τοῦ σταυροῦ λέγει· *Ἰδοὺ ὁ υἱός σου*, ὡς καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης λαβεῖν τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὴν Μαρίαν *εἰς τὰ ἴδια*. Πῶς ἐνταῦθα λέγει μὴ παρεῖναι; Ἀλλ' οὐδὲν ξένον· ὥσπερ γὰρ ὁ κύριος ἀλήθειά ἐστιν, οὕτως ὁ διάβολος ψεύστης τυγχάνει. *Ἐκεῖνος γὰρ ψεύστης ἐστὶ καὶ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ*. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ψεύδους.

XI

Ὁμοίως καὶ Ἀμφιλόχιος ὁ τοῦ Ἰκονίου οὕτω φησίν·

Οὐ γὰρ τοῖς πίναξι τὰ σαρκικὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων διὰ χρωμάτων ἐπιμελὲς ἡμῖν ἐντυποῦν, ὅτι οὐ χρῄζομεν τούτων, ἀλλὰ τὴν πολιτείαν αὐτῶν δι' ἀρετῆς ἐκμιμεῖσθαι.

XII

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου.

Οὐκ ἐπειδὴ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου κατῆλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κατελθὼν υἱὸς θεοῦ αὐτὸς ἀνῆλθεν υἱὸς ἀνθρώπου γενόμενος. Ὅθεν ἀσφαλιζόμενος ἔλεγεν· *Οὐδεὶς ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ*. Ἀπαθὴς γὰρ καὶ ἀθάνατος μετὰ τὴν ἀνάστασιν γενομένη ἡ σὰρξ διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ κοινωνίαν ἀδιαιρέτως ἐστὶν ἐν ἐμοὶ ἠξιωμένη καθέδρας· διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· *Ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα*.

X, **11/12** Ioh. 19, 26
13 Ioh. 19, 27 **15/16** Ioh. 8, 44
XII, **4/6** Ioh. 3, 13 **8/9** Eph. 4, 10

XI, *Ex Actis conc. Nic.* II, Mansi XIII, 301 D
XII, *Extat in catenis in Iohannem*; Corderius p. 96; *Vallicell.* E 40 f. 54

XII, **3/4** γενόμενος *ante* υἱὸς[2] *coll.* Cord. **4** ὅθεν *om.* Cord. **6** τῆς ἀναστάσεως Cord. **7** ἐμὲ: θεὸν Cord. γὰρ *post* ἀδιαιρέτως *add.* Cord. **7/8** ἐν ἐμοί: αὐτῷ τῆς αὐτῆς Cord.

XIII

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου.

Διὰ τὴν ἀτέλειαν τῶν μαθητῶν καὶ διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν Ἰουδαίων ψιλοῖς καὶ ταπεινοῖς κέχρηται ῥήμασι καὶ πῇ μὲν ἀγνοοῦντος ὑπεισέρχεται σχῆμα, πῇ δὲ ἠρώτα ὡς μαθεῖν θέλων, ἵνα τῇ πεύσει καὶ τῇ ἀποκρίσει γυμναζόμενος ὁ λόγος καὶ τῶν ὁρώντων τὴν πίστιν καὶ τῶν ἀκουόντων βεβαιώσῃ τὴν γνώμην. Αὐτίκα γὰρ ὡς εἶδε ποτὲ ψυχορραγοῦντα τὸν ἑπόμενον αὐτῷ λαὸν διὰ τὴν ἀναγκαίων ἔνδειαν, στραφεὶς ἐρωτᾷ τοὺς ἀποστόλους· *Πόθεν ἀγοράσωμεν ἄρτους ἵνα φάγωσι;* Τοῦτο δὲ πρόχειρον τῆς πεύσεως τὴν ἄγνοιαν ὑποφαίνει, ἐὰν μὴ γνῶμεν καθ' ὃν εἴρηται τρόπον· ἔμελλεν ἐκ πέντε ἄρτων δῆμον ὁλόκληρον τρέφειν. Ἐγίνετο δὲ τὸ θαῦμα οὐχ ἵνα τῶν ἐσθιόντων τὰς γαστέρας ἐμπλήσῃ, ἀλλ' ἵνα πρὸς τοῖς σώμασι καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἑπομένων στηρίξῃ. Ὅθεν ἐπ' ὄψεσι τοῦ λαοῦ κελεύει τοῖς ἀποστόλοις ἐνεγκεῖν τοὺς πέντε ἄρτους, ἵνα τὸν ἀριθμὸν ἀκούσαντες, τότε πλῆθος τῶν ἐσθιομένων θεασάμενοι, ὑποκύψωσιν αὐτῷ ἀνάγκῃ ὑπὸ τοῦ θαύματος εἰς τὸ πιστεῦσαι συνωθούμενοι. Θαῦμα γὰρ ἦν μέγιστον τὸ πηγὰς ἄρτων τοὺς πέντε ἄρτους γενέσθαι.

XIV

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου.

Διὰ τὴν ἀτέλειαν τῶν μαθητῶν καὶ διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν Ἰουδαίων πολλάκις ψιλοῖς καὶ ταπεινοῖς κέχρηται ῥήμασι καὶ πῇ μὲν ἀγνοοῦντος ὑπεισέρχεται σχῆμα, πῇ δὲ ἠρώτα ὡς μαθεῖν θέλων, ἵνα τῇ πεύσει καὶ τῇ ἀποκρίσει γυμναζόμενος ὁ λόγος καὶ τῶν ὁρώντων

XIII, **9** Ioh. 6, 5

XIII, *Extat in catenis in Iohannem*: *Vallicell.* E 40 f. 101r-v, *Paris. S. gr.* 159 f. 130

XIV, *Extat in catenis in Iohannem*; *Vallicell.* E 40 f. 194-195 (E), *Paris. gr.* 212 f. 50v-51 (P), *Paris. S. gr.* 159 f. 247v-248 (S)

XIII, **1** Χρυσοστόμου S **8** τῶν *ante* ἀναγκαίων *add.* S **9** τὸ *supra* πρόχειρον *add.* S **16** ἑστιωμένων S

XIV, **1** Ἀμφιλοχίου PS **2/6** διὰ – γνώμην *cf.* XIII, **2-6** **2** μαθητῶν: Ἰουδαίων P ἀπιστίαν *om.* S **3** ψιλοῖς καὶ *om.* S ὁ κύριος *post* ῥήμασι *add.* PS **3/6** καὶ² – γνώμην *om.* PS

τὴν πίστιν καὶ τῶν ἀκουόντων βεβαιώσῃ τὴν γνώμην. Ἠρώτα γάρ ποτε περὶ τοῦ Λαζάρου· *Ποῦ τεθείκατε αὐτόν*; Τί οὖν; Ὁ ἐκ τοῦ τάφου τὸν νεκρὸν σκυλεύσας τὴν θήκην ἠγνόει; Διὰ τί οὖν ἐρωτᾷ; Οἰκονομίαν πληρῶν. Ποίαν; Τυφλὸς ἐκ γεννητῆς ἐθεραπεύθη, χωλός, καὶ δόγματα ἐξεφέρετο ἵνα ὁ κοινὸς τοῦ γένους ἰατρὸς ἐπ᾿ ὀλέθρῳ τῶν σῳζομένων ὑπερόριος πεμφθῇ. Ἐπεὶ οὖν λεπροῦ θεραπευθέντος ἐσυκοφάντουν οἱ πάντα λεπροὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα θεραπευθέντος ὡς ἔκδικοι τοῦ νόμου κατηγορίας ἔπλεκον, τί ποιεῖ; Τελευτᾷ ὁ Λάζαρος· δῆλος δὲ ἦν ὡς φίλος ἦν τοῦ Χριστοῦ. Ἵνα οὖν μὴ καὶ τοῦτο ὑπολάβωσιν οἷς ἀκίνδυνον τὸ πάντῃ ἀπιστεῖν ὅτι Λάζαρος τέχνῃ τὸν θάνατον ὑπεκρίνατο, ἵνα ἐκ τῶν τάφων ὑπακούσας καλοῦντι αὐτῷ καταδουλώσῃ τὸν λαὸν διὰ τοῦ θαύματος, τί ποιεῖ; Ἐρωτᾷ· *Ποῦ τεθείκατε αὐτόν*, ἵνα οἱ κατήγοροι νομίσαντες αὐτὸν ἀγνοεῖν ἑτοίμως ἐπὶ τὸν τόπον χειραγωγήσωσιν οἰόμενοι διελέγχειν αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν. Εἶτα ὡς ἔδειξαν αὐτῷ τὸν τάφον, ἐπιτρέπει πάλιν αὐτοῖς κυλίσαι τὸν λίθον. Ἐκεῖ ἄγνοιαν, ὧδε ἀσθένειαν ἔδειξε· ἄγνοιαν δι᾿ ὧν ἐρωτᾷ *Ποῦ τεθείκατε αὐτόν*, ἀσθένειαν δι᾿ ὧν ἔλεγε *Κυλίσατε τὸν λίθον*. Ὁ τὸν νεκρὸν οὖν ἐγείρων τὸν λίθον κυλίσαι οὐκ ἠδύνατο; Ὁ γνοὺς ὅτι Λάζαρος κεκοίμηται, ἠγνόει ὅτι ταφῇ παραδέδοται; Ἀλλὰ τί ποιεῖ; Λέγει αὐτοῖς κυλίσαι τὸν λίθον ἵνα ἐν τῷ κυλίειν ἡ ὀσμὴ τοῦ ὀδωδότος νεκροῦ πλήξασα αὐτῶν τὴν αἴσθησιν καὶ ἄκοντας αὐτοὺς καταναγκάσῃ μαρτυρῆσαι τῷ θαύματι. Κελεύει δὲ αὐτὸν πάλιν μετὰ τῶν κειριῶν ἐξελθεῖν, ἵνα γνῶσι τῇ πείρᾳ ὡς οὐ φύσει κινούμενος τρέχει, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ λόγου νευρούμενος ὑπακούει. Εἶτα πάλιν μετὰ τὸ ἐξελθεῖν κελεύει λῦσαι αὐτόν. Τί οὖν; Ὁ ἐκ τῶν δεσμῶν αὐτὸν τοῦ θανάτου ἐλευθερώσας τὰς κειρίας οὐκ ἠδύνατο λῦσαι; Ἀλλ᾿ αὐτοῖς κελεύει *Λύσατε αὐτὸν καὶ ἄφετε ὑπάγειν*, ἵνα τὰ ἱμάτια τὰ τῷ ἰχῶρι πεφυρμένα ἐν ταῖς χερσὶ

XIV, **7** Ioh. 11, 34 **23** Ioh. 11, 39 **33/34** Ioh. 11, 44

6/7 γὰρ – Λαζάρου: γοῦν PS **7/8** Τί – ἐρωτᾷ: οὐκ ἀγνοῶν ἀλλ᾿ PS **9/14** Ποίαν – Λάζαρος *om.* PS **14/16** δῆλος – τέχνῃ: ἐπειδὴ γὰρ ὁ Λάζαρος φίλος ἦν τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μὴ ὑπολάβωσι ὅτι τέχνῃ PS **17** ἵνα: ὡς PS τοῦ τάφου S **19/20** νομίσαντες – ἀσθένειαν: τὸν τόπον ὑποδείξωσι PS **21** τόπον S αὐτοῖς πάλιν PS **23** αὐτόν *om.* PS **24** οὖν *om.* PS **25** ὅτι ταφῇ παραδέδοται: τὸν τάφον PS **26** κυλίσατε PS **27** αὐτῶν *om.* S **27/28** καὶ ἄκοντας *post* καταναγκάσῃ *coll.* PS **28** αὐτοὺς *om.* PS κατασκευάσῃ S **28/29** πάλιν αὐτὸν PS **30** ἀρούμενος E **31** πάλιν *om.* PS λῦσαι: πεῖσαι S *sed* λυ- *supra scripsit* m[1] (*idem in l.* 33) **33** ἢ πάντως δῆλον ὅτι ἠδύνατο *ante* Ἀλλ᾿ *add.* PS τοῦτο *ante* κελεύει *add.* PS **33/34** Λύσατε – ὑπάγειν *om.* PS **34** τὰ[2] *om.* S

τοῦ λαοῦ διασπαρέντα ὑπόμνημα γένηται τῆς τοῦ Λαζάρου ἀναστάσεως. Καὶ ὅτι διὰ τοῦτο τῆς ἀγνοίας ὑπεισῆλθε σχῆμα, ἵνα τὴν ἄπιστον τῶν Ἰουδαίων στηρίξῃ γνώμην, αὐτὸς ὁ εὐαγγελιστὴς μαρτυρεῖ· *Καὶ πολλοὶ γάρ, φησί, τῶν Ἰουδαίων ἐλθόντες πρὸς τὴν Μαρίαν καὶ θεασάμενοι ἃ ἐποίησεν Ἰησοῦς, ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν.* Εἶδες πῶς κατὰ τίνα λόγον ἀγνοίας ἐπεισέρχεται σχῆμα; Πῶς ἀγνοεῖν δοκεῖ, ἵνα ἀγνοοῦντας πείσῃ; Πῶς ἐρωτᾷ μαθεῖν, ἵνα τῇ πεύσει καὶ τῇ ἀποκρίσει γυμναζόμενος ὁ λόγος εἰς φῶς τὴν ἀλήθειαν παραστήσῃ;

XV

Ἀμφιλοχίου.

Τὸ βάπτισμα διπλοῦν ἐστι· τὸ μὲν δι' αἵματος, τὸ δὲ δι' ὕδατος. Ὅθεν ὁ κύριος πλαγεὶς τὴν πλευρὰν αἷμα καὶ ὕδωρ ἔβλυσεν· ὕδωρ μὲν ἵνα τοὺς ἁμαρτωλοὺς βαπτίσας ἐλευθερώσῃ, αἷμα δὲ ἵνα τοὺς μάρτυρας δικαιώσας στεφανώσῃ. Ἤδη γάρ τινες ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσιν ἀληθείᾳ καὶ οὐ μιμήσει τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον ὑποστάντες οὐδὲν τῶν ἐκ τοῦ ὕδατος συμβολαίων ἐπεδεήθησαν, ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι βαπτισθέντες, καὶ γέγονεν αὐτοῖς ἡ ἔνστασις τῆς ὁμολογίας ἐπίκλησις τῆς τριάδος, τὰ πάθη κολυμβήθρα, τὸ αἷμα ὡς ὕδωρ.

38/39 Ioh. 11, 45

XV, *Extat in catenis in Iohannem*; *Vallicell.* E 40 f. 279^{r-v} (E), *Paris. gr.* 212 f. 298^{r-v} (P), *Paris. S. gr.* 159 f. 378^{v} (S)

35/36 τοῦ Λαζάρου *post* ἀναστάσεως *coll.* P **36** τῆς – ὑπεισῆλθε *legi non potest in* S τὸ *ante* σχῆμα *add.* PS **37** οὖν *supra* αὐτὸς *add.* S **38** Καὶ *om.* PS **38/39** ἐλθόντες – Ἰησοῦς *om.* PS **39** ἰδόντες ἃ ἐποίησεν *post* αὐτόν *add.* PS **40/43** Εἶδες – παραστήσῃ *om.* PS

XV, **1** Ἀμφιλοχίου E: Κυρίλλου S: Κυρίλλου Ἱεροσολύμων P **2/3** Τὸ – ἔβλυσεν *om.* PS **4** βαπτίσας *om.* E **5/8** Ἤδη – βαπτισθέντες: οἱ οὖν μάρτυρες ἵνα μὴ δοκῶσιν ἀβάπτιστοι τῆς τῶν ὑδάτων ἀναγεννήσεως μηκέτι διὰ τὸ ὀξὺ τοῦ θανάτου τῷ οἰκείῳ ἐβαπτίσθησαν αἵματι τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ κεράσαντες E **7** συμβολαίων S: συμβόλων εἰς σωτηρίαν P **10** ὡς *om.* S

XVI

De eo quod dictum est: Ascendo ad patrem meum et patrem vestrum, et deum meum et deum vestrum; cuius principium est Affer hodie certativos attingamus sermones.

Communis est, inquit, pater; pater ipsius quidem propter naturam, noster autem propter gratiam. Communiter autem et deus dicitur: sed noster quidem deus est quia ex non exstantibus nos ut essemus fecit, eius autem Deus est secundum carnem. Ipse enim eam formavit in virgine, ipse eam unxit in Iordane, ipse eam praedicavit, ipse eam glorificavit in passione, ipse eam suscitavit a mortuis, in nube vacua evexit, dextera sede dignam faciens. Haec enim omnia qui ascendit ad patrem sumens habet, non qui est in patre.

XVII

reverendissimus Amphilochius in oratione cui titulus «Contra Arianos; de illo effato: Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus Deus», ubi ostendit incarnati Verbi esse et passiones et mortem et corpus et sanguinem, Ipsumque esse quod a nobis mystice manducatur, scripsit et haec:

Non sum bonus, o haeretice? Surripis divinitatem meam, et taceo; furaris nobilitatem meam, et quiesco; separas me a Patre meo, et patientem me praebeo; cum creaturis me reponis, et non reclamo; me, Dominum, vocas servum, et suffero! Sed post haec omnia, ex benignitate et patientia et tolerantia mea audax factus, atque secundum impaenitens cor tuum thesaurizans tibi thesaurum malum, me, qui bonus sum, non bonum dicis! Non sum bonus, haeretice, qui homo factus sum propter vos et ipse me in cibum dedi? Perfide, saltem sanguinem meum reverere; saltem in corpore meo erubesce; saltem canum generositatem imitare: siquidem canes, etsi de micis tantum mensarum dominorum suorum

---

XVI, Ioh. 20, 17
XVII, 2/3 Marc. 10, 18 **10/11** Rom. 2, 5 **15/16** Matth. 15, 27

XVI, E Facundo Herm., *Pro defensione* XI, 3, 5-6, *ed.* J.-M. Clément, R. Vander Plaetse (CC SL 90A, Turnhout 1974, p. 339; cf. PL 67, 803C-804C)

XVII, J. Lebon, *Severi Antiocheni liber contra impium Grammaticum*, CSCO 102, p. 143 sq.

edunt, necessitate urgente vitam suam prompte tradunt, ne dominus ipsorum captivus fiat; vos autem, qui corpus meum comeditis et sanguinem meum bibitis, ne tantum quidem honoris ei, qui pro vobis subiit mortem, exhibetis quantum amoris canes dominis suis servant, immo vero, benignitati meae obtrectatis, sermones meos contra meipsum detorquentes.

ORATIO IN MESOPENTECOSTEN

PRÉFACE

Tous les manuscrits, sauf un, donnent le même *incipit* à cette homélie qu'à une homélie pseudo-chrysostomienne (Aldama 566); il est donc possible que d'autres manuscrits contiennent cette pièce et qu'ils aient échappé à notre attention.
Les quatorze manuscrits collationnés sont:

1. **B** *Atheniensis gr.* 457 (ff. 413-419)
chart. s. XVI ff. 972 32 × 21 2/26/15
Métaphraste mêlé
Ehrhard III, 309-310

2. **T** *Atheniensis gr.* 2083 (ff. 283-287)
m. s. XIII-XIV ff. 386 37,3 × 27
Métaphraste mêlé
Ehrhard III, 300-301

3. **D** *Athous Dionysiou gr.* 130 (ff. 133-139v)
chart. a. 1537 1/26/37
Métaphraste mêlé
Ehrhard III, 331

4. *Athous Iviron gr.* 263 (ff. 346-350)
chart. s. XV ff. 512 19 × 30 1/27/53
Collection de pièces (pseudo-)chrysostomiennes
M. Aubineau, Textes Chrysostomiens découverts dans le Codex Athos, Iviron 263, dans *Corona Gratiarum, Miscellanea ... Eligio Dekkers dicata*, I, 59-67

5. **Q** *Athous Pantocratoros* 3 (ff. 115-117)
m. s. XIII 26,6 × 37,8 2/42/23
Collection non liturgique
Lambros I, 91-92 (n° 1037)

6. **H** *Hierosolymitanus Pan. Taph. gr.* 6 (ff. 133-136)
m. s. X première partie ff. 1-241v 37 × 27,5 2/42/20
Lectionnaire, type A
Ehrhard I, 174-179

7. **S** *Hierosolymitanus Sabait. gr.* 103 (ff. 116v-120v)
m. s. XII ff. 197 25,5 × 18 1/33/43
Panégyricon pour l'année entière, type C
Ehrhard II, 69

8. **M** *Mosquensis gr.* 217 (234) (ff. 242-248v)
m. s. XI ff. 307 29,3 × 20,6 1/29/18
Panégyricon pour six mois, type A
Ehrhard II, 103-104

9. *Oxoniensis Bodl. Auct.* E.3.8. (ff. 241-248)
chart. pp. 570
Exemplarium Savilii
M. Aubineau CCG I 122-125

10. **A** *Parisinus gr.* 582 (ff. 429-436)
m. s. X ff. 552 36,5 × 24 2/37/16
Panégyricon pour l'année entière, type C
Ehrhard II, 76-80

11. **P** *Parisinus gr.* 1470 (ff. 31v-33v)
m. a. 890 ff. 248 31,5 × 22,5 2/35/22
Lectionnaire pour six mois, type A
Ehrhard I, 260-263

12. *Romanus Angelic. gr.* 108 (f. 238r+v)
m. s. XII/XIII ff. 288 34,7 × 25 2/35/22
Panégyricon italo-grec
Ehrhard I, 298-301

13. **R** *Vaticanus gr.* 1587 (ff. 325-330)
chart. a. 1389 ff. 372 20,5 × 13, 5 1/23/41
Homiliaire
Ehrhard II, 258

14. **V** *Vindobonensis theol. gr.* 5 (ff. 278-282v)
m. a. 938 ff. 324 38 × 24 2/38/17
Homiliaire, type B
Ehrhard II, 278-280

Les 14 manuscrits collationnés se répartissent en deux familles ω^1 et ω^2. Les divergences entre ces familles se manifestent dans

22/23 πῶς¹ – πνεῦμα *om.* ω^1
31 περιτέμνετε ἄνθρωπον ω^2 : περιτέμνεται ἄνθρωπος ω^1
37 φησι *add.* ω^1
50 δικάσασθαι ω^1 : δικάζεσθαι ω^2
70 οὐκ ἔστιν ὑποβολιμαῖος *om.* ω^2

74/75 καὶ εἰς δικαστήριον ἑλκύσατε *om.* ω^1
89 εὐαγγελιστοῦ *om.* ω^1
126 εὐθέως *ante* ἐπιλαμβάνονται *add.* ω^1
153/154 ἁμαρτίας – κἀκεῖνοι *om.* ω^2
160 ἀλλὰ *om.* ω^1
185/187 τουτέστι – γενέσθαι *om.* ω^2
197 ποτὲ *om.* ω^2
198 δῶρον ω^1: ὕδωρ ω^2
221 κακόφρονας ω^2: προστρέχοντας ω^1

ω^1 Le représentant le plus ancien de ω^1 est le *Parisinus gr.* 1470, a. 890 (**P**), lectionnaire pour six mois. **P** nous transmet un texte fort remanié de l'homélie IV d'Amphiloque. Ici au contraire, P nous offre un texte assez pur avec quelques vraies variantes seulement. Le codex *Hierosolymitanus Sab. gr.* 103 (**S**), panégyricon pour l'année entière, se rapproche de P, mais vu le grand nombre de variantes, ce codex paraît être une copie hâtive. La relation est claire dans les passages suivants :
25 τοῦ ἀνθρώπου *om.* PS
34 κρίνετε: κρίνατε PS
115 παρουσίᾳ: φιλανθρωπίᾳ PS
123 ἐκέλευσε: ἐκέλευε PS
134 ὅτι θέλει *om.* PS

Un deuxième témoin assez ancien de ω^1 est le *Vindob. theol. gr.* 5, a. 938 (**V**), homiliaire. Ce manuscrit nous transmet un texte fidèle de ω^1. V contient cinq homélies de Léonce, prêtre de Constantinople, un personnage assez peu connu, mais ce manuscrit est probablement originaire de Constantinople.

Une copie de V est conservée dans l'*Oxoniensis Auct. gr.* E.3.8, l'exemplaire utilisé par Savile pour son édition de cette homélie (reproduite dans PG 61, 777-782). À côté de V, Savile a consulté encore un autre manuscrit, mais nous n'avons pas pu l'identifier.

Dans le codex *Hierosolymitanus* Saint-Sépulcre 6 (**H**), lectionnaire, nous avons une copie de ω^1 qui atteste plusieurs omissions et, en outre, une transposition remarquable dans 151-160. En plus, nous constatons dans ce manuscrit beaucoup de variantes. On voit que H est une copie peu soignée de ω^1.

Une copie semblable est le *Vatic. gr.* 1587 (**R**), homiliaire ; son texte remonte à une copie peu exacte.

D'autres témoins de ω^1 sont le codex *Atheniensis gr.* 2083 (**T**) et l'*Athous Pantocratoros* 3 (**Q**), tous les deux avec un grand nombre de variantes.

Un dernier témoin de ω^1 est le codex *Romanus Angelic. gr.* 108 (12), qui ne transmet que le début de notre homélie jusqu'à 138.

ω^2 Le témoin le plus ancien de ω^2 est le *Paris. gr.* 582 (**A**), panégyricon pour l'année entière, qui ne transmet le texte qu'à partir de 25 τὰ τοῦ θεοῦ (*cf. Préface* de l'homélie IV). Le codex *Atheniensis gr.* 457 (**B**) se rapproche de A :

58 τριάκοντα καὶ ὀκτὼ AB
72 ἐκ γενετῆς *om.* AB
91 ἐπὶ τῇ προβατικῇ *add.* AB
96 ἐν (τῇ B) ἀσθενείᾳ *add.* AB
98 ἀλλ' *add.* AB
106 φημι *add.* AB
119 ἐπεφέρετο : ἔφερε AB
125 καθὼς – σαφῶς *om.* AB
171 διὰ τοῦτο *add.* AB
189 οὐκέτι θέλω *om.* AB
196 τοίνυν *om.* AB
199 φησι *add.* AB
222 ἀντὶ – φέρε *om.* AB
233 δὲ *add.* AB

Le codex *Iviron* 263 (4), que nous avons pu collationner pour la deuxième partie du texte, remonte à la même source que A et B.

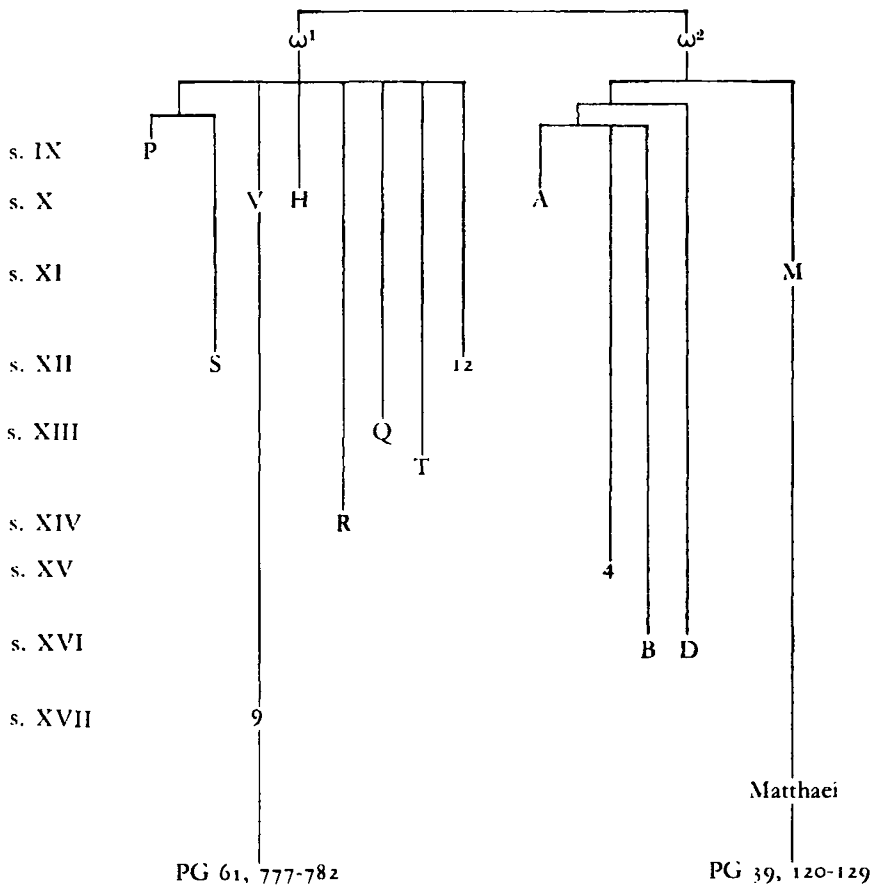
Le codex *Dionysiou gr.* 130 (**D**) se rapproche de la source commune de A et B :

62 τὴν *ante* κλίνην *add.* ABD
66 καὶ – κλέψαι *om.* ABD
87 οἱ : οὖν ABD
211 γινώσκοντες *om.* ABD
214 βαμβαίνεις : βαμβεύεις ABD

Un dernier témoin de ω^2 est le *Mosquensis gr.* 217 (**M**), panégyricon pour six mois, originaire du monastère d'Iviron. C'est l'unique manuscrit qui attribue cette homélie à Amphiloque ; cette attribution a été rayée par une main postérieure.

C.F. Matthaei a basé son édition sur ce codex (1776) ; Migne a reproduit dans PG 39 le texte de Matthaei.

STEMMA CODICVM

CONSPECTVS SIGLORVM

A	*Parisinus gr.* 582 m. s. X ff. 429-436
B	*Atheniensis* 457 chart. s. XVI ff. 413-419
D	*Athous Dionysiou* 130 chart. a. 1537 ff. 133-139^{v}
H	*Hierosolymitanus Pan. Taph.* 6 m. s. X ff. 133-136
M	*Mosquensis gr.* 217 (234) m. s. XI ff. 242-248^{v}
P	*Parisinus gr.* 1470 m. a. 890 ff. 31^{v}-33^{v}
Q	*Athous Pantocratoros* 3 m. s. XIII ff. 115-117
R	*Vaticanus gr.* 1587 chart. a. 1389 ff. 325-330
S	*Hierosolymitanus Sabait.* 103 m. s. XII ff. 116^{v}-120^{v}
T	*Atheniensis* 2083 chart. s. XIII/XIV ff. 283-287
V	*Vindobonensis theol. gr.* 5 m. a. 938 ff. 278-282^{v}
v	*textus vulgatus editionis Mignei* PG 39, 120A - 129C
	Numeri in margine paginas huius editionis indicant.
ω^{1}	*consensus codicum* PSVQTRH
ω^{2}	*consensus codicum* ABDM

SPVRIA

ORATIO IN MESOPENTECOSTEN

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸν παράλυτον τῇ ἡμέρᾳ τῆς μεσοπεντηκοστῆς καὶ εἰς τὸ *Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν*

1. Ὥσπερ ἡ φαεσφόρος σελήνη τὰ τῆς νυκτὸς λευκαίνουσα 120
τά τε κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν πλωτῆρσι καὶ ὁδοιπόροις τὸ φάος δᾳδουχοῦσα ἀνεμπόδιστον τὴν πορείαν ἑκάστῳ κατεργάζεται, ὡσαύτως ἐν σαββάτῳ πρὸς τὸν παράλυτον ὁ κύριος ἔλεγεν· *Ἐγερθεὶς ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου*. Καὶ τούτου χάριν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν· *Ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἔστιν ἐμή, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με πατρός*. Καὶ ὅτι διὰ τὴν πρὸς τὸν παράλυτον αὐτεξούσιον θεραπείαν ὁ κύριος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τούτους εἶπε τοὺς λόγους, ἐκ τῶν ἀρτίως ἀναγνωσθέντων λάμβανε τὴν ἀπόδειξιν. Καὶ ἔνθεν γὰρ φανερώτερον ὁ κύριος ἐμήνυσεν τὸ ἀπαράλλακτον ἑαυτοῦ καὶ τοῦ πατρός· εἰ ἦν γὰρ ὁ κύριος εἰρηκώς· Ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἔστι τοῦ πατρός, ἀλλ'

3/4 Ioh. 7, 24 **9/10** Ioh. 5, 8; Marc. 2, 11 **10/11** Ioh. 7, 16

ω¹ (PSVQRTH) ω² (ABDM) v

---

1 του – Χρυσοστόμου: Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου M τοῦ – ἡμῶν *om.* SV ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως *om.* B **2** τοῦ Χρυσοστόμου *om.* PADM **2/4** εἰς τὸν – ὄψιν VQ: εἰς τὸν – μεσοπεντηκοστῆς T: λόγος εἰς τὴν μ. P: λόγος εἰς τὴν μ. καὶ εἰς τὸν π. καὶ εἰς τὸ μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν BM: εἰς τὸ μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν καὶ εἰς τὸν π. R: εἰς τὸν π. τῇ μ. H: εἰς τὸν π. S **4** κύριε εὐλόγησον *add.* V: εὐλόγησον *add.* Q: εὐλόγησον πάτερ *add.* T: εὐλόγησον δέσποτα *add.* RB **5/8** Ὥσπερ – ὡσαύτως *om.* Mv **5** φαοσφόρος H τὰ: τὰς (τ. ν.) ζοφώσεις B ἀμαυρὰ *post* νυκτὸς *add.* PT **6** τά τε κατὰ: κατά τε HA: τοῖς τε κατὰ TB: τούς τε κατὰ D κατὰ² *om.* QTBD πλωτῆρας καὶ ὁδοιπόρους D τε *ante* καὶ² *add.* T καὶ² *om.* R **7** φάος: κάλλος T ἐργάζεται ἑκάστῳ B ἑκάστῳ *post* ἀνεμπ. *coll.* D **8** οὕτως B καὶ ὁ κύριος *ante* ἐν *coll.* B θαυματουργῶν *post* σαββάτῳ *add.* B πρὸς *om.* R παραλυτικὸν PVQT **9/10** ὕπαγε – σου: περιπάτει R **10** καὶ τούτου: τούτου οὖν P καὶ *ante* πρὸς *add.* P **11** τὴν: τὸν S πρὸς: εἰς BD: *om.* M **12** παραλυτικὸν P **13/14** ἀναγνωσθέντα S **14** λαμβάνετε R καὶ *om.* BMv ἐντεῦθεν B **14/15** φανερώτερον *post* κύριος *coll.* ω² **15** ἡρμήνευσεν P: ἑρμήνευσεν S αὐτοῦ B εἰ *om.* S ἦν *om.* Q **16** εἰρηκώς: ἔλεγεν Q ἔστι: ἔστιν ἐκ ST: ἐκ R

ἐμή ἐστιν, ἐχώριζεν ἑαυτὸν τοῦ πατρός, ξένον ἐποίει τῆς οὐσίας, ἠλλοτρίου τῆς οἰκονομίας. Εἰρηκὼς δὲ *Ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἔστιν ἐμή, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με πατρός*, ἔδειξε τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας καὶ ὅτι μία διδαχὴ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. Εἷς γὰρ ὁ λόγος, ὁ υἱὸς τοῦ πατρός, καὶ πνεῦμα τοῦ πατρός, τὸ ἅγιον πνεῦμα. Πῶς ἕτερα διδάξει ὁ λόγος καὶ πῶς ἕτερα κατηχήσει τὸ ἅγιον πνεῦμα; Οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον τὸν λέγοντα· *Οὐδεὶς οἶδεν τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτῷ· οὕτως καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ*. Καὶ ὅτι διὰ τὴν πρὸς τὸν παράλυτον αὐτεξούσιον θεραπείαν, καθὼς προεῖπον, ὁ κύριος προσήκατο τούτους τοὺς λόγους, ἤκουες ἀρτίως τοῦ κυρίου λέγοντος· *Ἓν ἔργον ἐποίησα καὶ πάντες θαυμάζετε· διὰ τοῦτο Μωϋσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὴν περιτομήν, – οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ Μωσέως ἐστίν, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων –, καὶ ἐν σαββάτῳ περιτέμνετε ἄνθρωπον. Εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος ἐν σαββάτῳ, ἵνα μὴ λυθῇ ὁ νόμος Μωϋσέως, ἐμοὶ χολᾶτε ὅτι ὅλον ἄνθρωπον ὑγιῆ ἐποίησα ἐν σαββάτῳ;* 121
Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε.

2. Ὅτι δὲ διὰ τὴν τοῦ παραλύτου θεραπείαν ὁ κύριος τοὺς λόγους τούτους προσήκατο, ἐκ τοῦ νόμου δεικνὺς αὐτοὺς παρανόμους, λέγει πρὸς αὐτούς, καθὼς ἤκουες· *Εἰ περιτομὴν λαμβάνει*

18/19 Ioh. 7, 16 **24/26** I Cor. 2, 11 **29/34** Ioh. 7, 21-24

ω^1 (PSVQRTH) ω^2 (ABDM) v

---

17 ἐμή: ἐμοί R ἑαυτήν S καὶ *ante* ξένον *add.* H **18** ἠλλοτρίου: καὶ ἀλλοτρίου Q: ἢ ἀλλότριον T: ἠλλοτριοῦτο HD: *om.* B τῆς *om.* VH ἐμή: ἐμοί R διδαχὴ οὐκ ἔστι ἐμή (*expunct.*) *post* ἐμή *add.* H **20** εἷς: εἰ D γὰρ *om.* B **21** ὁ υἱὸς: καὶ υἱοῦ B: *om.* S ὁ *om.* Qω^2v: *post* υἱὸς *coll.* H τοῦ: καὶ B καὶ πνεῦμα τοῦ πατρὸς *om.* R τὸ *ante* πνεῦμα *add.* HD τὸ ἅγιον πνεῦμα: τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον B **22/23** πῶς^1 – ἅγιον πνεῦμα *om.* ω^1 **22** πῶς^2 *om.* B **22/23** πνεῦμα τὸ ἅγιον B ἅγιον *om.* D **24** τὸν *om.* T **25** τοῦ ἀνθρώπου *om.* PSRB **25/26** οὕτως – αὐτῷ *om.* QRBD **26** τοῦ θεοῦ *om.* H τὸ^2 *om.* S πρὸς: εἰς B **27** παραλυτικὸν S: παράκλητον R προεῖπεν V **28** τοῦ κυρίου: αὐτοῦ τοῦ κυρίου P: αὐτοῦ B **29** ἓν – ἐποίησα *om.* A: τὸ D πάντες *om.* A **30** Μωσῆς SVQRBM δέδωκεν *post* ὑμῖν *coll.* M: ἔδωκε v ἔδωκεν ἡμῖν STAB τὴν *om.* A Μωϋσέως HMv **31** περιτέμνεται ἄνθρωπος ω^1 **32** ὁ *ante* ἄνθρωπος *add.* B ἄνθρωπος *post* σαββάτῳ *coll.* P **33** Μωσέως VQRAB ὅλον *om.* RB **34** κρίνετε: κρίνατε PS **35** ὅτι: ἔτι S τοῦ παραλύτου *post* θεραπείαν *coll.* R **36** τοὺς λόγους *post* προσήκατο *coll.* R δείκνυσι Q **37** λέγει πρὸς αὐτοὺς *om.* Q καθὼς: ἅπερ R ἀρτίως *ante* ἤκουες *add.* HA φησι *post* περιτομὴν *add.* ω^1 (-R)

ἄνθρωπος ἐν σαββάτῳ καὶ ἐν σαββάτῳ περιτέμνετε βρέφος, ἵνα μὴ ἀκυρωθῇ ὁ ὀκταήμερος νόμος, νόμῳ νόμον ἀνατρέποντες ὑμεῖς ἀνατρέπετε τὸν νόμον καὶ *ἐμοὶ χολᾶτε, ὅτι ὅλον ἄνθρωπον ὑγιῆ ἐποίησα ἐν σαββάτῳ*, οὐχ ἱδρώσας ἀλλὰ θαυματουργήσας. Ἐν σαββάτῳ οὐ δεῖ ἐργάζεσθαι, ἀλλὰ διὰ πάντων ἀεργοὺς εἶναι. Τίνος ἕνεκεν παρ᾽ ὑμῖν, Ἰουδαῖοι, ἐν σαββάτῳ γυνὴ τίκτει καὶ μαῖα θορυβεῖται καὶ σπάργανα τινάσσεται καὶ φύσις καθαίρεται καὶ θήλη πρὸς γαλακτοτροφίαν εὐτρεπίζεται; Γυνὴ τίκτει καὶ φύσις νόμου περιγίνεται καὶ θεὸς οὐ θαυματουργεῖ; Εἰπέ μοι· *εἰ ἐν σαββάτῳ περιτέμνεται ἄνθρωπος, ἵνα μὴ λυθῇ ὁ νόμος, ἐμοὶ χολᾶτε ὅτι ὅλον ἄνθρωπον ὑγιῆ ἐποίησα ἐν σαββάτῳ; Μὴ κρίνετε κατ᾽ ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε.* Καταδέχομαι ὑφ᾽ ὑμῶν τῶν ἐχθρῶν δικάσασθαι, ὅπως ἐν ᾧ κρίματι κρίνετε κριθήσεσθε. Τίς λύει τὸ σάββατον; Ὑμεῖς οἱ ἐν τῷ σαββάτῳ περιτέμνοντες καὶ ξίφος ὀξύνοντες καὶ τομὴν ἐπάγοντες καὶ μέλος χωρίζοντες καὶ τὸν τόπον αἱμάττειν παρασκευάζοντες, ἢ ἐγὼ ὁ εἰρηκὼς λόγῳ· *Ἐγερθεὶς ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου.* Εἰ μὴ ἐνήργησεν ὁ λόγος, ἔλυσα ἂν τὸ σάββατον ματαιολογήσας· εἰ δὲ προέδραμε τοῦ λόγου τὸ ἔργον, τί τὸ σάββατον ἐκδικεῖτε καὶ τὸν δημιουργὸν ἀθετεῖτε;

3. Οὐκ ἐκορέσθητε, ὦ Ιουδαίων παῖδες, ἐπὶ τριακονταοκτὼ ἔτη ὁρῶντες τὸν παράλυτον τῇ κλίνῃ προσηλωμένον καὶ τὴν κλίνην κάμνουσαν καὶ τὸν παράλυτον νυχθήμερον φορτίον βαστάζου-

---

54 Ioh. 5, 8; Marc. 2, 11

ω^1 (PSVQRTH) ω^2 (ABDM) v

---

38 ἐν σαββάτῳ[1] *om.* S καὶ ἐν σαββάτῳ *om.* PT **39/40** νόμῳ – τὸν νόμον καὶ *om.* Q **39** νόμῳ *om.* SB **40** τὸν *om.* B **41** οὐκ A δράσας Q εἰ *ante* ἐν *add.* P (*expunxit* P^2) **42** διὰ πάντων: πάντας Mv ἀνέργους S **43** ὦ *ante* Ἰουδαῖοι *add.* B γυνὴ *ante* ἐν *coll.* QMv **44** τινάσσει R καὶ φύσις καθαίρεται *om.* B καθήραται S **45** θέλη S: θήλυ VRB: θύλη D καὶ *om.* Q **46** νόμῳ D εἰ *om.* QHMv **47** ὁ *ante* ἄνθρωπος *add.* T Μωσέως *post* νόμος *add.* H **48** ὅλον *om.* H κρίνατε P **49** κρίσιν *om.* T: *bis scripsit* B ἡμῶν A **50** δικάζεσθαι ω^2 v: καταδικάσασθαι T ὅπως – κριθήσεσθε *om.* H κρίνητε P **52/53** καὶ[3] – παρασκευάζοντες *om.* H **53** διαμάττειν Q ὁ *om.* R **54** ἐγερθεὶς *om.* R περιπάτει *ante* ὕπαγε *add.* D ὕπαγε – σου: περιπάτει R **55** ἂν: οὖν Mv **56** προσέδραμε R τοῦ λόγου QA: τὸν λόγον *cett.* v **58** τριάκοντα καὶ ὀκτὼ RHAB ἔτεσιν R **59** τῇ κλίνῃ: καὶ νῦν S τὴν κλίνην: αὐτὴν τὴν κλίνην R: αὐτὴν D **60** νυχθήμερον *om.* D βαστάζοντα ω^1 (-Q) A

σαν; Οὐκ ἠγανακτήσατε; οὐ συνεπαθήσατε; Καὶ ἵνα μίαν ὥραν ὁ παράλυτος κλίνην βαστάσῃ καὶ τὴν ἀντιμισθίαν παράσχῃ, ἀγανακτεῖτε; Οὐκ ἔδει καὶ τοῦτο βοῆσαι· *Ἔστρεψας τὴν κλίνην μου ἐν τῇ ἀρρωστίᾳ μου*; Οἶδα, ὦ φαρισαῖοι, τίνος χάριν ἀγανακτεῖτε· οὐχ ὅτι ἐθεραπεύθη ὁ παράλυτος διαπρίεσθε, ἀλλ' ὅτι οὐχ ἰσχύσατε τὴν κλίνην κρύψαι καὶ τὸ θαῦμα κλέψαι. Διὰ τοῦτο τὴν γνώμην ὑμῶν ἐπιστάμενος ἐκέλευσα βαστάζειν αὐτὸν τὴν κλίνην, ἵνα κἂν ὑμεῖς σιωπήσητε ἡ κλίνη τὸ θαῦμα βοήσῃ. Τί διστάζετε, ὦ φαρισαῖοι; Οὐκ ἔστιν ὁ παράλυτος παρείσακτος, οὐκ ἔστιν ὑποβολιμαῖος, οὐκ ἔστιν ὀλιγοχρόνιος, γνωρίζετε αὐτὸν πάντες· τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη τῇ κολυμβήθρᾳ τῇ παρ' ὑμῖν παρεσίτευσεν. Οὐκ ἔχετε λέγειν ὡς ἐπὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ· *Οὗτός ἐστιν, ὅμοιος αὐτῷ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὗτος*. Εἰ μὴ ἥττησε ὑμᾶς ὁ τυφλός, καὶ τοῦτον κρατήσατε καὶ εἰς δικαστήριον ἑλκύσατε, ὅπως διὰ πάντων αἰσχύνης πληρωθήσεσθε. *Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε.*

4. Καί, εἰ δοκεῖ, διὰ βραχέων ἐπ' αὐτὴν τὴν περιοχὴν τοῦ
παραλύτου καταδράμωμεν διὰ τὸ καὶ τὸν κύριον ἀπομνημονεῦ- 124
σαι τοῦ παραλύτου· εἰ γὰρ ὁ κύριος αὐτοῦ ἐμνημόνευσε, πῶς ἡμεῖς λήθην ποιησώμεθα; Τότε τις θαυμάζει, ὅτε τὰ τοῦ κυρίου θαύματα διηγεῖται. Τοῦ γὰρ κυρίου καὶ ἡ παροῦσα μέση ἑορτή· μεσίτης ὁ κύριος, μέση καὶ ἡ ἑορτή· ἀεὶ δὲ τὸ μέσον τοῖς ἄκροις

63/64 Ps. 40, 4 **73** Ioh. 9, 9

ω¹ (PSVQRTH) ω² (ABDM) v

---

62 τὴν *ante* κλίνην *add.* TABD παράσχοι B: παρασχεῖν P **62/63** ἀγανακτεῖτε – βοῆσαι *om.* S **63** καὶ *om.* D τούτῳ KA: τοῦτον HTB **64** μου *om.* H **66** καὶ – κλέψαι *om.* QABD **69/70** ὁ – ἔστιν¹ *om.* H **70** οὐκ ἔστιν ὑποβολιμαῖος *om.* QRω²v **71** αὐτῷ H ἅπαντες DMv καὶ *om.* QMv ἔχει *post* ἔτη *add.* P: ἐν *add.* H τῇ – ὑμῖν: τῇ παρ' ὑμῖν κολυμβήθρᾳ QB **72** ὑμῶν D παρεσίτευεν VQ: παρασιτεῦον S οὐκ ἔχετε: οὐ δέχεται S ἐκ γενετῆς *om.* AB **73/75** ὅμοιος – πληρωθήσεσθε *om.* H **73** αὐτοῦ PQ ἔστιν³ *om.* R οὐκ ἔστιν οὗτος *ante* ὅμοιος *coll.* T **74** καὶ¹ *om.* D καὶ εἰς δικαστήριον ἑλκύσατε *om.* ω¹ **75** ὅπως: ἵνα R καὶ *ante* διὰ *add.* B πληρωθῆτε P: πληροῦσθαι S κρίνατε PSVD **77/81** Καί – διηγεῖται *om.* H **77** δοκεῖτε B τὴν *post* περιοχὴν *add.* A **78** παραδράμωμεν SRB: ἀναδράμωμεν Mv **79** διὰ *ante* τοῦ *add.* S **80** αὐτοῦ *ante* λήθην *add.* Q: εἰς *add.* R δὲ *post* τότε *add.* Q **81** τὰ *ante* θαύματα *coll.* R καὶ *om.* PTHD παροῦσα: παρουσία καὶ ἡ A μέση *om.* ω²v **82** μεσίτης – ἑορτή *om.* H καὶ *ante* ὁ *add.* S ἡ *om.* B

ἠσφάλισται· διὰ τοῦτο καὶ ἡ παροῦσα μέση ἑορτὴ διπλῆν τῆς ἀναστάσεως τὴν χάριν κέκτηται. Ὑπὸ γὰρ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς πεντηκοστῆς μεσολαβουμένη τὴν ἀνάστασιν ὑπέδειξεν, τὴν πεντηκοστὴν δακτυλοδεικτεῖ, τὴν ἀνάληψιν σαλπίζει. Τίς οὖν ἡ πᾶσα τοῦ παραλύτου πραγματεία, γνωρίσατε, οἱ τοῦ λόγου φιλέμποροι, ὅπως διὰ πάντων τῆς πνευματικῆς ὠφελείας τὴν ἐνθήκην καρπώσησθε. Φέρεις μνήμην πάντως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου βοῶντος· *Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἦν δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις κολυμβήθρα ἡ ἐπιλεγομένη Ἑβραϊστὶ Βηθεσδὰ πέντε στοὰς ἔχουσα. Ἐν ταύταις κατέκειτο πλῆθος πολὺ τῶν ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, ξηρῶν. Ἦν δέ τις ἄνθρωπος ἐκεῖ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ· τοῦτον ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς*, ὁ τὰ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν, *καὶ γνοὺς ὅτι πολὺν ἤδη χρόνον ἔχει, λέγει αὐτῷ· Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι;* Ὢ τῆς τοῦ κυρίου ἀκενοδόξου θεραπείας! Οὐκ ἐκδέχεται παρακληθῆναι ὑπὸ τῶν ἀρρώστων, αὐτὸς ἐπείγει ἑαυτὸν πρὸς τοὺς πάσχοντας· ἥλιος γὰρ ὢν τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ πάντας ἁπλοῖ τὰς ἀκτῖνας τῆς εὐεργεσίας. *Ἦν δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρα ἡ ἐπιλεγομένη Ἑβραϊστὶ Βηθεσδὰ πέντε στοὰς ἔχουσα. Ἐν ταύταις κατέκειτο πλῆθος πολὺ τῶν ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, ξηρῶν.* Σύμβολον τοῦτο τῆς Ἰουδαϊκῆς

90/97 Ioh. 5, 1-6 **95** Dan. LXX. Sus. 35a **99** Mal. 3, 20

ω¹ (PSVQRTH) ω² (ABDM) v

---

83 μέση *om.* PBDMv τὴν *post* διπλῆν *coll.* PQTHD **84** χάριν – ἀναστάσεως *om.* H κέκτηται: καὶ κτῆσαι S **85** μεσολαβομένη H **85/86** τὴν πεντηκοστὴν – σαλπίζει *om.* H **86** καὶ *ante* τὴν *add.* D ἀνάληψιν: ἀνάστασιν A **87** πᾶσα: παροῦσα BMv: *ante* πραγματεία *coll.* R οἱ: οὖν ABD **89** θήκην S καρπώσασθαι SR: καρπώσασθε B Φέρεις: φέρε εἰς R: φέρεις εἰς H: φέρετε P εὐαγγελιστοῦ *om.* ω¹ (-V) **90** ἡ *ante* ἑορτὴ *add.* THBD **90/91** ὁ Ἰησοῦς *om.* A **91** τοῖς *om.* R ἐπὶ τῇ προβατικῇ *ante* κολυμβήθρα *add.* AB κορυμβήθρα V **92** λεγομένη S ἐν ταύταις: ἐνταῦθα B **93** ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν *post* ξηρῶν *add.* H **94** καὶ *om.* V ἀρρωστίᾳ D **95** κύριος RTHAD **96** αὐτῶν *om.* PSVQ γνωρίσας Q ἤδη *om.* D ἐν (τῇ *add.* B) ἀσθενείᾳ *post* ἔχει *add.* AB **97** κυρίου *om.* S ἀκενοδοξίας καὶ S παρουσίας R **97/98** οὐ δέχεται R **98** ἀλλ' *ante* αὐτὸς *add.* AB **98/99** ἐπίγεν αὐτὸν H **99** κάμνοντας T ὢν *om.* S **100** τὴν ἀκτῖνα PSVQRHD ἦν: ἐν S τοῖς *om.* R **101** ἐπὶ: ἐν P ἐπὶ τῇ προβατικῇ: ἡ προβατικὴ T λέγεται *ante* Βηθεσδὰν (!) *add.* P **102** ταύτῃ P πολὺ *om.* BD **103** τῆς Ἰουδαϊκῆς: τοῖς Ἰουδαίοις εἰς R

ἀρρωστίας, αἱ πέντε στοαὶ αἵτινες ἐπεπλήρωντο τῶν ἀρρώστων. Καὶ γὰρ ἀρρωστεῖ ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς διὰ τῶν πέντε αἰσθήσεων, ὁράσεως, ὀσφρήσεως, γεύσεως, ἀκοῆς, ἁφῆς· διὰ πάντων ἠρρώστουν οἱ Ἰουδαίων παῖδες. Οὐκ εἶχον καθαρὸν ὀφθαλμὸν ὁρῶντες τὰ θαύματα καὶ παρορῶντες· οὐκ εἶχον γεῦσιν εὐχάριστον μάννα τρώγοντες καὶ συκέας ἐπιζητοῦντες· οὐκ εἶχον ὄσφρησιν εἰλικρινῆ τοῦ δεσποτικοῦ μύρου τὴν διαβολικὴν δυσωδίαν προκρίναντες· οὐκ εἶχον ἀκοὴν καθαρὰν τῶν δρακοντιαίων συρισμάτων καὶ οὐ προφητικῶν κατηχημάτων πειθόμενοι· οὐκ εἶχον τὴν ἁφὴν συνεργετικὴν εἴδωλα θεολογοῦντες καὶ τοῦ ζῶντος θεοῦ καταφρονοῦντες.

5. Ἀλλ' ὅμως ἐπιδημήσας τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ ὁ δεσπότης Χριστός, ὁ καὶ τῶν αἰσθήσεων ποιητὴς καὶ τῶν κτισμάτων δημιουργός, ἐν ταὐτῷ καὶ τῶν σωματικῶν παθῶν καὶ τῶν προαιρετικῶν πταισμάτων τὴν διόρθωσιν ἐποιήσατο. Οὗτος γὰρ ὁ προκείμενος παράλυτος διπλῆν ἐπεφέρετο τὴν μάστιγα, τὸ μὲν σῶμα τῇ νόσῳ διελύετο, τὴν δὲ ψυχὴν ταῖς ἁμαρτίαις ἐξήρθρωτο. Διὸ καὶ ὁ κύριος ὡς τῶν ἑκατέρων ἰατρὸς καὶ τὸ σῶμα συσφίγγει καὶ τὸ πνεῦμα φωτίζει, καὶ τῷ σώματι τὴν κλίνην φέρειν ἐκέλευσε, τῇ δὲ ψυχῇ τὴν ἀρετὴν βαστάζειν ἐπέτρεπε. Τί

---

109 Num. 11, 5

ω[1] (PSVQRTH) ω[2] (ABDM) v

---

104 αἱ *om.* Q ἐπεπλήρωντο S: ἐπεπληροῦντο PQRADv: ἐπεπλήρον M: πεπληρῶντο T: πεπληροῦτο V: ἐπληροῦντο HB τῶν *om.* QTDv ἀσθενούντων S **105** Καὶ *om.* S Καὶ – ἀρρωστεῖ: τὸ γὰρ ἄρρωστός ἐστι B ἀρρωστία S ὁ *om.* H **106** φημι *post* ὁράσεως *add.* AB καὶ (!) ὀσφρήσεως *post* γεύσεως *coll.* R γεύσεως *post* ἀκοῆς *coll.* T καὶ *ante* ἀκοῆς *add.* R καὶ *ante* ἁφῆς *add.* TD ἁφῆς *om.* R **107** ἠρρώστων HT οἱ *om.* H **108** ὁρῶντα H παρόντες SHB εὔχριστον H **109** τρώγοντες τὸ μάννα D συκέας *scripsi*: συκύας B: σικύους H: κρέα λεβήτων ζητοῦντες Q: συκεοῦς *cett.* v **110** μύρου *om.* A **111** προκρίνοντες HQ **112** συριγμάτων SVRH καυχημάτων PHMv: ἀπηχημάτων D: διδαγμάτων AB **113** θεοποιοῦντες D: θεοὺς λέγοντες B **115** φιλανθρωπίᾳ PS **116** καὶ[1] *om.* B αἰσθήσεων ποιητὴς καὶ τῶν *om.* D **119** προκείμενος *om.* D ἔφερε AB **119/120** τῷ μὲν σώματι VTHAMv **120** τῇ *om.* SVT τὴν νόσον B **121** ἐξήσθρωτο S: ἐξήρθοτο H **122** τὸ σῶμα φωτίζει καὶ τὸ πνεῦμα συσφίγγει R τῷ: τῷ μὲν S: τὸ μὲν τὸ B **123** φέρειν *om.* B ἐκέλευε PS τὴν δὲ ψυχὴν BD ἐπιτρέπει R: ἐπέτρεψε A

γάρ; Ἰδὼν ὁ κύριος τοῦτον τὸν παράλυτον ἔφη πρὸς αὐτόν, καθὼς οἴδατε πάντες σαφῶς· *Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι*; Ἀλλ' ἐνταῦθα ἐπιλαμβάνονται οἱ Ἰουδαίων παῖδες τῷ κυρίῳ λέγοντες· Εἰ θεὸς ἦν ὁ Χριστός, πῶς ἐπερωτᾷ τὸν παράλυτον *Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι*; Τῇ νόσῳ συνείχετο, τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη εἶχεν ἐν τῇ ἀρρωστίᾳ, τῇ κολυμβήθρᾳ παρέμενεν, ἵνα τὸ πάθος ἀπορρίψηται, καὶ ἐπερωτᾷ τοῦτον *Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι*. Ποῖος θεὸς ὁ ἐρωτῶν; Ἄκουε ὁ ἀντιλέγων· ἐνταῦθα ὁ κύριος οὐχ ὡς ἀγνοῶν ἐπερωτᾷ, ἀλλ' ὡς διὰ πάντων τὴν διόρθωσιν χαρίσασθαι βουλόμενος. Εἰ τοῦ σώματος μόνου ἡ ἀσθένεια ἦν, οὐκ ἂν ἔλεγεν ὁ κύριος πρὸς τὸν παράλυτον *Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι*, εἰδὼς ὅτι θέλει ὃ θέλει· ἀλλ' ἐπειδὴ ψυχικῶν πταισμάτων ἦν ὀλίσθημα, τούτου ἕνεκεν ἐπερωτᾷ τὸν παράλυτον λέγων *Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι*, τουτέστι, φυλάττῃ ἀπὸ τοῦ λοιποῦ μὴ ἁμαρτάνειν. *Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι*; Δὸς τὴν συγκατάθεσιν καὶ λάβε τὴν ἴασιν, ἐπειδὴ οὐδὲν ἀνάγκῃ μετέρχομαι· ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ διὰ τοῦ προφήτου βοήσας ἐκ πολλῶν τῶν χρόνων· *Ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται*. Ἐπεὶ οὖν αὐτεξούσιον ζῷον ὁ ἄνθρωπος καὶ ψυχικῶς ὁ παράλυτος ἦν διαλελυμένος, τούτου ἕνεκεν ὁ κύριος, ἵνα μὴ ἄμισθον αὐτῷ τὴν θεραπείαν παράσχῃ, ἐπερωτᾷ τοῦτον λέγων·

---

125 Ioh. 6, 6 **140/142** Is. 1, 19-20

ω¹ (PSVQRTH) ω² (ABDM) v

---

124 φησι *post* γάρ *add.* B κείμενον *post* κύριος *add.* ω¹ (-T) τοῦτον *om.* H τοῦτον κείμενον (!) *post* παράλυτον *coll.* R εἶπεν H **124/125** καθὼς πάντες οἴδατε σαφῶς λέγει πρὸς αὐτόν R καθὼς – σαφῶς *om.* AB σαφῶς *om.* DMv ἐνταῦθα *om.* Q **126** εὐθέως *ante* ἐπιλαμβάνονται *add.* ω¹ (-H) οἱ *om.* A **127** ἐρωτᾷ B: ἐπηρώτα QRω²v τοῦτον *ante* τὸν *add.* Q **128** καὶ *om.* H ὀκτὼ καὶ τριάκοντα χρόνους εἶχεν R εἶχεν: ἔχων *ante* ἔτη A **130** ἐπηρώτα R **131** ἄκουε ὁ ἀντιλέγων *om.* TMv **132** διὰ *om.* S τὴν – εἰ *om.* H βουλόμενος *ante* χαρίσασθαι *coll.* PSVQT **133** μόνον PT ἡ *om.* A οὐκ αν ἔλεγεν *om.* S **133/134** πρὸς τὸν παράλυτον *om.* R **134** ὅτι θέλει *om.* PS **135** ὀλισθήματα T **136** ἐπερωτᾷ *post* παράλυτον *coll.* R λέγων *om.* RA ὁ Ἰησοῦς *ante* λέγων *add.* R **137** παραφύλαττε SQT: παραφυλάττειν B: παραφυλάττου P λοιποῦ: νῦν PRA τοῦ *ante* μὴ *add.* SR **138** οὐδὲν ἀνάγκῃ: οὐδὲ ἀνάγκῃ SQTH: οὐκ ἐν ἀνάγκῃ R: οὐ δι' ἀνάγκην P **139** προστρέχομαι R βοῶν R **140** εἰσακούσετε RT **141** φάγησθε SQ εἰσακούσετε T **142** καὶ *om.* ω¹ (-P) AB: δὲ *post* ψυχικῶς D **142/143** ψυχικῶς – διαλελυμένος: ψυχικὸς ἦν ὁ παράλυτος λελυμένος R **144** παρέχῃ T: παράσχοι A ἐπηρώτα RBDMv τοῦτο H

Αἰτῶ τὴν συγκατάθεσιν· *θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι;* Ἐπὶ τῶν σωματικῶν παθῶν οὐδ᾿ ὅλως ἐπερωτᾷ ὁ κύριος *Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι*, ὡς οὔτε τὴν αἱμορροοῦσαν οὔτε τὸν λεπρὸν οὔτε τοὺς δύο τυφλοὺς ἐπηρώτησεν. Ὅπου γὰρ ψυχικὸν ᾔδει πάθος, ἐπερωτᾷ συγκατάθεσιν δέξασθαι βουλόμενος· εἰ μὴ δέξηται συγκατάθεσιν, ἴασιν οὐ παρέχει.

6. Ἔστι δὲ πάντως εἰπεῖν τινα· Τί οὖν; Καὶ οἱ δύο τυφλοὶ ἁμαρτιῶν ἔφερον γνώρισμα, ὅτι κἀκείνους ἐπηρώτησεν ὁ κύριος λέγων· *Τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν;* Μὴ κἀκεῖνοι ἁμαρτίας ἐπεφέροντο; Ἄκουε ὁ ἀντιλέγων· κἀκεῖνοι οἱ ἀναγεγραμμένοι ἐν τοῖς θείοις εὐαγγελίοις δύο τυφλοὶ συνετυφλοῦντο τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τὸ ψυχικὸν βλέμμα οὐκ ὠξυδόρκουν περὶ τὸν κύριον. Οὐκ εἶχον τελείαν τὴν γνῶσιν, ἀμφέβαλλον περὶ τὴν ὁμολογίαν· διὸ καὶ ὁ κύριος ὑπερτίθεται τὴν ἴασιν, ἵνα κρατύνῃ τὴν πίστιν. Ἔστι δὲ πάντως εἰπεῖν τινα· Καταψηφίζει τῶν τυφλῶν, πιστοὶ ἦσαν οἱ ἄνδρες. Οὐχί, ἀλλὰ μόνον ἤκουσαν, Ὁ κύριος παροδεύει, ἐβόησαν λέγοντες· *Ἐλέησον ἡμᾶς, κύριε, υἱὲ Δαβίδ.* Πῶς τοίνυν ἁμαρτωλοὶ οἱ ταύτην τὴν φωνὴν βοήσαντες; Ἄκουε ὁ ἀντιλέγων· διὰ ταύτην τὴν φωνὴν ἣν πρώτην ἔρρηξαν, καὶ τὴν

---

153 Mt. 20, 32 **161** Mt. 20, 30

ω¹ (PSVQRTH) ω² (ABDM) v

---

145 αἰτῶ τὴν συγκατάθεσιν *om.* AD αἰτῶν PRBMv μὲν *post* ἐπὶ *add.* P **146** ἐπηρώτα RBDMv λέγων *post* κύριος *add.* QBMv **147** οὔτε τὴν αἱμορροοῦσαν *om.* H οὔτε[1]: οὐδὲ P **148** τυφλούς: λεπρούς T γάρ: δὲ PQ ἴδῃ VQBD εὐθέως *ante* ἐπερωτᾷ *add.* PVQH ἐπηρώτησεν SVTA: *om.* R **149** βουλόμενος δέξασθαι Mv δέξασθαι – συγκατάθεσιν: καὶ τότε B: *om.* S ἐὰν D γὰρ *post* εἰ *add.* PD **150** οὐ *om.* B **151** Τί οὖν – τινα (159) *post* ἤκουσαν (160) *coll.* H **152** κἀκείνοις D ἐπερώτησεν STA: ἐπηρώτα H **152/153** λέγων ὁ κύριος D **153/154** ἁμαρτίας – κἀκεῖνοι *om.* ω²v **153** ἐφέροντο H **155** θείοις *om.* H καὶ ἱεροῖς *ante* εὐαγγελίοις *add.* R δύο τυφλοὶ *ante* ἐν (154) *coll.* R συνετύφλουν S **156** ὀξυδόρκουν VQRTHAB: ἐξυδορκοῦντες S **157** τὴν ἀγάπην καὶ *post* τελείαν *add.* Q ἀμφέβαλον HB: ἀμφίβαλλον D περὶ *om.* R **158** οἰκονομίαν H **159** ἔστι: ἔτι B καταψηφίζῃ PQT: καταψηφίζειν D: καταψυρίζειν R **160** πιστοὶ – ἄνδρες *om.* H οὐχὶ – κύριος: ὡς οὖν μόνον ἤκουσαν ὅτι ὁ κύριος H ἀλλὰ *om.* ω¹ **161** κύριε *om.* A υἱὸς B **162** καὶ *ante* πῶς *add.* D ταύτην τήν: τοιαύτην H ἀκούσαντες S **163** γὰρ *post* ταύτην *add.* R φωνὴν *om.* P ἣν *om.* SRH πρῶτον VQT: *om.* R ἔρριψαν TB καὶ *om.* D

ὑπέρθεσιν ὁ κύριος τῆς ἰάσεως ἐποιήσατο, ἐπειδὴ παρακαλοῦντες ἔλεγον· *Ἐλέησον ἡμᾶς, υἱὲ Δαβίδ*. Ποῖος υἱὸς Δαβὶδ τοσαύτην δύναμιν παρέχει ἢ τοσαύτας θαυματουργίας; Ὡραῖος ὁ Ἀβεσσαλώμ, ἀλλὰ πατροκτόνος ἐφάνη· ποθητὸς ὁ Ἀμνών, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν διέφθειρεν· σοφὸς ὁ Σολομών, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ὠλίσθησεν. Ἐπεὶ οὖν ὡς υἱῷ Δαβὶδ προσῆλθον καὶ οὐχὶ θεὸν κραταῖον δοκοῦντες αὐτὸν καὶ ἐπιστήμονα ἰατρόν, οὐχὶ δὲ ἔνδοξον 128 θεόν, βοώντων τῶν τυφλῶν *Ἐλέησον ἡμᾶς, υἱὲ Δαβίδ*, οὐκ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀπόκρισιν, ἵνα τὴν πίστιν αὐτῶν προκόψαι παρασκευάσῃ. Διὸ τὴν ὑπέρθεσιν οἱ τυφλοὶ δεξάμενοι κατὰ ψυχὴν ἐφωτίσθησαν, καὶ μετ' ὀλίγον ὡς εἶδεν ὁ κύριος ὅτι κατὰ ψυχὴν ἐφωτίσθησαν καὶ ἐδέξαντο τὸν φωστῆρα τῆς πίστεως, ἐπερωτᾷ ὁ κύριος λέγων αὐτοῖς· *Πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι*; Τί οὖν οἱ τυφλοὶ προκόψαντές φασιν; *Ναί, κύριε*. Οὐκέτι εἶπον *Ναί, υἱὲ Δαβίδ*, ἀλλὰ *Ναί, κύριε*. Ὑπεμνήσθησαν τῆς ἀναβολῆς, διὸ παραυτὰ τὴν ὁμολογίαν ποιοῦνται λέγοντες· *Ναί, κύριε, πιστεύομεν ὅτι δύνασαι τοῦτο ποιῆσαι*. Εἶτα δεικνὺς ὁ κύριος ὅτι τῇ πίστει προέκοψαν, ἀπεκρίνατο λέγων· *Κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν*· ὡς εἰ μὴ προέκοψαν τῇ πίστει, τὸ βλέπειν οὐκ ἐδέχοντο.

7. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ὁ κύριος, ἐπειδὴ ὁ παράλυτος μᾶλλον

---

176 Mt. 9, 27 **177/180** Mt. 9, 28 **181** Mt. 9, 29

ω^{1} (PSVQRTH) ω^{2} (ABDM) v

---

164 ὑπόθεσιν B ὁ κύριος *om.* Qω^{2}v γὰρ *post* ἐπειδὴ *add.* D **165** ἔλεγον *om.* T κύριε *post* ἡμᾶς *add.* RH ποῖος υἱὸς Δαβὶδ *om.* T ταύτην τὴν T **165/166** τοσαύτην θαυματουργίαν καὶ δύναμιν παρέχει H **166** ἔχει RA τόσας τὰς T ἐποίησεν *post* θαυματουργίας *add.* H μὲν *ante* ὁ *add.* Q ὁ *om.* V **167** τροκτόνος B **168** Σαλωμὼν A τὸ *om.* QB **169** ὀλίσθησεν SVQABD οὖν: δὲ Q ὡς – Δαβὶδ: ὡσεὶ Δαβὶδ υἱὸν T προήλθεν S θεὸν: ὡς θεῷ R **170** δοκοῦντες – ἰατρόν: κρατοῦντες αὐτὸν ἰατρὸν αὐτὸν δοκοῦντες B **171** διὰ τοῦτο *ante* βοώντων *add.* AB τῶν *om.* S κύριε *post* ἡμᾶς *add.* R υἱὸς Q **173** διὰ S οἱ τυφλοὶ *om.* H **174/175** καὶ – ἐφωτίσθησαν *om.* PSRHB **174** ἐδέξαντο *ante* μετ' *add.* A (*expunxit* A^{2}) οἶδεν T **175** γοῦν *post* ἐδέξαντο *add.* H ἐπηρώτα Mv μετ' ὀλίγον *ante* ὁ *add.* ω^{1} ABD **176** ὑμῖν *post* ποιῆσαι *add.* T **176/180** τί οὖν – ποιῆσαι *om.* H **176/177** τί – φασιν: οἱ δέ φασιν οἱ τυφλοὶ R **177** φησιν PSVω^{2} **177/178** οὐκέτι – κύριε *om.* R **178** διὸ: καὶ R **179** λέγοντες ποιοῦνται A πιστεύομαι P **180** τοῦτο ποιῆσαι *om.* Q τί οὖν οἱ τυφλοί *ante* εἶτα *add.* A δείκνυσι H τῇ *om.* B **181** καὶ *ante* ἀπεκρίνατο *add.* Q ὑμῶν: ὑμῖν D γεννηθήτω H **182** ὡς – ἐδέχοντο *om.* H βλέπον QD δέχονται A **183/184** μᾶλλον *ante* τῇ *coll.* D

ἣν ψυχικῶς ἐξηρθρωμένος τῇ τῶν ἁμαρτημάτων καταφθορᾷ, ἐπερωτᾷ τοῦτον ὁ κύριος λέγων· *Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι*, τουτέστι, ἐὰν δέξῃ τὴν ἴασιν μὴ μέλλῃς πάλιν τὰ αὐτὰ μετέρχεσθαι; *Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι*; Ὁ δὲ παράλυτος μὴ εἰδὼς ἔτι τίς ἐστιν ὁ λαλῶν, ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν κύριον λέγων· Θέλω ὑγιὴς γενέσθαι; Καλῶς ἐπηρώτησας θέλω· οὐκέτι θέλω, πολλοστὸν γὰρ θελήσας οὐδὲν ἤνυσα. Τί λοιπὸν θέλω ὃ οὐ λαμβάνω; Θέλω ὑγιὴς γενέσθαι; Κατεγήρασα τῇ κλίνῃ, τάφος εἰμὶ πολύλαλος, τέθνηκα ζῶν, οὐδὲν καινότερον μετὰ θάνατον ὑπομένειν μέλλω, ὅρκον με πάντες λαμβάνουσι, τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη παρασιτεύω τῇ κολυμβήθρᾳ καὶ οὐδεὶς συμπαθεῖ. Πιπράσκεται τὸ δῶρον, καπηλεύουσιν αὐτὸ φαρισαίων παῖδες· εἷς τῷ ἐνιαυτῷ καθαίρεται καὶ δέον τὸν πρῶτον προτιμᾶσθαι, ὁ εὐπορώτερος τοίνυν προκρίνεται· ἄκριτος ἡ κολυμβήθρα, ἄδικα τὰ παρόντα. Ἆρα ἔσται ποτὲ ἐπισκοπή τις δικαία, ἵνα μὴ τὸ δῶρον καπηλεύηται, ἀλλὰ πᾶσιν ἀφθόνως δίδωται; Ὁ δὲ κύριος πρὸς τὸν παράλυτον· Τί ἐν ἑνὶ τόπῳ κατακείμενος πελάζει τῷ λογισμῷ; Ὡς ἀγνοοῦντί μοι διαλέγῃ. Τῆς κολυμβήθρας δεσπόζω καὶ οὐκ οἶδα τὰ γινόμενα; Ἔγνων τὴν τῶν Ἰουδαίων πραγματείαν· διὰ τοῦτο παρεγενόμην ἀνταλλάξαι τὴν κολυμβήθραν καὶ νῦν ταύτην παύω καὶ τὴν τοῦ βαπτίσματος ἀνοίγω. Ἐν ταύτῃ εἷς κατ' ἔτος καθαίρεται, ἐκεῖ ἀναρίθμητοι καθ' ἑκάστην ἀναγεννηθήσονται· ἐν ταύτῃ ἄγγελον ἀπέστειλα, ἐν ἐκείνῃ ἐγὼ ὁ τῶν ἀγγέλων ποιητὴς κατῆλθον. Διὸ πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκρίθητι· *Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι*; τουτέστι,

---

ω^{1} (PSVQRTH) ω^{2} (ABDM) v

---

185 ἐπηρώτα VQMv   ὁ κύριος *om.* R   **185/187** τουτέστι – γενέσθαι *om.* ω^{2}v   **186** μέλλεις H   τουτέστι *ante* θέλεις *add.* S   **187/188** Ὁ – λέγων *om.* A   **187** ἔτι: ὅτι S: *om.* P   **188** ἀπεκρίνατο: εἶπεν H   λέγων *om.* H   θέλω ὑγιὴς γενέσθαι *om.* P   **189** ἐπηρώτησας PMv: ἐπερώτησας *cett.*   εἰ *ante* ἐπηρώτησας *add.* R   οὐκέτι θέλω *om.* AB   γὰρ *post* οὐκέτι *add.* PDMv   **190** οὐδὲν – λαμβάνω *om.* H   καὶ *ante* Τί *add.* P   **192** μετὰ θάνατον *om.* Mv   **192/193** πάντες με B   **193** καὶ *om.* R   ἔχω παρασιτεύων T: ἔχω παραμένων Mv   **194** συμπαθεῖ *om.* T   **195** αὐτῷ Mv   οἱ *ante* φαρισαίων *add.* H   Ἰουδαίων AB   **196** τὸν *om.* S   τοίνυν *om.* AB   **197** ἐστιν A   ποτὲ *om.* ω^{2}v   **198** μὴ τὸ: μετὰ B   δῶρον: ὕδωρ ω^{2}v   καπηλεύεται STA: καταλύηται B   **199** διαδίδοται QT: δίδοται B   φησι *post* παράλυτον *add.* AB   **201** διαλέγει RHBDMv: διαλέγεις S: λέγεις A   τὰ γενόμενα B: τὸ γινόμενον SQTH: τὸ γενόμενον A   **202** τῶν *om.* PRDMv   παρεγενάμην A   **203** ἀντιλλάξαι T   τὴν^{1}: τὸν S   καὶ^{1} *om.* P   **204** αὐτῇ V   κατ' ἔτος εἷς R   καθ' ἔτος VQA: *om.* HBD   ἰᾶται Q   **205** καθ' ἑκάστην *om.* R   ἀνογεννήσονται B   αὐτῇ V   **206** ἐγὼ *om.* RT   διόπερ H   **207** κατῆλθον *ante* ἀποκρίθητι *add.* A (*expunxit* A^{2})

πιστεύεις ὅτι ἐν τούτοις δυνατός εἰμι ὁ λαλῶν σοι; Ὁ δὲ παράλυτος μικρὸν ἀνανεύσας καὶ τὴν δεσποτείαν τοῦ κυρίου γνωρίσας, τῇ συνηθείᾳ ἔτι συνεχόμενος, ἀπεκρίνατο λέγων ἅπερ ἴστε σαφῶς πάντες γινώσκοντες· *Ναί, κύριε, ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν· ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγώ, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει.* Ὁ δὲ κύριος πρὸς τὸν παράλυτον· Τί βαμβαίνεις, παράλυτε; Ἀρκεῖ σοι τὸ γνωρίσαι με 129
κύριον· μὴ φαντάζου περὶ πολλά, μὴ εἰς τὴν ταραχὴν τῆς κολυμβήθρας ἀφόρα· τετάρακται τὰ Ἰουδαϊκά, τῆς ἐμῆς πηγῆς τὴν ὀγδοάδα ἔχε. Ἃ ἐπιζητεῖς οἶδα· εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπον οὐκ ἔχεις, ἀλλὰ παρέστηκά σοι ὁ ἐνανθρωπήσας θεός. Διὸ ἄκουσόν μου καὶ *ἐγερθεὶς ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου.* Δρίμυξον Ἰουδαίους, θάμβησον δαίμονας, κάπνισον τοὺς ἀντιλέγοντας, πληροφόρησον τοὺς κακόφρονας, λῦσον τὴν τοῦ σαββάτου ἀργίαν, ἀντὶ δικολόγου τὴν κλίνην φέρε.

8. Ταῦτα ἀκούσας ὁ παράλυτος καὶ τὸ πάθος παραχρῆμα ἀποθέμενος τῷ τοῦ κυρίου λόγῳ τὸ πρόσταγμα ἐπλήρου καὶ τὴν κλίνην ἐβάσταζεν καὶ τοὺς Ἰουδαίους κωλῦσαι θέλοντας διὰ τὸ σάββατον καὶ λέγοντας· *Οὐκ ἔξεστίν σοι ἆραι τὸν κράββατον, ὅτι σάββατόν ἐστιν,* ἀπεσόβει ὡς πρόσταγμα πληρῶν τοῦ κελεύσαντος λέγων πρὸς αὐτούς· *Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἆρον*

211/213 Ioh. 5, 7 **219** Ioh. 5, 8; Marc. 2, 11 **226/227** Ioh. 5, 10 **228/229** Ioh. 5, 11

ω¹ (PSVQRTH) ω² (ABDM) v

---

208 ὅτι πιστεύεις A **210** δὲ *post* συνηθείᾳ *add.* PSVH ἔτι: ἐπὶ S: διαίτη T **211** πάντες *om.* Vω²v γινώσκοντες *om.* ABD φησι *post* ναί *add.* R δὲ *post* ἄνθρωπον *add.* PVQH **212** βάλλει RB: βάλει VA ὅσῳ B **213** ἐγώ *om.* T πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει: προλαμβάνει με R: προλαμβάνει με καὶ λαμβάνει τὴν ἴασιν A ὁ δέ: καὶ ὁ R **214** τί διστάζων τί τρέμεις τοῖς ποσὶν καὶ τῇ γλώσσῃ ἀσήμως φθέγγεσαι *ante* Τί *add.* B βαμβαίνεις: λαμβάνεις S: βαμβεύεις ABD: βραβεύεις R σοι: σε B τὸ RDMv: τοῦ *cett.* **216** ἐφόρα BD τετάρακται τὰ Ἰουδαϊκὰ *om.* R **217** ὀγδοάδα: ἰκμάδα P Ἃ *om.* R εἰ: καὶ R γὰρ *om.* A **219** εἴπαγε S **220** φαρισαίους D **221** κακόφρονας ω²v: προστρέχοντας ω¹ **222** ἀντὶ – φέρε *om.* AB φέρε: φύλαττε ω¹ **223** πάθος παρα- *om.* T **224** ἀπωσάμενος A λόγῳ τὸ *om.* A ἀπεπλήρου TBMv **225** ἐβάσταζον S κωλύεσθαι R ἐθέλοντας P: ἐλθόντας S **226** καὶ *om.* H σοι *om.* H τόν σου *post* κράββατον *add.* T **227** αὐτοὺς *post* ἀπεσόβει *add.* R πληρῶν: δηλῶν V κελεύοντος SVR **228** λέγει S

τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει. Τῶν δὲ ἀνόμων Ἰουδαίων αἰτιωμένων τὸν κύριον καὶ ἐρωτώντων τίς ἐστιν ὁ ἰασάμενος καὶ προστάξας αὐτῷ ἆραι τὸν κράββατον καὶ δίκην κυνῶν ὑλακτούντων κατὰ τοῦ τεθεραπευκότος, ἐνέμεινεν ὁ ἰαθεὶς μαρτυρικῶς ἀγωνισάμενος κατὰ τῶν μιαιφόνων. Εὑρίσκει αὐτὸν μετὰ ταῦτα πάλιν ὁ κύριος καὶ λέγει αὐτῷ. *Ἴδε ὑγιὴς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται.* Ὁρᾷς, ἀγαπητέ, ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας τοσοῦτον χρόνον τῇ ἀσθενείᾳ κατείχετο. Ἐπιστρέψωμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς, ὅπως καὶ τῆς προσκαίρου ταύτης κολάσεως ῥυσθῶμεν καὶ τῆς αἰωνίου γεέννης ἐκφύγωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

234/235 Ioh. 5, 14

ω¹ (PSVQRTH) ω² (ABDM) v

---

229 σου *ante* τὸν *coll.* R ἀθέων H **230** ἐρωτών S σε *post* ἰασάμενος *add.* RMv **231** αὐτῷ *om.* RBMv ἄρον Q σου *post* κράββατον *add.* Q **232** τεθεραπευκότος: δεσπότου R ἐνέμεινεν – μαρτυρικῶς *om.* S ἐνέμενεν B: ἔμεινεν P **233** ἀγωνιζόμενος H δὲ *post* εὑρίσκει *add.* AB οὖν *post* αὐτὸν *add.* R **233/234** μετὰ ταῦτα: ἐνταῦθα T **234** πάλιν *post* κύριος *coll.* H: *om.* RA ὁ κύριος *om.* A αὐτῷ *om.* B: αὐτὸν R **236** κατέκειτο Q ὁ παράλυτος *post* κατείχετο *add.* D **237** ὅπως καὶ: ὅπως TABMv: ἐκ πάντων ἡμῶν τῶν κακῶν ἵνα μὴ σχῶμεν πεῖραν D **238** ῥυσθῶμεν *om.* D ἀλλὰ *ante* καὶ *add.* D τὴν *ante* τῆς αἰωνίου *add.* P αἰωνίου – ἐκφύγωμεν: μελλούσης διαφύγωμεν καὶ τῆς βασιλείας ἐπιτύχωμεν D **239/240** ᾧ – αἰώνων: μεθ' οὗ δόξα καὶ μεγαλοπρέπεια τίμη τε καὶ προσκύνησις τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων D **239** ἅμα τῷ πατρὶ (καὶ τῷ υἱῷ *add.* P) καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ *ante* εἰς *add.* PS

FRAGMENTA

I

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου ἐκ τῆς πρὸς Σέλευκον ἐπιστολῆς.

1. Πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν ἐν τρισὶ γνωριζόμενον προσώποις· αἴτιον καὶ δημιουργὸν τῶν ἁπάντων, ἀγένητον, ἀκατάληπτον, ἀόρατον, ἀνεπινόητον, ἀπερίγραφον, ἄτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀθάνατον, ἀπαθῆ· μίαν ἀρχὴν ἄναρχον οὔτε ἐν ἑτέρῳ τινὶ πάθους εἶναι δεκτικὴν φημί, πάντη γὰρ ἀπαθὴς τυγχάνει ἡ θεία φύσις. Ἕνα γὰρ θεὸν λέγω τὸν ὄντως ὄντα θεόν, πολυθείαν Ἑλληνισμοῦ φεύγων. Ἐν τρισὶ δὲ προσώποις γνωρίζεσθαι τὸν ἕνα Ἰουδαϊσμοῦ ἐστιν ἀνατροπή. Πατὴρ γὰρ ἐν υἱῷ, καὶ υἱὸς ἐν πατρί, καὶ πνεῦμα ἐν υἱῷ καὶ πατρὶ ὁμολογῶ. Προσκυνῶ δὲ Ἰησοῦν Χριστὸν συναΐδιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα· οὐκ οὐσίας, οὐχ ὑπάρξεως τρόπον νεότερον τοῦ πατρὸς κατὰ τὴν θεότητα. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τὸν μὲν γὰρ υἱὸν φημὶ γεγεννημένον ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως, συνυπάρχοντα ἀεὶ τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀϊδίως πιστεύω. Καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ πνεύματος οὐ φημὶ γέννησιν, καὶ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ οὐ λέγω ἐκπόρευσιν. Ὅταν δὲ τῶν λεγομένων ἡ ἀκολουθία ἀπαιτήσῃ, ἕνα θεὸν λέγω οὐ τὰς ὑποστάσεις ἀρνούμενος, ἀλλὰ τῷ τοῦ θεοῦ ὀνόματι τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας σημαίνων. Ὅταν δὲ τὸ ὁμοούσιον λέγω, οὐχ ἑνὸς προσώπου ὁμοουσιότητα, ἀλλὰ τριῶν φημί· πατρός, υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· ἓν γὰρ πρόσωπον ὁμοούσιον ἑαυτῷ οὐ λέγεται, ἀλλὰ πατήρ, υἱὸς καὶ πνεῦμα. Ἡ δὲ διαφορὰ ἐν προσώποις, οὐκ ἐν τῇ οὐσίᾳ· τὸ γὰρ πατήρ, υἱὸς καὶ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρόπου ὑπάρξεως ἤτουν σχέσεως ὀνόματα, ἀλλ' οὐκ οὐσίας ἁπλῶς. Δηλώσει ὃ τὸ οὖν εἶναι τοῦ πατρός, τὸ θεός· τὸ δὲ τινὸς εἶναι, τὸ ὁ πατήρ· καὶ τὸ δὲ τινὸς εἶναι τοῦ θεοῦ, τὸ θεός. Τοῦ δὲ τινὸς εἶναι τοῦ υἱός. Ὡσαύτως καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὧν δὲ τὸ εἶναι ταυτόν, τούτων ἡ οὐσία μία. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς ὁμοουσίου τριάδος κατὰ τὴν ἐμὴν δύναμιν εἰρείσθω.

2. Ἐὰν εἴπωσιν ὡς μιᾶς οὐσίας ἐστί, ἐρωτήσατε αὐτούς· Πῶς οὖν κατὰ μὲν θεότητα ἀπαθῆ λέγετε Χριστόν, κατὰ δὲ τὴν σάρκα

I, 1 *E codice Parisino gr.* 1115, f. 203^{v}

I, 2-8 *E* F. CAVALLERA, *Les fragments de S. Amphiloque dans l'Hodegos et le tome dogmatique d'Anastase le Sinaïte*, RHE 8, 1907, 488-491

παθητόν; Τὸ γὰρ μιᾶς ὑπάρχον οὐσίας ὅλον ὅμοιον· ἢ γὰρ ἀπαθὲς ὅλον ἢ παθητόν.

3. Ὥστε τὴν τοῦ θεοῦ μορφὴν καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν συντελεῖν εἰς ἓν πρόσωπον υἱοῦ τε καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὕτως θεόν τε καὶ ἄνθρωπον ὁμολογῶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἕνα υἱὸν δύο φύσεων, παθητῆς τε καὶ ἀπαθοῦς, θνητῆς τε καὶ ἀθανάτου, ψηλαφητῆς τε καὶ ἀνεπάφου, ἀνάρχου καὶ ἀρξαμένης, ἀπεριγράπτου καὶ περιγραφομένης.

4. (ἔφην γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέρω τὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ ἀπερίγραφον εἶναι καὶ περιγεγραμμένον·) κατὰ μὲν τὴν θείαν φύσιν ἀπερίγραφον, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπίνην περιγεγραμμένον· καθ' ἣν καὶ ἐν φάτνῃ, καὶ ἐν σπαργάνοις, καὶ ἐν σταυρῷ, καὶ ἐν τάφῳ, περιεγέγραπτο (ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, κατὰ τὴν θεότητα δὲ ἀπεράντως καὶ ἀπεριγράφως τὰ πάντα περιεῖχέ τε καὶ περιέχει).

5. Ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ δύο τελείων φύσεων εἷς υἱός, ὁ κατὰ τὴν θεότητα ἀπεράντως τε καὶ ἀπεριγράφως τὰ πάντα περιέχων καὶ διοικῶν.

6. Ἕνα μὲν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, δύο δὲ φύσεών φημι, οὐκ ἀρνούμενος τὴν θείαν οὐδὲ τὴν ἀνθρωπείαν. Πάσχει τοίνυν οὐ θεότητι ἀλλ' ἀνθρωπότητι· τουτέστι Χριστὸς ἔπαθε σαρκί, ἀλλ' οὐχ ἡ θεότης ἔπαθεν· ἄπαγε τὸ δυσμενὲς τοῦτο καὶ βλάσφημον, ὦ δείλαιε. Ἡ ληφθεῖσα πάσχει φύσις, ἡ δὲ λαβοῦσα ἀπαθὴς μένει. Οἰκειοῦται οὖν αὐτὸς ὁ θεὸς λόγος πάσχων οὐδὲν τὰ τοῦ ναοῦ· ἐπειδὴ εἰς ἓν πρόσωπον συντελοῦσιν αἱ δύο φύσεις.

7. Τίκτεται τοίνυν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας ὁ δεσπότης Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, οὐ τῇ ἀπεριγράφῳ, ἀλλὰ τῇ περιγεγραμμένῃ φύσει.

8. Εἷ‹ς› τοίνυν ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, παθητὸς σαρκί, ἀόρατος θεότητι, περιγραπτὸς σαρκί, ἀπερίγραπτος θεότητι, ἀρχὴν χρονικὴν ἔχων κατὰ τὴν σάρκα, ἄναρχος κατὰ τὴν θεότητα.

II

Καὶ ὁ ἐν ἁγίοις δὲ τοῦ Ἰκονίου πρόεδρος Ἀμφιλόχιος οὕτω φησίν·

Ὁρᾶτε τοιγαροῦν ὅπως καὶ οἱ θεσπέσιοι πατέρες ὁμοούσιον εἰρήκασι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον τῇ μητρὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· διπλοῦν τὴν οὐσίαν ἤτοι τὴν φύσιν, οὐ διπλοῦν δὲ τὴν ὑπόστασιν.

III

Ἐκ τοῦ· *Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις.*

Προέκοπτε κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀνδρουμένου κατὰ φύσιν τοῦ σώματος, *σοφίᾳ* διὰ τοὺς παρ' αὐτοῦ τὰ θεῖα σοφιζομένους, *χάριτι*, ἐφ' ᾗ εὐφραινόμενοι προκόπτομεν πιστεύοντες, ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λελαλημένοις περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος *παρὰ θεῷ*, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς τετελείωκε σαρκωθεὶς καὶ ἡμᾶς λυτρωσάμενος, καὶ παρὰ *ἀνθρώποις*, διὰ τὴν αὐτῶν ἐξ εἰδωλολατρείας ἐπὶ τριαδικὴν θεογνωσίαν μετάστασιν. Κατὰ τούτους οὖν τοὺς τρόπους προέκοπτε καὶ ἀληθεύει, οὐ γὰρ κατὰ τοὺς ἄφρονας ἀπὸ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρεῖττον.

IV

Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου περὶ τῆς ἑνώσεως τῶν δύο φύσεων.

Λόγος ἦν ὅτι ἀναθεματισθῆναι χρὴ τοὺς τὴν ἐκ μήτρας ἕνωσιν τῶν φύσεων λύοντας, ἔτι μὴν καὶ τοὺς κατὰ σύγχυσιν καὶ τρόπην νοοῦντας τὴν ἄρρητον ἕνωσιν· ὥσπερ γὰρ τὸ τὴν ἕνωσιν μερίζειν τῆς ὀρθοδοξίας ἀλλότριον καὶ ξένον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ζωῆς, οὕτως καὶ τὸ συγχέειν τὰς φύσεις τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἀλλότριον χριστιανισμοῦ.

III, 1/2 Luc. 2, 52

II, *Ex* Ephraemo Antiocheno, *apud* Photium, *Bibliotheca*, c. 229 (*ed.* I. Bekker p. 251 a, 18-22)
III, *E Doctrina Patrum, ubi fragmentum hoc extat sub nomine* Athanasii; *ed.* F. Diekamp, p. 109
IV, *E codice Veneto Marc.* 573, f. 56r

V

ʼΑμφιλοχίου ἐπισκόπου ʼΙκονίου ἐκ τοῦ εἰς τὰ γενέθλια λόγου

Πάντων μὲν γὰρ τῶν ἐκ παρακοῆς ἡμῖν προσγινομένων ἀπήλλαξε καὶ ἀνεκάθηρε τὴν ἡμετέραν φύσιν ὁ Λόγος· ἅπερ δὲ αὐτὸς κατ᾽ εἰκόνα τὴν οἰκείαν ἐποίησε, ταῦτα παραλλαγῆς οὐκ ἔχρῃζεν, οἷαν τὸ φθαρὲν σῶμα διὰ τὸ μὴ συμφθαρῆναι, ἀλλ᾽ ἄφθαρτον διαμεῖναι ὡς εἰκόνα θεοῦ τὴν ψυχήν.

Ex Anastasio Sinaita *Contra Monophysitas*, PG 89, 1189A

TRADITIO ORIENTALIS

Ex uersionibus orientalibus operum Amphilochii, cum uersio syriaca homiliae in illud: *Quia pater maior me est* (Ioh. 14, 28) a C. Moss edita (Le Muséon 43, 1930, p. 317-364) facile inueniatur, duas selegimus quae legentium magis interesse putauimus, et quae beneuolentia et peritia collegae et amici nostri L. VAN ROMPAY, paratae ad publicandum sunt (*cf. Introduction, supra pp.* XX *et* XXIV).

AMPHILOCHII ICONIENSIS
ORATIO DE ABRAHAM PATRIARCHA

Codices

V = cod. *Vat. Copt.* 61 (saec. X), ff. 194^r-209^v.
B = cod. *Borg. Copt.* 114 (saec. XVIII), ff. 189^r-200^r (e codice Vaticano transcriptus).

Translatio germanica

A. JACOBY, apud G. FICKER, *Amphilochiana*, I, Leipzig, 1906, p. 286-306.

The Coptic (Bohairic) ms. *Vat. Copt.* 61 consists of various fascicules brought together from different codices. They contain homiletic and hagiographical texts (1). Three of them are, partly or exclusively, related to Abraham (nrs. 5, 6 and 7). The first (nr. 5) is the "Homily on the Patriarchs Abraham, Isaac and Jacob", ascribed to Athanasius of Alexandria (2). The second (nr. 6) is a homily on Abraham's sacrifice, wrongly attributed to Gregory of Nazianzus. In fact, it is the Coptic translation, slightly adapted, of a part of the Homily "De deitate filii et spiritus sancti" by Gregory of Nyssa (3). The third text (nr. 7), the Sermon on Abraham ascribed to Amphilochius of Iconium, concerns us here. This part of the manuscript (ff. 194r-209v) can be dated to the 10th century. It is written by the same copyist as the foregoing text; it exhibits the same palaeographical characteristics and has the same kind of ornamentation (4).

The text of Amphilochius' homily was later transcribed by Raphael Tuki (1701-1787) in the ms. *Borg. Copt.* 114, ff. 189r-200r (5). Tuki has faithfully reproduced his model, without even attempting to correct evident mistakes. Like the homily of ms. *Vat. Copt.* 61, Tuki's text is truncated at the end, so that we have no idea about its original extent (6).

A German translation, prepared by A. JACOBY, was included in

---

(1) See A. HEBBELYNCK – A. VAN LANTSCHOOT, *Codices Coptici Vaticani Barberiniani Borgiani Rossiani*, I. *Codices Coptici Vaticani*, Vatican City, 1937, p. 417-431.

(2) Ed. I. GUIDI, *Il testo copto del Testamento di Abramo*, in *Rendiconti della reale Accademia dei Lincei, Classe di scienze mor., stor. e filol.*, ser. V, 9, Rome, 1900, p. 157-180, and ID., *Il Testamento di Isacco e il Testamento di Giacobbe*, ibid., p. 223-264; cf. M. GEERARD, *Clavis Patrum Graecorum*, II, Turnhout, 1974, p. 37 (Nr. 2183), one may add here a reference to the other versions of this text, see M. DELCOR, *Le Testament d'Abraham* (Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha, 2), Leiden, 1973, p. 5-24.

(3) Ed. M. CHAÎNE, *Une homélie de Saint Grégoire de Nysse, traduite en copte, attribuée à Saint Grégoire de Nazianze*, in *Revue de l'Orient chrétien*, 17, 1912, p. 395-409; 18, 1913, p. 36-41; cf. M. GEERARD, *Clavis*, II, p. 224 (Nr. 3192). For the affinity between this text and Ephraem's Homily "In Abraham et Isaac", see the bibliography in M. GEERARD, *o.c.*, p. 402 (Nr. 3954).

(4) See A. HEBBELYNCK – A. VAN LANTSCHOOT, *o.c.*, p. 428-429.

(5) See A. HEBBELYNCK, *Inventaire sommaire des manuscrits coptes de la Bibliothèque Vaticane*, in *Miscellanea F. Ehrle*, 5 (Studi e Testi, 41), Vatican City, 1924, p. 70.

(6) Since the text as it is preserved ends with a prayer, in which the homilist, inspired by the story of Abraham and its typological interpretation, addresses himself to God, it is unlikely that the homily was originally very much longer.

G. FICKER's *Amphilochiana* (7). The Coptic text however has never been published before (8).

To support the authenticity of this homily (9), of which no traces are preserved in the Greek tradition, attention has been drawn to the presence of some motifs that can be situated in the fourth century (10). Indeed, several ideas occuring in our homily (e.g. the contrast between Abraham's natural feelings and his obedience to God; the role of Sarah and her supposed words to Abraham; Abraham as a prophet; the typological interpretation of the sacrifice; the explanation of the name "Sabek") also appear in related literature from the fourth century on (11). Moreover, the construction of the homily according to the successive events as recorded in the biblical story, the lively description of the action and the very frequent use of dialogues (more developed here than in the other homilies on Abraham) are in agreement with Amphilochius' working-method as it appears in his Greek homilies (12). Finally, our homily contains a number of ideas and expressions that can be found in a very similar form in his Greek œuvre (13).

Although these considerations do not provide decisive arguments in favour of the authenticity, the attribution in our manuscript of this homily to Amphilochius, and the lack of clear

---

(7) G. FICKER, *Amphilochiana*, I, Leipzig, 1906, p. 286-306.

(8) The Bollandist M. van Esbroeck made a transcription of the Coptic text and began the preparation of a dossier, both of which he generously placed at my disposal.

(9) The Coptic homily is listed among Amphilochius' genuine works by E. OBERG, *Amphilochii Iconiensis Iambi ad Seleucum* (Patristische Texte und Studien, 9), Berlin, 1969, p. 97, and by M. GEERARD, *o.c.*, p. 232 (Nr. 3240).

(10) G. FICKER, *o.c.*, p. 284-285; S.I. MERCATI, *Sancti Ephraem Syri Opera*, I, 1 (Monumenta Biblica et Ecclesiastica, 1), Rome, 1915, p. 4-5.

(11) For the Greek patristic literature on Abraham, see S.I. MERCATI, *o.c.*, p. 4, and F. HALKIN, *Bibliotheca hagiographica graeca*, III (Subsidia hagiographica, 8a), Brussels, 1957, p. 60-63. Cp. also the introduction by J. GROSDIDIER DE MATONS to his edition of Romanos the Melodist's hymn on Abraham's sacrifice (Sources chrétiennes, 99), Paris, 1964, p. 129-137 (Greek text and French translation: p. 138-165). A partly preserved Coptic description of the sacrifice has been published by N. GIRON, *Légendes coptes*, Paris, 1907, p. 25-30; for the Arabic translation of this text, see G. GRAF, *Geschichte der christlichen arabischen Literatur*, I (Studi e Testi, 118), Vatican City, 1944, p. 203. Although its content is widely different from what we have in the present homily, the lively conversation between Abraham and Isaac before the sacrifice reminds one of the long dialogues in our text.

(12) Cp. especially Amphilochius' homilies III (*In Lazarum*), IV (*In mulierem peccatricem*) and VIII (*In Zacchaeum*).

(13) See the references in the notes to the translation. I am indebted to Dr. C. Datema, who has helped me to collect the parallel passages in the Greek text.

indications against this ascription, allow us to include it in the present edition.

In the following pages the Coptic text is published according to the ms. *Vat. Copt.* 61, ff. 194r-209v (14). The text of ms. *Borg. Copt.* 114, being a direct and faithful copy of the former, was used only where the reading of the basic manuscript, as a result of damage, was not sufficiently clear. In such cases the letters or words that are supplemented from Tuki's manuscript are printed between square brackets. In the notes to the translation, which is as literal as possible, some parallel passages from Amphilochius' Greek works are adduced. Other texts are referred to only if they are of a kind to make our text clearer or to justify the translation.

I take the opportunity to thank Prof. J. Vergote for his willingness to discuss with me some difficult passages in the Coptic text. Dr. J.A. Munitiz not only revised my English text, but his own interest in the subject also enabled him to propose a large number of important corrections.

---

(14) I follow the numbering as it is printed at the bottom of the folios of the manuscript and used in the catalogue by A. HEBBELYNCK and A. VAN LANTSCHOOT. It was introduced in 1922, when ff. 30-34 were moved to the end of the codex, where they originally belonged. The old numbering (ff. 199-214), which is written at the top of the folios, was used by A. JACOBY, and referred to in W.E. CRUM's *Coptic Dictionary*.

A Sermon of Abba Amphilochius, bishop of Iconium (1) on the Patriarch Abraham who offered Isaac, his son, as a sacrifice.

Everyman is subject to the law of his nature, and, being a slave of (this law), whether he agrees or not, he performs (all) that his nature wants. (The wishes of the nature) are strong and have power against all opposition, because they reign over the inward parts, rest upon our entrails, and hinder all our senses, in view of their own satisfaction, and they prevail against every one. Nevertheless (2), those (urges) that impel and constrain every one, had no power over the mind of Abraham. Instead, just as (if he were) a (being) without bowels of compassion, under the appearance of a man (3), this old man prevailed against them. Neither were they able to turn him away from God, who was inside him, but he stood firm in preserving, on account of love, love for the Lord and for the boy, and God prevailed. The just man did not approach his son like a wild (animal), but he left the judgment on his son to God. For he knew that it was a risk to be disobedient to Him who says: "Take (and) slay him for me upon one of the mountains". For that reason he ran, lest the man-loving God should find fault in his slowness.

If you want, my beloved, that we recount the rest of the passage, direct your thought and your attention to the scripture. For the scripture says: "The One who is not tempted, did not tempt Abraham to evil," but He tried him and put him to the test,

18/19 Cf. *Gen.* 22, 2   **23/24** Cf. *Iac.* 1, 13

(1) The ms. has ⲚⲒⲔⲞⲚⲒⲞⲚ.

(2) The ms. has ϩⲟⲡⲱⲥ (= ὅπως). This, as a conjunction of purpose or result, does not fit into the context, and moreover, it would require the subjunctive or the infinitive, whereas we have here the negative perfect (ⲙ̄ⲡⲟⲩϫⲉⲙ ϫⲟⲙ). Therefore, the reading ϩⲟⲙⲱⲥ (= ὅμως) may be suggested, cp. note 19.

(3) Lit.: "anointed (*or*: daubed) with a man", cp. W.E. Crum, *A Coptic Dictionary*, Oxford, 1939, p. 531b.

ⲟⲩⲗⲟⲅⲟⲥ ⲛ̅ⲧⲉ ⲁⲃⲃⲁ ⲁⲙⲫⲓⲗⲟⲭⲓⲟⲥ ⲡⲓⲉⲡⲓⲥⲕⲟⲡⲟⲥ ⲛ̅ⲧⲉ ⲛⲓⲕⲟⲛⲓⲟⲛ ⲉⲑⲃⲉ ⲡⲓⲡⲁⲧⲣⲓⲁⲣⲭⲏⲥ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲉⲧⲁϥⲉⲛ ⲓⲥⲁⲁⲕ ⲡⲉϥϣⲏⲣⲓ ⲉⲡϣⲱⲓ ⲛ̅ⲟⲩⲑⲩⲥⲓⲁ.

ⲟⲩⲟⲛ ⲛⲓⲃⲉⲛ ⲭⲏ ϧⲁ ⲫⲛⲟⲙⲟⲥ ⲛ̅ⲧⲉ ⲧⲉϥⲫⲩⲥⲓⲥ ⲟⲩⲟϩ ⲉϥⲟⲓ ⲙ̅ⲃⲱⲕ ⲛⲁⲥ ϥⲟⲩⲱϣ ϥⲟⲩⲱϣ ⲁⲛ ϣⲁϥϫⲱⲕ ⲉⲃⲟⲗ ⲛ̅ⲛⲏ ⲉⲧⲉ ⲧⲉϥⲫⲩⲥⲓⲥ ⲟⲩⲁϣⲟⲩ. ⲥⲉϫⲟⲣ ⲟⲩⲟϩ ⲟⲩⲟⲛ ϣϫⲟⲙ ⲙ̅ⲙⲱⲟⲩ ⲉϫⲉⲛ ϭⲓ ⲛ̅ϫⲟⲛⲥ ⲛⲓⲃⲉⲛ ϫⲉ ⲉⲩⲟⲓ ⲛ̅ⲟⲩⲣⲟ ⲉϫⲉⲛ ⲛⲏ ⲉⲧⲥⲁϧⲟⲩ[ⲛ] ⲉⲩϩⲉⲙⲥⲓ ⲉϫⲉⲛ ⲛⲉⲛⲙⲁϩⲧ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲩϣⲱϣⲧ ⲛ̅ⲛⲉⲛⲉⲥⲑⲏⲥⲓⲥ ⲧⲏⲣⲟⲩ ⲉⲩⲑⲣⲟ ⲙ̅ⲙⲱⲟⲩ ⲉⲣⲁϣⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲥⲉϭⲣⲏⲟⲩⲧ ⲉⲟⲩⲟⲛ ⲛⲓⲃⲉⲛ. ϩⲟⲡⲱⲥ ⲛⲏ ⲉⲧⲥⲱⲕ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲕⲱⲗϫ ⲛ̅ⲟⲩⲟⲛ ⲛⲓⲃⲉⲛ ⲙ̅ⲡⲟⲩϣϫⲉⲙ ϫⲟⲙ ⲉϥⲙⲉⲩⲓ ⲛ̅ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲁⲗⲗⲁ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲛ̅ⲟⲩⲁⲧⲙⲁϩⲧ ⲉⲁⲩⲱϣϫ ⲛ̅ⲟⲩⲣⲱⲙⲓ ⲫⲁⲓ ⲡⲉ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲉⲧⲁⲡⲁⲓϧⲉⲗⲗⲟ ϭⲣⲟ ⲉⲣⲱⲟⲩ. ⲙ̅ⲡⲟⲩϣϯ ⲟⲩⲱ ⲙ̅ⲙⲟϥ ⲉ|ⲃⲟⲗ ⲟⲩⲇⲉ ⲛ̅ⲧⲉ ⲫϯ ⲉⲧⲥⲁϧⲟⲩⲛ ⲙ̅ⲙⲟϥ *V* f. 194v ⲁⲗⲗⲁ ⲁϥⲟϩⲓ ⲉϥⲁⲙⲟⲛⲓ ⲛ̅ⲧⲟⲧϥ ⲉⲫⲙⲁ ⲛ̅ⲟⲩⲙⲉⲓ ⲉⲟⲩⲙⲉⲓ ⲛ̅ⲧⲉ ⲡϭ̅ⲥ̅ ⲛⲉⲙ ⲫⲁ ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ ⲟⲩⲟϩ ⲁϥϯ ϭⲣⲟ. ⲛ̅ⲉⲧⲁⲡⲓⲑⲙⲏⲓ ϯ ⲙ̅ⲡⲉϥⲟⲩⲟⲓ ⲁⲛ ⲉⲡⲉϥϣⲏⲣⲓ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲛ̅ⲟⲩ|ⲁⲅⲣⲓⲟⲥ ⲁⲗⲗⲁ *B* f. 189v ⲉⲧⲁϥϯ ⲙ̅ⲡϩⲁⲡ ⲙ̅ⲡⲉϥϣⲏⲣⲓ ⲙ̅ⲫϯ. ⲛⲁϥⲉⲙⲓ ⲅⲁⲣ ⲡⲉ ϫⲉ ⲟⲩⲕⲩⲛⲇⲓⲛⲟⲥ ⲡⲉ ⲉⲉⲣ ⲁⲧⲥⲱⲧⲉⲙ ⲛ̅ⲥⲁ ⲫⲏ ⲉⲧϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ϫⲉ ⲁⲗⲓⲟⲩⲓ ϣⲁⲧϥ ⲛⲏⲓ ⲉϫⲉⲛ ⲟⲩⲁⲓ ⲛ̅ⲛⲓⲧⲱⲟⲩ. ⲉⲑⲃⲉ ⲫⲁⲓ ⲁϥϭⲟϫⲓ ϩⲓⲛⲁ ⲛ̅ⲧⲉϥϣⲧⲉⲙ ⲡⲓⲙⲁⲓⲣⲱⲙⲓ ⲫϯ ϫⲉⲙ ⲁⲣⲓⲕⲓ ⲉⲣⲟϥ ϧⲉⲛ ⲡⲉϥⲱⲥⲕ.

ⲓⲥϫⲉ ⲇⲉ ⲧⲉⲧⲉⲛⲟⲩⲱϣ ⲛⲁⲙⲉⲛⲣⲁϯ ⲉⲑⲣⲉⲛϫⲉ ⲡⲥⲱϫⲡ ⲙ̅ⲡⲓⲙⲁ ⲛ̅ⲱϣ ⲙⲟⲓ ⲙ̅ⲡⲉⲧⲉⲛⲙⲉⲩⲓ ⲛⲉⲙ ⲡⲉⲧⲉⲛⲕⲁϯ ⲉϯⲅⲣⲁⲫⲏ. ⲥϫⲱ ⲅⲁⲣ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ⲛ̅ϫⲉ ϯⲅⲣⲁⲫⲏ ϫⲉ ⲡⲓⲟⲩⲁⲓ ⲛ̅ⲁⲧϭⲟⲛⲧϥ ⲉϥϭⲱⲛⲧ ⲛ̅ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲉⲟⲩⲡⲉⲧϩⲱⲟⲩ ⲁⲛ ⲁⲗⲗⲁ ⲛⲁϥⲉⲣⲇⲟⲕⲓⲙⲁⲍⲓⲛ ⲙ̅ⲙⲟϥ ⲡⲉ ⲟⲩⲟϩ ⲛⲁϥϧⲟⲧϧⲉⲧ ⲛ̅ⲥⲱϥ

---

1 *In summo marg. f. 194r nota partim resecta manus posterioris:* ⲛⲓⲥⲁⲃⲃⲁⲧⲟⲛ «Sabbatis» || 11 ϩⲟⲡⲱⲥ : ϩⲟⲙⲱⲥ *legendum videtur (vide notam 2 ad versionem)*

in order to learn [4] the thought of his soul. For indeed, He knew the thought of his friend. And God commanded Abraham, saying: "Take your son, whom you have begotten and whom you love, offer him [5] to me as a sacrifice". He said to him further: "Equip yourself against your compassion [6] and slay your son for me with your (own) hands". God said urgently: "Show me how you love me. Is it me whom you love, or is it Isaac, your son? Make it known to me."

It happened (that), when the old man heard these words, he ran immediately, as if he were going to receive another son from God, and after having taken his knife, he sharpened it and said: "May nothing hinder me! I will cut firewood to be used as fuel [7]." And after having taken the boy, he said to his young men: "Get yourselves ready and purify yourselves, because a great sacrifice will happen to me. For indeed, it is a wonder, God alone knows it."

It happened (that), when Sarah, Abraham's wife, heard these words and this haste, she spoke and said to Abraham: "What do you say, my friend? What do you prepare, man? Say it to me, so that I (can) take part with you (therein) and that I (can) obtain honour from the good (things) you (do). If you want to offer an immolation to God and you want to present an offering to Him who has created us, I beseech you, take me with you as well. Do not disregard me and do not hide anything from me. I will take part with you in what is good. For I am yours, for I will live with you, since I was formed with you as a woman, from your bones and your flesh, (and) also in one single mind. Let us do what pleases God. For I will not leave you until we have performed the command of our Creator."

27/28 Cf. *Gen.* 22, 2 **36/37** Cf. *Gen.* 22, 3

---

(4) One would expect "to make known" or "to show", cp. e.g. PG 54, 429A (Chrysostom); PG 85, 105A (Basil of Seleucia); PG 80, 181B (Theodoret); PG 56, 546 (Ps. Chrysostom); F. PETIT, *Catenae graecae in Genesim et in Exodum*, I. *Catena Sinaitica* (CCSG, 2), Turnhout - Louvain, 1977, fr. G 160 and 162 (Cyril of Alexandria).

(5) According to my correction.

(6) Literally: "bowels"; cp. PG 50, 737 (Ps. Chrysostom): ... ἀθλητὴν γενναῖον πρὸς φύσιν καὶ σπλάγχνα παραταξάμενον; S.I. MERCATI, *Sancti Ephraem Syri Opera*, I, 1 (Monumenta Biblica et Ecclesiastica, 1), Rome, 1915, p. 101 (Ps. Ephraem), 9-10: κατὰ τοσοῦτον (*sc.* υἱὸν) ὁπλίζῃ.

(7) For the problematic interpretation of ϣⲁⲩ, see CRUM, p. 599a and 600b.

ⲡⲉ ⲉⲉⲙⲓ ⲉϥⲙⲉⲩⲓ ⲛ̄ⲧⲉϥⲯⲩⲭⲏ. | ⲕⲉ ⲅⲁⲣ ⲛⲁϥⲉⲙⲓ ⲡⲉ *V* f. 195r
ⲉϥⲙⲉⲩⲓ ⲙ̄ⲡⲉϥϣⲫⲏⲣ ⲟⲩⲟϩ ⲁⲫϯ ⲉⲣⲕⲉⲗⲉⲩⲓⲛ ⲛ̄ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ
ⲉϥϫⲱ ⲙ̄ⲙⲟⲥ ϫⲉ ⲁⲗⲓⲟⲩⲓ ⲙ̄ⲡⲉⲕϣⲏⲣⲓ ⲉⲧⲁⲕϫⲫⲟϥ ⲟⲩⲟϩ
ⲉⲧⲁⲕⲙⲉⲛⲣⲓⲧϥ ⲁⲛⲓϥⲧ ⲛⲏⲓ ⲉⲡϣⲱⲓ ⲛ̄ⲟⲩϣⲟⲩϣⲱⲟⲩϣⲓ.
ⲡⲉϫⲁϥ ⲛⲁϥ ⲟⲛ ϫⲉ ϧⲟⲕⲕ ⲉϫⲉⲛ ⲛⲉⲕⲙⲁϧⲧ ⲟⲩⲟϩ ϣⲱⲧ
ⲙ̄ⲡⲉⲕϣⲏⲣⲓ ⲛⲏⲓ ⲛ̄ⲛⲉⲕϫⲓϫ. ⲡⲉϫⲉ ⲫϯ ϧⲉⲛ ⲟⲩⲓⲱⲥ ϫⲉ
ⲙⲁⲧⲁⲙⲟⲓ ϫⲉ ⲁⲕⲙⲉⲓ ⲙ̄ⲙⲟⲓ | ⲛ̄ⲁϣ ⲛ̄ⲣⲏϯ. ⲉⲕⲙⲉⲓ ⲙ̄ⲙⲟⲓ *B* f. 190r
ϣⲁⲛ ⲓⲥⲁⲁⲕ ⲡⲉⲕϣⲏⲣⲓ ⲟⲩⲱⲛϩ ⲛⲏⲓ ⲉⲃⲟⲗ.

ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲇⲉ ⲉⲧⲁϥⲥⲱⲧⲉⲙ ⲉⲛⲁⲓⲥⲁϫⲓ ⲛ̄ϫⲉ ⲡⲓϧⲉⲗⲗⲟ
ⲥⲁⲧⲟⲧϥ ⲁϥϭⲟϫⲓ ϩⲱⲥ ⲉϥⲛⲁϭⲓ ⲛ̄ⲕⲉϣⲏⲣⲓ ⲛ̄ⲧⲟⲧϥ ⲙ̄ⲫϯ
ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲁϥϭⲓ ⲛ̄ϯⲥⲏϥⲓ ⲁϥϧⲁⲧⲥ ⲟⲩⲟϩ ⲛⲁϥϫⲱ ⲙ̄ⲙⲟⲥ
ⲡⲉ ϫⲉ ⲙ̄ⲡⲉⲛⲑⲣⲉϩⲗⲓ ϣⲁϣⲧ ϯⲛⲁⲥⲱⲗⲡ ⲛ̄ϩⲁⲛⲣⲟⲕϩ ⲉⲃⲟⲗ
ⲙ̄ⲡϣⲁⲩ ⲛ̄ϯⲣⲁⲕϩⲓ. ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲁϥϭⲓ ⲙ̄ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ ⲛⲁϥϫⲱ ⲙ̄ⲙⲟⲥ
ⲛ̄ⲛⲉϥⲁⲗⲱⲟⲩⲓ ϫⲉ ⲥⲉⲃⲧⲉ ⲑⲏⲛⲟⲩ ⲟⲩⲟϩ ⲙⲁⲧⲟⲩⲃⲉ ⲑⲏⲛⲟⲩ
ϫⲉ ⲟⲩⲟⲛ ⲟⲩⲛⲓϣϯ ⲛ̄ϣⲟⲩϣⲱⲟⲩϣⲓ ⲛⲁϣⲱⲡⲓ ⲛⲏⲓ. | ⲕⲉ *V* f. 195v
ⲅⲁⲣ ⲟⲩϣⲫⲏⲣⲓ ⲡⲉ ⲫϯ ⲙ̄ⲙⲁⲩⲁⲧϥ ⲡⲉⲧⲥⲱⲟⲩⲛ ⲙ̄ⲙⲟϥ.

ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲇⲉ ⲉⲧⲁⲥⲁⲣⲣⲁ ⲧⲥϩⲓⲙⲓ ⲛ̄ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲥⲱⲧⲉⲙ
ⲉⲛⲁⲓⲥⲁϫⲓ ⲛⲉⲙ ⲡⲁⲓⲓⲱⲥ ⲫⲁⲓ ⲁⲥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ⲡⲉϫⲁⲥ ⲉϧⲟⲩⲛ
ⲉϩⲣⲉⲛ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ϫⲉ ⲟⲩ ⲡⲉⲧⲉⲕϫⲱ ⲙ̄ⲙⲟϥ ⲡⲁϣⲫⲏⲣ; ⲟⲩ
ⲡⲉⲧⲉⲕⲑⲁⲙⲓⲟ ⲙ̄ⲙⲟϥ ⲡⲓⲣⲱⲙⲓ; ⲁϫⲟⲥ ⲛⲏⲓ ⲛ̄ⲧⲁⲉⲣ ϣⲫⲏⲣ
ⲉⲣⲟⲕ ⲟⲩⲟϩ ⲛ̄ⲧⲁϭⲓ ⲛ̄ⲟⲩⲧⲁⲓⲟ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲛⲉⲕⲁⲅⲁⲑⲟⲛ.
ⲓⲥϫⲉ ϫⲟⲩⲱϣ ⲉϣⲱⲧ ⲙ̄ⲫϯ ⲟⲩⲟϩ ϫⲟⲩⲱϣ ⲉⲓⲛⲓ ⲛ̄ⲟⲩ-
ⲡⲣⲟⲥⲫⲟⲣⲁ ⲙ̄ⲫⲏ ⲉⲧⲁϥ|ⲑⲁⲙⲓⲟⲛ ϯϯ ϩⲟ ⲉⲣⲟⲕ ⲁⲗⲓⲧ ⲛⲉⲙⲁⲕ *B* f. 190v
ϩⲱ. ⲙ̄ⲡⲉⲣϩⲓ ⲡϩⲟ ⲙ̄ⲙⲟⲓ ⲟⲩⲇⲉ ⲙ̄ⲡⲉⲣϩⲉⲡ ϩⲗⲓ ⲉⲣⲟⲓ. ϯⲛⲁⲉⲣ
ϣⲫⲏⲣ ⲉⲣⲟⲕ ϧⲉⲛ ⲡⲓⲡⲉⲑⲛⲁⲛⲉϥ. ⲁⲛⲟⲕ ⲑⲱⲕ ⲅⲁⲣ ⲉⲓⲛⲁ-
ⲱⲛϧ ⲅⲁⲣ ⲛⲉⲙⲁⲕ ⲉⲧⲁⲩⲉⲣⲡⲗⲁⲍⲓⲛ ⲙ̄ⲙⲟⲓ ⲛⲉⲙⲁⲕ ⲥϩⲓⲙⲓ
ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲛⲉⲕⲕⲁⲥ ⲛⲉⲙ ⲛⲉⲕⲁϥⲟⲩⲓ ϧⲉⲛ ⲟⲩϩⲏⲧ ⲟⲛ
ⲛ̄ⲟⲩⲱⲧ. ⲙⲁⲣⲉⲛⲓⲣⲓ ⲙ̄ⲡⲉⲧⲣⲁⲛⲁϥ ⲙ̄ⲫϯ. ϯⲛⲁϫⲁⲕ ⲅⲁⲣ ⲛ̄ⲥⲟⲓ
ⲁⲛ ϣⲁⲧⲉⲛϫⲱⲕ ⲙ̄ⲡⲓⲟⲩⲁϩ ⲥⲁϩⲛⲓ ⲛ̄ⲧⲉ ⲡⲉⲛⲣⲉϥⲑⲁⲙⲓⲟ
ⲉⲃⲟⲗ.

32 ⲁⲛⲓϥⲧ : ⲁⲛⲓⲧϥ *legendum*

It happened (that), when the old man Abraham heard what Sarah said, he consulted with himself, and, after having turned it over in his mind, he pondered it (8), and said : "What shall I do ? It is impossible that Sarah should know (it). For if I inform her, she will be troubled forthwith, and she will rise against me, weeping as if she were mad, (and) saying to me this : 'What has happened to you ? Or who has brought this thought into your mind ? Or who has sought (9) after you ? Where have you seen such (a thing) ? Or who of your forefathers has made a sacrifice of this kind to God ?' (10) Enoch has pleased God, but he did not slay his son. Noah has pleased God, but he did nothing like that. O man, refrain from this act. O old man, your mind has been upset, since He, who has called you, wants a sheep. He surely does not want a human being (11), does He ?" These (words) the just man took into consideration and he did not say anything to his wife of what the Lord had told him to do. For he said to himself : "It is right that I do what pleases me ; it is not right that Sarah (12) should know (it). For if she knows, she might take my son and hide him from me in order to save him."

After having considered these (things) (13), he did not say anything to Sarah, but he did everything in silence, and he took his son, as it is told by the scripture. So the man of God went forth. It happened however (that), when Sarah, his wife, saw her son, led by Abraham, she spoke to the old man and said : "Whither do you lead this boy, o old man ? Or whither do you run with him ? He is not fit (for that) (14), for my son is a young child in his flesh and his limbs are delicate. Have compassion on him, my beloved, and likewise leave him to me as solace, since

---

74/75 Cf. *Gen.* 22, 3

---

(8) Cp. the similar expressions in Amphilochius' Hom. IV (*In mulierem*), 135 : ... ἐλογίσατο ; 170 : Ταῦτα εὐσεβῶς ἐπισκεψαμένη ... ; Hom. VIII (*In Zacchaeum*), 148 : ... λογισάμενος παρ' ἑαυτῷ ; 175 : Ταῦτα δὲ ἐνθυμουμένου αὐτοῦ ... .

(9) According to my correction.

(10) Cp. the successive questions addressed to Jesus by Martha in Amphilochius' Hom. III (*In Lazarum*), 85 sqq.

(11) Lit. : "a son of man".

(12) The ms. has "Anna".

(13) Cp. note 8.

(14) For the meaning of ᴍɪɴɪ, see Crum, p. 172b : "sort, quality, manner". One may understand : "He is not of such a kind as to do such things".

| ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲇⲉ ⲉⲧⲁⲡⲓϧⲉⲗⲗⲟ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲥⲱⲧⲉⲙ ⲉⲛⲏ *V* f. 196r ⲉⲧⲁⲥⲁⲣⲣⲁ ϫⲟⲧⲟⲩ ⲁϥϭⲓ ⲛ̄ⲟⲩⲙⲉⲩⲓ ⲛⲁϥ ⲟⲩⲟϩ ⲁϥⲕⲓⲙ ⲉⲛⲁⲓ ⲉⲁϥⲧⲟⲩⲛⲟⲥⲟⲩ ϧⲉⲛ ⲡⲉϥϩⲏⲧ ⲟⲩⲟϩ ⲛⲁϥϫⲱ ⲙ̄ⲙⲟⲥ ⲡⲉ ϫⲉ ⲟⲩ ⲡⲉϯⲛⲁⲁⲓϥ; ⲙ̄ⲙⲟⲛ ϣϫⲟⲙ ⲛ̄ⲧⲉⲥⲉⲙⲓ ⲛ̄ϫⲉ ⲥⲁⲣⲣⲁ. ⲉϣⲱⲡ ⲅⲁⲣ ⲛ̄ⲧⲁⲟⲩⲱⲛϩ ⲉⲣⲟⲥ ⲥⲛⲁϣⲑⲟⲣⲧⲉⲣ ⲥⲁⲧⲟⲧⲥ ⲟⲩⲟϩ ⲥⲛⲁⲧⲱⲛⲥ ⲉϫⲱⲓ ⲉⲥⲣⲓⲙⲓ ⲙ̄ⲫⲣⲏϯ ⲉⲥⲗⲟⲃⲓ ⲉⲥϫⲱ ⲛ̄ⲛⲁⲓ ⲛⲏⲓ ϫⲉ ⲟⲩ ⲡⲉⲧⲁϥϣⲱⲡⲓ ⲙ̄ⲙⲟⲕ; ⲓⲉ ⲛⲓⲙ ⲁϥϩⲓⲟⲩⲓ ⲙ̄ⲡⲁⲓⲙⲉⲩⲓ ⲉϧⲟⲩⲛ ⲉⲡⲉⲕϩⲏⲧ; ⲓⲉ ⲛⲓⲙ ⲁⲧϣⲓⲛⲓ ⲛ̄ⲥⲱⲕ; ⲉⲧⲁⲕⲛⲁⲩ ⲉⲛⲁⲓ ⲛ̄ⲑⲱⲛ; ⲓⲉ ⲛⲓⲙ ⲛ̄ⲧⲉ ⲛⲉⲕϣⲟⲣⲡ ⲛ̄ⲓⲟϯ ⲁϥⲓⲛⲓ ⲛ̄ⲟⲩϣⲟⲩϣⲱⲟⲩϣⲓ ⲙ̄ⲡⲁⲓⲣⲏϯ ⲙ̄ⲫϯ; | ⲁϥⲣⲁⲛⲁϥ *B* f. 191r ⲙ̄ⲫϯ ⲛ̄ϫⲉ ⲉⲛⲱⲭ ⲁⲗⲗⲁ ⲙ̄ⲡⲉϥϣⲱⲧ ⲙ̄ⲡⲉϥϣⲏⲣⲓ. ⲁϥⲣⲁⲛⲁϥ ⲙ̄ⲫϯ ⲛ̄ϫⲉ ⲛⲱⲉ ⲁⲗⲗⲁ ⲙ̄ⲡⲉϥⲓⲣⲓ ⲙ̄ⲫⲁⲓ. ⲱ ⲡⲓⲣⲱⲙⲓ ⲕⲏⲛ ⲉⲃⲟⲗ ϩⲁ ⲡⲁⲓϩⲱⲃ. ⲱ ⲡⲓϧⲉⲗⲗⲟ ⲁⲡⲉⲕϩⲏⲧ ⲫⲱⲛϩ ⲉⲣⲉⲫⲏ ⲉⲧⲁϥⲙⲟⲩϯ ⲉⲣⲟⲕ ⲟⲩⲁϣ ⲟⲩⲉⲥⲱⲟⲩ. ⲙⲏ ⲉϥⲟⲩⲁϣ ⲟⲩϣⲏⲣⲓ ⲛ̄ⲣⲱⲙⲓ; ⲉⲣⲉⲡⲓⲑⲙⲏⲓ ⲇⲉ ϫⲟⲩϣⲧ ⲉⲃⲟⲗ ⲉⲑ|ⲃⲉ *V* f. 196v ⲛⲁⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲙ̄ⲡⲉϥϫⲉ ϩⲗⲓ ⲛ̄ⲧⲉϥⲥϩⲓⲙⲓ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲛⲏ ⲉⲧⲁⲡϭⲥ ϫⲟⲧⲟⲩ ⲛⲁϥ ⲉⲑⲣⲉϥⲁⲓⲧⲟⲩ. ⲛⲁϥϫⲱ ⲅⲁⲣ ⲙ̄ⲙⲟⲥ ⲛ̄ϧⲣⲏⲓ ⲛ̄ϧⲏⲧϥ ⲡⲉ ϫⲉ ⲥϣⲉ ⲛⲏⲓ ⲉⲑⲣⲓⲑⲁⲙⲓⲟ ⲛ̄ⲛⲏ ⲉⲑⲣⲁⲛⲏⲓ· ⲥϣⲉ ⲁⲛ ⲉⲑⲣⲉⲁⲛⲛⲁ ⲉⲙⲓ. ⲉϣⲱⲡ ⲅⲁⲣ ⲁⲥϣⲁⲛⲉⲙⲓ ⲙⲏⲡⲱⲥ ⲛ̄ⲧⲉⲥⲱⲗⲓ ⲙ̄ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲛ̄ⲧⲉⲥⲭⲟⲡϥ ⲉⲡϫⲓⲛⲛⲁϩⲙⲉϥ.

ⲛⲁⲓ ⲇⲉ ⲉⲧⲁϥⲥⲟϭⲛⲓ ⲉⲣⲱⲟⲩ ⲙ̄ⲡⲉϥϫⲉ ϩⲗⲓ ⲛ̄ⲥⲁⲣⲣⲁ ⲁⲗⲗⲁ ⲛⲁϥⲓⲣⲓ ⲛ̄ϩⲱⲃ ⲛⲓⲃⲉⲛ ϧⲉⲛ ⲟⲩⲭⲁ ⲣⲱϥ ⲟⲩⲟϩ ⲁϥϭⲓ ⲙ̄ⲡⲉϥϣⲏⲣⲓ ⲕⲁⲧⲁ ⲫⲣⲏϯ ⲉⲧⲉ ϯⲅⲣⲁⲫⲏ ϫⲱ ⲙ̄ⲙⲟⲥ ⲁϥⲓ ⲉⲃⲟⲗ ⲙ̄ⲡⲁⲓⲣⲏϯ ⲛ̄ϫⲉ ⲡⲓⲣⲱⲙⲓ ⲛ̄ⲧⲉ ⲫϯ. ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲇⲉ ⲉⲧⲁⲥⲁⲣⲣⲁ ⲧⲉϥⲥϩⲓⲙⲓ ⲛⲁⲩ ⲉⲡⲉⲥϣⲏⲣⲓ ⲉϥⲥⲱⲕ ⲙ̄ⲙⲟϥ ⲛ̄ϫⲉ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲁⲥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ⲟⲩⲃⲉ ⲡⲓϧⲉⲗⲗⲟ ⲉⲥϫⲱ ⲙ̄ⲙⲟⲥ ϫⲉ ⲉⲕⲥⲱⲕ ⲙ̄ⲡⲁⲓⲁⲗⲟⲩ ⲉⲑⲱⲛ ⲱ ⲡⲓϧⲉⲗⲗⲟ; ⲓⲉ ⲉⲕϭⲟϫⲓ ⲛⲉⲙⲁϥ ⲉⲑⲱⲛ; ⲙ̄ⲙⲟⲛ ⲙⲓⲛⲓ ϩⲓⲱⲧϥ· ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲅⲁⲣ ⲟⲩⲕⲟⲩϫⲓ ⲡⲉ ϧⲉⲛ ⲛⲉϥⲁϥⲟⲩⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲥⲉⲗⲏⲕ | ⲛ̄ϫⲉ ⲛⲉϥⲙⲉⲗⲟⲥ. ϣⲉⲛ ϩⲏⲧ *B* f. 191v ϧⲁⲣⲟϥ ⲡⲁⲙⲉⲛⲣⲓⲧ | ⲕⲁⲛ ⲭⲁϥ ⲛⲏⲓ ⲛ̄ⲑⲱⲧ ⲛ̄ϩⲏⲧ ⲕⲁⲧⲁ *V* f. 197r

---

66 ⲁⲧϣⲓⲛⲓ : ⲁϥϣⲓⲛⲓ *legendum*   77 ⲉⲑⲣⲉⲁⲛⲛⲁ : ⲉⲑⲣⲉⲥⲁⲣⲣⲁ *legendum*

you say: 'I shall go on a journey that is long'. If you leave me alone, woe is me! If you tarry, I shall perish; (but) if you will return in haste, take (then) my beloved son, so that he may pray with you, in order that the Compassionate One may see what He has given to me and to you in our old age, to both (of us)."

Sarah spoke and said to Isaac, her son: "Go, my beloved son, with your father, who has begotten you, and learn to make offerings to God in this way. Choose for yourself the good teaching from your childhood on, my son. Listen to me! When you pray, remember her who has borne you, for God will hear you. May the Lord be for you a helper and a force, when you will go with your father, my son and light of my eyes! Incline your ear a little to me and listen to my words, so that I may teach you the way to pray to God. Forthwith, you will bend your knees to Him and you will throw yourself down on your face to the ground; put your hands behind you, be as one who is bound, until the Good One may see you from heaven. And you will utter cries to God like a sheep that is to be led to the slaughter, so that the Compassionate One from above may hear you (and) may have pity on you, in that He will say to your father: 'O patriarch, I have thus been silent about the bloodless sacrifice of your son' (15). And now, greet your mother and give a kiss on my mouth. Go with your father and return also with him in peace. For I trust that God will guard you (and) will also bring you both to me again. He who has given you to me as a present in hope, and who has called you in hope, will also return you to me."

When Sarah had said these (words), she sent off Isaac with Abraham, and thereafter it happened (that) Abraham took everything he had prepared, and he went forth, while he said: "I shall hasten, lest the woman should feel regret". And he said:

---

99 Cf. *Is.* 53, 7

---

(15) Perhaps: "I have silently accepted ...".

ⲫⲣⲏϯ ⲉⲧⲉⲕϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ϫⲉ ⲉⲓⲛⲁϩⲱⲗ ⲉⲟⲩⲙⲱⲓⲧ ⲙ̅ⲙⲟϣⲓ ⲉϥⲟⲩⲏⲟⲩ. ⲁⲕϣⲁⲛⲭⲁⲧ ⲙ̅ⲙⲁⲩⲁⲧ ⲟⲩⲟⲓ ⲛⲏⲓ. ⲉϣⲱⲡ ⲁⲣⲉⲧⲉⲛϣⲁⲛⲱⲥⲕ ϯⲛⲁⲙⲟⲩⲛⲕ· ⲓⲥϫⲉ ⲧⲉⲧⲉⲛⲛⲁⲧⲁⲥⲑⲟ ϧⲉⲛ ⲟⲩⲓⲏⲥ ⲁⲗⲓⲟⲩⲓ ⲙ̅ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲙ̅ⲙⲉⲛⲣⲓⲧ ϩⲓⲛⲁ ⲛ̅ⲧⲉϥⲧⲱⲃϩ ⲛⲉⲙⲁⲕ ϩⲓⲛⲁ ⲛ̅ⲧⲉϥⲛⲁⲩ ⲛ̅ϫⲉ ⲡⲓⲣⲉϥϣⲉⲛ ϩⲏⲧ ϫⲉ ⲟⲩ ⲡⲉⲧⲁϥⲧⲏⲓϥ ⲛⲏⲓ ⲛⲉⲙⲁⲕ ϧⲉⲛ ⲧⲉⲛⲙⲉⲧϧⲉⲗⲗⲟ ⲙ̅ⲡ̅ⲃ̅.

ⲁⲥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ⲛ̅ϫⲉ ⲥⲁⲣⲣⲁ ⲡⲉϫⲁⲥ ⲛ̅ⲓⲥⲁⲁⲕ ⲡⲉⲥϣⲏⲣⲓ ϫⲉ ⲙⲟϣⲓ ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲡⲁⲙⲉⲛⲣⲓⲧ ⲛⲉⲙ ⲡⲉⲕⲓⲱⲧ ⲉⲧⲁϥϫⲫⲟⲕ ⲟⲩⲟϩ ⲙⲁⲧⲥⲁⲃⲟⲕ ⲉⲓⲛⲓ ⲉⲡϣⲱⲓ ⲙ̅ⲡⲁⲓⲣⲏϯ ⲙ̅ⲫ̅ϯ̅. ⲥⲱⲧⲡ ⲛⲁⲕ ⲛ̅ϯⲥⲃⲱ ⲉⲑⲛⲁⲛⲉⲥ ⲓⲥϫⲉⲛ ⲧⲉⲕⲙⲉⲧⲕⲟⲩϫⲓ ⲡⲁϣⲏⲣⲓ. ⲥⲱⲧⲉⲙ ⲉⲣⲟⲓ. ⲉϣⲱⲡ ⲉⲕⲧⲱⲃϩ ⲁⲣⲓ ⲡⲁⲙⲉⲩⲓ ϧⲁ ⲑⲏ ⲉⲧⲁⲥϫⲫⲟⲕ· ⲫ̅ϯ̅ ⲅⲁⲣ ⲛⲁⲥⲱⲧⲉⲙ ⲉⲣⲟⲕ. ⲙⲁⲣⲉⲡϭⲥ ϣⲱⲡⲓ ⲛⲁⲕ ⲛ̅ⲃⲟⲏⲑⲟⲥ ⲛⲉⲙ ϫⲟⲙ ⲉⲕⲛⲁⲙⲟϣⲓ ⲛⲉⲙ ⲡⲉⲕⲓⲱⲧ ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲫⲟⲩⲱⲓⲛⲓ ⲛ̅ⲛⲁⲃⲁⲗ. ⲣⲓⲕⲓ ⲙ̅ⲡⲉⲕⲙⲁϣϫ ⲉⲣⲟⲓ ⲛ̅ⲟⲩⲕⲟⲩϫⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲥⲱⲧⲉⲙ ⲉⲛⲁⲥⲁϫⲓ ϩⲓⲛⲁ ⲛ̅ⲧⲁⲧⲥⲁⲃⲟⲕ ⲉ|ⲡⲓⲣⲏϯ [*V* f. 197v] ⲛ̅ⲧⲱⲃϩ ⲙ̅ⲫ̅ϯ̅. ⲥⲁⲧⲟⲧⲕ ⲉⲕⲉⲕⲱⲗϫ ⲛ̅ⲛⲉⲕⲕⲉⲗⲓ ⲛⲁϥ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲕⲉⲫⲁϧⲧⲕ ⲉϫⲉⲛ ⲡⲉⲕϩⲟ ϩⲓϫⲉⲛ ⲡⲓⲕⲁϩⲓ· ϩⲓⲟⲩⲓ ⲛ̅ⲛⲉⲕϫⲓϫ ⲥⲁⲙⲉⲛϩⲏⲕ ϣⲱⲡⲓ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲛ̅ⲟⲩⲁⲓ ⲉϥ|ⲥⲟⲛϩ ϣⲁⲧⲉϥⲛⲁⲩ [*B* f. 192r] ⲉⲣⲟⲕ ⲛ̅ϫⲉ ⲡⲓⲁⲅⲁⲑⲟⲥ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲧⲫⲉ. ⲟⲩⲟϩ ⲉⲕⲉϭⲱⲗⲕ ⲛ̅ϩⲁⲛϧⲣⲱⲟⲩ ϩⲁ ⲫ̅ϯ̅ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲛ̅ⲟⲩⲉⲥⲱⲟⲩ ⲉⲩⲛⲁⲉⲛϥ ⲉⲡϧⲟⲗϧⲉⲗ ϩⲓⲛⲁ ⲛ̅ⲧⲉⲡⲓⲣⲉϥϣⲉⲛ ϩⲏⲧ ⲉⲃⲟⲗ ⲙ̅ⲡϣⲱⲓ ⲛ̅ⲧⲉϥⲥⲱⲧⲉⲙ ⲉⲣⲟⲕ ⲛ̅ⲧⲉϥⲛⲁⲓ ⲛⲁⲕ ⲉϥϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ⲙ̅ⲡⲉⲕⲓⲱⲧ ϫⲉ ⲱ ⲡⲓⲡⲁⲧⲣⲓⲁⲣⲭⲏⲥ ⲁⲓϫⲁ ⲣⲱⲓϫⲉ ⲉϫⲉⲛ ⲡϣⲟⲩϣⲱⲟⲩϣⲓ ⲙ̅ⲡⲉⲕϣⲏⲣⲓ ⲛ̅ⲁⲧⲥⲛⲟϥ. ϯⲛⲟⲩϫⲉ ⲁⲣⲓⲁⲥⲡⲁⲍⲉⲥⲑⲉ ⲛ̅ⲧⲉⲕⲙⲁⲩ ⲟⲩⲟϩ ⲙⲟⲓ ⲛ̅ⲟⲩⲫⲓ ⲉⲣⲱⲓ. ⲙⲟϣⲓ ⲛⲉⲙ ⲡⲉⲕⲓⲱⲧ ⲟⲩⲟϩ ⲙⲁⲧⲁⲥⲑⲟⲕ ⲛⲉⲙⲁϥ ⲟⲛ ϧⲉⲛ ⲟⲩϩⲓⲣⲏⲛⲏ. ϯⲛⲁϩϯ ⲅⲁⲣ ϫⲉ ⲫ̅ϯ̅ ⲛⲁⲥⲉⲃⲧⲉ ⲑⲏⲛⲟⲩ ⲛ̅ⲧⲉϥⲉⲛ ⲑⲏⲛⲟⲩ ⲛⲏⲓ ⲟⲛ ⲙ̅ⲡ̅ⲃ̅ ⲛ̅ⲕⲉⲥⲟⲡ. ⲫⲏ ⲉⲧⲁϥⲧⲏⲓⲕ ⲛⲏⲓ ⲛ̅ⲇⲱⲣⲟⲛ ϧⲉⲛ ⲟⲩϩⲉⲗⲡⲓⲥ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲁϥⲙⲟⲩϯ ⲉⲣⲟⲕ ϧⲉⲛ ⲟⲩϩⲉⲗⲡⲓⲥ ⲉϥⲉⲧⲁⲥⲑⲟⲕ ϩⲁⲣⲟⲓ ⲟⲛ.

ⲛⲁⲓ ⲇⲉ ⲉⲧⲁⲥϫⲟⲧⲟⲩ ⲛ̅ϫⲉ ⲥⲁⲣ|ⲣⲁ ⲁⲥⲟⲩⲱⲣⲡ ⲛ̅ⲓⲥⲁⲁⲕ [*V* f. 198r] ⲛⲉⲙ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲟⲩⲟϩ ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲙⲉⲛⲉⲛⲥⲁ ⲛⲁⲓ ⲁϥϭⲓ ⲛ̅ϫⲉ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲛ̅ϩⲱⲃ ⲛⲓⲃⲉⲛ ⲉⲧⲁϥⲥⲉⲃⲧⲱⲧⲟⲩ ⲟⲩⲟϩ ⲁϥⲓ ⲉⲃⲟⲗ ⲉϥϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ϫⲉ ϯⲛⲁⲓⲱⲥ ⲙ̅ⲙⲟⲓ ⲙⲏⲡⲱⲥ ⲛ̅ⲧⲉⲥⲟⲩⲱⲙ

"My Lord, you will be watching me and you will show me the way, and I shall slay my son for you according to your will, which by means of a word has commanded me. Behold, I wait for you, while with me in my hands (there) is the one whom I shall slay for you. Show me the way, which is hidden from me now, and you will see my zeal, being active in (performing) the command you have given me. For behold, I see many high mountains before me. Which one therefore pleases you? Which way will attain you? Where will you come to me? From where will you look at the one whom I shall present? For behold, it is our third day today that I and my son are searching to find you, the One who fills every place ([16]), and the path was confused for me. Till now you have not appeared to me. Make yourself known, Compassionate One and Lord of me. Look and see my suffering. Show me the way you have chosen and (to which) you have called me."

When Abraham had said these (words), the invisible God looked downwards from above; He opened the insight of the good old man, and God said to him: "My beloved and the sharer of my mystery, look and see the place that will enclose me, whom no place will be able to serve, the place, not where your son will be slain, but where the One who is in the bosom of his Father will be crucified, in the way as it pleases Him. For because of this I have called you, so that I may invest ([17]) the symbolic truth in you. For this reason, hasten, holy man, do that which is right for you to do, for your boy bears firewood in the same way as the son of the Blameless One bears his cross. Let nobody go upwards with you, except Isaac, your son, alone. For in the same way as your son, so also the Only-begotten will be suspended for the salvation of the whole world."

---

121 Cf. *Gen.* 22, 4 **132** Cf. *Ioh.* 1, 18

---

(16) Cp. Amphilochius' Hom. III (*In Lazarum*), 45-46: τῇ δὲ θεότητι πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν.

(17) **ⲛ̄ⲧⲁⲫⲱϩⲧ** ... **ϩⲓⲱⲧⲕ**, lit.: "that I may pour ... into you". The ϩ is added above the line. A. Jacoby has suggested the reading **ⲛ̄ⲧⲁⲫⲱⲧϩ**: "damit ich ... einschneide (?)" (p. 292, note 2). Ms. B has **ⲛ̄ⲧⲁⲫⲱⲧ** "that I may run", which has no sense here.

ⲛϩⲑⲏⲥ ⲛϫⲉ ϯⲥϩⲓⲙⲓ. ⲟⲩⲟϩ ⲡⲉϫⲁϥ ϫⲉ ⲡⲁⲛⲏⲃ ⲉⲕⲉϫⲟⲩϣⲧ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲕⲉⲟⲩⲱⲛϩ ⲛⲏⲓ ⲉⲃⲟⲗ ⲙⲡⲓⲙⲱⲓⲧ ⲟⲩⲟϩ ⲁⲛⲟⲕ ⲉⲑⲛⲁϣⲱⲧ ⲙⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲛⲁⲕ ⲕⲁⲧⲁ ⲡⲉⲕⲟⲩⲱϣ ⲫⲏ ⲉⲧⲉ ϧⲉⲛ ⲟⲩⲥⲁϫⲓ ⲁϥϩⲟⲛϩⲉⲛ ⲛⲏⲓ. ϩⲏⲡⲡⲉ ϯⲟϩⲓ ⲛⲁⲕ ⲉϥⲛⲧⲟⲧ ϧⲉⲛ ⲛⲁϫⲓϫ ⲛϫⲉ ⲫⲏ ⲉϯⲛⲁϣⲁⲧϥ ⲛⲁⲕ. ⲙⲁⲧⲁⲙⲟⲓ ⲉⲡⲓⲙⲱⲓⲧ | ⲫⲏ ⲉⲧϩⲏⲡ ⲉⲣⲟⲓ ϯⲛⲟⲩ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲕⲉⲛⲁⲩ ⲉⲡⲁⲉⲣⲟⲩⲟⲧ (B f. 192v) ⲉϥⲛⲟϥⲉⲣ ϧⲉⲛ ⲡⲓⲟⲩⲁϩ ⲥⲁϩⲛⲓ ⲉⲧⲁⲕϩⲉⲛϩⲱⲛⲧ ⲉⲣⲟϥ. ϩⲏⲡⲡⲉ ⲅⲁⲣ ϯⲛⲁⲩ ⲉⲟⲩⲙⲏϣ ⲛⲧⲱⲟⲩ ⲉⲩϭⲟⲥⲓ ⲙⲡⲁⲙⲑⲟ. ⲁϣ ⲟⲩⲛ ⲉⲑⲣⲁⲛⲁ ⲙⲙⲟⲕ; ⲁϣ ⲙⲙⲱⲓⲧ ⲉⲑⲛⲁϣⲉⲣⲭⲱⲣⲓⲛ ⲙⲙⲟⲕ; ⲉⲕⲛⲁⲓ ϣⲁⲣⲟⲓ ⲛⲑⲱⲛ; ⲉⲕⲛⲁⲛⲁⲩ ⲉⲫⲏ ⲉϯⲛⲁⲑⲁⲙⲓⲟϥ ⲉⲃⲟⲗ ⲑⲱⲛ; ϩⲏⲡⲡⲉ ⲅⲁⲣ ⲡⲉⲛⲅ ⲡⲉ ⲫⲟⲟⲩ ⲁⲛⲟⲕ | ⲛⲉⲙ ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲉⲛⲕⲱϯ ⲉⲡϫⲓⲛϫⲉⲙⲕ ⲫⲏ ⲉⲑⲙⲟϩ ⲙⲙⲁⲓ (V f. 198v) ⲛⲓⲃⲉⲛ ⲟⲩⲟϩ ⲛⲁⲣⲉⲡⲓⲙⲁ ⲛⲙⲟϣⲓ ⲧⲁⲕⲏⲟⲩⲧ ⲛⲧⲟⲧ ⲡⲉ. ϣⲁ ϯⲛⲟⲩ ⲕⲟⲓ ⲛⲁⲧⲟⲩⲱⲛϩ ⲉⲣⲟⲓ. ⲟⲩⲟⲛϩⲕ ⲉⲃⲟⲗ ⲡⲓⲣⲉϥϣⲉⲛ ϩⲏⲧ ⲟⲩⲟϩ ⲡⲁⲛⲏⲃ. ϫⲟⲩϣⲧ ⲟⲩⲟϩ ⲁⲛⲁⲩ ⲉⲡⲁϧⲓⲥⲓ. ⲙⲁⲧⲁⲙⲟⲓ ⲉⲡⲓⲙⲱⲓⲧ ⲉⲧⲁⲕⲥⲟⲧⲡϥ ⲟⲩⲟϩ ⲁⲕⲙⲟⲩϯ ⲉⲣⲟⲓ.

ⲛⲁⲓ ⲇⲉ ⲉⲧⲁϥϫⲟⲧⲟⲩ ⲛϫⲉ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲛⲁϥϫⲟⲩϣⲧ ⲉⲡⲉⲥⲏⲧ ⲛϫⲉ ⲡⲓⲁⲑⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟϥ ⲫϯ ⲉⲃⲟⲗ ⲙⲡϣⲱⲓ ⲁϥⲟⲩⲱⲛ ⲙⲡⲕⲁϯ ⲙⲡⲓϧⲉⲗⲗⲟ ⲉⲑⲛⲁⲛⲉϥ ⲟⲩⲟϩ ⲡⲉϫⲁϥ ⲛⲁϥ ⲛϫⲉ ⲫϯ ϫⲉ ⲡⲁⲙⲉⲛⲣⲓⲧ ⲟⲩⲟϩ ⲛϣⲫⲏⲣ ⲛⲧⲉ ⲡⲁⲙⲩⲥⲧⲏⲣⲓⲟⲛ ϫⲟⲩϣⲧ ⲛⲧⲉⲕⲛⲁⲩ ⲉⲡⲓⲙⲁ ⲉⲑⲛⲁⲟⲗⲧ ϧⲁ ⲫⲏ ⲉⲧⲉ ⲙⲙⲟⲛ ⲙⲁ ⲛⲁϣⲉⲣⲭⲱⲣⲏⲅⲓⲛ ⲙⲙⲟϥ · ⲡⲓⲙⲁ ⲉⲧⲟⲩⲛⲁϣⲱⲧ ⲙⲡⲉⲕϣⲏⲣⲓ ⲙⲙⲟϥ ⲁⲛ ⲁⲗⲗⲁ ⲉⲩⲛⲁⲉⲣⲥⲧⲁⲩⲣⲱⲛⲓⲛ ⲙⲙⲁⲩ ⲙⲫⲏ ⲉⲧϧⲉⲛ ⲕⲉⲛϥ ⲙⲡⲉϥⲓⲱⲧ ⲙⲡⲁⲓⲣⲏϯ ⲕⲁⲧⲁ ⲫⲣⲏϯ ⲉⲑⲣⲁⲛⲁϥ. ⲉⲑⲃⲉ ⲫⲁⲓ ⲅⲁⲣ ⲁⲓⲙⲟⲩϯ ⲉⲣⲟⲕ ϩⲓⲛⲁ ⲛⲧⲁⲫⲱϩⲧ ⲛⲧⲉϥⲙⲉⲑⲙⲏⲓ | ⲛⲧⲩ- (V f. 199r) ⲡⲟⲥ ϩⲓⲱⲧⲕ. ⲉⲑⲃⲉ ⲫⲁⲓ ⲓⲱⲥ ⲙⲙⲟⲕ ⲡⲉⲑⲟⲩⲁⲃ ⲁⲣⲓⲟⲩⲓ ⲛⲛⲏ ⲉⲧⲥϣⲉ ⲉⲣⲟⲕ ⲉⲑⲣⲉⲕⲁⲓⲧⲟⲩ ⲉⲣⲉⲡⲉⲕⲁⲗⲟⲩ ⲅⲁⲣ ϥⲁⲓ ⲛϩⲁⲛⲣⲟⲕϩ ⲙⲫⲣⲏϯ ⲙⲡϣⲏⲣⲓ ⲙⲡⲓⲁⲧⲁϭⲛⲓ ⲉϥϥⲁⲓ ⲙⲡⲉϥ|ⲥⲧⲁⲩⲣⲟⲥ. ⲙⲡⲉⲛⲑⲣⲉϩⲗⲓ ⲓ ⲉⲡϣⲱⲓ ⲛⲉⲙⲁⲕ ⲉ[ⲃⲏⲗ ⲉⲓⲥⲁ]ⲁⲕ (B f. 193r) ⲡⲉⲕϣⲏⲣⲓ [ⲙ]ⲙ[ⲁ]ⲩⲁⲧϥ. ⲙⲫⲣⲏϯ ⲅⲁⲣ ⲙⲡⲉⲕϣⲏⲣⲓ ⲡⲁⲓⲣⲏϯ ⲥⲉⲛⲁⲁϣ [ⲡⲓ]ⲙⲟⲛⲟⲅⲉⲛⲏⲥ ϩⲱϥ ⲉϫⲉⲛ ⲡⲟⲩϫⲁⲓ ⲙⲡⲓⲕⲟⲥⲙⲟⲥ ⲧⲏⲣϥ.

---

147 ⲛⲧⲁⲫⲱϩⲧ : ϩ *supra lineam additum*, Jacoby ⲛⲧⲁⲫⲱⲧϩ *suggessit* (*vide notam 17 ad versionem*)

It happened (that), when Abraham came nearer, he saw from afar the way that the Lord had indicated to him. In joy he spoke to those who accompanied him: "I have seen the way, but I shall not be able to explain to you how. For it would not be right (to do so), since I have been called by the One who speaks with me. For, what will happen is a mystery, which it will not be possible to explain to you. And now, young men, sit down (and) wait for me, so that I may the better go (and) pray in order that I may come (back) and find you. For I and my son, we shall go a little further to worship. We shall come back ([18]) to you soon according as my mind suggests to me. As I am speaking, I shall be prophesying: I shall come back, I and my son and you will see me with a joyful face, saying to you: 'God has saved me'."

After the faithful Abraham had finished his talk to the young men, he left the young men below (and) went upwards, while he led the boy (with him). It was a strange wonder to see the old man skipping more than a gazelle, while the boy also was like a stag; the knife was in the hand of the father, who was running, the firewood in the hand of the son, who was rivalling (his father in zeal). Truly, these were awesome things, (or) rather these were (things done) by God and from heaven. For that reason they had no power over the resolve of Abraham, but they gave him insight into all the questions that Isaac put to him.

It happened (that), when they had advanced a great distance, the boy said: "My holy father, where is the sheep which you intend to slay? Keep no secret from me, but make (it) clear to me, because God has said it to you first. Behold, both of us, we have travelled a great distance. I fear, my father, that we committed an error as concerns the sheep which we are going to slay. If it is thus, we shall return; if it is something else that you are looking for, tell me, so that I may chase away this care from me. Behold, here is the wood and the fire and the knife, and what we shall slay

141/142 Cf. *Gen.* 22, 4 **147/150** Cf. *Gen.* 22, 5 **158/159** Cf. *Gen.* 22, 6
165/166 Cf. *Gen.* 22, 7 **171/173** Cf. *Gen.* 22, 7

(18) According to my correction.

ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲇⲉ ⲉⲧⲁⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ϧⲱⲛⲧ ⲉϧⲟⲩⲛ ⲁϥⲛⲁⲩ ⲉⲡⲓⲙⲱⲓⲧ ϩⲓ ⲫⲟⲩⲉⲓ ⲫⲏ ⲉⲧⲁⲡϭⲥ ⲧⲁⲙⲟϥ ⲉⲣⲟϥ. ⲁϥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ϧⲉⲛ ⲟⲩⲣⲁϣⲓ ⲛ̅ⲛⲏ ⲉⲑⲙⲟϣⲓ ⲛⲉⲙⲁϥ ϫⲉ ⲁⲓⲛⲁⲩ ⲙⲉⲛ ⲉⲡⲓⲙⲱⲓⲧ· ϯⲛⲁϣⲧⲁⲙⲱⲧⲉⲛ ⲇⲉ ⲁⲛ ⲉⲡⲓⲣⲏϯ. ⲥϣⲉ ⲅⲁⲣ ⲁⲛ ⲓⲥϫⲉⲛ ⲉⲧⲁϥⲙⲟⲩϯ ⲉⲣⲟⲓ ⲛ̅ϫⲉ ⲫⲏ ⲉⲑⲥⲁϫⲓ ⲛⲉⲙⲏⲓ. ⲫⲏ ⲉⲑⲛⲁϣⲱⲡⲓ ⲅⲁⲣ ⲟⲩⲙⲩⲥⲧⲏⲣⲓⲟⲛ ⲡⲉ· ⲥⲉⲛⲁϣⲧⲁⲙⲱⲧⲉⲛ ⲉⲣⲟϥ ⲁⲛ. ϯⲛⲟⲩϫⲉ ⲛⲓⲁⲗⲱⲟⲩⲓ ϩⲉⲙⲥⲓ ⲟϩⲓ ⲛⲏⲓ ϣⲁϯ ⲙⲁⲗⲗⲟⲛ ⲉⲓⲧⲱⲃϩ ϩⲓⲛⲁ ⲛ̅ⲧⲁⲓ ⲛ̅ⲧⲁϫⲉⲙ ⲑⲏⲛⲟⲩ. ⲧⲉⲛⲛⲁⲥⲓⲛⲓ ⲅⲁⲣ ⲛ̅ⲟⲩⲕⲟⲩϫⲓ | [V f. 199v] ⲁⲛⲟⲕ ⲛⲉⲙ ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲛ̅ⲧⲉⲛⲟⲩⲱϣⲧ. ⲧⲉⲛⲧⲁⲧⲁⲥⲑⲟ ϩⲁⲣⲱⲧⲉⲛ ϧⲉⲛ ⲟⲩⲓⲱⲥ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲉⲧⲉ ⲡⲁⲕⲁϯ ϯ ⲛ̅ⲧⲟⲧ. ⲁⲓϣⲁⲛⲥⲁϫⲓ ϯⲛⲁⲉⲣⲡⲣⲟⲫⲏⲧⲉⲩⲓⲛ ϫⲉ ϯⲛⲁⲧⲁⲥⲑⲟ ⲁⲛⲟⲕ ⲛⲉⲙ ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲣⲉⲧⲉⲛⲉⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟⲓ ϧⲉⲛ ⲟⲩϩⲟ ⲉϥ[ⲣⲁϣⲓ ⲉⲓϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ⲛ]ⲱⲧⲉⲛ ϫⲉ ⲁϥϯ ⲛⲁϩⲙⲉⲧ.

ⲉⲧⲁϥⲕⲏⲛ ⲉϥⲥⲁϫⲓ ⲛⲉⲙ ⲛⲓⲁⲗⲱⲟⲩⲓ ⲛ̅ϫⲉ ⲡⲓⲡⲓⲥⲧⲟⲥ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲁϥϫⲱ ⲛ̅ⲛⲓⲁⲗⲱⲟⲩⲓ ⲥⲁϧⲣⲏⲓ ⲁϥϩⲱⲗ ⲉⲡϣⲱⲓ ⲉϥⲥⲱⲕ ⲙ̅ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ. ⲛⲉⲟⲩϣⲫⲏⲣⲓ ⲛ̅ϣⲉⲙⲙⲟ ⲧⲉ ⲉⲛⲁⲩ ⲉⲡⲓϧⲉⲗⲗⲟ ⲉϥϭⲓ ⲫⲉⲓ ⲉϩⲟⲧ ⲉⲟⲩϭⲁϩⲥⲓ ⲉⲣⲉⲡⲓⲁⲗⲟⲩ ϩⲱϥ ⲟⲓ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲛ̅ⲟⲩⲉⲓⲟⲩⲗ ⲉⲣⲉϯⲥⲏϥⲓ ⲛ̅ⲧⲟⲧϥ | [B f. 193v] ⲙ̅ⲡⲓⲓⲱⲧ ⲉϥ[ϭⲟ]ϫⲓ ⲉⲣⲉⲛⲓⲣⲟⲕϩ ⲛ̅ⲧⲟⲧϥ ⲙ̅[ⲡⲓ]ϣⲏⲣ[ⲓ] ⲉϥϣϭⲛⲏⲛ. ⲟⲛⲧⲱⲥ ϩⲁⲛϩⲃⲏⲟⲩⲓ ⲛⲉ ⲉⲩⲟⲓ ⲛ̅ϩⲟϯ· ⲙⲁⲗⲗⲟⲛ ⲇⲉ ϩⲁⲛⲉⲃⲟⲗ ϩⲓⲧⲉⲛ ⲫϯ ⲛⲉ ⲛⲉⲙ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲛⲓⲫⲏⲟⲩⲓ. ⲉⲑⲃⲉ ⲫⲁⲓ ⲙ̅ⲡⲟⲩϣϫⲉⲙ ϫⲟⲙ ⲉⲡⲗⲟⲅⲓⲥⲙⲟⲥ ⲛ̅ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲁⲗⲗⲁ ⲁⲩϯ ⲕⲁϯ ⲛⲁϥ ⲉⲫⲙⲁ ⲛ̅ϣⲓⲛⲓ ⲛⲓ|[V f. 200r]ⲃⲉⲛ ⲉⲧⲁⲓⲥⲁⲁⲕ ϣⲉⲛϥ ⲉⲣⲱⲟⲩ.

ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲇⲉ ⲉⲧⲁⲩⲟⲩⲏⲓ ⲉⲃⲟⲗ ⲉⲩⲙⲟϣⲓ ⲡⲉϫⲉ ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ ϫⲉ ⲡⲁⲓⲱⲧ ⲉⲑⲟⲩⲁⲃ ⲁϥⲑⲱⲛ ⲡⲓⲉⲥⲱⲟⲩ ⲫⲏ ⲉⲧⲉⲕⲣⲱⲟⲩϣ ⲉϣⲁⲧϥ; ⲙ̅ⲡⲉⲣϫⲱⲡ ⲉⲣⲟⲓ ⲁⲗⲗⲁ ⲟⲩⲱⲛϩ ⲛⲏⲓ ⲉⲃⲟⲗ ϫⲉ ⲛ̅ⲑⲟⲕ ⲡⲉⲧⲁⲫϯ ϫⲟⲥ ⲛⲁⲕ ⲛ̅ϣⲟⲣⲡ. ⲓⲥ ⲁⲛⲟⲛ ⲙ̅ⲡⲃ̅ ⲁⲛⲟⲩⲏⲓ ⲙ̅ⲡⲓⲙⲱⲓⲧ. ϯⲉⲣ ϩⲟϯ ⲡⲁⲓⲱⲧ ⲙⲏⲡⲱⲥ ⲁⲛϣⲱϥⲧ ⲉⲡⲓⲉⲥⲱⲟⲩ ⲉⲧⲉⲛⲛⲁϣⲁⲧϥ. ⲓⲥϫⲉ ⲡⲁⲓⲣⲏϯ ⲡⲉ ⲧⲉⲛⲛⲁⲧⲁⲥⲑⲟ· ⲓⲥϫⲉ ⲇⲉ ⲕⲉⲟⲩⲁⲓ ⲡⲉ ⲉⲧⲉⲕϫⲟⲩϣⲧ ⲛ̅ⲥⲱϥ ⲙⲁⲧⲁⲙⲟⲓ ⲛ̅ⲧⲁϩⲓ ⲡⲁⲓⲣⲱⲟⲩϣ ⲉⲃⲟⲗ ϩⲁⲣⲟⲓ. ϩⲏⲡⲡⲉ ⲓⲥ ⲛⲓⲣⲟⲕϩ ⲛⲉⲙ ⲡⲓⲭⲣⲱⲙ

163/164 ⲧⲉⲛⲧⲁⲧⲁⲥⲑⲟ : ⲧⲉⲛⲛⲁⲧⲁⲥⲑⲟ *legendum*

is lacking. Where is the burnt offering?" Who would not draw back at these words, which Isaac directed to Abraham? Nevertheless ([19]), the old man was not troubled but he spoke and said: "Follow me, boy. God seeks a sheep to slay for Him." O, wonder of this word. Truly, this was a prophecy. The boy spoke and said: "Where is the sheep?" The old man said to him: "God will send it". Abraham spoke to Isaac: "Go upwards, my son, do not hesitate. It is God who has called us. What He wants, we shall slay for Him, in the way as it pleases Him. For the Creator will not wait for a beast in the desert. His are all the beasts and the beauty of the field. For we have come to offer what we shall slay, and not to search for what we shall offer. And now, my son, be silent and let us go." Isaac spoke and said: "I myself, I am ready, o my father, but my mind ponders: Which is the sheep? Or what is that which will be slain? Perhaps it is me. I am the sheep! Why don't you reveal to me my killing? Why do you deceive me as if I were not willing to offer myself to God? Certainly I am willing, and I implore (it), I rejoice and I take delight in it. I have become now the one whom you hide from me; for after a while God will reveal everything to me. And now, build a place of sacrifice, and this will become a tomb for me, for your son, and I shall ascend it well. I myself, my father, I shall help you eagerly to build my tomb. I shall heap up the stones. May my tomb resemble a temple, and guide me thereto. Slay me for the One who has called you."

At these words and others like these, the just man did not even

---

176 Cf. *Gen.* 22, 8 **178** Cf *Gen.* 22, 7 **178/179** Cf. *Gen.* 22, 8

---

(19) Here also it seems necessary to correct ϩⲟⲡⲱⲥ in ϩⲟⲙⲱⲥ, cp. note 2: the same arguments are valid (the word is followed by the negative perfect: ⲙ̄ⲡⲉϥϣⲑⲟⲣⲧⲉⲣ).

ⲛⲉⲙ ϯⲥⲏϥⲓ ⲟⲩⲟϩ ϥϣⲟⲡ ⲁⲛ ⲛ̀ϫⲉ ⲫⲏ ⲉⲧⲉⲛⲛⲁϣⲁⲧϥ.
ⲁϥⲑⲱⲛ ⲡⲓϭⲗⲓⲗ; ⲛⲓⲙ ⲉⲑⲛⲁⲧⲁⲥⲑⲟϥ ⲁⲛ ϧⲉⲛ ⲛⲁⲓⲥⲁϫⲓ
ⲛⲁⲓ ⲉⲧⲉ ⲓⲥⲁⲁⲕ ⲑⲟⲩϩ̀ ⲙ̀ⲙⲱⲟⲩ ⲉⲁⲃⲣⲁⲁⲙ; ϩⲟⲡⲱⲥ ⲙ̀ⲡⲉϥ-
ϣⲑⲟⲣⲧⲉⲣ ⲛ̀ϫⲉ ⲡⲓϧⲉⲗⲗⲟ ⲁⲗⲗⲁ ⲁϥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ⲉϥϫⲱ ⲙ̀ⲙⲟⲥ
ϫⲉ ⲙⲟϣⲓ ⲛ̀ⲥⲱⲓ ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ ⲉⲣⲉⲫϯ ⲕⲱϯ ⲛ̀ⲥⲁ ⲟⲩⲉⲥⲱⲟⲩ
ⲛⲁϥ ⲉϣⲁⲧϥ. ⲱ ⲛⲉⲙ ⲧϣⲫⲏⲣⲓ ⲙ̀ⲡⲁⲓⲥⲁϫⲓ. ⲟⲛⲧⲱⲥ ⲁⲩⲉⲣ-
ⲡⲣⲟⲫⲏⲧⲉⲩⲓⲛ. ⲁϥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ⲛ̀ϫⲉ ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ ⲉϥϫⲱ ⲙ̀|ⲙⲟⲥ *V* f. 200v
ϫⲉ ⲁϥⲑⲱⲛ ⲡⲓⲉⲥⲱⲟⲩ; ⲡⲉϫⲉ ⲡⲓϧⲉⲗⲗⲟ ⲛⲁϥ ϫⲉ ⲫϯ
ⲛⲁⲟⲩⲟⲣⲡϥ. ⲁϥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ⲛ̀ϫⲉ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲟⲩⲃⲉ ⲓⲥⲁⲁⲕ ϫⲉ
ⲙⲟϣⲓ ⲉⲡϣⲱⲓ ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲙ̀ⲡⲉⲣⲉⲣ ϩⲏⲧ ⲃ̄· ⲫϯ ⲡⲉⲧⲁϥⲙⲟⲩϯ
ⲉⲣⲟⲛ. | ⲫⲏ ⲉⲧⲉϥⲟⲩⲁϣϥ ⲧⲉⲛⲛⲁϣⲁⲧϥ ⲛⲁϥ ⲕⲁⲧⲁ ⲫⲣⲏϯ *B* f. 194r
ⲉⲑⲣⲁⲛⲁϥ. ϥⲛⲁϭⲓ ⲗⲟⲩⲱ ⲅⲁⲣ ⲁⲛ ⲛ̀ϫⲉ ⲡⲓⲣⲉϥⲑⲁⲙⲓⲟ
ⲛ̀ⲟⲩⲧⲉⲃⲛⲏ ϩⲓ ⲡϣⲁϥⲉ. ⲛⲟⲩϥ ⲛⲉ ⲛⲓⲑⲏⲣⲓⲟⲛ ⲧⲏⲣⲟⲩ ⲛ̀ⲧⲉ
ⲧⲕⲟⲓ ⲛⲉⲙ ϯⲙⲉⲧⲥⲁⲓⲉ. ⲉⲧⲁⲛⲓ ⲅⲁⲣ ⲉⲓⲛⲓ ⲙ̀ⲫⲏ ⲉⲧⲉⲛⲛⲁϣⲁⲧϥ
ⲟⲩⲟϩ ⲉϧⲟⲧϧⲉⲧ ⲁⲛ ⲙ̀ⲫⲏ ⲉⲧⲉⲛⲛⲁⲉⲛϥ ⲉⲡϣⲱⲓ. ϯⲛⲟⲩϫⲉ
ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲭⲁ ⲣⲱⲕ ⲟⲩⲟϩ ⲙⲁⲣⲉⲛⲙⲟϣⲓ. ⲁϥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ⲛ̀ϫⲉ
ⲓⲥⲁⲁⲕ ⲟⲩⲟϩ ⲡⲉϫⲁϥ ϫⲉ ϯⲟⲩⲱϣ ϩⲱ ⲱ ⲡⲁⲓⲱⲧ ⲁⲗⲗⲁ
ⲡⲁϩⲏⲧ ⲙⲉⲩⲓ ⲉⲃⲟⲗ ϫⲉ ⲛⲓⲙ ⲡⲉ ⲡⲓⲉⲥⲱⲟⲩ; ⲓⲉ ⲛⲓⲙ ⲡⲉⲧⲟⲩ-
ⲛⲁϣⲁⲧϥ; ⲁⲣⲏⲟⲩ ⲁⲛⲟⲕ ⲡⲉ. ⲁⲛⲟⲕ ⲡⲉ ⲡⲓⲉⲥⲱⲟⲩ. ⲉⲑⲃⲉ
ⲟⲩ ϫⲟⲩⲱⲛϩ ⲛⲏⲓ ⲉⲃⲟⲗ ⲁⲛ ⲙ̀ⲡⲁϧⲱⲧⲉⲃ; ⲉⲑⲃⲉ ⲟⲩ ⲕⲉⲣ
ϩⲁⲗ ⲙ̀ⲙⲟⲓ ϩⲱⲥ ⲉⲓⲟⲩⲱϣ ⲁⲛ ⲉⲟⲗⲧ ⲙ̀ⲫϯ; ⲥⲉ ϯⲟⲩⲱϣ
ⲟⲩⲟϩ ϯⲧⲱⲃϩ ϯⲣⲁϣⲓ | ⲟⲩⲟϩ ϯⲟⲩⲛⲟϥ ⲉⲑⲃⲉ ⲫⲁⲓ. ⲁⲓϣⲱⲡⲓ *V* f. 201r
ⲫⲁⲓ ϯⲛⲟⲩ ⲉⲧⲉⲕϫⲱⲡ ⲙ̀ⲙⲟϥ ⲉⲣⲟⲓ· ⲕⲉⲕⲟⲩϫⲓ ⲅⲁⲣ ⲫϯ
ⲛⲁⲟⲩⲱⲛϩ ⲛ̀ϩⲱⲃ ⲛⲓⲃⲉⲛ ⲉⲃⲟⲗ ⲛⲏⲓ. ϯⲛⲟⲩϫⲉ ⲕⲱⲧ ⲛ̀ⲟⲩⲙⲁ
ⲛ̀ⲉⲣ ϣⲱⲟ̣ⲩϣⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲉϥⲉϣⲱⲡⲓ ⲛⲏⲓ ⲛ̀ⲟⲩⲙ̀ϩⲁⲩ ϧⲁ ⲡⲉⲕ-
ϣⲏⲣⲓ ⲟⲩⲟϩ ϯⲛⲁⲁⲗⲏⲓ ⲉⲣⲟϥ· ⲛ̀ⲕⲁⲗⲱⲥ. ⲁⲛⲟⲕ ⲡⲁⲓⲱⲧ
ⲉⲧⲛⲁϯ ⲧⲟⲧ ⲛⲉⲙⲁⲕ ⲉⲡϫⲓⲛⲕⲱⲧ ⲙ̀ⲡⲁⲙ̀ϩⲁⲩ ϧⲉⲛ ⲟⲩⲡⲣⲟ-
ⲑⲩⲙⲓⲁ. ϯⲛⲁⲧⲁϩⲉ ⲛⲓⲱⲛⲓ ⲉⲣⲁⲧⲟⲩ. ⲙⲁⲣⲉⲡⲁⲙ̀ϩⲁⲩ ⲓⲛⲓ
ⲛ̀ⲟⲩⲉⲣⲫⲉⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲁⲛⲓⲧ ⲉϫⲉⲛ ⲫⲁⲓ. ϣⲁⲧ ⲙ̀ⲫⲏ ⲉⲧⲁϥⲙⲟⲩϯ
ⲟⲩⲃⲏⲕ.

ϧⲉⲛ ⲛⲁⲓⲥⲁϫⲓ ⲛⲉⲙ ⲛⲏ ⲉⲧⲟⲛⲓ ⲛ̀ⲛⲁⲓ ⲟⲩⲇⲉ ⲙ̀ⲡⲉϥϫⲟⲩϣⲧ

---

188 ϩⲟⲡⲱⲥ : ϩⲟⲙⲱⲥ *legendum videtur (vide notam 19 ad versionem)*

look up, but he persisted wholeheartedly in (his intention to) kill [20], and after he had taken the fire and the knife, he made himself ready for the work (and) erected a place of sacrifice, just as the scripture tells it: he put the firewood on it, he bound the boy, and after he had lifted him (on the altar), he spoke and said, while he looked upwards: "Lord, look and see". Now, the one whom he had bound, spoke to the old man and said: "Why, my father, have you bound me? I shall not oppose your will. I shall be brought in silence to the place where you will take me. Do not think that I shall disdain your sacrifice, which you want (to make). Perform it on me in haste. For I myself, in the rightful desire of my heart, behold, I have already slain myself."

When the old man had heard these words as well, he at once approached Isaac, he bound him hand and foot, and after he had bent him backwards, he pushed his hands behind him; and after he had grasped the hair of his head, he bent his trunk backwards, and yet (Isaac's) face was full of joy. He turned it upwards, while he said: "O my son, look upwards, so that He who has commanded this, may see you". Then Abraham praised God silently. And it happened (that), when he had finished the prayer, he drew his knife, which he had sharpened, and raised his face and his hands, and, as he started to slay (Isaac), God uttered a cry twice: one time he called him, a second time he scared him, in the way as it happened. After (Abraham) alone had heard the voice, he said: "Here am I". He did not say: "What is happening?" as was indeed his custom, but he said: "Here am I; here am I, my Master, I am busy with the work you have commanded me, and,

199/200 Cf. *Gen.* 22, 9 **201/202** Cf. *Gen.* 22, 9 **218/219** Cf. *Gen.* 22, 10 **219/220** Cf. *Gen.* 22, 11 **222** *Gen.* 22, 11 **223** Cf. *Gen.* 22, 11

(20) Cp. S.I. Mercati, *o.c.*, p. 109 (Ps. Gregory of Nyssa), 3-4: ὅλος δὲ ἦν τῇ σφαγῇ ... .

ⲛ̅ϫⲉ ⲡⲓⲑⲙⲏⲓ ⲁⲗⲗⲁ ⲛⲁϥⲙⲏⲛ ⲧⲏⲣϥ ⲡⲉ ⲉⲡⲓϧⲱⲧⲉⲃ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲁϥϭⲓ ⲙ̅ⲡⲓⲭⲣⲱⲙ ⲛⲉⲙ ϯⲥⲏϥⲓ ⲁϥⲧⲁϩⲟϥ ⲉⲣⲁⲧϥ ⲉⲡⲓϩⲱⲃ ⲁϥⲑⲁⲙⲓⲟ ⲛ̅ⲟⲩⲙⲁ ⲛ̅ⲉⲣ ϣⲱⲟⲩϣⲓ ⲕⲁⲧⲁ ⲫⲣⲏϯ ⲉⲧⲉⲥϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ⲛ̅ϫⲉ ϯⲅⲣⲁⲫⲏ. ⲁϥⲧⲁⲗⲟ ⲛ̅ⲛⲓⲣⲟⲕϩ ⲉϫⲱϥ ⲁϥⲥⲱⲛϩ ⲙ̅ⲡⲓⲗⲁⲗⲟⲩ | ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲁϥⲉⲛϥ ⲉⲡϣⲱⲓ ⲡⲉϫⲁϥ | ⲉϥϫⲱ (B f. 194v) ⲙ̅ⲙⲟⲥ ⲉϥϫⲟⲩϣⲧ ⲉⲡϣⲱⲓ ϫⲉ ⲡ̅ϭ̅ⲥ̅ ϫⲟⲩϣⲧ ⲟⲩⲟϩ ⲁⲛⲁⲩ. (V f. 201v) ⲫⲏ ⲟⲩⲛ ⲉⲧⲁϥⲥⲟⲛϩϥ ⲁϥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ⲟⲩⲃⲉ ⲡⲓϧⲉⲗⲗⲟ ⲉϥϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ϫⲉ ⲉⲑⲃⲉ ⲟⲩ ⲡⲁⲓⲱⲧ ⲁⲕⲥⲟⲛϩⲧ; ϯⲛⲁϣⲱϣⲧ ⲙ̅ⲡⲉⲕⲟⲩⲱϣ ⲁⲛ. ⲥⲉⲛⲁϣⲟⲡⲧ ϧⲉⲛ ⲟⲩϫⲁ ⲣⲱϥ ⲉⲫⲙⲁ ⲉⲧⲉⲕⲛⲁⲟⲗⲧ ⲉⲙⲁⲩ. ⲙ̅ⲡⲉⲣⲙⲉⲩⲓ ⲛⲁⲕ ϫⲉ ϯⲛⲁϩⲓ ⲡϩⲟ ⲙ̅ⲡⲉⲕϣⲟⲩϣⲱⲟⲩϣⲓ ⲫⲏ ⲉⲧⲉⲕⲟⲩⲁϣϥ. ⲁⲣⲓⲧϥ ⲛⲏⲓ ϧⲉⲛ ⲟⲩⲓⲱⲥ. ⲁⲛⲟⲕ ⲅⲁⲣ ϧⲉⲛ ⲡⲁⲟⲩⲱϣ ⲛ̅ϩⲏⲧ ⲉⲑⲛⲁⲛⲉϥ ϩⲏⲡⲡⲉ ⲁⲓⲟⲩⲱ ⲉⲓϣⲱⲧ ⲙ̅ⲙⲟⲓ.

ⲚⲀⲒ ⲇⲉ ⲟⲛ ⲉⲧⲁϥⲥⲟⲑⲙⲟⲩ ⲛ̅ϫⲉ ⲡⲓϧⲉⲗⲗⲟ ⲥⲁⲧⲟⲧϥ ⲁϥϯ ⲙ̅ⲡⲉϥⲟⲩⲟⲓ ⲉⲓⲥⲁⲁⲕ ⲁϥⲥⲱⲛϩ ⲛ̅ⲧⲉϥϫⲓϫ ⲉⲧⲉϥϭⲁⲗⲟϫ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲁϥⲕⲟⲗϫϥ ⲉⲫⲁϩⲟⲩ ⲁϥϩⲓⲟⲩⲓ ⲛ̅ⲛⲉϥϫⲓϫ ⲥⲁⲙⲉⲛϩⲏϥ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲁϥⲁⲙⲟⲛⲓ ⲙ̅ⲡⲓϥⲱⲓ ⲛ̅ⲧⲉ ⲧⲉϥⲁⲫⲉ ⲁϥⲕⲱⲗϫ ⲛ̅ⲧⲉϥⲙⲁϩ ⲥⲁⲫⲁϩⲟⲩ ⲙ̅ⲙⲟϥ ⲡⲉϥϩⲟ ⲇⲉ ⲉϥⲙⲉϩ ⲛ̅ⲣⲁϣⲓ. ⲁϥⲫⲟ[ⲛϩ]ϥ ⲉⲡϣⲱⲓ ⲉϥϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ϫⲉ ⲱ ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ϫⲟⲩϣⲧ | ⲉⲡϣⲱⲓ ϩⲓⲛⲁ ⲛ̅ⲧⲉϥⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟⲕ ⲛ̅ϫⲉ ⲫⲏ ⲉⲧⲁϥϩⲟⲛϩⲉⲛ (V f. 202r) ⲛ̅ⲛⲁⲓ. ⲧⲟⲧⲉ ⲁϥⲥⲙⲟⲩ ⲉⲫϯ ⲛ̅ϫⲉ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲉϥϫⲱ ⲛ̅ⲣⲱϥ ⲟⲩⲟϩ ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲉⲧⲁϥϫⲱⲕ ⲛ̅ϯⲉⲩⲭⲏ ⲉⲃⲟⲗ ⲁϥⲱⲗⲓ ⲛ̅ϯⲥⲏϥⲓ ⲉⲧⲁϥϫⲟⲣⲥ ⲟⲩⲟϩ ⲁϥϥⲁⲓ ⲙ̅ⲡⲉϥϩⲟ ⲉⲡϣⲱⲓ ⲛⲉⲙ ⲛⲉϥϫⲓϫ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲁϥⲉⲣ ϩⲏⲧⲥ ⲉⲡϫⲓⲛϧⲉⲗϧⲱⲗϥ ⲁⲫϯ ϫⲱ ⲛ̅ⲟⲩϧⲣⲱⲟⲩ ⲉⲃⲟⲗ ⲛ̅ⲥⲟⲡ ⲃ̅· | ⲟⲩⲥⲟⲡ ⲙⲉⲛ ⲉϥⲙⲟⲩϯ ⲉⲣⲟϥ ⲕⲉⲥⲟⲡ (B f. 195r) ⲉϥϩⲓ ϩⲟϯ ⲉⲣⲟϥ ⲕⲁⲧⲁ ⲫⲣⲏϯ ⲉⲧⲁⲥϣⲱⲡⲓ. ⲉⲧⲁϥⲥⲱⲧⲉⲙ ⲇⲉ ⲙ̅ⲙⲁⲩⲁⲧϥ ⲉϯⲥⲙⲏ ⲡⲉϫⲁϥ ϫⲉ ϩⲏⲡⲡⲉ ⲁⲛⲟⲕ. ⲙ̅ⲡⲉϥϫⲟⲥ ϫⲉ ⲟⲩ ⲡⲉⲧϣⲟⲡ; ϩⲱⲥ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ϫⲉ ⲛⲉⲧⲉϥⲕⲁϩⲥ ⲣⲱ ⲧⲉ ⲁⲗⲗⲁ ⲡⲉϫⲁϥ ϫⲉ ϩⲏⲡⲡⲉ ⲁⲛⲟⲕ· ϩⲏⲡⲡⲉ ⲁⲛⲟⲕ ⲡⲁⲛⲏⲃ ϯϧⲉⲛ ⲡⲓϩⲱⲃ ⲉⲧⲁⲕϩⲟⲛϩⲉⲛ ⲙ̅ⲙⲟϥ ⲛⲏⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲕⲁⲧⲁⲣⲱⲓ

---

221 *In summo marg. f. 201v inter ornamenta*: ⲓⲏⲥ ⲡⲭⲥ «Iesus Christus» **236** *In summo marg. f. 202r inter ornamenta*: ⲛⲁⲓ ⲛⲁⲛ «miserere nobis»

as concerns me, I have not lingered, but you are without haste [21]. And now, my Master, I hurry very much to perform your will. I beseech you, be patient while you watch me, my Lord."

It happened (that), after he had said these words to the Lord, he wanted to push the knife into the boy, (but) he was not able (to do it). For his hand was hanging in the air, and it became stiff and bound (so as) not to be loosened. For that reason the just man feared and fell into confusion over it. He said: "Woe is me! What has happened to me? Who has called me? Who frightens me? Who has tied my hands with oppressing words [22]? For I do not see him who speaks with me (and) who shouted (at me), and I am confused about (the person) who has called to me twice: 'Abraham, Abraham'. Therefore I fear. Is it perhaps the guileful serpent, which hates what is good? Is it perhaps that one which hisses, while it wants to strip us of our honour, which God has now laid upon us? Behold, I am invested with an imperishable honour and I stand with the right of a priest [23], as I am the overseer in a wonderful mystery, while I am about to sacrifice my son like a sheep to the Demiurge, if the one who calls me is silent. For I think that this hissing is the (hissing) of the snake, which destroys the work that will save me. The evil-doer does not want any man to be God's friend. For that reason I shall hold out against the enemy until my death, in order that through me the wound of Adam, who disobeyed once, may be healed, (and) that through my own being obedient the wound may be healed. If He who has commanded me to slay so wills, I shall even strengthen my intention, and I shall continue along my way, as at first, (and) I shall slay myself."

After he had said this, he raised his face and said to the knife: "O knife, come down swiftly upon the neck of the boy. Take your fill of his flesh. I myself, being the one who has sharpened

---

238 *Gen.* 22, 11

---

(21) Perhaps: "You are beyond haste".

(22) The form **ⲉⲩϭⲟⲗⲕ** may stand for the adjective ἐκτενής, see Crum, p. 767a.

(23) Or: "in the judgement of a priest"? One may think of the Greek ἐν δίκῃ or δίκην ἱερέως. According to my translation, Abraham himself is presented as a priest, cp. PG 56, 542 (Ephraem) and 549 (Ps. Chrysostom).

ⲙ̅ⲡⲓⲱⲥⲕ ⲁⲗⲗⲁ ⲛ̅ⲑⲟⲕ ⲁⲑⲓⲱⲥ. ϯⲛⲟⲩϫⲉ ⲡⲁⲛⲏⲃ ϯⲓⲏⲥ ⲙ̅ⲙⲟⲓ ⲉⲙⲁϣⲱ ⲉⲑⲁⲙⲓⲟ ⲙ̅ⲡⲉⲕⲟⲩⲱϣ· ϯϯ ϩⲟ ⲉⲣⲟⲕ ⲱⲟⲩ ⲛ̅ϩⲏⲧ ⲉⲕϫⲟⲩϣⲧ ⲉⲣⲟⲓ ⲡⲁϭ̅ⲥ̅.

ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲇⲉ ⲉⲧⲁϥϫⲉ ⲛⲁⲓⲥⲁϫⲓ ⲟⲩⲃⲉ ⲡϭ̅ⲥ̅ ⲁϥⲟⲩⲱϣ ⲉϯ | ⲛ̅ϯⲥⲏϥⲓ ϧⲉⲛ ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ ⲙ̅ⲡⲉϥϣϫⲉⲙ ϫⲟⲙ. ⲁⲧⲉϥϫⲓϫ [*V* f. 202v] ⲅⲁⲣ ϣⲱⲡⲓ ⲉⲥⲁϣⲓ ϧⲉⲛ ⲡⲓⲁⲏⲣ ⲟⲩⲟϩ ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲉⲥⲧⲏⲥ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲥⲥⲟⲛϩ ⲛ̅ⲁⲧⲃⲱⲗ ⲉⲃⲟⲗ. ⲉⲑⲃⲉ ⲫⲁⲓ ⲁⲡⲓⲑⲙⲏⲓ ⲉⲣ ϩⲟϯ ⲟⲩⲟϩ ⲁϥϣⲑⲟⲣⲧⲉⲣ ⲉϫⲉⲛ ⲫⲁⲓ. ⲡⲉϫⲁϥ ϫⲉ ⲟⲩⲟⲓ ⲛⲏⲓ ⲟⲩ ⲡⲉⲧⲁϥϣⲱⲡⲓ ⲙ̅ⲙⲟⲓ; ⲛⲓⲙ ⲡⲉⲧⲁϥⲙⲟⲩϯ ⲉⲣⲟⲓ; ⲛⲓⲙ ⲉⲧϩⲓ ϩⲟϯ ⲉⲣⲟⲓ; ⲛⲓⲙ ⲡⲉⲧⲁϥⲥⲱⲛϩ ⲛ̅ⲛⲁϫⲓϫ ϧⲉⲛ ϩⲁⲛⲥⲁϫⲓ ⲉⲩϭⲟⲗⲕ; ϯⲛⲁⲩ ⲅⲁⲣ ⲁⲛ ⲉⲫⲏ ⲉⲧⲥⲁϫⲓ ⲛⲉⲙⲏⲓ ⲉⲧⲱϣ ⲉⲃⲟⲗ ⲟⲩⲟϩ ϯϣⲑⲉⲣⲑⲱⲣ ⲉⲑⲃⲉ ⲫⲏ ⲉⲧⲁϥⲙⲟⲩϯ ⲉⲣⲟⲓ ⲛ̅ⲥⲟⲡ ⲃ̅ ϫⲉ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ. ⲉⲑⲃⲉ ⲫⲁⲓ ϯⲉⲣ ϩⲟϯ. ϩⲁⲣⲁ ⲙⲏϯ ⲡⲓⲣⲉϥⲉⲣ ⲭⲣⲟϥ ⲛ̅ⲇⲣⲁⲕⲱⲛ ⲡⲉ ⲫⲏ ⲉⲑⲙⲟⲥϯ ⲙ̅ⲡⲓⲡⲉⲑⲛⲁⲛⲉϥ; ⲙⲏ[ⲧⲓ] ⲛ̅ⲑⲟϥ ⲡⲉⲧⲉⲣ ϣⲟⲩ|ϣⲓⲧⲥ ⲉϥ- [*B* f. 195v] ⲟⲩⲱϣ ⲉⲃⲁϣⲧⲉⲛ ⲙ̅ⲡⲉⲛⲱⲟⲩ ⲫⲁⲓ ⲉⲧⲁϥϯ ⲧⲏⲓϥ ϩⲓⲱⲧⲉⲛ ϯⲛⲟⲩ; ϩⲏⲡⲡⲉ ⲓⲥ ϯϫⲟⲗϩ ⲛ̅ⲟⲩⲱⲟⲩ ⲛ̅ⲁⲧⲧⲁⲕⲟ ⲟⲩⲟϩ ϯⲟϩⲓ ⲉⲣⲁⲧ ϧⲉⲛ ⲡϩⲁⲡ ⲛ̅ⲟⲩⲟⲩⲏⲃ ⲉⲓⲟⲓ ⲛ̅ⲉⲡⲓⲥⲕⲟⲡⲟⲥ ϧⲉⲛ ⲟⲩ|ⲙⲩⲥⲧⲏⲣⲓⲟⲛ ⲛ̅ϣⲫⲏⲣⲓ ⲉⲓⲓⲛⲓ ⲉⲡϣⲱⲓ ⲙ̅ⲡⲓⲇⲏⲙⲓⲟⲩⲣⲅⲟⲥ [*V* f. 203r] ⲙ̅ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲛ̅ⲟⲩⲉⲥⲱⲟⲩ ⲉϣⲱⲡ ⲁⲣⲉϣⲁⲛⲫⲏ ⲉⲧⲙⲟⲩϯ ⲉⲣⲟⲓ ϫⲁ ⲣⲱϥ. ϯⲙⲉⲩⲓ ⲅⲁⲣ ϫⲉ ⲡⲁⲓϣⲟⲩϣⲓⲧⲥ ⲫⲁⲓ ⲫⲁ ⲡⲓϩⲟϥ ⲡⲉ ⲉϥⲕⲱⲣϥ ⲙ̅ⲡⲓϩⲱⲃ ⲉⲑⲛⲁⲛⲁϩⲙⲉⲧ. ⲡⲓⲣⲉϥⲉⲣ ⲡⲉⲧϩⲱⲟⲩ ϥⲟⲩⲱϣ ⲟⲩⲣⲱⲙⲓ ⲛ̅ⲟⲩⲱⲧ ⲁⲛ ⲉϥⲟⲓ ⲛ̅ϣⲫⲏⲣ ⲉϥϯ. ⲉⲑⲃⲉ ⲫⲁⲓ ⲁⲛⲟⲕ ϯⲛⲁϯ ⲉϧⲟⲩⲛ ⲉϩⲣⲉⲛ ⲡⲓϫⲁϫⲓ ϣⲁ ⲡⲁⲙⲟⲩ ϩⲓⲛⲁ ⲡⲓⲉⲣϧⲟⲧ ⲛ̅ⲧⲉ ⲁⲇⲁⲙ ⲛ̅ⲧⲉϥⲧⲁⲗϭⲟ ⲉⲃⲟⲗ ϩⲓⲧⲟⲧ ⲫⲏ ⲉⲧⲁϥⲉⲣ ⲁⲧⲥⲱⲧⲉⲙ ⲛ̅ⲟⲩⲥⲛⲟⲩ ϧⲉⲛ ⲡⲁⲥⲱⲧⲉⲙ ϩⲱ ⲛ̅ⲧⲉⲡⲓⲉⲣϧⲟⲧ ⲧⲁⲗϭⲟ. ⲉϣⲱⲡ ⲁϥϣⲁⲛⲟⲩⲱϣ ⲛ̅ϫⲉ ⲫⲏ ⲉⲧⲁϥϩⲟⲛϩⲉⲛ ⲛⲏⲓ ⲉϣⲱⲧ ϯⲛⲁϯ ϫⲟⲙ ϩⲱ ⲙ̅ⲡⲁⲙⲉⲩⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲛ̅ⲧⲁϯ ⲙ̅ⲡⲁⲟⲩⲟⲓ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲛ̅ϣⲟⲣⲡ ⲛ̅ⲧⲁϣⲁⲧⲧ ⲙ̅ⲙⲓⲛ ⲙ̅ⲙⲟⲓ.

ⲉⲧⲁϥϫⲉ ⲛⲁⲓ ⲇⲉ ⲁϥϥⲁⲓ ⲙ̅ⲡⲉϥϩⲟ ⲉⲡϣⲱⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲡⲉϫⲁϥ ⲟⲩⲃⲉ ϯⲥⲏϥⲓ ϫⲉ ⲱ ϯⲥⲏϥⲓ ϧⲉⲛ ⲟⲩⲓⲱⲥ ⲁⲙⲏ ⲉϧⲣⲏⲓ ⲉϫⲉⲛ ⲑⲛⲁϩⲃⲓ ⲙ̅ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ. ⲙⲁ|ϧⲏϯ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲛⲉϥⲥⲁⲣⲝ. ⲁⲛⲟⲕ [*V* f. 203v]

---

278 ⲙⲁϧⲏϯ: *pro* ⲙⲁϩ ϧⲏϯ *scriptum*

you, say this to you. Make haste, come to my help." It happened (that), when God, the Merciful, saw his zeal, he spoke and said to Abraham: "Abraham, my servant, do not be preoccupied, do not hesitate. For I am the one who stops you ([24]). Do not be afraid of the devil, for he has nothing to do with you. He has tested you ([25]) and has come to know your faith, from (the moment that) you have been obedient to me (and) you have left your land. And now, dismiss every thought that is in you, and make your mind strong, and draw back your hand. Do not slay the one whom you have brought (here), I shall give you what you did not bring, in order that you may present a burnt offering to me. What is yours I have already accepted, I am satisfied, since I do not want the effusion of blood, but I want willingness. I have come to know, O Abraham, that you love me, and that you do not love Isaac, your son, in the same way as me. You did not take pity on your compassion ([26]) while you loved my commandment. You were not a slave of nature, like a mortal; you did not bow to the passions, but you have listened to me. For that reason, my beloved friend, I say to you: hold back your hand and drive these thoughts from you. Release the boy; for I have taken your gift and I have accepted it to me. You indeed, you have brought the boy to me here; for her part, Sarah has not ceased to beseech me about him. (So) it is you whom I have honoured (by releasing Isaac), and for her, as I have listened to her, I have saved the boy in order to return him to both of you as a gift. For he is the one who will put his hands on your eyes, he will weep behind your bed." After that, the Lord swore: "Your seed will inherit the whole earth".

It happened (that), when Abraham heard (this), he threw

269/272 Cf. *Gen.* 22, 12 **283** Cf. *Gen.* 22, 17; 26, 3-4; 28, 4; *Rom.* 4, 13

(24) I translate the corrected form. The text before the correction is to be translated: "I am the one who instructs you" (= the reading of *B*).

(25) Or: "he has taken (*or*: touched) your pyre", when ⲡⲩⲣⲁ is regarded as the translation of πυρά. I prefer however to read it as ϭⲓ ⲡⲓⲣⲁ (= πεῖρα), an equivalent of πειράζειν, see CRUM, p. 751b.

(26) Lit.: "bowels".

ⲡⲉⲧϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ⲛⲉ ϧⲁ ⲫⲏ ⲉⲧⲁϥϧⲁϯ. ⲓⲏⲥ ⲙ̅ⲙⲟ ⲁⲣⲓϩⲩⲡⲟⲩⲣⲅⲓⲛ ⲛⲏⲓ. ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲇⲉ ⲉⲧⲁϥϯ ⲡⲓϣⲁⲛⲑⲙⲁϧⲧ ⲛⲁⲩ ⲉⲡⲁⲓⲉⲣⲟⲩⲟⲧ ⲫⲁⲓ ⲁϥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ⲡⲉϫⲁϥ ⲛ̅ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ϫⲉ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲡⲁⲃⲱⲕ ⲙ̅ⲡⲉⲣⲙⲉⲩⲓ | [*B* f. 196r] ⲉϩⲗⲓ ⲙ̅ⲡⲉⲣⲉⲣ ϩⲏⲧ ⲃ̅. ⲁⲛⲟⲕ ⲅⲁⲣ ⲡⲉⲧⲧⲁϩⲙⲟ ⲙ̅ⲙⲟⲕ. ⲙ̅ⲡⲉⲣⲉⲣ ϩⲟϯ ϧⲁⲧϩⲏ ⲙ̅ⲡⲓⲇⲓⲁⲃⲟⲗⲟⲥ· ⲟⲩ ⲅⲁⲣ ⲙ̅ⲙⲟⲛ ϩⲗⲓ ⲛ̅ⲧⲁϥ ϣⲁⲣⲟⲕ. ⲁϥϭⲓ ⲛ̅ⲧⲉⲕⲡⲩⲣⲁ ⲁϥⲉⲙⲓ ⲉⲡⲉⲕⲛⲁϩϯ ⲓⲥϫⲉⲛ ⲉⲧⲁⲕⲥⲱⲧⲉⲙ ⲛ̅ⲥⲱⲓ ⲁⲕⲓ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲡⲉⲕⲕⲁϩⲓ. ϯⲛⲟⲩϫⲉ ϫⲱ ⲙ̅ⲙⲉⲩⲓ ⲛⲓⲃⲉⲛ ⲉⲧⲉ ⲛ̅ϧⲏⲧⲕ ⲉⲃⲟⲗ ⲟⲩⲟϩ ⲙⲁⲧⲁϫⲣⲟ ⲙ̅ⲡⲉⲕⲕⲁϯ ⲟⲩⲟϩ ⲥⲱⲕ ⲛ̅ⲧⲉⲕϫⲓϫ. ⲙ̅ⲡⲉⲣϣⲱⲧ ⲙ̅ⲫⲏ ⲉⲧⲁⲕⲉⲛϥ ϯⲛⲁϯ ⲛⲁⲕ ⲙ̅ⲫⲏ ⲉⲧⲉ ⲙ̅ⲡⲉⲕⲉⲛϥ ϩⲓⲛⲁ ⲛ̅ⲧⲉⲕⲓⲛⲓ ⲛⲏⲓ ⲛ̅ⲟⲩϭⲗⲓϫ. ⲁⲓⲟⲩⲱ ⲉⲓϭⲓ ⲙ̅ⲡⲉⲧⲉ ⲫⲱⲕ ⲁⲓⲙⲟϩ ⲉⲃⲟⲗ ⲉⲓⲟⲩⲱϣ ⲟⲩⲫⲱⲛ ⲉⲃⲟⲗ ⲁⲛ ⲛ̅ⲧⲉ ⲟⲩⲥⲛⲟϥ ⲁⲗⲗⲁ ⲉⲓⲟⲩⲱϣ ⲟⲩⲑⲱⲧ ⲛ̅ϩⲏⲧ. ⲁⲓⲉⲙⲓ ⲱ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ϫⲉ ⲕⲙⲉⲓ ⲙ̅ⲙⲟⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲙ̅ⲡⲉⲕⲙⲉⲛⲣⲉ ⲓⲥⲁⲁⲕ | [*V* f. 204r] ⲡⲉⲕϣⲏⲣⲓ ⲙ̅ⲡⲁⲣⲏϯ. ⲙ̅ⲡⲉⲕϣⲉⲛ ϩⲏⲧ ϧⲁ ⲛⲉⲕⲙⲁϧⲧ ⲉⲁⲕⲙⲉⲛⲣⲉ ⲧⲁⲉⲛⲧⲟⲗⲏ. ⲙ̅ⲡⲉⲕⲉⲣ ⲃⲱⲕ ⲛ̅ϯⲫⲩⲥⲓⲥ ϩⲱⲥ ⲟⲩⲣⲉϥⲙⲟⲩ ⲙ̅ⲡⲉⲕϫⲱⲡⲥ ⲛ̅ⲛⲓⲡⲁⲑⲟⲥ ⲁⲗⲗⲁ ⲁⲕⲥⲱⲧⲉⲙ ⲛ̅ⲥⲱⲓ. ⲉⲑⲃⲉ ⲫⲁⲓ ⲡⲁϣⲫⲏⲣ ⲙ̅ⲙⲉⲛⲣⲓⲧ ⲉⲓϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ⲛⲁⲕ ϫⲉ ⲧⲁϩⲛⲟ ⲛ̅ⲧⲉⲕϫⲓϫ ⲟⲩⲟϩ ⲥⲱⲣ ⲛ̅ⲛⲁⲓⲙⲉⲩⲓ ⲉⲃⲟⲗ ϩⲁⲣⲟⲕ. ⲃⲱⲗ ⲙ̅ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ ⲉⲃⲟⲗ· ⲁⲓϭⲓ ⲅⲁⲣ ⲙ̅ⲡⲉⲕⲧⲁⲓⲟ ⲟⲩⲟϩ ⲁⲓϣⲟⲡϥ ⲉⲣⲟⲓ. ⲛ̅ⲑⲟⲕ ⲙⲉⲛ ⲁⲕⲓⲛⲓ ⲛⲏⲓ ⲉⲡϣⲱⲓ ϩⲁⲙⲛⲁⲓ ⲙ̅ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ. ⲥⲁⲣⲣⲁ ⲇⲉ ϩⲱⲥ ⲙ̅ⲡⲉⲥϫⲁ ⲧⲟⲧⲥ ⲉⲃⲟⲗ ⲉⲥϯ ϩⲟ ⲉⲣⲟⲓ ⲉⲑⲃⲏⲧϥ | [*B* f. 196v] ⲛ̅ⲑⲟⲕ ⲙⲉⲛ ⲁⲓϣⲟⲩϣⲟⲩ ⲉϫⲱⲕ · ⲑⲏ ⲇⲉ ϩⲱⲥ ⲁⲓⲥⲱⲧⲉⲙ ⲉⲣⲟⲥ ⲁⲓⲛⲟϩⲉⲙ ⲙ̅ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ ϩⲓⲛⲁ ⲛ̅ⲧⲁⲧⲏⲓϥ ⲛⲱⲧⲉⲛ ⲙ̅ⲡⲃ̅ ⲛ̅ϩⲙⲟⲧ. ⲫⲁⲓ ⲅⲁⲣ ⲡⲉ ⲫⲏ ⲉⲑⲛⲁⲓⲛⲓ ⲛ̅ⲛⲉϥϫⲓϫ ⲉϫⲉⲛ ⲛⲉⲧⲉⲛⲃⲁⲗ· ⲛ̅ⲑⲟϥ ⲡⲉⲧⲛⲁⲣⲓⲙⲓ ⲥⲁⲫⲁϩⲟⲩ ⲙ̅ⲡⲉⲧⲉⲛϭⲗⲟϫ. ⲙⲉⲛⲉⲛⲥⲁ ⲛⲁⲓ ⲁϥⲱⲣⲕ ⲛ̅ϫⲉ ⲡ̅ϭ̅ⲥ̅ ϫⲉ ⲡⲉⲕϫⲣⲟϫ ⲉϥⲉⲉⲣⲕⲗⲏⲣⲟⲛⲟⲙⲓⲛ ⲙ̅ⲡⲓⲕⲁϩⲓ ⲧⲏⲣϥ.

ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲉⲧⲁϥⲥⲱⲧⲉⲙ ⲛ̅ϫⲉ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲁϥϩⲓⲧϥ ⲉϫⲉⲛ

---

283 ⲡⲉⲧⲧⲁϩⲙⲟ: *Littera* ϩ *parvula, sed ut apparet prima manu, supra lineam addita est, potius autem* ⲡⲉⲧⲧⲁϩⲛⲟ *legendum videtur; ante correctionem V* ⲡⲉⲧⲧⲁⲙⲟ *habet et sic etiam B* **284** ⲁϥϭⲓ ⲛ̅ⲧⲉⲕⲡⲩⲣⲁ: *vide notam 25 ad versionem* **294** ⲙ̅ⲡⲉⲕϫⲱⲡⲥ: *pro* ⲙ̅ⲡⲉⲕϫⲱⲃⲥ *scriptum*

himself down on his face (and) worshipped the One whom he loved ([27]), (bowing) as far as the earth. Thereupon he approached his son and released him from the altar, saying to him: "Come, my pride, I have tied you, I have released you; I have put you to death and, as a gift, God has restored you to me, as you live a second time."

And it happened (that), when Isaac heard the words of the old man, he saw that he delivered him from the ropes; he turned (and) called to his father, saying: "What has happened, my father? Tell me. Or why do you release me? Tell me. Did perhaps a blemish come into my mind, or has any guile been found in my mouth, was it for that reason that you did not sacrifice me? Or is it the One who has called you, who said to you this: 'Loosen the ropes'? If this has happened, you then, my father, being just, beseech Him for your son, saying: 'The boy is a youth, do not disregard him if there is a bad thought in his mind, since he is a boy and you know everything, but forgive him, Lord'. Behold, my holy father, inside me I have set myself in order as for a judgement, and I have appointed my reason to rule over me. I judge my knowledge and my conscience; until now I do not find anything inside me which opposes God. If God has examined my mind, and (if) He has done his investigation at night, may He announce what evil I have committed. May the overseer of all ([28]) reveal to you why He has expelled me from all these good (things), or why He has despised me as (He) first (despised) Cain, and (why) I do not please my God like Abel. Woe is me! Who has envied me all these good (things)? Has perhaps my mother wept and implored the Compassionate One, (and) has He listened (to her) and said: 'I do not want the son of this (woman) under compulsion'? You therefore, sweet fatherly pride, beseech the Creator about all these (things). Speak to the One who has such a violent affection for you, that He may not disregard me for (His) grace. If Sarah weeps or if she is pained, or if she is faint-hearted,

---

295/296 Cf. *Ps.* 31, 2; *Is.* 53, 9

---

(27) Or.: "who loved him".

(28) Cp. Amphilochius' Hom. IV (*In mulierem*), 173: ... ὁ τῶν λογισμῶν ἔφορος.

ⲡⲉϥϩⲟ | ⲁϥⲟⲩⲱϣⲧ ⲙ̅ⲫⲏ ⲉⲧⲁϥⲙⲉⲛⲣⲓⲧϥ ϣⲁ ⲉϧⲣⲏⲓ (V f. 204v) ⲉⲡⲕⲁϩⲓ. ⲓⲧⲁ ⲁϥϯ ⲙ̅ⲡⲉϥⲟⲩⲟⲓ ⲁϥⲃⲱⲗ ⲙ̅ⲡⲉϥϣⲏⲣⲓ ⲉⲃⲟⲗ ϩⲁ ϯϣⲏⲟⲩⲓ ⲉϥϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ⲛⲁϥ ϫⲉ ⲁⲙⲟⲩ ⲡⲁϣⲟⲩϣⲟⲩ ⲁⲓⲥⲟⲛϩⲕ ⲁⲓⲃⲟⲗⲕ ⲉⲃⲟⲗ· ⲁⲓϧⲟⲑⲃⲉⲕ ⲟⲩⲟϩ ⲁⲫϯ ⲧⲏⲓⲕ ⲛⲏⲓ ⲛ̅ϩⲙⲟⲧ ⲉⲕⲟⲛϧ ⲛ̅ⲕⲉⲥⲟⲡ.

ⲟⲩⲟϩ ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲉⲧⲁⲓⲥⲁⲁⲕ ⲥⲱⲧⲉⲙ ⲉⲛⲓⲥⲁϫⲓ ⲛ̅ⲧⲉ ⲡⲓϧⲉⲗⲗⲟ ⲁϥⲛⲁⲩ ϫⲉ ϥⲃⲱⲗ ⲙ̅ⲙⲟϥ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲛⲓⲥⲛⲁⲩϩ ⲁϥⲫⲟⲛϩϥ ⲁϥⲙⲟⲩϯ ⲉⲡⲉϥⲓⲱⲧ ⲉϥϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ϫⲉ ⲟⲩ ⲡⲉⲧⲁϥϣⲱⲡⲓ ⲱ ⲡⲁⲓⲱⲧ; ⲙⲁⲧⲁⲙⲟⲓ. ⲓⲉ ⲉⲑⲃⲉ ⲟⲩ ⲕⲃⲱⲗ ⲙ̅ⲙⲟⲓ ⲉⲃⲟⲗ; ⲙⲁⲧⲁⲙⲟⲓ. ⲙⲏ ⲟⲩⲁϭⲛⲓ ⲡⲉⲧⲁⲥϣⲱⲡⲓ ϧⲉⲛ ⲡⲁϩⲏⲧ ⲓⲉ ⲟⲩⲭⲣⲟϥ ⲡⲉ ⲉⲧⲁⲩϫⲉⲙϥ ϧⲉⲛ ⲣⲱⲓ ⲉⲑⲃⲉ ⲫⲁⲓ ⲙ̅ⲡⲉⲕⲉⲛⲧ ⲉϩⲣⲏⲓ; ⲓⲉ ϩⲁⲣⲁ ⲫⲏ ⲉⲧⲁϥⲙⲟⲩϯ ⲉⲣⲟⲕ ⲁϥϫⲉ ⲫⲁⲓ | ⲛⲁⲕ (B f. 197r) ϫⲉ ⲃⲱⲗ ⲛ̅ⲛⲓⲥⲛⲁⲩϩ ⲉⲃⲟⲗ; ⲓⲥϫⲉ ⲁⲫⲁⲓ ϣⲱⲡⲓ ⲛ̅ⲑⲟⲕ ⲡⲁⲓⲱⲧ ϩⲱⲥ ⲑⲙⲏⲓ ⲙⲁϯ ϩⲟ ⲉϫⲉⲛ ⲡⲉⲕϣⲏⲣⲓ ⲉⲕϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ϫⲉ ⲟⲩϧⲉⲗϣⲓⲣⲓ ⲡⲉ ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ ⲙ̅ⲡⲉⲣ|ϩⲓ ⲡϩⲟ ⲙ̅ⲙⲟϥ ⲉϣⲱⲡ (V f. 205r) ⲁϥⲙⲉⲩⲓ ⲉⲟⲩⲡⲉⲧϩⲱⲟⲩ ϧⲉⲛ ⲡⲉϥϩⲏⲧ ϫⲉ ⲟⲩⲁⲗⲟⲩ ⲡⲉ ⲟⲩⲟϩ ⲛ̅ⲑⲟⲕ ⲉⲧⲥⲱⲟⲩⲛ ⲛ̅ϩⲱⲃ ⲛⲓⲃⲉⲛ ⲁⲗⲗⲁ ⲭⲱ ⲛⲁϥ ⲉⲃⲟⲗ ⲡϭ̅ⲥ̅. ϩⲏⲡⲡⲉ ⲡⲁⲓⲱⲧ ⲉⲑⲟⲩⲁⲃ ⲁⲓⲥⲉⲙⲛⲓ ⲥⲁϧⲟⲩⲛ ⲙ̅ⲙⲟⲓ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲛ̅ⲟⲩⲙⲁ ⲛ̅ϯ ϩⲁⲡ ⲟⲩⲟϩ ⲁⲓⲑⲣⲉⲡⲁⲛⲟⲩⲥ ⲉⲣ ϩⲏⲅⲉⲙⲱⲛ ⲛⲏⲓ. ϯϯ ϩⲁⲡ ⲉⲡⲁⲕⲁϯ ⲛⲉⲙ ⲧⲁⲥⲩⲛⲏⲇⲏⲥⲓⲥ· ϣⲁ ⲉϧⲟⲩⲛ ⲉϯⲛⲟⲩ ϯϫⲉⲙ ϩⲗⲓ ⲁⲛ ⲛ̅ϧⲣⲏⲓ ⲛ̅ϧⲏⲧ ⲉϥϯ ⲉϧⲟⲩⲛ ⲉϩⲣⲉⲛ ⲫϯ. ⲓⲥϫⲉ ⲁⲫϯ ⲉⲣⲇⲟⲕⲓⲙⲁⲍⲓⲛ ⲙ̅ⲡⲁϩⲏⲧ ⲟⲩⲟϩ ⲁϥϫⲉⲙ ⲡⲉϥϣⲓⲛⲓ ⲛ̅ϫⲱⲣϩ ⲙⲁⲣⲉϥϫⲟⲥ ϫⲉ ⲟⲩ ⲡⲉⲧⲁⲓⲁⲓϥ ⲛ̅ⲛⲟⲃⲓ. ⲙⲁⲣⲉϥⲟⲩⲱⲛϩ ⲛⲁⲕ ⲉⲃⲟⲗ ⲛ̅ϫⲉ ⲡⲉⲡⲓⲥⲕⲟⲡⲟⲥ ⲙ̅ⲡⲧⲏⲣϥ ϫⲉ ⲉⲑⲃⲉ ⲟⲩ ⲁϥⲃⲉⲣⲃⲱⲣⲧ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲛⲁⲓ ⲡⲉⲑⲛⲁⲛⲉϥ ⲧⲏⲣⲟⲩ ⲓⲉ ⲉⲑⲃⲉ ⲟⲩ ⲁϥϣⲟϣϥⲧ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲛ̅ⲕⲁⲓⲛ ⲛ̅ϣⲟⲣⲡ ⲟⲩⲟϩ ϯⲣⲁⲛⲁϥ ⲙ̅ⲡⲁⲛⲟⲩϯ ⲁⲛ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲛ̅ⲁⲃⲉⲗ. ⲟⲩⲟⲓ ⲛⲏⲓ. ⲛⲓⲙ ⲡⲉ ⲉⲧⲁϥⲉⲣ ⲃⲁⲥⲕⲁⲛⲟⲥ ⲉⲣⲟⲓ ⲉⲛⲁⲓ ⲡⲉⲑⲛⲁⲛⲉⲩ ⲧⲏⲣⲟⲩ; ⲙⲏⲧⲓ ϩⲁⲣⲁ ⲧⲁⲙⲁⲩ ⲁⲥⲣⲓⲙⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲁⲥⲧⲱⲃϩ | ⲙ̅ⲡⲓⲣⲉϥϣⲉⲛ ϩⲏⲧ ⲁϥⲥⲱⲧⲉⲙ ⲟⲩⲟϩ ⲁϥϫⲟⲥ ϫⲉ ϯⲟⲩⲱϣ (V f. 205v) ⲡϣⲏⲣⲓ ⲛ̅ⲑⲁⲓ ⲁⲛ | ϧⲉⲛ ⲟⲩⲁⲛⲁⲅⲕⲏ; ⲛ̅ⲑⲟⲕ ⲟⲩⲛ ⲡⲓϣⲟⲩϣⲟⲩ (B f. 197v) ⲛ̅ϩⲉⲗϫⲉ ⲛ̅ⲓⲱⲧ ⲙⲁϯ ϩⲟ ⲉⲡⲓⲣⲉϥⲑⲁⲙⲓⲟ ⲉⲑⲃⲉ ⲛⲁⲓ ⲧⲏⲣⲟⲩ. ⲁϫⲟⲥ ⲙ̅ⲫⲏ ⲉⲧϭⲓ ϣϣⲱⲟⲩ ⲙ̅ⲙⲟⲕ ⲛ̅ⲧⲉϥϣⲧⲉⲙϩⲓ ⲡϩⲟ ⲙ̅ⲙⲟⲓ ϧⲉⲛ ⲡⲓϩⲙⲟⲧ. ⲉϣⲱⲡ ⲁⲣⲉϣⲁⲛⲥⲁⲣⲣⲁ ⲣⲓⲙⲓ ⲓⲉ

beseech (Him) and say that the old woman did not know what was happening. For truly, she did not know. For if she had known, she would not have been reluctant. She is a companion for you at meals (and) she is your counsellor, and it is to you that she belongs, my father, and she is also your servant. What you want, she wants, in the way as it has happened to us."

It happened (that), when the just Abraham heard these words, he looked at his son Isaac and he wept for great joy. He spoke and said to him: "My sweet beloved and my son, be silent, do not weep, you have committed no sin; your wisdom has not been defiled, but you have pleased the Lord with your body and with your soul and with your spirit. For you watched yourself bound (and) the Lord has accepted you like a ram. Your uprightness has rejoiced Him, because he seeks uprightness. He does not pay attention to what will be slain, but to the intention of the one who slays, just as now He has accepted you. He has seen me and he has come to know me, and after having examined my resolve, He said to me: 'Release your son'." Then Isaac spoke and said to Abraham, his father: "So, according to what you say, God did not disregard your sacrifice. If it is thus, I am not sad, but I rejoice and I share the joy with you. If however what you say to me is something different (than the truth), and if you have not told me what God has revealed to you (then) I am (plunged) in lamentations." Abraham spoke and said: "My son, nothing of what you say is true. Our offering has not been rejected. In order that you may know that what is ours has pleased God, grasp what I shall tell you, attend to what I shall explain to you: my knife will eat flesh, however not from your flesh, but from the sheep that God knows." Abraham spoke further and said: "Now, my son will be exchanged and a ram will be given, sent by God. I do not

ⲛ̅ⲧⲉⲥⲉⲣ ⲙ̅ⲕⲁϩ ⲛ̅ϩⲏⲧ ⲓⲉ ⲛ̅ⲧⲉⲥⲉⲣ ⲕⲟⲩϫⲓ ⲛ̅ϩⲏⲧ ⲙⲁϯ ϩⲟ
ⲉⲕϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ϫⲉ ⲙ̅ⲡⲉϯϧⲉⲗⲗⲱ ⲉⲙⲓ ⲉⲫⲏ ⲉⲧⲁϥϣⲱⲡⲓ.
ⲟⲛⲧⲱⲥ ⲅⲁⲣ ⲙ̅ⲡⲉⲥⲉⲙⲓ. ⲉⲛⲉⲁⲥⲉⲙⲓ ⲅⲁⲣ ⲡⲉ ⲛ̅ⲁⲥⲛⲁϭⲛⲁⲩ
ⲁⲛ ⲡⲉ. ⲟⲩϣⲫⲏⲣ ⲛ̅ⲟⲩⲱⲙ ⲛⲉⲙⲁⲕ ⲧⲉ ⲟⲩⲣⲉϥⲥⲟϭⲛⲓ ⲛ̅ⲧⲁⲕ
ⲧⲉ ⲟⲩⲟϩ ⲛ̅ⲑⲟⲕ ⲉⲧⲉⲥϣⲟⲡ ⲛⲁⲕ ⲡⲁⲓⲱⲧ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲥⲟⲓ
ⲛ̅ⲃⲱⲕⲓ ⲛⲁⲕ ⲟⲛ. ⲫⲏ ⲉⲧⲉⲕⲟⲩⲁϣϥ ⲥⲟⲩⲁϣϥ ⲕⲁⲧⲁ ⲫⲣⲏϯ
ⲉⲧⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲙ̅ⲙⲟⲛ.

ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲉⲧⲁⲡⲓⲑⲙⲏⲓ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲥⲱⲧⲉⲙ ⲉⲛⲁⲓⲥⲁϫⲓ ⲁϥ-
ϫⲟⲩϣⲧ ⲉϫⲉⲛ ⲡⲉϥϣⲏⲣⲓ ⲓⲥⲁⲁⲕ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲡⲁϣⲁⲓ
ⲙ̅ⲡⲓⲣⲁϣⲓ ⲁϥϯ ⲉⲣⲙⲏ. ⲁϥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ⲡⲉϫⲁϥ ⲛⲁϥ ϫⲉ | ⲡⲁⲙⲉⲛ- *V* f. 206r
ⲣⲓⲧ ⲉⲧϩⲟⲗϫ ⲟⲩⲟϩ ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ϫⲁ ⲣⲱⲕ ⲙ̅ⲡⲉⲣⲣⲓⲙⲓ ⲙ̅ⲡⲉⲕⲉⲣ
ϩⲗⲓ ⲛ̅ⲛⲟⲃⲓ · ⲙ̅ⲡⲉⲧⲉⲕⲙⲉⲧⲥⲁⲃⲉ ϭⲱϧⲉⲙ ⲁⲗⲗⲁ ⲁⲕⲣⲁⲛⲉ ⲡϭⲥ
ϧⲉⲛ ⲡⲉⲕⲥⲱⲙⲁ ⲛⲉⲙ ⲧⲉⲕⲯⲩⲭⲏ ⲛⲉⲙ ⲡⲉⲕⲡ̅ⲛ̅ⲁ̅. ⲁⲕⲛⲁⲩ
ⲅⲁⲣ ⲉⲣⲟⲕ ⲉⲕⲥⲟⲛϩ ⲁⲡϭⲥ ϣⲟⲡⲕ ⲉⲣⲟϥ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲛ̅ⲟⲩⲱⲓⲗⲓ
ⲛ̅ⲉⲥⲱⲟⲩ. ⲁⲡⲉⲕⲥⲱⲟⲩⲧⲉⲛ ⲛ̅ϩⲏⲧ ⲣⲁϣϥ ⲉϥⲕⲱϯ ⲅⲁⲣ ⲛ̅ⲥⲁ
ⲟⲩⲥⲱⲟⲩⲧⲉⲛ ⲛ̅ϩⲏⲧ. ϥϫⲟⲩϣⲧ ⲁⲛ ⲉϫⲉⲛ ⲫⲏ ⲉⲧⲟⲩⲛⲁϣⲁⲧϥ
ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲙ̅ⲫⲙⲉⲩⲓ ⲙ̅ⲫⲏ ⲉⲧϣⲱⲧ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ϯⲛⲟⲩ ⲉⲧⲁϥϣⲟⲡⲕ
ⲉⲣⲟϥ. ⲁϥⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲁϥⲉⲙⲓ ⲉⲣⲟⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲁϥϫⲟⲙ-
ϫⲉⲙ ⲉⲡⲁⲗⲟⲅⲓⲥⲙⲟⲥ ⲡⲉϫⲁϥ ⲛⲏⲓ ϫⲉ | ⲙⲁϯ ⲟⲩⲱ ⲉⲃⲟⲗ *B* f. 198r
ⲙ̅ⲡⲉⲕϣⲏⲣⲓ. ⲧⲟⲧⲉ ⲁϥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ⲛ̅ϫⲉ ⲓⲥⲁⲁⲕ ⲡⲉϫⲁϥ ⲛ̅ⲁⲃ-
ⲣⲁⲁⲙ ⲡⲉϥⲓⲱⲧ ϫⲉ ⲟⲩⲕⲟⲩⲛ ⲕⲁⲧⲁ ⲫⲣⲏϯ ⲉⲧⲉⲕϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ
ⲙ̅ⲡⲉⲫϯ ϩⲓ ⲡϩⲟ ⲙ̅ⲡⲉⲕϣⲟⲩϣⲱⲟⲩϣⲓ. ⲓⲥϫⲉ ⲡⲁⲓⲣⲏϯ ⲡⲉ
ϯⲟⲓ ⲛ̅ⲉⲙⲕⲁϩ ⲛ̅ϩⲏⲧ ⲁⲛ ⲁⲗⲗⲁ ϯⲣⲁϣⲓ ⲟⲩⲟϩ ϯⲉⲣ ϣⲫⲏⲣ
ⲛ̅ⲣⲁϣⲓ ⲛⲉⲙⲁⲕ. | ⲓⲥϫⲉ ⲇⲉ ϩⲁⲛⲕⲉϫⲱⲟⲩⲛⲓ ⲉⲧⲉⲕϫⲱ *V* f. 206v
ⲙ̅ⲙⲱⲟⲩ ⲛⲏⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲙ̅ⲡⲉⲕⲧⲁⲙⲟⲓ ⲉⲛⲏ ⲉⲧⲁⲫϯ ⲟⲩⲟⲛϩⲟⲩ
ⲛⲁⲕ ⲉⲃⲟⲗ ϯϣⲟⲡ ϧⲉⲛ ϩⲁⲛϥⲓ ⲁϩⲟⲙ. ⲁϥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ⲛ̅ϫⲉ
ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲟⲩⲟϩ ⲡⲉϫⲁϥ ϫⲉ ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲙ̅ⲙⲟⲛ ϩⲗⲓ ϧⲉⲛ ⲛⲁⲓ
ⲉⲧⲉⲕϫⲱ ⲙ̅ⲙⲱⲟⲩ ϣⲟⲡ. ⲙ̅ⲡⲟⲩⲧⲁⲥⲑⲟ ⲉⲃⲟⲗ ⲛ̅ⲧⲉⲛⲡⲣⲟⲥ-
ⲫⲟⲣⲁ. ϩⲓⲛⲁ ⲛ̅ⲧⲉⲕⲉⲙⲓ ϫⲉ ⲁⲩⲣⲁⲛⲁϥ ⲙ̅ⲫϯ ⲛ̅ϫⲉ ⲛⲏ ⲉⲧⲉ
ⲛⲟⲩⲛ ⲁⲣⲓⲉⲙⲓ ⲉⲛⲏ ⲉϯⲛⲁϫⲟⲧⲟⲩ ⲛⲁⲕ ⲕⲁϯ ⲉⲛⲏ ⲉϯⲛⲁ-
ⲃⲟⲗⲟⲩ ⲛⲁⲕ ⲉⲃⲟⲗ. ⲧⲁⲥⲏϥⲓ ⲉⲥⲉⲟⲩⲉⲙ ⲁϥ ⲁⲗⲗⲁ ⲉⲃⲟⲗ
ϧⲉⲛ ⲧⲉⲕⲥⲁⲣⲝ ⲁⲛ ⲁⲗⲗⲁ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲡⲓⲉⲥⲱⲟⲩ ⲉⲧⲉϥⲥⲱⲟⲩⲛ
ⲙ̅ⲙⲟϥ ⲛ̅ϫⲉ ⲫϯ. ⲉⲧⲓ ⲟⲛ ⲁϥⲉⲣ ⲟⲩⲱ ⲛ̅ϫⲉ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲉϥϫⲱ
ⲙ̅ⲙⲟⲥ ϫⲉ ϯⲛⲟⲩ ⲥⲉⲛⲁϣⲓⲃϯ ⲙ̅ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲛ̅ⲥⲉϯ ⲛ̅ⲟⲩⲱⲓⲗⲓ

know how He will send it. He will stain this knife of mine, for I believe that I have sharpened it against him, and not against you, my son. Moreover, he it is that will die in place of my son, (the ram) that will be placed as a burnt offering upon this firewood, for you are a symbol of it."

With difficulty could Abraham convince Isaac, who was sad, with these words, and (then), at once, he looked behind him, as the scripture says, (and) he saw a sheep, which was caught by its horns. This stopped short the preoccupation of the old man and the boy; for they had confidence in God and in the (things) He had said to them. Unintentionally the just man gave a look with his eyes and he saw the sheep that the Lord had sent, a sheep which was not lost, nor grazing, as it is written, but ensnared by its horns in the Sabek tree. If he had seen it while it was straying, (then) he would have said that it was an illusion, but (now), the tree held it fast, as it was ensnared. Therefore Abraham found it ready (for the offering).

It happened (that), when (Abraham) saw it, he exchanged (it for) his son and offered the sheep instead of him. In place of a rational being, he offered a dumb one; he slew what he had not brought (with him) and the one whom he had brought (with him), he set free. He killed the sheep (and) released his beloved son. He offered up a lamb (and) took for himself his son. He slew the sheep and kept the boy.

O these words! How God has prepared in a mystery, through Abraham the patriarch, the future (things)! From the beginning the (things) that have happened were destined to happen, and none of the elders has failed to share the (things) that we (now) meditate upon. For God is the beginning and also the end, He, whom Mary has borne as a man (29), the young man who is eternal (30).

354/356 Cf. *Gen.* 22, 13 **365/366** Cf. *Gen.* 22, 13 **376** Cf. *Apoc.* 1, 8

---

(29) Cp. Amphilochius' Hom. IX (*In illud : Non potest Filius a se facere*), 151-152 : ... τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον.

(30) Cp. Amphilochius' Hom. II (*In occursum Domini*), 156-157 : Τὸ αὐτὸ καὶ παιδίον καὶ τῷ πατρὶ συνάναρχον, τὸ αὐτὸ καὶ χρόνοις συναριθμούμενον, τὸ αὐτὸ καὶ ἀγενεαλόγητον, ...

ⲫⲏ ⲉⲧⲉ ⲡϭⲥ ⲛⲁⲟⲩⲟⲣⲡϥ. ϯⲥⲱⲟⲩⲛ ⲁⲛ ϫⲉ ⲁϥⲛⲁⲟⲩⲟⲣⲡϥ ⲛ̅ⲁϣ ⲛ̅ⲣⲏϯ. ⲛ̅ⲑⲟϥ ⲉⲑⲛⲁⲑⲱⲗⲉⲃ ⲛ̅ⲧⲁⲥⲏϥⲓ ⲑⲁⲓ. ϯⲙⲉⲩⲓ ⲅⲁⲣ ϫⲉ ⲉⲧⲁⲓϧⲁⲧⲥ ⲉⲣⲟϥ ⲟⲩⲟϩ ⲉ|ⲣⲟⲕ ⲁⲛ ⲡⲁϣⲏⲣⲓ. ⲛ̅ⲑⲟϥ *V* f. 207r ⲟⲛ ⲉⲑⲛⲁⲙⲟⲩ ⲛ̅ⲧϣⲉⲃⲓⲱ ⲙ̅ⲡⲁϣⲏⲣⲓ ⲛ̅ⲑⲟϥ ⲉⲧⲟⲩⲛⲁⲁⲓϥ ⲛ̅ⲟⲩϭⲗⲓⲗ ⲉϫⲉⲛ ⲛⲁⲓⲣⲟⲕϩ ⲛ̅ⲑⲟⲕ ⲅⲁⲣ ⲛ̅ⲑⲟⲕ ⲟⲩⲧⲩⲡⲟⲥ ⲛ̅ⲧⲁϥ.

ⲙⲟⲅⲓⲥ ϧⲉⲛ ⲛⲁⲓⲥⲁϫⲓ ⲛⲁⲓ ⲁϥϣϫⲉⲙ ϫⲟⲙ ⲛ̅ⲑⲱⲧ ⲙ̅ⲡϩⲏⲧ ⲛ̅ⲓⲥⲁⲁⲕ ⲛ̅ϫⲉ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲉϥⲟⲓ ⲛ̅ⲉⲙⲕⲁϩ ⲛ̅ϩⲏⲧ | ⲟⲩⲟϩ ⲥⲁⲧⲟⲧϥ *B* f. 198v ⲁϥϫⲟⲩϣⲧ ⲥⲁⲙⲉⲛϩⲏϥ ⲕⲁⲧⲁ ⲫⲣⲏϯ ⲉⲧⲉ ϯⲅⲣⲁⲫⲏ ϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ⲁϥⲛⲁⲩ ⲉⲟⲩⲉⲥⲱⲟⲩ ⲉⲩⲁⲙⲁϩⲓ ⲙ̅ⲙⲟϥ ϧⲉⲛ ⲛⲉϥⲧⲁⲡ. ⲫⲁⲓ ⲁⲧⲧⲁⲗϭⲟ ⲙ̅ⲫⲙⲉⲩⲓ ⲙ̅ⲡⲓϧⲉⲗⲗⲟ ⲛⲉⲙ ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ· ⲁⲩⲛⲁϩϯ ⲅⲁⲣ ⲉⲫϯ ⲛⲉⲙ ⲛⲏ ⲉⲧⲁϥϫⲟⲧⲟⲩ ⲛⲱⲟⲩ. ⲁϥϫⲟⲩϣⲧ ⲛ̅ⲛⲉϥⲃⲁⲗ ϧⲉⲛ ⲟⲩⲉⲃϣⲓ ⲛ̅ϫⲉ ⲡⲓⲑⲙⲏⲓ ⲁϥⲛⲁⲩ ⲉⲡⲓⲉⲥⲱⲟⲩ ⲉⲧⲁⲡϭⲥ ⲟⲩⲟⲣⲡϥ· ⲟⲩⲉⲥⲱⲟⲩ ⲉϥⲥⲟⲣⲉⲙ ⲁⲛ ⲡⲉ ⲟⲩⲇⲉ ⲉϥⲟⲩⲱⲙ ⲁⲛ ⲟⲛ ⲕⲁⲧⲁ ⲫⲣⲏϯ ⲉⲧⲥϧⲏⲟⲩⲧ ⲁⲗⲗⲁ ⲉϥⲥⲟⲛϩ ϧⲉⲛ ⲛⲉϥⲧⲁⲡ ⲉⲡⲓϣϣⲏⲛ ϫⲉ ⲥⲁⲃⲉⲕ. ⲉⲛⲉⲉⲧⲁϥⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟϥ ⲉϥⲥⲟⲣⲉⲙ ⲡⲉ ⲛⲁϥⲛⲁϫⲟⲥ ϫⲉ ⲟⲩ|ⲫⲁⲛⲧⲁⲥⲓⲁ ⲡⲉ ⲁⲗⲗⲁ *V* f. 207v ⲉⲣⲉⲡⲓϣϣⲏⲛ ⲁⲙⲁϩⲓ ⲙ̅ⲙⲟϥ ⲉϥⲥⲟⲛϩ. ⲉⲑⲃⲉ ⲫⲁⲓ ⲁϥϫⲉⲙϥ ⲛ̅ϫⲉ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲉϥⲟⲓ ⲛ̅ⲉⲧⲓⲙⲟⲥ.

ⲁⲥϣⲱⲡⲓ ⲇⲉ ⲉⲧⲁϥⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟϥ ⲁϥϣⲓⲃϯ ⲙ̅ⲡⲉϥϣⲏⲣⲓ ⲁϥⲓⲛⲓ ⲙ̅ⲡⲓⲉⲥⲱⲟⲩ ϧⲁⲣⲟϥ. ⲛ̅ⲧϣⲉⲃⲓⲱ ⲛ̅ⲟⲩⲣⲉϥⲥⲁϫⲓ ⲁϥⲓⲛⲓ ⲛ̅ⲟⲩⲁⲧⲥⲁϫⲓ ⲁϥϣⲱⲧ ⲙ̅ⲫⲏ ⲉⲧⲉ ⲙ̅ⲡⲉϥⲉⲛϥ ⲟⲩⲟϩ ⲫⲏ ⲉⲧⲁϥⲉⲛϥ ⲁϥⲭⲁϥ ⲛ̅ⲥⲱ̈ϥ. ⲁϥϧⲟⲗϧⲉⲗ ⲙ̅ⲡⲓⲉⲥⲱⲟⲩ ⲁϥⲭⲱ ⲉⲃⲟⲗ ⲙ̅ⲡⲉϥϣⲏⲣⲓ ⲙ̅ⲙⲉⲛⲣⲓⲧ. ⲁϥⲓⲛⲓ ⲉⲡϣⲱⲓ ⲙ̅ⲡⲓϩⲓⲏⲃ ⲁϥⲱⲗⲓ ⲛⲁϥ ⲙ̅ⲡⲉϥϣⲏⲣⲓ. ⲁϥϣⲱⲧ ⲙ̅ⲡⲓⲉⲥⲱⲟⲩ ⲟⲩⲟϩ ⲁϥⲁⲙⲁϩⲓ ⲙ̅ⲡⲓⲁⲗⲟⲩ.

ⲱ ⲛⲉⲙ ⲛⲁⲓⲥⲁϫⲓ ϫⲉ ⲡⲱⲥ ⲛⲏ ⲉⲑⲛⲁϣⲱⲡⲓ ⲁⲫϯ ⲥⲉⲃⲧⲱⲧⲟⲩ ϧⲉⲛ ⲟⲩⲙⲩⲥⲧⲏⲣⲓⲟⲛ ϩⲓⲧⲉⲛ ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲡⲓⲡⲁⲧⲣⲓⲁⲣⲭⲏⲥ. ⲛⲁⲥϣⲟⲡ ⲡⲉ ⲓⲥϫⲉⲛ ϩⲏ ⲛ̅ⲧⲟⲩϣⲱⲡⲓ ⲛ̅ϫⲉ ⲛⲏ ⲉⲧⲁⲩϣⲱⲡⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲙ̅ⲡⲉϩⲗⲓ ⲛ̅ⲧⲉ ⲛⲓⲁⲣⲭⲉⲟⲥ ⲉⲣ ϧⲁⲉ ⲛ̅ⲛⲏ ⲉⲧⲉⲛϭⲓ ⲛ̅ϩⲣⲁⲛ ⲛ̅ϧⲏⲧⲟⲩ. ⲫϯ ⲅⲁⲣ ⲡⲉ ⲡⲓϣⲟⲣⲡ ⲛ̅ⲑⲟϥ ⲟⲛ ⲡⲉ ⲡⲓϧⲁⲉ ⲫⲏ ⲉⲧⲁⲙⲁⲣⲓⲁ ⲙⲁⲥϥ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ | ⲛ̅ⲟⲩⲣⲱⲙⲓ ⲡⲓⲃⲉⲣⲓ ⲉⲧⲟⲓ *V* f. 208r

---

386 ⲁⲧⲧⲁⲗϭⲟ : ⲁϥⲧⲁⲗϭⲟ *legendum*

For Adam is a symbol of him, (Adam) who has come forth out of a virginal earth ([31]), in the same way as God, the Christ. Still another one has been his symbol, namely Abel, the just, who was killed on account of envy, like Christ. Noah also has become his symbol in the ark; indeed, wood was it that he bore for the consolation of the world, in the same way as now, of His own will (Christ) has been suspended on wood for the life of the world, as He is the Lord of the world. There is a foreshadow cast by the blessings of the Compassionate; for, through (the instrumentality of) the fathers, He has guarded the well for the sons, a well from which we draw and which we cannot exhaust ([32]). It will not decrease and will never run dry, not even if one draws from it daily to drink. A foreshadow only of the mystery is there in Abraham, the God-loving man; a symbol is it and not the reality, as our Lord Jesus Christ has taught, when He preached to the crowd, saying: "A crowd of prophets and just men have longed to see what you see, and they have not seen (it). Abraham, your father, longed to see one day of mine, and he saw (it) and rejoiced." (By this) He was saying that the day was a foreshadow and not the reality, according to the teaching of our Lord Jesus, when He preached to the crowds, saying: "A crowd of prophets", (a crowd namely) for whom God had stipulated (that they should) not see Him. As for the birth of our Master, (Abraham), did not see it (itself), but he saw the symbol of it, when Sarah, the barren (woman) gave birth. For, when he saw the childless (woman) bearing a son, he knew that after a time the virgin would give birth to the Blameless, and when he saw a dead womb, that had given birth, he knew that the blameless (virgin) would give birth to a son, and when he saw Isaac, his (son) bearing firewood, (then) again the just man understood that it was necessary that the Bridegroom and the Unattainable should be brought in (and) should suffer of his own will and should bear his cross on his back, calling to his Father like Isaac, when he said: "My father, where is the sheep?", "My Father, He said, forgive them who carry (with them) their sin, because they do not know and do not understand

---

388/389 Cf. *Ioh.* 4, 14 **393/394** *Mt.* 13, 17 **394/396** *Ioh.* 8, 56 **398** *Mt.* 13, 17 **404** Cf. *Rom.* 4, 19 **410/411** Cf. *Gen.* 22, 7 **411/413** Cf. *Luc.* 23, 34

---

(31) Cp. Amphilochius' Hom. VI (*In illud: Pater si possibile est*), 138-139: ... διὰ τὸν ἐκ παρθενικῆς γῆς πλασθέντα Ἀδάμ, ... see also *ibid.*, 141-145.

(32) Cp. Amphilochius' Hom. VIII (*In Zacchaeum*), 9-10: ... εἰς τὰς ἀκενώτους τῆς σωτηρίας τοῦ Χριστοῦ τρεχέτω πηγάς; see also *ibid.*, 12-13.

| ⲛ̅ϣⲁ ⲉⲛⲉϩ. ⲁⲇⲁⲙ ⲅⲁⲣ ⲟⲓ ⲛ̅ⲧⲩⲡⲟⲥ ⲛⲁϥ ⲉⲧⲁϥⲓ ⲉⲃⲟⲗ B f. 19 ϧⲉⲛ ⲟⲩⲕⲁϩⲓ ⲙ̅ⲡⲁⲣⲑⲉⲛⲓⲕⲟⲛ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲙ̅ⲫ̅ϯ ⲡ̅ⲭ̅ⲥ̅. ⲁⲕⲉⲟⲩⲁⲓ ⲉⲣ ⲧⲩⲡⲟⲥ ⲛⲁϥ ⲉⲧⲉ ⲁⲃⲉⲗ ⲡⲉⲡⲓⲑⲙⲏⲓ ⲉⲧⲁⲩϧⲟⲑⲃⲉϥ ⲉⲑⲃⲉ ⲟⲩⲭⲟϩ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲙ̅ⲡ̅ⲭ̅ⲥ̅. ⲛⲱⲉ ⲟⲛ ⲁϥϣⲱⲡⲓ ⲛⲁϥ ⲛ̅ⲧⲩⲡⲟⲥ ϧⲉⲛ ϯⲕⲩⲃⲱⲧⲟⲥ· ⲟⲩϣⲉ ⲅⲁⲣ ⲡⲉⲧⲁϥϥⲁⲓ ϧⲁ ⲡⲥⲟⲗⲥⲉⲗ ⲙ̅ⲡⲓⲕⲟⲥⲙⲟⲥ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ϯⲛⲟⲩ ⲉⲧⲁⲩϭⲁⲥϥ ⲉϫⲉⲛ ⲟⲩϣⲉ ϧⲉⲛ ⲡⲉϥⲟⲩⲱϣ ⲉϫⲉⲛ ⲡⲱⲛϧ ⲙ̅ⲡⲓⲕⲟⲥⲙⲟⲥ ϫⲉ ⲛ̅ⲑⲟϥ ⲡⲉ ⲡ̅ϭ̅ⲥ̅ ⲙ̅ⲡⲓⲕⲟⲥⲙⲟⲥ. ⲟⲩϧⲏⲃⲓ ⲉⲧⲭⲏ ϧⲉⲛ ⲛⲉⲛⲁⲅⲁⲑⲟⲛ ⲙ̅ⲡⲓⲣⲉϥϣⲉⲛ ϩⲏⲧ· ⲉⲫⲙⲁ ⲅⲁⲣ ⲛ̅ⲛⲓⲟϯ ⲁϥⲣⲱⲓⲥ ⲉϯⲡⲩⲅⲏ ⲛ̅ⲛⲓϣⲏⲣⲓ ⲟⲩⲡⲩⲅⲏ ⲉⲛϫⲟⲗϩ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ⲟⲩⲟϩ ⲙ̅ⲡⲁⲛϣϫⲟⲗϩⲥ. ⲛ̅ⲥⲛⲁϭⲣⲟϩ ⲁⲛ ⲟⲩⲇⲉ ⲥⲛⲁⲙⲟⲩⲛⲕ ⲁⲛ ⲕⲁⲛ ⲁⲩϣⲁⲛⲓⲛⲓ ⲉⲃⲟⲗ ⲛ̅ϧⲏⲧⲥ ⲙ̅ⲙⲏⲛⲓ ⲉⲥⲱ. ⲟⲩϧⲏⲃⲓ ⲙ̅ⲙⲁⲩⲁⲧϥ ⲛ̅ⲧⲉ ⲟⲩⲙⲩⲥⲧⲏⲣⲓⲟⲛ ⲧⲉ ⲉⲫⲙⲁ ⲛ̅ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲡⲓⲙⲁⲓⲛⲟⲩϯ· ⲟⲩⲧⲩⲡⲟⲥ ⲡⲉ ⲟⲩⲟϩ ⲟⲩⲙⲉⲑⲙⲏⲓ ⲁⲛ ⲧⲉ | ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲉⲧⲁⲡⲉⲛϭⲥ V f. 20 ⲓ̅ⲏ̅ⲥ̅ ⲡ̅ⲭ̅ⲥ̅ ϯⲥⲃⲱ ⲉϥⲧⲁⲙⲟ ⲙ̅ⲡⲓⲙⲏϣ ⲉϥϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ϫⲉ ⲟⲩⲙⲏϣ ⲙ̅ⲡⲣⲟⲫⲏⲧⲏⲥ ⲛⲉⲙ ϩⲁⲛⲑⲙⲏⲓ ⲁⲩⲉⲣⲉⲡⲓⲑⲩⲙⲓⲛ ⲉⲛⲁⲩ ⲉⲛⲏ ⲉⲧⲉⲧⲉⲛⲛⲁⲩ ⲉⲣⲱⲟⲩ ⲟⲩⲟϩ ⲙ̅ⲡⲟⲩⲛⲁⲩ. ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲡⲉⲧⲉⲛⲓⲱⲧ ⲁϥⲉⲣⲉⲡⲓⲑⲩⲙⲓⲛ ⲉⲛⲁⲩ ⲉⲟⲩⲉϩⲟⲟⲩ ⲛ̅ⲧⲏⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲁϥⲛⲁⲩ ⲁϥⲣⲁϣⲓ ⲉϥⲥⲁϫⲓ ⲉⲡⲓⲉϩⲟⲟⲩ ϫⲉ ⲟⲩϧⲏⲃⲓ ⲧⲉ ⲟⲩⲟϩ ⲛ̅ⲟⲩⲙⲉⲑⲙⲏⲓ ⲁⲛ ⲡⲉ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲉⲧⲁⲡⲉⲛϭⲥ ⲓ̅ⲏ̅ⲥ̅ ϯⲥⲃⲱ ⲉϥⲧⲁⲙⲟ ⲛ̅ⲛⲓⲙⲏϣ ⲉϥϫⲱ ⲙ̅ⲙⲟⲥ ϫⲉ ⲟⲩⲙⲏϣ ⲙ̅ⲡⲣⲟⲫⲏⲧⲏⲥ ⲫⲏ ⲉⲧⲁⲫϯ ⲥϧⲏⲧϥ ⲛ̅ⲁⲑⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟϥ. ϯϫⲓⲛⲙⲓⲥⲓ ⲟⲩⲛ ⲛ̅ⲧⲉ ⲡⲉⲛⲛⲏⲃ ⲙ̅ⲡⲉϥⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟⲥ ⲁⲗⲗⲁ ⲁϥⲛⲁⲩ | ⲉⲡⲉⲥⲧⲩⲡⲟⲥ B f. 199 ϩⲟⲧⲉ ⲉⲧⲁⲥⲁⲣⲣⲁ ϯⲁϭⲣⲏⲛ ⲙⲓⲥⲓ. ⲉⲧⲁϥⲛⲁⲩ ⲅⲁⲣ ⲉϯⲁⲧϣⲏⲣⲓ ⲉⲥϥⲁⲓ ⲛ̅ⲟⲩϣⲏⲣⲓ ⲁϥⲉⲙⲓ ϫⲉ ⲙⲉⲛⲉⲛⲥⲁ ⲟⲩⲥⲛⲟⲩ ϯⲡⲁⲣⲑⲉⲛⲟⲥ ⲛⲁⲙⲓⲥⲓ ⲙ̅ⲡⲓⲁⲧⲁϭⲛⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲁϥⲛⲁⲩ ⲉⲟⲩⲛⲉϫⲓ ⲉⲥⲙⲱⲟⲩⲧ ⲉⲁⲥⲙⲓⲥⲓ ⲁϥⲉⲙⲓ ϫⲉ ϯⲁⲧⲁϭⲛⲓ ⲛⲁⲙⲓⲥⲓ ⲛ̅ⲟⲩ|ϣⲏⲣⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲁϥⲛⲁⲩ ⲉⲓⲥⲁⲁⲕ ⲛ̅ⲧⲁϥ ⲉϥϥⲁⲓ ⲛ̅ϩⲁⲛⲣⲟⲕϩ V f. 20v ⲡⲁⲗⲓⲛ ⲟⲛ ⲁϥⲕⲁϯ ⲛ̅ϫⲉ ⲡⲓⲑⲙⲏⲓ ϫⲉ ϩⲱϯ ⲡⲉ ⲛ̅ⲧⲟⲩⲉⲛ ⲡⲓⲡⲁⲧϣⲉⲗⲉⲧ ⲟⲩⲟϩ ⲡⲓⲁⲧϣⲧⲁϩⲟϥ ⲛ̅ⲧⲉϥϭⲓ ⲙ̅ⲕⲁϩ ϧⲉⲛ ⲡⲉϥⲟⲩⲱϣ ⲟⲩⲟϩ ⲛ̅ⲧⲉϥϥⲁⲓ ⲙ̅ⲡⲉϥⲥⲧⲁⲩⲣⲟⲥ ϩⲓϫⲉⲛ ⲡⲉϥⲥⲟⲓ ⲟⲩⲟϩ ⲉϥⲙⲟⲩϯ ⲟⲩⲃⲉ ⲡⲉϥⲓⲱⲧ ⲙ̅ⲫⲣⲏϯ ⲛ̅ⲓⲥⲁⲁⲕ ⲉⲧⲁϥϫⲟⲥ ϫⲉ ⲡⲁⲓⲱⲧ ⲁϥⲑⲱⲛ ⲡⲓⲉⲥⲱⲟⲩ; ⲡⲁⲓⲱⲧ ⲡⲉϫⲁϥ ⲭⲱ ⲉⲃⲟⲗ ⲛ̅ⲛⲏ ⲉⲧⲧⲱⲟⲩⲛ ⲙ̅ⲡⲟⲩⲛⲟⲃⲓ ϫⲉ ⲥⲉⲉⲙⲓ ⲁⲛ ⲟⲩⲇⲉ ⲥⲉⲕⲁϯ

that they have suspended me on the cross of my own will." When the just man saw the sheep, held back by its horns, he thought of the hands of the Lord, (and) he said: "Hands that are stretched are to be bound on the cross in the way of this sheep on this Sabek tree". For the interpretation of "Sabek" is: the remission ([33]), and (as for) the cross, its interpretation is: the remission of the race of men. And when he replaced his son by the sheep, the just man understood that the One who came forth from Mary ([34]) would suffer in (his) body, not outside of his godhead ([35]). He saw how (the one) came downwards from the mountain, while he was alive, (and) understood that (the other) would rise from the dead. And He revealed His resurrection to the women first, just as (Abraham) revealed it to his servants.

A mystery is it, what you have recounted to us. None among the elders was able to understand it. These things ([36]) the just men see now in a mirror, and they look and see you; for you appear only to your own (people). Have mercy like the Father and the Holy Spirit, you, the One who are faithful. In this way then, bring us back to our place, after you have had pity on us in many ways. You have favoured Abraham, your friend, by (giving him) Isaac, do not abandon your servants, after you have showed favour also to us.

When He had risen from the [dead... ([37])

416/417 Cf. *Gen.* 22, 13   **423** Cf. *Hebr.* 11, 19

---

(33) The interpretation of *Sabek* as "remission" (ἄφεσις) is a commonplace in the patristic exegesis of this biblical passage, see e.g. PG 56, 540 (Ephraem); S.I. MERCATI, *o.c.*, p. 103, 11-12 (Ps. Ephtaem); F. PETIT, *o.c.*, G 189 (Eusebius of Emesa), see also *ibid.*, p. 183-184 (Diodore of Tarsus and Gennadius of Constantinople); cp. G. FICKER, *Amphilochiana*, p. 284, note 3.

(34) Cp. note 29.

(35) The translation is uncertain here, since the Coptic text (ⲥⲁ̀ⲃⲟⲗ ⲛ̄ⲧⲉϥⲙⲉⲑⲛⲟⲩϯ ⲁⲛ) is ambiguous. When ⲥⲁⲃⲟⲗ is considered a preposition ("outside of, beyond, away from, without", followed by ⲛ̄-), the expression is to be understood "not outside of his godhead" (perhaps: οὐκ ἔξω τῆς θεότητος αὐτοῦ). When ⲥⲁⲃⲟⲗ is regarded as an adverb ("outside, without"), it may stand for: πλὴν οὐκ (ἐν) τῇ θεότητι αὐτοῦ, "but not in his godhead". Although the normal usage of ⲥⲁⲃⲟⲗ (cp. CRUM, p. 33b-34a) would point rather to the first interpretation, the latter would be in full agreement with a passage of Amphilochius' Hom. VII (*De recens baptizatis*), which deserves to be quoted in full (93-97): Ὢ μυστηρίου Ἀβραμιαίου ἐν Χριστῷ τελουμένου! Ἰσαὰκ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον συνεποδίζετο καὶ ἀμνὸς ἀντ' αὐτοῦ ἐσφάζετο, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐπὶ σταυροῦ ἀνεφέρετο καὶ τῇ σαρκὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐσταυροῦτο καὶ πάσχουσα ἡ σὰρξ ἡ θεότης οὐκ ἔπασχεν.

(36) The text is not clear and may be corrupt. My translation is conjectural and supposes the reading: ⲛⲁⲓ ϯⲛⲟⲩ ⲥⲉⲛⲁⲩ ⲛ̄ϫⲉ ⲛⲓⲇⲓⲕⲉⲟⲥ ... .

(37) The relation of this interrupted phrase to the foregoing text is not clear.

ⲁⲛ ϫⲉ ϧⲉⲛ ⲡⲁⲟⲩⲱϣ ⲁⲩⲁϣⲧ ⲉⲡⲓⲥⲧⲁⲩⲣⲟⲥ. ⲉⲧⲁϥⲛⲁⲩ ⲛ̄ϫⲉ ⲡⲓⲑⲙⲏⲓ ⲉⲡⲓⲉⲥⲱⲟⲩ ⲉⲩⲁⲙⲟⲛⲓ ⲙ̄ⲙⲟϥ ϧⲉⲛ ⲛⲉϥⲧⲁⲡ ⲁϥⲉⲣ ⲫⲙⲉⲩⲓ ⲛ̄ⲛⲉⲛϫⲓϫ ⲙ̄ⲡϭ̄ⲥ̄ ⲉϥϫⲱ ⲙ̄ⲙⲟⲥ ϫⲉ ϩⲱϯ ⲡⲉ ⲛ̄ⲧⲟⲩⲥⲱⲛϩ ⲛ̄ϩⲁⲛϫⲓϫ ⲉⲩⲥⲟⲩⲧⲱⲛ ⲉϧⲟⲩⲛ ⲉⲟⲩⲥⲧⲁⲩⲣⲟⲥ ⲙ̄ⲫⲣⲏϯ ⲙ̄ⲡⲁⲓⲉⲥⲱⲟⲩ ⲉϧⲟⲩⲛ ⲉⲡⲁⲓϣϣⲏⲛ ϫⲉ ⲥⲁⲃⲉⲕ. ⲡⲓⲟⲩⲟϩⲉⲙ ⲅⲁⲣ ϫⲉ ⲥⲁⲃⲉⲕ ⲉⲧⲉ ⲡⲭⲱ ⲉⲃⲟⲗ ⲡⲉ ⲟⲩⲟϩ ⲡⲓⲥⲧⲁⲩⲣⲟⲥ ⲡⲉϥⲟⲩⲟϩⲉⲙ ⲡⲉ ⲡⲭⲱ ⲉⲃⲟⲗ ⲙ̄ⲡⲅⲉⲛⲟⲥ ⲛ̄ⲛⲓⲣⲱⲙⲓ. | ⲟⲩⲟϩ ⲉⲧⲁϥϣⲓⲃϯ ⲙ̄ⲡⲉϥϣⲏⲣⲓ ϧⲁ ⲡⲓⲉⲥⲱⲟⲩ *V* f. ⲁ ⲁϥⲕⲁϯ ⲛ̄ϫⲉ ⲡⲓⲑⲙⲏⲓ ϫⲉ ϥⲛⲁϭⲓ ⲙ̄ⲕⲁϩ ϧⲉⲛ ⲥⲱⲙⲁ ⲥⲁⲃⲟⲗ ⲛ̄ⲧⲉϥⲙⲉⲑⲛⲟⲩϯ ⲁⲛ ⲛ̄ϫⲉ ⲫⲏ ⲉⲧⲁϥⲓ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲙⲁⲣⲓⲁ. ⲁϥⲛⲁⲩ ⲙ̄ⲫⲣⲏϯ ⲉⲧⲁϥⲓ ⲉⲡⲉⲥⲏⲧ ⲉⲃⲟⲗ ϩⲓ ⲡⲓ|ⲧⲱⲟⲩ ⲉϥⲟⲛϧ *B* f. ⲍ ⲁϥⲕⲁϯ ϫⲉ ϥⲛⲁⲧⲱⲛϥ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲛⲏ ⲉⲑⲙⲱⲟⲩⲧ. ⲁϥⲟⲩⲱⲛϩ ⲛ̄ⲧⲉϥⲁⲛⲁⲥⲧⲁⲥⲓⲥ ⲉⲛⲓϩⲓⲟⲙⲓ ⲛ̄ϣⲟⲣⲡ ⲙ̄ⲫⲣⲏϯ ⲉⲧⲁϥⲟⲩⲟⲛϩϥ ⲉⲛⲉϥⲁⲗⲱⲟⲩⲓ.

ⲟⲩⲙⲩⲥⲧⲏⲣⲓⲟⲛ ⲡⲉ ϫⲉ ⲁⲕⲧⲁⲙⲟⲛ ⲉⲣⲱⲟⲩ. ⲙ̄ⲡⲉϩⲗⲓ ϧⲉⲛ ⲛⲓⲁⲣⲭⲉⲟⲥ ϣⲧⲁϩⲱⲟⲩ. ⲛⲁⲓ ϯⲛⲟⲩ ⲉⲑⲛⲁⲩ ⲇⲓⲕⲉⲟⲥ ϧⲉⲛ ⲟⲩⲓⲁⲗ ⲟⲩⲟϩ ⲥⲉϫⲟⲩϣⲧ ⲉⲩⲛⲁⲩ ⲉⲣⲟⲕ ⲉⲕⲟⲩⲟⲛϩ ⲉⲛⲟⲩⲕ ⲙ̄ⲙⲁⲩⲁⲧⲕ. ϣⲉⲛ ϩⲏⲧ ⲙ̄ⲫⲣⲏϯ ⲙ̄ⲫⲓⲱⲧ ⲛⲉⲙ ⲡⲉⲕⲡ̅ⲛ̅ⲁ̅ ⲉⲑⲟⲩⲁⲃ ⲡⲓⲟⲩⲁⲓ ⲉⲧⲟⲓ ⲙ̄ⲡⲓⲥⲧⲟⲥ. ⲁϩⲁ ⲙ̄ⲡⲁⲓⲣⲏϯ ⲙⲁⲧⲁⲥⲑⲟⲛ ϣⲁ ⲡⲉⲛⲧⲟⲡⲟⲥ ⲉⲁⲕⲛⲁⲓ ⲛⲁⲛ ⲛ̄ⲟⲩⲙⲏϣ ⲛ̄ⲣⲏϯ. ⲁⲃⲣⲁⲁⲙ ⲡⲉⲕϣⲫⲏⲣ ⲁⲕⲉⲣ ϩⲙⲟⲧ ⲛⲁϥ ⲛ̄ⲓⲥⲁⲁⲕ ⲙ̄ⲡⲉⲣⲭⲱ ⲛ̄ⲥⲱⲕ ⲛ̄ⲛⲉⲕⲉⲃⲓⲁⲓⲕ ⲉⲁⲕϯ ⲛⲁⲛ ϩⲱⲛ ⲛ̄ⲟⲩϩⲙⲟⲧ. ⲉⲧⲁϥⲧⲱⲛϥ ⲉⲃⲟⲗ ϧⲉⲛ ⲛⲏ ⲉⲑ[ⲙⲱⲟⲩⲧ ...

---

449 *In summo marg. f. 209ᵛ inter ornamenta*: ⲓⲏⲥ ⲡⲭⲥ «Iesus Christus»
457 ⲉⲑⲛⲁⲩ ⲇⲓⲕⲉⲟⲥ : *vide notam 36 ad versionem*

LIST OF GREEK WORDS (*)

(*) The references are to the lines of the Coptic text.

2.

AMPHILOCHII ICONIENSIS
DE RECTA FIDE

Codex

Mus. Brit. Add. 12.156 (saec. VI), ff. 79^v, b - 80^r, b.

Editiones

R. ABRAMOWSKI, *Das Symbol des Amphilochius*, in *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft*, 29, 1930, p. 129-135.
I. RUCKER, *Florilegium Edessenum anonymum*, in *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Abt.*, München, 1933, 5, p. 87-90.

The present text is taken from ms. *Mus. Brit. Add.* 12.156 (1). It belongs to a monophysite dogmatic and anti-heretical collection of excerpts from Greek patristic writings (2), to which the title "Florilegium Edessenum anonymum" has been given (3). The *Florilegium* can be dated to before 562 A.D., the year in which, according to the colophon, the manuscript was presented to a certain convent (4).

The text of Amphilochius' "De recta fide", which is not preserved in its Greek original, occupies the last place in this collection (5). It was published for the first time in 1930 by R. Abramowski (6), and again three years later by I. Rucker, in his complete edition of the *Florilegium Edessenum* (7). In both editions the Syriac text is accompanied with a Greek translation. At some places Abramowski's retroversion seems to be less exact than Rucker's, which also has the advantage that it admits for many Syriac terms and expressions various possible renderings in Greek.

Although no arguments have so far been advanced against the authenticity of this text (8), it seems somewhat difficult to determine its right place in Amphilochius' theological œuvre.

---

(1) For a description of the manuscript, see W. Wright, *Catalogue of the Syriac Manuscripts in the British Museum, acquired since the year 1838*, II, London, 1870, p. 639-648 ; cp. H. Lietzmann, *Apollinaris von Laodicea und seine Schule. Texte und Untersuchungen*, I, Tübingen, 1904, p. 93-95.

(2) Ff. 69r-80r, see W. Wright, *o.c.*, p. 644-646.

(3) See the edition by I. Rucker, *Florilegium Edessenum anonymum*, in *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wisseuschaften. Phil.-hist. Abt.*, München, 1933, 5. A discussion of the date and place of origin of the *Florilegium* is to be found in Rucker's Introduction (p. III-XXI).

(4) On f. 136v, see W. Wright, *o.c.*, p. 648.

(5) Ff. 79v, b-80r, b.

(6) R. Abramowski, *Das Symbol des Amphilochius*, in *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft*, 29, 1930, p. 129-135.

(7) I. Rucker, *o.c.*, p. 87-90 (fr. 86).

(8) A certain scepticism can be seen in the description by A.M. Ritter, *Das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol* (Forschungen zur Kirchen- und Dogmengeschichte, 15), Göttingen, 1965, p. 189 : "... (ein) Privatsymbol ..., das von der Tradition dem Basileiosschüler Amphilochios zugeschrieben wird". Our text is listed among Amphilochius' genuine writings by E. Oberg, *Amphilochii Iconiensis Iambi ad Seleucum* (Patristische Texte und Studien, 9), Berlin, 1969, p. 99, and by M. Geerard, *Clavis Patrum Graecorum*, II, Turnhout, 1974, p. 233 (Nr. 3244).

The very developed section on the Holy Spirit reflects the theological discussions that preceded the Council of Constantinople (381). Our text has some ideas and expressions in common with the Constantinopolitanum (9), but no clear influence can be seen. R. ABRAMOWSKI rightly noticed that in the last part of our text Amphilochius insists on an expression in the Nicaean Creed that was abandoned by the Constantinopolitan Fathers (τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός). The German scholar was inclined to consider our text as Amphilochius' preparatory work for the Council (10). Consequently it should be dated about A.D. 380.

Indeed, it is known that the leading personalities at the Council brought with them some of their theological writings. It was on this occasion that Gregory of Nyssa read to Jerome his work "Contra Eunomium" (11), and, as W. JAEGER has suggested, Gregory's treatise "Adversus Macedonianos de spiritu sancto" may also have been composed "ad usum concilii Constantinopolitani" (12). Jerome further informs us that at that time Amphilochius read to him his work "De spiritu sancto" (13), which is at present completely lost. It is possible therefore that Amphilochius' text "De recta fide" should be seen in the same context (14). I. RUCKER even ventures the supposition that it may

(9) Ed. G.L. DOSSETTI, *Il Simbolo di Nicea e di Costantinopoli. Edizione critica*, Rome, 1967, p. 244-251.

(10) R. ABRAMOWSKI, *art. cit.*, p. 134-135. It should be noticed that in our text there seems to be no echo of the Constantinopolitan formula τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον (ed. G.L. DOSSETTI, p. 250, 1-2), whereas the idea of the ἰσοτιμία takes an important place in Basil of Caesarea's treatise "De spiritu sancto" (A.D. 374-375), which is dedicated to Amphilochius; cp. also Amphilochius' "Epistula synodalis" (A.D. 376), supra, p. 221, 84-85.

(11) See HIERONYMUS, *Liber de viris inlustribus*, 128 (ed. E.C. RICHARDSON, Texte und Untersuchungen, XIV, 1a, Leipzig, 1896, p. 54, 11-13).

(12) *Gregorii Nysseni Opera*, III, 1, Leiden, 1958, p. VI.

(13) HIERONYMUS, *o.c.* (ed. E.C. RICHARDSON, p. 55, 6-8): "Amphilochius, Iconii episcopus, nuper mihi librum legit *De Spiritu Sancto*, quod Deus, et quod adorandus, quodque omnipotens sit", cp. K. HOLL, *Amphilochius von Ikonium*, Tübingen - Leipzig, 1904, p. 27; H. DOERRIES, *De Spiritu Sancto. Der Beitrag des Basilius zum Abschluss des trinitarischen Dogmas* (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Phil.-hist. Klasse, III, 39), Göttingen, 1956, p. 173, note 2; A.M. RITTER, *o.c.*, p. 117 and p. 305, note 1.

(14) See A.M. RITTER, *o.c.*, p. 117, note 2.

be an excerpt of this lost work "De spiritu sancto" ([15]). However, until new arguments can be adduced, these conjectures are to be regarded as merely hypothetical ([16]).

Although many problems concerning this text remain unsolved ([17]), it seems appropriate to include it in the edition of Amphilochius' œuvre. In the following pages I present the Syriac text together with an English translation. The punctuation of the manuscript, which in general is logical and clear, has been adapted only in a very few places. The translation of the theological terminology is as literal as possible.

I would like to thank Prof. A. van Roey and Prof. A. de Halleux, who have given me valuable suggestions to improve my translation, and Dr. J.A. Munitiz, who has revised my English text.

---

(15) I. RUCKER, *o.c.*, p. 90; cp. J. QUASTEN, *Patrology*, III, Utrecht - Antwerp, 1963, p. 300.

(16) Cp. A.M. RITTER, *o.c.*, p. 117, note 2 and p. 305, note 1.

(17) Among the fragments of the "Epistula ad Seleucum", which is attributed to Amphilochius (see however the general *Introduction* to this volume, p. XXIV-XXV) a Creed is preserved (supra, p. 263). Although this contains the same basic concepts with regard to the trinitarian theology as we find in our text, the terminology, the presentation and the development of the ideas are widely different.

Of Amphilochius on the right faith.

One is therefore (1) God and the Father and the Pantocrator.

And one (is) his true Son, the only-begotten God Word, connatural, co-eternal, co-essential (2), the equal (of the Father) (3), in nothing different from the Father, except in (not) being Father of the only-begotten Son, true God from true God, Pantocrator from Pantocrator, Lord of all from Lord of all, light from light, unique from unique, and perfect from perfect, whole from whole, who impassibly and eternally was begotten from the hypostasis of the Father, without being created; the support of all (4), the making and maintaining power (5), He to whose kingdom there is no end (6).

And one only (is) the Holy Spirit, connatural, co-eternal, co-essential, immutable, the equal (of the Father and the Son), in nothing different from the Father and the Son, except in (not) being Father or Son, because He did not beget the only-begotten and He himself was not begotten, but proceeded. Indeed, He proceeded from the Father, without being begotten or created. And He exists in his own hypostasis, the One who sanctifies and gives life and completion and wisdom to all rational nature, visible and intellectual, and He renews through his baptism, and He makes us children of God in his benignity, since He is true God, He who has spoken in the prophets and the apostles, not a servant nor a minister, but a helper with God (7), and equal in operation, and a creator by his own being; and He makes good (things), and He makes everything in one equality with the Father

---

(1) The presence of this particle, which has a consecutive value (cp. οὖν Abramowski, τοίνυν Rucker) seems to indicate that our text originally belonged to a larger exposition, or at least was preceded by an introduction.

(2) For this terminology, cp. I. Rucker, *Florilegium Edessenum*, p. 49.

(3) Cp. the same idea and the parallel expression in Amphilochius' Homily on *Ioh.* 14, 28: C. Moss, *S. Amphilochius of Iconium on John 14, 28: "the Father who sent me, is greater than I"*, in *Le Muséon*, 43, 1930, p. 317-364, esp. p. 331, 10; 333, 12-1[illegible] (= Greek fragm. II, 1); 339, 10-24 (= Greek fragm. II, 3); 342, 1 etc.

(4) Cp. *Col.* 1, 17.

(5) For Christ as δύναμις, see K. Holl, *o.c.*, p. 240.

(6) Cp. the Constantinopolitan Creed, ed. Dossetti, p. 248, 12-13.

(7) Cp. the expressions used in Amphilochius' Hom. IX (*In illud: Non potesi Filius a se facere*), 135-137 (on the relationship between the Father and the Son). οὐ γὰρ ὑπουργῶ ἀλλὰ συνεργῶ, οὐ διακονίαν πληρῶν ἀλλὰ αὐθεντίαν ἔχων ἐργάζομαι

ܕܐܦܝܠܘܣܘܦܘܣ ܥܠ ܡܫܝܚܘܬܐ ܬܪܝܨܬܐ.

ܚܕ ܗܘ ܗܟܝܠ ܐܠܗܐ ܘܐܒܐ ܘܐܚܝܕ ܟܠ. ܘܚܕ ܒܪܗ ܫܪܝܪܐ. ܝܚܝܕܝܐ ܐܠܗܐ ܡܠܬܐ. ܒܪ ܟܝܢܐ ܒܪ ܡܬܘܡܝܘܬܐ ܒܪ ܐܝܬܘܬܐ. ܫܘܝܐ ܕܡܬܒܕܩ ܠܐ ܡܬܦܪܫ ܡܢ ܐܒܐ. ܠܒܪ ܡܢ ܗ̇ܝ ܕܢܗܘܐ ܐܒܐ ܕܒܪܐ ܝܚܝܕܝܐ: ܐܠܗܐ ܫܪܝܪܐ ܕܡܢ ܐܠܗܐ ܫܪܝܪܐ. ܐܚܝܕ ܟܠ ܕܡܢ ܐܚܝܕ ܟܠ. ܡܪܝܐ ܕܟܠ ܡܢ ܡܪܝܐ ܕܟܠ. ܢܘܗܪܐ ܕܡܢ ܢܘܗܪܐ. ܠܚܘܕܝܐ ܕܡܢ ܠܚܘܕܝܐ. ܘܡܫܡܠܝܐ ܕܡܢ ܡܫܡܠܝܐ. ܟܠ ܕܡܢ ܟܘܠ. ܕܠܐ ܚܫܘܫܐܝܬ ܘܡܬܘܡܐܝܬ ܐܬܝܠܕ ܡܢ ܩܢܘܡܗ ܕܐܒܐ. ܠܐ ܗܘܐ ܟܕ ܐܬܒܪܝ، ܡܩܝܡܢܐ ܕܟܠ. ܚܝܠܐ ܒܪܘܝܐ ܘܡܦܪܢܣܢܐ. ܗ̇ܘ ܕܠܡܠܟܘܬܗ ܠܝܬ ܫܘܠܡܐ.

(f. 79v, c) | ܘܚܕ ܒܠܚܘܕ ܪܘܚܐ ܕܩܘܕܫܐ. ܒܪ ܟܝܢܐ ܒܪ ܡܬܘܡܝܘܬܐ ܒܪ ܐܝܬܘܬܐ. ܠܐ ܡܫܬܚܠܦܢܐ. ܫܘܝܐ ܕܡܬܒܕܩ ܠܐ ܡܬܦܪܫ ܡܢ ܐܒܐ ܘܒܪܐ. ܣܛܪ ܡܢ ܗ̇ܝ ܕܢܗܘܐ ܐܒܐ ܐܘ ܒܪܐ. ܡܛܠ ܕܠܐ ܐܝܬ ܠܝܚܝܕܝܐ: ܐܦ ܠܐ ܗ̣ܘ ܐܬܝܠܕ. ܐܠܐ ܢܦܩ ܐܘ ܟܝܬ ܢܦܩ ܡܢ ܐܒܐ. ܠܐ ܗܘܐ ܟܕ ܐܬܝܠܕ ܐܘ ܐܬܒܪܝ، ܘܐܝܬܘܗܝ ܒܩܢܘܡܐ ܕܝܠܗ: ܡܩܕܫܢܐ ܘܡܚܝܢܐ ܘܡܫܡܠܝܢܐ ܘܡܚܣܝܢܐ ܕܟܠܗ ܒܪܝܐ ܡܠܝܠܐ. ܡܬܚܙܝܢܐ ܘܡܬܕܪܟܢܐ. ܘܡܚܕܬ ܠܡܥܡܕܝܗ. ܘܒܢܝܐ ܕܐܠܗܐ ܥܒܕ ܠܢ ܒܛܝܒܘܬܗ. ܐܝܟ ܗ̇ܝ ܕܐܝܬܘܗܝ، ܐܠܗܐ ܫܪܝܪܐ. ܗ̇ܘ ܕܡܠܠ ܒܢܒܝܐ ܘܒܫܠܝܚܐ. ܠܐ ܗܘܐ ܕܝܢ ܟܥܒܕܐ ܐܦܠܐ ܡܫܡܫܢܐ. ܐܠܐ ܡܫܘܝܢܐ ܥܡ ܐܠܗܐ. ܘܫܘܐ ܒܒܪܐ. ܘܒܪܘܝܐ ܡܢ ܝܬܗ. ܘܥܒܕ ܛܒ̈ܬܐ. ܘܥܒܕ ܟܠ ܡܕܡ ܒܚܕܐ ܫܘܝܘܬܐ

---

4 ܕܡܬܒܕܩ *in rasura*

and the Son; and through his hypostasis He is constantly present everywhere and is looking after everything [8].

(There are) not three Gods — far from it! — but one (God) and one Lord, not one major and one minor [9], and (God is one) not in one word, but in one godhead and concord and kingdom, and herein lies (the meaning) of (the expression:) "one God".

In this way (it is) that also those three hundred and eighteen bishops who made a synod in the town Nicaea [10], — as they were full of divine wisdom and perfect vigilance, on account of the fact that of some among them the members of their bodies were cut off because of Christ by the God-haters, when they did not desist from upholding in this way the right and blameless faith, (namely) that the true Son is connatural and co-essential, and that the only-begotten Word is not a creature, — laid down the (things) that were found by them through the divine Spirit. They are these: "We believe in one God, the Father pantocrator," and all the following.

And after he (i.e. Amphilochius) completed (it), he said [11]: Oh, accuracy! that it was not enough for them to have said: "the only-begotten Son of God, who was begotten from the Father," but together with these (words) they said: "that is, from the essence of the Father", (and) again that first they said: "He descended" and then: "He was incorporated", to make sure for everyone that it was not from heaven that our Lord brought

---

42/43 G.L. Dossetti, *Il Simbolo di Nicea e di Costantinopoli*, Rome, 1967, p. 226, 1. **45/46** *Ibid.*, p. 228, 1. **47/48** *Ibid.*, p. 228, 1-2 **48/49** *Ibid.*, p. 232, 1-2.

---

(8) Both Abramowski and Rucker have connected the word *ẓhir* with the root *ẓhr* "to be clear, to shine". I would prefer however the meaning "watchful, attentive" (see C. Brockelmann, *Lex. Syr.*, 190ab), for which the preposition *b* is the normal introduction of the object. The meaning of this expression comes then near to the Greek παντεπίσκοπος, used by Gregory of Nazianzus in reference to the Holy Spirit (*Or.* 31, PG 36, 168A).

(9) Cp. the Homily on *Ioh.* 14, 28: C. Moss, *art. cit.*, e.g. p. 331, 9-12; 331, 21-22; 332, 1; 333, 5-14 (= Greek fragm. II, 1); 339, 10-24 (= Greek fragm. II, 3) etc.

(10) The number of the participants in the Nicaean Council seems to have been fixed from about A.D. 360, see M. Aubineau, *Les 318 serviteurs d'Abraham (Gen. XIV, 14) et le nombre des Pères au Concile de Nicée* (325), in *Revue d'hist. ecclés.*, 61, 1966, p. 14 sqq.

(11) It is likely that the last words of the foregoing paragraph (*and all the following*) and the introduction of this paragraph have been written by the person who abbreviated Amphilochius' exposition by leaving out the text of the Creed.

ܕܒܗ ܐܒܐ ܘܒܪܐ. ܘܒܗ ܦܘܩܕܢܗ ܒܟܠ ܕܘܟ ܐܝܬܘܗܝ ܐܡܝܢܐܝܬ. ܘܪܘܚܗ ܒܟܠ ܡܕܡ.

ܠܐ ܗܘܐ ܬܠܬܐ ܐܠܗ̈ܐ ܚܢܢ. ܐܠܐ ܚܕ. ܘܚܕ ܡܪܝܐ. ܠܐ ܗܘܐ ܚܕ ܪܒܐ ܘܚܕ ܙܥܘܪܐ. ܘܠܐ ܗܘܐ ܒܚܕܐ ܡܠܬܐ. ܐܠܐ ܒܚܕܐ ܐܠܗܘܬܐ | ܘܫܠܝܛܘܬܐ ܘܡܠܟܘܬܐ. f. 80r, a ܘܒܗܕܐ ܐܝܬܝܗ̇ ܗ̇ܝ ܕܚܕ ܐܠܗܐ.

ܗܟܢܐ ܕܐܦ ܐܝܠܝܢ ܕܒܢܝܩܐ ܡܬܟܢܫܬܐ ܣܘܢܗܕܘܣ ܒܟܢܘ ܬܠܬܡܐܐ ܘܬܡܢܬܥܣܪ ܐܦܝܣܩܘܦܐ. ܒܗ̇ܝ ܕܐܘܕܝܬܐ ܐܠܗܘܬܐ ܘܡܪܘܬܐ ܒܡܫܝܚܘܬܐ ܡܠܝܢ ܗܘܘ : ܐܝܟ ܕܐܕܝܥܝܢ ܡܢܗܘܢ ܗܕܝܐ ܕܦܓܪܗܘܢ ܡܛܠ ܡܥܝܢܐ ܡܢ ܗܢܘܢ ܠܐܠܗܐ ܡܩܒܠܝܢ ܗܘܘ : ܟܕ ܠܐ ܐܬܦܪܥܘ ܠܘܬ ܗ̇ܝ ܕܗܝܡܢܘܬܐ ܬܪܝܨܬܐ ܘܕܠܐ ܒܕܠ ܢܐܚܕܘܢ : ܕܐܝܬܘܗܝ ܒܪ ܟܝܢܐ ܘܒܪ ܐܝܬܘܬܐ ܒܪܐ ܫܪܝܪܐ : ܘܠܐ ܗܘܐ ܒܪܝܬܐ ܗܘ ܡܠܬܐ ܚܝܝܐ ܗܟܐ ܐܝܠܝܢ ܕܡܢ ܪܘܚܐ ܐܠܗܝܐ ܠܗܘܢ ܐܫܬܒܚܘ. ܐܬܝܗܘܢ ܕܝܢ ܗܠܝܢ. ܡܗܡܢܝܢ ܚܢܢ ܒܚܕ ܐܠܗܐ ܐܒܐ ܐܚܝܕ ܟܠ. ܘܕܫܪܒܐ ܒܠܗܘܢ.

ܘܡܢ ܒܬܪ ܕܟܠ ܐܡܪܢ. ܐܘ ܠܫܬܝܬܘܬܐ ܕܠܐ ܫܘܦܬ ܠܗܘܢ ܕܐܡܪܝܢ : ܒܪܐ ܕܐܠܗܐ ܚܝܝܐ ܕܐܬܝܠܕ ܡܢ ܐܒܐ : ܐܠܐ ܒܗ ܗܠܝܢ ܐܡܪܝܢ : ܕܗܘܝܘ ܕܝܢ ܡܢ ܐܝܬܘܬܗ ܕܐܒܐ. ܬܘܒ ܕܝܢ ܕܠܘܩܕܡ ܐܡܪܝܢ : ܕܢܣܒܬ ܘܡܗܕܝܢ ܕܐܬܓܒܡ. ܕܢܬܪܘܢ ܠܟܠ ܐܢܫ : ܕܠܐ ܗܘܐ ܡܢ ܫܡܝܐ

down (his) flesh on earth (12), but from the virgin, and in the virgin, and in a way superior to the virgin. From the virgin, because it was out of her that He was incorporated; in the virgin, because the One who is became man without being changed, while the virginity (13) gave birth without that the virginity was changed; in a way superior to the virgin, because He is God and the mystery is ineffable. It is finished.

---

(12) Cp. Greek fragm. VI, 14 sqq., see K. Holl, *o.c.*, p. 236.

(13) Abramowski and Rucker have corrected the word "virginity" (ܒܬܘܠܘܬܐ) to "virgin" (ܒܬܘܠܬܐ). It seems however not to be impossible to keep the text of the manuscript.

ܡܪܝ ܠܒܣܪܐ ܟܠ ܐܪܟܢܐ ܐܢܫܬ : ܐܠܐ ܡܢ ܒܬܘܠܬܐ
ܘܒܒܬܘܠܬܐ | ܘܠܟܠ ܡܢ ܒܬܘܠܬܐ. ܡܢ ܒܬܘܠܬܐ ܗ̇ܝ : f. 80r, b
ܡܛܠ ܕܡܒܥܗ̇ ܐܬܦܫܩ. ܒܒܬܘܠܬܐ ܕܝܢ : ܡܛܠ ܕܠܐ
ܡܫܬܠܡܢܐܝܬ ܗ̇ܘ ܕܐܬܝܘܗܝ ܐܬܒܪܝ. ܒܪ ܒܬܘܠܘܬܐ
ܝܠܕܬ ܦܓܪ ܡܢ ܗ̇ܝ ܕܬܫܬܡܠܐ ܒܬܘܠܘܬܐ. ܠܟܠ ܕܝܢ ܡܢ
ܒܬܘܠܬܐ : ܡܛܠ ܕܐܠܗܐ ܗܘ ܘܠܐ ܡܬܡܠܠ ܪܙܐ.
ܫܠܡ.

INDICES

SIGLA

I-IX	Orationes
E	Epistula Synodalis
F	Fragmenta
H	Contra Haereticos
S	Iambi ad Seleucum *cf.* E. OBERG, *Amphilochii Iconiensis Iambi ad Seleucum* (PTS 9), Berlin 1969.
T	*Traditio Orientalis 1*

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRAE

INDEX NOMINVM

INDEX VERBORVM GRAECORVM

INDEX CODICVM

CONSPECTVS MATERIAE

Imprimé par les Usines Brepols S.A. — Turnhout (Belgique)
Printed in Belgium
D/1978/0095/15